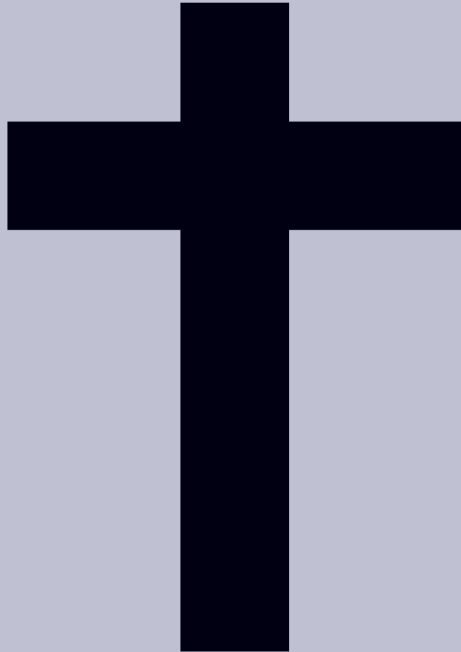

Tar le Lubba ke tar
Kabba

Kaba: Tar le Lubba ke tar Kabba Bible

Tar le Lubba ke tar Kabba
Kaba: Tar le Lubba ke tar Kabba Bible

copyright © 2015 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Kabba

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
42d55340-9c90-56ec-bf99-50cbf96e48a7

Contents

RUT	1
ESTER	5
JONASE	13
MATIYE	15
Marke	54
LUKU	78
KULA	117
1TI	155
2TI	161
TITE	165
NEJE KE DDUTU NDJ TE . . .	168

Maketuru le Rutu Rutu Rt

Tar do maketuru te le Rutu

Ne ke maketuru le Rutu pa tare to do ndo te ke Jujeje a aw onje do bbe ke Ijarayel. Tar le to tar le nje ke key le Elimeleke ke to dew ke bbe te ke Betelehem nange te ke Juda. Tar le unn kute do tar ne-wungu te, tar toku bbo ke oso, tar kayn te lede, tar koy le Elimeleke, ke tar koy le nganne. Tar le tunga do tar kuju ngonn te ke dda are gel nuju lede tel guku bbay. Tar ke ngeng nya me tarje te neenn to tar le deneje joo: Nawomi dene le Elimeleke, ke ngonn mume Rutu. Rutu ke to dene ke nange te ke Mowabe ndiki ta kinya go mumeje Nawomi ang ngaa ndiki ta kare nje ke le mumeje telje to nje ke laa. Rutu dene-ndubba le dew ke Ijarayel ke ayn isi nange te ke Mowabe tel to dene le mare dew ke Ijarayel bbay. Ria na Bowaje. Ngonn ke Bowaje de ke Rutu dujeje a to bo mbay Dabbitije. Rutu tel to mare kon-dene ke ngeng nya horo kon-deneje te ke Ijarayel, mba n-to ka Dabbitije.

Tar kaw le Nawomi, ke ngaweje, ke nganne bbe te ke Mowabe

¹ Do ndo te ke nje-gangeje sariya onje bbe ke Ijarayel, toku bbo oso. Mare dingaw ke Betelehem nange Juda te aw ke dene laa, ke nganne ke dingaw joo mba kisi bbe te ke Mowabe. ² Ri dingaw le na Elimeleke, ri dene laa na Nawomi, ri nganne ke dingaw ke joo le na Malon de ke Kilyon. N-toje to dewje ke nange te ke Eparata* ke isije Betelehem nange Juda te. N-teeje ngonn bbe te ke ria na Mowabe le a, disije bbe te le.

Tar ne-kem-to-ndoo ke oso do Nawomi te

³ A ta koo a, Elimeleke ngaw le Nawomije le oy ngaa Nawomi nayn ke nganne ke dingaw ke joo le. ⁴ N-taaje deneje ke Mowabe. Ne ke dongor ria na Orpa, ri ne ke kara na Rutu. N-ddaje ngosi ke

bbal doku. ⁵ Goe te a, Malon de ke Kilyon doyje ngaa dene le nayn ke kare baa turu nganne te ke joo, ke turu ngaweje te. ⁶ Nawomi in me bbe te ke Mowabe ke ngann mume ke joo ta tel ke Betelehem le mba noo na Nje-kisi ke ndo ke ndo dda me-maji ke dewje laa ddew ne-kusa te. ⁷ Notu bbe te ke nisi te le, ne ke ngann mume ke joo, dosoje ddew-bo ta tel nange te ke Juda. ⁸ Nawomi pa are ngann mume ke joo le na: « Ya, e-telje. Na na kara tel key le koenje! Maji kare Nje-kisi ke ndo ke ndo dda ke se me-maji ddew kara baa toke e-ddaje ke nje ke oyje ddem, e-ddaje sem ddem. ⁹ Maji kare Nje-kisi ke ndo ke ndo dda bba are isije ke maje kara kara toyn me key te le mare dingawje ke a taajese!» N-to mbide ngaa duruje do no te. ¹⁰ Dilaeje te na: « Baann ang, Ja kaw sei ke ro nje ke lei te.» ¹¹ Nawomi pa na: « Ngannem ke dene, E-telje! Mba ddi bba a kawje sem wa? Ma kase kuju ngannje ke dingaw kare taase bbay wa? ¹² Ngannem e-telje, awje! M-bbuka nya, mase taa ngaw ang ngaa. Bbo le munda mem to, ma to gir ngaw te til te neenn ta kuju ne ngannje ke dingaw ka, ¹³ a ngebbejede ndereng kare n-tokuje njaa wa? A mbeteje ta taa ngaw mba yeenn wa? Baann ang ngannem ke dene! Ne ke ingam neenn to ngeng nya uta engase. Mba Nje-kisi ke ndo ke ndo undam. ¹⁴ Duruje do no te bbay. Orpa to mbi mumeje a Rutu nayn saa. ¹⁵ Nawomi pa na: « Ya, nje-mari tel ke bbê le nje-ke laa, ke korje te laa. Jru goe.» ¹⁶ Rutu pa na: « A kuwam ke singa bba ma tel goi te ang ddem a kuwam ke singa kare minyai ang ddem! Lo ke aw te a, ma kaw te, lo ke e-dda bbe te a, ma dda bbe te, nje ke lei a to nje ke lem, ngaa Lubba lei a to Lubba lem, ¹⁷ lo ke oy te a ma koy te ngaa da dubbum loe teenn. Toke yo a kayn horoje ang a minyai a, maji kare Nje-kisi ke ndo ke ndo dda sem ne ke mee ndiki.» ¹⁸ Kake Nawomi oo to Rutu ndiki nya mba kaw saa a, ew roe pa saa tar.

Nawomi de ke Rutu n-teeje Betelehem

¹⁹ N-njaje joo keme ndereng n-teeje Betelehem. Kake dandaje Betelehem a,

dewje toyn ke me bbe te le aaje lo ke tade ngaa deneje paje na: « Nawomi wase na wa?» ²⁰ N-pa narede na: «E-bbaremeje Nawomi ang. E-bbaremeje *Mara, mba Nje-singa-mõngu ddam are minga wungu nya! ²¹ Maw ke ne-kinga a, Nje-kisi ke ndo ke ndo tel sem jim baa. Mba ddi a e-bbaremeje Nawomi wa? Nje-kisi ke ndo ke ndo pa tar naji ke majang dom te, Nje-singa-mõngu ddam majang.» ²² Nawomi tel ke ngonn mume Rutu ke to ngonn nje-bbe ke Mowabe toke baann. N-teeje Betelehem kare kunn kutu kuja teyn* te.

2

¹ Nawomi ee ke mare nuju le ngaweje. N-to dew ke bo ngaa ninga ne ddem. N-to dew ke me nuju te le Elimeleke, ria na Bowaje. ² Rutu, dene ke Mowabe le pa are Nawomi na: «Ma kaw ndoõ mba kaw bburu jinga teyn, go dew te ke a koom maji keme te. Nawomi le pa are na: aw ngonnum.» ³ Naw ngaa naw n-bburu teyn go nje-kujaje teyn te. A ne umae are to ndoõ le Bowaje ke to dew ke me nuju te le Elimeleke le. ⁴ A ta koo a Bowaje in Betelehem tee gode te ngaa pa are nje-kujaje teyn le na: « Nje-kisi ke ndo ke ndo ee ke se!» N-telje ke tar dareje na: «Nje-kisi ke ndo ke ndo bbar tar ke maji doi te!» ⁵ Bowaje duju nje-kula laa ke to nje-ngem do nje-kujaje teyn na: « Ngonn ke dene neenn to le na wa?» ⁶ Nje-kõn do nje-kujaje kande ko le paje are na: «N-to ngonn ke dene ke Mowabe ke Nawomi ddee saa. ⁷ Ngonn ke dene le pa na na bburu teyn ke ta kareje te ngaa na bburu jinga teynje ke nayn horo kareje te. Lew baa ke n-ddee ke esindõõ njaa, nar ta kula te nyõm, naw nuwa rõe key mba goju kare baa.» ⁸ Bowaje pa are Rutu na: «Ngonnum, aw e-bburu ne me mare ndoõ te dang ang ngaa, e-nayn neenn. Uwa go ngann nje-kulaje lem ke dene, oo maji wa!» ⁹ Unda kemi do ndoõ te ke daw duja koo me te neenn ta uwa go nje-kulaje lem ke dene. Oo wa, m-pa mare nje-kulaje lem ke dingaw kare ta dinyai

ddekeke. Bbo kunda maann a oin a, aa lo me joo maannje te toonn a, a kay maann ke nje-kulaje lem toje. ¹⁰ Yeenn a n-tee noso, n-debbe keme ke nangê ngaa, n-pa nare na: «Ema ke m-to nje-mba neenn a, ddew ddi te bba oom te dew ngaa e-ddasem me-maji neenn wa?» ¹¹ Bowaje pa are na: « Doru gel neje toyn ke e-dda ke mumije darem. Neje ke unn kute yo te le ngawije, ddew ke toke inya ne boije ke koinje ke bbe kuji mba ddee ne ke horo dewje te ke e-gerede kete ang. ¹² Maji kare Nje-kisi ke ndo ke ndo tel ke mare ari woju do ne ke e-dda! Nje-kisi ke ndo ke ndo, Lubba le Israel ke e-ddee ta kiya roi ko gole te ari kuka lei.» ¹³ Rutu pa na: « Oom to dew kemi te ebbemje. E-wul mem. E-pa tar ke uru do bbengere bbere te lei ke dene. Ta koo maji a m-mbobbu mbor nje-kulaje lei ke dene kara ang.» ¹⁴ Kare ne-kusa ase a, Bowaje pa are na: « E-ngese ke kete usa ne, ula bina lei me maann nayn te.» Nisi mbor nje-kujaje kande ko te. Bowaje are mare kande ko ke n-ndaw nusa nare mee ndann ngaa n-ngem kese. ¹⁵ Goe te a nin taar ta bburu a Bowaje unn ndu are nje-kulaje laa na: «Inyaje ddew areje n-bburu horo kare teynje te to bbo okeje ddew ang. ¹⁶ Inyaje mare jinga waa horo kareje te areje n-bburu, ta inje saa ang.» ¹⁷ N-bburu ne me ndoõ te le ndereng lo kul ngaa nunda ne ke n-bburu le ngaa ninga kande ne le ngosi ke bay sembe kara. ¹⁸ Noto naw ne bbê ngaa n-toju mumeje ne ke n-bburu le. N-tee ke kese ne-kusa ke nayn le nare. ¹⁹ Mumeje duje na: « Lo ke dda a e-bburu ne te bbokene wa? E-dda kula dda wa? Lubba bbar tar ke maji do dew te ke unda keme doi te neenn!» Nõru gel neje toyn ke nday doe te nare mumeje, ngaa n-pa na: « Ri dew ke m-dda kula ndoõ laa na Bowaje.» ²⁰ Nawomi pa are ngonn mume na: « Maji kare Nje-kisi ke ndo ke ndo ke ndo toyn aw dda maji ke dewje ke isije kem baa ddem, ke dewje ke oyje ddem bbar tar ke maji do dingaw te neenn! Nawomi pa are bbay na: «Dingaw le to

* **1:22** Me maketuruje te ke dang to ble, kande ko ke to nange te le jiiipije. oy a, ngokoën ee ke ddew mba taa dene laa, ke ne-kingaje laa.

* **2:20** Horo jiiipije te bbo dingaw

nuju leje ke danna njaa. Ne horo dewje te ke to tar lede ta taaje to dene ndubbaje*.»
 21 Rutu ke to dene ke Mowabe tel pa na: « Dingaw le pa arem to na: E-nayn go nje-kulaje te lem nyom kula kuja koo ndoo lem nunga.»
 22 Nawomi pa are ngonnume Rutu na: « Ngonnum, maji kare e-nayn ke nje-kulaje laa ke dene ngaa maji kare dew ingai me mare ndoo te dang dda sei singa ang.»
 23 N-nayn ke nje-kulaje le Bowaje mba bburu ne ndereng ndo ke kula kuja teyn†, ke waa tunga. N-nayn ke mumeje.

3

1 Mumeje Nawomi pa are na: «Ngonnum, maw m-sange ddew ta kare uwa roi ngaa ta kare isi ke maje. 2 Ke bbasine, Bowaje ke aw ro nje-kulaje te laa ke dene teenn le to nuju leje le maa? Ne njaa na to teyn ke to bbal te til te neenn. 3 E-ndoko maann, e-ndeem ubbu, ula kubbu ke kura bbo aw lo to teyn te. Are nusa ne toyn, nay ne toyn bba ta e-toju roi. 4 Naw ta to nangê a, aa lo ke na to te ke maje. Goe te a, uwa ne gole te oo a, e-to nangê ko gole te a, ne njaa na toji ne ke a dda.»*
 5 N-pa nare na: « Ma dda ne toyn ke e-pa arem.»
 6 Notu naw bbal te le ngaa n-dda neje toyn ke mumeje pa are.
 7 Bowaje usa ne ke ay ne ngaa ee ke ro-neel. Naw n-to mbor kande ko te ke to do jin te le. Rutu ngeyn jann jann ddee uwa ne gole te oo ngaa to nangê ko gole te. 8 Lo mongu nyenene ngaa Bowaje le ndebbe a turu roe: Na ta koo a mare dene to ko gole te. 9 N-duju na: «Ei na wa?» Nila te na: «Ema Rutu nje-kula lei ke dene aann. Uwa ta kubbu lei ila do nje-kula te lei mba to tar lei ta tam to dene-ndubba.»
 10 N-pa nare na: Ngonnum ke dene, Nje-kisi ke ndo ke ndo bbar tar ke maji doi te! Kula ddai ke guku neenn to ke dogole uta ye ke kete bbay, mba aw e-tubba go ngann basanje ke nje-ndooje wase nje ne-kingaje ang. 11 Bbasine, ngonnum, are bbel ddai ang. Ma dda ne toyn ke a dujum, mba dewje toyn ke bbe leje gereje to e-to dene ke maji nya. 12 Tokoro njaa, to tar lem ta

tai to dene-ndubba, a mare dew ke kula nuju laa to ngosi nya ke ngawije utam to. 13 E-to neenn. Lo are ke esin a bbo n-diki ta taai to dene-ndubba a na taai, a bbo n-ndiki ang a, ma taai ture te, Nje-kisi ke ndo ke ndo ee teenn! E-to neenn ndereng lo are. 14 Rutu to ko gol Bowaje te ndereng ta-lo-kare ngaa nin taar ke lo ke to pipi mba Bowaje ndiki kare dew gere to Rutu ddee lo to waa ke teyn te neenn ang. 15 N-pa nare na: E-ddee ke kubbu ke ngal ke roi teenn ke ne ta uwa tae ke maje. N-dda to ke baann ngaa noju teyn ke ne gol misan nungu me kubbu te le nunda doe te a, Bowaje le tel aw bbê. 16 Ruth tel ddee ro mumeje te ngaa mumeje le pa na: Na baann wa ngonnum? Noru gel neje toyn ke dingaw le dda mbata laa. 17 Nunn ne noju ne teyn le gol misan narem ngaa n-pa narem na:« A tel jii baa ro mumije te ang.»
 18 Nawomi pa na: «Ngonnum e-nayn rom te neenn oo gel ne neenn bba, mba tar neenn goto bbokone njaa bba dingaw neenn a kila wure nangê.»

4

1 Bowaje tee isi lo dda tar te ta ndoko te ddaka. A ta koo a dingaw ke to tar laa ta taa Rutu to dene-ndubba ke Bowaje pa tar laa le unda lo tee.* Bowaje pa na: « Ei neenn, e-ddee isi nangê neenn.»
 2 Bowaje bbar dingawje doku horo toku dewje te ke eeje me bbe teenn, ngaa pa na: « Isije neenn ngaa disije nangê.»
 3 N-pa nare dew ke ee ke ddew ta taa Rutu to dene-ndubba le na: « Nawomi ke in bbe te ke Mowabe tel le aw labbe lo le ngokonje Elimeleke. 4 A ema, meje ta pa kare e-ndoko lo le kem dewje te ke isije neenn, ke kem toku dewje te neenn! A bbo e-ndiki ta ndoko a e-ndoko! A bbo a ta ndoko ang a, e-pa arem. Mba mare dew ke dang ke to tar laa ta ndoko lo le goto. Goi te bba to ema.»
 Dingaw le ila te na: «Ema njaa ma ndoko.»
 5 Bowaje pa na: « Ndo ke a ndoko ne ndoo le ji Nawomi te a to ndo ke a taa ne Rutu dene ke Mowabe ke to dene-ndubba, mba kare ri ngaweje ke oy mban nayn do ne-kingaje te laa.»
 6 Dingaw ke to tar laa ta ndoko lo

† 2:23 Oo 1.22 * 3:4 Ne ke Rutu dda le toju to n-ndiki ta kare Buwaje ngeme * 4:1 Oo 2.20

le pa na: « Ma ndoko lo le ang. Bbo m-dda baann a ma tuju ne-ndubba lem. E-ndoko lo ke to tar lem ta ndoko le to lei, ddew ke ma ndoko ne goto.» ⁷ Lew, do nange te ke Ijarayel, bbo dew a ta dda mare ne toke le, taa dene-ndubba wase toke le mbel naa mare ne a, dew ke kara oru ne-gol laa are ye ke kara. Neenn le to tar-naji horo ngann le Ijarayelje te. ⁸ Dew ke to tar laa ta taa dene-ndubba le pa are Bowaje na: « E-ndoko ndoo le to lei!» Ngaa Buwaje oru ne-gol laa. ⁹ Bowaje pa are dewje ke toku, ke dewje toyn ke nange te ke Ijarayel na: « Bbokone e-toje to nje-tar najije woju do neje le Elimeleke, ke neje le kilyon, ke neje le Malon ke m-doko ji Nawomi te. ¹⁰ Rutu dene ke Mowabe ke to dene le Malon le njaa kara m-tae to dene lem. Ma kunda ne ko-ri ngaweje mba kare ri ngaweje le nayn horo ngakoenje te ddem, nayn horo dewje te ke aw isije lo dda tar te ta ndoko te ddem. E-toje to nje-tar-naji nejeenn bbokone.» ¹¹ Dewje toyn ke isije ta ndoko te le, ke dewje ke toku paje na: «N-toje to nje-tar naje njaa. Maji kare Nje-kisi ke ndo ke ndo dda bba are dene ke ande me key te lei to toke le Rasel, ke Leya, dede joo kem ke dundaje gel ngann le Ijarayelje nangê. Maji kare eddee to nje-ne-kinga nange te ke Eparata ta are rii bbar me Betelehem te. ¹² Maji kare ngannje ke Nje-kisi ke ndo ke ndo a kari ddew te le dene ke inga neenn ddaje are me key lei to ddew kara baa toke me key le Perese ke Tamar uje are Juda.» ¹³ Bowaje taa Rutu to dene laa ngaa n̂-mbon saa naa. Nje-kisi ke ndo ke ndo dda are Rutu uwa sem ngaa uju ngonn ke dingaw. ¹⁴ Deneje paje are Nawomi na: « Josuje gaji Nje-kisi ke ndo ke ndo ke bbokone ari dew ke nje-kuka doi ke ria a bbar nange Ijarayel te toyn. ¹⁵ Ngonn le a dda kare ubba singa ngaa, na dda sei ndo bbuka te lei mba, ngonn mumi ke ndikii nya a uje. Ngonn mumi le uta ngannje ke dingaw siri.» ¹⁶ Nawomi taa ngonn le ote kare te ngaa n̂-ddee to nje-ngem ngonn le. ¹⁷ Nje-ninn-key-mareje undaje ri ngonn le na: «Duju ngonn dare Nawomi!» N̂-bbareje na Obede. Obede le

a to bo Ijayije, Ijayi le a to bo Dabbitije. ¹⁸ Ri nje ke gel Perese te le to toke be: Perese uju Heteseron, ¹⁹ Heteseron uju Ram, Ram uju, Aminadabe, ²⁰ Aminadabe uju Nason, Nason uju Salma, ²¹ Salma uju Bowaje, Bowaje uju Obede, ²² Obede uju Ijayi, Ijayi uju Dabbiti.

Maketuru le Ester Ester Es

Asurusu dda tōku kusu

¹ Tar ke n̄-dda maketuru te neenn, to ne ke nday dō ndoje te ke Asurusu ɔn dō bbeje kōr kara ke dōjoo gire siri. Bbeje ke unnje kute nange te ke Ende ndereng nange te ke Etiyopi. ² Dō ndoje teenn le tōku mbay Asurusu isi dō ngende-mbay te tōku bbe te ke ria na Suje. ³ Nō bbe bbal muta a, n̄-dda kusu ngaa n̄-bbar nje ke ta gōle te, ke nje-kulaje laa, ke mbamba ke bbe te ke Perese, ke Medi, ke tōku dewje, ke ngann-mbayje ke dō bbeje te le. ⁴ Kusu le dda neyn misan. Asurusu toju ne-kingaje ke to bbal kōn-bbe te laa ddem toju tōku-mbange laa ddem. ⁵ Neyn misan nunga a, tōku mbay Asurusu tel dda mare kusu ndō siri bbay. N̄-dda kusu le me ndoko key-mbay te wōju dō dewje ke bbe te ke Suje tōyn, nje-ne-kingaje, ke nje-ndooje tōyn. ⁶ N̄-toje pal kubbuje ke ngeng ke ndange nda ddem kase ddem erje te ke ria na marbere ke dōsu to gajije. N̄-toje pal kubbuje le ke kula leenje ke nda, ke kulaje ke kase. N̄-toje kulaje le buwa eninga nare te. Dundaje ne-kisije ke n̄-dda ke ande ddem ke nare ddem, dō nange te ke n̄-dda ke erje dang dang ke kura. ⁷ Dōru koto ke ngoje ke n̄-dda ke ande dare dewje ayje. Gare ngoje le to dang dang. Koto ke ria na ven ula to maann, mba mbayje aw ɔsujje ngar toke baann. ⁸ Dewje ayje koto toke mede ndiki, mba tōku mbay unn ndue ta kare nje-ngem neje ke key laa ddaje ne ke me dewje ndikije. ⁹ Basti, dene le tōku mbay njaa kara dda kusu wōju dō dene mareje me key te le mbay Asurusu tō.

Asurusu ɔru ejōku-dō mbay dō Basti te

¹⁰ Ndō siri laa a, koto dda tōku mbay Asurusu ngaa rōe neele nya. Tōku mbay pa are *enukuje ke siri ke aw ddaje kula key laa. Ride na Mewuma, Bijita, Arbona, Bigita, Abageta, Jetar, ke Karkase. ¹¹ N̄-pa narede ta kare daw n̄-ddee ke dene

laa Basti. Na kula ejōku-dō-mbay bba da ddee saa. Tōku mbay ndiki ta tōju mande le Basti dewje, ke ngann mbayje, mba n̄-mande nya. ¹² Enukuje le awje ndajije kula le tōku mbay le areje Basti. A Basti mbete ta ddee nō tōku mbay te ngaa wungu ɔn tōku mbay nya. ¹³ N̄-pa tar ke nje-ne-gereje ke isije mbōre te, mba ke ndō tōyn bbo mare tar to key le mbay a, dede a daw n̄-mōseje, mba n̄-gereje ndu ddem, n̄-gereje ne ke maji kare tōku mbay dda ddem. ¹⁴ Ri nje-ne-gereje le na Karsena, Setar, Admata, Tarsise, Merese, Marsena, ke Memukan. Dede siri le n̄-toje to nje ke ta-gōl tōku mbay te. Disije nange te ke Perse ke Medi. N̄-toje to singamōngu tōku mbay ddem n̄-toje to dewje ke bo me bbe-kōn te laa ddem. ¹⁵ Tōku mbay dujude na: « Ddew ndu te, sariya ddi a maji ta gange dō Basti dene te le mbay Asurusu ke mbete ta dda ne ke nula enukuje nare n̄-paje dare le wa?»

¹⁶ Memukan pa kem tōku mbay te, ke nje ke ta-gōl-mbay te na: « Kula ke maji ang ke Basti dda neenn, n̄-dda ke tōku mbay ke kare baa ang. N̄-dda ke nje ke ta gōl-mbay te tōyn, ke dewje tōyn ke bbeje te le tōku mbay Asurusu. ¹⁷ Mba deneje tōyn a kooje tar ne ke Basti dda le. Da dabbeje ngawdede, mba da paje na « Tōku mbay unn ndu kare n̄-ddee ke dene-mbay Basti nōe te, a Basti mbete le se ddi wa!» ¹⁸ Bbasine deneje le nje ke ta-gōl mbay te ke Perse, ke Medi ke a kooje tar le Basti a ddaje ne toke baann ke de tō. Yeenn njaa a ddee ke dabbe naa ddem ke wungu ddem. ¹⁹ Bbo tōku mbay, e-ndiki a, ja kunn ndu ngaa ja kila ne mber. Ndu le a to ke ndō ke ndō. Ndu le a to horo nduje te ke Perse, ke Medi. Ndu le a kōku ddew Basti ta kare tee nōi te ngaa a kōru ri ke to dene-mbay dō Basti te kare mare dene ke maji uta Basti. ²⁰ Bbo dewje ooje tar ndu neenn ke ngeng ke unn wōju dō bbe-kōn lei tōyn a, deneje tōyn a bbelje ngawdede, nje ke to dewje ke bo, ke nje ke to dewje ke ten.»

²¹ Tar le neel tōku mbay, ke nje ke ta-gōle te ngaa tōku mbay dda toke Memukan pa le. ²² Tōku mbay ula ke maketuru bbeje te tōyn. N̄-dda maketuru

le ke gɔl maketuru le dewje kara kara, ke ndɔn tar lede kara kara, mba kare dingawje tɔyn ɔnje dɔ me key lede ngaa kare dingawje tɔyn paje tar bbe lede.

2

Ester ddee to dene-mbay

¹ Go neje teenn le a, wungu le tɔku mbay Asurusu gayn. Nole mee dɔ Basti te ddem dɔ ne te ke Basti dda ddem, dɔ ndu te ke dunn dɔ Basti te ddem. ² Nje-kulaje le tɔku mbay paje na: « Maji kare n-sange ngannje ke dene ke mandeje nya ngaa gereje ngaw ang bbay jare tɔku mbay. ³ Maji kare tɔku mbay unda nje-kulaje laa ngann bbeje te tɔyn ke me bbe-kɔn te laa kare n̄-mbɔnje ngannje ke dene ke mandeje ngaa nayn gereje ngaw ang bbay. N̄-mbɔnde lo-ngem-deneje te ke to tɔku bbe te ke Suje ngaa Ege ke enuku a koo lo dɔde te ngaa na karede ne-mandeje. ⁴ Ngonn ke dene ke neel kem tɔku mbay te a, a taa turu Basti.» Tar neenn le neel tɔku mbay ngaa nare n̄-dda toke baann.

⁵ Mare Jiipi ke ria na Mardose ee tɔku bbe te ke Suje le. N̄-to ngonn le Yayir, ngonn le Simeyi, ngonn le Kisi ke to dew ke gel Benjami te. ⁶ Mardose le ee horo dewje te ke tɔku mbay Nebukanejar uwade Jerusalem kara baa ke Yekoniya ke to mbay ke Juda aw ke de Babilɔnn to bbereje. ⁷ Adasa ke ria ke kara na Ester to ngonn le ngokɔn Mardose, nisi ke Mardose. Bɔeje, ke kɔenje doyje. Ester le mande nya. Go yo te le bɔeje, ke kɔenje a, Mardose unne ngeme. ⁸ Goe te ke dila mber ke ndu ke tɔku mbay unn le a, n̄-mbɔn ngannje ke dene banya banya tɔku bbe te Suje ta kare Ege aa lo dɔde te. Yeenn a, n̄-ddee ke Ester lo-ngem deneje te kare Ege ke to nje-ngem deneje aa lo dɔe te tɔ. ⁹ Ester neel kem Ege te ngaa Ege ndiki ta dda saa maji. Nare ne-mandeje, ke ne-kusaje. Nare Ester nje-kulaje ke dene siri ke n̄-mberede horo nje-kulaje te ke key-mbay te. Nare lo-to ke maji Ester, ke nje-kulaje laa ke dene me key-ngem deneje te le. ¹⁰ Ester ɔru gel kuje ke to Jiipi le are dew kara oo ang, mba Mardose

ndeje nya ta kare n̄-pa ang. ¹¹ Ndɔ tɔyn Mardose aw ila mbɔr key-ngem-deneje le ta gere se Ester to ke maje wase ddi a daw n̄-dda saa wa.

¹² Dunn bbal kara kare ngannje ke dene le mɔseje ne rɔde ddew kara baa ke ndu ke dunn. Dare n̄-ndemje ke wubbu ke ria na mire neyn misan ngaa n̄-ndemje ke wubbu ke ria na aromate, n̄-ddaje rɔde ke ne-mandeje dang dang neyn misan tɔ. Goe te bba ngannje ke dene le kara kara a kawje nɔ tɔku mbay te. ¹³ Bbo ngonn ke dene in lo-ngem deneje te ta kaw ke rɔ tɔku mbay te a, dare neje tɔyn ke mee ndiki ta kare naw ne key-mbay te. ¹⁴ Na kaw rɔ tɔku mbay te lo-kul te ngaa lo are a, da kaw saa ke endɔɔ mare key-ngem-deneje te ke Sasegaje aw aa lo ke dɔe te. Sasegaje le to enuku ke aw ngem dene-mɔrɔje le tɔku mbay. Ngonn ke dene le a tel rɔ tɔku mbay te ang. Bbo tɔku mbay ee ke bbo laa a, na kula kare n̄-bbare ke ria bba na kaw rɔe te. ¹⁵ Ndɔ ke Ester a ta kaw rɔ tɔku mbay te ase. Ester le to ngonn le Abisayil ke to ngokɔn Mardose ngaa Mardose ngeme. Ester duju mare ne dang ang, a ne ke Ege ke to enuku nje-ngem deneje le tɔku mbay pa are njaa n̄-duju. Dewje tɔyn ooje Ester ke kem ke maji. ¹⁶ Asurusu ɔn bbe bbal siri laa a, daw ke Ester dundae key-mbay te ke neyn ke ria na Tebete. ¹⁷ Tɔku mbay ndiki Ester uta kese deneje tɔyn ngaa ndiki ta dda saa maji uta kese ngannje ke dene tɔyn ke gereje ngaw ang bbay. Nula ejɔku-dɔ-mbay dɔ Ester te ngaa nunda Ester turu Basti te. ¹⁸ Tɔku mbay dda tɔku kusu wɔju dɔ Ester. N̄-bbar nje ke ta-gɔle te, ke nje-kulaje laa. Nɔru lambo dɔ dewje te ke eeje bbeje te ngaa n̄-kayn ne dewje, mba mbayje aw ɔsuje ngar toke baann. ¹⁹ Gɔl joo laa ke n̄-mbɔn ngannje ke dene ke gereje ngaw ang bbay a, Mardose aw dda kula lo taa nje-mbaje te ke me key-mbay te. ²⁰ Ester ɔru gel kuje ke to Jiipi le are dew kara oo ang, ddew kara baa toke Mardose ndeje ne. Ester aw dda ne ke turu ndu Mardose toke naw n̄-dda kare te ke nisi ne saa.

Mardose tee ke gel dewje ke aw mɔseje

ta tɔl Asurusu

²¹ Kare te ke Mardose aw dda kula lo taa nje-mbaje te key-mbay te a, enukuje joo ke aw ddaje kula key-mbay te aw mɔseje tar ta tɔl tɔku mbay, mba wungu ɔnde dɔe te nya. Ride na Bigitan de ke Terese. ²² Tar le oso mbi Mardose te ngaa pa are Ester oo. Ester ndaji are tɔku mbay ke ri Mardose. ²³ Duru gel tar le a, to tɔkɔɔ. N-tɔ enukuje le kar kake te ngaa n-tɔlde. N-dda tar neenn kem tɔku mbay Asurusu te me maketuru te ke daw n-dda tarje te daw n-ngem.

3

Tar le Amann de ke Mardose

¹ Go neje te ke ndayjeenn le a, Asurusu unn Amann undae lo kula te ke bo. Amann le to ngonn le Amedata, dew ke me nuju te le Agage nare Amann ddee dew ke bo ngaa nundae dɔ nje ke tagole te tɔyn. ² Nje-kulaje tɔyn ke lo taa nje-mbaje te ke me key-mbay te aw ɔsuje gɔlde nangɛngaa daw dulaje dɔde nangɛ nɔ Amann te, mba tɔku mbay njaa unn ndue ta kare n-ddaje toke baann. A Mardose kara baa mbete ta kɔsu gɔle nangɛ ddem ta kula dɔe nangɛnɔ Amann te ddem. ³ Nje-kulaje ke key-mbay te ke eeje ta ndoko te dujuje Mardose na: « Mbata ddi bba n-mbete ta dda ne ke turu ndu ke tɔku mbay unn wa?» ⁴ N-dujuje tar neenn Mardose ke ndɔ tɔyn, a Mardose oo tar lede ang. Mardose le pa arede na gel ne to Jiipi. N-paje dare Amann ta koo se Mardose a turu ddew laa ang wa. ⁵ Amann gere to Mardose aw ɔsu gɔle nangɛ ang ddem ula dɔe nangɛnɔe te ang ddem a, wungu ɔen. ⁶ N-pa dare Amann na Mardose to Jiipi. Yeenn a, Amann ndiki ta tɔl Mardose kara baa ang. Naw n-sange ddew ta tɔl Jiipije tɔyn ke isije bbe-kɔn te le tɔku mbay Asurusu. ⁷ Bbal dɔku gire joo ke tɔku mbay Asurusu ɔn bbe, ke neyn ke dɔngɔr ke ria na Nisan a, Amann ndɔn ne mba gere ndɔ, ke neyn ke maji boy mba dda ne ne ke naw neje le. Elemteen oso dɔ neyn te ke ria na Adar, to neyn dɔku gire joo laa.

Tɔku mbay unn ndu kare n-tɔl Jiipije

⁸ Amann pa are tɔku mbay Asurusu na: « Mare dewje ke gelde to dang saneje naa bbeje te tɔyn me bbe-kɔn te lei. Ddew ndu te lede, n-toje dang ke kese dewje ngaa n-ddaje ne ke turu ndui ang. Ase kare inyade are disije ddekeke ang. ⁹ Tɔku mbay, bbo e-ndiki a, e-dda mare ndu me maketuru te are n-tɔl dewje neenn tɔyn. Tɔku mbay, bbo n-tɔlde tɔyn a, ma tura kande nare doro dɔku kare nje ke tagoli te kare dilaje lo-ngem nare te lei.» ¹⁰ Tɔku mbay ɔru eninga ke ngonn-jia te are Amann ke to nje-baan le Jiipije. Amann le to ngonn le Amedata, dew ke me nuju te le Agage. ¹¹ Tɔku mbay pa are Amann na: « Inya nare lei. Minya dewje le me jii te. E-dda ne tɔyn ke mei ndiki ke de.»

¹² Ndɔ dɔku gire muta le dɔngɔr neyn a, tɔku mbay bbar nje-ddaje maketuru ke me key-mbay te ngaa n-dda ndu ke Amann unn le me maketuru te. Dula ke maketuru le dare nje-ddaje kula turu tɔku mbay te, ke ngann mbayje ke isije bbeje te tɔyn. Dula ke maketuru le dare gel dewje kara kara tɔyn ke bbe-kɔn te le Asurusu. N-dda maketuru le ke gɔl maketuru, ke ndɔn tar le dewje ke isije bbeje te kara kara. N-dda maketuru le ke ri Asurusu ngaa dunda endaji eninga laa maketuru te le tɔ. ¹³ Dare maketuru le ngann nje-kulaje awje ne bbeje te le tɔku mbay tɔyn. Maketuru le unn ddew ta kare n-tɔl Jiipije ngaa ta n-rasede tɔyn: ngann basanje, ke ngann mandeje, bbukaje, ngannje, ke deneje. Da tɔlde ndɔ kara baa, ke ndɔ dɔku gire muta le neyn ke ria na Adar ke to neyn dɔku gire joo laa. Da koto neje lede tɔ. ¹⁴ N-gem mare maketuru le ta kila ne mber bbeje te kara kara, ta kare disije perere mba ngina ndɔ le. ¹⁵ Tɔku mbay unn ndu ngaa ngann-nje-kulaje teeje ke ngɔru awje. Dila mber ke ndu le me tɔku bbe te ke Suje. Kare teenn tɔku mbay de ke Amann disije mba kay koto. A dewje ke bbe te ke Suje aw nɔje.

4

Jiipije ndingaje ndoo ngaa mbeteje nekusa

¹ Mardose oo tar neje ke daw ñ-dda le. Ñ-tir kubbu rœ te, nula kubbu ndoo ngaa nunda bu rœ te ngaa ñ-tee naw me bbe te. Nuru ekii ke wungu. ² Ñ-ddee ke kubbu ndoo le, nar nɔ key-mbay te, mba dew ase kande key-mbay te ke kubbu ndoo ang.

³ Jiipije ke bbeje te kara kara, ke Jiipije ke isije loje te toyn ke dila mber ke ndu ke mbay unn le ke te, daw ñ-ndingaje ndoo. Ñ-mbeteje ne-kusa, ñ-noje ngaa ñ-ndingaje rɔde. Mareje nya ulaje kubbu ndoo ngaa toje dɔ bu te. ⁴ Nje-kulaje le Ester ke toje to ngann mandeje, ke enukuje ke aw ngemeje ddeeje paje tar le are. Me Ester tujy nyɔm. Ester ula ke kubbuje ta kare Mardose tɔru kubbu ndoo ke rœ te a ula. A Mardose mbete ta kula kubbuje le. ⁵ Ester bbar mare enuku kara ke aw ngeme ke ria na Atake. Ñ-pa nare ta kare naw ñ-duju Mardose se ddi a to wa? Mbata ddi bba ñ-dda ne toke baann wa? ⁶ Atake tee aw inga Mardose ndake lo te nɔ key-mbay te. ⁷ Mardose ɔru gel neje toyn ke ingae, ke tar kɔr nare ke Amann unn ndue ta kila lo-ngem nare te le tɔku mbay, mba kare ñ-tɔl Jiipije. ⁸ Nare Atake mare maketuru ke dila ne mber me bbe te ta rase ne Jiipije le. Ñ-pa are Atake ta kare ñ-toju maketuru le Ester, ta nɔru ne gel neje toyn ke aw nja nare. Ñ-dda kɔkɔrɔ Atake ta kare ñ-pa nare Ester aw rɔ tɔku mbay te aw duje, ta kare noo kem-to-ndoo lede ngaa ta kare ñ-dda me-maji ke ngakɔnde Jiipije. ⁹ Atake ddee pa go tarje le Mardose le are Ester. ¹⁰ Ester ula Atake bbay ta kare ñ-pa nare Mardose na: ¹¹ « Nje-kulaje le tɔku mbay toyn, ke dewje toyn ke ngann bbeje te ke me bbe-kɔn te le tɔku mbay gereje tar ndu ke tɔku mbay unn wɔju dɔ dewje toyn. Ndu le na: Dene wase dingaw ke tɔku mbay bbare ang a tee nɔ tɔku mbay te me key te laa, a kinga yo. Dew ke tɔku mbay njaa ula kake laa ke ñ-dda ke ande are bba a kinga yo ang. A ema, tɔku mbay bbarem rœ te ang ase neyn kara ngaa.» ¹² Atake aw pa tarje le Ester le are Mardose. ¹³ Ngaa Mardose tel ula are Ester bbay na: « Eje to mba kake ee me key te le mbay bba a nayn ke tebbe

horo Jiipije te wa? ¹⁴ Bbo ɔru tai e-pa tar bbasine neenn ang a, Jiipije a teeje ta yo te ke ddew ke dang. A ei, a koy ngaa kose a goto. A du ang, mba ne ke toke be a aw ne key-mbay te.» ¹⁵ Ester tel ula are Mardose na: ¹⁶ « Aw mbon Jiipije toyn ke me bbe te ke Suje. Inyaje ne-kusa wɔju tar dɔm. Ndɔ muta, ke til muta usaje ne ang ddem ayje maann ang ddem. Ema, ke nje-kulaje lem, ja kinya ne-kusa, ke maann ddew kara baa toke baann tɔ. Yeenn a, ma kaal dɔ ndu ke tɔku mbay unn le ngaa ma kaw rœ te. Bbo ase kare moy a, ma koy.» ¹⁷ Mardose aw dda ne toyn ke Ester are ñ-pa dare.

5

Ester aw rɔ tɔku mbay te

¹ Ndɔ muta ke Jiipije inyaje ne-kusa, ke maann le ase. Ester ungu ne-mandeje le deneje le mbayje rœ te ngaa naw nar ndake lo te, nɔ key te le tɔku mbay. Ndake lo le aa naa ke lo-kisi le tɔku mbay. Tɔku mbay isi ngende-mbay te laa ke aa lo ke ta ndoko kande key-mbay te le. ² Kake tɔku mbay oo Ester ke ar ndake lo te ddaka le a, kare teenn njaa ñ-ndiki ta dda saa me-maji. Tɔku mbay ula kake laa ke uwa jia te are Ester. Kake le ñ-dda ke ande. Ester nja aw uwa ta kake le tɔku mbay le. ³ Tɔku mbay pa are na: « Ddi wa, dene-mbay Ester? Ddi a e-ndiki wa? Ne toyn ke e-ndiki a, ma kari, to debbe bbe-kɔn lem njaa kara ma kari.» ⁴ Ester ilae te na: « Tɔku mbay, bbo oo maji a, e-ddee ke Amann bbokone kusu te ke m-dda wɔju dɔe.» ⁵ Tɔku mbay pa na: « Areje Amann tel ke tar dɔ ne-bbar te le Ester ke ngɔru.» Tɔku mbay de ke Amann ñ-ddeeje kusu te ke Ester dda le. ⁶ Kare te ke daw dayje koto ke ria na ven a, tɔku mbay duju Ester na: « Ddi a e-duju wa? Ne ke e-duju a, ma kari. Ddi a e-ndiki wa? Ne toyn ke e-ndiki a, ma kari, to debbe bbe-kɔn lem njaa kara ma kari.» ⁷ Ester ila te na: « Ne ke m-duju le wa? Ne ke m-ndiki le wa? ⁸ Tɔku mbay, bbo e-ndiki ta dda sem me-maji ngaa oo maji ta karem ne ke m-duju, ke ne ke m-ndiki a, maji kare e-ddee ke

Amann kusu te ke ma dda bara bbay, a ma pa ne ke m-ndiki kari.»

Amann aw sange ddew ta tol Mardose

⁹ Ndœ teenn le Amann tee key le Ester ke rɔ-neel ngaa rœ ndɔɔ. A ta koo a, Amann oo Mardose lo-taa-mbaje te le tɔku mbay. Amann aw ddee a, Mardose in taar ang ddem ii rœ ang ddem. Yeenn a, wungu ɔn Amann nya dɔ Mardose te. ¹⁰ Amann ore wure aw key laa. Nula n̂-bbar nje-buwa-kuraje laa, ke dene laa Jerese. ¹¹ Amann tura go neje ke maji ke ninga, ke kɔr ngannje ke nuju, ke neje ke maji tɔyn ke tɔku mbay dda saa ngaa unne undae dɔ ngann mbayje te, ke dɔ nje-kulaje te ke key-mbay te. ¹² Dœ te, Amann pa na: « Ema ke karem baa njaa dene-mbay Ester bbarem ke tɔku mbay kusu te ke n̂-dda bbokone. Ema le bbay a n̂-bbarem ke tɔku mbay kusu te ke bara. ¹³ A bbo ta kare moo Mardose ke to Jiipi aw dda kula lo-taa-mbaje te key-mbay te a, nejeenn tɔyn to mare ne kem te ang.» ¹⁴ Jerese dene le Amann, ke nje-buwa-kuraje le Amann tɔyn n̂-paje dareje na: « Maji kare are duru kake ke ndew ase dɔ-kɔbbu-dew dɔjoo gire mi taar, ta bara ke endɔɔ a, e-pa are tɔku mbay are n̂-tɔl Mardose dɔ kake te le. Yeenn a, a kase ta kaw ke tɔku mbay kusu te le ke rɔ-neel.» Tar le neel Amann ngaa nare duru kake le taar.

6

Mardose ddee bo kem tɔku mbay te

¹ Tile teenn bbi ɔru kem tɔku mbay ang. Nare n̂-ddee ke maketuru ke daw n̂-dda tarje me te daw n̂-ngem. Nare n̂-tura maketuru le nœ te. ² N̂-tura maketuru le a, dinga tar le enukuje ke toje to nje-ngemje ta key le tɔku mbay, Bigitan de ke Terese. Dede joo ke dunguje tar me naa te ta tɔl tɔku mbay Asurusu bba Mardose uku me tare are tɔku mbay le. ³ Tɔku mbay pa na: « Ddi a n̂-dda dare Mardose, mba kɔsu ne gaje wa?» Nje-kulaje ke me key te le tɔku mbay paje na: «N̂-dda ne kara dare ang nyɔm.» ⁴ Tɔku mbay duju tar na: « Na ee me ndoko te ddaka wa?» Kare teenn Amann in me ndoko

te me key-mbay te aw ddee ta pa kare tɔku mbay kare n̂-tɔl Mardose dɔ kake te ke nare n̂-mœse wɔju dœ. ⁵ Nje-kulaje le paje na: « Amann a ar me ndoko te ddaka.» Tɔku mbay pa na: « Areje nande key!» ⁶ Amann ande key-mbay te ngaa tɔku mbay duje na: « Ddi a da dda kare dew ke tɔku mbay ndiki ta kɔsu gaje wa?» Amann eje mee te na: « Ema njaa tɔku mbay ndiki ta kɔsu gajim ma se na dang bbay wa?» ⁷ Amann pa are tɔku mbay na: « Tɔku mbay ndiki ta kɔsu gaji mare dew wa? ⁸ Maji kare tɔku mbay are dunn kubbu lei ke aw ula, ke sunda ke aw aal ngaa are dunda ejɔkudɔ-mbay dɔ sunda te le. ⁹ Maji kare are kubbu le, ke sunda le mare dew ke ngeng horo nje ke ta-goli te. Na kula kubbu dew ke e-ndiki ta kɔsu gaje le. Na kundae dɔ sunda te nja saa me bbe te ke Suje ngaa na kila mber nœ te na: Ne ke daw n̂-dda ke dew ke tɔku mbay ndiki ta kɔsu gaje a neenn bbo!» ¹⁰ Tɔku mbay ila Amann te na: « Unn kubbu le ta uwa sunda le toke e-pa neenn njange. E-dda toke baann ke Mardose ke to Jiipi ke isi lo-taa-mbaje te. Are mbita ne tɔyn ke e-pa neenn kara oso nange ang.» ¹¹ Amann unn kubbu, ngaa uwa sunda le tɔku mbay. Nula Mardose kubbu le ngaa nundae dɔ sunda te n̂-nja saa me bbe te ke Suje. Nila mber nɔ Mardose te na: « Ne ke daw n̂-dda ke dew ke tɔku mbay ndiki ta kɔsu gaje neenn bbo!» ¹² Goe te a, Mardose tel aw lo kula te laa key-mbay te guku. A Amann tɔ dœ ke kubbu ngaa tel key laa ke ngɔru toke le dew ke yo tole. ¹³ Amann ɔru gel ne ke ingae le are dene laa Jerese, ke nje-buwa-kuraje laa. Nje-buwa-kuraje laa, ke dene laa paje areje na: « Bbo Mardose ke unn kutu ta ddee ngonn nœ te to Jiipi a, mare ne dang ke a dda mba kutae ne goto. A tel ke guku nyɔm nɔ Mardose te.» ¹⁴ Daw n̂-paje saa tar bbay a, enukuje le tɔku mbay ddeje. Duwaje Amann dawje saa ke tɔku kusu te ke Ester dda.

7

Ester tee ke gel Amann ngaa Amann inga yo

1 Tòku mbay de ke Amann ñ-ddeeje mba kusa ne ke dene-mbay Ester dda. 2 Ndò joo laa, tòku mbay duju Ester bbay kare te ke daw dayje koto ke ria na ven na: « Dene-mbay Ester, ddi a e-duju wa? Ne ke e-duju a, ma kari. Ddi a e-ndiki wa? Ne tɔyn ke e-ndiki a, ma kari, to debbe bbe-kɔn lem njaa kara ma kari.» 3 Ester ila te na: « Tòku mbay, bbo e-ndiki ta dda sem me-maji tɔkɔrɔ, toke e-ndiki a, ne ke m-duju a neenn: Tar tebbe lem, ke le nje ke lem Jiipije. 4 Ema, ke nje ke lem ñ-labbeje ta kare dewje tɔlje, raseje, rebbeje tɔyn. Bbo to ñ-labbeje to, bbereje ke dingaw, ke bbereje ke dene a, ma pa tar ang, mba yeenn ase ta jòku ne mbay ang.» 5 Tòku mbay Asurusu duju Ester na: « Na ee ke keje ke baann mee te wa? Nee dda wa?» 6 Ester ila te na: « Nje-baan leje le to Amann, nje-me-majang!» Me Amann unda dɔ binya nɔ tòku mbay te, ke nɔ dene-mbay te. 7 Wungu ɔn tòku mbay ngaa tusu ne-kusa le inya ngaa tee ddaka aw me ndɔɔ putu kakeje te ke to me ndoko key-mbay te. Amann nayn me key te le Ester. Naw ñ-dda kɔkɔrɔ Ester, mba kare nare tòku mbay tɔle ang, mba Amann gere to tòku mbay a kare ñ-tɔl ne. 8 Amann tee oso dɔ ne-kisi te ke Ester ndɔju rɔe te. Kare teenn njaa tòku mbay in me ndɔɔ putu kakeje te ddaka ande me key te ke Ester dda kusu te le. Tòku mbay pa ke taar na: « Dɔe teenn, ñ-tel ta kuwa dene-mbay ke singa to saa kem te me key te neenn bbay wa?» Tar nayn ke ta tòku mbay te bbay a, ñ-tɔ kem Amann. 9 Mare enuku ke ria na Arbona pa kem tòku mbay te na: « Amann are duru kake taar nɔ key te laa mba tɔl ne Mardose, Mardose ke pa tar are tòku mbay tee ne ta yo te le. Kake le ndew ase dɔ-kɔbbu dew dɔjoo gire mi.» Tòku mbay pa na: « Aw ilaje kula gɔse te e-tɔje kake te le areje noy!» 10 Daw ñ-tɔl Amann dɔ kake te ke Amann mɔse wɔju dɔ Mardose le. Yeenn ngaa wungu le tòku mbay gayn.

8

Tòku mbay unn ndu ke maji wɔju dɔ Jiipije

1 Ndɔe teenn njaa tòku mbay are Ester key le Amann ke to nje-baan le Jiipije. Ester pa are tòku mbay na Mardose to Jiipi ngaa tòku mbay ula are Mardose ddee nɔe te. 2 Tòku mbay ɔru eninga ngonn-ji ke nare Amann bba ñ-tel ñ-taa guku le nare Mardose. Goe te a, Ester unn Mardose to nje-ngem neje ke key le Amann.

3 Ester nayn dɔ tar teenn ang, noso nangɛnɔ tòku mbay te ñ-nɔ ngaa ñ-duju tòku mbay kare noo kem-to-ndoo le Jiipije, ta kare tòku mbay mbete me-majang le Amann, dew ke me nuju te le Agage ke a ta tɔl ne Jiipije le. 4 Tòku mbay ula kake laa ke ñ-dda ke ande are Ester. Yeenn ngaa Ester in taar ar nɔ tòku mbay te. 5 Ester pa na: « Bbo oo maji ngaa e-ndiki ta dda sem me-maji, bbo ne ke ma duju neenn to ke dɔgɔle a, are ñ-dda maketuru ñ-tuju ne maketuru ke Amann ke to ngonn le Amedata, dew ke me nuju te le Agage dda mba kare ñ-tɔl ne Jiipije tɔyn ke isije bbeje te lei le. 6 Ma koo newungu ke a ta koso dɔ nje ke lem te ke kem toke baann wa? Ma kisi kaa nje ke lem be kare kode tunga toke baann wa?»

7 Tòku mbay Asurusu pa are Ester de ke Mardose ke to jiipi na: « Mare Ester key le Amann ngaa mare ñ-tɔ kula gɔsu Amann te ñ-tɔ kula gɔse te ñ-tɔ kake te dare oy wɔju dɔ Jiipije ke Amann a ta tɔlde. 8 Maketuru ke ñ-dda ke ri tòku mbay ngaa dunda endaji eninga le mbay dɔe te mban, da tel turu ang ngaa. Baann a, sese njaa e-ddaje tar ke maji wɔju dɔ Jiipije me mare maketuru te ke rim ngaa ta undaje endaji eninga lem maketuru te le.»

9 Ndɔe teenn njaa, ke ndɔ dɔjoo gire muta le muta le neyn ke ria na Siban, dula ñ-bbar nje-ddaje maketuru le tòku mbay. Mardose pa tar wɔju dɔ Jiipije ngaa ñ-ddaje tar le maketuru te. Dulaje ke maketuru le dare nje-kɔn-bbeje, ke ngann mbayje tɔyn ke ɔnje dɔ bbeje, bbeje kɔr kara ke dɔjoo gire siri ke unn kute Ende ndereng Etiyopi. N-dda maketuru le ke gɔl maketuru le dewje ke bbeje te ddem ke ndɔn tar le dewje ke bbeje te kara kara ddem. N-dda maketuru le

ke gəl maketuru ddem ke ndon tar le Jiipije ddem dula ne darede to. ¹⁰ N-dda maketuru le ke ri toku mbay Asurusu, dunda endaji eninga laa doe te ngaa dula ne nje-sundaje, sundaje le toku mbay ke n̄-ngemde dang. ¹¹ Tar ke n̄-dda maketuru te le na: « Toku mbay are ddew Jiipije toyn ke eeje bbeje te, ta kare n̄-mbonje naa, ta n̄-ddaje ddo dode te, ta n̄-tolje nje-ddoje ke bbeje te ke a ta ddajede maji ang. Narede ddew ta tol ngannje ddem, deneje ddem. Narede ddew ta kare dotoje ne-kingaje lede ddem. ¹² Nare Jiipije ddew ta kare n̄-ddaje neenn le bbeje te toyn ke Asurusu on doe ndo kara baa, ke ndo doku gire muta le neyn ke ria na Adar ke to neyn doku gire joo. ¹³ N̄-ngem mare maketuru le ta kila ne mber kare dewje toyn, mba kare maketuru le ddee to ndu ke toku mbay unn kare Jiipije isije perere ndoe teenn le ta kila bare lede.» ¹⁴ Kake toku mbay unn ndue a, ngann-nje-kulaje aalje sundaje le toku mbay ke n̄-ngemde dang le. Dinje me key-mbay te n̄-teeje ngaa dawje ke ngoru-ngal. Goe te a, dila mber ke maketuru le me toku bbe te ke Suje.

¹⁵ Dula Mardose kubbu le mbayje ke kase ddem nda ddem, ke kubbu kul ke nda ddem kase ddem. Dunda ejokudo le mbayje ke n̄-dda ke ande doe te. Dewje ke isije toku bbe te ke Suje ilaje ko ngaa ddaje ro-neel. ¹⁶ Ro Jiipije nelde nya. To toke ndo tete ddo lede. ¹⁷ Bbeje kara kara, ke bbuka bbeje toyn, ke loje toyn ke dila mber ke ndu ke toku mbay unn ke te, Jiipije ddaje ro-neel, n̄-ddaje ne-kusa ke bo dusaje ngaa n̄-ddaje kusu. Mare dewje nya ke me bbe-kon te le Asurusu telje rode Jiipije, mba n̄-bbelje Jiipije nya.

9

Jiipije tolje nje-baanje lede

¹ Ndo doku gire muta le neyn ke ria na Adar ke to neyn doku gire joo laa le ase. To ndo ke nje-baanje le Jiipije a ta ddaje ne ke turu ndu ke toku mbay unn dongor. Nje-baanje le Jiipije undaje mede ta kutade ke ddo. A ne turu are Jiipije a utaje nje-baanje lede ke ddo. ² Me bbeje te

toyn ke toku mbay Asurusu on doe, Jiipije mbonje naa mba dda ddo ke nje ke ndikije ta ddade maji ang. Dew kara ase kar node te ang, mba dilaje bbil me dewje te toyn. ³ Nje ke ta-gol toku mbay te toyn, ke ngann mbayje, ke nje ke toku mbay undade to nje-kulaje do bbeje te, darje go Jiipije te, mba n̄-bbelje Mardose nya. ⁴ Mardose ddee dew ke bo me key-mbay te ngaa ria bbar me bbeje te toyn ke Asurusu on doe. Mardose ddee dew ke bo ke kete kete.

⁵ Jiipije ddaje dewje ke mbetede toke mede ndiki. N̄-tolje nje-baanje lede ke toku kiya ngaa n̄-rasejede. ⁶ Jiipije tolje dewje kor mi me toku bbe te ke Suje. ⁷⁻¹⁰ Jiipije tolje ngann le Amann nje-baan le Jiipije ke to ngonn le Amedata le, a dotoje ne-kingaje lede ang. Ri ngann le Amann le na Parsanedata, Dalpon, Asepata, Porata, Adaliya, Aridata, Parmaseta, Arisayi, Aridayi, Bayejata. ¹¹ Ndoe teenn njaa dula ke kor dewje ke Jiipije tolde me toku bbe te ke Suje dare toku mbay. ¹² Toku mbay pa are dene-mbay Ester na: « Me toku bbe te ke Suje baa bbay a Jiipije tolje dewje te kor mi ddem ngann le Amann ke doku ddem neenn a, baann a Jiipije tolje dewje kese bbeje te ke bbe-kon te le wa! A bbo e-ndiki ta dujum mare ne bbay a, ma kari, ma dda ne toyn ke mei ndiki.» ¹³ Ester ila te na: « Toku mbay, bbo oo maji a, are ddew Jiipije ke Suje ddaje ne bara ke turu ndu mbay toke n̄-ddaje bbokone neenn. Ngaa ta n̄-na ninn ngann le Amann ke doku kake te taar.» ¹⁴ Toku mbay unn ndue kare n̄-dda toke baann. Dila mare mber toku bbe te Suje ngaa n̄-na ninn ngann le Amann ke doku le kake te taar. ¹⁵ Jiipije ke Suje mbonje naa ke ndo doku gire so le neyn ke ria na Adar. N̄-tolje dewje kor muta me bbe te le. A dotoje ne-kingaje lede ang.

¹⁶ Jiipije ke isije kese bbeje te me bbe-kon te le mbonje naa mba dda ddo dode te to. N̄-tubbaje nje-baanje lede dode te ke ddang ngaa n̄-tolje nje ke ndikide ang dorodosi gire mi. A dotoje ne-kingaje lede ang. ¹⁷ Neenn le nday ke ndo doku gire muta le neyn ke ria na Adar. Ndo doku gire so laa a, ddo gayn. Ndoe teenn

njaa n̄-ddaje ne-kusa ke bo dusaje ngaa n̄-ddaje rɔ-neel. ¹⁸ A Jiipije ke Suje ke ilaje bare lede ke ndɔ dɔku gire muta, ke ndɔ dɔku gire sɔ uwaje rɔde ke ndɔ dɔku gire mi laa. Ndɔe le to ndɔ ke n̄-ddaje ne-kusa ke bo dusaje ngaa n̄-ddaje rɔ-neel. ¹⁹ Gele ke neenn bba Jiipije ke isije bbeje te aw ddaje kusu ke ndɔ dɔku gire sɔ le neyn ke ria na Adar. N̄-ddaje ne-kusa ke bo dusaje, n̄-ddaje rɔ-neel ngaa dulaje ke ne dareje naa.

Jiipije ilaje ndɔ kusu ke ria na Purim

²⁰ Mardose dda tar neje ke nday le maketuru te. Goe te a, nula ke maketuru le nare Jiipije tɔyn ke isije bbe-kɔn te le tɔku mbay Asurusu. Dede ke bbeje te ke ngɔsi ddem ddew ew ddem. ²¹ N̄-dujude ta kare n̄-ddaje kusu ke bbal tɔyn, ke ndɔ dɔku gire sɔ, ke ndɔ dɔku gire mi le neyn ke ria na Adar. ²² Me ndɔje teenn le Jiipije tubbaje nje-baanje lede dɔde te ke ddang. Me neyn teenn le me-kɔn le Jiipije tel koko ngaa ndinga-ndoo lede tel kusu. To maji kare n̄-ddaje kusu ngaa n̄-ddaje rɔ-neel, to maji kare dulaje ke ne dare naa ngaa dareje ne nje-ndooje. ²³ Jiipije ooje ndu Mardose. N̄-ddaje kusu le gɔl kara ngaa kusu le tel to ne-ji-bbe lede.

²⁴ Mardose ole me Jiipije dɔ tar te le Amann na: Amann ngonon le Amedata, dew ke me nuju te le Agage, nje-baan le Jiipije ndiki ta tɔlde. N̄-dda elemteen mba gere ne ndɔ ke na tɔl ne Jiipije tɔyn. ²⁵ A Ester aw inga tɔku mbay ngaa nunn ndu, n̄-dda ndu le maketuru te ta kare n̄-dda ke Amann ne ke Amann ndiki ta dda ke Jiipije. Yeenn bba n̄-tɔ kula gɔsu Amann te n̄-tɔ kake te taar dare noy ngaa n̄-tɔl nganne n̄-naa ninnde kake te ke duru taar. ²⁶ Gele ke neenn bba daw n̄-bbar ne ri ndɔ kusu le na Purim, mba Purim le in me kande tar te ke to Pur*. Jiipije ooje tar ke Mardose dda maketuru te le ke maje, n̄-ngemje neje ke dooje ke kemde ddem neje ke ingajede ddem. ²⁷ Jiipije ddaje kusu le to ne-ji-bbe lede wɔju dɔde njaa, wɔju dɔ ngande ngaa wɔju dɔ dewje tɔyn ke a ddaje rɔde Jiipije. Da ddaje kusu le

ndɔ joo bbal ke bbal ddew kara baa toke Mardose pa arede maketuru te.

²⁸ Dewje tɔyn ke da kujude ndɔ te ke guku, dingawje, ke nje-ke lede kara kara tɔyn ke to Jiipije ke isije bbeje te kara kara tɔyn, ke bbuka bbeje te kara kara tɔyn me bbe-kɔn te le Asurusu a ddaje kusu me ndɔje teenn. Maji kare Jiipije, ke nganne dinyaje kusu neenn le ang ddem dare mede oy dɔ ne ke nday le ang ddem.

²⁹ Ester dene-mbay ke to ngonon le Abiyayil de ke Mardose ke to Jiipi n̄-ddaje maketuru gɔl joo laa, mba pa ne tar ke ndu ke mɔngu dɔ maketuru te ke dɔngɔr, ke dɔ tar kusu te ke to Purim, kare Jiipije ooje to tar ndam ang. ³⁰ Dulaje ke maketuru dare Jiipije tɔyn ke isije bbeje te kɔr kara ke dɔjoo gire siri ke me bbe-kɔn te le tɔku mbay Asurusu. Tarje ke me maketuru te le, to tar ke ta kare disije ke me-wul-lɔm ddem kare Jiipije ddaje ne ke gate gate ddem. ³¹ Maketuru le are ddew Jiipije ta kare n̄-ddaje kusu ke ria na Purim ke ndɔe ndɔe ddew kara baa toke Mardose de ke Ester n̄-ddaje maketuru te. Ndu le to wɔju dɔde, ke nganne toke le ndu ke dunn dɔngɔr ta mbete ne-kusa, ke ta dda ndoo. ³² Tarje le Ester tɔju to tar kusu Purim le to tar ke tɔkɔrɔ ngaa n̄-dda tare me maketuru te.

10

Dɔbɔyn tar

¹ Tɔku mbay Asurusu unn ndu are dewje ke me bbe-kɔn te laa, ke dewje ke isije dɔ dere maannje te ukaje lambo. ² Tar singa-mɔngu le tɔku mbay, tar nedingawje tɔyn ke n̄-dda, ke tar le Mardose ke nare ddee dew ke bo, tarjeenn tɔyn n̄-dda me maketuru te ke daw n̄-dda tarje le mbayje ke Medi, ke Perese te daw n̄-ngem. ³ Mardose njaa to joo le dew ke bo go tɔku mbay Asurusu te me bbe-kɔn te le. Jiipije nya ndikeje ngaa bbeleje. N̄-sange kisi-maji le Jiipiji ngaa n̄-dda nare nje ke gele te isije ke me-wul-lɔm.

* 9:26 9.26 Pur: Kande na elemteen.

Maketuru le Jonase

Jonase

Jn

Jonase ndiki ta kayn Nje-kisi ke ndo ke ndo

¹ Nje-kisi ke ndo ke ndo pa tar are Jonase, ngonn le Amitay na: ² « In taar, aw Ninibe ke to toku bbe, ila mber are dewje ke me bbe te le, mba me-maji ang lede tee nom te.» ³ Jonase in taar mba kayn kaw Tarsise ddew ew ke Nje-kisi ke ndo ndo. N-ddisi naw Japa ngaa ninga mare toku to ke aw aw ke Tarsise, nuka to le ngaa nal ke dewje ke Tarsise mba kaw ddew ew ke Nje-kisi ke ndo ke ndo.

⁴ A Nje-kisi ke ndo ke ndo are toku lel ula do ba te ngaa bamburanbo in do ba te le. To le a ta tete danna. ⁵ Bbel dda nje-yelje-to le. Dede kara kara toyn daw n-noje ke ro korje te lede ddem, n-tilaje ne-kotoje ke me to te le maann mba kare toku to le wole. Jonase ddisi kete aw kutu to te le beer to nangê ngaa bbi tole. ⁶ Mbay le nje-yelje to le ddee saa ngosi ngaa pa are na: « Mbata ddi bba aw e-tibbi wa? In taar, e-no ke ro kor te lei! A du ang, wungu laa ke doje te a gayn a ja koyje ang.» ⁷ Nje-yelje to le paje areje naa na: « E-ddeeje areje n-ddaje elemteen mba gere ne dew ke ila ndo doje te neenn.» N-ddaje elemteen le ngaa elemteen le oso do Jonase te. ⁸ Yeenn a, n-paje dareje na: «E-pa areje joo na njaa gate a to nje-kila ndo doje te neenn wa? Aw dda kula ddi wa? In dda wa? Bbe lei dda wa? Geli in dda wa?» ⁹ Nilade te na: « M-to hebere, ngaa maw m-polo Nje-kisi ke ndo ke ndo, Lubba ke darâ ke nje-dda ba, ke do nange.» ¹⁰ Bbel dda dewje le ngaa n-paje dare na: « Ne ddi a e-dda toke be wa!» Dewje le gereje to naw nayn Nje-kisi ke ndo ndo, mba Jonase oru gel tar le arede. ¹¹ N-dujeje na: « Ddi a ja dda sei bba ba le a kew roe ta lenge ke je wa?» Mbata ba le aw lenge ke singa ke kete kete. ¹² Nilade te na: «Unnumje ilamje me ba te a, ba le a kew roe lenge ke se, mba m-gere to

ema njaa m-dda bba bamburanbo neenn ingase.» ¹³ Dewje le oruje hay mba tee ta kongo te a, duma ne pin, mba ba le aw lenge ke de ke singa singa. ¹⁴ Baann a, n-dujuje Nje-kisi ke ndo ke ndo na: « Nje-kisi ke ndo ke ndo, n-dda roje to ndoo roi te, areje joy waju do kula dda dingaw neenn ang, ngaa are tar yo le dew neenn ke dda ke je ne ang uwa doje ang! Mba ei, Nje-kisi ke ndo ke ndo, e-dda ne lei to ke mei ndiki.» ¹⁵ Yeenn a, dunnje Jonase dilaeje me ba te a, ba ke aw lenge ke singa le ew roe. ¹⁶ Bbel le Nje-kisi ke ndo ndo dda dewje le. Dareje ne-polo Nje-kisi ke ndo ke ndo ddem, dunnje ndude ddem.

2

Jonase to me kanji te

¹ Nje-kisi ke ndo ke ndo are toku kanji ddee uru Jonase. Jonase to ndo muta, ke til muta me kanji te le. ² Jonase duju Nje-kisi ke ndo ke ndo ke to Lubba laa me kanji te: ³ N-pa na:

«Me ne wungu te ke ingam, m-duji ei Nje-kisi ke ndo ke ndo, a ilam te. Lo te le nje-yoje

m-bbari kare umam a, oo ndum.

⁴ Ilam gel maann te beer dann ba te,

maann ke aw ula guku dom,

maann ke e-dda are aw kuja,

maann ke e-dda are aw lenge nday dom te.

⁵ A ema m-pa na:

« E-tubbam ilam ddew ew sei!

A kem a koo key lei ke maji toyn bbay.»

⁶ Maann uwam gosem te.

Buja ubbam,

mu bbiri dom te.

⁷ M-ddisi ndereng gol ddingirije te.

Nange utu tae dom te nyom.

A, ei, Nje-kisi ke ndo ke ndo

Lubba lem orum kem baa me buja te!

⁸ Kare ke singam goto a,

mole mem do ei Nje-kisi ke ndo ke ndo te,

ngaa tar-duju lem aw ndereng tee roi te

me key te lei ke maji toyn.

⁹ Dewje ke undaje mede do korje te ke to

neje ke baa

daw n-tubbaje neje ke maji rode te ke

ddang.

¹⁰ A ema, ma kari ne-polo ke pa tam te ta kari ne wooyo.

Ma dda ne ke munn ndum ta dda. Kaji to me ji Nje-kisi ke ndo ke ndo te.»

¹¹ Nje-kisi ke ndo ke ndo unn ndu are kanji le ngaa kanji le tomo Jonase ilae do nange te ke tutu.

3

Jonase ila mber-tar le Lubba me bbe te ke Ninibe

¹ Nje-kisi ke ndo ke ndo tel pa tar gal joo laa are Jonase na: ² « In taar, aw Ninibe ke to toku bbe, ila mber-tar ke m-pa mari.»

³ Jonase in taar aw Ninibe toke Nje-kisi ke ndo ke ndo pa. Kem Lubba te, Ninibe to toku bbe ke dew a dda ndo muta bba a nja te nunga. ⁴ Jonase unn kutu kila mber nja ne ndo kara me bbe te le. N-pa ke taar na: « Ndo dodo a, bbe ke Ninibe a tuju!»

Dewje ke Ninibe turuje mede

⁵ Dewje ke Ninibe unnje mede are Lubba. Dilaje mber n-mbeteje ne ne-kusa, dulaje kubbu ndoo, dewje ke bo ddem dewje ngaji ddem. ⁶ Toke mbay ke Ninibe oo tar le a, ubba nange nin ngende-mbay te laa, oru kubbu mbay laa, ula kubbu ndoo, ngaa isi do bu te. ⁷ Nare dila mber me bbe te ke Ninibe na: « Mbay, ke nje ke ta-gole te dunnje ndu na, maji kare dewje, ke ne-kuulje ke bo, ke ne-kulje ke ngaji dusaje ne ang ddem, dayje maann ang ddem. ⁸ Maji kare dewje ddem, daje ddem, ulaje kubbu ndoo. Maji kare n-naje ro Lubba te ke singa, ngaa maji kare dinyaje kula-ddaje lede ke maji ang, ke ne-ddaje lede ke singa singa ke to mesede te! ⁹ Dew gere ang se Lubba a turu ndue, na kinya wungu laa ngaa na kare joyje ang wa?»

Lubba oo kem-to-ndoo le dewje ke Ninibe

¹⁰ Lubba oo ne ke n-ddaje baann ngaa n-mbeteje kula-ddaje ke maji ang le. Yeenn a, Lubba turu ndue ngaa nila ne-wungu ke nila mbere ta kila dode te le ang.

4

¹ Jonase oo nejeenn le a, neele ang are wungu oen. ² N-duju Nje-kisi ke ndo ke

ndo: «Aay! Nje-kisi ke ndo ke ndo, tar ke m-nayn bbé bbay a m-pa le a neenn ang wa? Ne ke m-ndiki ta kare to ang bba mayn ke Tarsis le a neenn. Mba m-gere to e-to Lubba ke Nje-dda me-maji, ke Nje-koo kem to ndoo le dewje. Wungu oin ke ngoru ang. Ngaa e-ndiki kisi-maji le dew. Aw e-turu ndui waju do majang ke e-ndiki ta dda ke dew. ³ Bbasine, Nje-kisi ke ndo ke ndo, e-taa kewn lem. Mba koy lem maji uta kisi lem kem baa.» ⁴ Nje-kisi ke ndo ke ndo ila te na: «Wungu ke e-dda to ke dogole wa?» ⁵ Jonase tee me toku bbe te le isi er ke kem kare te. N-dda mare key-kam lo teenn nisi ko ndile te mba koo ne ke a ddee do toku bbe te le. ⁶ Nje-kisi ke ndo ke ndo, Lubba are ka tee ale do key te le Jonase, mba kare Jonase inga ndil kula doe ddem, mba koru ne kejeje ke maji ang ke aw joku Jonase ddem. Jonase inga koko nya ddew ka te ke ale le. ⁷ A ndo kara goe te, ta lo-kare te a, Lubba ula mare kuur are usa ka le are ka le oy njan. ⁸ Kare ubba me dara te a, Lubba are lel ke tunga piti piti in kem kare te ula ngaa kare osu do Jonase te ndereng singa Jonase goto. N-ndinga yo na: « Koy lem maji uta kisi lem kem baa.» ⁹ A Lubba pa are Jonase na: « Wungu ke aw dda mba ka le to ke dogole wa?» Nila te na: « To ke dogole kare m-dda wungu ndereng m-ndinga yom.» ¹⁰ Nje-kisi ke ndo ndo pa na: « Ei, oo kem to ndoo le ka ke ari kula ang, ei a e-dda are ndu ang. Ka ke tee mare til te ngaa oy mare til te to. ¹¹ A, Ninibe ke to toku bbe ke dewje ke korde uta doro kor kara ke dojoo isije te. Dewje le gereje dojide ke kol ke ye ke gel ang ngaa daje kara banyaje nya me te, ema, e-ndiki ta kare moo kem-to-ndoo laa ang wa?»

Maketuru le Matiye Matiye Mt

Gel kuju Jeju

¹ Ri gel dewje ke ujuje Jeju-Kiriste toke be: Jeju Kiriste to dew ke gel Dabbiti te, ngaa Dabbiti to dew ke gel Abaraham te.

² Abaraham uju Ijake. Ijake uju Jakobbo. Jakobbo uju Juda ke ngakoenje.

³ Juda de ke Tamar dujuje Pareje de ke jara. Pareje uju Eserom. Eserom uju Aram. ⁴ Aram uju Aminadab. Aminadab uju Naason. Naason uju Salmɔ.

⁵ Salmɔ de ke Rahabe dujuje Bowaje. Bowaje de ke Rutu dujuje Obede. ⁶ Obede uju Ijayi.

Ijayi uju toku mbay Dabbiti. Dabbiti de ke dene le Uri* dujuje Salemo. ⁷ Salemo uju Robowam. Robowam uju Abiya. Abiya uju Aja. ⁸ Aja uju Jojapa. Jojapa uju Joram. Joram uju Ojiyase. ⁹ Ojiyase uju Jotam. Jotam uju Akaje. Akaje uju Ejekiyase.

¹⁰ Ejekiyase uju Manase. Manase uju Amɔ. Amɔ uju Jojiyase. ¹¹ Jojiyase uju Jekonyase ke ngakoenje. Bbale teenn a daw ne ke ngann Ijarayelje to bbereje bbe te ke Babilonn.

¹² Go kuwa te ke duwade daw ne to bbereje Babilonn a, Jekonyase uju Salatiyel. Salatiyel uju Jorobabel.

¹³ Jorobabel uju Abiyutu. Abiyutu uju Eliyakim. Eliyakim uju Ajor. ¹⁴ Ajor uju Sadoku. Sadoku uju Akim. Akim uju Eliyudu. ¹⁵ Eliyudu uju Eliyajar. Eliyajar uju Matan. Matan uju Jakobbo.

¹⁶ Jakobbo uju Jejebbe ngaw le Marije ke to kon Jejuje ke daw n̄-bbare to Kiriste.

¹⁷ Unn kute do Abaraham te ndereng Dabbiti te, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do Dabbiti te ndereng kare te ke daw ne kede bbebbere te ke Babilonn, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do ndo bbere te lede ke Babilonn ndereng ndo te le Kiriste, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so.

¹² Go kuwa te ke duwade daw ne to bbereje Babilonn a, Jekonyase uju Salatiyel. Salatiyel uju Jorobabel.

¹³ Jorobabel uju Abiyutu. Abiyutu uju Eliyakim. Eliyakim uju Ajor. ¹⁴ Ajor uju Sadoku. Sadoku uju Akim. Akim uju Eliyudu. ¹⁵ Eliyudu uju Eliyajar. Eliyajar uju Matan. Matan uju Jakobbo.

¹⁶ Jakobbo uju Jejebbe ngaw le Marije ke to kon Jejuje ke daw n̄-bbare to Kiriste.

¹⁷ Unn kute do Abaraham te ndereng Dabbiti te, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do Dabbiti te ndereng kare te ke daw ne kede bbebbere te ke Babilonn, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do ndo bbere te lede ke Babilonn ndereng ndo te le Kiriste, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so.

¹⁷ Unn kute do Abaraham te ndereng Dabbiti te, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do Dabbiti te ndereng kare te ke daw ne kede bbebbere te ke Babilonn, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do ndo bbere te lede ke Babilonn ndereng ndo te le Kiriste, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so.

¹⁷ Unn kute do Abaraham te ndereng Dabbiti te, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do Dabbiti te ndereng kare te ke daw ne kede bbebbere te ke Babilonn, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do ndo bbere te lede ke Babilonn ndereng ndo te le Kiriste, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so.

¹⁷ Unn kute do Abaraham te ndereng Dabbiti te, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do Dabbiti te ndereng kare te ke daw ne kede bbebbere te ke Babilonn, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do ndo bbere te lede ke Babilonn ndereng ndo te le Kiriste, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so.

¹⁷ Unn kute do Abaraham te ndereng Dabbiti te, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do Dabbiti te ndereng kare te ke daw ne kede bbebbere te ke Babilonn, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do ndo bbere te lede ke Babilonn ndereng ndo te le Kiriste, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so.

¹⁷ Unn kute do Abaraham te ndereng Dabbiti te, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do Dabbiti te ndereng kare te ke daw ne kede bbebbere te ke Babilonn, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do ndo bbere te lede ke Babilonn ndereng ndo te le Kiriste, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so.

¹⁷ Unn kute do Abaraham te ndereng Dabbiti te, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do Dabbiti te ndereng kare te ke daw ne kede bbebbere te ke Babilonn, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so. Unn kute do ndo bbere te lede ke Babilonn ndereng ndo te le Kiriste, buwa kuju dewje kara kara tee doku gire so.

Tar kuju Jeju

¹⁸ Tar kuju Jeju Kiriste toke be: Jejebbe aw aw mɔɔ le Mari kon Jejuje. N̄-nayn n̄-taa naa ang bbay a, Mari le uwa sem ddew te le Ndil-me-nda. ¹⁹ Jejebbe nje-mɔɔ laa le to dingaw ke gate gate, ngaa ndiki ta tee ke tare ke ddaka kem dewje te ang. Yeenn a n̄-diki ta kinyae hoy baa. ²⁰ Toke Jejebbe aw eje tar neenn le mee te bbay a, mare anji le Ebbe-dewje tee ingae me ni te ngaa pa are na: «Jejebbe dew ke gel Dabbiti te, are bbeel ddai ang bbo e-taa Mari to dene lei, mba sem le ngonn ke to mee te le ddee ddew te le Ndil-me-nda. ²¹ Na kuju ngonn ke dingaw, ta a kunda ria na Jeju, mba ne a na kaji dewje laa me majangje te lede.»

²² Nejeenn toyn teeje mba kare tar ke Ebbe-dewje unda ta nje-kila mber-tar laa are pa ddee to tar ke tokɔɔ. Tar le na:

²³ «Ngonn mande ke gere ngaw ang a kuwa sem,

na kuju ngonn ke dingaw, ngaa da kunda ria na Emanuwel.»

Gel ri le na: Lubba ee ke je.

²⁴ Toke Jejebbe le ndol a dda ne ke anji le Ebbe-dewje pa are le, ngaa n̄-taa Mari to dene laa. ²⁵ A, n̄-mbɔn saa naa ang ndereng Mari le uju ne ngonn ke dingaw, ngaa Jejebbe unda ri ngonn le na Jeju.

²³ «Ngonn mande ke gere ngaw ang a kuwa sem, na kuju ngonn ke dingaw, ngaa da kunda ria na Emanuwel.»

Gel ri le na: Lubba ee ke je.

²⁴ Toke Jejebbe le ndol a dda ne ke anji le Ebbe-dewje pa are le, ngaa n̄-taa Mari to dene laa. ²⁵ A, n̄-mbɔn saa naa ang ndereng Mari le uju ne ngonn ke dingaw, ngaa Jejebbe unda ri ngonn le na Jeju.

2

Nje ne-gereje ddeje mba koo Jeju

¹ Duju Jeju me bbe te ke Betelehem, do nange Jude te, kare te ke Erodeto ne to toku-mbay. Goe te a, nje-ne-gereje inje er ke lo tee te le kare, n̄-teeje Jurusalam,

² ngaa n̄-dujuje na: «Toku-mbay le Jiipije ke duje le ee dda wa? Mba joo endenterenden laa er ke lo tee te le kare, are n-ddee ta poloe.»

³ Toke Erodeoo tar le a, mee sange nya, ngaa dewje toyn ke Jurusalam kara mede sangede to. ⁴ N̄-mbɔn toke nje-poloje Lubba toyn, ke nje koruje gel ndu ngaa n̄-dujude se lo ke dda bba duju Kiriste te wa? ⁵ N̄-paje dareje na: «Duje me bbe te ke Betelehem, do nange Jude te mba nje-kila mber-tar le Lubba dda tare Maketuru te na:

³ Toke Erodeoo tar le a, mee sange nya, ngaa dewje toyn ke Jurusalam kara mede sangede to. ⁴ N̄-mbɔn toke nje-poloje Lubba toyn, ke nje koruje gel ndu ngaa n̄-dujude se lo ke dda bba duju Kiriste te wa? ⁵ N̄-paje dareje na: «Duje me bbe te ke Betelehem, do nange Jude te mba nje-kila mber-tar le Lubba dda tare Maketuru te na:

³ Toke Erodeoo tar le a, mee sange nya, ngaa dewje toyn ke Jurusalam kara mede sangede to. ⁴ N̄-mbɔn toke nje-poloje Lubba toyn, ke nje koruje gel ndu ngaa n̄-dujude se lo ke dda bba duju Kiriste te wa? ⁵ N̄-paje dareje na: «Duje me bbe te ke Betelehem, do nange Jude te mba nje-kila mber-tar le Lubba dda tare Maketuru te na:

³ Toke Erodeoo tar le a, mee sange nya, ngaa dewje toyn ke Jurusalam kara mede sangede to. ⁴ N̄-mbɔn toke nje-poloje Lubba toyn, ke nje koruje gel ndu ngaa n̄-dujude se lo ke dda bba duju Kiriste te wa? ⁵ N̄-paje dareje na: «Duje me bbe te ke Betelehem, do nange Jude te mba nje-kila mber-tar le Lubba dda tare Maketuru te na:

* 1:6 1.6 Dabbiti ta dene neenn le goe te ke Uri oy, ooje 2 Sam 11.12

6 «Ei ke Betelehem, ke nange te le Juda, e-to ten baa horo ngann bbeje te ke nange te ke Juda ang. Mba nje-kon bbe a kin mei te tee ta koru no dewje lem, ngann Ijarayelje.»

7 Erode ula bbar nje ne-gereje le lo-kiyae te dujude ta gere ndo ke endenterenden le tee ne. 8 Goe te a, nulade Betelehem, n-pa narede na: «Awje aw dujuje tar do ngonn te le ke maje ta bbo ingaeje a, e-ddeeje e-paje are ema kara maw m-poloe to.»

9 Goe te ke dooje tar le toku-mbay le a, dawje. A endeterenden ke dooje kete lo tee te le kare le oru node aw ke de ndereng aw ar do lo te ke ngonn le to te. 10 Ro nje-ne-gerje le nelde nya woju do endeterenden ke dooje le. 11 Dandeje me key te ngaa dooje ngonn le, de ke koenje Mari. Dosuje golde nangê ngaa n-poloeje. N-teynje ta bolje lede ngaa dareje neje ke toke, ande, ke yambo, ke ubbu ne ke ria na mir. 12 Goe te a, Lubba ndoru mbide me ni te kare n-telje ro Erode te ang, a dunnje ddew ke dang n-telje ne bbe lede.

Dayn ke Jezu dawsaa Ejipite

13 Go kote te le nje-ne-gereje le a, anji le Ebbe-dewje ddee ke ni do Jejobbe te ngaa pa are na: «In taar, unn ngonn le de ke koenje bbo ayn aw Ejipite ta e-nayn nunn ndereng ndo ke ma pa kari kare e-tel, mba Erode a sange ddew ta tol ngonn le.»

14 Tile teenn njaa, Jejobbe in taar unn ngonn le de ke koenje ngaa dawje Ejipite. 15 N-nayn nunn ndereng Erode oy. Yeenn bba tar ke Ebbe-ddewje pa ddew te le nje-kila mber-tar le ddee to tar ke tokoro. N-pa na: «M-bbar ngunum kare tee nange te ke Ejipite ke ddang.»

Erode tol ngannje ke Betelehem

16 Toke Erode gere to nje ne-gereje le ereje a, ungu oen nya. Yeenn a nunn ndu kare n-tol ngannje ke dingaw ke bbalde joo wase bbalde aw ngosi ke bbal joo me bbe te ke Betelehem, ke me bbeje te ke mbore te, ase kem ndo ke nje ne-gereje turaje are. 17 Yeenn ngaa tar ke Jeremi nje-kila mber-tar le Lubba pa ddee to tar ke tokoro. N-pa na:

18 «Ko bbar me bbe te ke Rama, ndu-no ke ndinga-ro uta doe. Rasel a aw no nganne. N-ndiki ta koo ndeje ang, mba nganne gotoje ngaa.»

Jejobbe de ke nje-ke laa dinje Egipite te n-telje

19 Go koy te le Erode a, anji le Ebbe-dewje ddee do Jejobbe te ke ni me bbe te ke Egipite. 20 Anji pa na: «In taar bbo unn ngonn le de ke koenje, ta e-tel nange Ijarayel te, mba nje ke aw sangeje ngonn neenn ta tole le oyje mban.» 21 Jejobbe in taar, unn ngonn le de ke koenje ngaa n-tel ke de nange te ke Ijarayel. 22 Toke Jejobbe oo na Arekelayusu ngaa on bbe nange te ke Jude turu boeje Erode te a, bbel ddae ta tel. A Lubba pa tar are ke ni ngaa naw nange te ke Galile. 23 Naw ngaa n-dda bbe ke ria na Najarete. Yeenn bba kare tar ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje le ddee ne to tar ke tokoro. Da bbare to dew ke Najarete.

3

Jan Batisi ila mber

1 Do ndoe teenn Jan Batisi tee me kor te ke Jude ngaa aw ila mber. 2 N-pa na: «E-turuje ddew lese mba Bbe-kon ke darâ e ngosi.» 3 Ejayi nje-kila mber-tar le Lubba pa tar le Jan neenn le lew na: «Mare dew ila mber me kor te na: <E-moseje ddew le Ebbe-dewje. E-ddaje ngann ddewje laa areje ndoju njarara.> »

4 Jan le ula kubbu ke n-dda ke biin jambal, ngaa n-to bbere ke endaar. Nekusa laa to ebeteje ke ubbu teje ke me kor te. 5 Dewje ke Jurusalam, dewje ke Jude toyn, ke dewje ke bbeje te ke guku do maann Jurden ddeeje roe te. 6 N-paje tar majangje lede ke ddaka ngaa Jan le ddade batem maann Jurden te.

7 Toke Jan oo Parijiyenje ke Saduseyenje banya banya ke ddeeje kare n-ddade batem le a, n-pa narede na: «See embakanraje, na ulase kare aynje sariya le Lubba ke aw ddee wa? 8 Areje kula ddase toju to e-turuje ddew lese mban.

⁹ Aw ejeje mese te e-paje na Abaraham to kajeje. Yeenn njaa kara baa ase ang. Mba m-pa marese: Lubba ase ta turu erje neenn kare telje to ngannka Abaraham. ¹⁰ Tina to ngosi baa ta tuka ne kakeje ngirade te mban. Kake ke ande kande ke maji ang a da tuka kila poro. ¹¹ Ema, m-ddase batem maann ta toju to e-turuje ddew lese. A dew ke aw ddee gom te, singae utam. Ne-gol laa kara mase koru gole te ang. Ne, na ddase batem Ndil-menda ke batem puru. ¹² Nuwa ne to kande koo laa jia te. Na kuta ta paal laa. Na koru kem koo laa kungu damâ, a na ro tisa kem puru te ke a koy ndo kara ang.»

Jan dda Jeju batem

¹³ Me ndoje teenn Jeju in nange te ke Galile, ddee ro Jan te ta maann te ke Jurden kare ddae batem. ¹⁴ A Jan a ta mbete, ngaa pa are Jeju le na: «Ema a, a ddam batem, a ei a e-ddee rom te wa?» ¹⁵ A Jeju ilae te na: «Ke bbasine neenn, e-ndiki te bbo e-dda toke baann. Mba to maji kare n-ddaje ne toyn ke to gate gate toke baann.» Yeenn ngaa, Jan le ndiki te saa. ¹⁶ Kake Jeju inga batem, ngaa tee me maann te a, kare teenn njaa ta dara teyn. Ngaa noo Ndil le Lubba ddisi doe te toke le der jeenn. ¹⁷ Ndu Lubba in me dara te bbar na: «Ne neenn n-to ngonum ke m-ndike nya. Minga ro-neel ddew te laa nya.»

4

Esu na Jeju

¹ Goe te a Ndil aw ke Jeju me kor te mba kare Esu nae. ² Jeju mbete ne-kusa ndo dso til dso to ngaa bbo ddae. ³ Esu nje-na-dewje ddee ngosi saa ngaa pa na: «Toke e-to ngonn le Lubba a unn ndui are erje neenn telje ne-kusa.» ⁴ Jeju ilae te na: «Maketuru le Lubba pa na: <Dew a kisi ke tebbe ddew ne-kusa te kara baa ang. Na kisi ke tebbe ddew tar te toyn ke tee ta Lubba te.> »

⁵ Goe te a Esu le aw saa Jurusalam ke to bbe ke maji toyn. Naw nilae lum do key-polo-Lubba te, ⁶ ngaa n-pa nare na: «Toke e-to ngonn le Lubba a, in do key te

neenn oso nangê mba Maketuru le Lubba pa na:

<Lubba a kunn ndu kare anjije laa woju doi,

ngaa da lai to la

kare unda goli er te ang.> »

⁷ Jeju ilae te na: «Maketuru le Lubba pa to bbay na: <Ebbe-dewje ke to Lubba lei le a nae ang.> »

⁸ Esu tel aw saa do ddingiri te ke ndew nya ngaa toje bbe-konje toyn ke do nange te ke neje ke kura ke me te, ⁹ ngaa pa are na: «Toke osu goli nom te, ngaa e-polom a, ma kari neje neenn toyn.» ¹⁰ Yeenn a Jeju pa are na: «Otu ke ddang, Satan! Mba Maketurule Lubba pa na: <Maji kare Ebbe-dewje ke to Lubba lei njaa kara baa a osu goli noe te, ta ne kara baa a e-dda saa to.> » ¹¹ Yeenn ngaa Esu le otu inyae, a goe te a, anjije ddeeje roe te ngaa ddaje saa.

Jeju unn kutu kula laa nange te ke Galile

¹² Toke Jeju oo na dila Jan key kula te a, noru roe naw nange te ke Galile.

¹³ Ninya Najarete a naw nisi Kapernayum kare toke dange te, nange te le Jabulon, ke le Nepetali. ¹⁴ N-dda baann kare tar le Ejayi nje-kila mber-tar le Lubba ddee ne to tar ke tokoro. Tar le na:

¹⁵ «Nange le Jabulon, ke le Nepetali,

ke toje ddew ba-kate te, tura maann Jurden te,

ke to Galile, nange le dewje ke toje to Jiipije ang.

¹⁶ Dewje ke isije me til te

ooje toku lo-kare ke.

Lo a kare do dewje te

ke isije do nange yo te ke il biti biti.»

¹⁷ Un kute kare teenn njaa, Jeju unn kutu kila mber na: «E-turuje ddew lese mba Bbe-kon ke darâ e ngosi.»

Jeju bbar dongor nje-njaje goe te

¹⁸ Toke Jeju aw nja kar toku dange te ke Galile a, noo ngakon naaje joo: Simo ke daw n-bbare na Piyar de ke ngokoen Andere. Daw dilaje ddenge toku dange te le mba n-toje to nje-ndon-maannje. ¹⁹ Jeju le pa arede na: «Unnje gom. Ma ddase to nje-sangeje dewje.» ²⁰ Njange baa njaa a, dinyaje ddengeje lede a dunnje goe.

²¹ Jeju aw ngaji ke kete a oo mare ngakon naaje joo: Jake de ke Jan ngann le Jebede. Deeje me toku to te ke bodede Jebede le, daw n̄-moseje ddengeje lede, ngaa Jeju le bbarde. ²² Njange baa njaa a, dinyaje toku to lede ddem, bodede ddem ngaa dunnje go Jeju le.

Jeju toju ne ngaa ōru rō-to rō dewje te

²³ Jeju nja nange te ke Galile toyn. Naw n̄-toju ne dewje me key-mb̄on naaje te le Jiipije ke nange teenn ngaa, nila mber Tar ke maji ke wōju dō Bbe-kōn le Lubba. Nōru rō-toje toyn rō dewje te, ngaa n̄-dda nare dewje ke debbe rōde tuju ddeeje maji. ²⁴ Ri Jeju bbar dō nange Siri te toyn are dewje ddeeje ke nje-rō-toje dang dang rōe te: dede ke rō-toje dang dang ula kemde ndoo, nje ke eeje ke ndilje ke maji ang, nje-dō-kilaje ke nje ke debbe rōde oy ngaa Jeju ōru rō-to rōde te. ²⁵ Dewje banya banya unnje goe. Dinje nange te ke Galile, ke nange Toku Bbeje ke Doku. Mareje inje Jurusalam, ke nange te ke Jude, ke nange te ke to tura Jurden te.

5

Jeju toju ne dewje dō ddingiri te

¹ Toke Jeju oo dewje ke banya le a, aal dō ddingiri isi te ngaa nje-njaje goe te awje rōe te tō. ² Nunn kutu tojude ne toke be:

Kisi ke rō-neel

³ «Rō-nel to mba dewje ke gereje to, n̄-toje to nje-ndooje ddew keje te lede, mba Bbe-kōn ke darâ to lede.
⁴ Rō-nel to mba dewje ke aw nōnje, mba Lubba a wul mede.
⁵ Rō-nel to mba dewje ke wulje pe, mba Lubba a karede nange neenn to lede.
⁶ Rō-nel to mba dewje ke isije ke bbo nya ta dda ne ke gate gate, mba Lubba a karede ne ke mede ndiki.
⁷ Rō-nel to mba dewje ke aw ooje kem-to-ndoo le nga-mardeje, mba Lubba a koo kem-to-ndoo lede tō.
⁸ Rō-nel to mba dewje ke mede nda kayn, mba da kooje Lubba.
⁹ Rō-nel to mba dewje ke aw ddaje are me-wul lom to horo dewje te, mba Lubba a bbarde to nganne.

¹⁰ Rō-nel to mba dewje ke daw dula kemde ndoo, wōju dō kula-ddade ke to gate gate, mba Bbe-kōn ke darâ to lede.

¹¹ Areje rōse nelse, toke dewje aw tajise, toke daw dula kemse ndoo, toke daw n̄-paje tarje ke majang dang dang,

ke to tar ngemje baa dōse te wōju dōm.

¹² E-ddaje rō-nel, isije ke koko, mba kuka lese ke darâ a bo nya. Nje-kilaje mber-tar le Lubba ke kete arese kara, n̄-ddaje singa ke de toke baann tō.»

Kate ke lo-kare ke dō nange te

¹³ «Sese a e-toje to kate ke nangê neenn. A bbo kate neel ang ngaa a, ddi bba dew a dda kare kate le tel neel bbay wa? Mare ne dang ke ta dda ne goto. To ne kungu kōrō kare dewje mbōynje ke gōlde.

¹⁴ «E-toje to lo-kare ke nangê neenn. Bbe ke n̄-dda dō ddingiri te a kase kiya rōe ang. ¹⁵ Dew unda puru lambe te a, a kaw kunda kōy joo te ang. Na kunda dō ne te taar kare nje-keyje le toyn ooje ne lo. ¹⁶ Ddew kara baa, areje ndoko lese to kem dewje te toyn. Yeenn bba da kooje kula ddase ke maji, ngaa da kōsu ne gaji Bōsese ke isi darâ.»

Ne-toju le Jeju dō Ndu te

¹⁷ «Ejeje to m-ddee ta tuju Ndu le Moyiji wase ne-tojuje le nje-kilaje mber-tar le Lubba wa? M-ddee ta tuju nejeenn ang. M-ddee ta dda kare dewje ooje kande tarje ke me nduje tenn le ke maje. ¹⁸ Tokōrō njaa m-pa marese, kare ke dara ke nange n̄-naynje bbay a, mare ngonn gōl maketuru wase mare mbita gōl Maketuru-Ndu a koso nangê ang, ndereng ddotu ndō te.

¹⁹ «Bbo dew mbete mare ngonn tar kara ke me ndu te, ngaa toju dewje are mbeteje ndu le a, na ddee to dew ke ten baa uta kese dewje toyn me Bbe-kōn te ke darâ. A bbo dew ngem Ndu, ngaa toju dewje kare ngemje tō a, na ddee to dew ke bo me Bbe-kōn te ke dara. ²⁰ M-pa marese: Bbo e-ddaje ne ke gate gate uta nje-kōruje

gel Ndu wase Parijiyenje ang a, a kandeje me Bbe-kɔn te ke darâ ang.»

Ne-tɔju dɔ wungu te

²¹ «Ooje na n̂-pa dare kaseseje lew na: E-tɔl dew ang, mba da gange sariya dɔ dew te ke tɔl dew mare. ²² A ema, m-pa marese: <Bbo dew dda wungu ke ngokɔen a, ase kare n̂-gange sariya dɔe te. Bbo dew bbar ngokɔen mbe a, nase kare daw saa nɔ sariya te. A bbo dew bbar ngokɔen woy a, nase kare dilae kem puru te ke aw ɔn ke ndɔ ke ndɔ.>

²³ «Bbo aw nɔ baann te ke ne-kare-baa lei, a bbo mei ole to ngokɔin ee sei ke tar a, ²⁴ maji kare inya ne-kare-baa lei le nɔ baann teenn, a aw dɔngɔr rɔ ngokɔin te le e-gɔl saa tar bba goe te a, e-ddee are ne-kare-baa lei le Lubba.

²⁵ «Toke dew ke ee sei ke tar aw sei ke lo gange sariya te, a e-naynje ddew-bô bbay a, maji kare e-gɔl saa tar njange. Baann ang a, na kilai ji nje-gange sariya te, ngaa nje-gange sariya a kilai ji mbambaje te kare dilai key-kula te. ²⁶ Tɔkɔrɔ njaa m-pa mari, toke uka nare ke da kɔju dɔi te tɔyn tunga ang a, a tee key-kula teenn ang nyɔm.»

Tar dɔ lo-to majang te

²⁷ «Ooje na n̂-pa lew dare kaseseje na: E-dda lo-to majang ang. ²⁸ A ema, m-pa marese: dew ke aa dene le nje-mare ngaa dda bbo laa a, dew le dda saa lo-to maji ang mee te mban. ²⁹ Toke kemi ke kɔl dda are oso majang te a, ɔru ila kɔrɔ ddew ew. Mba bbo debbe rɔi kara a goto a, maji uta kare da-rɔi tɔyn njaa aw kem puru te ke aw ɔn ke ndɔ ke ndɔ. ³⁰ A bbo jii ke kɔl dda are oso me majang te a, e-gange ila kɔrɔ ddew ew. Mba bbo debbe rɔi kara a goto a, maji uta kare da-rɔi tɔyn njaa aw kem puru te ke aw ɔn ke ndɔ ke ndɔ.»

Tar tubba dene

³¹ «N̂-pa lew tɔ na: Toke dew tubba dene laa a, maji kare n̂-dda maketuru kinya-naa nula jia te. ³² A ema, m-pa marese: Toke dene dda lo-to-majang ang, a bbo ngaweje tubbae a, dingaw le a dda kare dene le dda lo-to-majang. Ngaa

toke dingaw taa dene ke ngaweje inyae a, dingaw le dda lo-to-majang tɔ.»

Tar kunda yo

³³ Ooje na n̂-pa dare kaseseje lew na: Unda yo ang. Ne ke unda yo kem Ebbedewje te ta dda a, maji kare e-dda ne le.

³⁴ A ema, m-pa marese: Dang bba undaje yo ang. Undaje yo ke ri dara ang, mba dara to ngende-mbay le Lubba. ³⁵ Undaje yo ke ri nange ang tɔ, mba nange to lo kungu gole. Undaje yo ke ri Jurusalam ang, mba Jurusalam to bbe le Tɔke-Mbay.

³⁶ Unn dangara dɔi unda ne yo ang, mba ase ta dda kare beɲ dɔi kara nda wase ndul ang. ³⁷ A maji kare e-paje na: Ye njaa ann, ye njaa ann. Wase ye ang, ye ang. A bbo ilaje mare tar dɔe te a, to tar ke in rɔ Nje-Me-Majang te ann*.»

Tar kila bare

³⁸ Ooje na n̂-pa lew na: Toke e-tɔ kem dew a da tɔ kemi. Toke e-guru ngange dew a da guru ngangi.

³⁹ «A ema, m-pa marese: Ilaje bare ang. Toke dew unda ka-mbɔri ke kɔl a, e-turu ye ke gel are nunda tɔ. ⁴⁰ A bbo dew aw sei sariya te ta taa dɔ-kubbu lei ke taar a, inya kubbu kul lei are tɔ. ⁴¹ Bbo dew uwai ke gu kare e-nja saa kula-metere kara a, e-nja saa kula-metere joo.† ⁴² Toke dew duji ne a are. Ngaa bbo dew duju ta tunai ne a ɔke ang.»

Tar ndiki nje-baanje

⁴³ «Ooje na n̂-pa lew na: Maji kare e-ndiki nje-mari. A e-mbete nje-baan lei.

⁴⁴ A ema, m-pa marese: E-ndikije nje-baanje lese, ngaa e-dujuje Lubba wɔju dɔ dewje ke aw ulaje kemse ndoo. ⁴⁵ Yeenn bba a toje to ngann le Bɔsese ke isi darâ.

Mba naw n̂-dda nare kare laa ɔsu dɔ dewje te ke majije ang ke dɔ dewje te ke majije tɔ. Naw n̂-dda nare ndi aw ere dɔ dewje te ke pa-nja lede to ke dɔgɔle ddem, dɔ dewje te ke pa-nja lede to ke dɔgɔle ang ddem. ⁴⁶ Toke dewje ke ndikise dɔrɔ a, e-ndikijede a, kuka ddi bba a kingaje ji Lubba te wa? Nje-taaje nare-lambo kara ddaje toke baann tɔ. ⁴⁷ A bbo ngakonse njaa a, e-ddajede lapiya a, ddi ke dang

* 5:37 5.37 Nje-Me-Maji ang to emare ri Esu ann † 5:41 5.41

boy a e-ddaje wa? Dewje ke gereje Lubba ang kara ddaje toke baann tɔ. ⁴⁸ Yeenn a, maji kare e-ddeje to dewje ke maji tɔyn ddew kara baa toke Bɔsese ke isi darâ maji tɔyn.»

6

Gusu kare ne nje-ndooje

¹ «E-ngemje ddew lese ke maje: Toke e-ddaje ne ddew Ndu te le Lubba a, e-ddaje ne le kem dewje te tɔyn kare daase ang. Baann ang a, Bɔsese ke isi darâ a kukase ang.

² «Yeenn a, toke aw are ne nje-ndoje a, maji kare uru ne ekii ang. Mba nje-ngemje aw ddaje toke baann me key-mbɔnaa te le Jiipije, wase go ddew te mba kinga ne piti ta dewje te. Tɔkɔrɔ njaa, m-pa marese, dingaje kuka lede mban. ³ A bbo are ne nje-ndoo ke jii ke kɔl a, are jii ke gel gere ang. ⁴ Yeenn bba ne ke are le a to lo-kiyae te. Bɔije Lubba ke oo ne ke to lo-kiyae te le a kukai.»

Gusu duju Lubba

⁵ «Toke aw dujuje Lubba a, e-ddaje toke le nje-ngemje ang. Dede n̄-ndikije nya ta kar taar bba duju Lubba me key-mbɔnaaje te wase tɔ-ddewje te ta kare dewje tɔyn oojede. Tɔkɔrɔ njaa, m-pa marese, dingaje kuka lede mban. ⁶ A ei, toke a ta duju Lubba a, aw me key te lei ngaa, utu ta key bba e-duju Lubba lo kiyae te. Bɔije Lubba ke aw oo ne ke to lo-kiyae te le a kukai.

⁷ «Toke aw dujuje Lubba a, tar ke kara baa njaa e-tel dɔe te gɔl bayan nya ang mba dewje ke gereje Lubba ang aw ddaje toke baann. Dejeje to n̄-paje tar nya bba Lubba a koo. ⁸ E-ndajijede ang, mba Bɔsese gere ne ke e-ndikije bba e-dujeje guku baa.»

Jeju tɔju gusu duju Bɔjeje

⁹ «Maji kare e-dujuje Lubba toke be: Ei Bɔjeje ke isi me dara te, Maji kare dewje gereje to rii maji tɔyn.

¹⁰ Maji kare e-ddee ɔn bbe!

Maji kare dewje ddaje ne ke mei ndiki dɔ nange te, ddew kara baa toke ye ke dara.

¹¹ Areje ne-kusa taje ke bbokone. ¹² ɔru tar majang leje dɔje te, ddew kara baa toke jeje kara jaw jɔru tar dɔ dewje te ke ddaje majang ke je.

¹³ Inya ddew are mare ne na meje ang.

A ɔruje me ji Nje-Me-Maji ang te.

[Mba ei njaa kɔn-bbe, singa-mɔngu, ke piti to lei ke ndɔ ke ndɔ! Amem.]

¹⁴ «Mba toke ɔruje tar dɔ dewje te ke ddaje maji ang ke se a, Bɔsese ke ee darâ a kɔru tar dɔse te tɔ. ¹⁵ A toke bbo ɔruje tar dɔ dewje te ang a, Bɔsese a kɔru tar maji ang dɔse te ang tɔ.»

Tar mbete ne-kusa

¹⁶ «Toke e-mbeteje ne-kusa a, e-tɔjuje to isije ke rɔ-kate ddew kara baa toke nje-ngemje aw ddajeenn ang. Daw n̄-tɔju dɔ kemde te to daw n̄-mbeteje ne-kusa. M-pa marese, to tar ke tɔkɔrɔ, dingaje kuka lede mban. ¹⁷ A ei, toke e-mbete ne-kusa a, e-toko kemi, ngaa e-ndem ubbu. ¹⁸ Baann bba kare dewje gereje to aw e-mbete ne-kusa ang. A are Bɔije kara baa njaa ke ee lo te ke iya rɔe a gere. Bɔije ke aw oo ne ke to lo-kiyae te le a kukai.»

Tar ne-kingaje ke nangê ke ye ke darâ

¹⁹ «E-sangeje ne-kingaje ke dɔ nange te neenn nya nya ang mba esɔlɔlɔ a kɔn, a kuwa mbɔrkase ngaa, nje-bbokoje a tete ta-key mba bboko. ²⁰ A maji kare e-sangeje ne-kingaje ke darâ, mba dara to lo ke esɔlɔlɔ a kɔn ne te ang ddem, ne a kuwa mbɔrkase te ang ddem, nje-bbokoje kara a tete ta-key mba bboko ne te ang ddem tɔ. ²¹ Mba lo ke ne-kinga lei to te, mei a to te tɔ.»

Kem dew to lambe ke rɔe te

²² «Kem dew to ddew kara baa toke lambe ke da-rɔ dew te. Yeenn a bbo kemi to ke maje a, da-rɔi tɔyn njaa a ndoko. ²³ A bbo kemi to ke maje ang a, da-rɔi tɔyn a ndul. Yeenn a bbo lo-kare ke rɔi te tel to til a, til le a tel kil biti biti.»

Maji ta dda ke Lubba kara baa

²⁴ Dew kara ase dda bbere le ebbejedede joo ang mba, na mbete mare kara, a na ndiki mare kara. Wase na kunn rɔe kare mare kara a, na mbete mare kara. A kaseje ta dda bbere le Lubba ddem, le nare ddem ang tɔ.

Tar kunda me do Lubba te

²⁵ «Mba yeenn a, m-pa marese: E-sangeje mese woju do tebbe lese wase da-rose ang ddem, woju do ne ke a kayje wase ne ke a kusaje wase kubbu ke a kulaje ang. Tebbe lese ngeng uta ne-kusa ddem, da-rose ngeng uta kubbu ddem ang wa? ²⁶ Ooje eelje ke darâ. N-dubbuje ne ang ddem, dujaje kande ko ang ddem, n-mbonje ne-kusa damâ ang ddem to. A Bosese ke darâ aw ngemde ke ne-kusa. Gatese ngeng uta gate eelje ang wa?

²⁷ «Na bba horose te a kase kila mare ndo kara do ndo tebbe te laa ddew sange-me te laa wa? ²⁸ Yeenn a, mba ddi bba aw sangeje mese woju do kubbuje wa? Aaje ddew ke putu-kakeje ke mu aw unjuje ne. Daw n-ddaje kula ang ddem, dujuje ne ang ddem. ²⁹ A m-pa marese: Salemo ke da-roe njaa kara, dann ne-kingaje te laa toyn, ula kubbu ke kura ase putu-kakejeenn kara ang. ³⁰ Sese ke me-kunn lese to ngaji baa neenn! Putu-kakeje bbay ke toje bbokone neenn ngaa bara a puru a kon a Lubba ulade kubbu. A sese, na kulase kubbu ang toke baann wa?

³¹ «Yeenn a aw paje na: Ddi a ja kusa? Wase, ddi a ja kay? Wase, kubbu ddi a ja kula wa. E-sangeje mese woju do nejeenn ang. ³² Dewje ke gereje Lubba ang a aw sangeje nejeenn ke kare toyn. Bosese ke darâ gere to eeje ke bbo nejenn toyn. ³³ E-sangeje Bbe-kon le Lubba, ke gate gate laa dongor, a na karese kese nejeenn toyn do mare te.

³⁴ «Yeenn a, e-sangeje mese woju do ne ke bara ang. Mba bara njaa a sange ne laa bbay. Ndo kara kara ase kem ndoo laa.»

7

Maji kare e-gangeje sariya do nje-marse te ang

¹ «Maji kare e-gangeje sariya do nje-marse te ang, mba kare Lubba gange sariya dose te ang to. ² Mba Lubba a gange sariya dose te ddew kara baa toke e-gangeje sariya do nje-marse le. Ne ke unnje bba ojuje ne a na kunn ta koju ne ne lese to. ³ Mba ddi bba mu ke to kem ngokoin te a oo a, toke kake ke to kemi te oo ang wa? ⁴ A pa kare ngokoin pa na:

«Are more mu kemi te», a ei njaa oo toke kake ke to kemi teenn ang toke baann wa? ⁵ Nje-ngem, oru toke kake ke to kemi te dongor bba a koo lo ke maje ta koru ne mu ke to kem ngokoin te.

⁶ «Areje ne ke maji toyn bisije ang, mba da tel turu rode ke dose te ngaa da njarese. Unguje mereje lese no bereje te ang. Mba da mboynje ke golde.»

Toke dew duju ne Lubba a, a kinga

⁷ «E-dujuje ne a da karese. E-sangeje ne a, a kingaje. Undaje ta key a, da koru karese. ⁸ Mba dew ke duju ne a, inga. Dew ke sange ne a, inga, ngaa dew unda ta key a, doru dare. ⁹ Horose te, na bba ngonno duje ne-kusa a, a kare er wa? ¹⁰ Wase na bba ngonno duje kanji a, a kare li wa? ¹¹ Sese e-majije ang, e-gereje ta kare ne ke maji ngannse. A Bosese ke darâ a kare ne ke maji nje ke dujeje ang wa?

¹² «Ne toyn ke e-ndikije kare dewje ddaje ke se a e-ddaje ke de to. Yeenn to Ndu ke Moyije ke maketuruje le nje-kilaje mber-tar le Lubba tojuje aann.»

Ta-ddew ke joo

¹³ «Andeje ke ta-ddew ke ngaji, mba ta-ddew ke tate to ta-ddew ke aw ke ta yo te. Ddewe ngeng ang are dewje nya andeje ne. ¹⁴ A ta-ddew ke ta kaw lo-kinga tebbe te to ngaji baa ngaa to ddew ke ngeng nya, are dewje kara kara baa a aw ingaje.»

Nje-kilaje mber-tar ke toje to nje-ngemje

¹⁵ «Aaje rose woju do nje-kilaje mber-tar ke toje to nje-ngemje. Dulaje ngira bate bba n-ddeeje ne rose te. A mede te nu, n-toje to enjakemnjarje ke aw uwaje ne aw usaje. ¹⁶ Ne ke a gereje ne de a to kula-ddade. Dew a kuja kande binye do kula konn te ang ddem, kande Pige do kake te ke ubba konn ang ddem. ¹⁷ Kake ke maji, ande kandeje ke maji, a kake ke tuju, ande kandeje ke maji ang. ¹⁸ Kake ke maji ase ta kande kande ke maji ang ang. Ngaa kake ke tuju ase ta kande kande ke maji ang ngaa. ¹⁹ Kake ke ande kande ke maji ang a, da tuka kila poro. ²⁰ Yeenn a, ddew kula-dda te le nje-kilaje mber-tar ke toje to nje-ngemje a, a gereje ne de.»

Nje-njaje go Jeju te ke tɔkɔɔ

²¹ «Dewje ke aw paje arem na: Ebbemje! Ebbemje! Dede tɔyn a da teeje Bbe-kɔn te ke darâ ang. Dede ke n̄-ddaje ne ke me Bɔmje ke ee darâ ndiki ke karede baa a da teeje. ²² Ndo gange sariya a, dewje nya a paje karem na: <Ebbejeje! Ebbejeje! Jila mber-tar, n̄-tubba ndilje ke maji ang ddem, n̄-dda ne-mɔrije nya ke rii ang wa?» ²³ Yeenn ngaa ma pa karede na: m-gerese ndo kara ang ta ɔtuje mbɔrem te ddang. Awje ddew ew, ese nje-dda neje ke maji ang.»

Gusu-tar do keyje te joo

²⁴ «Yeenn a, bbo dew ke oo tarje tɔyn ke m-pa neenn ngaa dda ne kula a, na to ddew kara baa ke nje-kem-kare ke dda key laa do er te. ²⁵ Ndi ere, maannje sirije taaje lo tɔyn, ngaa yel ula yeke key le, a key le oso ang mba dungu gɔl key le do er te. ²⁶ A dew ke oo tarje lem ke maw m-pa neenn, a bbo dda ne kula ang a, na to ddew kara baa ke mbe-dew ke dda key laa do enangara te. ²⁷ Ndi ere, are ngann maannje sirije taaje lo tɔyn, ngaa yel ula yeke key le, a key le oso ngaa guru njuku njuku.»

Jeju tɔju ne ke singa le dew ke ɔn mbay

²⁸ Toke Jeju pa tarje neenn le tɔyn nunga a, ne-tɔju laa le ɔru singa dewje ke banya ke ooje tar le. ²⁹ Mba n̄-tɔju ne toke engan nje-kɔru gel-nduje le Jiipije ang. N̄-tɔju ne ke singa kɔn-mbay.

8*Jeju ɔru rɔ-to banji rɔ mare dew te*

¹ Toke Jeju ddisi do er te le a, dewje ke banya unnje goe. ² A, a ta koo a, mare nje-banji ddee ngɔsi ke Jeju le, ɔsu mekeji-gɔle nɔe te ngaa pa are na: «Ebbemje, toke e-ndiki a, a kase dda kare m-ddee maji.» ³ Jeju ula jia ɔru ne nje-banji le ngaa pa na: «M-ndiki te, e-ddee maji.» Njange baa njaa a, banji le gayn rɔe te ke ddang ngaa n̄-ddee maji. ⁴ Ngaa Jeju pa are na: «Oo ke maje, e-pa tare are dew ang. A, aw tɔju rɔi are nje-polo-Lubba tenni oo bbo are ne-polo ke Moyiji unn

ndu wɔju dɔe kare dewje tɔyn gereje to rɔi ddee maji ngaa.»

Jeju ɔru rɔ-to rɔ nje-kula te le nje-kɔn do mbambaje ke Rɔm

⁵ Kare te ke Jeju a ta tee Kapernayum a, mare nje-kɔn do mbambaje ke Rɔm ddee ngɔsi saa ngaa duju kare numae. ⁶ Nje-kɔn do mbambaje le pa na: «Nje-kula***** lem to key, debbe rɔe oy are naw noo ndoo to bbeel.» ⁷ Jeju pa are na: «Ma kaw kɔru rɔ-to laa le.» ⁸ A nje-kɔn do mbambaje le ilae te na: «Ebbemje, mase kare ande key lem ang. Tar kara njaa a e-pa a, rɔ-to le nje-kula lem le a nunga. ⁹ E-ma, mare dew aw ɔn dɔm, ngaa mɔn do mare mbambaje tɔ. Bbo m-pa mare mare kara m-pa na: <Aw!> A naw. Bbo m-pa mare mare m-pa na: <E-ddee!> A n̄-ddee. M-pa mare nje-kula lem m-pa na: <E-dda ne neenn!> A n̄-dda.»

¹⁰ Toke Jeju oo tar le nje-kɔn do mbambaje le baann a, tar le nele to bbeel, ngaa n̄-pa nare dewje ke unnje goe na: «M-pa tar ke tɔkɔɔ marese, nange te ke Ijarayel tɔyn, m-nayn minga mare dew ke koo me te laa bo toke be ang. ¹¹ M-pa marese: <Dewje nya a kinje lo-tee te le kare, ke lokande te le kare ta da kisije ta tɔku nekusa te ke Abaraham, Ijake, ke Jakobbo me Bbe-kɔn te ke darâ. ¹² A dede ke Bbe-kɔn le to lede le, da kungude ddaka lo te ke ndul ngaa lo teenn le, da nɔnje ddem da ngerje ngangede ddem.» »

¹³ Goe te a, Jeju pa are nje-kɔn do mbambaje le na: «E-tel aw bbe lei. Ne ke e-duju le, a kinga wɔju do koo me te lei.» A kare teenn njaa, rɔ-to nunga rɔ nje-kula te le nje-kɔn do mbambaje le.

Jeju ɔru rɔ-to rɔ dewje te ke banya.

¹⁴ Toke Jeju ande key le Piyar a, noo mum Piyarje ke dene ke to key ke rɔ-to. Rɔe tunga nya. ¹⁵ Jeju ɔru ji dene le ngaa rɔe ke tunga le wul. Dene le in taar ngaa unn kutu dda saa.

¹⁶ Lo-kul a, n̄-ddeeje ke dewje ke eeje ke rɔ-to ndilje ke maji ang toke banya rɔ Jeju te. Tar ke ta Jeju te njaa tubba ne ndilje ke maji ang le ngaa nɔru rɔ-to rɔ dewje te le tɔyn. ¹⁷ N-dda baann bba kare tar le

Ijayi nje-kila mber-tar le Lubba* ddee to tar ke tɔkɔrɔ. Tar le na: «Nɔru namaje leje ke ddang, ngaa n̂-taa rɔ-toje leje ke dɔe te.»

Dewje ke ndikije ta kunn go Jeju

¹⁸ Toke Jeju oo dewje ke banya banya ke gukeje le a, n̂-pa nare nje-njaje goe te kare dawje tura tɔku dange maann te. ¹⁹ A mare nje-kɔru gel ndu ddee pa are na: «Nje-ne-tɔju, lo tɔyn ke aw te a, ma kuwa goi.» ²⁰ Jeju ilae te na: «Mulaje eeje ke lo-kiya rɔ lede ddem, eelje ke darâ kara eeje ke key lede ddem. A Ngonn† le dew ee ke lo kara ta kula dɔe te ang.

²¹ Mare nje-nja goe te pa are na: «Nje-ne-tɔju, inya are maw m-dubbu bɔy bba.»

²² Jeju ilae te na: «Unn gom a inya yoje are dubbuje yoje lede.»

Jeju ndange bamburanbo are ew rɔe

²³ Jeju aal tɔku to ngaa, nje-njaje goe te danneje. ²⁴ A ta koo a, bamburanbo in dɔ tɔku dange maann te le. Maann le aw lenge ungu me tɔku to te le are nayn ngɔsi ta ddusu, a Jeju nayn aw tibbi. ²⁵ Nje-njaje-goe te awje ngɔsi saa aw ndoleje ngaa paje areje na: «Ebbe-dewje ajije! Ja ta koy!» ²⁶ Jeju ilade te na: «Mba ddi bba aw bbeelje wa? Sese ke koo me te lese bo ang.» Yeenn ngaa ni taar, n̂-ndange lel le ddem maann le ddem ngaa lo tel to ddekeke. ²⁷ Dede tɔyn njaa mede unda dɔ binya ngaa n̂-paje na: «Dew ddi njaa neenn bba lel, ke maann kara ooje tae neenn wa?»

Jeju tubba ndilje ke maji ang rɔ dingawje te joo

²⁸ Toke Jeju tee tura dange maann te, nange te le dewje ke Gadara a, dingawje joo inje dɔbareje te tilaje keme. Ndilje ke maji ang isije mede te. N̂-ddaje singa nya are dew kara ndiki ta nday ke ddew ke dɔbareje te le ang. ²⁹ Duruje ekii na: «Ngonn le Lubba, ddi a aw sange rɔje te wa? E-ddee ta kula kemje ndoo kete bba kare ndɔe ke Lubba wɔju le ase wa?»

³⁰ Ngɔsi ke lonn le, tɔku kusu bereje aw usaje ne. ³¹ Ndilje ke maji ang le ddaje

rɔde to ndoo rɔ Jeju te na: «Bbo a ta tubbaje a, ulaje me kusu bereje te tonn.»

³² Jeju pa arede na: «Awje!» Ndilje ke maji ang le teeje me dingawje te le ngaa aw andeje me kusu bereje te le. A, a ta koo a, kusu bereje le tɔyn inje dɔ kongo te ke ndew osoje me dange maann te le, ngaa doyje me maann te le tɔyn.

³³ Dingawje ke aw ngemje bereje le aynje awje me tɔku-bbe te, ngaa paje tar ne ke tee le, ke tar ne ke inga dingawje ke joo ke ndilje ke maji ang to mede te le tɔyn are dewje. ³⁴ Yeenn ngaa dewje tɔyn ke me tɔku bbe te le teeje aw tilaje kem Jeju le. Toke dooje a, n̂-ddaje rɔde to ndoo rɔe te kare nɔte ke ddang nange te lede.

9

Jeju dda are rɔ dew ke debbe rɔe oy ddee maji

¹ Jeju aal tɔku to ngaa gange dange maann le tel aw tɔku bbe te laa. * ² Dewje ddeeje rɔe te ke mare dingaw ke debbe rɔe oy ke dilae dɔ tuwa te. Toke Jeju oo koo me te lede le a, pa are dew ke rɔe oy le na: «Ngunnum, uwa are ngeng, tar majang lei ɔru dɔi te ngaa.»

³ Yeenn ngaa, mare nje-kɔruje gel ndu paje mede te na: «Dew neenn aw taji Lubba.» ⁴ A Jeju gere keje lede ngaa dujude na: «Mba ddi bba eeje ke keje ke maji ang baann wa? ⁵ Ta pa na: Tar majang lei ɔru dɔi te, wase ta pa na: In taar bbo e-nja. Yee ke dda ngeng ang wa? ⁶ M-ndiki kare e-gereje to Ngonn le dew ee ke singa ta kɔru tar majang dɔ dewje te ke nangê neenn.» Yeenn ngaa n̂-pa nare dew ke rɔe oy le na: «In tar, unn tuwa lei bbo aw bbê.»

⁷ Dingaw le in taar ngaa aw bbê laa. ⁸ Toke dewje ke banya le ooje baann a, bbeel uta dɔde ngaa dɔsuje gaji Lubba mba singa ke baann ke nare dewje le.

Jeju bbar Matiye kare unn goe

⁹ Jeju ɔtu lo teenn le ngaa aw nday a, noo mare dingaw ke daw n̂-bbare na

* **8:17** 8.17 Oo Ejayi 53.4 † **8:20** 8.20 Ngonn le dew to Jeju * **9:1** 9.1 Bbe ke Jeju isi te kare teenn le to Kaperenayum. Ooje ke Marke 2.1

Matiye isi lo kula taa nare lambo te. Jeju pa are na: «Unn gom.» Matiye le in taar ngaa unn goe.

¹⁰ Goe te a, Jeju aw usa ne key le Matiye. Nje-taaje nare lambo, ke nje-ne-ddaje ke maji ang toke banya ddeje usaje ne le ke Jeju de ke nje-njaje goe te. ¹¹ Toke Parijiyenje ooje neenn le a, n̂-paje dareje nje-njaje go Jeju te le na: «Mba ddi bba nje-ne-tɔju lese aw usa ne ke nje-taaje nare lambo, ke dewje ke toje to nje-ne-ddaje ke maji ang wa?»

¹² Jeju oo tar lede le ngaa pa na: «Dewje ke rɔde to ke maje aw sangeje nje-kɔru rɔ-to ang. Dewje ke rɔde to de bba. ¹³ Yeenn a, maji kare aw sangeje ddew mba gere kande tar ke Lubba pa neenn: «Ndiki naa a m-ndiki bbo ne-polo ang. Mba dewje ke ooje rɔde to dewje ke gate gate a m-ddee ta bbarde ang. M-ddee mba nje ke ooje rɔde to nje-ne-ddaje ke maji ang.»

Tar mbete ne-kusa mba duju Lubba

¹⁴ Goe te a, nje-njaje go Jan Batisi te ddeje ngosi ke Jeju ngaa dujeje na: «Mba ddi bba jeje ke Parijiyenje jaw inyaje ne-kusa taar taar mba duju Lubba a, nje-njaje goi te inyaje ne-kusa ang wa?» ¹⁵ Jeju ilade te na: «Ejeje to nje-buwa-kuraje le nje-dene ke siki a ndingaje ndoo kare te ke nje-taa dene le nayn ke de bbay wa? Baann ang. A kare a ddee kare dunn nje-taa dene le dotu ne, a da kinyaje ne kusa bbay.»

¹⁶ Dew a kunn ta kubbu ke siki kila ne kem ngisi kubbu ang. Mba ta kubbu ke siki le a dda kare do ke kem ngisi kubbu te le tel tiir ke kete bbay ngaa do ke kem ngisi kubbu te le a tel bo kuta ye ke kete. ¹⁷ Dew a kungu ben ke n̂-dda siki bbay me konn ku endaarje† te ang. Mba kuje le a tiirje ta ben le a kula nangê ngaa kuje le kara a tujuje nyom tɔ. Kuje ke siki a daw dungu ben ke n̂-dda toke siki me te. Baann bba koto le ke kuje le a naynje ke maje.»

Jeju ɔru rɔ-to rɔ dene te, ngaa ndol mare ngonn ke dene ke oy.

† 9:17 9.17 Ku endaarje to ku ke Jiipije aw unguje koto ke daw n̂-bbar na vin kete. Endaar daje a n̂-ddaje ne ku le.

¹⁸ Kare te ke Jeju aw pa tar arede toke baann a, mare toku dew le Jiipije ddee tee. Nɔsu mekeji gole non Jeju te le ngaa n̂-pa na: «Ngunnum ke dene oy bbassine bbay neenn. A aw ila jii doe te a, na ndol.»

¹⁹ Jeju in taar ngaa, ne de ke nje-njaje goe te dunnje go dingaw le.

²⁰ A mare dene ke mese aw ddee rɔe te are aw oo ndoo bbal doku gire joo ddee giri Jeju te ngosi ngaa ɔru ta kubbu laa.

²¹ Mba n̂-pa mee te na: «Bbo le kubbu laa njaa bba minga ddew mɔru kara, rom a ddee maji.» ²² Jeju turu rɔe ooe ngaa pa na: «Uwa are ngeng, ngunnum ke dene, koo me te lei ajii mban.» A kare teenn njaa rɔ-to le nunga rɔe te.

²³ Toke Jeju aw key le toku dew le Jiipije le, ngaa oo dewje ke aw kolje mbula ddem, dewje ke banya ke aw nonje aw uruje ne ekii ddem a, ²⁴ n̂-pa na: «E-teeje ke ddaka. Ngonn ke dene le oy ang, naw n̂-tibbi.» A dewje le kokoeje. ²⁵ Toke n̂-tubbaje dewje ke banya le dare teeje ddaka a, Jeju ande key le, uwa ji ngonn ke dene le ngaa in taar. ²⁶ Tare nja do nange te le toyn.

Jeju dda are kem nje-kem-toje joo ddee maji

²⁷ Toke Jeju in lo tenn le aw nday ke kete a, nje-kem-toje joo unnje goe ngaa uruje ekii na: «Ngonn le Dabbiti, oo kem-to-ndoo leje!»

²⁸ Toke Jeju ande key a, nje-kem-toje le ddeje ngosi saa ngaa Jeju le dujude na: «Ooje mese te to mase ta dda neenn wa?» Dilaeje te na: «Ebbe-dewje, ase ta dda.» ²⁹ Yeenn ngaa Jeju ɔru kemde ke jia ngaa pa na: «Maji kare ne ke e-dujuje le ddee tokɔɔ ase kem koo me te lese.» ³⁰ Kemde le uja, ngaa Jeju ndɔre mbide nya na: «Ooje ke maje, maji kare dew kara gere tare ang.» ³¹ A kake nje-kem-toje le teeje ddaka a paje tar le Jeju do nange te le toyn are dewje.

Jeju dda are dew ke tae utu tel pa tar

³² Toke Jeju de ke nje-njaje goe te n̂-teeje ta kotu a, dewje ddeje rɔe te ke mare dingaw ke ndil ke maji ang ddae are pa

tar ang. ³³ Jeju tubba ndil ke maji ang le ngaa dingaw le unn kutu pa tar. Ne le gange singa dewje ke banya ke eeje teenn ngaa n̄-paje na: «Joo ne ke be ndo kara nange Ijarayel te ang.» ³⁴ A Parijiyenje paje na: «Mbay le ndilje ke maji ang a are Jeju singa ke ta tubba ne ndilje le.»

Jeju oo kem-to-ndoo le dewje ke banya

³⁵ Jeju nja me toku bbeje te, ke me ngann bbeje te toyn. N-toju ne key-mbon naaje te le Jiipije, nila mber Tar ke majiwaju do kon-mbay le Lubba. Noru ro-toje toyn ro dewje te, ngaa n̄-dda nare ro dewje ke debbe rode tuju ddeje maji. ³⁶ Jeju oo dewje ke banya le a, ddae ndoo. Mba dewje le singade oru ddem, rode oy njururu ddem, ddew kara baa toke bateje ke nje-ngemde goto. ³⁷ Yeenn ngaa, Jeju pa are nje-njaje goe te na: «Kula kuja koo le bo nya, a nje-kujaje koo le bayanje ang. ³⁸ Yeenn a, e-dujuje nje-ndoo le are nula mare nje-kulaje bbay ta kula te le.

10

Jeju bbar nje-kayn-kulaje laa ke doku gire joo

¹ Jeju bbar nje-njaje goe te doku gire joo. Narede singa kare n̄-tubba ne ndilje ke maji ang, kare doru ne ro-toje toyn, kare n̄-ddaje dare ro dewje ke debbe rode tuju ddeje maji. ² Ri nje-kayn-kulaje ke doku gire joo le na: Dongor dew to Simo ke daw n̄-bbare na Piyar, ke ngokoen Andere. Jake ngonn le Jebbede, ke ngokoen Jan. ³ Pilipi de ke Batalami, Toma de ke Matiye ke to nje-taa nare lambo*, Jake ngonn le Alpe, ke Tade. ⁴ Simo dew ke ndiki bbe laa nya†, ke Judase Iskariyote ke a to nje labbe Jeju.

Jeju ula nje-kayn-kulaje ke doku gire joo le

⁵ Kete bba kare Jeju ula nje-kayn-kulaje ke doku gire joo le a, n̄-ndejede na: «Dewje ke toje to Jiipije ang a, awje rode te ang ddem, andeje me bbe te le dewje

ke Samari ang ddem. ⁶ A, awje ro dewje te ke Ijarayel ke toje toke le bateje ke naynje. ⁷ Kare kawse a, ilaje mber e-paje na: Bbe-kon ke darâ ee ngosi. ⁸ Oruje ro-to ro dewje te, e-ndolje dewje ke oy, areje ro nje-banjije ddee maji, ngaa e-tubbaje ndilje ke maji ang. Ingaje ne le baa, ta areje dewje baa njaa to. ⁹ Unnje ande, wase nare, wase kande nare unguje me bbol te lese ang. ¹⁰ Unnje bbol mba kaw ne nja te lese le ang. E-jinje do-kubbu ke taar joo ang ddem, ne-gol ang ddem, unnje kake ke ta kuwa jise te ang ddem. Mba maji kare dare dew ke aw dda kula ne-kusa tae.

¹¹ Toke e-teeje mare toku-bbe te wase ngonn bbe te a, e-sangeje dew ke a kase mba taase ke key laa, ngaa ta isije roe te ndereng otuje ne. ¹² Toke a ta kandeje me key te a, e-ddaje lapiya nje-keyje le.‡ ¹³ A bbo nje-keyje le taase ke key a, maji kare lapiya lese le arede me-wul-lom. A toke n̄-taase ke key ang a, maji kare me-lom lese tel ke rose te. ¹⁴ Toke e-teeje mare key te wase mare toku-bbe te a, dewje taase ke key ang a, kotuse a, e-tundaje bum-golse. ¹⁵ M-pa tar ke tokoro marese. Ndo gange sariya a, sariya ke da gange do nje-bbeje teenn a ngeng kuta sariya ke da gange do dewje te ke Sodome ke GomorS.»

Ne singaje ke a kinga nje-njaje-go-Jeju te

¹⁶ «Ooje, mulase toke le bateje horo enjakemjarje te. Yeenn a, maji kare aaje rose toke le li aw aa roe ddem, areje tar to dose te ang toke le derje. ¹⁷ Aaje rose ro dewje te, mba da kaw ke se non sariya te, ta da tundase ke ndey me key-mbon naaje te lede. ¹⁸ Da kaw ke se no-gol nje-kon bbeje te, ke no-gol toku-mbayje te waju dom. Kare teenn a paje tar-naji lem karede ddem, kare dewje ke toje to Jiipije ang ddem. ¹⁹ A toke daw ke se lo gange sariya te a, areje mese sangese waju do tar ke a paje wase, gusu ke a paje ne tar le ang. Kare teenn njaa, Lubba a karese

* **10:3** 10.3 Ooje Matiye 9.9. Kula le Matiye lew to kula taa nare lambo † **10:4** 10.4 Simo to kara le Jiipije ke aw ddaje singa mba tee ke bbe lede ko bbere te le Romeje ke aw wonje dode ‡ **10:12** 10.12 Lapiya bbe le Jiipije pa na: Me-wul lom isi ke se. § **10:15** 10.15 Sodome ke Gomore to bbeje ke dunnde to ne-koju-mare le bbeje ke majang to ke te nya. Ooje Genese 19.

tar ke a paje. ²⁰ Mba, sese bba a paje tar le ang, a Ndil le Bōsese, a a kunda tar le tase te kare e-paje.

²¹ Dewje a kila ngakōnde ji dewje te kare n̄-tōlde. Bō-ngannje a ddaje toke baann ke ngannde tō. Ngannje a telje to nje-baanje le bōdede ke le kōndede ngaa da dda kare n̄-tōlde. ²² Dewje toyn a mbetejese wōju dōm. A dew ke uwa are ngeng ndereng ddotu ndō te a, a kinga kaji. ²³ Toke n̄-dda singa ke se mare tōku bbe te a, aynje awje mare te. M-pa tar ke tōkōrō, a nayn njaje me tōku bbeje te ke Ijarayel toyn ang bbay a, Ngonn le Dew a ddee.

²⁴ Nje-ndo-ne uta nje-ne-tōju ang ddem, nje-kula a kuta ebbeeje ang ddem. ²⁵ Toke nje-ndo-ne ddee toke le nje-ne-tōju laa wase, nje-kula ddee toke le ebbeeje a, yeenn ase. Toke dewje bbarje nje-key to Belejebul a, da taji ngann nje-keyje uta yeenn.»

Kunda me dō Lubba te

²⁶ «Arje bbeel le dew ddase ang, mba mare ne kara ke to lo-kiyae te ke a tee ke ddaka ang goto, ngaa neje toyn ke n̄-kusu dōe dewje a gereje. ²⁷ Tar ke m-pa marese til te a, sese, maji kare e-ndajije areje dewje kara. A bbo n̄-pa tar darese hōy be a, maji kare ilaje ne mber nata. ²⁸ E-bbeelje dewje ke aw tōlje da-rō dewje ang, mba daseje ta tōl kewn le dew ang. A Lubba a maji kare e-bbeejeje. Ne a nase ta dda kare kewn le dew ddem, da-rō dew ddem tujuje kem puru te ke ke ndō ke ndō. ²⁹ Daw n̄-labbe ngann eelje joo gusu kara ang wa? A toke Bōsese ndiki ang a, ngonn eel kara a kase koso nangē ang. ³⁰ A sese, ben dōse kara Lubba tura kara kara toyn. ³¹ Yeenn a, areje bbeel ddase ang. Kem Lubba te e-ngengje uta ngann eelje ke banya.

³² Yeenn a, toke dew pa kem dewje te to n̄-to nje-nja-gom te a, ema kara ma pa nō gōl Boy te ke ee dara to n̄-to dew lem tō.

³³ A toke dew pa kem dewje te na: «M-to dew le Jeju ang» a, ema kara ma pa nō gōl Boy te ke ee dara na: «Dew neenn to dew lem ang» tō.

Dewje a kaynje naa wōju dō Jeju

³⁴ Ejeje to m-ddee ta kila me-wul-lōm dō nange te neenn ang. M-ddee ta kila me-wul-lōm ang, dō a m-ddee ta kila nangē.

³⁵ M-ddee ta kila kayn-naa horo dew te ke bōeje, horo ngonn ke dene te de ke kōenje, ngaa horo ngonn ke dene te de ke mumeje ke dene. ³⁶ Nje ke me key te le dew njaa a toje to nje-baanje laa.

Maji kare n-toje ngōsi ta kare tebbe leje toke Jeju

³⁷ Dew ke ndiki bōeje wase kōenje utam, a kase ta ddee to dew lem ang. ³⁸ Dew ke oto kake-dese laa bba nja ne gom te ang, a kase ta ddee to dew lem ang. ³⁹ Dew ke ndiki ta ngem tebbe laa a, tebbe laa le a nayn ke kōrō nyōm. A dew ke are tebbe laa nayn ke kōrō wōju dōm a, na tel kinga tebbe laa le.

Dew ke taa nje-njaje-go Jeju te ke rōe te a, taa Jeju tō

⁴⁰ Toke dew taase ke rōe te a, ema njaa n̄-taam. A dew ke taam ke rōe te a, taa dew ke ulam tō. ⁴¹ Dew ke taa nje-kila mber-tar le Lubba ke rōe te, mba dew ke n̄-taae le to nje-kila mber-tar le Lubba a, na kinga kuka ke nje-kila mber-tar le Lubba aw inga. A bbo dew taa dew ke gate gate ke rōe te, mba dew ke n̄-taae le to dew ke gate gate a, na kinga kuka ke dew ke gate gate aw inga. ⁴² M-pa tar ke tōkōrō marese: «Maann ke wul ke engo te baa njaa bba dew are dew ke ngaji horo ngamareje te, mba dew ke ngaji le to nje-nja gom te a, kuka laa a koso nangē ang tō.

11

¹ Toke Jeju ndeje nje-njaje goe te ke dōku gire joo le nunga a, nōtu naw me tōku-bbeje te ke dō nange teenn ta tōju ne ddem ta kila mber-tar ddem.

Jan Batisi ula nje-njaje goe te rō Jeju te

² Toke Jan Batisi nayn key-kula te a, oo tam kula ke Kiriste aw dda. Yeenn a, nula mare nje-njaje goe te rōe te nare, ³ daw n̄-dujeje na: «Ei a e-to Mesi* ke a ta ddee le wase maji kare n-ngebbe mare dew dang wa?» ⁴ Jeju ilade te na: «Ne ke ooje ke mbise ddem, ke kemse ddem neenn le, aw paje areje Jan le: ⁵ Nje-kem-tōje ooje

lo, nje-meteje njaje, rɔ nje-banjije ddee maji, nje-mbikutuje ooje tar ddem, dewje ke oyje ndolje ddem, ngaa dila mber Tar ke maji dare nje-ndooje. ⁶ Rɔ-neel to mba dew ke ema a ma to nje-dda kare koo-me te laa oso ang.»

Jeju pa tar dɔ Jan Batisi te

⁷ Toke nje-njaje-go Jan te le telje a, Jeju unn kutu pa tar ke dɔ Jan te are dewje ke banya ke eeje lo teenn le na: «Ddi a awje aw ooje me kɔr te wa? Aw ooje muje ke lel aw yeke wa? ⁸ Bbo to ye ang a, ddi a awje aw ooje wa? Aw ooje mare dingaw ke ula kubbu ke kura wa? A dewje ke ulaje kubbuje ke kura isije keymbay te. ⁹ Yeenn a, ddi njaa awje aw ooje le wa? Mare nje-kila mber-tar le Lubba wa? Tɔkɔrɔ, m-pa marese, nuta nje-kilajember-tar le Lubba bbay. ¹⁰ Jan le a n̄-dda tar laa me Maketurute le Lubba na: <Ma kula nje-kayn-kula lem nɔi te kare n̄-mɔse ddew nɔi te.>

¹¹ «Tɔkɔrɔ m-pa marese: <horo dewje te tɔyn ke deneje ujude, mare dew ke bo uta Jan-Batisi goto. A dew ke to ten uta keseje me Bbe-kɔn te ke dara bo utae. ¹² Unn kute dɔ ndɔ te le Jan-Batisi ndereng bbasine, daw n̄-dda singa mba Bbe-kɔn ke dara. Ngaa nje-singaje a aw sangeje ddew ta taa. ¹³ Mba nje-kilaje mber-tar le Lubba, ke Ndu le Moyiji paje tar bbe-kɔn le Lubba ndereng tee ndɔ Jan te. ¹⁴ A bbo e-ndikije te sem a, ne njaa n̄-to Eli ke na a ddee le. ¹⁵ Maji kare dew ke mbia to a oo tar neenn!»

¹⁶ «Ddi a ma kunn kɔju ne dewje ke bbasine neenn wa? N̄-toje ddew kara baa toke ngannje ke isije nata ngaa paje ke taar areje ngann marde na: ¹⁷ <N-kɔl mbula kare e-laje ne, a e-laje ang, jɔsu pa yo jarese a, e-nɔnje ne ang tɔ>. ¹⁸ Mba Jan Batisi ddee a, usa ne ang ddem, ay ne ang ddem. A dewje paje na: <Ndil ke majang to mee te.> ¹⁹ Ngonn le dew ddee ngaa usa ne ddem, ay ne ddem, a dewje paje na: <N̄-to nje-ne-kusa, ke nje-ne kay. N̄-to nje-buwa-kura le nje-taaje nare-lambo ddem, le nje-ne-ddaje ke maji ang ddem.> A dewje ooje kem-kare ke in rɔ Lubba

a, n̄-gereje to kem-kare le aw dda ne ke maji.»

Dewje ke bbeje te ke mbeteje ta koo-medede te ke Jeju

²⁰ Yeenn ngaa, Jeju unn kutu kɔl ke dewje ke bbeje te ke n̄-dda ne-mɔrije ke te nya uta keseje tɔyn, mba n̄-mbeteje ta turu ddew lede. ²¹ N̄-pa na: «See dewje ke Korajen, to ndoo nya arese! See dewje ke Betesayida, to ndoo nya arese! Ne-mɔrije ke m-dda horose te neenn, toke m-dda me bbeje te ke Tir ke Sidɔn a be a, lew baa njaa dewje ke me bbeje teenn a kulaje kubbu-ndoo ddem, da kungu bu puru dɔde te ddem ngaa da turuje ddew lede. ²² Mba yeenn a, m-pa marese: «Ndɔ gange sariya a, sariya ke dɔse te a ngeng kuta sariya ke dɔ Tir te ke dɔ Sidɔn te.

²³ «A see dewje ke Kapernayum, ejeje to Lubba a kunn bbe lese ke taar ndereng kɔru ne dara wa? Na tel ke bbe lese ndereng lo te le dewje ke oy. Mba ne-mɔrije ke m-dda bbe lese, toke m-dda Sɔdɔm a bbe le a nayn ndereng bbokone bbay. ²⁴ Mba yeenn a, m-pa marese, ndɔ gange sariya a, sariya lese a ngeng kuta sariya le dewje ke Sɔdɔm.»

Jeju tɔju bɔjeje are dewje ke ten ereje

²⁵ Kare teenn, Jeju pa na: «Mɔsu gajii Bɔy, Ebbe-dewje ei ke ɔn dɔ dara ddem, nange ddem, mba iya neje neenn le nje-kem-kareje ddem, nje-ne-gereje ddem. A e-tɔju nejeenn le dewje ke toje to dewje ke ten baa. ²⁶ Tɔkɔrɔ bɔy, mba ei njaa e-ndiki kare to toke baann.

²⁷ Bɔy arem ne tɔyn mban. Dew kara gere Ngonn le ang, Bɔ njaa kara baa. Dew kara gere Bɔ ang tɔ, Ngonn njaa kara baa. A dew ke Ngonn le njaa ndiki toje Bɔ le bba a gere.»

Maji ta ddee rɔ Jeju te kinga lo-kuwa-rɔ

²⁸ «E-ddeeje rɔm te, sese tɔyn ke nekoto aw ɔyse are rɔse nyase, a ma kare uwaje rɔse. ²⁹ E-taaje juku lem otoje, ngaa areje m-tɔjuse ne, mba m-wul pee ddem, mem to me ngonn kase ddem. Yeenn bba a kuwaje rɔse. ³⁰ Mba juku ke ma kunda gɔsuse te ɔɔy ang ddem, ne-koto ke marese kare otoje kara ɔle pelpel ddem.

12

Jeju to nje-kɔn dɔ ndɔ kuwa-rɔ

¹ Dɔ ndɔe teenn, Jeju aw nday me ndɔɔ beleje te ke ndɔ-kuwa-rɔ*. Bbo dda nje-njaje goe te ngaa daw n̄-teteje jinga beleje le daw dusaje. ² Toke Parijiyenje ooje baann a, n̄-paje dareje Jeju na: «Oo, nje-njaje goi te aw ddaje ne ke ase kare dew dda ndɔ-kuwa-rɔ te ang.» ³ A Jeju ilade te na: «Ne ke Dabbiti dda dɔ ndɔ te ke bbo ddae, ne de ke dewje laa le, e-turaje tare me Maketurute ang wa? ⁴ Dabbiti de ke dewje laa le dandeje me key te le Lubba ngaa dusaje mapa ke dare Lubba to ne-polo. De ke ddew ta kusa mapa le ang mba to ne-kusa ke nje-poloje Lubba ke karede baa a aseje ta kusa. ⁵ N-dda me Maketuru-ndu te na: Ke ndɔ-kuwa-rɔ, nje-poloje Lubba aw ddaje kula me key-polo-Lubba te. Yeenn to daw ngem ndu ke wɔju dɔ ndɔ-kuwa-rɔ ang, a tar kara to dɔde te ang. ⁶ A m-pa marese, mare ne ke bo uta key-polo-Lubba to neenn. ⁷ Maketuru le Lubba na: M-ndiki kare dewje ndiki naa bbo m-ndiki ne-polo ang a. Toke e-gereje kande tar neenn a, dewje ke tar to dɔde ang le, a kundaje tar dɔde te ang. ⁸ Mba Ngonn le dew a to nje ndɔ-kuwa-rɔ.

Jeju dda are dew ke jia oy ddee maji

⁹ Jeju ɔtu lo teenn ngaa aw ande key-mbɔn̄-naa te le Jiipije. ¹⁰ Mare dew ke jia oy ee teenn. A Parijiyenje ndikije ta kunda tar dɔ Jeju te ngaa dujueje na: Dew ee ke ddew ta kɔru rɔ-to ke ndɔ-kuwa-rɔ wa? ¹¹ Jeju ilade te na: Na horose te neenn, bbo ee ke bate kara baa, ngaa bate le oso me buwa te ke ndɔ-kuwa-rɔ a, a kɔre ke ddaka ang wa? ¹² A dew uta bate ang wa? Yeenn a, ndu are ddew ta dda maji ke ndɔ-kuwa-rɔ. ¹³ Yeenn ngaa Jeju pa are dingaw le na: «E-ndɔju jii.» A n̄-dɔju jia le ngaa, jia le ddee maji toke ye ke kara.

¹⁴ A Parijiyenje le teeje ddaka ngaa mbɔnje naa ta kuwa dɔde ta koo ddew ke ta tɔl ne Jeju le.

Jeju to nje-kula ke Lubba mbere

¹⁵ Toke Jeju oo tar tole le a ɔtu lo teenn ke ddang. Dewje banya banya unnje

goe ngaa nɔru rɔ-toje lede tɔyn. ¹⁶ A n̄-ndejele nya kare n̄-pa tar dɔe te dare dewje ang. ¹⁷ Yeenn bba tar ke Ijayi nje-kila mber-tar le Lubba pa ddee ne to tar ke tɔkɔrɔ. Tar le na: ¹⁸ «Lubba pa na: Ne neenn a n̄-to Nje-kula lem ke m-bere. Ne ke m-ndike nya, ngaa minga rɔ-neel ddew te laa.

Ma kare Ndil lem isi dɔe te, kare nila mber ne-dda ke gate gate nare dewje ke toje to Jiipije ang.

¹⁹ Na kɔl ke dew kara ang ddem, na kuru ekii ang ddem.

Dew kara kara a koo ndue go ddew te ang.

²⁰ Na kuwa kare mu ke tete mban guru ang.

Na tɔl puru ke a ta koy ang.

Na dda ne toke baann ndereng kare ne ke to ke ddewe tɔy dɔ neje tɔyn,

²¹ ngaa dewje ke toje to Jiipije ang a kundaje mede dɔe te.»

Jeju tubba ndilje ke maji ang

²² Dewje ddeeje ke mare dew ke ndilje ke maji ang isije mee te are dew le oo lo ang ddem, oo tar ang ddem. Jeju ɔru rɔ-to le dew le are noo lo ke maje ddem noo tar ke maje ddem. ²³ Neenn le gange singa dewje ke banya le ngaa paje na: «Ngonn le Dabbiti le a neenn ang wa?» ²⁴ Toke Parijiyenje ooje tare a paje na: «Dingaw neenn aw tubba ndilje ke maji ang ddew singa te le Belejebul ke to mbay le ndilje ke maji ang.» ²⁵ Jeju gere keje lede ngaa pa arede na: «Toke dewje ke me mare bbe-kɔn te uruje dɔ naa te ngaa tinje naa a, bbe-kɔn le a tuju. Ngaa, toke dewje ke me tɔku bbe te wase ke me key te uruje dɔ naa te ngaa tinje naa a, da kaseje ta nayn ang. ²⁶ Toke satan tubba satan a, yeenn to ne njaa naw n̄-dda dɔ ke rɔe. A bbe-kɔn laa le a tel nayn toke baann wa? ²⁷ A bbo e-paje na ddew singa te le Beljebul a maw m-tubba ne ndilje ke maji ang a, nje ke lese, singa le na ngaa a dede daw n̄-tubba ne de wa? Nje ke lese le njaa a tɔjuje to tar lese to ke dɔgole ang. ²⁸ A toke ddew singa te le Ndil le Lubba a maw m-tubba ne ndilje ke maji ang a, yeenn tɔju to kɔn-bbe le Lubba tee dɔse te ngaa. ²⁹ Toke dew ndiki ta kande key le dew

ke ubba singa nya, ta taa ne-kingaje laa a, maji kare nuwa nje-singa le n̄-tœ kete ngaa bba goe te a, na koto neje t̄oyñ ke to me key te le. ³⁰ Dew ke to dew lem ang to nje-baan lem. Ngaa dew ke mb̄on ne sem ang to dew ke aw saren ne k̄or̄o. ³¹ Mba yeenn a, m-pa marese, Lubba a k̄oru tar majangje t̄oyñ ke tar taji ke dewje aw n̄-tajeje d̄ode te. A na k̄oru tar d̄o dew te ke taji Ndil-me-nda ang. ³² Toke dew pa tar ke mbete ngonn le dew a, Lubba a k̄oru tar d̄oe te. A toke dew pa tar ke mbete Ndil-me-nda a, Lubba a k̄oru tare d̄oe te bbokone neenn ang ddem, nd̄o te ke bara ang ddem.

Tar ke d̄o kake te, ke d̄o kandeje te.

³³ Toke kake maji a kande kara maji t̄o. Toke kake tuju a kande kara a tuju t̄o. Mba dew gere kake ddew te le kande. ³⁴ See embakanraje. Sese ke e-majije ang le a kaseje ta pa tar ke maji toke baann wa?. Mba tarje ke ddusu me dew a aw tee tae te. ³⁵ Dew ke maji aw tee ke neje ke maji, ke toje mee te ke maji ke ddaka. A dew ke maji ang aw tee ke neje ke maji ang ke toje mee te ke maji ang ke ddaka t̄o. ³⁶ M-pa marese, tarje ke baa baa t̄oyñ ke dewje aw paje, da telje ke tar d̄oe te nd̄o gange sariya te. ³⁷ Mba Lubba a kunda tar d̄oi te wase na k̄oru tar d̄oi te w̄oju d̄o tar pa lei.

Dewje dujuje kare Jeju dda ne-m̄ori

³⁸ Yeenn ngaa, mare nje-k̄oruje gel ndu ke mare Parijiyenje paje areje Jeju na: «Nje-ne-t̄oju, e-dda mare ne-m̄ori are joo.» ³⁹ Nilade te na: «Dewje ke bbokone ke toje to dewje ke majije ang ddem, dewje ke toje gate gate ang ddem dujuje ne-m̄ori. A bbay ne-m̄ori ke da koo a to ne ke inga nje-kila mber-tar le Lubba Jonase. ⁴⁰ Mba ddew kara baa toke Jonase dda nd̄o mota ke til mota me t̄oku kanji te, Ngonn le dew a dda nd̄o mota ke til mota me nange te t̄o. ⁴¹ Nd̄o gange sariya a, dewje ke Ninibe a kinje ta gange sariya d̄o dewje te ke bbasine neenn. Mba dewje ke Ninibe le, Jonase ila mber-tar arede a, n̄-turuje ddew lede. A dew ke uta Jonase ee neenn. ⁴² Nd̄o gange sariya a, mбай-dene

ke beer a kin ta gange sariya d̄o dewje te ke bbasine neenn. Mba lew, ni k̄oyñ nange te mba kaw koo tar kem-kare le salom̄o. A mare dew ke uta Salom̄o ee neenn.

Tar tel le ndil ke maji ang me key te laa

⁴³ Toke ndil ke maji ang tee me dew te ke ddang a, naw n̄-sange lo me k̄or te ke ndo maann to te nungu yo, nungu ne ta kinga lo ke ta kuwa r̄oe ke te a, ninga lo ang. ⁴⁴ Yeenn ngaa n̄-pa mee te na: «Ma tel key lem ke minya lew le.» Toke n̄-tel key le ngaa, noo a, to baa, me key le are ngate ngate ddem, toke m̄ose ddem. ⁴⁵ Yeenn ngaa, naw n̄-jin mare ndilje ke maji ang nya utae bbay d̄ode siri n̄-ddee kede ngaa, dandeje me key te le disije te. Goe te a, kisi le dew le tel maji ang nya uta ye ke kete. Ne ke a kinga dewje ke maji ang ke bbasine neenn a to ddew kara baa toke baann t̄o.

Nje-nujuje le Jeju ke t̄ok̄or̄o

⁴⁶ Toke Jeju nayn aw pa tar ke dewje ke banya le bbay a, k̄oenje ke ngak̄oenje n̄-ddeeje darje ddaka ngaa daw n̄-sangeje ddew ta pa saa tar. ⁴⁷ Mare dew pa are na: «K̄oinje ke ngak̄oinje darje ddaka ngaa, daw n̄-sangeje ddew ta pa sei tar.» ⁴⁸ Jeju ila dew ke aw pa tar are le na: «Na bba to k̄omje wase, nje ke dda bba to ngak̄omje wa?» ⁴⁹ Goe te a nula jia ke r̄o nje-njaje goe te ngaa n̄-pa na: «K̄omje ke ngak̄omje a neenn.» ⁵⁰ Toke dew dda ne ke me b̄omje ke dar̄a ndiki a, dew le to ngok̄om, to k̄onanem, wase to k̄omje.»

13

Gusu-tar d̄o nje-ne-dubbu te

¹ Nd̄oe teenn njaa, Jeju tee me key te ke ddaka, aw isi kar t̄oku dange te. ² Dewje banya banya mb̄onje naa r̄oe te. Yeenn a, naw naal t̄oku to nisi me te. A dewje le t̄oyñ arje ta kongo dange te le. ³ N̄-pa tar nya nya narede ddew gusu-tar te, n̄-pa na: «Mare dew aw ke nd̄o ta dubbu ne. ⁴ Kare ke naw n̄-dubbu ne le a, mare kande-ko le gayñ d̄o ddew te. Eelje ddeeje ngaa ònje kande-ko le. ⁵ Mare kande ko le gayñ d̄o nange te ke to er are nange

ndeer dœ te ang. Koje le teeje njange baa mba nange le ndeer ang. ⁶ A toke kare ɔsu nya a, puru kare le ɔn koje le are tutuje, mba ngirade ande nangê nya ang. ⁷ Mare kande ko le gaynje horo konnje te. Konnje le ngalje ngaa taa dɔ koje le. ⁸ A mare kande ko le gayn dɔ-nange te ke maji ngaa andeje. Mare ande dɔdɔku, mare dɔ misan, a mare ande dɔ mota. ⁹ Dew ke ee mbi a, maji kare oo tar neenn.

Jeju unn gusu-tarje pa ne tar mba ddi wa?

¹⁰ Nje-njaje-go Jeju te ddeje rœ te ngaa dujeje na: «Mba ddi bba e-pa tar arede ddew gusu-tar te wa?» ¹¹ Jeju ilade te na: «Sese, Lubba arese ddew ta gere neje ke toje lo kiyae te me Bbe-kɔn te laa ke darâ. A dede, narede ddew ang. ¹² Mba dew ke ee ke ne a, da kila mare dœ te kare, kare ne-kinga laa banya ne. A dew ke ne laa goto le, yee ke ten ke nee ne kara, da kɔru jia te ke ddang. ¹³ Mba yeenn a maw m-pa ne tar marede ddew gusu-tar te mba daw daaje loo a dooje ne ang ddem, mbide aw oo tar a, dooje tar ang ddem, a n̂-gereje kande ang ddem. ¹⁴ Yeenn a, tar le Lubba ke Ejayi nje-kila mber-pa laa pa wɔju dɔde le ddee ne to tar ke tɔkɔɔ. Tar le na: «A kooje tar ke maje a, a gereje kande ang, a kaaje lo ke maje a, a kooje ne ang. ¹⁵ Mba dɔ dewje neenn ketere nya. Dutuje mbide ta koo tar ang, n̂-bbirije kemde ta koo lo ang, Yeenn a n̂-gereje ne kande tar ang, Ngaa n̂-turuje ddew lede ang kare mɔru rɔ-toje lede ang.

¹⁶ A sese, rɔ-neel to lese mba kemse aw oo ne ddeem, mbise aw oo tar ddem. ¹⁷ Mba m-pa marese tar ke tɔkɔɔ, Nje-kilaje mber-tar le Lubba toke banya, ke dewje ke toke gate gate ke Lubba toke banya ndikije ta koo ke kemde ne ke aw ooje neenn a, dooje ang, n̂-ndikije ta koo ke mbide, a dooje ang.»

Jeju ɔru gel gusu-tar ke dɔ nje-ne-dubbu te le

¹⁸ «Ooje gel gusu-tar ke dɔ nje ne-ddubu te le. ¹⁹ Dewje ke ooje tar dɔ Bbe-kɔn te le Lubba a gereje kande tar le ang, toje ddew kara baa toke dɔ ddew ke kande

koo gayn te le. Nje-baan ddee ɔru ne ke n̂-dubbu mede te le ke ddang. ²⁰ Mare dewje toje ddew kara baa ke nange ke to er. Toke dooje tar le a, n̂-taaje ke rɔ-neel njange baa. ²¹ A tar le ungu ngira nange mede te ang, goe ew mede te ang. Bbo ne-kem-to-ndoo, wase ne-singa ddee ingade wɔju dɔ tar le Lubba a, koo me te lede oso njange baa. ²² A mare dewje toje ddew kara baa ke nange ke konnje ubbaje te le. Dooje tar le ke maje, a keje tarje wɔju dɔ neje ke nange neenn, ke bbo ne-kingaje tɔy dɔ tar le are tar le ande ang. ²³ A mare dewje toje ddew kara baa ke nange ke maji ke n̂-dubbu ne te. Dooje tar le a, n̂-gereje kande ke maje ngaa dandeje kande. Mareje andeje dɔdɔku, mareje andeje dɔmisan, a mareje andeje dɔmota.»

Gusu-tar dɔ mu te ke maji ang

²⁴ Jeju tel pa mare gusu-tar arede na: «Bbe-kɔn ke darâ to ddew kara baa ke dew ke dubbu kande-ko ke maji me ndɔɔ te laa. ²⁵ Kare ke dewje aw tıbbije til te a, mare nje-baan ddee dubbu mu ke maji ang horo ko te ke maji le a ɔtu. ²⁶ Kare ke koje le teeje ngaa aw andeje a, mu ke maji ang le tee tɔ. ²⁷ Nje-kulaje le nje-ndɔɔ le ddeje rœ te ngaa paje na: «Ebbejeje, kande-ko ke maji a e-dubbu ndɔɔ lei. A lo ke dda bba mu ke maji ang neenn in te wa?» ²⁸ Nilade te na: «Mare nje-baan a dda neenn.» Yeenn ngaa nje-kulaje le dujeje na: E-ndiki kare jaw n̂-tɔru mu ke maji ang le ke ddang wa?» ²⁹ Nilade te na: «E-tɔruje ang mba, kare aw tɔruje mu ke maji ang le a, e-tɔruje ne koo ke maji le tɔ. ³⁰ Inyajede are n̂-nduje naa te ndereng ndɔ kuja ko te. A bbo ndɔ kuja ko le ase a, ma pa kare nje ke a kujaje koo le na: E-tɔruje mu ke maji ang le dɔngɔr, ngaa e-toje ke dœ dœ ta ulaje puru te.» Goe te a e-toje koo ke maji le unguje me dam te lem.»

Gusu-tar dɔ kande ko te ke ria na Mutarde

³¹ Jeju tel pa mare gusu-tar arede bbay na: Bbe-kɔn ke darâ to ddew kara baa ke kande ko ke ria na motarde ke dew unn ngaa dubbu me ndɔɔ te laa. ³² To kande

ko ke to ten uta kese kande koje tɔyn. A toke n̄-tee a, n̄-ngal nuta kese koje tɔyn ke me ndoo te. N-ddee to kake are eelje ke darâ ddeeje ddaje key lede me barkemeje te.»

Gusu-tar do wum te

³³ Jeju pa mare gusu-tar arede bbay na: «Bbe-kɔn ke darâ to ddew kara baa ke wum ke dene unn ngaa bokolo ke nduju ase sambe kara are boru nduju le ti.»

Jeju aw pa tar ddew gusu-tarje te mba ddi wa?

³⁴ Ddew gusu-tarje te a Jeju aw pa ne tarje neenn tɔyn are dewje ke banya. Mare tar kara ke na pa karede baa a kinya gusu-tar goto. ³⁵ Yeenn bba tar le Lubba ke nje-kila mber-tar pa le ddee ne to tar ke tokoro. N̄-pa na:

«Ma kunn gusu-tar bba ma pa ne tar, Ma kila mber neje ke toje lo-kiyae te unn kutue do ndo te ke m-dda ne neje tɔyn.»

Jeju oru gel gusu-tar ke do mu te ke maji ang

³⁶ Yeenn a, Jeju inya dewje ke banya le ngaa aw key. Nje-njaje-goe te awje ngosi saa ngaa paje areje na: «Oru gel gusu-tar ke do tiro te le areje joo.» ³⁷ Nilade te na: «Nje-dubbu ko ke maji le to Ngonn le dew. ³⁸ Ndo le to dewje ke do nange te. Ko ke maji le to dewje ke me Bbe-kɔn le. A mu ke maji ang le to dewje ke toje to engan Nje-baan. ³⁹ Nje-baan ke dubbu mu ke maji ang le to Esu. Ndo kuja kande ko le to ddotu ndo, nje-kujaje kande ko le to anjije. ⁴⁰ Ddotu ndo a, ne a to ddew kara baa toke daw n̄-toru mu ke maji ang ta kungu poro. ⁴¹ Ngonn le dew a kula anjije laa kare n̄-toruje dewje ke aw ddaje are koo me te le nje-marede aw oso, ke dewje ke aw ddaje neje ke maji ang me bbe-kɔn te laa, ⁴² ta da kungude kem toku puru te. Lo teenn, da nonje ngaa da ngerje ngangede. ⁴³ A kare teenn, dewje ke toje gate gate ke Lubba a ndorenje kayn kayn toke le kare me Bbe-kɔn te le Bodede. Dew ke ee ke mbi a oo tar neenn.»

Gusu-tar do ne-kinga te ke diya me ndoo te

⁴⁴ «Bbe-kɔn ke darâ to ddew kara baa ke ne-kinga ke diya me ndoo te. Mare dew tee doe te ngaa iya toke siki. Roe neele ngaa, naw n̄-labbe neje laa tɔyn, a n̄-tel n̄-ddee n̄-ndoko ndoo le.»

Gusu-tar do mere te ke gate ngeng

⁴⁵ «Bbe-kɔn ke darâ to ddew kara baa to ke nje-ne-labbe ke aw sange mereje ke kura. ⁴⁶ Toke ninga mare mere ke gate ngeng a, naw n̄-labbe neje laa tɔyn ngaa n̄-ddee n̄-ndoko mere le.»

Gusu-tar do ddenge te

⁴⁷ «Bbe-kɔn ke darâ to ddew kara baa to ke ddenge ke dila bâ ngaa uwa kanjije dang dang. ⁴⁸ Toke kanjije ddusu ddenge le a, nje-ndonje-maann le ndoruje teeje ne ta maann te ngaa isije nange ngaa oruje kem kanjije le. Kanjije ke maji a dunguje me kare te, a n̄-tilaje kanjije ke maji ang koro. ⁴⁹ Ne a to ddew kara baa toke baann ddotu ndo te to. Anjije a ddeeje ta koro kem dewje ke maji ang ke dewje ke gate gate, ⁵⁰ ta kungude kem toku puru te. Lo teenn, da nonje ngaa da ngerje ngangede.»

Ne-kingaje ke siki, ke ne-kingaje ke to konne

⁵¹ Jeju duju nje-njaje goe te na: «E-gereje kande tarje neenn tɔyn njaa wa?» Dilaeje te na: «N-gere njaa.» ⁵² N̄-pa narede na: «Mba yeenn a, nje-koru gel ndu ke gere neje ke do Bbe-kɔn te ke darâ to ddew kara baa ke nje-key ke oto neje ke siki ke konn neje me dam te laa tee ne.»

Dewje ke Najarete ooje mede te ke Jeju ang

⁵³ Toke Jeju pa gusu-tarjeenn le nunga a, notu loe teenn. ⁵⁴ Naw Najarete, bbe te ke n̄-toku kete, ngaa nunn kutu toju ne dewje me key-mbonaaje te lede. Ne-tojuje laa le gange singade ngaa n̄-paje na: «Ninga ne-gere neenn dda wa? Ninga singa dda ne-morije neenn dda wa? ⁵⁵ Ngonn le nje-dda kake * le a neenn ang wa? Koenje a to Mari ngaa ngakoenje a toje

* **13:55** 13.55 Ke ndon tar le Gerekeje, nje-dda kake to dew ke aw unn do-key ddem, aw dda mare kulaje dang dang ke kake ddem ke erje ddem

to Jake, Jejobbe, Simo, ke Jude ang wa? ⁵⁶ Ngakonaneje toyn eeje horoje te neenn to ang wa? Yeenn a, ninga singa dda neje neenn dda wa?» ⁵⁷ Nejeenn dda are doo mede te ang. A Jeju pa arede na: «Dewje aw walje nje-kila mber-tar le Lubba kese loje te toyn, bbo bbe te ke nisi te, wase me key te laa ang.» ⁵⁸ Jeju dda ne-morije nya nya Najarete ang mba, dooje mede te ang.

14

Tar yo le Jan Batisi

¹ Do ndoe teenn, Erode Antipase ke to mbay ke Galile oo tam Jeju a, ² pa are nje ke aw ddaje kula koye te na: «Jan Batisi ann. Ni horo dewje te ke oy! Mba yeenn a ninga singa ta dda ne-morijeenn.»

³ Mba kete, Erode are duwa Jan n-toe dilae key-kula te woju do Erodiade ke to dene le ngokoen Pilipi. ⁴ Mba Jan pa are na: «Ee ke ddew ta taa Erodiade to dene lei ang.» ⁵ Erode ndiki ta tol Jan le, a n-bbeel Jiipije mba dooje Jan to nje-kila mber-tar le Lubba.

⁶ A ndo kusu kaju Erode a, ngonn le Erodiade ke dene la no dewje te are neel Erode nya. ⁷ Yeenn a, Erode unda yo are ngonn ke dene le na: «Ne toyn ke e-duju a, ma kari.» ⁸ Koenje tulae are n-pa na: «Lo te neenn njaa, arem do Jan Batisi me toku pambala sambe te.» ⁹ Ro Erode neele ang. A nunn ndu kare dare neenn le woju do yo ke nunda kem dewje te ke n-bbarde kusu te le. ¹⁰ Yeenn a, nula dew key-kula te nare aw gange do Jan le. ¹¹ Dila do Jan me toku pambala sambe te ngaa n-ddee ne dare ngonn ke dene le aw ne are koenje. ¹² Nje-njaje-go Jan te le ddeeje unnje niine aw dubbje. Goe te a, daw n-paje tare dareje Jeju.

Jeju are ne-kusa dewje doro mi

¹³ Toke Jeju oo tar neenn le a, nunn toku to ngaa notu lo teenn naw ke kare baa lo te ke iya roe. A dewje ke banya ooje tare ngaa, inje me toku bbeje te le unnje go maann, oruje goe ke golde. ¹⁴ Toke Jeju in me toku to te le uru nangê ngaa oo dewje ke banya le a, ddae ndoo. Yeenn a noru ro-to ro nje-ro-toje te lede.

¹⁵ Do-kare a, nje-njaje-go Jeju te ddeeje paje areje na: «Lo neenn to me mu baa, ngaa kare toyn mban to. E-tubba dewje ke banya banya neenn le are dawje me bbeje te n-ndokoje ne dusaje.» ¹⁶ A Jeju ilade te na: «Moo a, to maji kare dawje ang. Sese njaa arejede ne dusa.» ¹⁷ A n-paje dareje na: «Jee ke mapa mi ke kanjije joo baa jije te neenn.» ¹⁸ Jeju pa arede na: «E-ddeeje ne aremje.» ¹⁹ Goe te a, nare dewje ke banya le isije do muje te, a n-taa mapa ke mi ke kanji ke joo le, ngaa nunn keme ke darâ a nare wooyo Lubba. Goe te a, n-tete mapa ke mi le ngaa nare nje-njaje goe te nare n-kayn dewje ke banya le. ²⁰ Dede toyn dusaje ne dare mede ndann, ngaa n-mbonje kese ke nayn ddusu kare doku gire joo. ²¹ Dewje ke usaje ne le aseje ne ke doro mi. Deneje ke ngannje n-turade ang.

Jeju nja do maann te

²² Njange baa goe te a, Jeju are nje-njaje goe te aalje toku to kare daw n-nginaeje tura maann te kete. A ne na nayn ta tubba dewje ke banya le kare n-telje bbeje te lede. ²³ N-tubba dewje ke banya le. Goe te a, naal do ddingiri ta kaw duju Lubba ddew ew. Do-lo-kul pe a nisi lo teenn ke kare baa. ²⁴ To le aw ddew ew ke nange ngaa a, lel ula aw tila ne kem nje-njaje go Jeju te le are maann le aw lenge toku to le ke singa nya. ²⁵ Ngosi ke ta-lo-kare a, Jeju aw nja do maann te le aw ne ke ro nje-njaje goe te le. ²⁶ Toke nje-njaje goe te ooeje ke naw n-nja do maann te le a, dode saren ngaa n-paje na: «Uma ann!» Ngaa bbeel ddade nya are daw duruje ekii. ²⁷ A Jeju pa arede njange baa na: «Ema ann, e-bbeelje ang!»

²⁸ Yeenn ngaa Piyar ilae te na: «Ebbe-dewje, bbo to ei a, unn ndui are m-nja do maann te maw roi te.» ²⁹ Jeju pa na: «E-ddee!» Piyar in me toku to te le ddisi ngaa unn kutu nja do maann te le ta kaw ke ro Jeju te. ³⁰ A toke Piyar oo lel ke aw ula ke singa nya le a bbeel ddae, are nunn kutu dii maann le. Yeenn a, nuru ekii na: «Ebbe-dewje, ajim!» ³¹ Njange baa njaa Jeju ula jia uwae ne ngaa pa are na: «Koo

me te lei to ten baa nya, mba ddi bba eje tar wa?»³² Dede joo keme daalje me tōku to te le ngaa goe te a lel le ew rōe.³³ Yeenn a, nje-njaje go Jeju te ke eeje me tōku to te le ɔsuje mekeje gōlde nangê nōe te ngaa pajē na: «E-to Ngonn le Lubba njaa.»

Jeju aji nje-rɔ-toje nange te ke Jenejarete

³⁴ N̄-gangeje maann le ngaa, n̄-teeje nange te ke Jenejarete. ³⁵ Dewje ke lo teenn le gereje Jeju. Dulaje ke tar laa dō nange teenn le tōyn dare dewje ngaa, n̄-ddeeje ke nje-rɔ-toje tōyn rōe te. ³⁶ N̄-ddaje rōde to ndoo rōe te kare ninya ddew nare ta-kubbu laa njaa baa kara nje rɔ-toje le ɔruje ke jide. Yeenn a dede tōyn ke dōreje le rɔ-toje lede tunga.

15

Tar dɔ ne-ji-bbeje te

¹ Parijiyenje ke nje-kōruje-gel-ndu inje Jurusalem ddeeje rɔ Jeju te ngaa dujeje na: ² «Mba ddi bba nje-njaje goi te aw mbeteje ne-ji-bbeje le kajeje wa? Mba daw ta kusa ne a, n̄-tokoje jide ang*.» ³ Jeju ilade te na: «A sese, e-ddaje ne ke turu Ndu le Lubba ang a ne-ji-bbeje lese a aw ddaje mba ddi wa? ⁴ Mba Lubba pa na: «E-bbeel bōije ke kōinje.» N̄-pa tō na: «Dew ke ndool bōeje wase kōenje a maji kare n̄-tōle.» ⁵ A sese e-paje na: «Toke dew pa are bōeje wase kōenje na: Ne ke meje ta kumai ne le to ne ke m-ngem mba Lubba a, ⁶ to tar le dew le ta bbeel bōeje ang ngaa.» Ne-ddaje ke baann a aw ddaje are tar le Lubba ddee ne to ne ke baa wōju dɔ ne-ji-bbeje lese. ⁷ See nje-ngemje, Ejayi ila mber tar le Lubba neenn dōse te ke dōgole. Tar le na:

⁸ «Dewje neenn aw walemje tade te baa, a mede to dang sem.

⁹ Polo ke daw n̄-polomje to polo ke ture goto, mba neje ke daw n̄-tōjuje toje to nduje ke dewje baa a unnje.» »

Ne ke aw dda are dew ddee to ne-yerew

¹⁰ Goe te a, Jeju bbar dewje ke banya le ngaa pa arede na: «Ooje tar lem bbo e-gereje kande tar neenn ke maje! ¹¹ Ne ke aw aw me dew te a aw dda are dew ddee ne to ne-yerew ang. Ne ke aw tee ta dew te a aw dda are dew ddee to ne-yerew.»

¹² Goe te a, nje-njaje goe te ddeeje rōe te ngaa pajē areje na: «Tar ke e-pa le oso wur Parijiyenje le e-gere njaa wa?»

¹³ Jeju ilade te na: «Kake tōyn ke Bōy ke ee darâ a ula ang, da kōru ke ngirae baa.

¹⁴ Inyajede. N̄-toje to nje-kem-toje ke aw ilaje kake ji nje-kem-tō mare de je te. Bbo nje-kem-tō ila kake ji nje-kem-tō te a, dede joo kem da kosoje me buwa te.»

¹⁵ Yeenn ngaa, Piyar pa are Jeju na: «Oru gel gusu-tar ke e-pa neenn areje joo.»

¹⁶ Jeju ilae te na: «Sese kara e-naynje to dewje ke gere ne ang bbay wa?

¹⁷ E-gereje ang wa? Ne tōyn ke ande ta dew te aw mee te ngaa goe te a tee ungu kōrɔ.

¹⁸ A ne ke tee ta dew te in me dew te. Neenn a aw dda are dew tel to ne-yerew.

¹⁹ Mba kejeje ke majang neenn tōyn inje me dew te: Tōl dew, lo-to-majang, dda kaya, bboko, tar-naji ke ke dōgole ang, nane ke naa. ²⁰ Neje ke baann a aw dda are dew ddee ne to ne-yerew. A toko ji ang a kusa ne ne bba aw dda are dew ddee to ne-yerew ang.»

Koo me te le dene ke to Jiipi ang

²¹ Jeju ɔtu loteenn aw nange te ke Tir, ke Sidon. ²² Mare dene ke Kana ke isi nange teenn ddee rɔ Jeju te ngaa uru ekii na: «Ebbe-dewje, ngonn le Dabbiti, oo kem to ndoo lem! Ndil ke maji ang aw ula kem ngunnun ke dene ndoo nya.»

²³ A Jeju le ilae tar te kara ang. Nje-njaje-goe te ddeeje rōe te ngaa dujueje na: «E-tubba dene neenn ke ddang mba naw nuru ekii naw n̄-ndole ne goje.»

²⁴ A Jeju ilade te na: «Ngann Ijarayelje ke toje toke ngann bateje ke naynje kōrɔ a Lubba ulam mba de a bbaye.»

²⁵ A dene le ddee ungu mekeje gōle nangê nō Jeju te ngaa pa na: «Ebbe-dewje, umam!»

²⁶ Nilae te na: «Maji ta kunn ne-kusa ke to wōju dɔ ngannje kungu kare ngann bisije ang.»

* 15:2 15.2 Toko ji bbe le Jiipije to ne ke ne-ji-bbe a duju. Toke dew ɔru ne ke to ne-yerew, wase rōe ɔru mare dew ke to Jiipi ang a, maji kare n̄-toko jia ta kōru ne ne-yerew kete bba ta nusa ne.

²⁷ Dene le ilae te na: «Ye njaann, Ebbedewje! A ngann bisije aw usaje buru nekusaje ke aw gaynje nangê kô tabele te le ebbede tɔ.» ²⁸ Yeenn ngaa Jeju pa are na: «Dene, koo me te lei bo nya. Maji kare Lubba ari ne ke aw duju le.» A kare teenn njaa rɔ ngonne ke dene le ddee maji.

Jeju ɔru rɔ-to rɔ dewje te ke banya

²⁹ Goe te a, Jeju ɔtu keteenn ngaa aw kar tɔku dange te ke Galile. Naw naal dɔ ddingiri nisi te. ³⁰ Yeenn ngaa dewje ke banya banya ddeeje rɔe te ke nje-meteje, nje-gɔl-gotoje, nje-kem-toje, dewje ke mbide utu ddem, tade utu ddem, ke dewje ke eeje ke mare rɔ-toje dang dang. N-ddeeje ke de dungude nɔ Jeju te ngaa nɔru rɔ-to rɔde te. ³¹ Toke dewje ke banya le ooje nje-meteje ke mete lede nunga, nje-gɔl-gotoje ke gɔlde ddee maji, nje-kem-toje ke ooje lo, ke dewje ke mbide utu ddem tade utu ddem aw paje tar, ke dewje ke eeje ke mare rɔ-toje dang dang ke rɔde ddee maji a, mede unda dɔ benya ngaa dɔseje gaji Lubba le Ijarayel.

Jeju are ne-kusa dewje doro sɔ

³² Jeju bbar nje-njaje goe te ngaa pa arede na: «Dewje ke banya banya neenn ddamje ndoo. N-naynje sem ndɔ mota ngaa, a dingaje ne ta kusa ang. M-ndiki ta kinyade kare n̄-telje mede bbo baa ang, mba singade a kin kɔru ke ddew.» ³³ Nje-njaje-goe te paje areje na: «Ja kinga nekusa dda lo te ke to me kɔr baa neenn ta kare ase dewje ke banya neenn wa?» ³⁴ Jeju dujude na: «Eeje ke mapa baann wa?» Dilaeje te na: «Jee ke mapa siri, ke mare ngann kanjije tɔ.»

³⁵ Yeenn ngaa Jeju duju dewje ke banya le kare isije nangê. ³⁶ N̄-jin mapa ke siri, ke kanjije le ngaa goe te a nare wooyo Lubba a, n̄-tete ngaa nare nje-njaje goe te are dewje ke banya banya le. ³⁷ Dede tɔyn dusaje ne dare asede. A n̄-mbɔn kese nekusaje ke nayn le ddusu ngann kare siri. ³⁸ Dewje ke usaje ne le eeje doro sɔ. A n̄-tura deneje ke ngannje ang. ³⁹ Goe te a, Jeju tubba dewje ke banya le are ɔtuje, a naal tɔku to naw nange te ke Magadan.

16

Parijiyenje, ke Saduseyenje dujuje ne-mɔri

¹ Parijiyenje, ke Saduseyenje ddeeje rɔ Jeju te ta nae. N̄-dujeje na: «E-dda mare ne-mɔri ke tɔju to Lubba a ulai are joo.» ² A Jeju ilade te na: «Dɔ-lo-kul a, e-paje na: <Lo a to ke maje mba me dara kase.> ³ Ke endɔɔ a, e-paje na: <Ndi a kere bbokone mba me dara kase ngaa tel tuka ndul.> Bbo aaje kem dara a e-gereje ne ke a to. A, aseje ta gere ne ke a ddee go neje te ke aw ooje bbasine neenn ang wa? ⁴ Dewje ke bbasine ke majije ang, ngaa toje gate gate ke Lubba ang dujuje ne-mɔri. A bbay ne-mɔri ke da koo a to ne ke inga nje-kila mber-tar le Lubba Jonase.» Goe te a, Jeju inyade a ɔtu.

Wum le Parijiyenje ke Saduseyenje

⁵ Kare te ke nje-njaje go Jeju te awje ta gange tɔku dange kaw turâ a, mede oy ta kaw ke mapaje. ⁶ Yeenn a Jeju pa arede na: «Aaje rɔse wɔju dɔ wum le Parijiyenje ke Saduseyenje. ⁷ Nje-njaje-goe te le aw paje tar mbi naa te na: «Kake meje oy ta ddee ke mapa le a naw n̄-pa ne tar neenn.» ⁸ Jeju gere tar ke daw n̄-paje horo naa te le ngaa dujude na: «Mba ddi bba aw paje tar horo naa te e-paje na: <Mba mapa ke n-ddee ne ang le ann wa?> Koo me te lese bo ang. ⁹ Nayn e-gereje ang bbay wa? Mapa ke mi ke dingawje doro mi usaje ngaa e-mbɔnje kese kare baann wa le, mese oy dɔe wa? ¹⁰ Wase ye ke siri ke dingawje doro sɔ usaje ngaa e-mbɔnje kese ddusu kare baann wa le, mese oy dɔe wa? ¹¹ Toke m-pa marese m-pa na: Aaje rɔse wɔju dɔ wum le Parijiyenje ke wum le Sadusiyenje a, tar le mbɔbbu tar mapa ang. A mba ddi bba a kaseje ta gere me tar le ang wa?» ¹² Yeenn ngaa, nje-njaje go Jeju te le gereje to tar ke Jeju aw pa wɔju dɔ ne-tɔjuje le Parijiyenje, ke Saduseyenje bbo to tar wum mapa ang.

Piyar pa ke tae na Jeju to ngonn le Lubba

¹³ Toke Jeju tee nange te ke Sejare ke Pilipi a duju nje-njaje goe te na: «Dewje aw paje na m-to na wa?» ¹⁴ Dilaeje te na:

«Mareje paje na e-to Jañ-Batise, mareje paje na e-to Eli, a mareje paje na e-to Jeremi wase, a to kara le nje-kilaje mbertar le Lubba.»¹⁵ Jeju dujude na: «A sese, e-paje na m-to na wa?»¹⁶ Piyar ilae te na: «E-to Mesi, Ngonn le Lubba ke isi kem baa.»¹⁷ Yeenn ngaa Jeju pa are na: «Simɔ ngonn le Jonase, rɔ-neel to lei, mba Boy ke darâ a pa gel ne neenn ke ddaka ari bbo dew a pa ari ang.»¹⁸ A ema, m-pa mari: E-to Piyar*. Do er te neenn le a ma kɔsu Egilisi*** lem ke te. Ngaa yo a kase dda mare ne ke Egilisi le ang.¹⁹ Ma kari kele ta Bbe-kɔn ke darâ. Ne tɔyn ke ɔku ddewe nangê to ne ke dɔku ddewe darâ mban, ne tɔyn ke ɔru ddewe nangê neenn, Lubba ɔru ddewe darâ mban tɔ.»

²⁰ Goe te a, Jeju ndɔru mbi nje-njaje goe te na dang kara ñ-paje dare mare dew to ñ-to Mesi ang.

Jeju pa tar koy laa ke tar kin laa

²¹ Do ndɔe teenn njaa, Jeju unn kutu pa ke ddaka kare nje-njaje goe te to to tar le ne ta kaw Jurusalem, ta koo ndoo ji tɔkuje te le Jiipije, ke tɔku nje-poloje Lubba, ke nje-kɔruje gel-ndu. Da kare ñ-tɔlne ta ndɔ mota goe te a, na kin horo dewje te ke oy.²² Piyar ɔre ke guku ngaa unn kutu kin saa na: «Ebbe-dewje, maji kare Lubba ɔri me te ke ddang. Neenn a kingai ndɔ kara ang.»²³ A Jeju turu rɔe ngaa pa are Piyar le na: «Esu, ɔtu ke ddang aw ddew ew sem! E-to dew ke a ta tuju ddew lem, mba keje lei to keje le Lubba ang, to keje le dewje baa.»

Dew a kunn go Jeju toke baann wa?

²⁴ Yeenn a, Jeju pa are nje-njaje goe te na: «Dew ke ndiki ta kunn gom a, maji kare neje rɔe ang ngaa, maji kare noto kake-dese laa ngaa nunn gom.»²⁵ Mba dew ke ndiki ta ngem tebbe laa a, a kinga tebbe laa le ang. A dew ke ila rɔe kɔrɔ wɔju dɔm a, a tel kinga tebbe laa le.²⁶ Toke dew inga ne ke nangê neenn tɔyn ngaa tebbe laa nayn ke kɔrɔ a, ne ke maji ddi a na kinga ture te wa? Ddi a na kare ta tel kinga ne tebbe laa le wa?²⁷ Mba Ngonn le dew a ddee me piti te le Bɔeje,

ke anjije laa. Ngaa na kuka dew kara kara ase kula ddae.²⁸ Tɔkɔrɔ, m-pa marese: Mare dewje ke eeje neenn a koyje ang ndereng da kooje Ngonn le dew ke a ddee ta kɔn bbe to tɔku-mbay.

17

Jeju turu to dang

¹ Dda ndɔ misan goe te a, Jeju jin Piyar, Jake de ke Jan ke to ngokɔn Jake ungede dɔe te ngaa aw ke de dɔ ddingiri te ddew ew.² Rɔ Jeju turu to dang kemde te ngaa keme unn kutu ndoko toke le kare ngaa kubbu laa turu ndɔren to ndɔren.³ A ta koo a, nje-njaje goe te le ooje Moyiji, ke Eli aw paje tar ke Jeju le.⁴ Piyar pa are Jeju na: «Ebbejeje, to maji kare n-naynje neenn. Bbo e-ndiki te sem a, ma dda keykam mota lo te neenn. Kara lei, kara to le Moyiji, kara to le Eli.»⁵ Kake ñ-nayn naw ñ-pa tar bbay a mare mum ke ndɔren ddee kiri dɔde. Ndu Lubba bbar me mum te le na: «Dew neenn to ngonn ndiki lem, ke rɔm nelem nya wɔju dɔe. Maji kare ooje tae.»⁶ Kake nje-njaje go Jeju te le ooje ndu Lubba le a, bbel uta dɔde are ñ-tee dosoje ñ-debbeje kemde nangê.⁷ Jeju ddee rɔde te, ɔrude ke jia ngaa pa na: «Ebbeelje ang, inje taar.»⁸ Kare ke dunnje kemde ke taar a, Jeju ke kare baa njaa ngaa a doojeje.

⁹ Kare ke dinje dɔ dngiri te le daw ñ-ddisije a, Jeju ndɔru mbide na: «Dang bba e-paje tar dɔ ne te ke ooje neenn areje mare dew ang ndereng ndɔ ke Ngonn le dew a kin horo dewje te ke oy.»¹⁰ Nje-njaje-goe te dujeje na: «Mba ddi bba nje-kɔruje gel-ndu na Eli a, a ddee dɔngɔr bba wa?»¹¹ Nilade te na: «Tɔkɔrɔ, Eli a, a ddee dɔngɔr mba mɔse neje tɔyn dɔgɔle te.»¹² A ema m-pa marese to Eli ddee mban. Dewje gereje ang a ddaje saa ne ke mede ndiki. Da dda Ngonn le dew majang ddew kara baa toke baann tɔ.»¹³ Nje-njaje-goe te gereje ke maje to, to tar le Jan-Batise a naw ñ-pa.

Jeju aji ngonn ke ndil isije mee te

* **16:18** 16.18 Piyar ke tar le Gerekeje to er

¹⁴ Jeju de ke nje-njaje goe te n̂-teeje ngosi ke dewje ke banya. Mare dew ddee rœ te ngaa ungu mekeje gole nangê nœ te. ¹⁵ N-pa na: «Ebbemje, oo kem-to-ndoo le ngunum ke dingaw neenn. Rō-to ndilje ke maji ang ddae are noo ndoo nya. Noso me puru te wase me maann te gol banya nya. ¹⁶ Maw saa rō nje-njaje goi te, a dumaje ne pin.» ¹⁷ Jeju pa na: «See dewje ke bbasine koo me te lese goto ddem, e-gereje dōjise ang ddem. Ma nayn ke se bbay mba ndo baann wa? Ma to wurum do kula-ddase te mba ndo baann bbay wa? E-ddeeje ke ngonn le ke neenn aremje.» ¹⁸ Jeju ndange ndil ke maji ang le ngaa n̂-tee ke ddang are kare teenn njaa, rō ngonn le ddee maji.

¹⁹ Yeenn a, nje-njaje-go Jeju te le ddeeje rœ te de saā ke karede baa ngaa dujeje na: «Mba ddi bba ja ta tubba ndil ke maji ang neenn a juma ne pin wa?» ²⁰ Jeju pa arede na: «Mba koo me te lese ten baa. Tokoro m-pa marese, bbo koo me te lese to ten baa toke le kande ko ke ria na motarde a e-paje are ddingiri neenn na: «E-ngese neenn aw to yonn» a, na ngese.» Mare ne kara ke a kuta singase goto. ²¹ [Toke e-mbeteje ne-kusa ngaa e-dujuje Lubba nya bba a tubbaje ndilje ke baann.»]

Jeju tel pa tar koy laa ke tar kin laa

²² Mare ndo, toke nje-njaje-go Jeju te ingaje naa Galile a n̂-pa narede na: «Da kula Ngonn le dew ji dewje te. ²³ Da toleje ngaa ndo mota laa a na kin horo dewje te ke oyje.» Toke nje-njaje go Jeju te ooje tar le a, n̂-ndingaje ndoo nya.

Jeju de ke Piyar dukaje lambo key-polo-Lubba

²⁴ Toke Jeju de ke nje-njaje goe te n̂-teeje Kaperenayum a, nje-taaje nare-lambo key-polo* Lubba ddeeje rō Piyar te ngaa dujeje na: «Nje-ne-to lese uka lambo key-polo-Lubba ang wa?» ²⁵ Piyar ilade te na: «Naw nuka njaa!»

Kake Piyar a ta kande key be a, Jeju oru tae dongor ngaa pa na: «Simō, keje lei do tar te neenn toke baann wa? Nje

ke dda a aw ukaje lambo ke mbayje ke nangê neenn wa? Ngann nje-bbeje wase nje-mbaje wa?» ²⁶ Piyar ilae te na: «Nje-mbaje.» Jeju ilae te na: «Yeenn a to tar le ngann nje-bbeje ta kuka lambo ang. ²⁷ Kare jula wungu mede te ang a, aw bâ aw ila kii. Dongor kanji ke a kore njaa a, e-teyn tae a, a kinga kande nare. Unn kande nare le aw ne arede to lambo lem ddem, lei ddem.»

18

Dew ke bo me Bbe-kon te ke darâ

¹ Kare teenn, nje-njaje-go Jeju te ddeeje rœ te ngaa dujeje na: «Na to dew ke bo horo dewje te ke eeje me Bbe-kon te ke darâ wa?» ² Jeju bbar mare ngonn, undae horode te danna ³ ngaa pa na: «Tar ke tokoro a maw m-pa marese. E-turuje ddew lese ta ddee toke ngannje ke ngaji neenn. Baann ang a, a kandeje me Bbe-kon te ke darâ ndo kara ang. ⁴ Dew ke dda rœ ten toke ngonn neenn to dew ke bo me Bbe-kon te ke darâ. ⁵ Dew ke taa ngonn ke ngaji toke be ke rœ te wōju dom a, ema njaa a n̂-tam ke rœ teenn.»

Ne ke a dda kare dew oso me majang te

⁶ «Dew ke dda are mare dew horo ngannje ke ngaji ke ooje mede te sem oso me majang te a, maji ta to toku biri er gose te kilae me toku ba te. ⁷ To kem-to-ndoo nya. Ne ke a dda kare dew oso me majang te banya nya. Tokoro, ne ke a dda kare dew oso me majang te a to ke ndo tōyn. A to ndoo nya kare dew ke dda are nje mare oso. ⁸ Toke jii wase goli dda are oso me majang te a, e-gangede ungude koro. Kaw lo te ke dewje isije te ke tebbe ji kara wase gol kara maji uta kaw kem puru te ke aw on ke ndo ke ndo jii joo kem wase goli joo kem. ⁹ A bbo kemi dda are oso me majang te a, maji kare oru kemi le ila koro. Kaw lo te ke dewje isije te ke tebbe kemi kara baa maji uta kaw kem puru te ke aw on ke ndo ke ndo kemi joo kem.»

Gusu-tar do bate te ke nayn

* **17:24** 17.24 Lambo key-polo-Lubba to nare ke Jiipijije ke dingaw ke eeje ke bbal dōjoo wase uta yeenn aw ukaje ke bbal bbal ta mōse ne key-polo-Lubba.

¹⁰ «Aaje ke maje! E-yabbeje mare dew kara horo dewje te ke ten neenn ang. M-pa merese, anjije lede aw arje ke ndo toyn no Bömje te darâ. ¹¹ Mba Ngonn le dew ddee ta kaji dewje ke naynje ke koro. ¹² Tar ddi a aw ejeje do gusu-tar te neenn wa? Toke mare dew ee ke bateje kor kara ngaa mare kara nayn a, na kinya keseje ke dojikara gire jikara le do ddingiri te mba tel kaw sange ye ke kara le kingae bba ang wa? ¹³ A toke ningae a, m-pa marese, roe a neele nya woju do bate ke kara le uta roe ke a neele woju do bateje ke dojikara gire jikara ke naynje ang le. ¹⁴ Ddew kara baa, Bösese ke ee darâ ndiki kare mare dew kara horo dewje te ke ten neenn nayn koro ang.»

Ddew gól tar le nje-koo me te je

¹⁵ «Toke ngokoin dda sei majang a, aw ingae ke kare e-pa are. Bbo noo tar lei a, nayn to tel a e-tel saa ddew te ke maji. ¹⁶ Bbo noo tar lei ang a, e-bbar dew kara wase joo ungude doi te. Ddew kara baa toke Makuru le Lubba pa na: «Da gól tar no nje-tar-najije te joo wase mota.» ¹⁷ Toke n-mbete ta koo ndeje lede le a, e-pa tare are Egilisi. Bbo n-mbete ta koo ta Egilisi to a, maji kare ooe to dew ke gere Lubba ang wase toke le nje-taa nare lambo.

¹⁸ «Tókoró m-pa marese, ne toyn ke e-mbeteje nangê neenn a, Lubba mbete darâ mban. Ne toyn ke e-ndikije te nangê neenn a Lubba ndiki te darâ mban.

¹⁹ «M-tel m-pa marese, Bömje ke ee darâ a kare ne toyn ke dewje joo horose te ddaje me-kara mba dujue. ²⁰ Mba lo ke dewje joo wase mota uwaje do-naa ke te ke rim a, mee horode te.»

Tar kóru tar do naa te

²¹ Yeenn ngaa Piyar ddee ro Jeju te ngaa duje na: «Ebbemje, toke ngokom dda sem ne ke maji ang a, ma kóru tar doe te gól bann wa? Gól siri wa?» ²² Jeju pa are na: «M-pa mari, oru tar doe te gól siri baa ang. Oru tar doe te gól dosiri ndereng gól siri. ²³ Mba yeenn a, tar Bbe-kon ke darâ to toke tar le mare mbay ke ndiki ta koo go ne laa ke to do nje-kulaje te laa.

²⁴ Kake nunn kute a, n-ddee ke mare nje-kula laa ke nare laa to doe te kande nare doro doro. ²⁵ Nje-kula laa le ee ke nare ta kuka ne bbange le ang, ngaa ebbeyejje unn ndu kare n-labbe, ne ddem, dene laa ddem, nganne ddem, ke ne kingaje laa ddem mba kuka ne bbange ke doe te le. ²⁶ Kake nje-kula le oo baann a, ungu mekeje gole nangê no ebbeyejje te le ngaa pa na: «Ore wuri, a ma kuka bbangeje lei le toyn!» ²⁷ Ebbeyejje le oo kem-to-ndoo laa ngaa oru bbange ke doe te le a inyae are notu. ²⁸ Kare te ke nje-kula le tee ddaka a, oo mare nje-kula mare ke bbange laa to doe te kande nare doðoku. Nuwa gose n-to naa te ngaa n-pa nare na: «Uka bbange lem!» ²⁹ Nje-mare le ungu mekeje gole nangê noe te n-dda roe to ndoo na: «Ore wuri, a ma kuka bbange lei le toyn njaa!» ³⁰ A Nje-kula le mbete, ngaa uwae ilae key-kula te kare n-nayn teenn ndereng ta nuka bbange laa le toyn bba ta dinyae. ³¹ Kese nje-kula mare ooje baann a ddade ndoo ngaa daw doru gel nejeenn le toyn dare ebbede le. ³² Yeenn a, ebbede le ula are daw n-bbare ngaa pa are na: «Ei, nje-kula ke maji ang! Moru bbange lem ke to doi te toyn mba dda ke e-dda roi to ndoo arem. ³³ A ei, ase ta koo kem-to-ndoo le nje-mari toke moo kem-to-ndoo lei le to ang wa?» ³⁴ Wungu on ebbeyejje le nya. Nuwae nilae key-kula te kare dula keme ndoo ndereng ta nuka bbange ke doe te le toyn bba.» ³⁵ Ta kutu ne doe a, Jeju pa na: «Toke oruje tar do naa te ang a, Boy ke ee darâ a dda ne ke se ddew kara baa toke baann to.»

19

Maji kare dingaw tubba dene laa ang

¹ Toke Jeju pa tar le nunga a, notu Galile naw nange te ke Jude tura Jurden te. ² Dewje ke banya unnje goe are noru ro-to rode te lo teenn.

³ Parijiyenje ddeje roe te ta nae. Yeenn a n-dujeje na: «Ndu are ddew dingaw kare tubba dene laa woju do ne toyn ke dene laa le dda wa?» ⁴ Nilade te na: «E-turaje tar ke n-dda me Maketuru te le Lubba le ang wa? Tar le na: «Kunn-kutu ne te, Lubba ke nje-dda neje toyn dda

dingaw ke dene.» ⁵ Ngaa Lubba pa na: «Mba yeenn a, dingaw a kinya boeje ke koenje, na naysn ke dene laa ngaa dede joo kem da ddeeje to da-ro ke kara baa.» ⁶ Yeenn a, deeje joo ang ngaa, n-ddeeje to da-ro ke kara baa. Ne ke Lubba mbon naa te a, maji kare dew kayn hore ang ngaa.» ⁷ Dilaeje te na: «Mba ddi bba Moyiji unn ndu kare bbo dingaw tubba dena laa a, maji kare nare maketuru ke a toju to ninyae mban wa?» ⁸ Nilade te na: «Wouju do me-ketere lese a Moyiji are ne se ddew kare e-tubbaje ne deneje lese. A kunn-kutu ne te, tare to toke baann ang.» ⁹ M-pa marese: Toke mba tar kaya ang a bbo dew tubba dene laa ngaa taa mare dene a, n-dda lo-to-majang.»

¹⁰ Nje-njaje-goe te le paje na: «Bbo toke baann a, taa dene ang a maji.» ¹¹ Jeju ilade te na: «Dewje toyn a kaseje ta ndiki te ke tar neenn ang, nje ke Lubba arede ddew bba.» ¹² Mare neje nya oku ddew dingawje ta taa dene. Mareje duju ne de toke baann, a mareje n-ddade to enukuje, a mareje dede njaa n-ddaje rode to enukuje wouju do Bbe-kon le Lubba. Dew ke ase ta ndiki te ke tar neenn a, maji kare n-ndiki te.»

Jeju taa ngannje ke mbate ke roe te

¹³ Dewje ddeeje ke ngannje ke mbate ro Jeju te kare nila jia dode, ta n-duju Lubba dode te. A nje-njaje-go Jeju te le inje ke de. ¹⁴ Jeju pa arede na: «Inyaje ngannje ke ngaji are ddeeje rom te bbo okujede ddew ang. Mba Bbe-kon le Lubba to mba dewje ke toje toke ngannje ke ngaji neenn.» ¹⁵ Nila jia dode te, ngaa goe te a notu lo teenn.

Tar ke do basan te ke to ke nje-ne-kinga

¹⁶ Mare dingaw ddee ro Jeju te ngaa duje na: «Nje-ne-toju, ddi ke maji a, maji kare m-dda bba ta kinga ne tebbe ke ke ndo ke ndo wa?» ¹⁷ Jeju ilae te na: «Mba ddi a e-dujum tar do ne te ke maji wa? Lubba kara baa maji. Toke e-ndiki ta kinga tebbe a, e-dda ne ke turu nduje le Lubba.» ¹⁸ Basan le tel duju Jeju na: «Nduje ke dda wa?» Jeju ilae te na: «E-tol dew ang, e-dda lo-to maji ang ang, e-bboko ang, e-pa tar-naji ngem do dew te

ang. ¹⁹ E-bbeel boije ke koinje. E-ndiki nje-mari toke da-ro njaa.» ²⁰ Basan le ilae te na: «M-dda nejeenn toyn mban. Ddi a naysn ta dda bbay wa?» ²¹ Jeju ilae te na: «Toke e-ndiki ta ddee maji toyn a, aw e-labbe neje ke ee ne, ta e-kayn nare nje-ndooje a, a kinga ne darâ. Goe te a, e-ddee unn gom!» ²² Kake basan le oo tar le a, roe neele ang ngaa otu mba nee ke ne-kingaje nya.

²³ Jeju pa are nje-njaje goe te na: «Tokoro, m-pa marese, a to ngeng nya ke nje-ne-kinga kare ande Bbe-kon te le Lubba. ²⁴ M-tel m-pa marese bbay, kande le nje-ne-kinga me Bbe-kon te le Lubba a ngeng kuta kande le jambal*** buwa suwa te.» ²⁵ Tar le gange singa nje-njaje-go Jeju te le ngaa paje na: «Bbo baann a, na bba a kase kinga kaji wa?» ²⁶ Jeju aade ngaa pa arede na: «To ne ke nya dewje. A Lubba ase ta dda ne toyn.» ²⁷ Piyar pa are na: «Oo, jinya neje leje toyn ngaa junni goi. Tar ke doje te a to toke baann wa?» ²⁸ Jeju pa arede na: «M-pa tar ke tokoro marese, ndo ke neje toyn a turuje toke siki, kare te ke Ngonn le dew a kisi ngende-mbay te ke to nepiti a, sese ke unnje gom kara a kisije do ngendeje te doku gire joo mba gange sariya do gel-kuju ngann Ijarayelje te ke doku gire joo to. ²⁹ A dewje toyn ke inyaje key lede, ngakonde ke dingaw, ke ngakonde ke dene, bodede ke kondede, ngannde wase ndooje lede, wouju dom a, da kinga ne gol dodo ku uta yeje ke kete ddem, da kingaje tebbe ke ke ndo ke ndo ddem. ³⁰ Nya le dewje ke toje to dewje ke dongor bbasine neenn, a toje to dewje ke guku. A nya le dewje ke toje to dewje ke guku bbasine neenn, a toje to dewje ke dongor.»

20

Gusu-tar do nje-ddaje kula ndoo binye te

¹ «Tar Bbe-kon le Lubba to toke tar le mare nje-ndoo ke tee ke esin baa mba sange dewje kare aw ndoo binye te laa. ² Dooje taa naa kare nukade kande nare kara, mba ndo kara kara. Goe te a nare daw ndoo binye te laa le. ³ Tee gol kare

jikara te ke ke endoo a, n̄-tee ddaka, a noo mare nje-kulaje ke ingaje kula ta dda nang, ngaa arje nata. ⁴ N̄-pa narede na: <Aw ddaje kula me ndoo binye te lem a, ma kukase ke doḡole.> ⁵ Nje-kulaje le awje ndoo le. Nje-ndoo le tee ddaka bbay ke ḡol kare doḡu gire joo, ngaa n̄-tel n̄-tee ke ḡol kare mota ke lo-kul te to, a n̄-dda toke baann bbay. ⁶ Nje-ndoo le tel tee ddaka ke ḡol kare mi ke do lo-kul te bbay a, noo mare nje-kulaje arje lo teenn le bbay, ngaa n̄-pa narede na: <Mba ddi bba arje neenn ke ndoo baa ndereng kare be neenn a, e-ddaje ne kara ang wa?> ⁷ Dilaeje te na: <Jar baa mba dew kara otoje kula te ang.> N̄-pa narede na: <Aw ddaje kula me ndo binye te lem to.>

⁸ «Do lo-kul a, nje-ndoo le bbar nje-kaalo do neje te laa ngaa pa are na: <E-bbar nje-kulaje le, ta ukade kara kara toyn. Unn kutue do dede te ke n̄-ddeeje do guku bba ta e-tee ne do nje te ke ddeeje doḡor.> ⁹ Nje ke ddeeje ke ḡol kare mi ke do-lo-kul te ddeeje ngaa ingaje kande nare kara kara toyn. ¹⁰ Dede ke doḡor, n̄-ddeeje to. Dejeje to na kingaje nare uta nje ke guku a, dede njaa kara dingaje kande nare kara kara toyn to. ¹¹ Kare te ke dingaje nare le a, n̄-naneje ke nje-ndoo le, ¹² n̄-paje na: <Nje-kulaje ke ddeeje do guku ngaa ddaje kula kare kara baa a, ukade ase naa ke jeje ke kula uwa taaje ddem kare osuje ddem toke baann wa?> ¹³ Nje-ndoo le pa are mare kara horode te na: <Naam, mulai naa te ang. Jee sei joo taa naa mba kande nare kara, mba ndo kara kara ang wa? ¹⁴ E-taa nare lei bbo otu tam te ke ddang. M-ndiki ta kare nje-kula ke do guku inga nare ase sei naa. ¹⁵ Mee ke ddew ta dda ne ke mem ndiki ke nare lem ang wa? Wase aw aam ke kem ke maji ang woju do maji lem le wa?> » ¹⁶ Jeju pa bbay na: «Dewje ke do guku, a ddeeje to dewje ke doḡor. A dewje ke doḡor, a ddeeje to dewje ke do guku.»

Jeju tel pa tar koy laa ke tar kin laa

¹⁷ Toke Jeju aw aw ke Jurusalem a, n̄-bbar nje-njaje goe te ke karede baa, ngaa n̄-pa narede ke ddew na: ¹⁸ «Ooje, jaw jawje ke Jurusalam. Nunn, da kila Ngonn

le dew ji toku nje-poloje Lubba te, ke ji nje-koruje gel ndu te. Da gangeje sariya yo do te, ¹⁹ ngaa da kilae ji dewje te ke gereje Lubba ang kare dojeje n̄-kokoje ne. Da tundae ke ndey, ngaa da tole kake-dese te. Ndo mota laa a, na kin horo dewje te ke oy.»

Kon Jake de ke Janje duju ne ji Jeju te

²⁰ Goe te a, dene le Jebede aw ke nganne ke dingaw ke joo ro Jeju te. Nungu mekeje gole nangê ngaa n̄-dda roe to ndoo ro Jeju te mba duje mare ne. ²¹ Jeju duje na : «Ddi a e-ndiki wa?» Nilae te na: «Unn ndui ta bbo ndo ke a ta kon mbay a, ngannem ke joo neenn, mare kara isi do ji-koli te, a ne ke kara nisi do-ji geli te.» ²² Jeju ilae te na: «E-gereje ne ke aw dujuje ang. A kaseje ta kay engo-kem-to-ndoo ke ma ta kay wa?» Dilaeje ta na: «Ja kase kay.» ²³ Jeju pa arede na: «Tokoro, a kaseje ta kay engo-ndoo lem le njaa. A, tar kisi do-ji kolom te wase doji gelem te to tar lem ang. Lo le to woju do nje ke Bomje moḡe woju doḡe.»

²⁴ Toke kese nje-njaje go Jeju te ke doḡu le ooje tar le a wungu onde do Jan de ke Jake te le. ²⁵ Jeju bbarde toyn ngaa pa na: «E-gereje to mbayje ke aw onje do dewje, aw ddaje dingaw doḡe te, ngaa dewje ke bo aw nyaje do dewje te. ²⁶ Maji kare ne ke baann to horose te ang. Dew ke ndiki ta ddee bo horose te a, maji kare n̄-dda roe to nje-kula lese. ²⁷ Bbo mare dew horose te neenn ndiki ta to dew ke doḡor a, maji kare n̄-dda roe to bbere lese. ²⁸ Ddew kara baa, Ngonn le dew ddee kare dewje ddeeje to nje-kulaje laa ang. N̄-ddee ta to nje-kula le dewje, ta kunn roe to ne-kuka do dewje ke banya.»

Jeju dda are nje-kem-toje joo ooje lo

²⁹ Kare te ke Jeju ke nje-njaje goe te aw teeje me bbe te ke Jeriko ke ddaka a, dewje ke banya unnje goe. ³⁰ A ta koo a, mare nje-kem-toje joo ke isije mbor ddew te ooje na Jeju a aw nday. Duruje ekii na: «Ebbejeje, Ngonn le Dabbiti, oo kem to ndoo leje.» ³¹ Dewje ke banya le inje ke de kare dutu tade. A duruje ekii nya bbay na: «Ebbejeje, Ngonn le Dabbiti, oo kem

to ndoo leje!» ³² Jeju are lo kara, bbarde ngaa pa na: «Ddi a e-ndikije kare m-dda marese wa?» ³³ Dilae te na: «Ebbejeje are joo lo.» ³⁴ Jeju oo kem-to-ndoo lede ngaa ula jia ɔru ne kemde. Kem naa te neenn njaa a, dooje lo ngaa dunnje goe.

21

Jeju ande Jurusalam

¹ Toke Jeju de ke nje-njaje goe te daw ddeeje ngosi ke Jurusalam ngaa, n-teeje mbor bbe te ke Betepaje do ddingiri kake olibeje te a, Jeju ula nje-njaje goe te joo noe te kete. ² N-pa na: «Awje me bbe te ke to nose tee tonn. Njange baa njaa a kooje kon kororo ke n-toe ngaa ngonne ar mbore te. E-tuteje ta e-ddeeje ke de aremje. ³ Bbo mare dew pa ke se tar a, ilaeje te na: «Ebbejeje a ndiki kororoje le.» Njange baa njaa na kinyade karese.» ⁴ Baann bba kare tar le Lubba ke nje-kila mber-tar laa ndaji ddee to ne ke tokoro. Tar le na:

⁵ «E-paje are dewje ke Siyon***: Ooje, mbay lei aw ddee ke roi te, n-to dew ke wul pe, nisi do kon kororo te, ke do ngonn kororo te ke to da ke daw n-dda ne kula.»

⁶ Nje-njaje go Jeju te le otuje awje ngaa ddaje ne ke turu ndu Jeju le. ⁷ N-ddeeje ke kon kororo, ke ngonn kororo. Dunguje kubbuje lede do kororoje te le dare Jeju isi doe te. ⁸ Dewje ke banya labbeje kubbuje lede do ddew te. Mareje teteje kamje unguje ddew-bô. ⁹ Dewje ke banya ke aw njaje noe te, ke dede ke daw n-njaje goe te daw duruje ekii na: «Ojana to le Ngonn le Dabbiti! Maji kare Lubba bbar tar ke maji do dew te ke aw ddee ke ri Ebbedewje. Josuje gaji Lubba ke isi dduu dara te!» ¹⁰ Toke Jeju ande Jurusalam a, me bbe toyn yeke. Dewje dujuje tar na: «Na ann wa?» ¹¹ Dewje ke banya le ilaje te na: «Jeju, nje-kila mber-tar le Lubba ann, nin Najarete nange Galile te.»

Jeju ande me key-polo-Lubba te

¹² Goe te a, Jeju ande me key-polo-Lubba te ngaa tubba dewje toyn ke aw labbeje ne ddem, aw ndokoje ne ddem

me key te le. N-tuta tabele le nje-mbelje nare nungu nangê. N-tuta ne-kisi le nje-labbeje derje n-tila. ¹³ N-pa narede na: «Maketuru le Lubba na: «Da bbar ri key lem to key duju Lubba.» A sese aw ddaje to lo-kiya-ro le nje-bbokoje.»

¹⁴ Nje-kem-toje, ke nje-meteje ddeeje roe te me key-polo-Lubba te le ngaa n-dda nare rode ddee maji. ¹⁵ Toke toku nje-poloje Lubba ke nje-koru gel nduje ooje neje ke dum-dode ke Jeju dda le, ke ngannje ke aw uruje ekii na: «Josuje gaji Ngonn le Dabbiti» le a, wungu onde. ¹⁶ Ngaa n-paje dare Jeju na: «Oo tar ke daw n-pajeenn wa?» Nilade te na: «Moo njaa. A tar ke n-dda me Maketurute le Lubba le e-turaje ndo kara ang wa? Tar le na: «E-dda ne are ngannje ke ten, ke engutayje kara osuje gajii.» ¹⁷ Goe te a, Jeju inyade a otu. N-tee me bbe te le naw Betani ngaa n-to ke teenn.

Jeju bbar tar ke maji ang do kake pige te

¹⁸ Jeju in ke esindoo baa tel aw ke toku bbe te a bbo ddae. ¹⁹ Toke noo mare kake pige ke ar mbor ddew te ngosi a, naw ngosi ke kake le a kame doroo a noo. Yeenn a n-pa nare kake le na: «A kande ndo kara ang ngaa.» A kare teenn njaa kake le oy njan. ²⁰ Nje-njaje-go Jeju te le ooje neenn le a gange singade ngaa paje na: «Dda toke baann bba njange baa njaa a, kake pige le oy wa?» ²¹ Jeju pa arede na: «M-pa tar ke tokoro marese. Toke koo me te lese to, ngaa ejeje tar ang a, a ddaje ne ke m-dda ke kake pige neenn. A kaseje ta pa kare ddingiri neenn na: «Otutu lo te neenn aw oso me ba te,» a neenn a ddee to ne ke tokoro. ²² Bbo koo me te lese to, a bbo e-dujuje Lubba a, a kingaje ne toyn ke e-dujuje le.»

Na are singa Jeju wa?

²³ Jeju ande me key-polo-Lubba te aw toju ne. A toku nje-poloje Lubba, ke tokuje le Jiipije ddeeje roe te. N-paje dare na: «Ddew ddi te bba aw e-dda ne neenn wa. Wase na njaa gate a ari singa ta dda ne wa?» ²⁴ Nilade te na: «Ema kara ma dujuse tar kara baa. Toke ilamje te a, ma bbar ri dew ke arem singa dda nejeenn le

karese to. ²⁵ Na a ula Jan are dda batem dewje wa? Lubba wase dewje wa?» A n-paje horode te na: «Bbo jilaje te n-pa na: <Lubba a ulae> a, na pa na: <Mba ddi bba ooje mese te saa ang wa?» ²⁶ Bbo n-paje na: <Dewje a, a to toke baann wa?» » Mba n-bbeel dewje ke banya le, mba dede toyn dooje Jan to nje-kila mber-tar le Lubba. ²⁷ Yeenn a, dilaeje te na: «N-gere ang.» Jeju pa arede na: «Ema kara ma bbar ri dew ke arem singa dda nejeenn le karese ang to.»

Gusu-tar do ngannje ke dingaw te joo

²⁸ Jeju pa arede bbay na: «Ddi a ejeje do tar te ke ma ta pa karese neenn wa? Mare dingaw ee ke ngannje ke dingaw joo. N-pa nare ye ke toku na: <Ngunum, aw bbokone aw dda kula me ndoo binye te lem.» ²⁹ Ngonn le ila boeje te na: <M-ndiki ang.> Goe te a, tar ke nila boeje te le tel neele ang, ngaa notu naw ndoo le. ³⁰ Dingaw le aw ro ye ke mbate te, ngaa pa tar ke kara baa le are to. Ngonn le ilae te na: <An an Boy, ma kaw>. A naw ang.» ³¹ Jeju dujude na: «Horo ngannje te ke joo neenn, ye ke dda, a dda ne ke bboeje ndiki wa?» Dilaeje te na: «Ne ke dongor.» Jeju pa arede na: «Tokoro njaa, m-pa marese, nje-taaje nare lambo, ke dene nje-kayaje a kandeje me Bbe-kon te le Lubba dongor karese. ³² Mba, lew Jan ddee rose te ngaa tojuse ddew dda ne ke gate gate, a e-ndikije te ke tar laa ang. A nje-taaje nare lambo, ke dene nje-kayaje a ndikije te ke tar laa le. A sese, ooje nejeenn ke maje a e-turuje ddew lese ang ddem, e-ndikije te ke tar laa le ang ddem.»

Gusu-tar do nje-kulaje te ke mede mangang

³³ «Ooje mare gusu-tar neenn bbay. Mare nje-ndoo dda ndoo binye laa. Nila ndoko n-guku ne doe. Nuru buwa me er te kare dore maann binye le mee te. N-dda mare lo taar kare dew ar doe te mba kaa ne do ndoo le. Goe te a, ninya ndoo le ji mare nje-ddaje kula ndoo te le a notu naw mba te. ³⁴ Kare kuja kande binye le ase a, nula ngann nje-kulaje laa ro nje-ddaje kula me ndoo binye te le kare

dulaje ke kande binye laa dareje. ³⁵ A nje-ddaje kula me ndoo binye te le uwaje ngann nje-kulaje le. N-tundaje mare, n-tolje mare, ngaa n-tilaje mare ke er n-toleje. ³⁶ N-tel nula mare ngann nje-kulaje laa le banya banya bbay. A nje-ddaje kula me ndoo binye te le dda ke de ne ke n-ddaje ke nje ke dongor le bbay. ³⁷ Doboen a, nje-ndoo le ula ngonne ro nje-ddaje kula me ndoo te le mba neje n-pa na: <A du ang, bbo ngunum a da bbeejeje.> ³⁸ A kake nje-ddaje kula me ndoo te le ooeje a, paje na: <Nje-kuwa ne-ndubba le ann! Areje n-toleje are ne-ndubba le tel to leje.> ³⁹ Duwaeje n-teeje saa me ndoo te le ke ddang ngaa n-toleje.» ⁴⁰ Jeju tel dujude na: «Toke nje-ndoo le ddee a ddi a na dda ke nje-ddaje kula me ndoo binye te le wa?» ⁴¹ Dilaeje te na: «Na koo kem-to-ndoo le nje-me-majangje neenn le ang ta na tolde. Goe te a, na kinya ndoo le ji mare nje-ddaje kula te dang kare ndoe ase a, n-ddeeje ke ko ndoo laa dareje.»

⁴² Goe te a, Jeju dujude na: «E-turaje tar ke Maketurute le Lubba pa neenn ndo kara ang bbay wa? Tar le na: <Er ke nje-kosuje key mbeteje, tel ddee to singa gol key ke dungu nangê. To ne ke Ebbe-dewje a dda, ngaa kura nya kemje te.>

⁴³ Mba yeenn a, m-pa marese: Lubba a koru Bbe-kon laa jise te ta kare mare geldewje ke a ddaje kula ke maji. ⁴⁴ Dew ke oso do er te le a, dew le a guru roe. Ngaa dew ke er le oso doe te a, er le a nyaren.»

⁴⁵ Kake toku nje-poloje Lubba ke Parijiyenje ooje tar le be a gereje to dede a Jeju aw pa tar do te. ⁴⁶ N-sangeje ddew ta kuwaeje a, n-bbelje kem dewje ke banya mba dewje le ooje Jeju to mare nje-kila mber-tar le Lubba.

22

Gusu-tar do toku kusu taa-naa te

¹ Jeju tel pa tar arede bbay ddew gusu-tar te pa na: ² «Tar Bbe-kon ke darâ to ddew kara baa ke tar neenn: Mare Tokumbay dda kusu taa-naa le ngonne

ke dingaw. ³ Nula nje-kulaje laa kare bbar dewje ke n̄-bbarde kusu te le. A dewje le mbeteje ta ddee. ⁴ N̄-tel nula mare nje-kulaje kare aw pa arede na: <M-dda nekusa mban. M-tol mangeje ddem, daje ke eme ddem are nekusa to ngosi ngaa, e-ddeeje kusu te le.> ⁵ A dewje le ooje tar laa le to mare ne ang. Mare otu aw ndó, a mare aw ta labbe ne laa. ⁶ A mareje uwaje ngann-nje-kulaje le ddade maji ang ngaa tolde. ⁷ Wungu on Tókumbay le ngaa, nula mbambaje laa nare tol nje-tolje nje-kulaje laa le, ngaa n̄-roje bbe lede. ⁸ Goe te a, n̄-pa nare ngann-nje-kulaje laa le na: <Kare kusu-taa-naa le ase ngaa a dewje ke n̄-bbarde le to dewje ke ase ta bbarde kusu te ang. ⁹ Aw arje to-ddewje te bbo dew njaa ke ingaeje a, e-bbareje are n̄-ddee kusu-taa-naa te le.> ¹⁰ Ngannje-kulaje laa le unnje go ddewje ngaa bbarje dewje toyn ke dingade, nje ke maji ddem, nje ke maji ang ddem. Yeenn ngaa dewje ke n̄-bbarde le ddusuje me key le. ¹¹ Toke Tókumbay le ande key mba koo dewje ke n̄-bbarde le a, noo mare dingaw ke ula kubbu-kusu ang. ¹² N̄-pa nare na: <Naam, na baann bba ula kubbu-kusu ang a e-ddee ande key neenn wa?> A dingaw le ilae tar te ang. ¹³ Yeenn a, Tókumbay le pa are ngann-nje-kulaje laa na: <E-toje jia ke gole bbo ilaeje ddaka lo te ke ndul. Lo teenn na no ngaa na ngeer ngange.> » ¹⁴ Ta kutu ne do tar le a, Jeju pa na: «Tókoro, Lubba bbar dewje toke banya njaa, a nje ke n̄-mberede banya ang.»

Tar kuka lambo ke Sejar

¹⁵ Yeenn ngaa, Parijiyenje aw uwaje do naa ta na Jeju mba kingae ddew tar te ke a tee tae te. ¹⁶ Dulaje mare nje-njaje gode te, ke dewje ke unnje go Erode ro Jeju te le kare n̄-paje dare na: «Nje-ne-toju, n-gere to aw pa tar ke tókoro, aw toju ddew le Lubba ddew tar te ke tókoro, ngaa aw bbeel kem dew ang ddem, dew ke bo wase dew ke ten kara osoi te ang. ¹⁷ E-pa areje joo: Ndu areje ddew kare juka lambo ke Sejar wase ndu mbete wa?» ¹⁸ Jeju gere keje lede ke maji ang ngaa pa arede na: «Nje-ngemje, mba ddi a, aw namje wa?

¹⁹ E-tojumje kande-nare ke aw ukaje ne lambo.» N̄-ddeeje ke kande nare le dareje. ²⁰ Jeju dujude na: «Endaji do dew, ke maketuru ke n̄-dda nare te neenn toje to le na wa?» ²¹ N̄-paje na: «To le Sejar.» N̄-tel n̄-pa narede na: «Yeenn a, areje Sejar ne ke to le Sejar, a areje Lubba ne ke to le Lubba.» ²² Dooje tar laa le a dum do, ngaa dinyaeje a dotuje.

Tar kin le dewje ke oy

²³ Ndoe teenn njaa Saduseyenje ddeeje ro Jeju te. Saduseyenje to dewje ke paje na dewje ke oyje a kinje ang. N̄-dujuje tar Jeju na: ²⁴ «Nje-ne-toju, Moyije pa na: <Toke dew ee ke ngonng ang a oy a, maji kare ngokoen ta dene-ndubba le uju ne ngannje are.> ²⁵ Lew, mare ngakon naa siri eeje horoje te neenn. Ye ke toku taa dene a uju saa ngonng ang a oy. Ninya dene laa nare ye ke tee goe te. ²⁶ Ne ke kara baa le a dda joo lede, mota lede, ndereng tee ne do ye ke to siri lede. ²⁷ Gode te toyn a, dene le oy to. ²⁸ Yeenn a, ndo kin le dewje ke oy a, na horo ngakon naa teenn a, a to nje-dene le wa? Mba dede siri keme n̄-taaje dene le go naa te.» ²⁹ Jeju ilade te na: «E-ndemje ddew, mba e-gereje Maketuru le Lubba ang ddem, singa-mongu le Lubba ang ddem. ³⁰ Tókoro, ndo kin le dewje ke oy a, dene a taa ngaw ang ddem, dingaw a taa dene ang ddem. Dewje a tooje toke anjije ke darâ. ³¹ A tar ke woju do kin le dewje ke oy le, e-turaje tare ke Lubba pa arese ang wa? N̄-pa na: ³² <M-to Lubba le Abaraham, Lubba le Ijake, Lubba le Jakobbo.> N̄-to Lubba le dewje ke isije kem baa, bbo Lubba le dewje ke oy ang.» ³³ Ne-toju laa le dum do dewje ke banya ke ooje tar laa le.

Ndu ke ngeng uta mareje

³⁴ Toke Parijiyenje ooje na Jeju uwa ta Saduseyenje a, Parijiyenje le uwaje do naa. ³⁵ Mare kara horode te ke to nje-koru gel ndu duju tar Jeju mba nae ne. N̄-pa na: ³⁶ «Nje-ne-toju, ndu ke dda ngeng uta mareje wa?» ³⁷ Jeju ilae te na: « <Maji kare e-ndiki Ebbe-dewje ke to Lubba lei ke mei toyn, ke kewn lei toyn, ke keje

lei toyn.> ³⁸ Yeenn to ndu ke ngeng uta mareje ann. ³⁹ Joo le ndu ke ngeng uta mareje na: < Maji kare e-ndiki nje-mari toke da rōi njaa.> ⁴⁰ Ndu le Moyiji, ke ne-tojuje le nje-kilaje mber-tar le Lubba inje me nduje te ke joo neenn.»

Tar le Mesi de ke Dabbiti

⁴¹ Toke Parijiyenje uwaje dō naa a Jeju dujude na: ⁴² «Tar ddi a aw ejeje dō Mesi te wa? N-to ngonn le na wa?» Dilaeje te na: «N-to ngonn le Dabbiti.» ⁴³ Jeju pa arede na: «Yeenn a, toke baann bba Ndil ddusu me Dabbiti a tel bbar Mesi le to <Ebbeje> wa? Dabbiti le pa na:

⁴⁴ <Ebbe-dewje Lubba pa are Ebbemje na: Isi dō ji kōlem te, ndereng ndō ke ma kungu nje-baanje lei kō gōli te.>

⁴⁵ «A bbo Dabbiti bbar Mesi to Ebbeeje a, Mesi le a to ngonne toke baann wa?»

⁴⁶ Dew kara horode te ase kilae tar te ang. Ngaa unn kute dō ndōe teenn, dew kara tay duje tar ang ngaa.

23

Jeju ndōru mbi dewje wōju dō Parijiyenje ke nje-kōruje gel-ndu

¹ Goe te a, Jeju pa are dewje ke banya ke nje-njaje goe te na: ² « Kula le nje-kōruje gel-ndu ke le Parijiyenje to engan kōru gel ndu le Moyiji kare dewje. ³ Yeenn a, maji kare ooje tade, ngaa e-ddaje neje toyn ke n̄-dujuse. A kula-ddade a ta e-ndajije ang mba kula-ddade to ddew kara ke ne-toju lede ang. ⁴ Ne-koto ke bo, a n̄-toje dundaje dō dewje te, a dede ngonn jide kara n̄-ndikije ta kōru ne ne-koto le ang. ⁵ Daw n̄-ddaje neje toyn mba kare dewje oojede. Yeenn a, n̄-ddaje bbōl endarje ke daw ngemje maketuruje le Lubba me te dare bo ngaa, n̄-ddaje ta-kubbuje lede dare ngal ngal * ⁶ Ndō kusu a, n̄-ndikije ta kisi lo te ke n̄-mōse mba dewje ke bo. Ngaa me key-mbōn naaje te kara, n̄-ndikije ta kisi lo te ke kete tō. ⁷ N-ndikije kare dewje ddade lapiya nata ddem, ngaa kare dewje bbarde <Nje-ne-toju.> ⁸ A sese,

dang bba areje dewje bbarse <Nje-ne-toju> ang. Mba sese toyn e-toje to ngakōn-naa, ngaa nje-ne-toju lese kara baa. ⁹ E-bbarje mare dew ke nangē neenn <Bō> ang, mba Bōsese kara baa ee darâ. ¹⁰ Areje dewje bbarse <mbay> ang, mba Mesi kara baa a to Mbay lese. ¹¹ Dew ke bo horose te a, maji kare n̄-ddee to nje-kula lese. ¹² Dew ke dda rōe bo a, a tel ddee to dew ke ten. A dew ke dda rōe ten, a tel ddee to dew ke bo. ¹³ Kem-to-ndoo to lese, see nje-kōruje gel Ndu, ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. Aw utuje ta ddew areje dewje ke ndikije ta kande me Bbe-kōn te ke darâ. Sese njaa kara andeje te ang, a inyaje dewje ke ndikije ta kande te are ande te ang.»

¹⁴ Kem-to-ndoo to lese see nje-kōruje gel Ndu ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. E-taaje ne-kingaje le dene-ndubbaje jide te toyn. A kare teenn njaa, aw dujuje Lubba kure ew mba kare dewje aase. Mba yeenn a sariya ke dōse te a ngeng nya. ¹⁵ Kem-to-ndoo to lese see nje-kōruje gel Ndu ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. Aw ulaje loje toyn bba aw ingaje dew kara ke ndiki ta ngem Ndu le Moyiji. Ngaa goe te ke ingaeje a, e-ddaeje are n̄-ddee to dew ke ase kaw kem puru te ke aw wōn ke ndō ke ndō utase gōl joo bbay.

¹⁶ Kem-to-ndoo to lese, sese ke aw ojuje nō nje-marese, ke e-toje toke le nje-kem-toje. E-paje na: <Toke dew unda yo ke ri key-polo-Lubba a, dda ne ang. A toke nunda yo ke ri ande ke me key-polo-Lubba te a, maji kare n̄-dda ne ke nunda yo ta dda le.> ¹⁷ See mbeje ke nje-kem-toje! Key-polo-Lubba a dda are ande le ddee to ne ke dunda dang mba Lubba. Yeenn a, Key-polo Lubba le a to ne ke ngeng wase ande le wa? ¹⁸ E-paje bbay na: <Toke dew unda yo ke ri bann a, dda ne ang. A toke dew unda yo ke ri ne-polo ke to dō bann te a, maji kare n̄-dda ne ke nunda yo ta dda le. ¹⁹ See nje-kem-toje! Bann a dda are ne-polo ddee to ne ke dunda dang mba Lubba. Yeenn a, bann

* **23:5** 23.5 Yeenn to gusu ke Parijiyenje aw dda je ddew kubbu-kōje te lede ke ngann bōlje ke n̄-toje nōde te ke jide te je ta toju dewje to n̄-toje to dewje ke n̄-bbeelje Lubba nya uta keseje.

le a to ne ke ngeng wase ne-polo le wa? ²⁰ Dew ke unda yo ke ri bann, unda yo ke ri bann le ddem, unda yo ke ri ne toyn ke to do bann te le ddem. ²¹ Dew ke unda yo ke ri key-polo-Lubba, unda yo ke ri key-polo le ddem, ke ri Lubba ke to me key-polo te le ddem. ²² Dew ke unda yo ke ri dara, unda yo ke ri ngende-mbay le Lubba ddem, ke ri Lubba ke isi do ngende-mbay te le ddem. ²³ Kem-to-ndoo to lese see nje-koruje gel Ndu ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. Sese ke aw areje dime ngann ne-ndooje lese toyn, a aw mbeteje tarje ke ngeng nya uta keseje ke Ndu aw toju. Neje toke: <Ne-dda ke gate gate, me-maji, ke ngem tar le Lubba>. To maji ta nejeenn ke keseje toyn. ²⁴ Sese ke aw oruje no nje-marese, ke e-toje to nje-kem-toje le, nayn to aw taaje maann-kay lese mba koru ngann kewnje ke ddang, a areje jambalje nday aw mese te wa! ²⁵ Kem-to-ndoo to lese see nje-koruje gel Ndu ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. Nayn to aw tokoje giri engo-ne-kayje lese ke giri sambeje lese. A, ne-bbokoje, ke neje ke ingaje ke ddewe ang a ddusu me engo-maannje, ke me sambeje lese le. ²⁶ Ei Parijiyen ke e-to nje-kem-to le, e-toko me engo-ne-kay bba gire a kare to. ²⁷ Kem-to-ndoo to lese see nje-koruje gel Ndu ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. E-toje toke le dobare ke doru por gire te are nda. Gire kura kem dewje te, a singa dewje ke oy ke ne-yerewje dang dang njaa ddusu mee. ²⁸ Sese kara e-toje ddew kara baa toke baann. Kem dewje te, undaje ro dewje ke aw bbeel Lubba. A, ngemje ke ne-ddaje ke maji ang ddusu mese. ²⁹ Kem-to-ndoo to lese see nje-koruje gel Ndu ke see Parijiyenje ke e-toje to nje-ngemje. Aw ddaje dobare nje-kilaje mber-tar le Lubba ngaa aw moseje dobare dewje ke gate gate are kura. ³⁰ Ngaa aw paje na: <Toke jeje n-to do ndo te le kajejeje a, ja kumade ta tol ne nje-kilaje mber-tar le Lubba ang.> ³¹ Yeenn pa na sese njaa e-gereje to e-toje to nje ke gel dewje te ke tolje nje-kilaje mber-tar le Lubba le. ³² Yeenn a, sese, uwaje kula le kasese le areje ngeng awje ne ke kete ma! ³³ See lije, ko embakanraje,

a kaseje ta tee ta sariya-puru te ke aw won ke ndo ke ndo toke baann wa? ³⁴ Mba yeenn a, ooje, ma kula nje-kilaje mber-tar le Lubba, nje-kem-kareje, ke nje-koruje gel Ndu rose te. A tolje mareje, ta a bbereje mareje do kake-dese te. A tundaje mareje ke ndey me key-mbon naaje te lese ngaa, a tubbajede ke bbe bbe. ³⁵ Yeenn bba kare tar mese dewje ke gate gate toyn ke e-tolje de do nange te neenn tel dose te. Unn kutue tar mese Abel te ke to dew ke gate gate, ndereng do tar mese Jakari te ke to ngonn le Barasi ke e-toleje me key-polo-Lubba te horo lo te ke maji toyn ke bann. ³⁶ Tokoro m-pa marese, sariya nejeenn toyn a koso do dewje te ke bbokone neenn.

Jeju no waju do Jurusalam

³⁷ See dewje ke Jurusalam, see dewje ke Jurusalam! Sese ke aw tolje nje-kilaje mber-tar le Lubba, ngaa aw tilaje dewje ke Lubba ulade rose te ke er e-toljede. Mndiki nya ta mbonse toke kon kunja aw mbon nganne ko bake te a, e-ndikije ang. ³⁸ Maji! Me key lese a to baa. ³⁹ Mba, m-pa marese, a koomje ang ngaa ndereng ta a paje na: <Maji kare Lubba bbar tar ke maji do dew te ke aw ddee ke ri Ebbe-dewje.> »

24

Jeju pa na dewje a tujuje key-polo-Lubba

¹ Toke Jeju tee key-polo-Lubba te aw otu a, nje-njaje goe te ddeeje aw tojeje gusu ke dosu ne key-polo-Lubba le. ² Yeenn a Jeju pa arede na: «Ooje neje neenn toyn. M-pa tar ke tokoro marese. Mare er kara a nayn do mare te ang. Da to neje neenn toyn.»

Neje ke a toje kete bba ddotu ndo a ddee

³ Toke Jeju isi do ddingiri Olibeje te a, nje-njaje goe te ddeeje ke karede baa dujeje na: «Ndo ddi njaa bba nejeenn le a toje ne wa? Ngaa ddi bba ja gere ne kare ddee lei ddem, ddotu ndo le ddem wa?» ⁴ Jeju ilade te na: «Aaje rose ke maje areje dew erese ang. ⁵ Mba dewje nya nya a ddeeje ke rim ngaa da paje na: <Ema m-to Mesi le>. Ngaa da kereje dewje

nya. ⁶ A kooje tam ddoje ke aw ddeeje ngosi ke tam ddoje ke naynje ddew ew. A areje bbeel ddase ang. Maji kare nejeenn le toje. A, a to ddotu ndo ang bbay. ⁷ Mba gel-dewje a kinje ta dda ddo ke mare gel-dewje. Bbe-kon a kin ta dda ddo ke mare bbe-kon. Toku bbo a koso ngaa, nange a yeke loje te dang dang. ⁸ A nejeenn toyn a toje toke le kunn-kutu nduru-ndo le dene.

⁹ Yeenn ngaa da kuwase kare dewje ula kemse ndoo ngaa da tolse. Gel-dewje toyn a mbetese woju dom. ¹⁰ Koo me te le dewje nya a koso. Da kunnje do naa, ngaa da mbeteje naa ke yo ke ne. ¹¹ Nje-kilaje mber-tar ke toje to nje-ngemje a kundaje lo tee banya banya ngaa da kereje dewje toke banya. ¹² Majang a kaw ke kete kete, are ndiki naa le dewje nya a tel ke guku. ¹³ A dew ke uwa are ngeng ndereng tee kon te a, a kinga kaji. ¹⁴ Da kila mber Tar ke maji ke woju do Bbe-kon ke darâ do nange te toyn kare gel-dewje toyn ooje. Goe te ngaa bba a to doboyn ne.»

Dewje a kooje ndoo nya

¹⁵ «A kooje <ne ke maji ang ke aw tuju lo> le lo te ke maji-toyn, ddew kara baa toke nje-kila mber-tar le Lubba Daniel ila mbere le*. - Maji kare dew ke aw tura Maketuru neenn le gere kande ke maje-¹⁶ Yeenn a, maji kare dewje ke a kisije nange Jude te aynje er ke do ddingirije te. ¹⁷ Toke dew isi do key te a, maji kare nd-disi ta kunn ne laa ke to me key te ang ngaa.† ¹⁸ Toke dew ee ndoo a, maji kare nd-tel bbee mba kunn kubbu laa ke ngal ang to. ¹⁹ Do ndoe teenn, a to ndoo nya kare deneje ke eeje ke sem, ke nje ke ngannde aw ilje mba. ²⁰ E-dujuje Lubba kare ndo kayn lese le to do nayn-kul te ang ddem, ndo-kuwa-ro te ang ddem. ²¹ Mba kare teenn, dewje a koo ndoo nya kuta ndoo ke dewje ooje kunn-kutu ne te ndereng bbokone. Goe te a, ne kem-to ndoo ke a kuta yeenn a to ang ngaa. ²² Toke Lubba tel ke ndo nejeenn le are nayn ngaji baa ang a, dew kara a kinga kaji ang. A na

tel ke ndo nejeenn le kare nayn ngaji baa woju do dewje ke nd-mberede toke kete.

²³ Yeenn a, toke dew pa arese na: <Ya! Mesi ee neenn.> Wase <Nee yonn> a, e-ndikije te saa ang. ²⁴ Mba mesije ke tokoro ang, ke nje-kilaje mber-tar ke tokoro ang a ddeeje. Da ddaje ne-morije ke neje ke dum do koo, ta bbo ddew to a, nje ke Lubba mberede kara ta kerede to. ²⁵ Ye ann, mila mbise te kete mban. ²⁶ Yeenn a bbo, nd-pa darese na: <Ya! Nee me kor te> a, awje ang. A bbo na: <Ne a niya roe neenn> a e-ndikije te ang. ²⁷ Ngonn le dew a ddee ddew kara baa toke ndi ke teel me dara te lo tee te le kare ndereng lo kande te le kare. ²⁸ Lo ke ninn to te a, malje a mbonje naa kete‡.»

Ddee le Ngonn le dew

²⁹ « Njange baa go ndo ne-kem-to-ndooje teenn le a, kare a tuka ndul ta neyn a nda ang ngaa. Endeterendenje a kinje darâ tosoje do nange te. Singa-monguje ke me dara te a yekeje. ³⁰ Yeenn ngaa ne ke a toju kare dewje gereje ne teel le Ngonn le dew a tee me dara te. Ngaa dewje toyn ke do nange te a nonje. Da kooje Ngonn le dew ke a ddee me mum te ke singa-mongu ke bo nya ddem, ke piti ke bo nya ddem. ³¹ Toku tebbe-nare a bbar ngaa Ngonn le dew a kula anjije laa kare nd-mbonje dewje ke nd-mberede koy nange te ke so toyn, in er kara tee er kara.»

Ne-toju ke do kake Pige te

³² «Maji kare e-gereje ne do kake Pige te: Toke maann aw nja me barkem kake Pige te a kame aw unju a, e-gereje te neyn ne-dubbu ee ngosi ngaa. ³³ Ddew kara baa, bbo sese ooje nejeenn toyn a, maji kare e-gereje to Ngonn le dew a ta ddee ngaa. Nee ngosi baa ngaa. ³⁴ M-pa marese, tokoro njaa, dewje ke bbokone neenn a koyje toyn ang bbay a, nejeenn toyn a teeje.»

³⁵ «Dara, ke nange da ndayje, a tarje lem a ndayje ang.»

* **24:15** 24.15 <Lo ke maji-toyn> ke Jeju aw pa ne neenn to lo ke me key-polo-Lubba te ke Jerusalem. † **24:17** 24.17 Nangue Ijarayel te dewje aw isije do key te lede mba nd-ddaje do key le dare labbe to labbe ‡ **24:28** 24.28 Gel tar neenn na: Ndo teel le Jeju a, dewje toyn a gereje.

Dew kara gere ndo ke Ngonn le dew a ddee ne ang

³⁶ Dew kara gere ndo wase kare tee le nejeenn le ang. Anjije ke dara wase Ngonn le kara gere ang. Bo ke kare baa gere. ³⁷ Ndo tee le Ngonn le dew a to ddew kara baa ke neje ke teeje ndo te le Noe. ³⁸ Mba kare teenn le, kete bba kare maann taa lo a, dewje aw usaje, aw ayje. Daw n̄-taaje naa, daw dare ngaw ngannde ke dene ndereng tee ndo te ke Noe ande me toku to te. ³⁹ Dejeje mare ne kara ang ndereng do ndo te ke ndi ere are maann taa lo ngaa uwade toyn aw ke de. Ndo ddee le Ngonn le dew a to ddew kara baa toke baann to. ⁴⁰ Yeenn a, bbo dingawje joo eeje ndoo a, da kunn mare kara, a da kinya ye ke kara. ⁴¹ Toke deneje joo aw uruje ne bir̄i a, da kunn mare kara, a da kinya ye ke kara.

⁴² Yeenn a, areje dogolse te mba e-gereje ndo ke Ebbesese a ddee ne ang. ⁴³ Maji kare ooje tar neenn ke maje: Toke nje-key gere kare ke nje-bboko a ta ddee ne til te a, na ngem ta-lo bbo na kinya nje-bboko le kare ande key laa ang. ⁴⁴ Mba yeenn a, sese kara isije do golse te mba Ngonn le dew a ddee ke kare ke e-gereje ang.

Tar do nje-kulaje te joo

⁴⁵ Nje-kula ke dda ne ke dogole ddem, keme are ddem ngaa ebbeeje inya nje-kula mareje jia te kare narede ne-kusa ke kare to na wa? ⁴⁶ Ro-neel a to laa ne ke ebbeeje le ddee ingae ta kula te le. ⁴⁷ M-pa marese, tokoro njaa, ebbeeje le a kinya ne-kingaje laa toyn me jia te. ⁴⁸ A toke n̄-to nje-kula ke maji ang a, na keje na: <Ebbemje a ddee njange ang bbay.> ⁴⁹ Ngaa na kuru do nje-kula mareje te le tundade. Na kusa ne ngaa, na kayn ne ke nje-kayje koto. ⁵⁰ Ebbeeje le a ddee ke ndo ke neje ang ddem, ke kare ke na gere ang ddem. ⁵¹ Ebbeeje le a ddae maji ang ngaa a kilae lo ke daw dila nje-ngemje ke te are aw nonje ddem aw ngeerje ngangede ddem.»

25

Gusu-tar do ngamandeje te doku

¹ «Yeenn a, Bbe-kon ke darâ a to ddew kara baa toke tar le mare ngamandeje doku ke jinje lambeje lede ta kaw tila ne kem dingaw ke a ta taa dene. ² Nje ke mi toje to mbeje, a keseje ke mi toje to nje-kem-kareje. ³ Mbeeje le jinje lambeje lede a awje ke maann-koo-lo mba kungu me lambeje te le ang. ⁴ A nje kem-kareje le jinje lambeje lede ke maanne me ngann kuje te. ⁵ Nje taa dene le nayn ddee njange ang bbay a, bbi ddade are n̄-tibbije toyn. ⁶ A kare ke lo mongu a, mare ko bbar na: <Nje-taa-dene le aw ddee ngaa bbo! E-teeje, e-tilaje keme!

⁷ Yeenn ngaa, ngamandeje le toyn ndolje ngaa unnje kutu mose lambeje lede. ⁸ Mbeeje le dujuje nje ke kemde are le na: <Arejeje maann-koo-lo lese ten mba lambeje leje a ta koy.> ⁹ A nje-kem-kareje le ilade te na: Baann ang, maann-koo-lo leje a kase engaje ke engase toyn ang. Awje bbe le dewje ke aw labbeje e-ndokoje enganse. ¹⁰ A kare ke dawje ta ndoko a, nje-taa-dene le tee. Nje ke moseje rode kete le andeje saa me key-kusu taa-naa te, ngaa dutu ta-key le. ¹¹ Goe te ngaa bba kese ngamandeje le ddeeje ngaa uruje ekii na: <Dingaw, dingaw oru ta-key areje.> ¹² A nilade te na: <Tokoro njaa m-pa marese, m-gerese ang. > »

¹³ Go gusu tar te neenn le a, Jeju pa na: «Yeenn a, arje dogolse te, mba e-gereje ndoe ang ddem, kare ang ddem.»

Gusu-tar do nje-kulaje te mota

¹⁴ «Tar Bbe-kon le Lubba a to ddew kara baa ke tar le mare dingaw ke a ta kaw mba te a, bbar nje-kulaje laa ngaa inya ne-kingaje laa me jide te. ¹⁵ Nare mare kara kande ande-nare kor mi. Nare mare kor joo. A nare mare kor kara. Narede ase gude gude ngaa, naw mba te le. ¹⁶ Dew ke inga kande ande-nare kor mi le aw labbe ne ne ngaa inga kande ande-nare kor mi doe te to. ¹⁷ Ne ke ninga kor joo le naw n̄-dda toke baann to ngaa ninga kor joo doe te to. ¹⁸ A ne ke ninga kor kara le naw nuru buwa ngaa niya nare le ebbeeje le me te. ¹⁹ Ndo nya goe te a, ebbe-nje-kulaje

le tel ddee ngaa unn kutu dujude kare n̄-toje ne ke n̄-ddaje ke nare laa le. ²⁰ Ne ke ninga kande ande-nare k̄or mi le naw n̄-ddee ke mare kande ande-nare k̄or mi ke ninga d̄oe te le ngaa n̄-pa na: <Ebbemje, arem kande ande-nare k̄or mi, a ye ke k̄or mi ke minga d̄oe te a neenn.> ²¹ Ebbeeje pa are na: <Maji, e-to nje-kula ke maji ddem, e-dda ne ke d̄ogole ddem. E-dda ne ke d̄ogole ddew neje te ke sen baa. Yeenn a, ma kinya neje ke bo me jii te. E-ddee e-dda r̄o-neel sem.> ²² Ne ke dare kande ande-nare k̄or joo le n̄-ddee t̄o ngaa, n̄-pa na: <Ebbemje, arem kande ande-nare k̄or joo, a ye ke k̄or joo ke minga d̄oe te a neenn.> ²³ Ebbeeje pa are na: <Maji, e-to nje-kula ke maji ddem, e-dda ne ke d̄ogole ddem. E-dda ne ke dda ne ke d̄ogole ddew neje te ke sen baa. Yeenn a, ma kinya neje ke bo me jii te. E-ddee e-dda r̄o-neel sem.> ²⁴ Gode te t̄oyn a, ne ke ninga kande ande-nare k̄or kara le n̄-ddee ngaa n̄-pa na: <Ebbemje, m-gere to e-to dew ke ketere. Lo ke e-dubbu ne te ang kara aw uja ne te. Lo ke e-tila ko te ang kara aw toru ne te. ²⁵ Bbeel ddam are maw miya nare lei le me buwa te. Ye a neenn, e-taa.> ²⁶ Ebbeeje le ilae te na: <Nje-kula ke maji ang, nje-dabbe. E-gere to lo ke m-dubbu ne te ang kara maw muja ne te. Lo ke m-tila ko te ang kara maw m-t̄oru ne te. ²⁷ Bbo baann a, mba ddi bba ungu nare lem le lo ngem nare te kare telem a minga nare lem le ddem, mare nare d̄oe te ddem ang wa? ²⁸ E-taaje kande ande-nare ke k̄or kara le jia te areje nje-kula ke ee ke kande ande-nare doro kara le. ²⁹ Mba da kare ne dew ke ee ke ne kare ne laa bo ke kete kete. A dew ke ee ke ne kara ang, ne laa ke ten baa be kara da taa jia te. ³⁰ A ne nje-kula ke kari baa neenn le, ilaeje ddaka lo te ke ndul lo te ke dewje aw nare n̄-noje ngaa aw ngeerje ngangede kete.>

Sariya ke ddotu ndo te

³¹ «Ndo ke Ngonn le dew a ddee ke anjije laa t̄oyn me piti te laa a, na kisi d̄o ngende-mbay te laa ke to ne-piti. ³² Dewje t̄oyn ke d̄o nange te a m̄onje naa n̄oe te ngaa, na kayn horo dewje ddew kara baa toke nje-ngem-da aw kayn horo bateje ke

benyaje. ³³ Na kungu bateje d̄o-ji-kole te a, na kungu benyaje d̄o-ji-gele te. ³⁴ Yeenn ngaa, T̄oku-mbay le a pa kare nje ke isije d̄o-ji-kole te na: <Sese ke B̄omje bbar tar ke maji d̄ose te le, e-ddeeje. E-taaje Bbe-k̄on ke Lubba m̄ose mba tar lese lew baa kare te ke naw n̄-dda ne neje le to lese. ³⁵ Mba bbo ddam, a aremje ne musa. Kunda om, a aremje maann may. M-to nje-mba, a e-taamje ke key. ³⁶ Kubbu goto r̄om te, a aremje kubbu mula. R̄om tom, a e-ddee oomje. M-to key-kula te, a e-ddeeje oomje.> ³⁷ Yeenn ngaa dewje ke gate gate le a kilaeje te na: <Ebbe-dewje, ndo ke dda bba bbo ddai bba joi a jari ne-kusa, wase kunda w̄oin bba jari maann ay wa? ³⁸ Ndo ke dda bba e-to nje-mba bba joi a n̄-taai ke key, wase kubbu goto r̄oi te bba jari kubbu o wa? ³⁹ Ndo ke dda bba r̄oi toi, wase ee key-kula te bba n̄-ddee jooi wa?> ⁴⁰ Yeenn ngaa T̄oku-mbay le a kilade te na: <T̄ok̄oro njaa, m-pa marese, kare t̄oyn ke e-ddaje nejeenn le ke kara le ngak̄om ke toje to dewje ke ten baa neenn a, yeenn to ema a e-ddaje sem.> »

⁴¹ Goe te a, na pa kare nje ke eeje d̄o-ji-gele te le na: <otuje m̄orem te ke ddang, sese ke ndu-ndōol to d̄ose te. Awje dann puru te ke a k̄on ke ndo ke ndo, ke Lubba m̄ose mba esu de ke anjije laa. ⁴² Mba bbo ddam, a aremje ne-kusa ang. Kunda om, a aremje maann kay ang. ⁴³ M-to nje-mba, a e-taamje ke key ang. Kubbu goto r̄om te, a aremje kubbu ang. R̄om tom, a e-ddeeje oomje ang ddem, m-to key-kula te, a e-ddeeje oomje ang.> ⁴⁴ Yeenn ngaa da kilaeje te na: <Ebbejeje! Ndo ke dda bba bbo ddai, kunda w̄oin, e-to nje-mba, kubbu goto r̄oi te, r̄oi toi wase ee key kula te bba jumai ang wa?> ⁴⁵ A na kilade te na: <T̄ok̄oro njaa, m-pa marese, kare t̄oyn ke e-ddaje nejeenn le ke kara le ngak̄om ke toje to dewje ke ten neenn ang a, yeenn to ema a e-ddaje sem ang.> ⁴⁶ Da kaw koo ndoo ke ndo ke ndo, a nje ke ddaje ne ke me Lubba ndiki le a kisi ke tebbe ke ndo ke ndo.>

26

T̄okuje le Jiipije ulaje tar me naa te ta

tol Jeju

¹ Toke Jeju pa tarje neenn le toyn nunga a, n̄-pa nare nje-njaje goe te na: ² «E-gereje toyn to kusu-Pake nayn ndo joo baa ngaa. Da kila Ngonn le dew ji dewje te kare n̄-tole do kake-dese te.»

³ Yeenn ngaa, toku nje-poloje Lubba ke tokuje le Jiipije mbonje naa me ndoko te le mbay le toku nje-poloje Lubba ke ria na Kayipi, ⁴ ngaa dunnje ndude ta kuwa Jeju ke gusu ta tole. ⁵ A n̄-paje na: «Areje juwae ke ndo kusu-Pake ang, mba a kaju bula horo dewje te.»

Mare dene ungu yambo do Jeju te

⁶ Jeju ee Betani key le Simo ke lew to nje-banji, ⁷ a mare dene ddee ngosi saa. Nuwa ku ke n̄-dda ke er ke ria na Alebatere jia te. Yambo ke gate ngeng nya ddusu mee. Kare ke Jeju nayn ta ne-kusa te bbay a, dene le ungu yambo le doe te. ⁸ Toke nje-njaje-go Jeju te ooje neenn le a, neelde ang ngaa n̄-paje na: «N̄-tuju yambo neenn be mba ddi wa? ⁹ Maji ta labbe yambo neenn ke gate ke ngeng a kayn nare nje-ndooje ang wa?»

¹⁰ Jeju gon tar ke daw n̄-pa le gere ngaa pa na: «Mba ddi bba aw jokuje dene neenn wa? Ne ke maji a n̄-dda sem. ¹¹ Nje-ndooje aw nayn ke se ke ndo toyn. A ema, ma nayn ke se ke ndo toyn ang. ¹² Nungu yambo le rom te ta mosem ngina ne ndo ke da kilam me buwa-yo te. ¹³ Tokoro, m-pa marese, lo toyn ke do nange te ke da kila mber Tar ke majineenn te, da pa tar ne ke dene neenn dda ngaa da kole mede doe te.»

Judase ndiki ta kunn do Jeju

¹⁴ Goe te a, kara le nje-njaje-go Jeju te ke doku gire joo ke daw n̄-bbare na Judase Isikariyote aw inga toku nje-poloje Lubba, ¹⁵ ngaa pa arede na: «Toke mila Jeju jise te a, ddi a, a karemje wa?» Toku nje-poloje Lubba areje kande nare domota. ¹⁶ Unn kutue kare teenn, Judase aw sange ddew ta kila Jeju jide te.

¹⁷ Dongor ndo kusu-mapa ke n̄-dda ke wum ang le a, nje-njaje-go Jeju te ddeje dujeje na: «E-ndiki kare n̄-mose ne-kusa mba kusu-Pake le jari lo te ke dda wa?»

¹⁸ Jeju ilade te na: «Awje toku bbe te ro mare dew te ke be. E-paje areje na: «Nje-ne-toju pa na: Kare lem ddee ngosi ngaa. Key lei a ema ke nje-njaje-gom te ja dda kusu-Pake ke te.» ¹⁹ Nje-njaje-go Jeju te ddaje ne ke nunn ndu narede kare n̄-ddaje ngaa n̄-moseje neje mba kusu-Pake le.»

Jeju toju kem dew ke a kunn doe

²⁰ Lo-kul a, nisi ta ne-kusa te ke nje-njaje goe te ke doku gire joo le. ²¹ Kare te ke daw dusaje ne a, n̄-pa na: «Tokoro m-pa marese, dew kara horose te a kilam ji dewje te.» ²² Ro nje-njaje-go Jeju te le neelde ang nyom ngaa dede kara kara n̄-dujeje na: «Ebbe-dewje to ema wa?» ²³ Nilade te na: «Dew ke ula jia naa te sem me sambe te neenn, ne a na kilam ji dewje te. ²⁴ Ngonn le dew a koy ddew kara baa ke tar ke makuturu le Lubba pa doe te. A kem to ndoo a to le dew ke a kilae ji dewje te le. Duje ang kara maji nya uta.» ²⁵ Judase ke a ta kilae ji dewje te le duje na: «Nje-ne-toju, to ema wa?» Jeju ilae te na: «Ei njaa e-pa mban.»

Muru me-kara

²⁶ Kare te ke daw dusaje ne a, Jeju unn mapa ngaa, are wooyo Lubba a, tete ngaa are nje-njaje goe te a pa na: «E-taaje usaje. Yeenn to da-rom ann. ²⁷ Goe te a, nunn mare engo maann binye ngaa nare wooyo Lubba a, n̄-pa na: «Sese toyn njaa ayje, ²⁸ yeenn to mesem ann. To mese ke Lubba osu ne dono ke dewje ke banya are ula mba kare tar majang lede oru ne dode te. ²⁹ M-pa marese, ma kay maann binye neenn ang ngaa ndereng ndo ke ma kay ne maann binye ke siki ke se me Bbe-kon te le Bomje.»

Jeju pa na Piyar a mayn tar le ne

³⁰ Goe te a, dosuje pa wal Lubba, ngaa n̄-teeje dawje ke do ddingiri Olibeje te. ³¹ Yeenn a, Jeju pa arede na: «Til te neenn, ne a kingam kare e-tusumje toyn inyamje, mba n̄-dda me Maketurute le Lubba na: Ma tol nje-ngem-bateje, ta kusu bateje le a saren.» ³² «A go kin te ke ma kin horo dewje te ke oy a, ma kaw nginase Galile.»

³³ Piyar pa are na: «Le dewje tɔyn tusije inyaije kara, ema ma kinyai ndo kara ang.» ³⁴ Jeju ilae te na: «Tɔkɔrɔ, m-pa mari, til te neenn njaa, kete bba kare kuran nɔ a, a mbetem ta pa na e-gerem ang gɔl mota.» ³⁵ Piyar pa are na: «Le ase kare moy sei kara, ma mbiti ta pa na m-geri ang ndo kara ang.» Ngaa kese nje-njaje goe te tɔyn paje toke baann tɔ.

Jeju duju Lubba lo te ke Jetesemane

³⁶ Goe te a, Jeju aw ke nje-njaje goe te le lo te ke daw n̄-bbar na Jetesemane ngaa n̄-pa narede na: «Isije lo te neenn a ema, ma kaw duju Lubba lo te ke yonn. ³⁷ N̄-jin Piyar de ke ngann le Jebede ke joo naw ke de. Rɔe unn kutu neele ang ngaa bbeel uta dɔe tɔ. ³⁸ Ngaa, n̄-pa narede na: «Rɔm neelem ang nja nyɔm. E-naynje neenn, ta je ke se, jareje bbi ɔru kemje ang.» ³⁹ Goe te a, n̄-ngese ke kete ten be ngaa, n̄-tee noso ke ta mee, n̄-debbe keme nange ngaa n̄-duju Lubba n̄-pa na: «Bɔy, bbo ddew to a, uta engo kem-to-ndoo neenn ke ddang. A e-dda toke mei ndiki bbo toke mem ndiki ang.» ⁴⁰ N̄-tel n̄-ddee rɔ nje-njaje goe te ke mota le a, ningade tɔyn dɔ bbi te. Yeenn ngaa n̄-pa nare Piyar na: «A kaseje ta kare bbi ɔru kemse ang sem mba kare kara ang wa?» ⁴¹ Areje bbi ɔru kemse ang bbo e-dujuje Lubba na a kosoje me ne-na te. Dew ndiki ta dda ne ke maji njaa a, da-rɔ inga ddew ta dda ne le ang.»

⁴² Jeju tel aw ddew ew bbay ngaa duju Lubba na: «Bɔy, bbo engo neenn le to ta kare may njaa, mba ddew ke a kɔru ne ke ddang goto a, maji kare e-dda ne ke mei ndiki.» ⁴³ N̄-tel n̄-ddee a ningade dɔ bbi te bbay mba bbi uta dɔde. ⁴⁴ Ninyade a naw n̄-duju Lubba ke gɔl mota laa bbay. Neenn le njaa n̄-tel n̄-duju Lubba le bbay. ⁴⁵ Ngaa n̄-tel n̄-ddee rɔ nje-njaje goe te a n̄-pa na: «Aw e-tibbije, aw uwaje rɔse bbay wa? Bbasine, kare ase ngaa, da kila Ngonn le dew ji nje-ne-ddaje te ke maji ang. ⁴⁶ Yeenn a, inje are jawje. Dew ke ilam ji dewje te le ddee ngɔsi ngaa.

Duwa Jeju

⁴⁷ Toke Jeju nayn aw pa tar bbay a, kara le nje-njaje goe te ke dɔku gire joo

ke ria na Judase le ddee ke dewje ke banya. Duwaje tɔku kiyaje ke kakeje jide te. Tɔku nje-poloje Lubba, ke tɔkuje le Jiipije a ulajede. ⁴⁸ Judase nje-kila Jeju jide le tɔjude toke kete, mare ne ke na dda kare n̄-gera ne Jeju le. N̄-pa na: «Dew ke m-to mbiya a, to ne ann ta uwaeje.» ⁴⁹ Njange baa njaa a, Judase le ddee ngɔsi ke Jeju ngaa pa are na: «Lapiya, Nje-netɔju!» Ngaa n̄-to mbiya. ⁵⁰ Jeju ilae te na: «Naam, e-dda ne ke e-ddee ta dda le.» Yeenn ngaa dewje le ddeeje ngɔsi ke Jeju le ngaa ilaeje uwaeje. ⁵¹ Mare nje-nja go Jeju te kara ɔru tɔku kiya laa ngaa tuka ne mbi mare nje-kula le tɔku-nje-polo Lubba ti. ⁵² Yeenn ngaa Jeju pa are nje-nja goe te le na: «E-tel ke tɔku kiya lei ture te, mba dew ke tɔl dew ke tɔku kiya a, da tɔle ke tɔku kiya tɔ. ⁵³ E-gera ang wa? Mase ta duju Bɔy kare ula ke anjije ke toje to nje-ddɔje banya banya arem. ⁵⁴ A bbo m-dda toke baann a, tarje ke Maketurule Lubba pa le a ddeeje to ne ke tɔkɔrɔ toke baann wa? Maketuru le pa na maji kare neenn le to toke baann.»

⁵⁵ Goe te a, Jeju pa are dewje ke banya le na: «E-ddeeje ke tɔku kiyaje, ke kakeje bba ta kuwam ne toke ne ke m-to nje-bboko. Ke ndo tɔyn misi me key-polo-Lubba te maw m-tɔju ne, a uwamje ang. ⁵⁶ A nejeenn tɔyn teeje kare tar ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje me Maketurule le ddeeje ne to ne ke tɔkɔrɔ.» Yeenn ngaa nje-njaje-go Jeju te le tɔyn njaa aynje inyaeje.

Daw ke Jeju lo tɔku sariya te le Jiipije

⁵⁷ Nje ke uwaje Jeju le awje saa rɔ Kayipi te ke to tɔku nje-polo Lubba. Nje-kɔruje gel ndu ke tɔkuje le Jiipije mbonje naa lo teenn. ⁵⁸ Piyar ɔru goe, a nja ddew ew saa ndereng tee ne me ndoko te le Kayipi le. Nande me ndoko te le ngaa nisi ke nje-ngemje ta key ta koo se ne le a kɔsu kɔyn toke baann wa?

⁵⁹ Tɔku nje-poloje Lubba ke nje-gangeje sariya le Jiipije le tɔyn aw sangeje mare tar ngem ta kunda dɔ Jeju te bba ta gange ne sariya yo dɔe te. ⁶⁰ Nje-tar-najije ke toje to nje-ngemje nya nya ddeeje ulaje tar tae te. A dingaje ne ke ta kunda ne

tar dœ te le ang. Dɔ bɔnye a mare dewje joo ddeeje paje na: ⁶¹ «Dew neenn pa na: <Mase ta tɔ key-polo-Lubba ta tel dda ture te me ndɔ mota te.> » ⁶² Tɔku nje-polo Lubba le in taar ngaa duje na: «Tar ke a kila te goto wa? Tar ddi a, a pa dɔ tar te ke dewje aw paje dɔi te neenn wa? ⁶³ A Jeju pa tar ang. Yeenn ngaa tɔku nje-polo Lubba pa are na: « M-duji ke ri Lubba ke nje-kisi kem baa kare ilaje tar te neenn: <E-to Mesi, Ngonn le Lubba wa?> » ⁶⁴ Jeju ilae te na: «Ei njaa e-pa mban. A m-pa marese, bbasine neenn njaa a kooje Ngonn le dew dɔ-ji kɔl Lubba te ke nje-singa-mɔngu. A kooje kare te ke na kin darâ ta ddee me mum te tɔ. ⁶⁵ Yeenn ngaa tɔku nje-polo Lubba le tir kubbu ke rœ te* ngaa pa na: «N-taji Lubba. N-ndiki ta kinga nje-tar-naji bbay ang ngaa. Ooje taji ke n-taji Lubba neenn mban. ⁶⁶ Tar ddi a ejeje dœ te wa?» Dilaeje te na: «Nase yo.» ⁶⁷ Yeenn ngaa, n-tibbije nwere keme te ngaa n-bbirije jide n-tundaeje ne. Mareje tundaje ka-mbɔre ngaa, ⁶⁸ paje na: «Mesi, e-pa are joo, na a undai wa?»

Piyar mbete Jeju na n-gere ang

⁶⁹ Kare teenn Piyar isi ddaka me ndoko te le. Mare nje-kula ke dene ddee ngɔsi saa ngaa pa na: «Ei kara e-nja ke Jeju dew ke Galile neenn le tɔ.» ⁷⁰ A Piyar mayn kem dewje te tɔyn na: «M-gere tar ke e-ndiki ta pa neenn ang.» ⁷¹ Nunn ddew ta kɔtu ngaa n-tee ta ndoko te le a, mare nje-kula ke dene dang ooe ngaa pa are nje ke isi lo teenn na: «Dew neenn nja ke Jeju dew ke Najarete le tɔ.» ⁷² Piyar unda yo ngaa mayn bbay na: «M-gere dingaw neenn ang.» ⁷³ Ngaji goe te a, nje ke eeje teenn le awje ngɔsi ke Piyar le ngaa paje are na: «E-to kara le dewje neenn njaa. Tar-pa lei njaa tɔju.» ⁷⁴ Yeenn ngaa nunn kutu kunda yo ngaa n-tɔn ne guma na: «M-gere dingaw neenn ang. Toke mere ngem a, maji kare Lubba undam.» Kare teenn njaa kuran nɔ. ⁷⁵ Piyar ole mee dɔ tar te ke Jeju pa are na: «Kete bba kare

kunra nɔ a, a mbetem pa na e-gerem ang gɔl mota.» N-tee ddaka ngaa n-nɔ nya.

27

Daw ke Jeju nɔ Pila te

¹ Ke endɔɔ baa njaa, tɔku nje-poloje Lubba, ke tɔkuje le Jiipije tɔyn unnje ndude kare n-tɔl Jeju. ² Duwaeje n-tœje ngaa, n-ddeeje saa dulaeje ji ngonn-mbay Pilate te, ke to dew ke Rɔm.

Tar yo le Judase

³ Toke Judase ke ila Jeju ji dewje te le oo sariya yo ke n-ngange dœ te le a, keje laa jɔke nya. N-tel ke kande nare ke dɔmota le nare tɔku nje-poloje Lubba, ke tɔkuje le Jiipije le. ⁴ N-pa narede na: «M-dda ne ke maji ang, mba mila dew ke dda ne ke maji ang kara ang ji dewje te kare n-tɔle.» Dilaeje te na: «Osoje te ang. Yeenn ooi.» ⁵ Judase sanre nare le me key-polo-Lubba te ngaa ɔtu aw ila kula gɔse te tɔ kake te ngaa oy. ⁶ Tɔku nje-poloje Lubba le ndejeje nare le ngaa paje na: «Ndu are ddew ta ngem nare ke be neenn lo-ngem nare te ke me key-polo-Lubba te ang, mba to nare mese. ⁷ Duwaje dɔ naa ngaa goe te a, dunnje nare le n-ndokoje ne ndɔɔ le mare nje-kubba jo ta dda to lo dubbu yo le nje-mbaje. ⁸ Mba yeenn a n-bbar ne ndɔɔ le na « ndɔɔ-mese» ndereng bbokone. ⁹ Yeenn ngaa tar le Lubba ke Jeremi nje-kila mber-tar laa pa le ddee ne to tar ke tɔkɔrɔ. Tar le na: «N-taaje kande nare dɔmota. To gate dew ke ngann Ijarayelje wɔju le ann. ¹⁰ Ngaa dareje mba ndoko ne ndɔɔ le nje-kubba jo ddew kara baa ke ndu ke Ebbe-dewje unn arem.»

Pila te duju tar Jeju

¹¹ Daw ke Jeju nɔ ngonn-mbay Pilate te. Ngonn-mbay le duje na: «E-to tɔku-mbay le Jiipije wa?» Jeju ilae te na: «Ye njaa e-pann.» ¹² A toke tɔku nje-poloje Lubba, ke tɔkuje le Jiipije aw undaje tar dœ te a, nilade te kara ang. ¹³ Yeenn ngaa, Pilate duje na: «Oo tarje tɔyn ke daw dundaje

* **26:65** 26.65 Bbe le Jiipije, toke mare dew ke bo tir kubbu laa a, yeenn tɔju to ungu wœn nya. Yeenn to ne ke ngeng nya. Tɔku nje-polo-Lubba ee ke ddew ta tiir kubbu ke rœ te ang tɔ.

doi te neenn ang wa?» ¹⁴ A nilae mare tar te kara ang. To ne ke dum do Pilate le.

N-gange sariya yo do Jeju te

¹⁵ Ke ndo kusu Pake kara kara toyn, ngonn-mbay le aw oru dew key-kula te. To dew ke dewje ke banya ndikije kare nore. ¹⁶ A kare teenn mare dew ke ria bbar nya ee key-kula te le. Ria na Barabase***. ¹⁷ Yeenn a Pilate duju dewje ke banya ke mbonje naa le na: «Na bba e-ndikije kare more marese wa? Barabase wase Jeju ke daw n-bbare to Kiriste le wa? ¹⁸ Mba Pilate gere ke maje to me a ddade do Jeju te a duwaeje dulae jia teenn.

¹⁹ Kare te ke Pilate isi lo sariya te le bbay a, dene laa ula pa are na: «Ula tai tar te le dew ke gate gate neenn ang. Mba til te neenn, moo ndoo nya me ni te waju doe.»

²⁰ A toku nje-poloje Lubba, ke tokuje le Jiipije tulaje dewje ke banya le kare n-dujeje dare noru Barabase a ta n-tolje Jeju. ²¹ Ngonn-Mbay le tel dujude na: «Horo dewje te ke joo neenn, na bba e-ndikije kare more marese wa?» A dilaeje te na: «Barabase!» ²² Pilate dujude bbay na: «Ddi a ma dda ke Jeju ke daw n-bbare to Kiriste le wa?» Dede toyn njaa dilaeje te na: «Are n-tole do kake-dese te!» ²³ Pilate dujude na: «Majang ddi a n-dda wa?» A dunnje kutu kuru ekii ke singa bbay na: «Are n-tole do kake-dese te!»

²⁴ Toke Pilate oo to na kase dda mare ne dang ang, ngaa dewje le aw yekeje lo ke kete kete a, nunn maann ngaa n-toko ne jia kem dewje te ke banya le ngaa n-pa na: «Tar yo le dingaw neenn a kuwa dom ang. Oose.» ²⁵ Dewje ke banya le toyn ilaeje te na: «Maji kare tar yo laa le oso doje te ke do ngannje te.» ²⁶ Yeenn ngaa Pilate oru Barabase arede. Nare n-tunda Jeju ke ndey ngaa nulae jide te kare n-tole do kake-dese te.

Mbambaje ojuje Jeju kokoje ne

²⁷ Mbambaje le Pilate awje ke Jeju lo gange sariya te laa, ngaa kese mbambaje le toyn mbonje naa doe te. ²⁸ N-toruje kubbuje laa roe te ngaa dulaeje kubbu ke ngal ngaa kase. ²⁹ N-peteje kulaje ke

to konn to ejokudo, ngaa dundaje doe te. Dulaje kare jia te ke kol ngaa dosuje mekeji golde nange noe te, n-kokeje ngaa n-paje na: «Lapiya, toku-mbay le Jiipije!»

³⁰ N-tibbije weren doe te ngaa n-taaje kare le dunda ne doe. ³¹ N-ddae n-koko ne ngaa goe te a, doruje toku kubbu le ngaa n-tel dulae kubbuje laa. Goe te a, dawje saa ta tole do kake-dese te.

N-bbere Jeju do kake-dese te

³² Toke mbambaje le inje me bbe te le aw teeje ke ddaka a, dingaje mare dingaw ke bbe te ke Sirenn, ria na Simo, ngaa duwaeje dare noto kake-dese le Jeju le.

³³ Daw n-teeje lo te ke daw n-bbar na Gologota, ke kande na: «Lo ka-do dewje» a, ³⁴ dareje Jeju le maann kande binye ke dungu maann ne ke ate me te ngaa dare kare nay. Jeju le na a, mbete ta kay.* ³⁵ N-bbereje do kake-dese te le ngaa goe te a, n-ddoje mbari n-kaynje ne naa kubbuje laa. ³⁶ Ngaa disije lo teenn ta ngeme.

³⁷ N-dda mare makeruru n-bbere er doe te ta toju ne gel ne ke n-gange ne sariya doe te le na: «Dew neenn to Jeju, toku-mbay le Jiipije.»

³⁸ N-bbere nje-bbokoje joo do kake-deseje te mbore te to. Mare kara er kol, a mare kara er gel.

³⁹ Dewje ke aw ndayje loteenn tukaje doode a tajeje. ⁴⁰ N-paje dareje na: «Ei ke e-ndiki ta to key-polo-Lubba ta tel dda mare ture te me ndo mota te le, bbo e-to Ngonn le Lubba a, aji roi ei njaa bbo in do kake-dese te le uru nangê.»

⁴¹ Toku nje-poloje Lubba, ke nje-koruje gel ndu, ke tokuje le Jiipije kokeje to paje na: ⁴² «Naji mare dewje, a nase ta kaji roe njaa ang! Toku-mbay ke Ijarayel le ann? Bbo nin do kake-dese te nuru nangê a, ja koo meje te saa. ⁴³ Nunda mee do Lubba te ngaa n-pa na n-to Ngonn le Lubba. Toke Lubba ndike a, maji kare naje bbasine neenn.»

⁴⁴ Nje-bbokoje ke n-bberede do kake-deseje te le tajeje toke baann to.

Koy le Jeju

* **27:34** 27.34 To ne dewje ke Rom aw unguje me ben te are dewje ke daw ta tolde do kake-dese te ta tolde bba kare doo ndoo nya ang.

⁴⁵ Unn kute kare te ke ar dana ndereng gɔl kare mota ke lo-kul te, lo ndul dɔ nange te tɔyn. ⁴⁶ A ta tee gɔl kare te ke mota a, Jeju uru ekii ke singa na: «Eli, Eli, lama sabakantani!» Kande tar le na: «Lubba lem, Lubba lem, inyam mba ddi wa?» ⁴⁷ Mare dewje ke eeje lo teenn le ooje tar le Jeju le a paje na: «Naw n̄-bbar Eli.» ⁴⁸ Mare dew kara horode te ayn ke ngɔru aw unn mare ta kubbu ula me maann binye te ke mase ngaa ke ta kare te a ula are Jeju kare ay. ⁴⁹ A mareje paje na: «N-ngina joo se Eli a ddee kaje wa?»

⁵⁰ Jeju tel uru ekii ke singa bbay ngaa goe te a kewn laa tee†. ⁵¹ Kare teenn njaa, kubbu ke n̄-to n̄-gange ne me key-polo-Lubba tir dana, in taar uru nangê. Nange yeke ngaa erje riyaje. ⁵² Ta buwa-yoje teyn ngaa dewje ke ooje mede te ke Lubba bba oyje ndolje. ⁵³ Dinje me buwa-yoje te le n̄-teeje ngaa, go ndol te ke Jeju ndol horo dewje te ke oy le a, dandeje Jurusalam ke to bbe ke maji tɔyn are dewje nya oojede.

⁵⁴ Toke nje-kɔn dɔ mbambaje ke Rɔm, ke dewje ke eeje saa lo ngem niinn Jeju le ooje nange ke aw yeke, ke neje ke teeje le a, bbeel ddade nya ngaa n̄-paje na: «Dew neenn to Ngonn le Lubba njaa.»

⁵⁵ Deneje ke banya ke inje Galile ngaa unnje go Jeju aw dda saa le eeje teenn tɔ. Darje ddew ew daw dooje nejeenn le. ⁵⁶ Horo deneje teenn le, Mari ke Magedala, ke Mari ke uju Jake de ke Jejebbe, ke kɔn ngann le Jebede deeje teenn.

Dila niinn Jeju me buwa-yo te

⁵⁷ Lo-kul a, mare nje-ne-kinga ke to dew ke bbe te ke Arimate ddee tee. Ria na Jejebbe. Ne kara n̄-to nje-nja-go Jeju te tɔ. ⁵⁸ Naw noo Pilate ngaa n̄-duju niinn Jeju le. Yeenn ngaa Pilate unn ndu kare dare niinn le. ⁵⁹ Nunn niinn le ngaa, n̄-ke ke kubbu ke siki ke are ngate ngate, ⁶⁰ ngaa nila buwa-yo te laa ne njaa ke nare duru dare toke siki bbay me er te. Goe te a,

n̄-ndubbu mare toku er nutu ne ta buwa-yo le ngaa n̄-tu‡. ⁶¹ Mari ke Magedala de ke Mari ke kara deeje teenn, disije nangê, kemde ke buwa-yo te le.

Dundaje nje-ngemje buwa-yo le.

⁶² Lo-kare, ke to ndɔ ke go ndɔ mose neje mba ndɔ-kuwa-rɔ a, toku nje-poloje Lubba, ke Parijiyenje awje naate kara baa rɔ Pilate te, ⁶³ ngaa paje na: «Dew ke bo, jole meje to, dɔ ndɔ te ke nje-kere dewje neenn le nayn ne kem baa bbay le, n̄-pa na: «Ndɔ mota go yo te lem a, ma kin horo dewje te ke oy.» ⁶⁴ Yeenn a, unn ndu are n̄-ngem buwa-yo le ndereng ndɔ mota. Baann ang a, nje-njaje goe te a ddee bbokoje niinne a da paje kareje dewje to ne a nin horo dewje te ke oy. Ngem ke guku neenn a ngeng kuta ye ke kete bbay§. ⁶⁵ Pilate pa arede na: «Nje-ngemje ta lo a neenn. Awje areje n̄-ngemje buwa-yo le toke mese ndiki.» ⁶⁶ Dawje buwa-yo te le ta koo gusu ke ta ngem ne buwa-yo le. N-ddaje mare endaji ta buwa-yo le ngaa dundaje nje-ngemje ta lo tae te.

28

Kin le Jeju horo dewje te ke oy

¹ Go ndɔ-kuwa-rɔ te le Jiipije a, ke ndɔ-kuwa-rɔ*, Mari ke Magedala de ke Mari ke kara dawje ta koo buwa-yo le. ² A ta koo a, nange yeke ke singa. Mare anji le Ebbe-dewje in dara ddee, ndubbu er le ke ddang ngaa isi dɔe te. ³ N-ndɔren toke teel le ndi ngaa kubbu laa nda toke le neyn jeenn. ⁴ Nje-ngemje buwa-yo le bbeelje nya ngaa isaje. Disije toke le dewje ke oy. ⁵ A anji le pa are deneje le na: «Sese, areje beel ddase ang, mba m-gere to aw e-sangeje Jeju ke n̄-tole dɔ kake-dese te le. ⁶ Nee neenn ang, nin horo dewje te ke oy ddew kara baa toke n̄-pa le. E-ddee ooje lo ke dilae te le. ⁷ Ta, awje njange aw e-paje are nje-njaje goe te, e-paje na: «Nin horo dewje te ke oy, ngaa naw ta nginase

† 27:50 27.50 Koy le Jeju to ne njaa ninya kewn laa nare tee. ‡ 27:60 27.60 Buwa-yo le Jiipije to nange ang. Daw n̄-ddaje buwa le me er te bba daw dubbu ne yoje lede. § 27:64 27.64 Ngem ke dɔngɔr ke Jeju ere ye ke n̄-pa na ne a n̄-to Mesi le. Ooje Mat. 26.63. Ye ke goe te a to ye ke nje-njaje goe te a paje na ne a nin horo dewje te ke oy. * 28:1 28.1 Ndɔ-kuwa-rɔ le Jiipije to Saba, ke to Samedi. A ndɔ-kuwa-rɔ to damasi.

Galile. A kooje nunn. Tar ke m-ndiki ta pa karese ann.» »

⁸ Deneje le otuje buwa-yo te le ke ngoru. Bbeel ddade ddem, rɔde neelde nya ddem ngaa daw paje tar le dareje nje-njaje-go Jeju te. ⁹ A ta koo a, Jeju tee nɔde te aw tila kemde ngaa pa arede na: «Lapiya lese!» Deneje le ddeeje ngɔsi saa ngaa, dɔsuje mekeji golde nɔe te ngaa duwaje gole n̄-waleje ne. ¹⁰ Yeenn ngaa Jeju pa arede na: «E-bbelje ang, aw paje areje ngakom are dawje Galile. Lo te ke nunn a da koom†.»

Tar ke nje ke ngemje ta buwa-yo le paje

¹¹ Toke deneje le naynje ddew-boo bbay a, mare dewje ke ngemje ta buwa-yo le telje awje me toku-bbe te ngaa oruje gel neje toyn ke tee le areje toku nje-poloje Lubba. ¹² Toku nje-poloje Lubba le mbɔnje naa ke tokuje le Jiipije ngaa dooje ta naa. Goe te a, dare nje ke ngemje ta buwa-yo le toku nare, ¹³ ngaa n̄-paje darede na: «Ta e-paje na: «Kare ke n̄-nayn jaw n̄-tibbi bbay a, nje-njaje-go Jeju te le ddeeje til te ddee bbokoje niinne.» ¹⁴ Bbo Pilate oo tare a, ja gere gusu ke ta pa ne kare n̄-ndiki te. A sese a kingaje tar ang.» ¹⁵ Nje-ngemje ta buwa-yo le taaje nare le ngaa, ddaje ddew kara baa ke ndu ke darede le. Tar neenn le nja horo Jiipije te ndereng bbokone.

Jeju ula nje-njaje goe te

¹⁶ Nje-njaje-go Jeju te ke naynje doku gire kara le awje Galile dɔ ddingiri te ke n̄-tojude le. ¹⁷ Toke dooje a, dɔsuje mekeji-golde nangê. A mareje, aw maynje bbay. ¹⁸ Jeju ddee ngɔsi ke de ngaa pa arede na: «Lubba arem singa toyn dara ddem, nangê ddem. ¹⁹ Yeenn a, awje rɔ gel-dewje te toyn ke dɔ nange te. E-ddajede to nje-njaje-gom te, ngaa e-ddajede batem ke ri Bɔ, ri Ngonn, ke ri Ndil-me-nda. ²⁰ E-tojude are n̄-ddaje ne ddew nduje te toyn ke munn marese. Ooje, ma kee ke se ke ndɔ toyn ndereng dduu ndɔ te.

† 28:10 28.10 Ooje Matiye 12.49

Maketuru le Marke Marke Mk

Jan-Batise duju dewje kare turuje ddew lede

¹ Kunn-kutu Tar ke maji ke do Jeju-Kiriste, Ngonn le Lubba te a neenn.

² Lubba pa me maketuru te le Ejayi nje-kila mber-tar laa na:

« Ema Lubba, ma kula mare nje-kula lem noi te, kare mose ddew lei.

³ Ndu dew le aw uru ekii me kor te na: «E-moseje ddew le Ebbe-dewje, Areje ddewje laa ndujuje njarara.» »

⁴ Yeenn a, Jan Batise unda lo tee me kor te ngaa ila mber batem-turu me, kare Lubba oru ne tar majang do dewje te.

⁵ Dewje toyn ke do nange Jude te, ke nje ke Jurusalam awje roe te. N-paje majang lede ke ddaka are Jan ddade batem me maann Jurden te.

⁶ Jan ula kubbu ke n-dda ke biin jambal, ngaa n-to endaar bbere te. Ne-kusa laa to ebeteje, ke ubbu teje. ⁷ N-pa nare dewje na: « Dew ke aw ddee gom te ngeng utam. Mase ta ddom tutu kula ne-gol laa ang.

⁸ Ema m-ddase batem maann, a ne, na ddase batem Ndil-me-nda.»

Jan dda Jeju Batem

⁹ Kare teenn, Jeju in Najarete nange te ke Galile ddee ngaa Jan ddae batem jurden te. ¹⁰ A kare te ke Jeju in me maann te le aw tee ke ddaka a, noo kem dara ke teyn, ngaa Ndil-me-nda aw ddisi ke doe te toke le derjeenn. ¹¹ Ngaa mare ndu bbar me dara te na: « E-to ngonnum ke m-ndikii nya. Rom neelem nya waju doi.

Esu na Jeju me kor te

¹² Njange baa goe te a, Ndil-me-nda aw ke Jeju le me kor te. ¹³ N-nayn me kor te le ndo doso ngaa Satan nae. Nisi horo daje te ke mu ngaa anjije aw ddaje saa***.

Jeju unn kutu kula laa Galile

¹⁴ Go kila te ke dila Jan key-kula te a, Jeju aw Galile aw ila mber Tar ke maji le

Lubba. ¹⁵ N-pa na: « Kare ke Lubba oju le ase ngaa. Bbe-kon le Lubba ddee ngosi ngaa. E-turuje ddew lese bbo ooje mese te ke Tar ke maji.»

¹⁶ Toke Jeju aw nja go toku-ba te ke Galile a, noo nje ndon-maannje joo. To Simo de ke ngokoen Andere ke daw dilaje ddenge daw ddaje ne ndon me toku-ba te le. ¹⁷ Jeju pa arede na: « Unnje gom a ma dda kare e-ddeeje to nje-ddaje ndon dewje.» ¹⁸ Njange baa njaa dinyaje ddengeje lede a dunnje goe.

¹⁹ Toke Jeju ngese ke kete ten be a, noo Jake de ke ngokoen Jan ngann le Jebede me toku to te lede, daw n-moseje ddengeje lede. ²⁰ Njange baa njaa Jeju le bbarde. Dinyaje bodede Jebede ke nje-kulaje me toku to te le a dunnje go Jeju.

Jeju tubba ndil ke maji ang ro mare dingaw te

²¹ Jeju de ke nje-njaje goe te dawje bbe te ke Kaperenayum. Ndo-kuwa-ro a, nande me key-mbon naa te le Jiipije ngaa nunn kutu toju ne. ²² Gusu ke naw n-toju ne ne le gange singa dewje ke aw ooje ne-toju laa le. Mba ne, naw n-toju ne toke le dew ke ee ke singa-kon-mbay, bbo n-toju ne le toke le engan nje-koruje gel Ndu ang.

²³ Kare teenn njaa, me key-mbon naa te le, mare dingaw ke ee ke ndil ke maji ang ee teenn to. Dingaw le uru ekii na: ²⁴ « Jeju ke Najarete, ddi a e-ndiki ta dda ke je wa? E-ddee ta tolje wa? M-geri ke maje. E-to dew ke maji-toyn ke Lubba ulae. ²⁵ Jeju ndange ndil ke maji ang le ngaa unn ndu are na: « Utu tai bbo e-tee me dingaw te neenn ke ddang.» ²⁶ Ndil le yeke dingaw le ke singa ngaa unda ekii tee ne. ²⁷ Tar nya dewje le toyn are n-dujuje naa ke yo ke ne na: « Ddi a be neenn wa? Ne-toju ke siki ke ee ke singa ann. Dingaw neenn unn ndu are ndilje ke maji ang njaa kara ooje tae wa?» ²⁸ Yeenn ngaa ri Jeju aw bbar do nange Galile te toyn.

Jeju oru ro-to ro mum Piyarje te

²⁹ Jeju in key-mbon naa te le Jiipije le tee, ngaa de ke Jake ke Jan dawje key le Simo de ke Andere. ³⁰ Mum Simoje ke dene to tuwa-ro-to te, mba nee ke ro-to

rɔ-tunga. A kake Jeju tee be a, n̂-pa tare dare. ³¹ Jeju ddee ngɔsi saa, uwa jia ngaa are nin taar. A rɔe ke tunga le wul ngaa nunn kutu dda ne wɔju dɔde.

Jeju ɔru rɔ-to rɔ dewje te banya banya

³² Lo-kul te ke kare ande a, dewje otoje nje rɔ-toje toyn ke nje ke eeje ke ndilje ke maji ang ddeeje ke de ke rɔ Jeju te. ³³ Dewje toyn ke me tɔku bbe te le mbɔnje naa ta key te le. ³⁴ Jeju ɔru rɔ-toje dang dang rɔ dewje te, ngaa n̂-tubba ndilje ke maji ang rɔ mareje te. A ninya ddew nare ndilje le kare paje tar ang mba ndilje le gereje ke maje.

Jeju inya Kapernayum a aw ta kila mber Tar ke maji

³⁵ Lo-kare te ke endɔɔ ke lo nayn uja ang bbay a, Jeju in ngaa tee ddaka. Ni me tɔku-bbe te le naw nisi lo te ke iya rɔe, naw duju Lubba. ³⁶ Simɔ de ke nje-mareje dawje ta sange. ³⁷ Toke dingaeje a, n̂-paje dareje na: « Dewje toyn aw sangije.» ³⁸ A Jeju pa arede na: « Jawje lo te ke ddang, bbeje te ke mbɔrje te neenn. Maji kare mila mber-tar neenn nunn tɔ. Mba m-ddee wɔju dɔ yeenn. ³⁹ Yeenn ngaa, n̂-nja nange Galile te toyn. Naw nila mber-tar me key-mbɔn naaje te le Jiipipe ke nange teenn ngaa n̂-tubba ndilje ke maji ang.

Jeju ɔru banji rɔ mare dew te

⁴⁰ Mare nje-banji ddee rɔ Jeju te, ɔsu mekeji gole nɔe te, ngaa nɔ nɔ gole te na: « Toke e-ndiki a, ase ta dda kare m-ddee maji.» ⁴¹ Jeju le ooe a n̂-ddae ndoo ngaa ula jia ɔre ne a pa na: « M-ndiki te, e-ddee maji.» ⁴² Njange baa njaa a, banji le goto rɔ dingaw te le are rɔe ddee maji. ⁴³ Jeju le in ke dingaw le, ngaa njange baa goe te a tubbae, a pa are na: ⁴⁴ « Oo ke maje, e-pa tar neenn are dew kara ang. A aw toju rɔi are nje-polo-Lubba tenni oo. Goe te a, are ne-polo ke Moyiji unn ndu mbae le ta toju dewje toyn to rɔi ddee maji.» ⁴⁵ Dingaw le ɔtu a, aw pa go neje ke ingae le loje te toyn. Mba yeenn a, Jeju ase ta toju ne rɔe me mare tɔku bbe te ang ngaa. Nisi sayn ke bbeje, loje te ke iyaje rɔde, ngaa dewje inje loje te dang dang ddeeje rɔe te.

2

Jeju dda are dingaw ke debbe rɔe oy ddee maji

¹ Ndɔ ngaji goe te a, Jeju tel ddee Kaperenayum, a dewje ooje na nee key, ² Yeenn a, n̂-ddeeje toke banya, are ta key te le ddaka njaa kara lo goto. Jeju aw tojude tar le Lubba. ³ Dingawje ɔ otoje mare dew ke debbe rɔe oy ddeeje saa. ⁴ A dingaje ddew ta kaw saa nɔ Jeju te ang mba dewje le bayanji nya. Yeenn a, dɔruje kem lo dɔ key te, er lo te ke Jeju ee te. Ngaa dulaje dew ke rɔe oy le ke tuwa laa baa ke kem lo dɔ Jeju te. ⁵ Toke Jeju oo koo-me te le dewje le a, pa are dew ke debbe rɔe oy le na: « Ngonum, tar majangje lei ɔru dɔi te.»

⁶ Mare nje-kɔruje gel Ndu ke eeje teenn le aw ejeje mede te na: ⁷ « Dew neenn pa tar baann mba ddi wa? Naw n̂-taji Lubba wa?. Na bba a kase kɔru tar majang dɔ dew te wa? Lubba kara baa a ase.» ⁸ Njange baa njaa Jeju gere tar ke daw dejeje ngaa pa arede na: « Eeje ke keje ke baann mba ddi wa? ⁹ Ta pa kare dew ke debbe rɔe oy le na: « Tar majang lei ɔru dɔi te,» wase: « In taar unn tuwa lei bbo e-nja,» ye ke dda ngeng ang ta pa wa? ¹⁰ A m-ndiki kare e-gereje to Ngonn le dew ee ke singa dɔ nange te neenn ta kɔru tar majang le dewje.» Yeenn a, n̂-pa nare dew ke debbe rɔe oy le na: ¹¹ « M-pa mari, in taar, unn tuwa lei bbo aw bbê lei.»

¹² Njange baa njaa, dingaw le ubba nange in kem dewje te le toyn ngaa unn tuwa laa a ɔtu. Dede toyn njaa tar nyade, ngaa dɔsuje gaji Lubba n̂-paje na: « Joo mare ne ke be ndɔ kara ang.»

Jeju bbar Lebi kare unn goe

¹³ Jeju tel aw kar tɔku ba te ke Galile. Dewje ke banya ddeeje rɔe te are naw n̂-tojude ne. ¹⁴ Toke naw n̂-nday a, noo Lebi ngonn le Alpe ke isi lo kuka lambo te. Jeju pa are na: « Unn gom.» Lebi le in taar bbo unn goe.

¹⁵ Goe te a, Jeju aw usa ne key le Lebi le. A nje-taaje nare lambo toke banya ke nje-ne-ddaje ke maji ang isije ta ne-kusa te le ke Jeju de ke nje-njaje goe te. Dede nya njaa daw dunnje go Jeju le. ¹⁶ Nje-kɔruje

gel Ndu ke eeje mbɔn naa te le Parijiyenje ooje a, Jeju aw usa ne ke dewjeenn le toyn. Yeenn a, n̂-paje dareje nje-njaje-go Jeju te le na: « Mba ddi bba naw nusa ne ke nje-taaje nare-lambo ke dewje ke nje-ddaje neje ke maji ang wa?»

¹⁷ Jeju oo tar ke daw n̂-paje le ngaa pa arede na: « Dewje ke rɔde to ke maje ndikije ta koo nje-kare kuma ang. Dewje ke rɔde tode bba. Dewje ke ooje rɔde to dewje ke gate gate a m-ddee ta bbarde ang. M-ddee mba dewje ke gereje to n̂-toje to nje ne-ddaje ke maji ang.»

Tar dɔ mbete ne-kusa te

¹⁸ Mare ndɔ, nje-njaje-go Jan-Batise te, ke Parijiyenje daw dinyaje ne-kusa* a, dewje aw dujuje Jeju na: « Mba ddi bba nje-njaje-go Jan-Batise te ke nje-njaje-go Parijiyenje te aw inyaje ne-kusa a, nje-njaje goi te inyaje ne-kusa ang wa?» ¹⁹ A Jeju ilade te na: « Ejeje to dewje ke n̂-bbarde kusa taa naa te a kinyaje ne-kusa kare te ke nje-dene le isi ke de wa? Baann ang. Toke n̂-nayn ke de bbay a, daseje ta kinya ne-kusa ang. ²⁰ A kare a ddee ke da kɔru nje-dene le horode te a, da kinya ne-kusa bbay.

²¹ Dew a kunn ta-kubbu ke siki kila ne kem konn kubbu ang. Bbo n̂-dda toke baann a, ta-kubbu ke siki le a kɔru kem konn kubbu le kare tel bo uta ye ke kete bbay. ²² Ddem, dew a kungu ben ke siki me konn ku-endarje te ang. Bbo n̂-dda toke baann a, ben le a dda kare kuje le tirje, ngaa ben le kara a kula kɔrɔ ddem, ku-endaarje le kara a nayje ke kɔrɔ ddem. Kuje-endaarje ke siki a maji ta kungu ben ke siki me te.»

Tar dɔ ndɔ-kuwa-rɔ te

²³ Mare ndɔ-kuwa-rɔ, Jeju aw nday me ndɔɔ beleje te. A Nje-njaje goe te unnje kutu tije jinga beleje le ke ddew ddew. ²⁴ Yeennn ngaa Parijiyenje paje are Jeju na: « Oo, mba ddi bba nje-njaje goi te aw ddaje ne ke ndu leje mbete kare dew dda ke ndɔ-kuwa-rɔ wa?» ²⁵ Jeju ilade te na: « Ndɔ kara e-turaje Maketuru dɔ ne te ke Dabbiti dda ang wa? Ndɔ mare, bbo ddae,

ne de ke nje ke unnje goe a dingaje ne ta kusa ang. ²⁶ A nande me key te le Lubba dɔ ndɔ te ke Abiatar a to ne to tɔku nje-polo-Lubba. Nusa mapaje ke dare Lubba to ne-polo ngaa nare nje ke unnje goe le tɔ. A ndu are ddew kare nje-poloje Lubba a ta usaje mapajeenn le.» ²⁷ Jeju pa arede bbay na: « N̂-dda ndɔ-kuwa-rɔ wɔju dɔ dew, bbo n̂-dda dew wɔju dɔ ndɔ kuwa-rɔ ang. ²⁸ Mba yeenn a, nje ndɔ-kuwa-rɔ kara Ngonn le dew aw ɔn dɔe tɔ.»

3

Jeju dda are ji mare dingaw ddee maji

¹ Jeju tel aw key-mbɔn naa te le Jiipije. A mare dingaw ke jia oy ee key-mbɔ-naa te le. ² A Parijiyenje ke eeje teenn aw aaeje ta koo se na kɔru rɔ-to rɔ dingaw te le ke ndɔ-kuwa-rɔ wa? Mba n̂-ndikije ta kunda tar dɔe te. ³ Jeju pa are dingaw ke jia oy le na: « In taar kem dewje te neenn tɔyn.» ⁴ Goe te a, n̂-duju dewje le na: « Ndu are ddew ta dda maji ke ndɔ-kuwa-rɔ wase ta dda maji ang wa? Ta kaji dew wase ta kinyae kare noy wa?» A dewje le ndikije ta kilae tar te le ang. ⁵ Jeju aade tɔyn ke ungu. Rɔe neele ang mba dewje are mede ketere. Yeenn ngaa n̂-pa nare dingaw le na: « E-ndɔju jii.» Dingaw le ndɔju jia ngaa jia le ddee maji. ⁶ Parijiyenje le inje key-mbɔn naa te le teeje be a, uwaje dɔ naa ke dewje ke me mbɔn-naa te le Erode ta koo ddew ke ta tɔl ne Jeju.

Dewje ke banya ddeje ingaje Jeju

⁷ Jeju de ke nje-njaje goe te ɔruje rɔde awje kar ba te ke Galile a, dewje ke banya banya ɔruje goe. Dewje le inje Galile, ke Jude, ⁸ Jirusalam, ke nange te ke Idume. Dinje nange te ke tura Jurden te ke bbeje te ke toje mbɔr Tir te ke Sidɔn tɔ. N̂-ddeje toke banya rɔ Jeju te mba dooje tar neje tɔyn ke Jeju aw dda. ⁹ Yeenn a, Jeju duju nje-njaje goe te kare dundaje mare tɔku to ngɔsi dareje, mba kare dewje ke banya le ubbaeje ang. ¹⁰ Mba, Jeju aw ɔru rɔ-to rɔ dewje te nya are, dewje tɔyn ke rɔde tode aw awje ke dɔe te dɔete ta kɔre ke

* **2:18** 2.18 Kinya ne-kusa to gusu ke ta kusa ne ang ddem, ta kay maann ang ddem, a kunn mare kare mba duju Lubba wɔju dɔ mare ne.

jide. ¹¹ Toke nje ke ndilje ke maji ang aw ddade ooeje a, n̄-teeje dosoje nangê nõgole te ngaa duruje ekii na: « E-to ngonn le Lubba.» ¹² A Jeju ndõru mbide nya kare n̄-paje tare dare dewje ang.

Jeju mbere nje-njaje goe te dõku gire joo to nje-kayn-kulaje

¹³ Goe te a, Jeju al mare ddingiri ngaa, bbar dewje ke mee ndikide are dawje rõe te. ¹⁴ N̄-mbere mareje dõku gire joo kare n̄-naynje saa ddem, kare nulade nare daw dilaje mber Tar ke maji ddem. ¹⁵ Narede singa ke ta tubba ne ndilje ke maji ang. ¹⁶ Dewje ke dõku gire joo ke n̄-mberede le to: Simõ ke Jeju unda ria na Piyar, ¹⁷ Jake de ke ngõkõen Jan ke toje to ngann le Jebede. Jeju unda ride na Boanerejese, gele na: « Dingawje ke toje toke le ndi ke ndange.» ¹⁸ Andere ke Pilipi, Batalami ke Matiye, Toma ke Jake ngonn le Alpe, Tade ke Simõ ke daw n̄-bbare to « Dew ke ndiki bbe laa nya», ¹⁹ ke Judase Isikariyote nje kunn dõ Jeju.

Nje-nujuje le Jeju ndikije ta kõreje kõtuje saa

²⁰ Jeju tel key ngaa goe te a, dewje banya banya tel mbonje naa are, ne-kusa njaa kara ne de ke nje-njaje goe te dingaje ddew ta kusa ang. ²¹ Nje-nujuje laa ooje tare, ngaa ddeeje ta kuwae kaw saa mba n̄-paje na: « Dõ Jeju turu.»

Jeju ila tar dewje te ke undaje tar dõe te

²² Nje-kõruje gel Ndu ke inje Jurusalam paje na: « Belejebul*isi mee te.» N̄-paje bbay na: « Mbay le ndilje ke maji ang le a are singa ta tubba ne ndilje ke maji ang le.»

²³ Yeenn ngaa, Jeju bbarde, ngaa unn mare ne-kõju mare pa ne tar arede na: « Satan a kase tubba Satan toke baann wa? ²⁴ Toke dewje ke me bbe-kõn te ke kara baa aw tinje naa a, bbe-kõn le a kase nayn ang. ²⁵ Ngaa bbo toke dewje ke me nuju te ke kara baa tinje naa a, nuju le a kase nayn ang. ²⁶ A toke Satan dda ddo ke rõe njaa, a bbo n̄-kayn rõe danna joo a, na kase nayn ang, laa a goto ngaa.»

* 3:22 3.22 Ooje Luku

²⁷ « Dew a kase kande me key te le nje-singa ta koto ne-kingaje laa njaa baann ang. Maji kare nuwae n̄-tõe bba. A toke n̄-tõ nje-singa le a, na kase ta taa neje toyn ke toje me key te laa.

²⁸ Tõkõrõ njaa m-pa marese: Lubba a kõru tar majangje, ke tar ne-tajije toyn ke dewje tajeje dõde te. ²⁹ A dew ke taji Ndilme-nda, tar a kõru dõe te ndõ kara ang. Mba tar majang ke ke ndõ ke ndõ to dõe te mban.»

³⁰ Jeju pa tar ke de toke baann mba n̄-paje na: « Ndil ke maji ang isi mee te.»

Kõn Jejuje, ke ngakõenje ke tõkõrõ

³¹ Goe te a, kõn Jejuje, ke ngakõn Jejuje n̄-ddeeje darje ddaka ngaa dulaje dew kare bbare. ³² Dewje toke banya isije mbor Jeju te le ngaa, n̄-pa dare na: « Oo, koinje, ke ngakõinje ke dingaw ke nje ke dene deeje ddaka, ngaa n̄-dujije.» ³³ Jeju ilate na: « Na a to kõmje ngaa, nje ke dda bba toje to ngakõmje wa? ³⁴ Goe te a, naa dewje ke isije gukueje le ngaa n̄-pa na: « Ooje, kõmje ke ngakõmje a isije neenn.» ³⁵ Mba dew ke dda ne ke me Lubba ndiki a to ngokõm, to kõnanem, ngaa to kõmje.»

4

Gusu-tar dõ nje-ne-dubbu te

¹ Jeju tel aw tõju ne kar tõku ba te ke Galile a, dewje ke banya mbonje naa rõe te. Yeenn a, naal mare tõku to nisi me te. Tõku to le to dõ maann te, a dewje le arje taa maann te le ngõsi. ² N̄-tojude neje nya ddew gusu-tar te. N̄-pa me ne-tõju te laa le na: ³ « Ooje, mare ndõ, mare dew aw ndõõ ta dubbu ne. ⁴ A toke naw n̄-dubbu ne le a, mare kande ne le gayn dõr ddew te. A eelje ddeeje ngaa õnje. ⁵ Mare kande neje le gaynje lo te ke to er ke nange ndeer te ang. Kande neje le teeje njange baa mba nange ke ke te ndeer ang. ⁶ A toke kare õsu nya a, puru kare le õn koje ke teeje le. N̄-tutuje mba ngirade ande nangê ke maje ang. ⁷ Mare kande koje le gaynje me konnje te. Konnje le ngalje ngaa taa dõde are dandeje kande ang. ⁸ A mare kande koje le gaynje dõ nange te ke maji. N̄-teeje, n̄-nduje ngaa

dandeje. Mareje andeje dōmuta, mareje dōmisan, mareje dōdōku.» ⁹ Ngaa n̄-pa na: « Dew ke mbia to ta koo ne tar a, oo.»

Jeju toju ne ke gusu-tar mba ddi wa?

¹⁰ Toke Jeju aw ddew ew ke dewje ke banya a, nje-kayn-kulaje ke dōku gire joo ke dewje ke aw njaje saa le dujeje tar oju dō gusu-tarje ke naw n̄-toju ne ne le. ¹¹ Nilade te na: « Sese Lubba are e-gereje tar Bbe-kōn laa ke to tar ke iya rōe. A kese dewje, gusu-tar a daw pa ne tare dade.

¹² Baann bba,
 <Da kaaje lo ke maje, a da kooje ne ang ddem,
 da kooje tar ke mbide ke maje, a da gere kande ang.
 Baann ang a, da telje rō Lubba te kare oru tar dōde te.> »

Jeju oru gel gusu-tar ke dō nje-ne-dubbu te le

¹³ Goe te a, Jeju dujude na : « E-gereje gel gusu-tar neenn ang wa? Yeenn a, a gereje kande kese gusu-tarje toyn toke baann wa? ¹⁴ Dew ke aw dubbu kande koo le to ddew kara baa ke dew ke aw ila mber tar le Lubba. ¹⁵ Mare dewje toje toke le mbōr ddew ke tar le Lubba le oso ke te. Kake dooje Tar le be a, Satan ddee ngaa oru tar ke n̄-dubbu le mede te ke ddang. ¹⁶ Mareje toje toke le loje ke to er. Dooje tar le a, n̄-taaje tar le njange baa ke rō-neel. ¹⁷ A dinyaje tar le dare ngirae uwa nange mede te ang. N̄-naynje ddewe te ang. Toke ne-wungu wase ne-singa ddee ingade wōju dō tar le a, n̄-tusuje dinyaje njange baa. ¹⁸ Mareje taaje tar le toke le ko ke oso horo konnje te. Dooje tar le, ¹⁹ a keje tar wōju dō neje te ke nangē neenn, kem-nda ne-kingaje ke bbo neje dang dang ke aw ere dew andeje mede te ngaa, taa dō tar le are ande ang. ²⁰ A mareje taaje tar le ddew kara baa toke ko ke oso nange te ke maji. Dooje tar le, n̄-taaje tar le ngaa tar le ande. Mareje andeje dōmuta, mareje dōmisan, mareje dōdōku.»

Gusu-tar dō lambe te

²¹ Goe te a, Jeju pa arede na: « Dew a kila puru lambe te kaw kunda me jo te wase kōy tira te wa? Na kunda dō

mare ne te taar ang wa? ²² Ne toyn ke to lo-kiyae te a tee ke ddaka kem dewje te. Ngaa ne toyn ke n̄-kusu dōe a tee kem dewje te. ²³ Dew ke mbia to ta koo ne tar a oo.» ²⁴ Jeju pa arede bbay na: « Ooje tar neenn ke maje. Ne ke unnje wōjuje ne ne areje dew, Lubba a kunn kōju ne ne karese tō. Na kila mare dōe te karese. ²⁵ Mba dew ke ee ke ne, a kare mare dōe te. A dew ke ee ke ne ang, ne ke ten baa kara da kōru jia te.»

Gusu-tar dō ko te ke tee ke dōe baa

²⁶ Jeju pa bbay na: « Bbe-kōn le Lubba to ddew kara baa toke dew ke dubbu ko me ndōo te laa. ²⁷ Goe te a, le n̄-tibbi wase n̄-tibbi ang til ke kare njaa kara ko le aw tee ngaa ndu. A ne nje ndō le n̄-gere gusu ke ko le aw tee ne ang. ²⁸ Nange njaa dda are ko le tee. Dōngore, ko le tee, goe te a dōe tee ngaa bba kande tee dōe te. ²⁹ Toke kande ko le sange ke maje a, nje-ndōo le unn kutu tuka mba kare kujae ase ngaa.»

Gusu-tar dō kande kake te ke ria na Mutarde

³⁰ Jeju tel pa na: « Ddi bba ja kunn kōju ne Bbe-kōn le Lubba wa? Gusu-tar ke baann bba ja kunn ta pa ne tare wa? ³¹ Bbe-kōn le Lubba to ddew kara baa toke le kande kake ke ria na mutarde. Kare dubbue a, to kande ko ke to ten baa uta kese kande koje toyn ke dō nange te. ³² Toke n̄-dubbe a, n̄-tee n̄-ngal nuta kese koje toyn ke me ndōo te. Barkemeje ngalje to bbeel are eelje kara aseje ta dda key lede baenje te.»

³³ Jeju aw toju ne ddew gusu-tarje te nya toke baann. Naw n̄-toju ne le ke gusu ke ta kare n̄-gereje kande. ³⁴ Gusu-tar dōrō a n̄-pa ne tar narede. A toke ne de ke nje-njaje goe te disije ke karede baa a, nōru gel neje toyn narede.

Jeju ndange bamburanbo are ew rōe

³⁵ Lo-kul a, Jeju pa are nje-njaje goe te na: « Jawje tura tōku ba te.»

³⁶ Yeenn ngaa dōtuje dinyaje dewje ke banya le. Nje-njaje-go Jeju te le unneje ke tōku to ke nisi me te le awje saa. Mare tōku toje eeje ngōsi saa tō. ³⁷ A ta koo a, mare bamburanbo in aw ula ke singa are maann le aw lenge ngaa ungu me to te le,

nayn sen baa kare ddusu. ³⁸ A Jeju to aw tibbi kutu tōku to te le. N-gete dōe ke ne-gete-dō. Yeenn ngaa nje-njaje goe te uruje ekii ndoleje na: « Nje-ne-tōju, koy ke ja ta koy neenn oo to ne ang wa?»

³⁹ Toke Jeju ndol a, n̄-ndange bamburanbo le ngaa pa are maann le na: « E-to ddekeke, ew rōi!» Yeenn ngaa bamburanbo le ew rōe ngaa lo ddee to yenene. ⁴⁰ Goe te a Jeju pa are nje-njaje goe te na: « Bbeel ddase be mba ddi wa? Koo me te lese goto bbay wa?» ⁴¹ A Bbeel ddade nya are n̄-dujuje na, na: « Dew neenn to dew ddi bba lel ke maann kara aw ooje tae wa?»

5

Jeju tubba Ndil ke maji ang rō mare dew te

¹ Jeju de ke nje-njaje goe te n̄-teeje tura tōku ba te ke Galile nange te le dewje ke Gadara. ² A toke Jeju in me tōku to te le uru nangê a, njange baa njaa mare dingaw ke ee ke ndilje ke maji ang in dōbareje te tee ngaa tila keme. ³ Naw n̄-to dōbareje te le are kula njamji njaa kara dew ke a kase ta tōe ne ang. ⁴ Mba ke ndō tōyn njaa bbo n̄-tōe ke kula njamji ngaa dilae poro a, n̄-ti kula le ngaa n̄-tete ande nare ke dilae ne poro le. Dew ke ee ke singa ta kuwae kore nange kare n̄-to ddekeke goto. ⁵ Til ke kare naw nja dōbareje te ke dō ddingirije te ngaa naw nuru ekii ddem naw njare rōe ke erje nare are do.

⁶ Toke noo Jeju ddew ew a, nayn naw nosu mekeje gōle nangê nōe te. ⁷ Nuru ekii ke taar na: « Jeju Ngonn le Lubba ke isi ddotu dara te nu. Ddi a e-ndiki rōm te wa? Muwa gōli ke ri Lubba, ula kem ndoo ang.» ⁸ N̄-pa tar baann mba pa ke Jeju pa are na: « Ndil ke maji ang, e-tee me dingaw te neenn ke ddang.» ⁹ Jeju duje na: « Rii na na wa?» Nilae te na: « Rim na banya banya» mba, n-bayan nya. ¹⁰ Ngaa n̄-dda rōe to ndoo nō-gōl Jeju te nya kare tubbade nange teenn ke ddang ang.

¹¹ Kusu bereje aw usaje ne ngōsi ke ddingirije le. ¹² A ndilje ke maji ang le uwaje gōl Jeju na: « Ulaje me bereje te tonn, are jande mede te.» ¹³ Jeju ndiki te

ke de are n̄-teeje me dingaw te le ngaa dandeye me bereje te le. Bereje le tōyn korde aw ngōsi ke doro joo. Dinje kare ddingirije te le ke ngōru ngaa n̄-gayje me tōku ba te le doyje.

¹⁴ Nje ngemje bereje le aynje aw paje tare me tōku bbe te le ddem, ngann bbeje te ddem ngaa dewje ddeeye ta koo ne ke tee le. ¹⁵ Toke n̄-teeje rō Jeju te a, dooje dingaw ke ndilje ke maji ang banya banya isije mee te le. Nisi nangê. Nula kubbu rōe ngaa keje laa tel ddee ke maje. Dede tōyn bbeel ddade. ¹⁶ Dede ke dooje neenn le dōruje gel ne ke inga dingaw le, ke ne ke inga bereje le dare dewje le. ¹⁷ Yeenn ngaa n̄-nonje nō-gōl Jeju te kare otu nange te lede ke ddang.

¹⁸ Kare ke Jeju aw aal tōku to a, dingaw ke n̄-tubba ndilje ke maji ang mee te le dda rōe to ndoo nō-gōle te na: « M-ndiki ta nayn sei.» ¹⁹ Jeju ndiki te ang, a pa are na: « E-tel key lei, horo nujuje te lei, ta oru gel ne ke Ebbe-dewje dda sei ddew me maji te laa le arede.» ²⁰ Dingaw le aw ngaa pa tar neje tōyn ke Jeju dda saa le nange te ke tōku bbeje ke doku eeje te. Dewje tōyn ke ooje tar le, tar le gange singade.

Jeju aji ndol ngonn le Jayirusu, ngaa aji mare dene

²¹ Toke Jeju unn tōku to tura maann te le teel a, dewje ke banya ddee mbonje naa rōe te ta ba te. ²² Mare nje kōn dō keymbōn naa le Jiipije ddee tee. Toke noo Jeju a, n̄-tee noso nō gōle te ngaa, ²³ n̄-nō nō-gōle te n̄-pa na: « Ngunnum ke dene a ta koy. E-ddee ila jii dōe te are naji, ta nisi kem baa.» ²⁴ Jeju otu aw saa. Dewje ke banya oruje goe ngaa aw ubbaeye ke yo ke ne.

²⁵ Mare dene ee horo dewje teenn le. Mese aw ddee rōe te ase bbal dōku gire joo. ²⁶ Noo ndoo nya ji nje-kareje kuma te. Nare laa nunga tōyn mbae. A ninga ne ke maji kara goe te ang. Rō-to le aw aw ke kete kete. ²⁷ Dene le oo tam Jeju. Yeenn a, n̄-ddee nande horo dewje te le er giri Jeju te ngaa nōru kubbu laa ke jia. ²⁸ Mba n̄-pa mee te na: « Bbo ta kubbu laa baa njaa bba mōru kara rōm a ddee maji. ²⁹ Kare teenn njaa, mese ke aw ddee

rɔe te le gange ngaa n̂-gere to rɔ-to le ne le nunga. ³⁰ Njange baa njaa, Jeju gere to mare singa in rɔ ne te tee. N-turu rɔe dann dewje te le ngaa n̂-duju na: « Na ɔru kubbu lem wa?» ³¹ Nje-njaje-goe te ilaeje te na: « Oo dewje ke banya ke aw ubbaije ke yo ke ne neenn ke maje a, e-tel e-duju se na ɔru kubbu lei wa, toke baann wa?» ³² A Jeju aw ila keme ta koo dew ke dda neenn le. ³³ Dene le gere ne ke ingae le are bbeel ngaa aw isa. Yeenn ngaa n̂-ddee noso nɔ gɔl Jeju te le ngaa, n̂-pa tar ke tɔkɔrɔ nare. ³⁴ Jeju pa are na: « Ngunnum, koo-me te lei ajii. Aw ke me-wul lom ke rɔ ke maji.»

³⁵ Kare ke n̂-nayn naw n̂-pa tar bbay a, mare dewje inje key le Jayirusu le ddee paje areje na: « Ngonni le oy mban, a aw jɔku nje-ne-tɔju le bbay mba ddi wa?»

³⁶ Jeju aa lo ke tar te lede le ang, ngaa pa are Jayirusu na: « Are bbeel ddai ang. Ka njaa oo mei te a, bbaye.» ³⁷ Piyar, ke Jake de ke ngokɔen Jan a nare daneje a bbaye, bbo mare dew dang ang. ³⁸ Toke n̂-teeje key le Jayirusu le a, Jeju oo dewje ke aw ddaje rɔde, aw nɔnje ngaa aw ndingaje ne rɔde nya nya. ³⁹ Nande key ngaa n̂-pa narede na: « Aw ddaje rɔse ngaa aw nɔnje mba ddi wa? Ngonn le oy ang, ka a naw n̂-tibbi.»

⁴⁰ A dewje le kokeje. Yeenn ngaa, nare dewje tɔyn teeje ddaka, a bɔ ngonnje le, ke kɔn ngonnje le, ke dewje ke danneje a nare dandaje saa lo te ke dila ngonn le ke te. ⁴¹ Nuwa ji ngonn le ngaa n̂-pa nare na: « Talita kum.» Kande tar le na: « Ngonn ke dene, m-pa mari, in taar.»

⁴² Njange baa njaa a, ngonn ke dene le in taar aw nja. Nee ke bbal dɔku gire joo. Ne le dum dɔ dewje tɔyn ke eeje lo teenn le. ⁴³ A Jeju ndɔru mbide nya kare n̂-paje tare dare dew oo ang. Goe te a, n̂-pa narede na: « Areje ne nusa.»

6

Dewje ke Najarete ooje mede te ke Jeju ang

¹ Jeju ɔtu lo teenn ngaa tel bbe te ke nisi te, ke to Najarete. Nje-njaje goe te danneje. ² Ndɔ-kuwa-rɔ a, Jeju aw tɔju

ne dewje me key-mbɔn naa te le Jiipije. Ne-tɔje laa le gange singa dewje ke banya ke aw ooje ne-tɔju laa le, ngaa paje na: « Ninga neje neenn tɔyn dda wa? Na are kem-kare, ke singa ta dda ne ne-mɔrije ke be wa? ³ Nje-dda kake le ann ang wa? N̂-to ngonn le Mari ang wa? Ngakɔenje a to Jake, ke Jojese, ke ngokɔn Jude de ke Simɔ ang wa? Ngakɔnane isije a isije ke je neenn ang wa?» Neenn dda are n̂-mbeteje ta koo mede te saa. ⁴ Yeenn ngaa, Jeju pa arede na: « Dewje aw walje nje-kila mber-tar le Lubba kese loje te tɔyn, bbo bbe te ke nisi te, horo nujuje laa, wase me key te laa ang.» ⁵ Jeju ase ta dda ne-mɔri kara lo teenn ang. Bbaye njaa to mare nje-rɔ-toje ke nila jia dɔde te nare rɔ-to lede nunga. ⁶ A tar nya Jeju wɔju dɔ koo ke dooje mede te ang le.

Jeju ula nje-kayn-kulaje laa ke dɔku gire joo

Goe te a, Jeju nja me ngann bbeje te tɔyn ke mbɔr Najarete te mba tɔju ne. ⁷ Jeju bbar nje-kayn-kulaje laa ke dɔku gire joo le. Nulade joo joo. Narede singa ta tubba ne ndilje ke maji ang. ⁸ Nunn ndu narede na: « Unnje ne kara mba kaw lese ang. Unnje mapa ang ddem, bbɔl ang ddem, unnje nare ilaje me bbɔl te ke bberse te ang ddem. Kake a ta uwaje jise te. ⁹ Ulaje ne-gɔlje lese. A awje ke kubbuje ke taar joo ang.» ¹⁰ Jeju pa arede bbay na: « Toke e-teeje mare lo te, a bbo n̂-taase ke key a, e-naynje ke teenn ndereng ndɔ ke a kɔtuje ne. ¹¹ Toke dewje ke mare bbe te ndikije ta taase ke key ang, ngaa dooje tar lese ang, a bbo a ta kɔtuje lo teenn a, e-tundaje bum nange ke gɔlse te. Nayn to naji lese a ɔruje.»

¹² Nje-njaje-go Jeju te le awje ngaa ilaje mber kare dewje turuje mede. ¹³ N-tubbaje ndilje ke maji ang banya banya, dilaje ubbu dɔ nje-rɔ-toje te dare rɔ-toje lede nunga.

Tar yo le Jan-Batisi

¹⁴ Tɔku-mbay Erode oo tar le Jeju mba ria bbar ke lo tɔyn. Mare dewje paje na: « Jan-Batisi a in horo dewje te ke oy tee!

Mba yeenn a, nee ke singa ta dda ne n-mɔrije.» ¹⁵ Mareje paje na: « To Eli.» A mareje paje na : « To mare Nje-kila mber-tar le Lubba toke nje-kilaje mber-tar le Lubba ke lew ann.» ¹⁶ Erode oo tarje le baann a, pa na: « Jan ke mare n̂-gange dɔe le a in horo dewje te ke oy tee.»

¹⁷⁻¹⁸ Dɔ ndɔe teenn, Erode Antipase taa Erodiade dene le ngokɔen Pilipi. Yeenn a Jan-Batise pa are Erode le na: « Ee ke ddew ta taa dene le ngokɔin ang.» Mba yeenn a, Erode unn ndu kare duwa Jan n̂-tɔe ngaa dilae key-kula te. ¹⁹ Erodiyade mbete Jan ke me kara ngaa ndiki kare n̂-tol Jan le a, ninga ddew ang, ²⁰ mba Erode aw bbel Jan le nya. N̂-gere to Jan to dew ke to gate gate ddem, dew ke Lubba undae dang ddem, are naw ngeme ke maje. Toke noo tar ke Jan aw pa a, n̂-gere ne ke na dda ang. A dɔ ye teenn kara, n̂-ndiki nya ta koo tarje laa.

²¹ A mare ndɔ, ddew ɔru are Erodiyade. To ndɔ ke Erode inga mare bbal kara dɔ mare te, are n̂-dda kusu n̂-bbar ne tɔku-dewje ke aw ddaje saa kula, tɔku mbambaje laa, ke tɔku dewje ke Galile. ²² Ngonn le Erodiyade ke dene ande me key te le ngaa unn kutu la. A la laa le neel Erode de ke nje ke n̂-bbarde le nya. Yeenn ngaa Erode le pa are ngonn ke dene le na: « E-dujum ne ke mei ndiki a, ma kari.» ²³ Nunda yo nare na : « Ne tɔyn ke e-dujum a ma kari. Le to debbe bbe-kɔn lem njaa bba e-duju kara ma kari.» ²⁴ Ngonn ke dene le tee aw inga kɔenje ngaa dujue na: « Ddi a ta m-duju wa?» Kɔenje ilae te na: « E-duju dɔ Jan-Batise.»

²⁵ Ngonn ke dene le tel ke ngɔru aw inga tɔku-mbay le ngaa pa are na: « M-ndiki kare arem dɔ Jan-Batise me tɔku pambala sambe te bbasine neenn njaa.» ²⁶ Rɔ tɔku mbay le neele ang njaa nyɔm. A wɔju dɔ yo ke nunda nɔ dewje te ke n̂-bbarde le, nase ta mbete ang. ²⁷ Yeenn ngaa, njange baa njaa nunn ndu nare mare mbamba laa kara kare ddee ke dɔ Jan-Batise le are. ²⁸ Mbamba le aw key-kula te ngaa gange dɔ Jan-Batise le. Nila dɔe le me pambala sambe te, ngaa n̂-ddee ne nare ngonn ke dene le are ngonn ke dene le are kɔenje.

²⁹ Toke nje-njaje-go Jan te le ooje tare a, daw dunn ninne n̂-dubbuje.

Jeju are ne-kusa dewje doro mi

³⁰ Nje-kayn-kulaje telje rɔ Jeju te ngaa paje go neje tɔyn ke n̂-ddaje, ke neje ke n̂-tɔjuje dewje dareje. ³¹ Dewje banya aw ddeeje a mareje aw telje are ne-kusa kara Jeju de ke nje-kayn-kulaje laa le dingaje ddew ta kusa ang. Yeenn a Jeju pa arede na: « Sese, e-ddeeje awje sem lo te ke dewje goto ke te are uwaje rose sen.»

³² Dunnje tɔku to ngaa dɔruje rɔde dawje ke lo te ke dewje goto te.

³³ A dewje nya oode kaw de te ngaa gɔɔnjede gerede. Yeenn a, dinje tɔku bbeje te dang dang tɔyn ngaa daynje daw n̂-teeje lo teenn le kete dare Jeju de ke nje-kayn-kulaje.

³⁴ Jeju in me tɔku to te le uru nangê a, oo dewje ke banya le ngaa, noo kem to ndoo lede mba n̂-toje ddew kara baa toke bateje ke nje-ngemde goto. Yeenn ngaa, nunn kutu tɔjude neje nya nya. ³⁵ Kare nday nya, ngaa nje-njaje go Jeju te le awje rɔe te ngaa paje areje na: « Lo neenn to me mu baa, ngaa lo kara aw ndul ngaa. ³⁶ E-tubba dewje neenn are dawje dɔ-ndɔɔje te, ke me ngann bbeje te ke to ngɔsi neenn are daw n̂-ndokoje ne dusaje.» ³⁷ A Jeju ilade te na: « Sese njaa arejede ne are dusa.» Nje-kayn-kulaje le dujeje na: « Ta jaw ndoko mapa ke kande nare kɔr joo bba ta karede dusa wa?» ³⁸ Jeju dujude na: « Eeje ke mapa baann wa? Aw ooje.» Daw doo ngaa, n̂-paje dare na: « Jee ke mapa mi ke kanjije joo.»

³⁹ Yeenn ngaa Jeju unn ndu arede kare dare dewje le tɔyn uwaje dɔ naa ke loe loe ngaa isije dɔ muje te ke tebbe. ⁴⁰ Dewje le isi nangê ke kulae kulae dɔdɔku dɔdɔku, a mareje dɔmi dɔmi. ⁴¹ Jeju jin mapa ke mi ke kanji ke joo le ngaa, unn keme ke taar, a are wooyo Lubba. N̂-tete mapa le ngaa nare nje-nje-njaje goe te kare n̂-kaynje dewje ke banya le. Jeju kayn kanjije ke joo le dewje le tɔyn tɔ. ⁴² Dewje le tɔyn usaje are mede ndann. ⁴³ Nje-njaje go Jeju te le mɔnje kese ke nayn ddusu ngann kare

doku gire joo. ⁴⁴ Horo dewje te tɔyn ke usaje ne le dingawje eeje doro mi.

Jeju nja dɔ maann te

⁴⁵ Njange baa goe te a, Jeju ndase nje-njaje goe te kare aal tɔku to ta kaw nginae tura tɔku ba te er Betesayida. A ne, n̂-nayn ta tubba dewje ke banya le kare n̂-telje. ⁴⁶ Goe te a, naw dɔ mare ddingiri te ta duju Lubba. ⁴⁷ Lo-kul a, tɔku to le tee dann maann te ngaa, a Jeju nayn ke kare baa nangê. ⁴⁸ Noo a, nje-njaje goe te le aw ddaje singa nya bba aw lelje tɔku to le mba yel ula aw tila kemde. Kare te ke lo mɔngu yenene a, Jeju le nja dɔ maann te aw ke rɔde te ngaa a ta ndayde. ⁴⁹ Toke dooje naw nja dɔ maann te le a, dejeje to uma ann. Yeenn a, duruje ekii. ⁵⁰ Mba dede tɔyn njaa daw dooje are bbeel uta dɔde. A, njange baa njaa n̂-pa ke de tar na: « Areje wurse oso nangê, e-bbeelje ang, ema ann.

⁵¹ Naal tɔku to le nisi mɔrde te a, yel le ew rɔe. Tar nya nje-njaje go Jeju te le. ⁵² Mba ne-mɔri ke Jeju dda ddew mapa te ke n̂-kayn dewje le tɔjude mare ne kara ang bbay. Mede nayn aw ketere.

Jeju ɔru rɔ-to rɔ dewje te nange te ke Jenejarete

⁵³ Jeju de ke nje-njaje goe te n̂-gangeje ba le ngaa, n̂-teeje nange te ke Jenejarete ngaa duruje nange. ⁵⁴ Kake duruje nangê be a, dewje ooje Jeju ngaa gereje. ⁵⁵ Yeenn a, dewje awje ke ngɔru dɔ nange te le tɔyn ngaa, lo ke doo na Jeju le ee ke te a, daw ke nje-rɔ-toje ke te dareje ke tuwaje lede baa baa. ⁵⁶ Lo tɔyn ke Jeju aw ke te, tɔku bbeje te wase ngann bbeje te, ke dɔ-ndɔje te kara, dewje ddeje ke nje-rɔ-toje nata, ngaa waleje na: « Inyade are ta-kubbu lei baa kara dɔruje ke jide.» Yeenn ngaa dede ke dɔreje ta-kubbu laa le, rɔ-to lede nunga.

7

Tar ne-ji-bbeje

¹ Parijiyenje, ke mare nje-kɔruje gel-ndu ke inje Jurusalem ddeje mɔnɔnje naa rɔ Jeju te. ² Dooje a, mare nje-njaje goe te

usaje ne ke jide ke ne-yerew ɔru. N̂-tokoje jide ang.

³ Mba, Parijiyenje ke kese Jiipije tɔyn, aw ngemje ne-ji-bbeje le kadedeje. N̂-tokoje jide ke maje bba dusaje ne. ⁴ Toke dinje lo te ke dɔ dewje mɔnɔn naa ke te a, n̂-tokoje rɔde ta kɔru ne yerew ke ddang rɔde te bba dusaje ne. Daw ngemje mare ne-ji-bbeje le kadedeje nya toke le: Gusu toko engoje, joje, ke sambeje.

⁵ Yeenn a, Parijiyenje ke nje-kɔruje gel-ndu dujuje Jeju na: « Mba ddi bba nje-njaje goi te aw ddaje ne ke turu nduje le kajeje ang a, aw usaje ne ke jide yerew wa?» ⁶ Jeju ilade te na: « See nje-ngemje, Ejayi ila mber dɔse te ke dɔgole. N̂-pa na: « Maketuru le Lubba na: <Dewje neenn aw walem taade te baa, a mede to dang sem.

⁷ Polo ke daw polom

to ne kara ang,

mba neje ke daw n̂-tɔjuje

toje to nduje ke inje ta dewje te baa.» »

⁸ Jeju pa bbay na: « Inyaje Nduje le Lubba a, nduje ke inje ta dewje te a aw bbeelje.» ⁹ N̂-teel n̂-pa bbay na: « E-mbeteje Nduje le Lubba tɔkɔrɔ njaa, a ne-ji-bbeje le kaseseje a aw ngemje. ¹⁰ Mba Moyiji pa na: « Oo ta bɔije ke koinje». N̂-pa tɔ na: « Dew ke ndɔɔl bɔeje wase kɔenje a, maji kare n̂-tɔle.» ¹¹ A sese, e-paje na: « Toke dew pa are bɔeje wase kɔenje na n̂-ndiki ta kume ke mare ne, a ne le to korban, kande tar le na: <Ne ke dew ngem ta kare Lubba,> a, ¹² sese areje ddew dew le kare ɔku ne le bɔeje wase kɔenje le. ¹³ Gusu ke baann a aw tujuje ne tar le Lubba are ddee to ne ke baa ddew ne-ji-bbeje te ke aw tɔjuje. Aw ddaje mare neje nya toke baann tɔ.»

Ne ke aw dda bba dew aw ddee to ne-yerow

¹⁴ Goe te a, Jeju bbar dewje ke banya le ngaa, pa arede na: « Ooje tar lem ke maje bbo e-gereje kande. ¹⁵ Mare ne ke in ddaka ande me dew te ke a ddae kare n̂-ddee to ne-yerow goto. Ne ke in me dew te tee ke ddaka a, a kase ddae kare n̂-ddee to ne-yerow.» ¹⁶ Dew ke mbia to ta koo ne tar a, maji kare oo tar neenn.

¹⁷ Toke ninya dewje ke banya le ddew ew, ngaa naw ande me key te a, nje-njaje goe te dujeje gel gusu-tar neenn le. ¹⁸ Jeju ilade te na: « Sese kara e-gereje ne ang to wa? Ne kara ke in ddaka ande me dew te, ke a kase dda kare n̄-ddee to ne-yerow goto. E-gereje neenn ang wa? ¹⁹ Mba ne le ande bbengere te ang. Aw mee te, ngaa goe te a, tee mee te ke ddang. Ddew tar te neenn, Jeju toju to dew a kase kusa ne toyn.

²⁰ N̄-pa bbay na: « Ne ke in me dew te tee ddaka a, aw ddae are n̄-ddee to ne-yerow. ²¹ Mba kejeje ke maji ang aw inje me bbengere dew te key bba aw ddaje are dew aw dda kaya, bboko, aw tɔl dew, ²² aw dda lo-to-majang, dda bbo ne-kinga, mee aw maji ang. Naw nula dew naa te, naw dda ne ke ke dɔgɔle ang, naw nunda me ke dew, naw nane de dew, noo rɔe bo, ngaa n̄-dda ne mbe. ²³ Neje toyn ke maji ang neenn le toyn inje me dew te bba aw ddaeje are n̄-ddee to ne-yerew.»

Koo me te le dene ke to Jiipi ang

²⁴ Jeju ɔtu lo teenn, aw nange te ke Tir. Nande me mare key te, a n̄-ndiki kare dew gere to nee lo teenn ang, a dewje gɔnje gereje. ²⁵ Mare dene ke ndil ke maji ang ee me ngonne te oo tare ngaa ddee ke tɔke oso nɔ gɔle te. ²⁶ Dene le to Gereke, duje Penisi, nange te ke Siri. N̄-duju Jeju kare tubba ndil ke maji ang le me ngonne te le. ²⁷ Jeju pa are na: «Inya are ngannje usaje ne mede ndann bba. Mba maji kunn ne-kusa le ngannje kila kare ngann bisije ang.» ²⁸ Dene le ilae te na: «Ye njaa ann, nje-ne-toju, a ngann bisije aw usaje baburu ne-kusaje ke nganje inyaje are aw gayn kɔ tabele te le.» ²⁹ Yeenn ngaa, Jeju pa are na: « Wɔju dɔ tar lei neenn le, e-tel aw key lei, mba ndil ke majang le tee me ngonni te ke ddang mban.» ³⁰ Dene le tel key a, inga ngonne le dɔ tuwa te. A ndil ke maji ang le inya mban.

Jeju dda are dew ke mbia utu pa tar

³¹ Jeju ɔtu nange te ke Tir, ria dɔ nange ke tɔku bbeje ke dɔku eeje ke te, ngaa aw er ke tɔku ba te ke Galile, ke ddew ke Sidɔn. ³² Dewje ddeeje ke mare dew ke mbia utu ngaa aw pa tar pin rɔe te.

N̄-waleje Jeju le nya kare ila jia dɔe te. ³³ Yeenn ngaa Jeju aw ke dingaw le ddew ew ke dewje ke banya le ngaa, tula ngann jia mbia te joo kem, ngaa goe te a, dda maann tae ɔru ne ndɔen. ³⁴ Goe te a, nunn keme ke taar, ngaa nila kewn a n̄-pa na: « Epata». Kande tar le na: « E-teyn rɔi.»

³⁵ Njange baa njaa a, mbi dingaw le teyn, ngaa ndɔen tutu, a nunn kutu pa tar ke maje. ³⁶ Jeju ndeje dewje le kare paje tare are dew ang. A ke ndɔ toyn ke naw ndejede le a, daw pa tar neje ke naw dda le ke kete kete. ³⁷ Tar le nya dewje ke banya le ngaa paje na: « Neje toyn ke n̄-dda to neje ke maji nya. N̄-dda nare nje mbi-kutuje ooje tar, ngaa nje ke ndɔnde tɔ kara paje tar tɔ.»

8

Jeju are ne-kusa dewje doro ɔ

¹ Me ndɔje teenn, dewje ke banya tel mbɔnje naa bbay, a deeje ke ne-kusa ang. Yeenn ngaa Jeju bbar nje-njaje goe te ngaa pa arede na: ² « Dewje ke banya neenn ddamje ndoo. Mba dda ndɔ muta ngaa deeje rɔm te neenn, a dingaje ne-kusa ang. ³ Bbo m-tubbade mare n̄-telje bbee lede mede bbo baa, singade a kɔru ke ddew, mba mareje inje ddew ew. ⁴ Nje-njaje goe te ilaeje na: « Lo neenn to me kɔr baa, a lo ke dda ja kinga ne-kusa ke te ta kare dusaje dare mede ndann wa? ⁵ N-dujude na: « Eeje ke mapa baann wa?» N-paje na: « Siri» [N̄-dujude na: « Eeje ke mapa baann wa?» Dilaeje te na: « Jee ne siri.»]

⁶ Yeenn ngaa n̄-duju dewje ke banya le kare isije nangê. Goe te a, n̄-jin mapaje ke siri le, ngaa nare wooyo Lubba a, n̄-tete nare nje-njaje goe te are kaynje dewje ke banya le. ⁷ Nje-njaje-goe te le eeje ke mare ngann kanjije tɔ. Nare wooyo Lubba wɔju dɔ ngann kanjije le ngaa n̄-dujude kare n̄-kaynje dewje ke banya le. ⁸ Dusaje nejeenn le mede ndann ngaa n̄-mbɔnje kese ne-kusa le ase kare siri. ⁹ Kɔr dewje ke eeje lo-teenn le ase doro ɔ. Goe te a, Jeju tubbade are n̄-telje bbê lede. ¹⁰ Njange baa goe te a, naal tɔku to nisi

me te de ke nje-njaje goe te ngaa dawje nange te ke Dalmanuta.

Parijiyenje dujuje ne-mōri

¹¹ Parijiyenje ddee teeje ngaa, unnje kutu mayn tar ke Jeju. N-dujeje na: « E-dda mare ne-mōri are joo, ta tōjuje to Lubba a ulai.» Mba n̄-ndikije ta nae.

¹² Jeju ila kewn ke singa ngaa pa na: « Mba ddi bba dewje ke bbasine neenn dujuje mare ne-mōri wa? M-pa tar ke tōkōrō marese: Ma dda mare ne mōri kare dooje ang.» ¹³ Goe te a, Jeju inya Parijiyenje le a aal tōku to aw tura tōku ba te.

Jeju pa tar dō wum te le Parijiyenje ke le Erode

¹⁴ Me nje-njaje go Jeju te oy ta kaw ke mapa toke banya. Kara baa be a deeje ne me tōku to te le. ¹⁵ Jeju ndōru mbide na: « Ooje ke maje bba! Aaje rōse wōju dō wum le Parijiyenje, ke le Erode tō. ¹⁶ Yeenn ngaa n̄-paje tar horo naa te mba deeje ke mapa ang.

¹⁷ Jeju gere tar lede le, ngaa pa arede na: « Mba ddi bba aw maynje naa tar horo naa te mba mapa ke eeje ne ang wa? E-gereje ne ang bbay wa? Ooje tar a e-gereje kande ang bbay wa? Mese nayn aw ketere bbay wa? ¹⁸ Kemse to, a ooje lo ang wa? Mbise to, a ooje tar ang wa? Mese ole ang wa? ¹⁹ Ndō ke m-tete mapa mi mba dingawje kōr mi le, e-mbōnje kese ddusu ngann kare baann wa? Dilaeje te na: « Ngann kare dōku gire joo.» ²⁰ Jeju dujude bbay na: «Ndō ke m-tete mapa siri mba dewje kōr sō le, e-mbōnje kese ddusu kare baann wa?» Dialeje te na: « Ngann kare Siri.» ²¹ Yeenn ngaa n̄-dujude na: « Yeenn kara e-gereje ang bbay wa?»

Jeju dda are nje-kem-tō oo lo Betesayida

²² Jeju de ke nje-njaje goe te n̄-teeje Betesayida a, dewje ddeeje ke mare nje-kem-tō rō Jeju te le, ngaa waleje nya kare ore ke jia. ²³ Nuwa ji nje-kem-tō le ngaa n̄-tee saa me bbe te le ke ddang. N-dda maann tae nōru ne keme ngaa nila jia keme te. Goe te a, n̄-duje na: « Oo mare ne wa?» ²⁴ Dingaw le teyn keme ngaa pa na: « Moo dewje a n̄-toje toke le kakejeenn,

a daw n̄-nja.» ²⁵ Goe te a, Jeju tel ila jia kem dingaw te le bbay, ngaa keme le uja are noo neje tōyn ke maje. ²⁶ Jeju tubbae kare n̄-tel key laa, ngaa pa are na: « Ande me tōku bbe te le ang.»

Pierre pa na Jeju to Mesi

²⁷ Jeju de ke nje-njaje goe te dawje er ke ngann bbeje te ke mbōr Sejare Pilipi te. Toke daw dawje a, n̄-duju nje-njaje goe te na: « Dewje na m-to na wa?» ²⁸ Dilaeje te na: « Mareje paje na e-to Jan-Batise, mareje paje na e-to Eli, a mareje paje na e-to kara le Nje-kilaje mber-tar le Lubba.»

²⁹ Ngaa n̄-dujude na : « A sese, e-paje na m-to na wa?» Piyar ilae te na: « E-to Mesi.» ³⁰ Yeenn ngaa n̄-dōru mbide nya kare n̄-paje tare dare dew ang.

Jeju pa tar koy laa ke tar kin laa horo dewje te ke oy

³¹ Goe te a, Jeju unn kutu tōju ne nje-njaje goe te na: « Maji kare Ngonn le dew oo ndoo nya. Tōkuje le Jiipije, ke tōku nje-poloje Lubba, ke nje-kōruje gel Ndu a mbeteje. Da toleje, ngaa ndō mota goe te a, na kin horo dewje te ke oy. ³² N-pa tar neenn le narede ke ddaka ke maje. Yeenn ngaa Piyar ore ke guku, a unn kutu kin saa. ³³ A Jeju turu rōe aa nje-njaje goe te le ngaa in ke Piyar pa na: « Otu ke ddang gom te, Satan, mba keje lei to keje le dew bbo to keje le Lubba ang.»

³⁴ Goe te a, n̄-bbar dewje ke banya, ke nje-njaje goe te ngaa n̄-pa narede tōyn na: « Toke dew ndiki ta kunn gom a, maji kare neje rōe ang, ngaa noto kake-dese laa, a nunn gom. ³⁵ Mba dew ke ndiki ta ngem tebbe laa a, tebbe laa le a nayn ke kōrō. A dew ke tebbe laa nayn ke kōrō wōju dōm, ke dō Tar ke maji a, a ngem tebbe laa le toke tōkōrō njaa. ³⁶ Bbo dew inga ne tōyn ke dō nange te neenn, a tebbe laa nayn ke kōrō a, ddi ke maji a na kinga goe te wa? ³⁷ Ddi a dew a kase ta kare ta tel kinga ne tebbe laa wa? ³⁸ Bbo dew dda rō-kul lem, ke rō-kul tar lem kem dewje te ke bbokone neenn a, Ngonn le dew a dda rō-kul laa ndō te ke na ddee ke anjije laa ke majije tōyn me piti te le Bōeje. Mba

dewje ke bbasine neenn le toje to nje-neddaje ke maji ang ddem, nje-mbeteje taa Lubba ddem.

9

¹ Jeju tel pa arede bbay na: « Tɔkɔrɔ njaa m-pa marese, mare dewje horose te neenn a koyje ang ndereng, ta da koo Bbekɔn le Lubba ke a ddee ke singa-mɔngu.

Jeju turu to dang

² Ndɔ misan goe te a, Jeju jin Piyar, Jake, ke Jan ngaa aw ke de dɔ ddingiri te ke karede baa. Jeju turu to dang kemde te. ³ Kubbu laa kara ndɔnren ngaa nda kayn kayn. Dew kara dɔ nange te neenn ke a kase dda kubbu laa kare nda toke baann goto. ⁴ A ta koo a, nje-njaje go Jeju te le ooje Eli de ke Moyiji ke aw paje saa tar. ⁵ Yeenn ngaa Piyar pa are Jeju na: « Nje-ne toju, maji kare n-nayn neenn, jula keykam mota: Lei kara, le Moyiji kara, le Eli kara.»

⁶ Piyar gere tar kara ke a pa ang, mba ne de ke nje-mareje ke joo le bbeel ddade nya. ⁷ Mum ddee kiride ngaa mare ndu bbar me mum te le na: « Dew neenn to Ngunum ke m-ndikie nya. Ooje tae!» ⁸ A ta koo a, nje-njaje-go Jeju te le aaje lo mbɔrde te a, dooje dew kara ang ngaa. Jeju ke kare baa njaa ar ke de. ⁹ Toke dinje dɔ ddingiri te le daw ddisije a, Jeju ndɔru mbide na: « Dang kara e-paje tar ne ke ooje le areje dew oo ang, ndereng ndɔ te ke Ngonn le dew a kin horo dewje te ke oy.» ¹⁰ N-ndikije go tar te le Jeju le ke maje, a daw dujuje tar horode te na: « Kin horo dewje te ke oy a to ddi wa?» ¹¹ Ngaa n̄-dujuje Jeju na: « Mba ddi bba nje-kɔruje gel Ndu paje na Eli a ddee dɔngɔr bba wa?» ¹² Jeju ilade te na: « Tɔkɔrɔ, Eli a ddee dɔngɔr bba njaa, ta tel ke neje tɔyn dɔgɔlɔ te. A mba ddi bba Maketuru le Lubba pa na: <Ngonn le dew a koo ndoo nya, ngaa dewje a mbeteje> wa? ¹³ A m-pa marese, Eli ddee mban. A n̄-ddaje saa ne tɔyn ke mede ndiki, ddew kara baa ke tar ke Maketuru le Lubba pa dɔe te le.

Jeju tubba ndil ke maji ang rɔ mare ngonn te

¹⁴ Kare ke Jeju de ke nje-njaje goe te ke mota le n̄-ddeeje ngɔsi ke keseje a, dooje dewje ke banya ke guku keseje le, ke nje-kɔruje gel Ndu ke aw maynje tar ke de. ¹⁵ Kake dewje ke banya le ooje Jeju le a, mede unda dɔ benya, ngaa n̄-tilaje keme ke ngɔru ta ddae lapiya. ¹⁶ Jeju duju nje-njaje goe te na: « Aw maynje ke de tar wɔju dɔ ddi wa?» ¹⁷ Mare dew ke ee horo dewje te ke banya le ilae te na: « Nje-netɔju, m-ddee ke ngunum ke dingaw rɔi te mba mare ndil ke maji ang aw jɔke are n̄-pa tar ang. ¹⁸ Lo tɔyn njaa ndil le aw unne te ilae nangê. Jum-tae aw tee, naw ngeer ngange ngaa n̄-mɔngu. M-duju nje-njaje goi te kare n̄-tubbaje ndil ke maji ang le a, duma ne pin.» ¹⁹ Jeju pa arede na: «E-see dewje ke koo me te lese goto neenn, ma nayn ke se be mba ndɔ baann wa? Ma kumase mba ndɔ baann bbay wa? E-ddeeje ke ngonn le aremje.»

²⁰ Yeenn ngaa n̄-ddeeje ke ngonn le dareje. A kake ndil ke maji ang le oo Jeju a, unn kutu yeke ngonn le ke singa. Ngonn le oso nangê naw ndubbu ngaa jum-tae aw tee. ²¹ Jeju duju bɔ ngonnje le na: «Neenn aw ddae dda ndɔ baann ngaa wa?» Bɔeje le ila Jeju te na: «Ke kase baa njaa.» ²² Ndil le aw ilae taar taar kem puru te, ang a, me maann te ta kare noy. Bbo ase ta dda mare ne a, oo kem-to-ndoo leje bbo umaje.» ²³ Jeju pa are na: «Mba ddi bba e-pa na: <Bbo ase ta dda mare ne a,> wa? Dew ke koo mee te laa to a kase dda ne tɔyn!» ²⁴ Njange baa njaa a, bɔ ngonnje le uru ekii ke taar na: «Moo mem te! A e-ddee umam mba koo me te lem goto.»

²⁵ Jeju oo dewje ke banya ke aw ddeeje ke ngɔru ke rɔde te a ndange ndil ke maji ang le na: «Ei ndil ke nje-dda kare dew pa tar ang ddem, dew oo tar ang ddem, e-tee rɔ ngonn te neenn ke ddang ta e-tel ande mee te ang ngaa.» ²⁶ Ndil ke maji ang le uru ekii, yeke ngonn le ke singa ngaa tee ke ddang. Ngonn le to toke dew ke oy are dewje nya paje na: «Noy mban.» ²⁷ A Jeju uwa ji ngonn le are in ar taar.

²⁸ Toke Jeju tel aw key, ngaa nje-njaje goe te njaa naynje saa ke karede baa a,

ñ-dujeje na: «Mba ddi bba jeje juma ke tubba ndil le pin wa?» ²⁹ Nilade te na: «Ddew duju-Lubba te kara baa a dew a kase tubba ne ndil ke baann.»

Jeju tel pa tar koy ke tar kin laa

³⁰ Dɔtuje lo teenn, ñ-ndayje ke ddew ke nangue te ke Galile a ñ-ndiki kare dew gere ang. ³¹ Mba, naw tɔjuje ne nje-njaje goe te ngaa ñ-pa na : «Da kila Ngonn le dew ji dewje te kare ñ-tɔleje, ngaa ndɔ muta goe te a, na kin horo dewje te ke oy.» ³² A nje-njaje goe te le gereje kande tar laa le ang, a ñ-bbeelje ta duje.

Na to dew ke bo wa?

³³ Daw ñ-teeje Kaperenayum. A toke disije me key te a, Jeju duju nje-njaje goe te na: «Ddi bba aw maynje ne naa tar horose te ddew-bô wa?» ³⁴ A dilaje tar te ang, mba kare ke ñ-naynje ddew-bô bbay le, daw maynje naa tar ta gerese se na a to dew ke bo uta nje-mareje wa? ³⁵ Yeenn ngaa Jeju isi nangê a bbar nje-njaje goe te ke dɔku gire joo le, ngaa pa arede na: «Bbo dew ndiki ta to dew ke dɔngɔr a, maji kare ñ-to dɔboyn dew ke go keseje te toyn, ngaa ñ-ddee to nje-kula lede toyn.

³⁶ Goe te a, Jeju unn mare ngonn ke ngaji undae dann de te. Nuwae ke kare te, a ñ-pa nare nje-njaje goe te na: ³⁷ «Dew ke taa mare ngonn ke toke ne neenn ke rɔe te ke rim a, ema njaa ñ-taam. Ngaa dew ke taam ke rɔe te a, to dew ke ulam a ñ-taae, bbo to ema ke karem ang.»

Dew ke mbeteje ang, to dew leje

³⁸ Jan pa are Jeju na: «Nje-ne tɔju, joo mare dew aw tubba ndilje ke maji ang ke rii. A n-sange ddew ta kɔke ddewe, mba ñ-to dew leje ang.» ³⁹ A Jeju ilae te na: «ɔkeje ddewe ang, mba dew kara ke a dda ne-mɔri ke rim, ngaa njange baa goe te a, a tel pa tar lem maji ang goto. ⁴⁰ Mba dew ke mbeteje ang, to dew leje. ⁴¹ Tɔkɔrɔ njaa m-pa marese, toke dew arese maann-kay me engo-maann te kara are ayje mba to ke e-toj e to dewje le Kiriste a, dew le a kinga kuka laa.

Jeju ndɔru mbi nje-njaje goe te

⁴² Dew ke dda are mare ngonn kara horo dede te ke dooje mede te sem neenn oso me majang te a, maji ta tɔ tɔku er gɔse te, ta kilae me baa te. ⁴³ Bbo jii aw dda are e-dda majang a, e-gange ke ddang. Mba kinga tebbe ke tɔkɔrɔ jii kara baa, maji uta ngem jii joo kem kaw ne kem puru te ke aw ɔn ke ndɔ ke ndɔ. ⁴⁴ [Lo teenn kore ke aw ɔn dew oy ang ddem, puru ke aw ɔn oy ang ddem.] ⁴⁵ Bbo gɔli aw dda are e-dda majang a, e-gange ke ddang. Mba kinga tebbe ke tɔkɔrɔ gɔli kara baa maji uta ngem gɔli joo kem kare dilai ne kem puru te, ke aw ɔn ke ndɔ ke ndɔ. ⁴⁶ [Lo teenn, kore ke aw ɔn dew oy ang ddem, puru ke aw ɔn oy ang ddem.] ⁴⁷ Bbo kimi aw dda are e-dda majang a, ɔru ke ddang. Mba maji ta kande Bbe-kɔn te le Lubba kimi kara baa, uta ngem kimi joo kem kare dilai ne kem puru te ke aw ɔn ke ndɔ ke ndɔ. ⁴⁸ Lo teenn kore ke aw ɔn dew oy ang ddem, puru ke aw ɔn oy ang ddem. ⁴⁹ Mba puru a kɔru dewje tɔyn toke kate ke dɔru ne te. ⁵⁰ Kate to ne ke maji. A bbo kate tel neel ang ngaa a, ddi bba dew a dda kare kate le tel neel bbay wa? Maji kare kate to rɔse te ta isije ke me-wul-lɔm horose te.

10

Tar kinya naa le dene de ke dingaw

¹ Goe te a, Jeju ɔtu lo teenn aw nange te ke Jude, tura Jurden te. A dewje ke banya tel mbonje naa rɔe te bbay, are naw ñ-tɔjude ne ddew kara baa toke naw ñ-dda ke ndɔ tɔyn.

² Parijiyenje awje rɔ Jeju ta nae, ngaa dujeje na: «Ndu are ddew dingaw ta tubba dene laa wa?» ³ Jeju ilade te na: «Moyiji unn ndu arese na ddi wa?» ⁴ Dilaeje te na: «Moyiji are ddew dingaw kare dda maketuru ta tɔju to ninya dene le ne ngaa, bba ta tubba dene laa.» ⁵ Yeenn ngaa Jeju pa arede na: «Moyiji uja ndu neenn le maketuru te arese wɔju dɔ me-ketere lese. ⁶ A kunn kutu neje te ke Lubba dda le, ñ-dda dingaw de ke dene. ⁷ Mba yeenn a, dingaw a kinya bɔeje, ke kɔenje ta nayn ke dene laa, ⁸ ta dede joo kem, da ddeeje to da-rɔ ke kara baa. ⁹ Ne

ke Lubba mbon naa te a, maji kare dew kayn hore ang.»

¹⁰ Kare ke n-teeje key a, nje-njaje-go Jeju te le tel dujeje tar do tar te neenn le bbay. ¹¹ Nilade te na: « Dew ke tubba dene laa, ngaa taa mare, dda maji ang ke dene ke kete ke n-tubbae le. ¹² Ddew kara baa, bbo dene mbete ngaweje, a tel taa mare a, dene le dda lo-to maji ang.»

Jeju bbar tar ke maji do ngannje te

¹³ Dewje ddeeje ke ngannje kare Jeju orude ke jia, a nje-njaje goe te aw inje ke dewje le. ¹⁴ Jeju oo neenn le, a neele ang, ngaa pa are nje-njaje goe te le na: « Inyaje ngannje are ddeeje rom te, okuje de ddew ang. Mba Bbe-kon le Lubba to le dewje ke toje toke le ngannje. ¹⁵ Tokoro njaa m-pa marese, dew ke taa Bbe-kon le Lubba toke le ngonn ang a, a kande me te ndo kara ang. ¹⁶ Yeenn ngaa nuwa ngannje le ke kare te, nila jia dode te ngaa n-bbar tar ke maji dode te.

Jeju de ke nje-ne-kinga

¹⁷ Kare ke Jeju unn ddew ta kotu a, mare dingaw ddee ke ngoru osu mekeji gole noe te ngaa duje na: « Nje-ne-toju ke maji, ddi a maji kare m-dda bba ta kinga ne tebbe ke ke ndo ke ndo wa?» ¹⁸ Jeju ilae te na: « Mba ddi bba e-bbare dew ke maji wa? Dew ke maji goto, Lubba kara baa a maji. ¹⁹ E-gere nduje ke na: «E-tol dew ang, e-dda lo-to maji ang ang, e-bboko ang, e-pa tar naji ngem ang, ere dew e-taa ne laa ang, e-wal boije ke koinje.» ²⁰ Dingaw le ilae te na: « Nje-ne-toju, maw ngem ndujeenn ke kasem baa ndereng bbokone.» ²¹ Jeju aae, ngaa ndike, ngaa pa are na: « Ne kara ngaa dui: Aw labbe neje toyn ke ee ne, ta are nare nje-ndooje. A a kinga neje darâ. Goe te a, e-ddee unn gom.» ²² A toke dingaw le oo tar le a, roe oy njururu ngaa notu ke ro-neel ang, mba nee ke ne-kingaje nya.

²³ Jeju ila keme aa ne lo mbore te toyn ngaa pa are nje-njaje goe te na: « To ngeng nya ke nje-ne-kingaje ta kande me Bbe-kon te le Lubba.» ²⁴ Tar le gange singa nje-njaje goe te le. A Jeju pa arede bbay na: « Ngannem, to ngeng nya ta kande me

Bbe-kon te le Lubba! ²⁵ Kande le nje-ne-kinga me Bbe-kon te le Lubba ngeng uta kande le jambal buwa suwa te.» ²⁶ Tar le aw gange singa nje-njaje goe te le ke kete kete. Ngaa n-duju naa na: « Yeenn a, na bba ase kinga kaji wa?» ²⁷ Jeju aade ngaa pa arede na: « To ne ke nya dew, bbo nya Lubba ang. Mba Lubba ase ta dda ne toyn.»

²⁸ Yeenn ngaa Piyar pa are na: « Oo! Jinya neje toyn a junn goi.» ²⁹ Jeju ilae te na: « Tokoro m-pa marese: Dew ke inya key laa, ngakoen ke dingaw wase nje ke dene, koenje wase boeje, nganne wase ndooje laa waju dom, ke do Tar ke majia, ³⁰ a tel kinga nejeenn ase gol kor kara bbasine neenn. Na kinga key, ngakoen ke dingaw ke nje ke dene, koenjedede, ngannje, ke ndooje. Dewje a kula keme ndoo to. A na kinga tebbe ke ke ndo ke ndo me ndoje te ke aw ddeeje. ³¹ Nya le dewje ke toje to dewje ke dongor, a toje to dewje ke guku. Ngaa dewje ke toje to dewje ke guku, a toje to dewje ke dongor.

Jeju tel pa tar koy ke tar kin laa bbay

³² Jeju de ke nje-njaje goe te daw dawje ke Jurusalam a, noru node. Keje tar tol nje-njaje goe te le ngaa bbeel dda dewje ke aw unnje gode le to. Jeju tel oru nje-njaje goe te ke doku gire joo le er kara te, ngaa unn kutu pa tar karede do ne te ke a ta kingae le na: ³³ « Ooje, jaw jawje ke Jurusalam. Dewje a kilaje Ngonn le dew ji toku nje-poloje Lubba te, ke nje-koruje-gel ndu. Da gange sariya-yo doe te ngaa da kilae ji dewje te ke gereje Lubba ang. ³⁴ Da kokeje, da ti weren doe te, da tundaeje, da toleje ngaa ndo mota goe te a, na kin horo dewje te ke oy.»

Jean de ke Jake n-dujuje mare ne ji Jeju te

³⁵ Goe te a, Jake de ke Jan ke toje to ngann le Jebede n-ddeeje ro Jeju ngaa n-paje dareje na: « Nje-ne toju, n-ndiki kare e-dda ne ke ja ta duji neenn areje.» ³⁶ Jeju dujude na : « Ddi a e-ndikije kare m-dda marese wa?» ³⁷ Dilaeje te na: « Ndo piti lei a, jeje ke joo neenn, are kara isi do ji-koli te, a kara isi do ji-geli te.» ³⁸ Jeju ilae te na: « E-gereje ne ke aw dujuje

ang. A kaseje ta kay engo kem-to-ndoo ke ma ta kay wa?» A kaseje ta kinga batem kem-to-ndoo ke ma ta kinga neenn wa?»
³⁹ Dilaeje te na: « Jase.» A Jeju pa arede na: « Tɔkɔɔ, a kayje engo kem-to-ndoo ke ma ta kay, a kingaje batem kem-to-ndoo ke ma ta kinga. ⁴⁰ A tar kisi dɔ ji-kɔlem te, wase dɔ ji-gelem te to tar lem ang. Lo le to wɔju dɔ nje ke Lubba mɔse kete wɔju dɔde.»

⁴¹ Keseje ke dɔku le ooje tar le a, ungu ɔnde dɔ jake de ke Jan te. ⁴² Yeenn ngaa Jeju bbarde tɔyn ngaa pa arede na: « E-gereje to nje ke dewje aw oojede to mbayje aw ddaje dingaw dɔ dewje te, ngaa dewje ke bo aw nyaje dɔde te. ⁴³ A horose te, to toke baann ang. A toke mare dew horose te ndiki ta ddee to dew ke bo a, maji kare n̂-ddee to nje-kula lese. ⁴⁴ Ngaa toke mare dew horose te ndiki ta ddee to dew ke dɔngɔr a, maji kare n̂-ddee to bbere lese tɔyn. ⁴⁵ Mba Ngonn le dew ddee kare dewje ddeeje to nje-kulaje laa ang. N̂-ddee ta to nje-kula le dewje, ta kunn rɔe to ne-kuka dɔ dewje ke banya.

Jeju dda are kem Bartime ddee maji

⁴⁶ Jeju, ke nje-njaje goe te n̂-teeje Jeriko. Ngaa toke Jeju de ke nje-njaje goe te, ke dewje ke banya daw n̂-teeje me tɔku bbe te le ta kɔtu a, mare nje-kem-tɔ ke to ngonn le Time, ria na Bartime isi mbɔr ddew te aw kɔy ne. ⁴⁷ Toke noo na Jeju ke Najarete a aw nday a, nunn kutu kuru ekii na: « Jeju, Ngonn le Dabbiti oo kem-to-ndoo lem!» ⁴⁸ Dewje nya inje saa kare nutu tae, a nuru ekii ke taar na: « Ngonn le Dabbiti, oo kem-to-ndoo lem!» ⁴⁹ Jeju ar lo kara ngaa pa na: « E-bbareje.» Dewje le bbareje ngaa paje areje na: « E-dda singa in taar, naw bbari!»

⁵⁰ Nila tɔku kubbu laa nangê, nubba nange nin nar taar ngaa naw ke rɔ Jeju te. ⁵¹ Jeju duje na: « Ddi a e-ndiki kare m-dda mari wa?» Nje-kem-tɔ le ilae te na: « Nje-ne-toju, m-ndiki ta tel koo lo!» ⁵² Jeju pa are na: « Aw, koo me te lei aji!». Njange baa goe te a, n̂-tel noo lo ngaa nunn go Jeju ddew-bô.

11

Kande le Jeju Jurusalam

¹ Toke Jeju ke nje-njaje goe te teeje ngɔsi ke Jurusalam, ngɔsi ke Betepaje, ke Betani, dɔ ddingiri kake olibeje te a, Jeju ula nje-njaje goe te joo nɔe te kete. ² Ngaa pa arede na: « Awje ngonn bbe te ke nɔse te tonn. A ta teeje be a, a kooje mare ngonn kororo ke n̂-tɔe, nayn dew isi dɔe te ang bbay. E-tuteje e-ddeeje saa. ³ Bbo dew dujuse na: «Mba ddi bba e-ddaje ne ke be wa» a, ilaeje te na: «Ebbe-dewje a duju, a na kare n̂-tel saa njange baa.» »

⁴ Dawje ngaa dingaje ngonn kororo ke toke tɔe ta ndoko te ddaka mbɔr ddew te, ngɔsi ke ta key ngaa n̂-tuteje. ⁵ Mare dewje ke eeje teenn dujujede na: « Ddi a aw ddaje neenn wa? Mba ddi bba aw tutuje ngonn kororo le wa?»

⁶ Nje-njaje go Jeju te le ilaje dewje le te ddew kara baa toke Jeju pa arede le. Ngaa dewje le inyade are dawje saa. ⁷ Dawje ke ngonn kororo le dare Jeju. N-labbeje kubbuje lede dɔ kororo te le, ngaa Jeju aal isi dɔe te. ⁸ Dewje nya labbeje kubbuje lede dɔ ddew te, a mareje tukaje kamje me mu te labbeje dɔ ddew te. ⁹ Dewje ke aw njaje nɔ Jeju te, ke nje ke aw njaje goe te aw uruje ekii na: « Ojana! Maji kare Lubba bbar tar ke maji dɔ dew te ke aw ddee ke ri Ebbe-dewje. ¹⁰ Maji kare Lubba bbar tar ke maji dɔ kɔn-bbe te ke aw ddee. Kɔn-bbe le kajeje Dabbiti. Piti to le Lubba ke isi dduutu dara te nu!»

¹¹ Jeju tee Jurusalam, ngaa aw ande key-polo-Lubba te. Nila keme naa ne neje tɔyn mbɔre te, ngaa goe te a, ne de ke nje-njaje goe te ke dɔku gire joo le dawje ke Betani mba lo wul mban.

Kake Pige ke ande ang

¹² Lo-kare te a dinje Betani daw dɔtuje a, bbo dda Jeju le. ¹³ Noo mare kake pige ke kame ee te ddew ew, ngaa naw ngɔsi ta koo se kande to wa? A kame dɔɔ a noo. Mba to neyn kande le Pige ang. ¹⁴ Yeenn ngaa Jeju pa are kake Pige le na: « A kande kare dew usa ang nyɔm!» Nje-njaje go Jeju te le ooje tar le.

Jeju tubba nje-ne-labbeje key-polo-Lubba te

¹⁵ N-teeje Jurusalam a, Jeju ande key-polo-Lubba te. Nunn kutu tubba nje-ne-labbeje, ke nje-ndoko neje me key-polo-Lubba te le. N-tuta tabeleje le nje ke aw mbelje nare, ke ne-kisi le nje-labbe derje n-tila, ¹⁶ ngaa nare dew kara oto mare ne nday ne me key-polo-Lubba te le ang. ¹⁷ Goe te a, n-tojude ne na: « Lubba pa me maketuru te laa na: « Da bbar ri key lem to key-duju Lubba, ke gel-dewje toyn a duju Lubba me te. A sese, e-ddaje areje ddee to lo-kiya-ro le nje-bbokoje wa!»

¹⁸ Toku nje-poloje Lubba, ke nje-koruje gel-ndu ooje tar le ngaa, aw sangeje gusu ke ta tol Jeju. N-bbeleje nya, mba ne-toju laa aw gange singa dewje ke banya le toyn. ¹⁹ Lo-kul a, Jeju ke nje-njaje goe te n-teeje me toku bbe te le ke ddang.

Tar kake pige ke oy

²⁰ Lo-kare ke endoo a daw n-ndayje a, dooje kake pige le a oy taar ndereng ngirae te. ²¹ Me Piyar ole do tar teenn le, ngaa pa are Jeju na: « Nje-ne-toju, oo kake pige ke oru saa le a oy njan toonn.» ²² Jeju pa arede na: « Ooje mese te ke Lubba.» ²³ Tokoro njaa m-pa marese: Bbo dew pa are ddingiri toonn na: «Otu lo teenn aw oso ba», a bbo keje-tar to mee te ang, a Lubba a dda kare ne le ddee toke baann. ²⁴ Mba yeenn a, m-pa marese: Ne toyn ke aw dujuje Lubba waju doe a, maji kare ooje mese te to ingaje ne le mban, a Lubba a karese. ²⁵ Ngaa toke arje taar ta duju Lubba, a bbo eeje ke tar ke mare dew a, oruje tar le doe te, areje Bosese ke isi me dara te oru tar dose te to.» ²⁶ A bbo oruje tar do dewje te ang a, Bosese ke darâ a koru tar majang ke e-ddaje dose te ang to.

Na are singa Jeju wa?

²⁷ Jeju ke nje-njaje goe te n-telje Jurusalam bbay. Kare ke Jeju aw nja me key-polo-Lubba te a, toku nje-poloje Lubba ke nje-koruje gel-ndu, ke tokuje le Jiipije ddeeje roe te. ²⁸ N-dujeje na: « Na a ari ddew ta dda ne neenn wa? Wase na njaa gate a ari singa ta dda ne neenn wa? ²⁹ Jeju ilade te na: « Ma dujuse tar kara

baa. Toke ilamje te a, ma bbar ri dew ke arem singa dda nejeenn le karese to. ³⁰ Na a ula Jan are dda batem dewje wa? Lubba wase dewje wa? Ilamje tar te.»

³¹ A n-paje horode te na: « Bbo jilaje te n-pa na: < Lubba a ulae> a, na pa na: < Mba ddi bba e-ndikije te ke Jan le ang wa?> ³² A bbo n-paje na: < Dewje a ula Jan a...> » Toku nje-poloje Lubba ke nje-koruje gel-ndu, ke tokuje le Jiipije le bbeelje dewje ke banya le, mba dewje toyn ooje Jan to nje-kila mber-tar le Lubba. ³³ Yeenn ngaa dilaje Jeju te na: « N-gere ang.» Ngaa Jeju pa arede na: « Ema kara ma bbar ri dew ke arem singa dda nejeenn le karese ang to.»

12

Gusu-tar do nje-ddaje kula ndoo binye te

¹ Goe te a, Jeju unn kutu pa tar ke nje-njaje goe te ke gusu-tar na: « Mare dingaw dda ndoo binye. N-dda ndoko n-guku ne doe. Nuru buwa me er te mba kore ne maann binye le. Ngaa n-dda mare lo-kisi taar mba kaa ne lo ke do ndoo te le. Goe te a, ninya ndoo le ji mare nje-kula ndo binyeje te a, naw mba te. ² Tee kare kuja kande binye te le a, nula nje-kula laa ro nje-kula ndoo binyeje te le kare dula ke engaen. ³ A nje-kulaje le uwaeje undaeje ngaa tubbaeje are n-tel jia baa. ⁴ Nje-ndoo le ula mare nje-kula laa a, nje-kulaje le undaje doe ngaa tajeje. ⁵ Nje-ndoo le tel ula mare bbay a, a nje-kulaje le toleje. N-tel nula mareje banya bbay a, nje-kulaje le tunda mareje, a tol mareje. ⁶ Ngonne ke dingaw ke n-ndike nya kara baa ngaa nayn. Nulae to doboyn dew ro nje-kulaje te le mba n-pa na: <Da bbeel ngonnum.> ⁷ A nje-kulaje le paje horo naa te na: <Nje-kuwa ne-ndubba le ann. E-ddeeje areje n-tole, ta ndoo le ddee to leje!> ⁸ Yeenn ngaa, duwaje ngonni le, n-toleje ngaa n-teeje ke niinne me ndoo te le dilaje ddaka. ⁹ Ddi a nje-ndoo le a dda wa? Na ddee tol nje-kulaje le ta na teel ke ndo le kare mare nje kula ndoo binyeje te ke ddang. ¹⁰ E-turaje tar ke Maketuru le Lubba pa neenn ang wa? Maketuru le na:

«Er ke nje-kosuje key mbeteje le, er lel ddee to singa gól key ke dungu nangê.

¹¹ To ne ke Ebbe-dewje a dda, ngaa kura nya kemje te.» »

¹² Daw sangeje ddew ta kuwa Jeju le mba n̂-gereje to n̂-pa gusu-tar neenn le wɔju dɔde. A n̂-bbeelje dewje ke banya le, ngaa dinyaeje a dotuje.

Tar kuka lambo ke Sejar

¹³ Dulaje mare Parijiyenje, ke mare dewje ke eeje me mbɔnaa te le Erode Atipase rɔ Jeju te ta nae ddew tar te ke tae te. ¹⁴ N-ddee n̂-paje dareje Jeju le na: « Nje-ne-tɔju, n-gere to aw pa tar ke tɔkɔrɔ, aw tɔju ddew le Lubba ddew tar te ke tɔkɔrɔ. Ngaa aw bbeel kem dew ang ddem, dew ke bo wase dew ke ten kara osoi te ang. E-pa areje joo: Ndu areje ddew ta kuka lambo ke tɔku mbay Sejar wase ta kuka ang wa? Ta juka wase juka ang wa?»

¹⁵ A Jeju gere to ne ke daw deje mede te to dang ke ye ke daw n̂-pa, ngaa pa arede na: « Aw namje mba ddi wa? E-ddeeje ke mare kande nare kara aremje moo.»

¹⁶ N-ddeeje ke mare kande nare dareje, ngaa n̂-dujude na: « Endaji dɔ dew, ke maketuru ke n̂-dda kande nare te neenn toje to le na wa?» Dilaeje te na: « To le Sejar.» ¹⁷ Yeenn ngaa Jeju pa arede na : « Areje Sejar ne ke to le Sejar, a areje Lubba ne ke to le Lubba.» Tar laa le nya dewje ke ddeeje ta nae le.

Tar kin le dewje ke oy

¹⁸ Mare saduseyenje ddeeje rɔ Jeju te. Saduseyenje le paje na dewje ke oy a kinje ang. N-dujuje Jeju na: ¹⁹ « Nje-ne-tɔju, Moyiji unn ndu areje me maketuru te na: <Toke dingaw uju ke dene laa ang, a oy a inyae, a bbo ngokɔn dingaw le to a, maji kare n̂-taa dene le nuju ne ngannje nare ngokɔn ke oy le. ²⁰ Lew, mare ngakɔn naaje ke dingaw eeje siri. Ne ke dɔngɔr n̂-taa dene, ngaa nuju saa ang a noy. ²¹ Joo lede taa dene le a uju saa ang a oy tɔ. Mota lede ta dene le a toke baann bbay. ²² Aw ne ke goe goe are dede ke siri le dujuje ang a doyje tɔyn. Ngaa goe te a,

dene le kara oy tɔ. ²³ Ndo kin le dewje ke oy a, na horode te a, a to nje-dene le wa? Mba dede siri tɔyn njaa n̂-taaje dene le.»

²⁴ Jeju ilade te na: « E-ndemje ddew, mba e-gereje Maketuru le Lubba ang ddem, e-gereje singa-mɔngu le Lubba ang ddem.

²⁵ Ndo ke dewje ke oy inje a, dingaw a taa dene ang ddem, dene a taa ngaw ang ddem. Da kisije toke le anjije me dara te.

²⁶ Tar ke wɔju dɔ kin le dewje ke oy le, e-turaje tar ke me maketuru te le Moyiji le ang wa? Lubba pa are Moyiji mbɔr berkam te ke aw ɔn puru pa na: <M-to Lubba le Abaraham, Lubba le Ijake, ke Lubba le Jakobbo.> ²⁷ Lubba to Lubba le dewje ke oy ang, n̂-to Lubba le dewje ke isi kem baa. Yeenn a, e-ndemje ddew njaa nyɔm.»

Ndu ke ngeng uta keseje

²⁸ Mare nje-kɔru gel Ndu oo tar lede le, a gere to tar ke Jeju ilade te to ke dɔgole, ngaa ddee rɔ Jeju te ngɔsi duje na: « Ndu ke dda ngeng uta keseje tɔyn wa?» ²⁹ Jeju ilae te na: « Ndu ke ngeng uta keseje na:

<See ngann Ijarayelje, ooje! Ebbe-dewje ke to Lubba leje a to Ebbe-dewje kara baa.

³⁰ Maji kare e-ndiki Ebbe-dewje Lubba lei ke mei tɔyn, ke kewn lei tɔyn, ke keje lei tɔyn, ke singai tɔyn.> ³¹ Joo le ndu a neenn: <E-ndiki nje-mari toke da rɔi njaa.> Mare ndu ke ngeng uta nje ke jo neenn goto.»

³² Nje-kɔru gel Ndu le pa are Jeju na: « Maji nya, Nje-ne-tɔju! Tar ke tɔkɔrɔ a e-pa neenn. Ebbe-dewje a to Lubba kara baa, mare Lubba dang goto. ³³ Maji kare dew kara kara ndiki Lubba ke mee tɔyn, ke keje laa tɔyn, ke singae tɔyn. Ngaa maji kare n̂-ndiki nje-mare toke da-rɔe njaa. Yeenn maji uta ne-poloje ke ta ro ke nekare-baaje dang dang.» ³⁴ Jeju oo a, tar ke nje-kɔru gel Ndu le ilae te le to tar kemkare. Yeenn ngaa n̂-pa nare na: « Ee ngɔsi baa ke Bbe-kɔn le Lubba.» Goe te a, dew tay duje tar ang ngaa.

Tar dɔ Mesi te de ke Dabbiti

³⁵ Jeju aw tɔju ne me key-mbɔn naa te le jiyipije a, duju tar na: « Nje-kɔruje gel ndu a kaseje ta pa na Kiriste to ngonn le Dabbiti toke baann wa? ³⁶ Dabbiti njaa

kara, toke Ndil-me-nda ddusu mee a, pa na:
Ebbe-dewje Lubba pa are Ebbemje na:
<E-ddee isi dɔ ji-kolum te,
ndereng ta mungu nje-baanji lei kɔy gɔli
te bba.>

³⁷ Dabbiti njaa kara bbar Kiriste to Ebbetje. Yeenn a, Kiriste le a to ngonno toke baann wa?» Dewje ke nya aw ooje tar laa le ke rɔ-nel.

Jeju ndɔru mbi dewje wɔju dɔ nje-kɔruje gel Ndu

³⁸ Jeju pa me ne-tɔju te laa na: « Aaje rɔse wɔju dɔ nje-kɔruje gel ndu ke ndikije ta kula kubbu ke ngal bba ta kase ne lo, ngaa ndikije kare dewje ddajede lapiya nata. ³⁹ N-ndikije ta kuwa lo kisi ke kete me key-mbɔ-naa te, ngaa ta kuwa dɔngɔr lo-kisi lo ne-kusa kusu te. ⁴⁰ Daw n̄-taaje neje le dene-ndubbaje jide te tɔyn ngaa daw dujuje Lubba kure ew ta kare dewje oojede to dewje ke maji nya. Mba yeenn a, sariya ke dɔde te a ngeng nya kuta le kese dewje.»

Ne-kare baa le dene-ndubba ke to nje-ndoo

⁴¹ Goe te a, Jeju tur keme ke ne te ke daw dila ne-kare-baa me te, ngaa naw noo ne ke dewje aw ilaje. Nje-ne-kingaje aw ilaje tɔku nare. ⁴² Mare dene-ndubba ke to nje-ndoo ddee ila ngann kande nare joo kɔre boy ang. ⁴³ Yeenn ngaa Jeju bbar nje-njaje goe te ngaa pa arede na: « M-pa tar ke tɔkɔrɔ marese: Dene-ndubba ke to nje-ndoo neenn ila ne bo uta dewje tɔyn. ⁴⁴ Mba kese dewje tɔyn, nare ke dooje ne ta dda ne ang a dilaje. A ne, bbay nare ke nayn ta kare n̄-ngem ne rɔe a nila.»

13

Jeju pa tar key-polo-Lubba ke da to

¹ Kare ke Jeju in me key-polo-Lubba te aw tee ke ddaka a, mare nje-nja goe te pa are na: « Nje-ne tɔju, Oo erje ke kura neenn, oo tɔku key neenn!» ² Jeju ilae te na: « Tɔku key ke aw oo neenn le, mare er kara a nayn dɔ mare te, lo te ke neenn ang. Da tɔ neje neenn tɔyn.»

* **13:15** 13.15 Ooje Matiye 24.17

Neje ke a toje kete bba dduu ndɔ a ddee

³ Jeju isi nangê dɔ ddingiri olibeje te, nɔ key-polo-Lubba te. A Piyar, Jake, Jan ke Andere ke isije saa keteenn ke karede baa le dujeje na: ⁴ « E-pa areje: Ndɔ ke dda nejeenn a teeje wa? Ddi a, a tɔjuje kare ke neje tɔyn a tunga ne le wa?» ⁵ Yeenn ngaa Jeju pa arede na: « Aaje rɔse! Areje dew erese ang! ⁶ Dewje nya a ddeeje ke rim ngaa a paje na: <M-to Mesi le!> Da kereje dewje nya. ⁷ Bbo ooje tar dɔ ke aw ddeeje ngɔsi ke tar dɔ ke nayn ddew ew a, areje bbeel ddase ang. Maji kare nejeenn le toje. A, a to dduu ndɔ ang bbay. ⁸ Gel-dewje a kinje ta dda dɔ ke mare gel-dewje. Bbe-kɔn a kin ta dda dɔ ke mare bbe-kɔn. Nange a yeke loje te dang dang, tɔku bbo a koso. A nejeenn tɔyn a toje toke le kunn-kutu nduru-ndo le dene.»

Ne ke a kinga nje-njaje go Jeju te

⁹ « A sese, undaje kemse dɔ rɔse te. Dewje a kaw ke se nɔ sariya te. Dewje a tundase me key-mbɔn naa te le Jiipije, da kaw ke se nɔ ngann mbayje te, ke nɔ tɔku-mbayje te wɔju dɔm, ngaa a toje to nje-tar-najije lem. ¹⁰ Mba maji kare dila mber Tar ke majidare dewje tɔyn kete bba. ¹¹ Toke daw ke se sariya te a, areje mese sangese kete wɔju dɔ tar ke a paje wase, gusu ke a paje ne tar le ang. Tar ke Lubba a karese kare teenn njaa, a ta e-paje. To tar ke sese njaa a, a paje ang. To Ndil-me-nda a, a pa tar le. ¹² Dewje a kilaje ngokɔnde ji dewje te kare n̄-tolde, ngaa boje a ddaje toke baann ke ngannde tɔ. Ngannje a ddeeje to nje-baanji le nje-kujude, ngaa da kare n̄-gange sariya-yo dɔde te. ¹³ Dewje tɔyn a mbetese wɔju dɔm. A dew ke uwa are ngeng ndereng tee kɔnye te a, a kinga kaji.»

Dewje a kooje ndoo nya

¹⁴ « A kooje <ne ke maji ang ke aw tuju lo> le lo-kisi te ke to wɔju dɔe ang. Maji kare dew ke aw tura maketuru neenn gere ke maje! Kare teenn, maji kare dewje ke isije nange Jude te aynje awje dɔ ddingiri te. ¹⁵ Maji kare dew ke isi lo-kisi

te ke dɔ key te ddisi aw me key te ta kunn mare ne ang.* ¹⁶ Ngaa toke dew ee ndoo a, maji kare n̂-tel bbee mba kunn kubbu laa ke ngal ang tɔ. ¹⁷ Dɔ ndoje teenn, a to ndoo nya kare deneje ke eeje ke sem, ke nje ke ngannde aw ilje mba. ¹⁸ E-dujuje Lubba kare neenn tee dɔ-ney-kul te ang. ¹⁹ Mba me ndoje teenn, dewje a kooje ndoo nya. Unn kute dɔ ndo te ke Lubba dda ne nange ndereng bbokone, dewje ooje ndoo toke baann ang. Goe te kara, dewje a kooje ndoo toke baann ang ngaa. ²⁰ Toke Ebbe-dewje tel ke ndo nejeenn le are nayn ngaji baa ang a, dew kara a kinga kaji ang. A n̂-tel ne njaa wɔju dɔ dewje ke n̂-mberede toke kete. ²¹ Yeenn a, toke dew pa arese na: <Ya! Mesi ee neenn,> wase: <Nee yonn> a, e-ndikije te saa ang. ²² Mba mesije ke tɔkɔɔ ang, ke nje-kilaje mber-tar ke tɔkɔɔ ang a ddeje. Da ddaje ne-mɔrije ke neje ke dum dɔ koo, ta bbo ddew to a, nje ke Lubba mberede kara ta kerede tɔ. ²³ Yeenn a, sese, aaje rɔse! Mba m-pa nejeenn kete marese mban.

Ngonn le dew a ddee

²⁴ « Dɔ ndooje teenn, go ndoo te ke dewje a kooje le a, kare a tuka ndul, ney a nda ang ngaa. ²⁵ Endentenrendenje a kinje darâ gaynje nangê, ngaa singamɔnguje ke me dara te a yekeje. ²⁶ Yeenn ngaa, a kooje Ngonn le dew a ddee me mum te ke singa-mɔngu laa tɔyn ddem, ke piti ddem. ²⁷ Yeenn ngaa, na kula anjije kare mɔnje dewje ke n̂-mberede dɔ nange te tɔyn, unn kute kɔyn nange te kara tee kɔyn nange te ke kara.»

Ne-kɔju-mare ke to kake Pige

²⁸ « Ooje ne-kɔju mare dɔ kake Pige te. Toke barkem kake Pige unn kutu tewn, a kame aw unju a, e-gereje to neyn nedubbu ee ngɔsi ngaa. ²⁹ Ddew kara baa, toke ooje nejeenn le a, maji kare e-gereje to Ngonn le dew ee ngɔsi ngaa. Nar ta key te lese. ³⁰ M-pa tar ke tɔkɔɔ marese: dewje ke bbokone neenn a koyje tɔyn ang bbay a, nejeenn tɔyn a teeje.» ³¹ Dara, ke nange a ndayje, a tarje lem a ndayje ndo kara ang.»

Dew kara gere ndo ke Ngonn le dew a ddee ne ang

³² « A ndo, wase kare ke nejeenn le a teeje ne le dew kara gere ang. Anjije ke darâ, wase Ngonn le kara gere ang. Bɔ ke kare a gere. ³³ Aaje rɔse bbo e-tibbije ang. Mba e-gereje ndo ke nejeenn le a teeje ne ang. ³⁴ Neennn a to ddew kara baa toke dew ke aw ke mba te. Ninya key nare nje-kulaje laa kare n̂-ngemje. Nare dew kara kara kula laa kare dda. A, nunn ndu nare nje-ngem ta key kare ta aa lo ke kete bbo tibbi ang. ³⁵ E-tibbije ang, mba egereje ndo ke nje-key le a ddee ne ang, dɔ-kar te, wase dɔ bakebbe te, wase toke kunran aw nɔɔ, wase ta lo-kare te. [Yeenn a, e-tibbije ang, mba e-gereje ndo ke nje-key le a ddee ne ang. Na ddee dɔ-kare te wase, til te ke lo to yenene wase, dɔ-bakebbe te wase, ke esindoo wa kara a gereje ang.] ³⁶ Mba kare n̂-tel n̂-ddee busu a, ningaje dɔ bbi te ang. ³⁷ Tar ke m-pa marese neenn, m-pa mare dewje tɔyn: Areje kemse ketere.»

14

Tɔku dewje ooje taa ta tɔl Jeju

¹ Kusu-pake, ke kusu mapa ke n̂-dda ke wum ang naynje ndo joo baa. A, tɔku nje-poloje Lubba, ke nje-kɔruje gel ndu aw sangeje ddew ke ta kuwa ne Jeju ke ke gusu ta tole. ² Mba n̂-paje na: « Maji kare juwae ndo kusu te ang mba a kuju bula.»

Mare dene ungu yambo dɔ Jeju te

³ Jeju ee Betani me key te le Simɔ ke to nje-banji. Kare ke naw nusa ne a, mare dene ddee ke yambo ke gate ngeng, me ku Alebatere te. N̂-tɔ ta ku le ngaa nungu yambo le dɔ Jeju te le. ⁴ Rɔ mare dewje ke eeje teenn neelde ang ngaa n̂-paje horode te na: « N̂-tuju yambo neenn baann mba ddi wa? ⁵ Jase ta labbe yambo le kande nare tɔl muta a kare nje-ndooje ang wa! Ngaa n̂-paje tar le dene le maji ang. ⁶ A Jeju pa arede na: « Inyaeje ddekeke! Aw jɔkeje mba ddi wa? Ne ke n̂-dda sem neenn to ne ke maji. ⁷ Nje-ndooje a kee ke se neenn ke ndo tɔyn. Ndo ke mese ndiki a, a ddaje ke de maji. A ema, ma kee ke se ke ndo tɔyn ang. ⁸ Ne ke nase ta dda, a

ñ-dda. Nungu yambo rom te kete ta ngina ne ndo ke da dubbum ne. ⁹ M-pa marese, tar ke tokoro, lo toyn ke dila mber Tar ke maji ke te, do nange te toyn, da pa tar ne ke dene neenn dda, ngaa dewje a koleje mede doe te».

Judase ndiki ta kila Jeju ji dewje te

¹⁰ Judase Isikariyote ke to kara le nje-njaje go Jeju te ke doku gire joo aw ro toku nje-poloje Lubba te ta kila Jeju jide te. ¹¹ Dooje tar laa le a rode neelde nya, ngaa dunnje ndude ta kare nare. Yeenn ngaa Judase unn kutu sange ddew ke maji ke na kila ne Jeju jide te.

Jeju are ñ-dda muru Pake

¹² Dongor ndo kusu mapa ke ñ-dda ke wum ang, ke to ndo ke daw ñ-tol ne ngann bateje mba dda ne muru Pake a, nje-njaje go Jeju te paje areje na: « Lo ke dda a endiki ta kare jaw mose muru Pake kete jari wa?» ¹³ Yeenn ngaa Jeju ula nje-njaje goe te joo kete na: « Awje toku bbe te, a, a kingaje mare dingaw ke oto joo maann. A unnje goe. ¹⁴ Key ke nande te a, e-paje areje nje-key le na: «Nje ne-toju duju na: Lo ke dda, ema ke nje-njaje gom te ja kon muru Pake kete wa? ¹⁵ Nje-key le a tojuse mare lo ke tate ke toke mose mban do key te taar. Neje toyn to me te. Lo le a, a moseje ne-kusa leje le ke te.» ¹⁶ Nje-njaje goe te le otuje awje toku bbe te le. Dingaje neje le toyn ddew kara baa toke ñ-pa arede le, ngaa ñ-moseje muru Pake le.

Mare nje-nja-go Jeju te a kilae ji dewje te

¹⁷ Lo-kul a, Jeju de ke nje-njaje goe te ke doku gire joo ñ-ddee ñ-teeje. ¹⁸ Kare ke disije daw dusaje ne a, Jeju pa na: « Tokoro njaa, m-pa marese, dew kara horose te ke aw usa ne sem a kilam ji dewje te.» ¹⁹ Ro nje-njaje goe te le neelde ang nyom, ngaa dunn kutu duje kara kara na: « To ema wa?» ²⁰ Jeju pa arede na: « To kara lese, sese ke doku gire joo. Ne ke nula jia naate sem me sambe te neenn. ²¹ Ngonn le dew a koy ddew kara baa ke tar ke makuturu le Lubba pa doe te. A

kem to ndoo a to le dew ke a kila Ngonn le dew ji dewje te. Duje ang kara maji nya uta.

Muru me-kara

²² Kare ke daw dusa ne a, Jeju unn mapa, ngaa are wooyo Lubba a, arede, a pa na: « E-taaje ne neenn, to da rom ann.» ²³ Goe te a, nunn engo-maann binye, ngaa nare wooyo lubba a narede nare dede toyn njaa dayje. ²⁴ Jeju pa arede na: « Yeenn to mesem ann. To mese ke Lubba osu ne dono ke dewje ke banya are ungu nange mba kare tar majang lede oru ne dode te. ²⁵ M-pa tar ke tokoro marese: Ma kay maann binye neenn ang ngaa ndereng ndo ke ma kay ne maann binye ke siki ke se me Bbe-kon te le Bomje.

Jeju pa na Piyar a mbete ne

²⁶ Dosu je pa wal Lubba, ngaa goe te a, ñ-teeje dawje do ddingiri Olibeje te. ²⁷ Jeju pa are nje njaje goe te na: « Sese toyn njaa a tusumje kiyamje. Mba ñ-dda me Maketuru te na: Ma tol nje-ngem bateje ta bateje le a sarenje naa kara kara. ²⁸ A bbo mi horo dewje te ke oy a, ma kaw nginase Galile.» ²⁹ Piyar pa are na : « Le dewje toyn tusije inyaije kara, ema, ma kinyai ang.» ³⁰ Jeju pa are na : « Tokoro, m-pa mari, til te neenn njaa, kete bba kare kuran no gol joo a, a mbetem gol mota pa na e-gerem ang.» ³¹ A Piyar tel pa are ngeng bbay na: « Le ase ta koy sei kara, ta pa na m-geri ang, ma pa baann ndo kara ang.» Ngaa keseje kara paje toke baann to.

Jeju duju Lubba Jetesemane

³² Jeju de ke nje-njaje goe te daw ñ-teeje lo te ke daw bbar na Jesetemane a ñ-pa narede na: « Maw ta duju Lubba, ta isije neenn.»

³³ N-jin Piyar, Jake, de ke Jan naw ke de. Bbeel unn kutu ddae ddem, roe neele ang ddem. ³⁴ Ngaa ñ-pa narede na: « Rom neelem ang toke ne ke ma ta koyjeenn. E-naynje neenn. Areje bbi oru kemse ang. ³⁵ Naw ddew ew ngaji, noso nangê ngaa ñ-duju Lubba kare bbo ddew to a, nuta kare

* 14:36 14.36

ne-kem-to-ndoo te neenn ke dddang. ³⁶ N-pa na: « Aba * Boy, ei ase ta dda ne toyn, uta engo-kem-to-ndoo neenn mborum te ke ddang. A e-dda ne ke mem ndiki ang, ne ke mei ei njaa ndiki a ta e-dda.»

³⁷ Jeju tel ddee rō nje-njaje goe te ke mota le a, daw n̄-tibbije. N̄-pa nare Piyar na: « Simō, aw tibbi wa? Ase ta kisi kem baa mba gōl kare kara be ang wa? ³⁸ Areje bbi ōru kemse bbo e-dujuje Lubba kare osoje me ne-na te ang. Dew ee ke keje ta dda ne ke maji njaa, a da-rō ee ke singa ang.»

³⁹ Jeju tel aw ddew ew, ngaa duju Lubba toke baann bbay. ⁴⁰ N̄-tel n̄-ddee rō nje-njaje goe te le a, ningade dō bbi te bbay mba kemde kemde to bbi dōrō. A n̄-gereje tar ke ta pa kare ang.

⁴¹ N̄-tel n̄-ddee ke gōl mota laa a, n̄-dujude na: « E-naynje aw tibbije ngaa aw uwaje rōse bbay wa? Bbaye ngaa, kare ase ngaa. Bbasine neenn, da kunn Ngonn le dew kulae ji nje-ne-ddaje te ke maji ang.

⁴² Inje, jawje! Nje kunnun kulam jide te le ddee ngaa.»

Duwa Jeju

⁴³ Kare te ke Jeju nayn aw pa tar bbay a, kara le nje-njaje-goe te ke dōku gire joo, ke ria na Judase ddee ke dewje banya banya. Duwaje tōku kiyaje ke kakeje jide te. Tōku nje-poloje Lubba, nje-kōruje gel Ndu, ke tōkuje le Jiipije a ulajede. ⁴⁴ Judase nje kula Jeju me jide te le tōjude gusu ke na dda ne. N̄-pa na: « Dew ke m-to mbiya a to ne ann. Uwaeje ta e-ngemeje ke maje awje saa.» ⁴⁵ Kake n̄-ddee n̄-tee a, n̄-ngese ke rō Jeju te ngaa n̄-pa na: « Nje-ne-tōju.» Ngaa n̄-to mbia. ⁴⁶ Yeenn ngaa, dewje le ilaeje Jeju le uwaeje. ⁴⁷ Mare nje-nja-go Jeju te ōru tōku kiya ngaa tuka mbi nje-kula le tōku nje-polo-Lubba ti. ⁴⁸ Jeju pa arede na: « E-ddeeje ke tōku kiyaje ke kakeje ta kuwam ne toke m-to nje kuwa ne le dewje ke singa wa? ⁴⁹ Ke ndōje tōyn mee ke se key-polo-Lubba te maw m-tōju ne a uwamje ang. A ne neenn to mba kare tar ke Maketuru le Lubba pa ddee to tar ke tōkōrō.»

⁵⁰ Yeenn ngaa nje-njaje goe te tuseje inyaeje a aynje. ⁵¹ Mare basan unn go Jeju

le, a bel a n̄-kiri ne rōe. Da kuwae a, ⁵² n̄-tusu bel le ninya a nayn rōe baa.

Daw ke Jeju lo gange sarya te le Jiipije

⁵³ Daw ke Jeju bbe le tōku nje-polo-Lubba. Lo teenn, tōku nje-poloje Lubba, tōkuje le Jiipije, ke nje-kōruje gel Ndu tōyn mbōnje naa. ⁵⁴ Piyar inya are daw ke Jeju ddew ew a unn goe ndereng ande ne me ndoko te le tōku nje-polo-Lubba. Nisi ke mbambaje lo teenn naw n̄-ndibbi puru.

⁵⁵ Tōku nje-poloje Lubba, ke dewje ke lo-sariya te le tōyn, daw sangeje mare tar ta gange ne sariya yo dō Jeju te le a dingaje ang. ⁵⁶ Dewje nya paje tar-najingemje dō Jeju te le, a tarje le awje go naa te ang. ⁵⁷ Mareje inje ngaa ulaje tar ngemje ta Jeju te le paje na: ⁵⁸ « Jo tae te njaa, n̄-pa na: <Ke-polo Lubba neenn, dewje a ddaje. Ma tuju ta dda mare ke dewje a ddaje ang me ndō mota te.> »

⁵⁹ A dō tar te neenn le kara, tarje lede aw go naa te ang. ⁶⁰ Yeenn ngaa tōku nje-polo-Lubba le in horo dewje te ngaa duju Jeju na: « Ila tar tar te le dewje ke aw undaje tar dōi te neenn ang wa?» ⁶¹ A Jeju ar ddekeke, nila tar te kara ang. Tōku nje-polo-Lubba le tel duje bbay na: « E-to Mesi, Ngonn le Lubba ke jaw jōsu gaje le wa?» ⁶² Jeju ilae te na: « Yee njann, m-to Ngonne. A kooje Ngonn le dew ke isi dō ji-kōl Lubba te. Na kin darâ me mum te ta ddee.»

⁶³ Yeenn ngaa Tōku nje-polo-Lubba tiir kubbuje ke rōe te ngaa pa na: « N̄-ndiki ta kinga nje-tar-najji bbay ang ngaa. ⁶⁴ Ooje taji ke n̄-taji Lubba neenn mban.» Tar ddi a ejeje dōe te wa? Dede tōyn n̄-gange sariyo yo dō Jeju te.

⁶⁵ Mareje unnje kutu ti weren dōe te. N̄-tōje keme, n̄-bbirije jide n̄-tundae ne ngaa n̄-dujeje na: « Na undai neenn wa? E-pa are joo.» Mbambaje taaje Jeju ngaa tundaje ka mbōre.

Piyar mayn tar le Jeju

⁶⁶ Kare ke Piyar nayn me ndoko te le beer bbay, a mare dene nje-kula le tōku nje-polo-Lubba le ddee. ⁶⁷ Kake noo Piyar ke aw ndibbi puru le a, naa keme ngaa n̄-pa na: « Ei kara e-nja ke Jeju dew ke

Najarete le tɔ.» ⁶⁸ A Piyar le mayn pa na: « M-gere ne ke a ta pa neenn ang, meje pin.»

Goe te a, nin naw ta ndoko te, a kuran nɔ. ⁶⁹ A dene nje-kula le oo Piyar le ngaa tel pa are dewje ke eeje teenn na: « Dew neenn to kara le nje-njaje go Jeju te.» ⁷⁰ A Piyar tel mayn bbay.

Mbɔr ang a, dewje ke eeje teenn tel paje areje Piyar bbay na: « A to kara lede njaa, mba ei kara e-to dew ke Galile tɔ.» ⁷¹ A Piyar unda yo tɔ ne guma ngaa pa na: « M-gere dingaw neenn ang.» ⁷² Kare teenn njaa, kunra nɔ ke gɔl joo laa. Yeenn ngaa me Piyar ole dɔ tar te ke Jeju pa are na: « Kete bba kare kuran nɔ gɔl joo a, a mayn gɔl mota pa na e-gerem ang.» Yeenn ngaa Piyar tee ke ngɔru ngaa uru dɔ nɔ te.

15

Daw ke Jeju rɔ Pilate te

¹ Ke esindɔ baa njaa, toku nje-poloje Lubba mbɔnje naa ke tokuje le Jiipije, nje-kɔruje gel Ndu, ke kese nje-gangeje sariya tɔyn ta koo ne ke ta dda. Dare n̂-tɔ Jeju, ngaa daw saa nɔ gɔl Pilate te. ² Pilate duju Jeju na :« E-to mbay le Jiipije wa?» Jeju le ilae te na: « Ye njaa e-pann.»

³ Toku nje-poloje Lubba undaje tarje nya dɔ Jeju te. ⁴ Pilate tel duje bbay na: « Ila tar te kara ang wa? Oo tarje tɔyn ke dewje neenn undaje tai te neenn.» ⁵ A Jeju ila tar te kara ang. Are to ne ke kange singa Pilate.

N-gange sariya yo dɔ Jeju te

⁶ Ke ndɔ kusu Pake kara kara tɔyn, ngonn-mbay le aw ɔru dew key-kula te. To dew ke dewje ke banya ndikije kare nɔre ⁷ A mare dew ke ria na Barabase ee key-kula te, de ke mare dewje ke tɔlje dew dɔ ndɔ te ke n̂-ddaje dɔ-ngeng ke nje-kɔn-bbeje. ⁸ Yeenn a, dewje ke banya awje key le Pilate ngaa dujeje kare n̂-dda ne ke naw n̂-dda ke bbal kara kara narede le. ⁹ Pilate ilade te na: « E-ndikije kare minya mbay le Jiipije le marese wa?»

¹⁰ Mba Pilate gere ke maje to me a ddade dɔ Jeju te a duwaeje dulae jia teenn. ¹¹ A toku nje-poloje Lubba ɔsuje kutu dewje ke banya kare duju Pilate are

Barabase a ta nɔre narede. ¹² Pilate tel dujude bbay na: « Yeenn a, ddi a e-ndikije kare m-dda ke dew ke aw bbareje to mbay le Jiipije le wa?» ¹³ N̂-tel duruje ekii na: « E-tɔle dɔ kake-dese te.» ¹⁴ Pilate dujude na: « Ddi ke maji ang a n̂-dda wa? A n̂-tel duru ekii dare ngeng na: « E-tɔle dɔ kake-dese te.» ¹⁵ Pilate ndiki ta dda kare rɔ dewje ke banya le neelde. Yeenn ngaa nɔru Barabase key-kula te narede. Nare n̂-tunda Jeju ke ndey a nulae ji mbambaje te kare n̂-tɔle dɔ kake-dese te.

Mbambaje kokoje Jeju

¹⁶ Mbambaje awje ke Jeju me key te le ngonn mbay le ngaa bbarje kese mbambaje tɔyn. ¹⁷ Dulae kubbu ke kase. Goe te a, n̂-pete kula ke to konn to ejokudɔ dunda dɔe te. ¹⁸ Goe te a, n̂-ddaeje lapiya n̂-paje na: « Lapiya, Toku-mbay le Jiipije.

¹⁹ N̂-tunda dɔe ke kare, n̂-ti weren dɔe te, ngaa dɔsu mekeji gɔlde nangê a daw ke dɔde ndereng ta kɔsu ne nange. ²⁰ N̂-kokoeje, ngaa dɔru kubbu ke kase le rɔe te a n̂-tel dulae kubbuje laa. Goe te a, n̂-tee saa daw ne ta kaw tɔle dɔ kake-dese te.

N̂-tɔl Jeju dɔ kake-dese te.

²¹ Mare dew ke Sirene ria na Simɔ, ke to bɔ Alekejandere de ke Rupusuje, in ndɔɔ aw nday a, duwae dare noto kake-dese le Jeju le. ²² Daw ke Jeju le mare lo te ke daw bbar na Gologota. Kande ri le na « lo ka-dɔ dewje.» ²³ Dare maann binye ke dungu ne ke ria na mir me te kare nay, a n̂-mbete.

²⁴ N̂-bbereje dɔ kake-dese te le ngaa goe te a, n̂-ddɔje mbari ta kaynje ne naa kubbuje laa ke dew kara kara a bu. ²⁵ N̂-bbere dɔ kake-dese te ke kare ji-kara ke ke esindɔɔ. ²⁶ N̂-dda mare makeruru n̂-bbere er dɔe te ta toju ne gel ne ke n̂-gange ne sariya dɔe te le na: Dew neenn to mbay le Jiipije.» ²⁷ N̂-bbere nje-bbokoje joo dɔ kake-deseje te mbɔre te tɔ. Mare kara er kɔl, a mare kara er gel. ²⁸ Yeenn bba, tar ke n̂-dda me Maketuru te le Lubba ddee ne to tar ke tɔkɔrɔ. Tar le na: « Dilae horo nje-tɔl dewje te.»

²⁹ Dewje ke aw ndayje loteenn tukaje dɔde a tajeje. N-paje dareje na: « Ei ke e-ndiki ta tɔ key-polo-Lubba ta tel dda mare ture te me ndɔ mota te le. ³⁰ Ei njaa aji rɔi bbo in dɔ kake-dese te le uru nangê.»

³¹ Tɔku nje-poloje Lubba, ke nje-kɔruje gel Ndu kara aw kokoje Jeju horo naa te tɔ na: « Naji mare dewje, a nase kaji rɔe ne njaa ang wa! ³² Maji kare ne ke n̂-to Mesi, Tɔku-mbay ke Ijarayel le n̂-ddisi dɔ kake-dese te nuru nangê. Yeenn bba joo a, ja koo meje te saa.» Dewje ke n̂-bberede dɔ kake-dese te mbɔre te le kara aw tajeje tɔ.

Koy le Jeju

³³ Unn kute kare te ke ar dana ndereng gɔl kare mota ke lo-kul te, lo ndul dɔ nange te tɔyn. ³⁴ A ta tee gɔl kare te ke mota a, Jeju uru ekii ke singa na: « Eli, Eli, lama sabakantani!» Kande tar le na: « Lubba lem, Lubba lem, e-tusum inyam mba ddi wa?»

³⁵ Mare dewje eeje teenn ngaa ooje tar laa le a, paje na: « Naw n̂-bbar Eli.» ³⁶ Mare dew kara horode te ayn ke ngɔru aw unn mare ta kubbu ula me maann binye te ke mase ngaa kee ta kare te a ula are Jeju kare ay, a pa na: « Inyaje, ja koo se Eli a ddee kɔre dɔ kake-dese te kilae nangê wa!» ³⁷ A Jeju uru ekii ke singa ngaa uwa rɔe.

³⁸ Kubbu ke n̂-to n̂-gange ne me key-polo-Lubba tiir dana, in taar uru nangê. ³⁹ Mbay le mbambaje ke Rɔm ke ar nɔ Jeju te le oo gusu ke Jeju le uwa ne rɔe le a, pa na: « Dew neenn to Ngonn le Lubba tɔkɔrɔ njaa.»

⁴⁰ Mare deneje eeje teenn tɔ, darje ddew ew daw daaje lo. Mari ke Magadala, de ke Mari kɔn Jakeje ke Joseje, ke Salome deeje horode te. ⁴¹ Lew denejeenn le njaje go Jeju te, ngaa ddaje saa kare te ke n̂-nayn ne Galile. Deneje banya banya ke awje saa Jurusalam eeje teenn tɔ.

Jejebbe dubbu neenn Jeju

⁴² Ndɔ mɔse rɔ ta ngina ne ndɔ-kuwa-rɔ a, lo-kul te, ⁴³ Jejebbe ke to dew ke bbe te ke Arimate ddee tee. N-to kara le tɔkuje ke aw isije tɔku lo gange sariya

te le Jiipije. Ne kara naw n̂-ngina kɔn-bbe le Lubba. Nuwa rɔe dingaw naw duju Pilate kare are niinn Jeju le. ⁴⁴ A toke Pilate oo na Jeju le uwa rɔe mban a, tare gange singae. Yeenn ngaa nula n̂-bbar tɔku mbamba le dewje ke Rɔm ngaa n̂-duje se Jeju le uwa rɔe lew baa wa? ⁴⁵ Tɔku mbamba ke Rɔm le pa tar yo le are. Yeenn ngaa nare ddew Jejebbe kare unn niinn le. ⁴⁶ Jejebbe le ndoko bel-kubbu ke nda. Nɔru niinn le dɔ kake-dese te, n̂-ke ke kubbu le ngaa nila me buwayo te ke nare duru me er te. Goe te a, n̂-ndubbu mare er nutu ne ta buwayo le. ⁴⁷ Mari ke Magedala de ke Mari kɔn Joseje aw aaje lo ke dila niinn le ke te.

16

Jeju in horo dewje te ke oy

¹ Toke ndɔ-kuwa-rɔ le Jiipije nday a, Mari ke Magedala de ke Salome, ke Mari kɔ Jakeje, n̂-dokoje yamboje ta kungu dɔ ninn Jeju. ² Ke esindɔɔ baa njaa, ke ndɔ-kuwa-rɔ* ke kare aw tee a, dawje buwayo te. ³ N-dujuje naa na: « Na njaa bba a ndubbu tɔku er ke dutu ne ta buwayo le ke ddang kareje wa?»

⁴ A toke daaje lo a, tɔku er le toke ndubbu mban. ⁵ Yeenn ngaa dandeje buwayo te le. A dooje mare basan ula kubbu ke ngal a nda, ngaa isi er kol, a bbeel ddade. ⁶ A basan le pa arede na: « Areje bbeel ddase ang. Aw sangeje Jeju ke Najarete ke n̂-tɔle dɔ kake-dese te le. N-ndol, nee neenn ang. Lo ke dilae ke te le a neenn. ⁷ A, aw paje areje Piyar, ke kese nje-njaje-goe te, e-paje na: « Na nginase Galile. Lo ke nunn a kooje te, ddew kara baa toke n̂-pa narese.»

⁸ Yeenn ngaa dinje buwayo te le n̂-teeje ddaka ngaa daynje dawje ddew ew mba disaje ngaa n̂-gereje ne ke ta dda ang. N-paje tar kara dare dew ang mba bbeel ddade nya.

Jeju tee inga Mari ke Magedala

⁹ Go kin te ke Jeju in horo dewje te ke oy ke ndɔ-kuwa-rɔ ke esindɔɔ baa le a, n̂-tɔju rɔe dɔngɔr nare Mari ke Magedala ke

* 16:2 16.2 Ooje Matiyi 28.1

ñ-tubba ndilje ke maji ang siri mee te le.
¹⁰ Naw ñ-pa tare nare dewje ke aw njaje ke Jeju, kare te ke daw ndingaje ndoo ngaa daw nonje le. ¹¹ A toke dooje tar le Mari ke pa na Jeju nayn kem baa, ngaa nooe le a, ñ-ndikije go tar te laa le ang.

Jeju tee inga nje-njaje goe te joo

¹² Goe te a, Jeju unn mare da-ro ke dang bba toju ne roe nare nje-njaje goe te joo ke aw awje ke ngonnn bbe te. ¹³ N-tel ñ-ddee ñ-paje tare dare keseje. A dede kara ñ-ndikije te ke de ang to.

Jeju tee inga nje-njaje goe te ke doku gire kara

¹⁴ Doboayne a, ñ-toju roe nare nje-njaje goe te ke doku gire kara, ke aw usaje ne, ngaa ñ-kol ke de woju do mede ke dunn dare Lubba ang ddem, woju do meketere lede ddem. Mba, ñ-ndikije go tar te le dewje ke ooeje goe te ke nin ne horo dewje te ke oy le ang. ¹⁵ Ngaa ñ-pa narede na: « Awje do nange te toyn ta ilaje mber Tar ke maji le areje dewje toyn. ¹⁶ Dew ke oo mee te, ngaa ñ-ddae batem a, a kinga kaji. Dew ke oo mee te ang a, sariya doe te. ¹⁷ Ngaa, ne ke da gere ne dewje ke a kooje mede te a neenn: Da tubba ndilje ke maji ang ke rim, ngaa da paje ndon-tarje ke siki. ¹⁸ Da Kuwaje lije ke jide. A bbo dayje ne ke kuma ke maji ang ee te a, ne kara a ddade ang. Da kila jide do nje-ro-toje te, ta ro nje-ro-toje le a ddee maji.»

Jeju tel ke ro Lubba te

¹⁹ Go tar te ke Ebbe-dewje Jeju pa arede toke baann a, Lubba unne aw ne dara, ngaa nisi do ji-kole te. ²⁰ Nje-njaje-go Jeju te aw ilaje mber-tar le loje te toyn. Ebbe-dewje umade kula teenn le are ñ-ddaje ne-morije ta toju ne to tar ke daw dila mbere le to tar ke tokoro.

Maketuru le Luku Luku Lk Tar do Maketurute le Luku

Luku to na wa? Dew gere tar nya do Luku te ang. Nje-koruje gel neje paje na n̄-to Gereke, n̄-to nje-kare kuma ngaa n̄-to dew ke ndiki kuru gel neje nya to. N̄-to kara le nje-buwa nja le nje-kayn̄-kula Pol do ndo te ke Pol aw ne mba kila ne mber Tar ke Maji kare dewje ke to Jiipije ang. Luku le to dew ke to Jiipi ang ngaa noo mee te ke Jeju. Gel-dewje toyn ke ddaje Maketuru le Lubba to Jiipije. Luku ke kare baa a to nje-dda Maketuru le Lubba ke to Jiipi ang. Luku dda maketuruje joo. Maketuru Tar ke Maji ke maketuru Kula-dda nje-kayn̄-kulaje. Luku dda tarje neenn mba ddi wa? Luku dda maketuru neenn mba pa ne tar kare dewje ke taa me Kiriste ke toje to Jiipije ang ngaa aw paje ndon tar ke to gereke. Mareje nya horode te gereje tar ne-ji-bbe ke tar kisi le Jiipije ke maje ang. Gele ke neenn bba Luku dda maketuru le mba koru ne gel nejeenn karede dooje. Baann to bba kese gel dewje toyn ke do nange te ke toje to Jiipije ang a kaseje gereje Jeju to Nje-kaji dewje. Koñ-tarje ke Luku dda me maketuru Tar ke Maji te Koñ-tar ke Luku, ke Matiye, ke Marke ujaje me maketuru te to tar ne-toju le Jeju do nange te ke Galile, tar kaw le Jeju ke Jurusalam, tar koy le Jeju, tar kin laa horo nje-yoje te ke tar tel le Jeju darâ. Mare tarje ke Luku ke kare baa a dda me maketuru te laa to tar kaw le Jeju ro Mate de ke Mari (Luku 10.38-42), tar le dew ke nje-bbokoje tundae (Luku 10.28-37) ke gusu-tar do ngonn te ke nje-ne-tuju te (Luku 15.11-32.) Kon tarje ke Luku ngem me maketuru Tar ke Maji te Koñ-tarje ke Luku ngem horo ne-tojuje te ke horo kulaje te ke Jeju dda ngaa noo a n̄-dda me maketuru te toke be. -Ngannje, ke dangeteje, ke nje-mbaje ke dewje oojede to ne ang a Jeju ndikide nya. Lubba gere to dewje toyn ke do nange te gereje ne Lubba ang ddem dewje toyn to dewje ke

nayn. Baann bba nula Kiriste to Nje-kaji dewje ta kare dew ke oo mee te saa a inga kaji. Luku uja maketuru neenn ta pa ne tar kare nje-ne-kingaje to. Yeenn bba noru ne gel neje nya ke Jeju pa do ne-kinga te. Me maketuru Tar ke Maji ke Luku dda, Luku are ndeje kare nje-taaje me Kiriste unnje ne-kingaje lede umaje ne kula le Lubba ddem, umaje ne nje-maredeje ddem. Tar ke do Jeju te Me bbeje te ke Romeje onje doe bbale teenn, dewje aw paje na toku-mbay le Romeje kara baa a to toku mbayje. Dewje ke toje to nje-taaje me Kiriste paje na Jeju Kiriste kara baa njaa to Toku Mbay mba Lubba ndol Jeju horo nje-yoje te ngaa nare ddew kare ta non do neje toyn. Yeenn bba, me Tar ke Maji te ke Luku dda me maketuru te, dewje bbar Jeju to Toku Mbay uta bbar ke daw n̄-bbare ne me kese maketuru Tar ke Maji te. Tarje toyn ke Luku dda me maketuru Tar ke Maji te to tar ke woju do neje ke Jeju dda ke unn kute Jurusalam (1-2) ndereng tel unda ngange Jurusalam njaa to (24). Goe te ke Jeju in me buwa yo te a, n̄-tee n̄-toju roe nje-njaje goe te. Dooje to n̄-tel nisi ke tebbe ngaa deeje ke ro-nel nya. Kete bba kare Jeju bbar nje-njaje goe te, ngaa kare ta n̄-dda mare kulaje dang dang no dewje te toyn a, Ndil-me-nda dduse (3-4). Goe te a, Ndil-me-nda ddee do nje-njaje goe te (24.49). Baann bba, da kaseje ta toju tar me-maji le Lubba ddew kara baa toke Jeju toju.

Tar ke Luku pa do maketuru te laa

1-2 Dew ke bo Topil, mare neje ndayje horoje te ngaa dewje ke ooje neje le ke kemde kunn kute te njaa paje areje. Dede ke dooje neje le ke kemde le n̄-telje n̄-ddeeje to nje-paje tar le Lubba. Yeenn bba dewje nya unnje kutu ddaje maketuru, mba koru ne gel neje ke ndayje horoje te le. ³ Goe te ke m-sange gel nejeenn le toyn ndereng ngirae te ke maje a, ema njaa kara moo maji ta kuja nejeenn le maketuru te kari, dew ke bo Topil, ⁴ mba kare e-gere to neje toyn ke n̄-toji, to neje ke tokoro.

Mber kuju Jañ-Batise

⁵ Bbal te ke *Erode to toku-mbay nange te ke Jude, mare *nje-polo Lubba ee teenn. Ria na Jakari, nee horo nje-poloje Lubba te ke gel Abiya te. Dene laa ria na Elizabete n̄-to dew ke gel Aron te. ⁶ Dede joo kem n̄-toje gate gate kem Lubba te ngaa n̄-njaje ddew turu *ndu te le *Ebbe-dewje ddem. ⁷ A dujuje ngonn ang, mba Elizabete aw kate ngaa dede joo kem n̄-bbukaje nya. ⁸ Kare te ke Jakari aw dda kula n̄o gɔl Lubba te, mba to ndo ke kuwa-dɔ-naa* lede a dda kula a, ⁹ ddew ne dda te le nje-poloje Lubba, *elemten oso dɔ Jakari te ta kare ande key-polo *Ebbe-dewje te, mba roo ubbu ke ete maji. ¹⁰ Dewje ke banya areje ddaka aw dujuje Lubba kare te ke naw n̄-roo wubbu le. ¹¹ A mare anji le *Ebbe-dewje tee inga Jakari, nare mbor *ban̄-roo-ubbu te le er kɔl. ¹² Kake Jakari unn keme ooe a, mee sange ngaa bbel ddae nya. ¹³ A anji le pa are na: « Are bbel ddai ang Jakari, mba Lubba oo ndu n̄o lei. Dene lei Elizabete a kuju ngonn ke dingaw kari ngaa a kunda ria na Jan. ¹⁴ A to ne ke a kari koko ddem dewje nya a ddaje rɔ-nel ddem, mba ngonn ke da kuje le. ¹⁵ Mba na ddee bo n̄o *Ebbe-dewje te, koto ke to ben a kɔru tae ang ddem koto ke in a kɔru tae ang ddem, n̄-nayn me kɔenje te njaa bbay a, Ndil-me-nda a ddusu mee. ¹⁶ Na dda bba kare ngann Ijarayelje telje ke rɔ *Ebbe-dewje te ke to Lubba lede. ¹⁷ Na nja n̄o Lubba te ke ndil, ke singa le Eli ddem, mba turu me boje ke rɔ ngande te ddem na dda bba kare *nje-kal-taje telje unnje ddew kem-kare le dewje ke gate gate ngaa na mose dewje kare isije dɔ golde te mba ngebbe *Ebbe-dewje.» ¹⁸ Jakari pa are anji le na: « Ddi a tojum to tar neenn to tokɔrɔ wa? Mba m-to bbuka ngaa dene lem bbale banya tɔ.» ¹⁹ Anji le tel ke tar are na: « Ema m-to Gabiriyel nje-kar n̄o Lubba te. Lubba ulam ta pa tar kari ngaa ta ndaji Tar ke Maji kari. ²⁰ Oo, gɔbbi a kutu ngaa a kuma ke pa tar pin ndereng ndo ke nejeenn le a teeje. Mba oo mei te ke tarje ke m-pa, ke mare ndo a ddee to tar ke tokɔrɔ le ang.» ²¹ Dewje ke areje ddaka, aw ngebbeje Jakari sangeje mede,

mba goe ew nya me key-polo-Lubba te. ²² Kake n̄-tee ddaka a, numa ke pa tar pin ngaa dewje le gereje to noo mare ne toke nin jeenn key-polo-Lubba te le. N-dda jia narede ngaa gɔbbe utu nyom. ²³ Toke ndo dda kula laa nunga a, n̄-tel naw key laa. ²⁴ Goe te ngaji a, dene laa Elizabete uwa sem. Niya rɔe ase nayn mi, n̄-pa na: ²⁵ « Ne ke Ebbemje dda mbam kare te ke mee ndiki, ta kɔru ne ne-rɔ-kul lem kem dewje te a neenn.»

Mber kuju Jeju

²⁶ Elizabete uwa sem ke nayn misan a, Lubba tel ula anji laa Gabere mare bbe te ke ria na Najarete nange te ke Galile. ²⁷ Nulae rɔ ngonn ke dene te ke gere ngaw ang bbay, ke to nje-mɔrɔ le Jejobbe, ngonn ke gel Dabbiti te. Ri ngonn ke dene ke gere ngaw ang bbay le na Mari. ²⁸ Anji le ande dɔe te ngaa pa na: « M-ddai lapiya, ei ke Lubba dda sei me maji. Ebbe-dewje ee sei.» ²⁹ Me Mari sange ngaa neje n̄-pa na: « Lapiya ddi a toke be neenn wa?» ³⁰ Anji le pa are na: « E-bbel ang Mari, mba me-maji le Lubba to dɔi te. ³¹ Oo, a kuwa sem, a kuju ngonn ke dingaw ngaa a kunda ria na Jeju. ³² Ngonn le a ddee bo ngaa da bbare na Ngonn le *Ne ke ddotu dara te ngaa *Ebbe-dewje Lubba a kare ngende-mbay le bojeje Dabbiti. ³³ Na kon dɔ nje ke gel Jakobbo te bbal ke bbal ngaa *kɔn̄-bbe laa a kɔsu kɔyn ndo kara ang.» ³⁴ Mari pa are nje-kula le na: « Neenn le a ddee toke baann wa? Mba m-gere ngaw ang bbay.» ³⁵ Anji le tel ke tar are na: « Ndil-me-nda a ddee dɔi te ngaa ndil singa-mɔngu le *Ne ke ddotu dara te a debbe dɔi te. Gele ke neenn bba Ngonn ke maji toyn ke a kuje le, da bbare na Ngonn le Lubba. ³⁶ Oo, nuju lei Elizabete ke bbuka nya njaa kara uwa sem are ne ke daw n̄-bbare na nje-kuju-ang le, nisi ke sem ke nayn misan ngaa. ³⁷ Mbata ne nya Lubba ndo kara ang.» ³⁸ Mari pa na: « M-to bbere le *Ebbe-dewje. Maji kare ne toyn ke Lubba ndiki ta dda ddew te lem ddee dɔm te toke ndui pa.» Ngaa anji le inyae a otu.

Mari aw oo Elizabete

39 Me ndoje teenn Mari in taar ngaa unn ddew ke ngoru aw ke do ddingirije te mare bbe te ke Juda. 40 Nande key le Jakari ngaa n-dda lapiya Elijabete. 41 Kake Elijabete oo ndu Mari ke are ne lapiya le a, ngonn ke mee te in njururu. Ndil-me-nda ddusu me Elijabete, 42 a uru eki ke taar pa na: « Lubba bbar Tar ke Maji doi te horo deneje te toyn, Tar ke Maji laa to do ngonn te ke a kuje le ddem! 43 Ema neenn m-to dew ddi bba kon Ebbemjeje ddee rom te wa? 44 Mbata oo, kake moo ndui ke arem ne lapiya le a, ngonn ke mem te in njururu ke ro-nel. 45 Koko ee ke dene ke oo mee te to tar ke *Ebbe-dewje are n-pa dare, a ddee to tar ke tokoro.»

Mari osu pa wal ne Lubba

46 Mari pa na:
« Mosu gaji *Ebbe-dewje
47 ddem, m-dda ro-nel waju do Lubba ke Nje-kajim,
48 mba nunn keme noo ne bbere dene laa ke to ne ang. Tokoro njaa, a kunn kute bbokone, gel-dewje toyn a bbaremje to dene ke isi ke koko,
49 mba *Nje-singa-mongu dda neje ke bo nya waju dom, ria na Nje-me-nda.
50 Me-maji laa to ke ndo ke ndo mba dewje toyn ke aw ddaje bbel laa.
51 N-toju singa-mongu laa ke jia. N-sane dewje ke isije ke keje koo-ro-bo kara kara.
52 Nunda toku mbayjeje nangê ngaa nuwa ji nje ke mede to me ngon-n-kase ke taar.
53 Nare ne-kinga nje ke bbo ddade ngaa n-tubba nje-ne-kingaje jide baa.
54 Numa bbereje laa ngann Ijarayelje, mba nole mee do me-maji te laa,
55 toke n-pa nare bojeje -ddew te le Abaraham ke ngann mee ke ndo ke ndo.» 56 Mari dda ase nayn muta ro Elijabete te bba tel aw bbê laa.

Tar kuju Jañ-Batise

57 Kare kuju le Elijabete ase ngaa nuju ngonn ke dingaw. 58 Nje-ni-n-key mareje ke nje-nujuje laa ooje tar me-maji ke *Ebbe-dewje dda saa a, n-ddaje ro-nel saa to. 59 Ndo jijoo goe te ke duju ngonn le a, n-ddeeje ke ngon-n-ngutay le mba

kuja mote ngaa n-ndikije ta kunda ri bojeje Jakari doe te. 60 A koenje pa na: « Baann ang, ria na Jan.» 61 Dewje le paje na: « Mare dew kara ke ria toke baann goto horo nujuje te lei.» 62 Ngaa n-ddaje jide dare bojeje, mba gere se ri ke baann a na kunda do ngonn te le wa? 63 Jakari duju bekere maketuru ngaa uja maketuru ke te na: « Ria na Jan.» Tar nya dewje toyn. 64 Kare teenn njaa gobbe uja, ndoen tutu. N-pa tar ngaa nosu gaji Lubba. 65 Bbel dda dewje toyn ke ddaje bbe mborde te ddem, dewje toyn ke isije do ddingirije te ke do nange te ke Jude ddem. Daw n-paje tar waju do neje ke tee le. 66 Dewje toyn ke tar le oso mbide te, aw ejeje doe te ngaa paje na: « Ngonn neenn a to dew ddi a neenn wa? Toke tokoro njaa ji *Ebbe-dewje to doe te.»

Jakari osu pa wal Lubba

67 Ndil-me-nda ddusu me bojeje Jakari ngaa n-ndaji tar le Lubba toke be:
68 « Josuje gaji *Ebbe-dewje, Lubba le Ijarayel, mba n-ddee numa dewje laa ddem nuka dode ddem.
69 Ngaa nareje Nje-kaji-dewje ke ngeng, ke in gel bbere te laa Dabbiti,
70 toke n-pa tare lew baa ddew te le nje-kilaje-mber-tar laa ke maji toyn,
71 tar tee leje ji nje-baanji te ddem, ji dewje te toyn ke mede mbeteje ddem,
72 mba n-dda me-maji ke bojeje ddem, nole mee do *kosu-dono te laa ke maji toyn ke bojeje ddem,
73 ddew kara baa ke ndue ke nunn waju do bojeje Abaraham.
74 Yeenn bba goe te ke noruje ji nje-baanji te a, nareje ddew ta kare n-dda saa ke bbel ang,
75 ddew ne te ke maji toyn, ke ne ke to gate gate keme te, me ndoje te leje toyn ke do nange te.
76 A ei, ngonn ke ngaji, da bbari na nje-kila mber-tar le *Nje-kisi ddotu dara te. Mba a nja no *Ebbe-dewje te ta dda ddewje laa.
77 Ta toju dewje laa tar kaji ddew koru tar *majangje lede dode te.

78 Ddew me-maji te ke bo le Lubba leje, ddew me-maji teenn le bba, bbo kare ubba me dara te a, a kuru dɔje te,
 79 mba kare nje ke isije me til te ke nje ke isije me yo te, kemde uja. Ddem mba tɔjuje ddew ke ja kinga ne *me-wul-lɔm tɔ.» 80 Ngonn ke ngaji le aw tee ke mbi ddem, keje laa aw sange ddem. N-nayn me kɔr te ndereng ndɔ te ke naw n-tɔju rɔe nɔ ngann Ijarayelje te.

2

Tar kuju Jeju-Kiriste

1 Me bbale teenn, tɔku-mbay ke boy Sejar Ogusute unn ndu kare dewje tɔyn undaje ride maketuru te, mba gere ne kɔr dewje ke isije nange te le Romeje.
 2 Dɔngɔr tura kɔr dewje le, to bbal te ke Kirinusu to nje-kɔn dɔ nange ke Siri. 3 Na na kara tel bbe kuje te njaa, mba kunda ria me maketuru te. 4 Jejebbe kara in bbe te ke ria na Najarete, nange te ke Galile, aw bbe te ke ria na Betelehem, nange te ke Jude, mba n-to ngonn ke key le Dabbiti ddem gele in me nuju te le Dabbiti njaa tɔ,
 5 mba kare dunda ria maketuru te, de ke nje-mɔrɔ laa Mari ke uwa sem. 6 Toke n-nayje teenn bbay a, kare kuju le Mari ase.
 7 Nuju ngonn dere to dingaw. N-ke ngonn le ke kubbu ngaa nilae me *ne-kusa-ne te le daje, mba lo-to goto key-to nje-mbaje te.

Anji pa tar kuju Jeju are nje-ngem-daje

8 Nange te ke Betelehem teenn, nje-ngem-daje isije mû aw ngemje daje lede til te. 9 Mare anji tee ingade, a ndoko le *Ebbe-dewje uru dɔde te. Bbel ddade nya. 10 Ngaa anji le pa arede na: « Areje bbel ddase ang. Mba m-ddee ta ndaji Tar ke Maji ke a kare koko dewje tɔyn. 11 Bbokone duju Nje-kaji-dewje darese me bbe te le Dabbiti, n-to Kiriste, Ebbe-dewje. 12 Ne ke a gereje ne toke be. A kooje ngutay ke n-ke ke kubbu a dilae me *ne-kusa-ne te le daje.» 13 Kem naa te neenn a, *nje-ddoje ke darâ banya banya teeje ingaje anji le, dɔsuje gaji Lubba, n-paje na:

14 « Piti to le Lubba me dara te nu, ke *me-wul-lɔm to dɔ nange te, horo dewje te ke mee ndikide!»

15 Toke anjije inyajede mba tel ke darâ a, nje-ngem-daje le paje tar horo naa te na: « Areje jawje ndereng Betelehem, jooje ne ke tee bbe te, ne ke Lubba tɔjuje.»

16 Dɔtuje ke ngɔru dawje ngaa dingaje Mari de ke Jejebbe, ke ngonn ngutay le, ke dilae me *ne-kusa-ne te le daje.

17 Toke dooje mbaan, dɔruje gel tar ke anji pa arede wɔju dɔ ngonn neenn le.

18 Dewje tɔyn ke ooje tar le nje-ngem-daje ke paje le, tar nyade tɔyn. 19 Mari ngem nejeenn tɔyn mee te, naw neje dɔe te tɔ.

20 Ngaa nje-ngem-daje le ɔsuje gaji Lubba, ke waleje telje ne ke mû, mba ne tɔyn ke dooje ke mbide ddem, ke kemde ddem, to ddew kara baa toke anji pa arede.

Mari de ke Jejebbe dawje ke Jeju key-polo-Lubba te

21 Toke ndɔ jijoo goe te ke duju ngonn le ase mbaan, dujaje mɔte ngaa dundaje ria na Jeju, ri ke anji bbar arede kete bba kare kɔenje uwa sem laa. 22 Ngaa ndɔ toko yerew lede go kuju te le Mari le ase toke *ndu le Moyije pa a, dawje ke ngonn le Jurusalam mba kare *Ebbe-dewje, 23 ddew kara baa, ke *ndu ke *Ebbe-dewje unn me Maketurute na: « Ngann dereje tɔyn ke dingaw da kunnde kare *Ebbe-dewje.» 24 Ddem dawje mba kare engɔruje joo, wase ngann derje joo to *ne-polo Lubba ddew kara baa toke *ndu le *Ebbe-dewje pa me Maketurute.

Simeyɔn de ke Ana dɔsuje gaji Lubba

25 Mare dingaw kara ria na Simeyɔn isi bbe te ke Jurusalam teenn. Dingaw le to gate gate ddem n-ngem ddew laa ddem. Naw n-ngebbe dew ke a ddee wul me ngann Ijarayelje ngaa Ndil-me-nda ee saa tɔ. 26 Ndil-me-nda pa are kete na: « Na koo Kiriste ke *Ebbe-dewje a kulae bba na koy.» 27 Ndil le unda mee are n-ddee *key-polo-Lubba te ngaa toke Jejebbe de ke Mari n-ddeeje ke ngonn ke to Jeju mba dda ne wɔju dɔe ddew kara baa toke *ndu pa a, 28 Simeyɔn le tae uwae jia te ngaa ɔsu gaji Lubba pa na:

29 « Bbasine, Ebbemje, inya bbere lei are aw toke ndui pa.

30 Mba kem oo kaji lei,

31 ke e-gol lew baa mba dewje tɔyn,

32 to lo-kare ke a kɔru kem dewje ke do nange te ke toje *Jiipije ang ddem, to ne ke a kɔsu gaji ngann Ijarayelje ddem.»

33 Tar ke dewje aw paje do ngonn te le are koko boeje ke kɔenje. 34 Simeyɔn bbar Tar ke Maji doode te ngaa pa are Mari kɔn Jejuje le na: « Oo, ddew te le ngonn neenn, mare dewje nya a kosoje ke mareje nya a kinje taar horo ngann Ijarayelje te ddem, na to ne ke a ddee ke mayn-naa-tar ddem, 35 bba kare ne ke dewje aw ejeje mede te, tee ke ddaka. A ei njaa kara tɔku kiya a riya do bbengiri.» 36 Ana ke to dene nje-kila mber-tar le Lubba ee Jurusalam teenn to. N-to ngonn le Panuwel, dew ke gel Aser te. Bbale banya. N-taa ngaweje n-dda saa bbal siri a, ngaweje le oy. 37 N-to wure nisi to dene-ndubba ndereng bbal kuje ase dojjoo gire so. Ninya key-polo-Lubba ndo kara ang ddem naw dda ke Lubba til ke kare ddew mbete ne-kusa te ke duju Lubba te. 38 Kare teenn njaa ne kara n-tee ningade. Nosu gaji Lubba ngaa n-pa tar le Jeju nare dewje tɔyn ke aw ngebbeje tee le Jurusalam ko bbere te. 39 Goe te ke Jejebbe de ke Mari n-ddaje ne tɔyn ke *ndu le *Ebbe-dewje pa le a, n-telje lo kisode te Najarete nange te ke Galile. 40 Ngonn le aw tee ke mbi ddem, aw ubba singa ddem. Keme are nya, memaji le Lubba to doe te to.

Jeju aw key-polo-Lubba te ke bbal doku gire joo

41 Ke bbal kara kara tɔyn bo Jejuje ke kɔn Jejuje dawje *kusu *Pake te Jurusalam. 42 Toke Jeju inga bbal doku gire joo a dawje saa *kusu te le, toke *Jiipije aw ddaje ke bbal tɔyn. 43 Goe te ke ndo *kusu le nday mbaan, n-telje ke bbê ngaa, ngonn ke to Jeju le nay laa Jurusalam a, kɔenje ke boeje n-gereje ang. 44 Dejeje to n-nay ke nje-buwa-kaw-loje lede. N-jaje dda ndo kara bba dunnje kutu sangeje horo nje-nujuje te lede ke horo dewje te ke n-gerejede. 45 Dingaje

ngonn le ang ngaa n-sangeje n-telje ne ke Jurusalam. 46 Dda ndo muta bba dingaeje me key-polo-Lubba te, nisi danna horo *nje-kɔruje-gel-ndu te, naw noo tar lede ddem, naw n-dujude tar ddem. 47 Negerela ke tarje ke naw n-tel ne dda bbel dewje tɔyn ke aw ooje tar laa. 48 Kake kɔenje de ke boeje dundaje kemde dooeje a, dareje baa nding. Kɔenje duje tar na: « Ngongnum, mbata ddi njaa bba e-dda ke je ne toke be wa? Oo, ema ddem boije ddem jaw n-sangi ke me-kɔn.» 49 N-tel ke tar narede na: « Aw e-sangemje mba ddi wa? E-gereje to, to tar lem ta dda kula le Bomje ang wa?» 50 A dede n-gereje doode tar te ke n-pa narede le ang. 51 Goe te a, n-tee naw ke de ke Najarete. Noo tade. Kɔenje ngem nejeenn tɔyn mee te. 52 Jeju aw tɔku ddew kem-kare te, naw n-gal ngaa, n-ddee maji kem Lubba te ke kem dewje te to.

3

Jañ-Batise ila mber-tar le Lubba

1 Tibere Sejar on bbe bbal doku gire mi. Me ddotu bbale teenn, Pɔnse Pilate to nje-kɔn-bbe do nange te ke Jude ngaa *Erode to *ngonn-tɔku-mbay nange te ke Galile, Pilipi ngokɔn *Erode le to *ngonn-tɔku-mbay ke Iture nange te ke Tarakonite, Lijaniase to *ngonn-tɔku-mbay ke Abilene, 2 ddem me ndo te ke Ana de ke Kayipi n-toje to tɔku nje-poloje Lubba. To ndoe teenn a, Lubba pa tar ke Jan ngonn le Jakari me kor te. 3 Yeenn bba Jan nja ke me bbeje kara kara tɔyn ke guku do ba Juruden, mba kila mber-tar batem turu me, mba kɔru tar do dew te, woju do neddaje ke maji ang. 4 Ddew kara baa toke n-dda tare me maketuru te le Ejayi *nje-kila mber-tar le Lubba na: « Mare dew aw ila mber me kor te: E-moseje ddew le *Ebbe-dewje, areje ngann kila ddewje laa ndoju, 5 wel-maannje a kutu, ddingirije ke dokubbaje kara kara tɔyn a ddom, ne ke dduku a ndoju. Ngaa ngann ddewje ke to buwa a kaseje naa, 6 baann bba na na kara a koo kaji le Lubba.» 7 Jan pa tar ke dewje ke banya ke ddeeje mba kare ddade

batem na: « Ko mbakaraje, na njaa bba tojuse ddew kayn wungu ke aw ddee wa? ⁸ Areje kula ddase toju to e-turuje mese mban ngaa ewje rose ta pa na: Abaraham to bojeje! Yeenn a m-pa marese to Lubba ase ta dda kare erje neenn turuje telje to ngann le Abaraham. ⁹ Dila tina gel kakeje te mban, da tuka kake kara kara toyn ke ande kande ke maji ang mba kungu kem puru te.» ¹⁰ Dewje ke banya le dujeje tar na: « Ddi bba to maji kareje n̄-dda ngaa neenn wa?» ¹¹ N̄-tel ke tar narede na: « Maji kare dew ke ee ke kubbu ke taar joo a unn kara are dew ke kubbu due, a bbo dew ke ee ke nekusa a dda toke baann to.» ¹² Nje-taaje nare *lambo ke ddeeje mba kingaje batem to dujeje tar na: « Nje-ne-toju, ddi a to maji kareje n̄-dda wa?» ¹³ N̄-tel ke tar narede na: « E-dujuje ne ke uta do ndu ke darese ang.» ¹⁴ Mbambaje kara dujeje na: « Ngaa jeje, ddi bba to maji kareje n̄-dda wa?» N̄-tel ke tar narede na: « Uwaje dew ke singa e-taaje ne laa ang ddem, ulaje tar ta dew te baa ang ddem, a maji kare ta undaje mese do nare kunnse te njaa.» ¹⁵ Mbata dewje le isije ke menginebbe ddem le ngaa, daw dejeje tar mede te ta gere se Jan njaa to Kiriste wa? ¹⁶ N̄-tel ke tar narede toyn na: « Ema, ma ddase batem maann. A mare dew ke ngeng utam ke ma kase tutu kula endaar ke gole te ang aw ddee. Ne a na ddase batem Ndil-me-nda ke batem puru to. ¹⁷ Nuwa bagiri laa jia te. Na kuta bbal laa ngaa na jin waa kungu me dam te laa a, na roo tisa kem puru te ke a koy ndo kara ang.»

*Erode Antipase uwa Jañ-Batise ilae key-kula te

¹⁸ Toke baann bba, Jan aw toju tar-maji dewje, ke are mare ndejeje dang dang. ¹⁹ A, *ngon̄-toku-mbay *Erode ke Jan ndange woju do Herodiyade, dene le ngokoen ddem woju do kulaje ke maji ang

dang dang ke *Erode le dda ddem, ²⁰ doe te nuwa Jan le nilae key-kula te.

Jañ-Batise dda batem Jeju

²¹ Go batem te ke Jan dda dewje toyn a, Jeju kara n̄-ddae batem to. Kake Jeju aw duju Lubba bbay a dara teyn, ²² ngaa Ndil-me-nda ke unn da ro toke mare le der ddisi doe te. Ngaa mare ndu in darâ pa na: « E-to Ngon̄-ndiki lem! Misi ke koko nya woju doi.»

Gel-kuju Jeju

²³ Bbal Jeju ase ne ke bbal do muta bba a unn kutu kula laa, a dewje ejeje to, n̄-to ngonn le Jejobbe, ngonn le Heli, ²⁴ ngonn le Matate, ngonn le Lebi, ngonn le Meleki, ngonn le Jannai, ngonn le Jejobbe, ²⁵ ngonn le Matatiyase, ngonn le Amose, ngonn le Nahum, ngonn le Eseli, ngonn le Nagay, ²⁶ ngonn le Maate, ngonn le Matatiyase, ngonn le Semeyinn, ngonn le Joje, ngonn le Joda, ²⁷ ngonn le Joyana, ngonn le Reja, ngonn le Jorobabel, ngonn le Kelatiyel, ngonn le Neri, ²⁸ ngonn le Meleki, ngonn le Adi, ngonn le Kosam, ngonn le Elemadam, ngonn le Er, ²⁹ ngonn le Jeju, ngonn le Eliyejer, ngonn le Jorim, ngonn le Matate, ngonn le Lebi, ³⁰ ngonn le Simeyon, ngonn le Juda, ngonn le Jejobbe, ngonn le Jonam, ngonn le Eliyakim, ³¹ ngonn le Meleya, ngonn le Mena, ngonn le Matata, ngonn le Natan, ngonn le Dabbiti, ³² ngonn le Ijayi, ngonn le Obede, ngonn le Bowaje, ngonn le Salmo, ngonn le Nason, ³³ ngonn le Aminadabe, ngonn le Adimini, ngonn le Arini, ngonn le Heteseron, ngonn le Perete, ngonn le Juda, ³⁴ ngonn le Jakobbo, ngonn le Ijake, ngonn le Abaraham, ngonn le Tera, ngonn le Nahor, ³⁵ ngonn le Serugu, ngonn le Rehu, ngonn le Pelege, ngonn le Heber, ngonn le Kila, ³⁶ ngonn le Kayinam, ngonn le Arepakesade, ngonn le Sem, ngonn le Nowe, ngonn le Lemeke, ³⁷ ngonn le Matusalam, ngonn le Henoku, ngonn le Jerede, ngonn le Maleleyel, ngonn le Kenam, ³⁸ ngonn le Enosu, ngonn le Sete, ngonn le Adam, ngonn le Lubba.

4

Esu na Jeju me k̄or te

¹ Toke Ndil-me-nda ddusu me Jeju a, nin Juruden te n̄-tel. Ndil le ɔre aw saa me k̄or te. ² Esu nae nunn mba ndo d̄oɔ. Me ndoje teenn t̄oyn Jeju usa ne ang. Toke ndoje le t̄oɣje a, bbo ddae. ³ Esu pa are na: « Bbo e-to Ngonn le Lubba t̄ok̄oro a, unn ndui are er neenn tel ne-kusa.» ⁴ Jeju tel ke tar are na: « Maketuru le Lubba pa na: Dew a kisi ke tebbe ddew ne-kusa te kara baa ang.» ⁵ Esu aw saa do ddingiri te ke ndew a, kem naa te neenn toje *bbe-k̄onje t̄oyn ke do nange te. ⁶ Esu pa are na: « Ma kari singa-mongu ke k̄osu-gaji do *bbe-k̄onje te neenn, mba darem nejeenn t̄oyn, are misi ke ddew ta kare dew toke mem ndiki. ⁷ Bbo ɔsu ḡoli nom te a, nejeenn t̄oyn a to lei.» ⁸ Jeju tel ke tar are na: « Maketuru le Lubba pa na: *Ebbe-dewje, Lubba lei kara baa a, a k̄osu ḡoli n̄e te ngaa a pole.» ⁹ Esu aw saa Jurusalam t̄o, aw undae taar do key-polo-Lubba te le *Jiipije a, pa are na: « Bbo e-to Ngonn le Lubba t̄ok̄oro a, aal uru nangê, mba Maketurule Lubba pa na: ¹⁰ Lubba a kunn ndu kare anjije laa ngemi. ¹¹ Da kotoi do jide te, mba kare unda ḡoli er te ang.» ¹² Jeju tel ke tar are na: « Maketuru le Lubba pa na: A na *Ebbe-dewje ke to Lubba lei ang.» ¹³ Toke Esu nae ke ddew dang dang pin a, ɔtu inyae mba mare ndo.

Jeju pa tar le Lubba are dewje ke Najarete

¹⁴ Jeju tel aw Galile, ke singa-mongu le Ndil-me-nda ngaa ria bbar do nange teenn t̄oyn. ¹⁵ Naw n̄-t̄oju ne me key-mb̄on̄-naaje te lede ngaa dewje t̄oyn ɔsuje gaje. ¹⁶ Jeju aw Najarete bbe te ke n̄-ngeme ke te. Naw key-mb̄on̄ naa te le *Jiipije ke *ndo-kuwa-r̄o, toke naw n̄-dda ke *ndo-kuwa-r̄oje t̄oyn. Nin taar ta tura Maketurua, ¹⁷ dare maketuru le Ejayi nje-kila mber-tar le Lubba. N̄-teyn mee ngaa ninga lo ke Maketurule pa ke te na:

¹⁸ « Ndil le *Ebbe-dewje to d̄om te, mba nungu wubbu d̄om te kare mila mber-Tar ke Maji mare nje-ndooje. Nulam kare m-ndaji mare bbereje

tar tee lede bbe bbere te ke nje-kem-toje to da telje kooje lo, dewje ke dulaje kemde ndoo a teeje k̄o bbere te.

¹⁹ Ta ndaji kare dewje, bbal ke *Ebbe-dewje a ta dda me-maji ke de.» ²⁰ Goe te a, Jeju unda Maketurule naa te, tel ne are nje-kula ke key-mb̄on̄-naa te le ngaa isi nangê. Kem dewje t̄oyn ke isije me key-mb̄on̄-naa te le to ke d̄e te. ²¹ N̄-pa tar narede na: « Bbokone, tar ke me Maketurute ke ooje ke mbise neenn, ddee to ne ke t̄ok̄oro ngaa.» ²² Dewje t̄oyn ɔsuje gaje ngaa Tar ke Maji t̄oyn ke aw tee tae te arede bbel ngaa n̄-paje na: « Ngonn neenn to ngonn le Jejebbe ang wa?» ²³ Jeju pa arede na: « A du ang, a paje k̄on̄-tar neenn karemje: Nje-k̄oru r̄o-to r̄o dewje te, ei njaa ɔru r̄o-to r̄oi te. Neje t̄oyn ke e-dda Kapernayum a joo tare le, e-dda bbe lei neenn t̄o.» ²⁴ Jeju tel pa arede na: « T̄ok̄oro m-pa marese: Dewje isije ke koko ta kuwa *nje-kila mber-tar le Lubba ke r̄ode te bbe kuje te njaa ang. ²⁵ M-pa tar ke t̄ok̄oro marese: Bbal ke Eli to *nje-kila mber-tar le Lubba, bba ndi ere ang bbal muta ke neyn misan, are bbo oso do nange te t̄oyn. Bbale teenn dene-ndubbaje bakaje nya nange te ke Ijarayel. ²⁶ Lubba ula Eli r̄o mare dene-ndubba te kara horode te ke Ijarayel ang, a mare dene-ndubba ke Sarepeta, nange te ke Sidon a Lubba ula Eli r̄oe te. ²⁷ Bbal te le Elije, *nje-kila mber-tar le Lubba, nje-banjije bakaje nya nange te ke Ijarayel. Elije ɔru banji le dew kara horode te ang, a Nama ke to dew ke Siri a n̄oru banji laa.» ²⁸ Toke dewje t̄oyn ke isije me key-mb̄on̄-naa te le *Jiipije ooje tar ke Jeju pa le a, wungu ɔnde nya. ²⁹ Dinje, dutaeje n̄-teeje saa ke ddang me bbe te, dawje saa do ddingiri te ke n̄-ddaje bbe ke Najarete d̄e te, ta kutae kilae nangê. ³⁰ A n̄-tee horode te notu.

Jeju tubba ndil ke maji ang rɔ mare dew te

³¹ Jeju aw bbe te ke ria na Kapernayum nange te ke Galile, aw tɔju ne dewje *ndɔkuwa-rɔ te. ³² Dewje ke ooje ne-tɔju laa le isije ke bbel, mba n̄-pa tar le ke ndu ke mɔngu nya. ³³ Mare dingaw ke ndil ke maji ang isi dɔe te ee me key-mbɔn̄-naa te le tɔ. Nuru eki ke singa n̄-pa na: ³⁴ « Ya! Ddi bba e-ndiki ta dda ke je wa? Jeju ke Najarete! E-ddee ta tɔlje wa? M-geri, e-to Nje-me-nda ke in rɔ Lubba te.» ³⁵ Jeju ndange ndil le pa na: « Utu tai, bbo e-tee rɔ dingaw te neenn ke ddang.» Ndil ke maji ang le unn dingaw le ilae nangê dann dewje te ngaa tee rɔe te, a ndil le dda saa ne ke maji ang kara ang. ³⁶ Bbel dda dewje tɔyn ngaa n̄-paje tar horo naa te na: « Tar ddi bba toke be wa? N̄-pa tar ke ndu ke mɔngu ddem ke singa nare ndilje ke maji ang a n̄-teeje!» ³⁷ Ri Jeju bbar dɔ nange te ke Galile tɔyn.

Jeju ɔru rɔ-toje dang dang rɔ mare dewje te

³⁸ Jeju in key-mbɔn̄-naa te le *jiipije le a aw key le Simɔ. Rɔ mum Simɔje ke dene toe, are rɔe uwa puru nya ngaa n̄-dujuje Jeju kare dda ne mba tar laa. ³⁹ N̄-to nyeng ke dɔ dene te le a, n̄-ndange rɔ-to le ngaa rɔ-to le inya dene le. Kare teenn njaa, dene le in taar a, unn kutu karede ne-kusa. ⁴⁰ Goe te ke kare ande a, dewje tɔyn ke eeje ke nje-rɔ-toje dang dang me key te lede awje ke de areje Jeju. Nila jia dɔde te kara kara a rɔ-to lede nunga. ⁴¹ Ndilje ke maji ang teeje rɔ dewje te ke banya banya, ndilje le uruje eki paje na: « E-to Ngonn le Lubba!» A nin ke de ngaa narede ddew kare n̄-paje tar ang, mba ndilje le gereje to, n̄-to Kiriste. Jeju tɔju Tar ke Maji nange te ke Jude.

⁴² Kake lo are be a, Jeju tee aw m̄u, lo te ke dew goto ke te. Dewje banya banya unnje kutu sangeje ngaa awje sar ingaeje. N̄-ndikije ta gange, mba kare nɔtu ninyade ang. ⁴³ A n̄-pa narede na: « To tar lem ta ndaji Tar ke Maji ke wɔju dɔ *kɔn̄-bbe le Lubba kare kese bbeje tɔ, mba Lubba ulam wɔju dɔ yeenn njaa.»

⁴⁴ Naw n̄-tɔju Tar ke Maji me key-mbɔn̄-naa te le *jiipije ke Jude tɔyn.

5

Ne-mɔri ke Jeju dda ddew kuwa kanji te

¹ Dewje ke banya guku dɔ Jeju. Daw dubbaje naa mba koo tar le Lubba ke naw n̄-pa. Nar mbɔr dange te ke Genejarete ngɔsi. ² Nunn keme a noo ngann toje joo mbɔr maann te ke nje-ndɔnje ddisije me te uruje nangê mba toko ddengeje lede. ³ Jeju aal me to te kara ke to le Simɔ. Ngaa n̄-duje nare n̄-ngese to le ddew ew sen ke ta kongo. Nisi me to te le naw tɔju ne dewje ke banya banya. ⁴ Goe te ke new rɔe ta pa tar a, n̄-pa nare Simɔ na: « Aw ke kete lo te ke uru ta ilaje ddengeje lese e-ddaje ne ndɔn.» ⁵ Simɔ tel ke tar are na: « Ebbemje, n̄-dda ndɔn til te ndereng lo are a jinga ne kara ang. Baann a, ma kila ddengeje le toke tai pa.» ⁶ Dilaje ddengeje le ngaa duwaje kanjije nya are ddengeje lede aw ujaje. ⁷ N̄-kebbeje nje-buwa-ndɔnje lede ke isije me to te ke kara, mba kare n̄-ddeeje dumajede. N̄-ddeeje ngaa dunguje kanjije le me toje te ke joo le, nayn ngaji baa ta kare toje le dii. ⁸ Kake Simɔ Piyar oo toke baann a, tee oso nɔ gɔl Jeju te pa na: « Ebbemje aw ddew ew sem mba m-to nje-ne-dda ke maji ang.» ⁹ Bbel ddae, ne ke dewje tɔyn ke areje mbɔre te, wɔju dɔ ndɔn ke n̄-ddaje le. ¹⁰ Bbel dda Jake de ke Jan, ngann le Jebede, nje-buwa-ndɔnje le Simɔ tɔ. Jeju pa are Simɔ na: « Are bbel ddai ang. A kunn kute bbokone, ndɔn lei a to enga sange dewje ngaa.» ¹¹ Goe te ke n̄-ddeeje ke toje le kar mbal te a, dinyaje neje tɔyn ngaa dunnje go Jeju.

Jeju ɔru rɔ-to banji rɔ mare dew te

¹² Jeju ee me mare bbe te. Mare dingaw ke to nje-banji ooe, n̄-tee noso nɔ gole te n̄-debbe keme nangê ngaa n̄-duje n̄-pa na: « Ebbemje, toke e-ndiki a, are m-ddee maji.» ¹³ Jeju ula jia ɔre ne ngaa pa na: « M-ndiki, e-ddee maji.» Njange njange baa a, banji laa goto. ¹⁴ Goe te a, n̄-ndeje ta kare n̄-pa tare nare dew kara oo ang. A, n̄-pa nare na: « Aw tɔju rɔi nje-polo

Lubba, ta are *ne-polo wɔju dɔ ddee lei maji toke Moyije unda tare me maketuru te, mba kɔru ne naji lei to e-ddee maji.»
¹⁵ Ri Jeju bbar ke kete ke kete ngaa dewje banya banya mbɔn naa mba koo tar laa ddem, mba kare nɔru rɔ-to lede ddem.
¹⁶ A ne nɔru rɔe naw me kɔr te ngaa n̄-duju Lubba.

Jeju ɔru rɔ-to rɔ mare dew te ke debbe rɔe oy

¹⁷ Mare ndɔ Jeju aw tɔju ne. *Parijiyenje ke *nje-kɔruje-gel-ndu isije nangê. Dinje ngann bbeje te tɔyn ke Galile ke Jude te, ke Jurusalam ddem. Ngaa Jeju aw ɔru rɔ-to ke singa-mɔngu le *Ebbe-dewje.
¹⁸ Dewje unnje mare dew ke debbe rɔe oy ke tuwa baa. Daw n̄-sangeje ddew mba kandeje saa ta kilae nɔ Jeju te. ¹⁹ Dingaje ddew ke da kulaeje ne ang, mba dewje banya. Dalje saa dɔ key te taar ngaa dulaeje ke kem lo ke tuwa laa dann dewje te ke mbɔn naa nɔ Jeju te. ²⁰ Jeju oo koo-me-te lede a, pa are dew le na: « Tar majangje lei ɔru dɔi te.» ²¹ Nje-kɔruje gel-ndu ke *Parijiyenje aw ejeje tar ngaa paje na: « Dew neenn to dew ddi bba aw taji ri Lubba wa? Lubba kara baa ee ke singa ta kɔru tar *majang ma se na tɔ wa?» ²² Jeju gere keje tar lede le a, pa arede na: « Mbata ddi bba aw ejeje tar toke baann mese te wa? ²³ To ngeng ang ta pa na: Tar *majangje lei ɔru dɔi te ase in taar bbo e-nja wa? ²⁴ Maji kare e-gereje to Ngonn le dew ee ke singa ta kɔru tar *majang dɔ nange te.» N̄-pa nare dew ke debbe rɔe oy le na: « In taar, unn tuwa lei bbo aw key lei.» ²⁵ Kare teenn njaa, nin taar kemde te, nunn tuwa laa ngaa nɔsu gaji Lubba naw ne ke key laa. ²⁶ Dewje tɔyn ooje to nebbel a, ɔsuje gaji Lubba. Bbel ddade ngaa n̄-paje na: « Joo ne-kɔbbu bbokone.»

Jeju bbar Lebi

²⁷ Goe te a, Jeju tee ngaa oo mare nje-taa nare *lambo ke ria na Lebi isi lo taa nare *lambo te. N̄-pa nare na: « Unn gom.» ²⁸ N̄-tusu neje tɔyn ninya, nin taar ngaa nunn goe. ²⁹ Lebi dda ne-kusa ke bo are Jeju me key te laa ngaa nje-taaje nare *lambo banya ke mare dewje nya

isije ke de ta ne-kusa te. ³⁰ *Parijiyenje ke *nje-kɔruje gel-ndu aw nyuruje ngaa paje are nje-njaje goe te na: « Mbata ddi bba aw usaje ne ddem aw ayje ne ke nje-taaje nare *lambo ke nje-ne-ddaje ke maji ang wa?» ³¹ Jeju pa arede na: « Dewje ke isije ke maje a aw ndikije nje-kare kuma ang, a nje-rɔ-toje bba aw ndikije nje-kare kuma. ³² M-ddee mba bbar dewje ke to gate gate ang, m-ddee mba bbar nje-ne-ddaje ke maji ang ta kare n̄-turuje ddew lede.»

Jeju pa tar mbete ne-kusa

³³ *Parijiyenje ke *nje-kɔruje le paje areje na: « Nje-njaje go Jan te ddew kara baa ke nje-njaje go *Parijiyenje te aw inyaje ne-kusa ke ndɔ tɔyn ddem aw dujuje Lubba, a nje ke lei aw usaje ne ngaa aw ayje ne wa!» ³⁴ Jeju pa arede na: « Toke nje-buwa-kuraje le nje-dene ke siki isije saa ndɔ kusu-taa-naa te a, da kase kuwade ke singa kare dinyaje ne-kusa wa? ³⁵ Mare ndɔ aw ddee ke da kɔru nje-dene ke siki le horode te ke ddang. A me ndɔje teenn ngaa da kinyaje ne-kusa.»
³⁶ Jeju pa gusu-tar arede bbay na: « Ndɔ kara dew a tir ta-kubbu ke siki mba kila ne kem bar-kubbu ang. A bbo n̄-dda toke baann a, na tir kubbu ke siki le ngaa ta-kubbu ke siki le kaw naa te ke bare le ang tɔ. ³⁷ Ddem, ndɔ kara dew a kungu koto ke siki ke to ben me ku-endaar te ke to kone ang. A bbo n̄-dda toke baann a, ben ke siki le a dda kare ku le tɔ. Ben le a kula nangê ngaa ku le a tuju nyɔm. ³⁸ To maji ta kungu ben ke siki me ku-gaal te ke siki tɔ. ³⁹ Ddem ndɔ kara dew ay ben ke n̄-dda ndɔe banya mbaan a, na ndiki mba kay ye ke n̄-dda bbasine bbay ang. Mba na pa na: ye ke lew a maji.»

6

Jeju to nje-ndɔ-kuwa-rɔ

¹ Jeju aw nday me ndɔɔ bleje te ke *ndɔ-kuwa-rɔ. Nje-njaje goe te teteje mare jinga ble le ngaa guruje aw usaje. ² Kara kara le *Parijiyenje paje arede na: « Mbata ddi bba aw e-ddaje ne ke *ndu mbete ta dda ke *ndɔ-kuwa-rɔ wa?» ³ Jeju tel ke tar arede na: « E-nayje e-turaje

Maketurudo ne te ke Dabbiti dda le ang wa? Ndo te ke bbo ddae, ne de ke nje-njaje goe te. ⁴ Dabbiti ande key-polo-Lubba te. Noto ne-kusaje ke dare Lubba, ke to mba nje-poloje Lubba ke karede baa nusa. Ngaa nare mare nje-njaje goe te.» ⁵ Jeju pa arede bbay na: « Ngonn le dew njaa to nje-ndo-kuwa-ro.»

Jeju oru ro-to ro mare dew te ke jia oy

⁶ Mare *ndo-kuwa-ro le bbay, Jeju ande key-mboñ-naa te le *Jiipije naw ñ-toju ne. Mare dew ke jia ke kol oy, ee me key teenn le to. ⁷ Kem mare *nje-koruje gel-ndu ke *Parijiyenje to do Jeju te ta koo se na koru ro-to ro dew te *ndo-kuwa-ro te wa. Yeenn bba ta kinga ne ddew mba kunda ne tar doe te. ⁸ Ne kara, Jeju le gere keje lede ngaa ñ-pa nare dew ke jia oy le na: « In taar, bbo are danna neenn!» Nin ngaa nar taar. ⁹ Jeju pa arede na: « Ma dujuse tar. Ke *ndo-kuwa-ro, *ndu are ddew kare dew dda ne ke maji wase dew dda *majang wa? Ta kaji dew wase ta kinya dew kare oy wa?» ¹⁰ Goe te ke naade mbetete toyn a ñ-pa tar ke dew le na: « E-ndoju jii!» Ñ-ndoju jia ngaa jia le ddee maji. ¹¹ Wungu onde nya ngaa daw ñ-maynje naa tar mba gere ne ke da kase dda ke Jeju.

Jeju mbere *nje-kayñ-kulaje laa doku gire joo

¹² Me ndoje teenn njaa Jeju aal do ddingiri mba duju Lubba. Ñ-duju Lubba ndereng lo are. ¹³ Kake lo are a ñ-bbar nje-njaje goe te, ñ-mbere mareje doku gire joo horode te ngaa nunda ride na *nje-kayñ-kulaje: ¹⁴ Simo ke nunda ria na Piyar, ke ngokoen Andere, Jake, Jan, Pilipi, Batalami, ¹⁵ Matiye, Toma, Jake ngonn le Alpe, Simo ke daw ñ-bbare to <dew ke ndiki bbe laa nya>, ¹⁶ Jude ngonn le Jake, ke Judase Isikariyote ke tel to nje-kunn do Jeju.

Dewje ddeeje ro Jeju te

¹⁷ Jeju in do ddingiri te ke *nje-kayñ-kulaje, ñ-ddee nar lo te ke tate. Lo teenn, nje-njaje goe te banya banya ke dewje ke banya ke inje nange Jude te toyn, ke

Jurusalam te, ke bbe ke Tir ke Sidon bbeje ke kar ba te. ¹⁸ Ñ-ddeeje mba koo tar le Jeju ddem, mba kare noru ro-toje lede ddem. Nje ke ndilje ke maji ang aw ulaje kemde ndoo kara ddeeje maji. ¹⁹ Dewje le toyn njaa aw sangeje ddew ta koreje, mba mare singa-mongu ke aw tee roe te aw oru ro-toje lede toyn.

Jeju aw are ndeje waju do koko ke wungu

²⁰ Jeju unn keme aa ne nje-njaje goe te ngaa pa na:

« Koko to lese, dangeteje, mba *Koñ-bbe le Lubba to mba tar lese!

²¹ Koko to lese, ese nje ke bbo aw ddase, mba mese a ndann! Koko to lese, ese nje ke aw e-noje bbasine, mba a kisije ke koko!

²² Koko to lese, toke dewje mbetese, dewje tubbase, dewje tajise ngaa paje tar lese maji ang waju do Ngonn le dew.

²³ E-ddaje ro-nel ngaa e-talje e-turuje ke koko do ndoe teenn, mba kuka lese a bo nya me dara te, mba toke baann to a kadede ddaje ke *nje-kilaje mber-tar le Lubba.

²⁴ A, wungu to lese, ese nje-ne-kingaje, mba bbokone isije ke koko mban!

²⁵ Wungu to lese, ese dewje ke mese ndann bbokone, mba bbo a ddase! Wungu to lese, esese ke aw kokoje bbokone, mba ne-me-kon a ddase ngaa a ndeyje maann no!

²⁶ Wungu to lese, toke dewje toyn piti-jese, mba kadede ddaje ke nje-kilaje mber-tar ke to nje-ngemje toke baann to!»

Tar ndiki nje-baanji

²⁷ « A m-pa marese esese ke aw ooje tar lem: E-ndikije nje-baanji lese, e-ddaje maji ke nje ke mbetese. ²⁸ E-bbarje Tar ke Maji do dewje te ke aw bbarje Tar ke Maji ang dose te, e-dujuje Lubba mba nje ke aw ddase maji ang. ²⁹ Bbo dew unda ka-mbori a, e-turu debbe ke kara are to. Bbo dew taa kubbu kul lei a, inya kubbu lei ke taar are to. ³⁰ Are ne dew ke aw duji ne ngaa e-bbange dew ke taa ne lei ang. ³¹ Ne ke e-ndikije kare dewje ddaje ke se

a, e-ddaje ke de to. ³² Bbo nje ke ndikise bba e-ndikijede to a, dewje a gereje go me-maji lese toke baann wa? Nje-ne-ddaje ke maji ang kara aw ndikije nje ke ndikijede to. ³³ Bbo nje ke ddaje ke se maji dorɔ bba e-ddaje ke de maji a, dewje a gereje go me-maji lese toke baann wa? Nje-ne-ddaje ke maji ang kara ddaje toke baann to. ³⁴ Bbo dewje ke e-gereje to da kukaje bbange lese bba arejede ne n̄-tunaje a, dewje a gereje go me-maji lese toke baann wa? Nje-ne-ddaje ke maji ang kara ddaje toke baann, mba kare n̄-tel ne darede. ³⁵ A, e-ndikije nje-baanji lese, e-ddaje maji, areje ne dew tuna a undaje mese do mare ne te goe te ang. Baann bba kuka lese a bo nya ngaa a toje to ngann le Ne-ke-ddutu-dara te. Mba Ne-ke-ddutu-dara te n̄-dda maji ke dewje ke areje wooyo ndo kara ang ddem, nje-me-maji-angje ddem. ³⁶ Ooje kem-to-ndoo le naa ddew kara baa toke Bɔsese oo kem-to-ndoo lese.»

Tar gange sariya

³⁷ « E-gangeje sariya do dew te ang a, da gange sariya dose te ang. Undaje tar do dew te ang a, da kunda tar dose te ang to. Jruje tar do dewje te a, da koru tar dose te. ³⁸ Areje ne a, da karese ne: Ka ke maji a da kɔju ne ne karese, a ddusu julum, da mbusu, da yeke kare gayn nangê bbere bbere ngaa bba da mbel me bbol-kubbu te lese. Mba ka ke unnje ojuje ne ne areje dew a, da kunn kɔju ne ne karese to.» ³⁹ Jeju pa gusu-tar arede to na: « Nje-kem-to ase kila kake ji nje-kem-to mare te wa? Da kosoje joo kem me buwa te ang wa? ⁴⁰ Nje-nja go ebbeeje te a kutae ang a, nje-nja go ebbeeje te ke oo tae ke maje a, a kase saa naa to. ⁴¹ Mba ddi bba mu ke oso kem ngokoin te a oo, a oo toku kake ke to kemi te ang wa? ⁴² Wase, baann bba ei ke oo toku kake ke to kemi te ang, a kase pa kare ngokoin na arem moru mu ke to kemi te wa? Nje-ngem, oru toku kake ke to kemi te dangor bba a kinga ddew ta koru mu ke oso kem ngokoin te.»

Tar kake ke kande

⁴³ « Kake ke maji, a kande kande-kake ke maji ngaa kake ke maji ang, a kande kande-kake ke maji ang to. ⁴⁴ Mbata daw n̄-gere kake kara kara ddew kande te. Da kuja kande tungu do kake konn poro te ang, da tuja *nduu horo ger gende te ang. * ⁴⁵ Neje ke maji in me dew te ke maji. A neje ke maji ang in me dew te ke maji ang. Mba ne ke ddusu me dew a aw tee ddew tar ke tae te.»

Dew ke oo tar le Jeju a dda ne kula

⁴⁶ « Mba ddi bba e-bbareme Ebbemje, Ebbemje! A e-ddaje ne ke maw m-pa marese ang wa? ⁴⁷ Dew ke ddee rom te, oo tar lem ngaa dda kula ke turu ndum unda ro na wa? ⁴⁸ N̄-to ddew kara baa ke dew ke a ta kosu key a, wuru buwa are wuru peng peng bba ungu gol key le do er te. Toke maann taa lo ngaa unda kar key le a, key le oso ang, mba dosu key le ke maje. ⁴⁹ A dew ke oo tar lem ngaa dda ne kula ang to ddew kara baa ke dew ke osu key laa do nange te baa bbo ungu gole do er te ang. Maann ula unda kar key le a, kem naa te neenn njaa key le uwa nange ngaa guru njuku njuku.»

7

Jeju oru ro-to ro nje-kula te le baw-ddo

¹ Goe te ke Jeju pa tarjeenn toyn are dewje a, naw Kapernayum. ² Mare baw-ddo le Romeje, ee ke nje-kula laa ke n̄-ndike nya. Ro nje-kula laa le toe ngaa nain ngosi ta koy. ³ Toke noo tar le Jeju a, nula mare toku-dewje le Jiipije nare ta kare n̄-ddee naji nje-kula laa le. ⁴ Dawje ro Jeju te ngaa n̄-noje no gole te nya n̄-paje na: « Dingaw neenn ase kare e-dda ne mba tar laa, ⁵ mba n̄-ndikije jee *Jiipije nya. Ne a n̄-dda key-mbo n̄-naa leje.» ⁶ Jeju aw ke de ngaa toke n̄-teeje ngosi ke key le baw-ddo le a, baw-ddo le ula nje-buwa-kuraje laa are Jeju na: « Ebbemje, e-joku roi baann ang, mba mase kare ande key lem ang. ⁷ Mba yeenn to a, moo to mase kaw roi te ke da rom ang. A, e-pa tar kara a nje-kula lem a kaji. ⁸ Mba ema kara mee koy dewje te ke bo, mee

* 6:44 6.44 Kake ke daw n̄-bbar ke tar endar nda na vigne.

ke nganji-ddoje koyem te to. A bbo, mula mare m-pa na: Aw! A naw. M-pa mare mare, m-pa na: E-ddee! A n̄-ddee. M-pa mare nje-kula lem, m-pa na: E-dda ne ke be! A n̄-dda.» ⁹ Toke Jeju oo tar le a, ninga koko ddew te le baw-ddo le. N̄-turu rɔe ke rɔ dewje te ke aw ooje tar laa ngaa n̄-pa na: « M-pa marese, do nange Ijarayel te kara moo koo-me-te ke bo toke be ang.» ¹⁰ Nje ke baw-ddo ulade le telje awje key a, daw dingaje nje-kula le baw-ddo le ke rɔ ke maji.

Jeju ndol ngonn le dene-ndubba ke bbe te ke Nayn

¹¹ Goe te a Jeju aw mare bbe te ke ria na Nayn. Nje-njaje go Jeju te ke mare dewje banya banya awje saa. ¹² Toke n̄-tee ngosi ke bbe le a, noo dewje ke awje ke yo ta dubbu. Dew ke oy le to ngonñ-kara ke dingaw le mare dene-ndubba. Dewje ke me bbe te le banya banya aw dannje dene le to. ¹³ *Ebbe-dewje le oo dene le a ddae ndoo ngaa pa are dene le na: « E-no ang!» ¹⁴ N̄-ngese ke kete a noru tuwa ke dila ninn le ke te. Dewje ke otoje ninn le areje lo kara ngaa Jeju pa na: « Basan, m-pa mari, in taar!» ¹⁵ Ninn le in isi taar ngaa unn kutu pa tar. Jeju ulae ji kɔenje te. ¹⁶ Bbel dda dewje toyn. Dɔsuje gaji Lubba, n̄-paje na: « Tokɔ *nje-kila mber-tar le Lubba tee horoje te ngaa Lubba ddee ta kuma dewje laa.» ¹⁷ Tar ne ke Jeju dda le nja do nange te ke Jude toyn, ke me bbeje toyn ke guku do Jude.

Jañ-Batise ula duju tar Jeju

¹⁸ Nje-njaje go Jan te aw paje go nejeenn toyn areje. ¹⁹ N-bbar mareje joo horode te nulade rɔ *Ebbe-dewje te, n̄-pa na: « Ei a e-to dew ke a ta ddee le wase ja ngina mare dew ke dang wa?» ²⁰ Toke dewje le teeje rɔ Jeju te a, n̄-paje dareje na: « Jañ-Batise ulaje ta duji se ei a e-to dew ke jaw n̄-nginae le wase ja ngina mare dew dang wa?» ²¹ Kare teenn njaa Jeju oru rɔ-toje, ke meteje, ke tubba ndilje ke maji ang rɔ dewje te banya banya. Ngaa n̄-dda nare dewje ke kemde to kara ooje lo. ²² Goe te a, n̄-tel ke tar nare nje-njaje go Jan te le na: « Awje, e-paje areje Jan ne ke ooje ke

kemse ddem, ke mbise ddem. Nje-kem-toje ooje lo, nje-gol-gotoje njaje. Banji le dewje nunga rɔde te, nje-mbi-kutuje ooje tar. Dewje ke oyje ndolje ngaa nje-ndooje ooje Tar ke Maji. ²³ Koko isi ke dew ke a koso ddew koo-me-te woju dom ang.»

Jeju pa tar do Jañ-Batise te

²⁴ Goe te ke nje-njaje go Jan te telje mbaan, Jeju unn kutu pa tar le Jan are dewje ke banya banya le na: « Ddi bba awje aw ooje me kor te wa? Mu-maann ke yel aw yeke wa? ²⁵ A ddi bba awje aw ooje wa? Dew ke ula kubbu ke kura wa? Nje ke ulaje kubbu nare toje to nje-ne-kingaje ke isije me key te le toku-mbay-bbeje. ²⁶ A ddi bba awje aw ooje wa? Mare nje-kila mber-tar le Lubba wa? Tokoro m-pa marese, nuta nje-kila mber-tar bbay. ²⁷ Mba tar le Jañ-Batise a n̄-dda me Maketurute le Lubba na: Oo, mula nje-kayñ-kula lem noi te, mba kare n̄-dda ddew ke a nja te. ²⁸ M-pa marese: Horo dewje te toyn ke deneje ujujede, dew ke uta Jan goto. A ddotu-dew ke me *Kɔñ-bbe te le Lubba utae. ²⁹ Dewje toyn ke ooje tar le Jan le, ke nje-taaje nare *lambo kara ooje to Lubba to gate gate ngaa dawje dare Jan ddade batem. ³⁰ A *Parijiyenje ke *nje-koruje gel-ndu mbeteje ne ke Lubba mose mba tar lede ngaa n̄-mbeteje kare Jan ula dode maann.» ³¹ Jeju tel pa arede na: « Nje ke dda bba ma kunnde kɔju ne dewje ke bbokone wa? Dundaje rɔ nje ke dda wa? ³² N̄-toje ddew kara baa ke ngannje ke isije nata, ke bbarje naa ngaa paje are naa na: N-kol mbula jarese, a e-laje ne ang, jɔsu pa-yo a e-noje ne ang. ³³ Mba Jañ-Batise ddee le, on muru ang ddem, ay koto ang ddem a e-paje na: Ndil ke maji ang isi doe te. ³⁴ Ngonn le dew ddee, on muru ngaa ay ne a e-paje na: Dew neenn to nje-ne-kusa ke nje-ne-kay, nje-buwa-kura le nje-taaje nare *lambo ke le nje-ne-ddaje ke maji ang. ³⁵ Kem-kare to gate gate kem dewje te ke ndikije te.»

Jeju oru tar *majang do dene te ke to nje-ne-dda ke maji ang

³⁶ Mare Parijiyen bbar Jeju ta kare usa ne saa. Jeju ande key le Parijiyen le ngaa aw isi ta ne-kusa te. ³⁷ Toke mare dene nje-ne-dda ke maji ang ke isi me bbe teenn oo na Jeju ee me key te le Parijiyen le a, *ñ-ddee* ke ku albatere*, ke wubbu ke ete maji ddusu mee. ³⁸ *Ñ-ddee* nar go Jeju te, mbor gole te naw *ñ-nɔ* nare maanñ-keme ula gɔl Jeju te ngaa *ñ-boru* gole le ke beñ-dɔe. Nunda tae gɔl Jeju te le ngaa nungu wubbu ke ete maji le gole te. ³⁹ Parijiyen le oo baann a pa mee te na: « Bbo dingaw neenn to *nje-kila mber-tar le Lubba tɔkɔɔ a, na gere to dene ke aw ɔre neenn to nje-ne-dda ke maji ang.» ⁴⁰ Jeju pa are Parijiyen le na: « Simɔ, mee ke tar ta pa kari.» Simɔ tel ke tar are na: « Nje-ne-toju, e-pa tar le.» ⁴¹ Jeju pa na: « Mare dew ee ke bbanje laa dɔ dewje te joo. Mare kara tuna *kande-nare kɔrmi a mare kara tuna *kande-nare dɔmi. ⁴² Toke disije ke ddew ta kuka bbanje le ang a, nje-nare le inya nare laa le arede. Horo dewje te ke joo le, ye ke dda bba a ndiki dew ke dda maji ke de le nya wa?» ⁴³ Simɔ le tel ke tar are Jeju na: « Meje a to ne ke bbanje laa bo nya.» Jeju pa are na: « E-tel ke tar ke dɔgɔle.» ⁴⁴ *Ñ-turu* rɔe ke rɔ dene te le ngaa *ñ-pa* nare Simɔ na: « Oo dene neenn, m-ddee key lei a arem maann toko golem ang a ne a *ñ-toko* golem ke maanñ-keme ngaa *ñ-boru* golem ke beñ-dɔe. ⁴⁵ Ei, e-to mbim ang a ne, kake mande key beenn, new rɔe ta kunda tae golem te ang. ⁴⁶ Ungu wubbu dɔm te ang, a ne nungu wubbu ke ete maji golem te. ⁴⁷ Mba yeenn a m-pa mari: Tar *majang laa ke banya ɔru dɔe te ngaa, mba ndiki laa bo nya. Mba dew ke dɔru tar dɔe te ten baa, ndiki laa to ten baa tɔ.» ⁴⁸ Ngaa *ñ-pa* nare dene le na: « Tar *majang lei ɔru dɔi te ngaa.» ⁴⁹ Dewje ke isije ta ne-kusa te ke Jeju le paje mede te na: « Dew neenn to na bba tar *majang le dewje kara aw ɔru dɔde te wa?» ⁵⁰ Jeju pa are dene le na: « Koo-me-te lei aji. Aw ke *me-wul-lɔm.»

8

Nje ke aw njaje go Jeju te

¹ Goe te a, Jeju unn go bbuka bbeje ke ngann bbeje, aw pa tar le Lubba ke ila mber Tar ke Maji wɔju dɔ *Kɔñ-bbe le Lubba. Nje-kayñ-kulaje laa ke dɔku gire joo awje saa, ² ke mare deneje ke nɔru rɔ-to ndilje ke maji ang, ke rɔ-toje rɔde te tɔ: Mari ke daw *ñ-bbare* na Madelena, ne ke Jeju tubba ndilje ke maji ang siri rɔe te, ³ ke Jani dene le nje-ngem ne-kingaje le tɔku-mbay *Erode ke ria na Kuja, ke Sujani, ke mare deneje nya ke aw umaje Jeju ke nje-njaje goe te ke ne-kingaje lede.

Gusu-tar dɔ nje-ne-dubbu te

⁴ Dewje ke banya mbonje naa ngaa mare dewje inje bbeje te dang dang aw ddeje rɔ Jeju te a, *ñ-pa* gusu-tar neenn na: ⁵ « Mare dew aw ta dubbu ne. Toke naw *ñ-dubbu* ne le a, mare kande ko le gayn dɔr ddew te, dewje mboynje kande-ko le ngaa eelje ke darâ ɔnje. ⁶ Mare debbe kande-ko le gayn dɔ nange te ke to er. Toke kande-ko le tee a, tutu njan, mba ninga maann ang. ⁷ Mare kande ko le gayn horo konnje te. Konnje le teeje ke de ddew kara baa ngaa konnje le orede ke nangê mben. ⁸ A mareje gayn dɔ nange te ke maji. *Ñ-teeje* ngaa gɔl kake kara a ande dɔdɔku dɔdɔku.» Kake Jeju pa tar neenn ila nangê a, *ñ-pa* ke taar na: « Dew ke mbia to ta koo ne tar a oo!» ⁹ Nje-njaje goe te dujeje na: « Gel gusu-tar neenn na ddi wa?» ¹⁰ Nila te na: « Esese, Lubba are e-gereje ne ke to lo kiyae te ke wɔju dɔ *Kɔñ-bbe laa. A keseje, *ñ-pa* tare darede ddew gusu-tar te, mba kare daaje lo a dooje ne ang ddem dooje tar a *ñ-ngereje* kande ang ddem. ¹¹ Gel gusu-tar neenn le toke be: Kande ko le to tar le Lubba. ¹² Kande ko ke gayn mbor ddew te le tɔju dewje ke ooje tar le Lubba le ngaa Esu ddee ɔru tar le mede te ke ddang, mba kare dooje mede te ta dingaje kaji ang. ¹³ Kande ko ke gayn dɔ nange te ke to er le tɔju nje ke ooje tar le Lubba le a, *ñ-taaje* ke koko. A ne kara, tar ke dooje le ungu ngirae nangê mede te ang, dooje mede te

* 7:37 7.37 Alebatere to ku ke *ñ-dda* ke mare er ke kura nya bbe le Jiipije.

mba goju kare baa, a ndo ke ne-na-me tee a, n̄-tusuje dinyaje. ¹⁴ Kande ko ke gayn horo konnje te toju dewje ke ooje tar le Lubba le ngaa dotuje a, keje-tar, ke ne-kingaje, ke ro-nelje ke do nange te okujede ddew ta kare dande ke maje. ¹⁵ Kande ko ke gayn do nange te ke maji toju nje ke ooje tar le Lubba ke me ke maji, ke me ke gate gate, a n̄-ngemje tar le, duwaje dare ngeng ngaa dandeje ndo ke ndo.»

*Gusu-tar do *lambe te*

¹⁶ « Ndo kara dew ila puru *lambe te a, unn mare ne debbe ne ang, wase dew le unn *lambe le unda ko tira te ang. A nunda *lambe le do kake te taar, mba kare dewje ke aw andeje key le ooje ne lo. ¹⁷ Mbata ne toyn ke to lo kiyae te da tee doe te, ne toyn ke n̄-kusu doe a tee ke ddaka. ¹⁸ Aaje rose ddew tar te ke aw ooje, mba dew ke ee ke ne a da kare mare doe te. A dew ke ee ke ne ang, ne ke neje to ninga kara da koru jia te.»

Kon Jejuje ke ngakoenje ke tokoro

¹⁹ Kon Jejuje ke ngakoenje ddeeje ke roe te, a dingaje ddew ta kaw ngosi saa ang, mba dewje bakaje nya. ²⁰ Dewje paje are Jeju na: « Koinje ke ngakoinje areje ddaka. N̄-ndikije ta kooi.» ²¹ A n̄-tel ke tar narede na: « Komje ke ngakomje a toje to nje ke ooje tar le Lubba a ddaje ne kula.»

*Jeju pa tar a *bamburabo ew roe*

²² Mare ndo Jeju aal to ke nje-njaje goe te. N̄-pa narede na: « Jawje tura maann te.» Ngaa dawje. ²³ Toke daw n̄-yelje to le a, Jeju aw tibbi. Bamburabo ddee ula do maann te le ngaa maann aw me to te le nayn ngosi ta ddusu are deeje me yo te. ²⁴ Nje-njaje goe te le ddeeje ngosi saa ngaa n̄-ndoleje n̄-paje na: « Ebbejeje, Ebbejeje, ja koy!» N̄-ndol ngaa n̄-ndange *bamburabo ke maann ke aw lenge le nare dewje rode ngaa lo to nyenene. ²⁵ Jeju pa are nje-njaje goe te le na: « Koo-me-te lese ee dda wa?» Bbel ddade ddem dode turu ddem a n̄-paje dar na na: « Dew neenn to dew ddi wa? Mba n̄-pa tar ke gosu ke mongu a, yel ke maann kara ooje tae.»

Jeju oru ro-to ndilje ke maji ang ro mare dingaw te

²⁶ Jeju ke nje-njaje goe te n̄-teeje ta kongo te ke bbe te le dewje ke Gadara*ke aa naa ke do nange Galile. ²⁷ Kake Jeju uru nangê a, mare dingaw ke ee ke ndilje ke maji ang banya roe te in me bbe te ke do nange teenn le tila keme. Lew baa njaa dingaw le ula kubbu ang ddem, n̄-to key ang ddem a horo do bareje a naw n̄-to ke te. ²⁸ Kake dingaw le oo Jeju a uru eki, tee oso no gole te ngaa pa ke taar na: « Ddi a e-ndiki ta dda sem wa? Jeju, Ngonn le Lubba ke ddutu dara te! Koko ro njaa ula kem ndoo ang.» ²⁹ Nuru eki, mba Jeju pa tar ke ndu ke mongu are ndilje le ta kare n̄-teeje me dingaw te le ke ddang. Ndil le unn dingaw le gol banya banya are n̄-to gole ke kula njamji ngaa dilae poro bbaa daw n̄-ngeme. N̄-ti kulaje ke n̄-toe ne le ngaa ndilje le oreje awje saa ke me kor te. ³⁰ Jeju duju dingaw le na: « Rii na na wa?» N̄-tel ke tar na: « Banya banya.» Mba ndilje ke maji ang andeje mee te nya. ³¹ Ndilje ke maji ang le uwaje gol Jeju ta kare narede dawje buja te ke il biti biti ang. ³² Kare teenn kusu bereje ke banya aw usaje ne do kongo te lo teenn le. Ndilje ke maji ang le dujuje Jeju ta kare arede ddew are dandeje me bereje te le ngaa narede ddew. ³³ Ndilje ke maji ang le teeje me dingaw te le aw andeje me kusu bereje te le ngaa kusu bereje le inje do kongo te ke ngoru gaynje maann oyje. ³⁴ Nje ke aw ngemje bereje le ooje ne ke tee le a, aynje ngaa aw paje tare toku bbe te ke ngann bbeje te. ³⁵ Dewje awje ooje ne ke tee le. N̄-ddeeje ro Jeju te ngaa dingaje dingaw ke ndilje teeje mee te le, nisi nangê koy gol Jeju te. Dingaw le ula kubbu ddem, isi ke maje ddem ngaa bbel ddade nya. ³⁶ Dede ke dooje ddew ke Jeju tubba ne ndilje ke maji ang ro dingaw te le, doruje gele dare nje ke awje le ooje. ³⁷ Dewje toyn ke bbe te le dewje ke *Geraja dujuje Jeju ta kare otu ke ddang, mbata bbel ddade nya. * Jeju aal to ta tel ke guku. ³⁸ Dingaw ke ndilje teeje mee te le duju Jeju ta nayn saa. A

* 8:37 Oo 8.26 ke tar ke gele te.

Jeju tubbae pa na: ³⁹ « E-tel aw key lei ta ɔru gel ne ke Lubba dda sei!» Naw ngaa n̄-pa tar ne ke Jeju dda mba tar laa me bbe te le tɔyn.

Jeju ɔru rɔ-to rɔ mare dene te ngaa ndol ngonn le Jayirusu ke dene ke oy

⁴⁰ Toke Jeju tel tura maann te guku a, dewje ke banya uwaeje ke rɔde te, mba dede tɔyn daw n̄-ngebbeje. ⁴¹ Ngaa mare dingaw ke ria na Jayirusu, n̄-to nje-kɔn dɔ *key-mbɔn̄-naa le *Jiipije, n̄-ddee, n̄-tee noso nangê nɔ gol Jeju te, n̄-nduje ta kare naw me key te laa, ⁴² mba ngonne ke dene ke to ngon̄n̄-kara ke bbale ase dɔku gire joo a ta koy. Toke Jeju aw aw ke key le a, dewje ke banya ubbaeje njang. ⁴³ Mare dene ke mese aw ddee rɔe te lew baa ase bbal dɔku gire joo ee ke teenn. Dene le tuju neje laa tɔyn ji nje-kare-kumaje te, a dew kara ase ta kɔru rɔ-to laa ang. ⁴⁴ N̄-ddee go Jeju te ngɔsi, nɔru ta kubbu laa. Kare teenn njaa mese le gange. ⁴⁵ Jeju pa na: « Na a ɔrum wa?» Toke dewje tɔyn aw ɔruje naji lede a, Piyar pa na: « Ebbemje, dewje aw guku dɔi ngaa daw dubbaije!» ⁴⁶ A Jeju ila te na: « Mare dew ɔrum, mba m-gere to mare singa in rɔm te tee.» ⁴⁷ Dene le oo to Jeju gere a, nisa ngaa n̄-ddee noso nɔ gole te. N̄-pa kem dewje te tɔyn gel ne ke nɔru ne Jeju, ke ddew ke rɔ-to laa goto ne kare teenn. ⁴⁸ Jeju pa are na: « Ngonnum ke dene, koo-me-te lei aji. Aw ke *me-wul-lɔm.» ⁴⁹ Toke Jeju aw pa tar bbay a, mare dew in bbe le Jayirusu le ngaa n̄-pa nare na: « Ngonni ke dene le oy mban. E-jɔku nje-ne-tɔju ang ngaa.» ⁵⁰ A Jeju oo tar neenn le ngaa pa are Jayirusu le na: « Are bbel ddai ang, ka njaa oo mei te a na kinga kaji.» ⁵¹ Toke Jeju tee key le a, n̄-mbete ta kare dewje andeje saa key. Piyar, ke Jan, ke Jake, ke bɔ-ngonnje ke kɔn̄-ngonnje le a ninya ddew nare dandeje saa key. ⁵² Dewje tɔyn aw nɔje ke aw ndingaje rɔde wɔju dɔ ngonn ke dene le. Jeju pa na: « E-nɔje ang. Noy ang ka a naw n̄-tibbi.» ⁵³ Ngaa dewje le aw kokoje Jeju, mba n̄-gereje to ngonn ke dene le oy. ⁵⁴ A Jeju uwa ji ngonn ke dene le ngaa pa ke gɔsu ke mɔngu na: « Ngonn,

in taar!» ⁵⁵ Ndil ngonn ke dene le tel rɔe te, a kare teenn njaa nin taar ngaa Jeju pa arede ta kare dare ne nusa. ⁵⁶ Kɔn̄-ngonn̄sje ke bɔ-ngonn̄je ke dene le ooje a dum dɔde. A Jeju ndejede ta kare n̄-paje tar ne ke nday le dare dew kara oo ang.

9

Jeju ula *nje-kayn̄-kulaje laa ke dɔku gire joo

¹ Jeju mbɔn *nje-kayn̄-kulaje laa ke dɔku gire joo ngaa arede singa ke ddew ta tubba ne ndilje ke maji ang ddem, narede singa ta kɔru ne rɔ-toje rɔ dewje te ddem. ² Nulade ta kare dilaje mber-tar *Kɔn̄-bbe le Lubba dareje dewje ddem ta kare dɔruje rɔ-to rɔ dewje te ddem. ³ N̄-pa narede na: « Unnje ne kara mba kaw lese ang. Unnje kake, wase bbɔl, wase mapa, wase nare ang. Dew aw ke kubbu laa ke taar joo ang. ⁴ Key ke andeje te mbaan, e-nayje te nyom ta ɔtuje ne. ⁵ Bbe ke e-teeje te a bbo dewje taase ke key ang, a bbo a ta kɔtuje ke kete a, e-tundaje bum nange ke golse te ta kɔru ne naji lese.» ⁶ Nje-kayn̄-kulaje le Jeju le awje ngaa, n̄-njaje ke go bbe bbe, n̄-paje Tar ke Maji dareje dewje ngaa dɔruje rɔ-to rɔ dewje te tɔ.

*Erode sange mee dɔ Jeju te

⁷ Ngonn toku-mbay *Erode oo tar neje tɔyn ke aw teeje a neje tar, mba mare dewje paje na: « Jan ke oy le a ndol.» ⁸ Mareje paje na: « Eli a tel ddee.» A mareje paje bbay na: « Kara le nje-kilam-ber-tarje le Lubba ke oy a ndol.» ⁹ A *Erode pa na: « Munn ndum mare n̄-gange dɔ Jan. A dew neenn to na bba maw moo tarje dang dang dɔe te neenn wa?» Ngaa n̄-sange ddew ta koo Jeju.

Jeju are ne-kusa dewje doro mi usaje

¹⁰ Goe te ke *nje-kayn̄-kulaje le Jeju telje a, n̄-paje go neje tɔyn ke n̄-ddaje dareje. Ngaa Jeju ɔrude ke karede aw ke de er ke tɔku bbe te ke ria na Betesayida. ¹¹ A dewje ke banya gereje tare ngaa ɔruje goe. Jeju taade ke rɔe te ngaa pa tar *Kɔn̄-bbe le Lubba arede ddem, ɔru rɔ-to rɔ dewje te ke ndikije kare nɔru rɔ-to rɔde

te ddem. ¹² Lo aw ndul ngaa *nje-kayn-kulaje le Jeju ngeseje ke rœe te paje areje na: « E-tubba dewje ke banya neenn are dawje me bbeje te ke dɔ-ndɔje te ke ngɔsi neenn bba da kinga lo-to ke ne-kusa, mba lo ke jar te neenn to me mu baa.» ¹³ A Jeju pa arede na: « Esese njaa, arejede ne dusaje.» Nje-kayn-kulaje le ilaje te na: « Jee ke mapa mi ke kanjije joo baa. Ase ta kare jeje njaa jaw n̄-ndoko ne-kusa mba dewje ke banya neenn wa?» ¹⁴ Dingawje eeje lo teenn ngɔsi ke doro mi. Jeju pa are nje-njaje goe te na: « Areje disije nangê, ke go kulae dɔmi dɔmi.» ¹⁵ Nje-njaje goe te areje dewje le isije nangê toke ndue pa. ¹⁶ Jeju jin mapa ke mi ke kanji ke joo le a, aa lo ke darâ ngaa bbar Tar ke Maji dœe te. N-tete danna ngaa nare nje-njaje goe te kare dare dewje ke banya banya le. ¹⁷ Dewje tɔyn usaje ne mede ndann, a kese ne-kusa nay ddusu kare doku gire joo.

Piyar pa ke tae na Jeju to Mesi

¹⁸ Mare ndɔ ke Jeju ɔru rœe aw duju Lubba ngaa nje-njaje goe te isije saa a n̄-dujude na: « Dewje paje na m-to na wa?» ¹⁹ N̄-telje ke tar na: « Na e-to Jan-Batise, mareje paje na e-to Eli, mareje bbay paje na e-to kara le nje-kila mbertarje le Lubba a e-ndol.» ²⁰ Jeju pa arede na: « Esese e-paje na m-to na wa?» Piyar ila te na: « E-to Mesi le Lubba.» ²¹ Jeju ndejede nya na dare dew oo tar neenn le ang.

Jeju pa tar kem-to-ndoo ke a ddae are nje-njaje goe te

²² N̄-tel n̄-pa bbay na: « To maji kare Ngonn le dew oo ndoo nya, kare tɔku dewje le *jiipije ke tɔku nje-poloje Lubba, ke *nje-kɔruje-gel-ndu mbeteje, kare n̄-toleje ngaa ndɔ muta goe te a nin me buwa-yo te.» ²³ N̄-pa narede tɔyn na: « Bbo dew ke ndiki ta kuwa gom a, maji kare neje rœe ang. Maji kare noto kakedese laa ke ndɔ tɔyn ngaa nuwa gom. ²⁴ Dew ke ndiki ta ngem tebbe laa, a tebbe laa le a goto. A dew ke a koy mba tar lem, dew le a kinga tebbe laa. ²⁵ Bbo dew inga ne ke nangê neenn tɔyn, a bbo n̄-nayn ke

kɔrɔ, wase ne njaa n̄-tuju rœe a ddi bba na kinga goe te wa? ²⁶ Tɔkɔrɔ dew ke dda rɔ-kul lem ngaa dda rɔ-kul ta pa tar lem a, Ngonn le dew a dda rɔ-kul laa ndɔ te ke na ddee ke ndoko laa, ke le bœeje, ke le nje-kulaje le Lubba ke maji tɔyn. ²⁷ Mpa tar ke tɔkɔrɔ marese, mare dewje ke areje horose te neenn a koyje ang bbay a *Kɔn-bbe le Lubba a ddee.

Piyar, ke Jan, ke Jake dooje Jeju ke ndoko laa

²⁸ Ndɔ jijoo go tarje teenn le a, Jeju aw ke Piyar, ke Jan, ke Jake dɔ er te mba duju Lubba. ²⁹ Kare te ke naw n̄-duju Lubba a keme turu to dang ngaa kubbu laa kara turu nda toke neyn. ³⁰ A ta koo a, dewje joo aw paje saa tar : To Moyije de ke Eli a, ³¹ n̄-teeje ke ndoko ngaa daw paje tar koy le Jeju Jurusalam ke a ddee ne ke tɔkɔrɔ. ³² Bbi dda Piyar de ke nje-buwa-kuraje laa nya, a disije kemde baa ngaa dooje ndoko le Jeju ke dingawje joo ke areje saa le. ³³ Kare te ke dingawje ke joo le aw inyaje Jeju ta kɔtu a, Piyar pa are Jeju na: « Ebbemje to maji kare n̄-nayje neenn. N-ddaje ngann key-kamje muta: kara to lei, kara to le Moyije, a kara to le Eli.» A Piyar gere ne ke aw pa ang. ³⁴ Kake naw n̄-pa tar baann a, mum ddee kiride de ngaa bbel dda nje-njaje go Jeju te kare te ke mum le aw dibbi dɔde. ³⁵ Mare ndu tee me mum te le pa na: « Dew neenn to Ngonnum ke m-ndike, ooje tar laa.» ³⁶ Kare te ke kɔru ndu le aw bbar a, Jeju ar ke kare baa ngaa. Nje-njaje go Jeju te paje tar ang. Me ndɔje teenn, dɔruje gel neje ke doojeenn le kara dareje dew ang.

Jeju tubba ndil ke maji ang rɔ dew te

³⁷ Toke lo are a, Jeju ke nje-njaje goe te dinje dɔ er te le n̄-ddisije a, dewje banya banya tilaje keme. ³⁸ Horo dewje teenn le mare dew uru eki na: Nje-netɔju, muwa gɔli oo ngonnum neenn, mba n̄-to ngonnum ke kara baa. ³⁹ Bbo mare ndil uwa ngonn le a kem-naa te neenn nuru eki. Ndil le ddae are nisa ke singa ddem, jum-tae tee ddem ngaa ndil le ula keme ndoo ndereng bba inyae. ⁴⁰ M-duju nje-njaje goi te ta kare n̄-tubba ndil le a

daseje ang.» ⁴¹ Jeju tel ke tar are na: « Ko-dewje ke ooje mede te ang, ke nje-nddaje ke maji ang. Ma kisi ke se ta kumase be sar ndo baann wa? E-ddee ke ngonni le neenn.» ⁴² Kake ngonn le aw ddee ngosi ke Jeju a, ndil ke maji ang le unne ilae nangê ngaa ddae are naw nisa ke singa. A Jeju ndange ndil ke maji ang le, noru ro-to le ngonn le ngaa n̂-tel saa nare boeje. ⁴³ A *toku-mbange le Lubba dum do dewje toyn.

Jeju pa tar koy ke kin laa

Toke neje ke Jeju aw dda le dum do dewje a, n̂-pa nare nje-njaje goe te na: ⁴⁴ « Esese e-tukaje mbise ke maje ooje ne tar neenn. Da kuwa Ngonn le dew kulae ji dewje te.» ⁴⁵ A nje-njaje go Jeju te le gereje dode tar te ke naw n̂-pa narede le ang. Tar le iya roe ke de bba kare ta n̂-gereje ang. A bbil ddade ta tel duje tar doe te.

Dew ke bo uta mareje toyn

⁴⁶ Kare teenn, nje-nja go Jeju te aw maynje naa tar ta gere dew ke bo horode te uta mareje toyn. ⁴⁷ A Jeju gere keje le nje-njaje goe te le ngaa, unn mare ngonn ke ten be unndae mbore te, ⁴⁸ ngaa n̂-pa narede na: « Dew ke taa ngonn neenn ke roe te ke rim a, ema njaa n̂-taam ke roe teenn. A bbo dew ke taam ke roe te a, taa dew ke ulam ke roe te to. Mba dew ke to ten baa horose te toyn, ne a n̂-to dew ke bo.» ⁴⁹ A Jan pa na: « Ebbemje, joo mare dingaw ke unn rii aw tubba ne ndilje ke maji ang a n̂-gange ddewe te, mba n̂-nja goi te ke je ang.» ⁵⁰ Jeju pa are na: « E-gangeje ddewe te ang, mba dew ke mbetese ang a, to dew lese.»

Jeju in Galile aw ke Jurusalam

⁵¹ Toke ndo ke Lubba a ta kunn Jeju ta tel saa darâ ddee ngosi a, n̂-ndiki nya ta kaw Jurusalam. ⁵² Nula dewje noe te kete. Dawje ngaa dandaje me mare bbe te le dewje ke Samari ta kare n̂-moseje ne n̂-ngebbeje. ⁵³ A nje-bbeje le taeje ke rode te ang, mba nunn ddew ke Jurusalam. ⁵⁴ Kake nje-njaje go Jeju te, Jake, ke Jan dooje baann a, n̂-paje na: « Ebbejeje, e-ndiki ta kare n̂-dujuje jare puru in darâ

ddee on dewje neenn wa?» ⁵⁵ Jeju turu roe ke rode te ngaa kol ke de nya.

Dew ke ndiki ta kunn go Jeju

⁵⁶ Dunnje ddew dawje mare bbe te ke kete. ⁵⁷ Kare te ke daw n̂-njaje ddew-bô a mare dew pa are Jeju na: « Lo toyn ke a kaw te, ma kunn goi.» ⁵⁸ Jeju ilae te na: « Mulaje eeje ke buwa tode ngaa eelje ke darâ eeje ke key tode, a Ngonn le dew ee ke key doe ang.» ⁵⁹ Jeju pa are mare dew na: « Unn gom.» A dew le ilae te na: « Ebbemje are maw m-dubbu bomje bba.» ⁶⁰ A Jeju pa are na: « Inya dewje ke oyje are n̂-dubbujje yoje lede. A ei, aw pa tar *Kôn-bbe le Lubba are dewje.» ⁶¹ Mare dew pa are Jeju bbay na: « Ma nja goi te Ebbemje, a are maw muwa ji nje ke lem bba.» ⁶² Jeju tel ke tar are na: « Dew ke uwa kosu-mange a bbo kel goe a nase dda kula woju *Kôn-bbe le Lubba ang.»

10

Jeju ula nje-njaje goe te dosiri

¹ Goe te a, *Ebbe-dewje tel toru nje-njaje goe te dosiri horo mareje te. Nulade joo joo noe te kete kare dawje me bbeje te kara kara, ke loje toyn ke ne njaa n̂-ndiki ta kaw te. ² N̂-pa narede na: « Kula mbonko bo nya a nje-kulaje banya ang. Yeenn a e-dujuje nje-ndoo le are nula nje-kulaje kare n̂-mbonje ko laa. ³ Awje! Ooje wa: Mulase toke le bateje horo enjakemjarje te. ⁴ Awje ke bbol-ngem-nare ang, ke bbol-kungu-ne ang ddem, ke ne-gol ang ddem ngaa e-ddaje dew lapiya ke ddew ang ddem. ⁵ Key ke andeje te a, e-paje na: *Me-wul-lom to me key te neenn! ⁶ Toke nje-me-wul-lom ee key teenn a, *me-wul-lom lese a nayn saa. A bbo, nje-me-wul-lom ee me key teenn ang a, *me-wul-lom lese a tel rose te. ⁷ E-naynje me key teenn le, usaje ne ke ayje ne ke darese, mbata dew dda kula ta kinga kuka laa. Andeje keyje te le dewje ke tae lem lem ang. ⁸ Me mare bbe ke a teeje te, bbo n̂-taase ke ro-nel a, usaje ne ke darese. ⁹ Oruje ro-to ro nje-ro-toje te ke isije me bbe teenn ngaa e-paje arejede na: *Kôn-bbe le Lubba to ke se ngosi baa ngaa. ¹⁰ A

bbo, e-teeje me mare bbe te a duwase ke rɔde te ang a, aw areje nate bbe te le bba e-paje arejede na: ¹¹ N-tunda bum ke uwa gɔlje me bbe te lese ngaa maji kare undaje dɔse te to *Kɔŋ-bbe le Lubba to ngɔsi baa ngaa. ¹² M-pa marese to ddotu ndɔ a, sariya ke Lubba a gange dɔ bbe te neenn a ngeng kuta sariya ke Lubba gange dɔ Sɔdɔm te lew.»

Sariya to mba bbeje ke mbeteje ta turu ddew lede

¹³ Jeju pa bbay na: « Kem-to-ndoo a to lei, Korajen! Kem-to-ndoo a to lei, Betesayida! Mba, horo dewje te ke Tir ke Sidɔn a m-dda ne-mɔrije ke m-dda bbe lese a, da kulaje kubbu ndoo ngaa da kisije dɔ bu te, ta tɔju to ŋ-turuje ddew le neje. ¹⁴ Gele ke neenn baa, ndɔ gange sariya, a sariya ke Lubba a gange dɔse te a ngeng kuta sariya ke na gange dɔ dewje te ke Tir ke Sidɔn. ¹⁵ A ei Kapernayum, a ndew sar kɔru dara wa? Lubba a dda kare e-ddom ase naa ke *lo le nje-yoje. ¹⁶ Dew ke oo tar lese a oo tar lem ngaa dew ke mbetese to dew ke mbetem, dew ke mbetem a mbete ne ke nulam.»

Tar tel le nje-njaje go Jeju te ke dɔsiri

¹⁷ Dewje ke kɔrde dɔsiri le telje ke rɔ-nel ngaa paje na: « Ebbejeje, ŋ-pa tar ke rii a, umaje kara ooje taje.» ¹⁸ Jeju pa arede na: « Moo Esu in darâ oso toke mare le ndi ke teel. ¹⁹ Ooje: Marese ddew ta kare e-njaje dɔ lije te ddem, dɔ nyije te ddem, ta kuta singa nje-baan ddem ngaa mare ne dang a kase jɔkuse ang. ²⁰ Yeenn a, e-ddaje rɔ-nel mba ndilje ke maji ang ke ooje taseenn ang. A maji kare e-ddaje rɔ-nel mba rise ke Lubba dda me Maketurute darâ.»

Jeju tɔju rɔ-nel laa Bɔjeje

²¹ Me kare teenn njaa, Jeju ee ke koko ddew te le Ndil-me-nda ngaa Jeju le pa na: « Mɔsu gaji Bɔy, *Ebbe-dewje ke darâ ke *Ebbe-dewje ke nangê, mbata iya ne neenn nje-kem-kareje ke nje-ne-gereje ngaa e-tee ke ne neenn ke ddaka are ngannje ke ngaji. Tɔkɔrɔ njaa Bɔy, mba oo maji kemi te ta dda toke baann. ²² Bɔy inya neje tɔyn me jim te. Dew kara gere Ngonn le ang. Bɔ kara baa a gere. Ddem dew gere Bɔ le ang. Ngonn kara baa gere,

ke dew ke Ngonn ndiki tɔje Bɔ bba a gere tɔ.» ²³ Ŋ-turu rɔe ke rɔ nje-njaje goe te ngaa ŋ-pa narede ke karede na: « Koko ee ke dewje ke ooje ne ke aw ooje! ²⁴ Mba m-pa marese, nje-kilaje mber-tar le Lubba ke tɔku-mbayje banya banya isije ke bbo ta koo neje ke aw ooje neenn ke kemde a dooje ang. Disije ke bbo nya ta koo neje ke aw ooje ke mbise neenn a dooje ang.»

Tar ndiki Lubba ke tar ndiki nje-mari

²⁵ Mare *nje-kɔru-gel-ndu in taar ngaa duju tar Jeju mba nae ne. Ŋ-pa na: « Nje-ne-tɔju, ddi bba ma dda bba ma kinga ne tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ wa?» ²⁶ Jeju ilae te na: « Tar ddi a ŋ-dda me Maketuru*ndu te wa? Ddi a e-tura me te wa?» ²⁷ Ŋ-tel ke tar nare Jeju na: « Maji kare e-ndiki *Ebbe-dewje ke to Lubba lei ke mei tɔyn, ke kewn lei tɔyn, ke singai tɔyn, ke keje lei tɔyn ngaa maji kare e-ndiki nje-mari toke da rɔi njaa.» ²⁸ Jeju pa are na: « E-tel ke tar ke dɔgɔle njaa. E-dda toke baann a, a kisi ke tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ.» ²⁹ A naw ŋ-sange ddew ta kɔru naji laa ngaa ŋ-nduju tar Jeju na: « Nje-marem a to na wa?»

Gusu tar dɔ dew te ke nje-bbokoje tunda

³⁰ Jeju ilae te bbay na: « Mare ndɔ mare dingaw in Jurusalam aw ke Jeriko a noso me ji nje-bbokoje te. Ŋ-bbokoje neje laa tɔyn ngaa ŋ-tundaeje dare ŋ-nayn ngɔsi ta koy bba ŋ-tuseje dinyaeje a dɔtuje. ³¹ Mare nje-polo Lubba unn ddew le ngaa ŋ-tuka gɔle dɔ dew te le a nuja noso kete. ³² Mare dew ke gel Lebi te tee lo teenn le tɔ. Noo dew le a nuja noso kete. ³³ A mare dew ke Samari ke aw ke mba te, ddee ngɔsi ke dew le ooe a ddae ndoo. ³⁴ Ŋ-tel ŋ-ddee ngɔsi saa bbay, nungu wubbu ke ben kem doje te laa ngaa, ŋ-tɔɔ. Nunne nundae dɔ kororo te laa njaa. Naw saa key-to-nje-mbaje te ngaa ŋ-dda neje dang dang mba kare ŋ-ddee maji. ³⁵ Ndɔ kara goe te a, ŋ-tɔru *kande-nare joo nungu ji nje-key te le ngaa ŋ-pa nare na: E-ngeme ke maje. Toke e-tuju nare uta ye ke mari neenn a, telem a ema njaa ma kuka.» ³⁶ [Goe te a] Jeju tel duje na: « Horo dewje te ke muta neenn, na bba to nje-mar dew

ke oso me ji nje-bbokoje te le wa?» ³⁷ Njekoru gel-ndu le ilae te na: « Dew ke dda saa me-maji le.» Jeju ilae te na: « Yeenn a, ei kara, aw ta e-dda toke baann tɔ.»

Jeju aw rɔ Mate de ke Mari te

³⁸ Toke Jeju de ke nje-njaje goe te daw n̄-njaje ddew-bô a, n̄-gange me mare bbe te ngaa mare dene ke ria na Mate gange. ³⁹ Mate le ee ke ngokɔen ke dene ke ria na Mari. Ngokɔen le ddee isi nɔ gol *Ebbe-dewje te aw oo tar laa. ⁴⁰ Keje ngann kulaje dang dang uta dɔ Mate. N-ddee rɔ Jeju te n̄-pa nare na: « Ebbemje, keje lei jɔki mba ngokɔm ke inyam ta kula te ke karem neenn ang wa? E-pa saa are n̄-ddee numam.» ⁴¹ *Ebbe-dewje ilae te na: « Mate, Mate, mei aw sangi ngaa aw jɔku rɔi mba neje dang dang. ⁴² A ne ke uta neje tɔyn to kara baa. Mari a mbere ye ke maji. Dew a kase kɔru neenn le jia te ang ngaa.»

11

Jeju tɔju gusu duju Lubba nje-njaje goe te

¹ Mare ndɔ Jeju aw duju Lubba mare lo te. Toke n̄-duju Lubba tɔyn nunga a, mare nje-nja goe te pa are na: « Ebbejeje, e-tɔjuje gusu duju Lubba toke Jan tɔju nje-njaje goe te.» ² N̄-pa narede na: « Toke aw dujuje Lubba a, e-paje na:

Boy! Are dewje bbelje rii. Are *Kɔn̄-bbe lei ddee!

³ Areje ne-kusa taje ke ndɔ kara kara tɔyn!

⁴ ɔru tar *majang leje dɔje te, mba jeje kara jaw jɔru tar dɔ dewje te ke ddaje *majang ke je tɔ. Inya ddew are mare ne na meje ang.»

E-dujuje a da karese

⁵ Jeju pa arede bbay na: « Na horose te neenn ee ke mare nje-buwa-kura laa, ke na kaw bbe laa til te ke lo mɔngu, mba pa kare na: Nje-buwa-kura, arem mapa muta m-tunai, ⁶ mba mare nje-buwa-kura lem in mba te tee dɔm te, a moo ne kara ta kare ang. ⁷ A bbo dew ke kara le nayn ke me key te nu njaa a tel ke tar na: E-jɔkum ang, ta-key utu mban, ema ke ngannem n̄-to nangê mban bbo ddew ke ma kin taar

kari ne mapa goto. ⁸ M-pa marese, le nin taar mba kare mapa le wɔju dɔ buwa-kura lede ang kara na kin mba kare ne tɔyn ke n̄-ndiki wɔju dɔ ne-jɔku laa. ⁹ A ema, m-pa marese: E-dujuje a da karese. E-sangeje a, a kingaje. Undaje ta-key a da kɔru karese. ¹⁰ Mba dew ke duju a dare, dew ke sange a inga ngaa dew ke unda ta-key a dɔru dare. ¹¹ Bɔ-ngonnje ke dda horose te neenn bbo ngonne duje kanji a li a na kare wa? ¹² Ase bbo n̄-duje kabbe kunja a na kare nyi wa? ¹³ Bbo esese ke mese maji ang e-gereje ta kare neje ke maji ngannse, a Boy ke darâ a kare Ndil-me-nda dewje ke dujeje ang wa?»

Jeju tubba ndil ke maji ang rɔ dew te ke gɔbbe utu

¹⁴ Jeju tubba ndil ke maji ang ke dda bba are gɔbbu mare dingaw utu. Toke ndil ke maji ang le tee me dingaw te le ke ddang a, dingaw le pa tar ngaa dewje ke banya ooje a dum dɔde. ¹⁵ A mare dewje kara kara paje na: « Ddew te le Belejebul ke to tɔku-mbay le ndilje ke maji ang a naw n̄-tubba ne ndilje ke maji ang le!» ¹⁶ Mareje dujeje ne-tɔju-ne* ke in darâ mba nae ne. ¹⁷ Jeju gere keje lede a, n̄-pa narede na: « Bbe-kɔn tɔyn ke dewje ddaje ddɔ ke naa ke te a tuju ngaa keyje a guruje dɔ naa te. ¹⁸ Bbo Esu tel dda ddɔ ke da rɔe njaa, a kɔn̄-bbe laa a to baa bbay toke baann wa? Bba e-paje na ddew te le Belejebul a m-tubba ne ndilje ke maji ang wa? ¹⁹ A bbo ema, maw m-tubba ndilje ke maji ang ddew te le Belejebul, a ngannse ddew te le na aw tubbaje ne ndilje ke maji ang wa? Yeenn bba dede njaa da kuja kem tar neenn karese. ²⁰ A bbo ddew singa te le Lubba a maw m-tubba ne ndilje ke maji ang a, yeenn tɔju to *Kɔn̄-bbe le Lubba ddee ndereng horose te. ²¹ Toke dew ke nje-singa ke ungu ne-ddɔje rɔe te aw ngem ta-key laa a, ne-kingaje laa a to mɔkɔkɔ. ²² A bbo mare dew ke ubba singa utae ddee ake a, n̄-taa ne-ddɔje laa ke naw nunda mee dɔe te ngaa n̄-kayn dewje ne-kingaje laa ke n̄-taa le. ²³ Dew ke to lem ang to nje-tin sem, ddem dew ke mbɔn ne sem ang to nje-sane ne.»

Ddew ke ndil ke maji ang aw tel ne rɔ dew te

²⁴ « Bbo ndil ke maji ang tee me dew te a, n̂-nja loje te ke maann goto ke te, naw n̂-sange lo ta kula dɔe ke te ngaa toke ninga lo ang a n̂-pa na: Ma tel me key te lem ke min ke te m-tee le. ²⁵ Toke n̂-tel n̂-ddee a noo to duta me key le ngaa noo to n̂-mɔse me key le. ²⁶ Goe te a, n̂-tel naw n̂-ddee ke mare ndilje siri ke maji ang utae. Dandeje ngaa disije me dew te le ngaa dew le tuju uta kisi laa ke lew.»

Koko ke tɔkɔɔ

²⁷ Kake Jeju aw pa tar baann a, mare dene ke ar horo dewje te ke banya pa are ke taar na: « Koko ee ke dene ke uji ngaa ari mba il.» ²⁸ A Jeju ilae te na: « Ke uta tɔyn koko ee ke dewje ke ooje tar le Lubba a ngemje.»

Jeju mbete ta dda ne-mɔri

²⁹ Toke dewje aw mbɔnje naa banya a, Jeju pa na: « Dewje ke bbasine to dewje ke maji ang. Daw n̂-dujuje *ne-mɔri ke toju to min darâ, a *ne-mɔri ke toju ne ke Lubba dda ddew te le Jonase a da kooje kara baa. ³⁰ Jonase to *ne-mɔri ke toju singa-mɔngu le Lubba dewje ke Ninibe. Ddew kara baa Ngonn le dew a to *ne-mɔri mba dewje ke bbasine tɔ. ³¹ Ndo gange sariya a, toku-mbay-dene ke Dagoo a kar ddew kara baa ke dewje ke bbasine ngaa na kunda tar dɔde te, mba nin kɔyn nange te n̂-ddee, mba koo tar kem-kare le Salemon. A dew ke uta Salemon a ee neenn. ³² Dewje ke Ninibe a karje ndɔ gange sariya te naa te ke dewje ke bbasine ngaa a kundaje tar dɔde te, mba dooje tar le Jonase ngaa n̂-turuje ddew lede. A dew ke uta Jonase a ee neenn.

Gusu-tar dɔ lambe te

³³ Ndo kara dew ila puru lambe te mba kunda lo kiyae te ang wase mba kunda kɔ dura te ang, a nunda lambe le dɔ ne te taar, mba kare dewje ke aw andeje key ooje ne lo. ³⁴ Kemi to lambe ke da-rɔi te. Bbo kemi to ke maje a da-rɔi tɔyn to dann lo-kare te. A bbo kemi to ke maje ang a da-rɔi to lo-ndul te. ³⁵ Aa ke maje, are lo-kare ke to rɔi te to lo-ndul ang. ³⁶ Bbo da-rɔi tɔyn njaa to dann lo-kare te ngaa

mare debbe ten to lo-ndul te ang a, da-rɔi tɔyn a to dann lo-kare te toke le lambe ke uru ndoko laa dɔi te.»

Jeju ndoru mbi *Parijiyenje ke *nje-kɔruje gel-ndu

³⁷ Kake Jeju aw pa tar a, mare Parijiyen bbare ta kare naw nusa ne key laa. Naw ngaa nisi ta ne-kusa te le. ³⁸ Toke Parijiyen le oo to Jeju toko jia kete bba usa ne ang a, tar nyae. ³⁹ A Ebbe-dewje pa are na: « Esee Parijiyenje, aw tokoje giri ngo ke giri ka, a keje bboko ke me-maji ang ddusu mese. ⁴⁰ Nje-dɔ-gotoje! Dew ke nje-dda giri ne le dda mee tɔ ang wa? ⁴¹ Areje neje ke unguje ngo te ke ka te nje-ndooje to ne-kare baa a, Lubba a tokose kare ne tɔyn a ddee maji mba tar lese. ⁴² Kem-to-ndoo a ddase esee *Parijiyenje mba aw areje kam yambo, ke kam nendiri, ke kam naynje tɔyn to *ne-polo, a ooje tar to gate gate ke tar ndiki Lubba to ne ang. To tar lese ta dda neenn ddem ta kinya kese neje ang ddem. ⁴³ Kem-to-ndoo a to lese Parijiyenje, mba lo-kisi ke kete a aw ndikije me key-mbɔn̂-naaje te ngaa e-ndikije ta kare n̂-ddase lapiya nata. ⁴⁴ Kem-to-ndoo a to lese, mba e-toje toke le dɔbareje ke tula ke dew aw nja dɔe te a gere ang.» ⁴⁵ Mare *nje-kɔru gel-ndu pa are Jeju na: « Nje-ne-toju, tar ke aw pa neenn aw tajije tɔ.» ⁴⁶ Jeju tel ke tar na: « Kem-to-ndoo a ddase tɔ ese *nje-kɔruje gel-ndu, mba aw undaje ne-koto ke ɔy nya dɔ dewje te, a esese ndɔn jise kara ɔruje ne ne-koto le ang. ⁴⁷ Kem-to-ndoo a to lese, mba aw ddaje dɔbare nje-kilaje mber-tar le Lubba, dede ke kasese njaa a toljede. ⁴⁸ E-toje to nje-tar-naji le kasese ngaa e-ndikije go kulaje ke n̂-ddaje, mba dede n̂-tolje *nje-kilaje mber-tar le Lubba, a esese aw ddaje dɔ-barede. ⁴⁹ Mba yeenn a Lubba pa ddew kem-kare te laa na: Ma kula nje-kilaje mber-tar ke *nje-kayn̂-kulaje karede. Da kula kemde ndoo ngaa da tɔlde. ⁵⁰ Yeenn bba Lubba a duju ji dewje te ke bbasine mese nje-kilaje mber-tar tɔyn ke n̂-kayn nangê. Unn kute ndɔ te ke Lubba dda dara ke nange. ⁵¹ A kunn kute mese Abel te ndereng mese Jakari te ke n̂-tole horo *bann te ke toku

key-polo-Lubba te le *Jiipije. Tokoro m-pa marese, Lubba a duju mesede ji dewje te ke bbasine. ⁵² Kem-to-ndoo a ddase, esee *nje-koruje gel-ndu, mba e-toje ddew do ne-gere te. Esese njaa kara andeje lo ne-gere te le ang ngaa okuje ddew dewje ke ndikije ta kande.» ⁵³ Kake Jeju in me key te le tee a, *nje-koruje gel-ndu ke *Parijiyenje unnje kutu kubbaeje ke singa singa ngaa dare n-pa tar waju do neje dang dang. ⁵⁴ N-ddeeje, ta sange ddew kunda tar doe te ddew tar te ke tae te.

12

Jeju are ndeje nje-njaje goe te kare disije ke bbel ang

¹ Me kare teenn njaa, dewje mbonje naa banya banya ngaa daw mboynje gol naa. Jeju pa tar ke nje-njaje goe te dongor na: « E-ngemje rose ddew *wum* Parijiyenje ke to ngem. ² Ne toyn ke iya roe a tee ke ddaka. Ne ke n-dda lo-kiyae te a dewje a gereje. ³ Mbata yeenn a, tarje toyn ke a paje me til te, da koo tare dan-kara. Ne ke e-paje mbi dew te bbengere key te a da kila ne mber lum do key te. ⁴ M-pa marese, ese nje-buwa-kuraje lem e-bbelje dewje ke a tolje da-rose ang, mba da kaseje ta dda mare ne dang goe te ang ngaa. ⁵ Ma tojuse dew ke maji kare e-bbeleje. E-bbelje dew ke bbo tol dew mbaan, isi ke ddew mba kilae kem puru te. Tokoro maw m-pa marese, ne a maji kare ta e-bbeleje. ⁶ Daw n-labbe ngann eelje mi gursu joo ang wa? A me Lubba oy do mare kara ang. ⁷ Bin dose kara Lubba tura kore toyn. Areje bbel ddase ang! Gatese uta gate ngann eelje ke banya. ⁸ M-pa marese, diew ke pa tar naji lem ke ddaka no gol dewje te a, Ngonn le dew a koru tar naji laa no gol anjije te le Lubba to. ⁹ A dew ke mbetem no gol dewje te a, ma mbete no gol anjije te le Lubba. ¹⁰ Dew ke pa tar le Ngonn le dew maji ang a, Lubba a koru tar doe te, a dew ke taji Ndil-me-nda a, Lubba a koru tar doe te ang. ¹¹ Toke daw ke se key-mbon-naa te le *Jiipije, no gol nje-gange-sariyaje te ke nje-kon-bbeje te a, areje mese sangese do ddew te ke a korije ne naji lese ang.

¹² Mba me kare teenn njaa Ndil-me-nda a tojuse tar ke a to maji kare ta e-paje.»

Gusu-tar do nje-ne-kinga te ke eje tar ang

¹³ Mare dew horo dewje te ke banya pa are Jeju na: « Ebbemje, e-pa are ngokom are n-kayn naa ne-ndubba leje.» ¹⁴ Jeju pa are dew le na: « Na bba undam to nje-gange-tar horo se te wase to nje-kaynse ne wa?» ¹⁵ N-tel ke tar narede na: « E-ngemje ddew lese ke maje ddew bbo ne-kinga te, mba le dew isi dann ne-kinga te kara, na kisi ke tebbe ddew te le ne-kingajeenn ang!» ¹⁶ Jeju pa mare gusu-tar arede na: « Nange ndoo le mare nje-ne-kinga ande nekusa nya. ¹⁷ Neje mee te na: Ma dda toke baann wa? Mba me ke lo ke ma mbon nendooje lem ke te ang. ¹⁸ Goe te a, n-pa na, ma dda toke be: Ma tin damje lem, ma kuru dam-noroje, ma mbon waa lem toyn ke ne-kingaje lem kungu me te. ¹⁹ Ngaa ma pa kare kewn lem na: Kewn lem, isi ke ne-kingaje mba bbal banya. Uwa roi, usa ke ay bbo ta e-dda ro-nel. ²⁰ A Lubba pa are na: Mbe! Til te neenn njaa ma koru kewn lei, a neje ke e-gol le a to le na ngaa wa? ²¹ Dew ke mbon ne-kingaje mba tar doe njaa, a no gol Lubba te ne-kinga laa a goto. Dew le to ddew kara baa toke le mbe le to.»

E-sangeje *Kon-bbe le Lubba dongor

²² Goe te a, Jeju pa are nje-njaje goe te na: « Mba yeenn a maw m-pa marese, e-sangeje mese do tebbe te lese waju do ne ke a kusaje ang ddem do rose te mba kubbu ke a kulaje ang ddem. ²³ Mba tebbe to ne ke uta ne-kusa ngaa ro dew uta kubbu. ²⁴ Ooje egaanji: N-dubbuje ne ang ddem, dujaje koo ang ddem, deeje ke lo ngem ne-kusaje lede ang ddem, deeje ke dam ang ddem, a Lubba aw ngemde ke ne-kusa. Gatese uta gate eelje ang wa? ²⁵ Na horose te, ddew sange mee te ase kila goju kare do ndo kisi maji te laa wa? ²⁶ Bbo ne ke ten baa kara aseje ta dda ang a mba ddi bba aw sangeje mese mba kese neje wa? ²⁷ Ooje ddew ke ndijaje ke mu aw nduje ne: N-ddaje kula ang ddem, dujuje ne ang ddem. M-pa marese, Salemon njaa, ndo ri-bbar te

laa kara ula kubbu toke mare kara horode te ang. ²⁸ Bbo Lubba dda kura rɔ mu te ke to me ndɔje te bbokone ngaa ndɔ ke bara a da kungu puro a, Lubba a dda ke se kare uta ang wa? Esee dewje ke koo-me-te lese to ngaji. ²⁹ A esese, e-sangeje ne ke a kusaje ang ddem, ne ke a kayje ang ddem ta areje mese sangese ang tɔ. ³⁰ Mba nejeenn tɔyn dewje ke nange ne ke gereje Lubba ang a aw sangeje: A Bɔsese gere ne ke duse. ³¹ E-sangeje Kɔn-bbe laa dɔngɔr, a na karese nejeenn tɔyn dɔe te. ³² Areje bbel ddase ang, esee ne-kuulje ke banya ang, mba Bɔsese oo maji ta karese Kɔn-bbe le. ³³ E-labbeje neje lese bbo areje dangeteje to ne-kare-baa. Uruje bbɔl ke a ngisi ang, mba kungu ne-kingaje lese ke a tunga ndɔ kara ang darâ, lo te ke gɔl nje-bbokoje a kɔru ang ddem sɔlɔlɔje ke nje-tuju-neje a teeje te ang ddem. ³⁴ Mba lo ke ne-kinga lei to te a mei a to te tɔ.»

Nje-kula ke dda kula laa ke dɔgɔle

³⁵ « Arje perere, uwaje bberse ke endar. Areje puru lambe lese oy ang. ³⁶ Esese, maji kare e-toje toke mare le dewje ke aw ngebbeje kare ta ebbedede in lo *kusu-taa-naa te ddee a unda ta-key a, dɔruje ke ngɔru dareje. ³⁷ Koko isi ke nje-kulaje ke ebbedede a tee kingade dɔ bbi te ang. Tɔkɔrɔ m-pa marese, na kula kubbu kula laa, na kare disije ta tabele te ngaa na ddee ngɔsi mba dda ke de. ³⁸ Le n̄-tel kare teke lo mɔngu wase ke nɔ le kurañ-ke-ta-kara a ningade toke baann! Koko ee ke de. ³⁹ Maji kare e-gereje to, toke nje-key gere kare ke nje-bboko a ddee ne a, na ngem ta lo bbo na kinya ddew kare n̄-mbutu key laa ang. ⁴⁰ Esese kara areje dɔ gɔlse te, mba Ngonn le dew a ddee ke kare ke a kundaje mese dɔe te ang.» ⁴¹ Piyar ilae te na: « Ebbemje, jeje a e-pa gusu-tar neenn areje wase dewje tɔyn wa?» ⁴² *Ebbe-dewje le tel ke tar are na: « Na to *nje-ngem-ne ke to gate gate ngaa to nje-kem-kare wa? Dew ke ebbeeje a kinya nje-kulaje laa jia te kare n̄-kaynde ne-kusa ke kare ke kare. ⁴³ Koko ee ke nje-kula le ke ebbeeje tel a, a kingae dɔ kula te toke baann! ⁴⁴ Tar ke tɔkɔrɔ m-pa marese, na kinya ne-kingaje laa tɔyn me

jia te. ⁴⁵ A bbo nje-kula le pa mee te na: Ebbemje a ddee njange ang bbay. Ngaa nuru dɔ nje-kulaje te ke dingaw ke nje ke dene naw n̄-tundade, nusa ne ngaa nay ne nare ddae. ⁴⁶ Ebbe nje-kula le a ddee ndɔ te ke nje-kula le unda mee dɔe te ang ddem, ke kare ke na gere ang ddem. Na tukae jakata jakata ngaa na kare ninga kuka laa ddew kara baa ke dewje ke toje gate gate ang. ⁴⁷ Nje-kula ke gere ne ke me ebbeeje ndiki bba gɔl ne ang ngaa dda ne ke me ebbeeje ndiki ang a, a kinga kunda ke bo nya. ⁴⁸ A nje-kula ke gere ne ke me ebbeeje ndiki ang a dda ne ke ase kunda a da kundae ngaji baa. Da duju ne bo nya ji dew te ke dare ne ke bo nya ngaa dew ke dinya ne jia te nya a da duje ne nya.

Jeju ddee mba kila tar-kayñ-naa horo dewje te

⁴⁹ M-ddee ta kila puru dɔ nange te. A m-ndiki nya kare puru le ɔn ngaa. ⁵⁰ Mare batem ke da ddam to. Mem a kar kekere ndereng ndɔ ke batem le a ddee ne ke tɔkɔrɔ. ⁵¹ Ejeje to m-ddee ta kare *ddekeke to horo dewje ke dɔ nange te wa? Baann ang. M-pa marese, m-ddee ke tar kayñ-naa. ⁵² Mba unn kute bbokone, bbo dewje mi isije me key te a da kayje naa, nje ke muta a mbete nje ke joo ngaa nje ke joo a mbete nje ke muta. ⁵³ Bɔ a mbete ngonne ke dingaw ngaa ngonn ke dingaw a mbete bɔeje, kɔn a mbete ngonne ke dene ngaa ngonn ke dene a mbete kɔenje, kɔn ngonnje a mbete dene le ngonne ngaa dene le ngonn a mbete mumeje ke dene.»

Maji ta gere neje ke aw nday me ndɔje te neenn

⁵⁴ Jeju tel n̄-pa nare dewje ke banya na: « Bbo ndɔ ke ooje ndi il lo kande te le kare a, e-paje na: Ndi aw ddee a ndi le ddee. ⁵⁵ Ngaa ndɔ ke ooje yel ke dagoo aw ula a, e-paje na: Lo a nunga a, tɔkɔrɔ lo nunga. ⁵⁶ Nje-ngemje, e-gereje ne ke a ddee dɔ nange te ke me dara te a toke baann bba e-gereje neje ke me ndɔje te neenn ang wa? ⁵⁷ Mbata ddi bba esese ke da-rɔse njaa e-gereje ne ke to gate gate ang wa? ⁵⁸ Toke aw aw ke dew ke ee saa ke tar ke

nɔ ɡɔl nje-gange-sariya te a e-nayje ddew-bô bbay a, e-ɡɔl saa tar are nɔru tar dɔi te, mba n̄-tee sei nɔ ɡɔl nje-gange-sariya te a, nje-gange-sariya a kilai me ji mbamba te ngaa mbamba a kilai key-kula te. ⁵⁹ M-pa mari, a kuka ndereng kese gursu kara a nayn ang bba a tee me key-kula te le.»

13

Jeju bbar dewje kare n̄-turuje ddew lede

¹ Kare teenn, mare dewje ddeeje paje areje Jeju tar le dewje ke Galile ke Pilate pole mesede ke mese daje lede ke n̄-ddeeje ne ta kare to *ne-polo Lubba. ² N̄-tel ke tar narede na: « Ejeje to dewje ke Galile ke Pilate tɔlde le a toje to nje-nddaje ke maji ang utaje kese dewje ke Galile tɔyn wa? Mba yeenn a dooje ne ndoo toke baann wa? ³ Toke baann ang, m-pa marese: Bbo e-turuje ddew lese ang a, a koyje tɔyn toke baann tɔ. ⁴ Wase, dewje dɔku gire jijoo ke key ke ndew ke Silowe oso dɔde te tɔlde le, dede bba n̄-ddaje maji ang dutaje kese dewje ke Jurusalam tɔyn wa? ⁵ Toke baann ang, m-pa marese: Bbo e-turuje ddew lese ang a, a koyje tɔyn toke baann tɔ.»

*Gusu-tar dɔ *kake tungu te ke ande ang*

⁶ N̄-pa gusu-tar neenn narede tɔ: « Mare dingaw dubbu tungu* me ndɔɔ te laa * Naw ta kuja kande tungu le a ninga ang. ⁷ Ngaa, n̄-pa nare nje-kula laa na: Dda bbal muta ngaa, a m-ddee ta kuja kande tungu* neenn a, minga ang. † E-tukae ke ddang na naw taa lo baa. ⁸ Nje-kula le tel ke tar are na: Ebbemje, inyae welne bbay. Ma kuru buwa guku ne ɡɔle ngaa ma kungu sin daje kɔye te, ⁹ se kaal a na kande wa. Baann ang bba ta are m-tukae.»

Jeju ɔru rɔ-to rɔ mare dene te ke debbe rɔe oy

¹⁰ Mare *ndɔ-kuwa-rɔ le *Jiipije, Jeju aw tɔju ne me mare key-mbɔn̄-naa te lede. ¹¹ Mare dene ke ndil ke maji ang tuju debbe rɔe dda bbal dɔku gire jijoo ee me key teenn. Ndil le dduke are ninga ddew

ngaji ta ndɔju rɔe ang. ¹² Jeju ooe ngaa pa are na: « Dene dɔri ta rɔ-to te lei ke ddang.» ¹³ Ngaa nila jia dɔe te, a kare teenn njaa, n̄-ndɔju rɔe ke maje ngaa nɔsu gaji Lubba. ¹⁴ A dew ke ɔn dɔ key-mbɔn̄-naa le rɔe nele ang, mba Jeju ɔru rɔ-to ke *ndɔ-kuwa-rɔ. Ngaa, n̄-pa nare dewje ke banya le na: « Jisi ke ndɔ misan ta dda ne kula. E-ddeeje are dɔre rɔ-toje lese me ndɔje teenn, bbo e-ddeeje ke *ndɔ-kuwa-rɔ ang.» ¹⁵ *Ebbe-dewje tel ke tar are na: « Nje-ngemje! Esese kara kara tɔyn, *ndɔ-kuwa-rɔ a e-tutuje daje lese lo nekusa te awje ke de areje dayje maann ang wa? ¹⁶ Ngaa dene neenn ke to ngonn le Abaraham a Esu tɔe bbal dɔku gire jijoo bbokone, to maji ta tute ke *ndɔ-kuwa-rɔ ang wa?» ¹⁷ Kake Jeju aw pa tar baann a, nje-baanji laa tɔyn rɔde wul. A dewje ke banya le rɔde nelde ddew neje te ke bo ke Jeju aw dda.

Gusu-tar dɔ kande kake te ke ria na mutarde, ke dɔ wum te

¹⁸ Jeju pa na: « Kɔn̄-bbe le Lubba unda rɔ ddi wa? Ma kunne kɔju ne ddi wa? ¹⁹ To ddew kara baa ke kande kake te ten ke ria na mutarde ke dew dubbu me ndɔɔ te laa. Tee ngaa n̄-ddee bbuka kake are eelje ke darâ ddaje key lede me barkemeje te.» ²⁰ N̄-pa bbay na: « Ddi a ma kunn kɔju ne *Kɔn̄-bbe le Lubba wa? ²¹ To ddew kara baa ke wum ke dene unn ungu me nduju te ke dɔju ka te muta bba bɔkɔlɔ ne are in tɔyn.»

*Andeje me *Kɔn̄-bbe te le Lubba ke ta-key te ten*

²² Jeju tɔy me tɔku bbeje te ke me ngann bbeje te aw tɔju ne aw ne er ke Jurusalam. ²³ Mare dew pa are na: « Ebbemje, dewje kara kara baa a, a kingaje kaji wa?» N̄-tel ke tar narede na: ²⁴ « E-ddaje singa, andeje ke ta-key ke ten. Mba, m-pa marese: Dewje nya a sangeje ddew ta kande. A da kaseje ang. ²⁵ Bbo nje-key in taar utu ta-key a, a naynje ddaka, a bbo unnje kutu kunda ta-key ta pa na: Ebbejeje, ɔru ta-key areje! A na tel ke tar karese na: M-gere lo ke inje te ang.

* **13:6** 13.6 Kake ke daw n̄-bbar ke tar endar nda na figue. † **13:7** 13.7 Oo 13.6 ke tar ke gele te.

²⁶ Ngaa, a kunnje kutu pa na: Jusa ngaa jay ne kemi te ddem, e-toju ne dewje do ddewje te leje ddem. ²⁷ A na tel ke tar karese na: M-gere lo ke inje te ang. Otuje ke ddang mborum te, esese toyn ke ddaje ne ke ke maje ang. ²⁸ Lo teenn, a noje ngaa a ngerje ngangese, kare te ke a kooje Abaraham ke Ijake, ke Jakobbo, ke nje-kilaje mber-tar toyn me *Bbe-kon te le Lubba, a dilase ddaka. ²⁹ Dewje a kinje lo kande te le nayn ke lo kande te le kare. Da kinje beer ddem, dagoo ddem ngaa da kisije ta tabele te me *Bbe-kon te le Lubba. ³⁰ Ngaa, mare dewje ke toje to dewje ke guku, a ddeeye to dewje ke dongor. A dewje ke dongor, a ddeeye to dewje ke guku.»

Jeju aw aw er ke Jurusalam

³¹ Kare teenn, mare *Parijiyenje awje ngosi ke Jeju paje areje na: « Otu lo te neenn ke ddang mba *Erode ndiki ta toli.» ³² N-tel ke tar narede na: « Aw paje areje mula le toke be: Noo, maw m-tubba ndilje ke maji ang ngaa ma koru ro-to ro dewje te bbokone ke bara. Ndo muta laa a, kula lem a nunga ngaa. ³³ A maji kare m-nja bbokone, ke bara, ke nuna. Mba maji kare *nje-kila mber-tar le Lubba oy lo te ke ddang ke Jurusalam ang. ³⁴ Dewje ke Jurusalam, dewje ke Jurusalam! Esese ke aw tolje nje-kila mber-tarje le Lubba ngaa aw tilaje dewje ke Lubba ulade arese ke er. M-ndiki nya ta mbonse toke kon-kunja aw mbon nganne koy bake te, a e-ndikije ang. ³⁵ Ooje: Ma kinya key lese karese. A m-pa marese: A koomje ang sar ndo te ke a paje na: *Ebbe-dewje bbar Tar ke Maji do dew te ke ddee ke ria.»

14

*Jeju oru ro-to ro mare dew te ke *ndo-kuwa-ro*

¹ Mare *ndo-kuwa-ro Jeju ande me key te le mare toku-mbay le *Parijiyenje ta kusa ne, ² a kemde toyn to ke doe te. A mare dingaw ke mee ti are noe te. ³ Jeju pa tar are *nje-koruje gel-ndu ke *Parijiyenje le na: « *Ndu are ddew dew ta koru ro-to ke *ndo-kuwa-ro wase *ndu are ddew ang wa?» ⁴ Dilaeje te ang ngaa

nuwa nje-ro-to le noru ro-to laa ngaa nare notu. ⁵ Goe te a, n-pa narede na: « Na horose te neenn bbo ngonno wase mange laa tee oso me buwa-maann te ke *ndo-kuwa-ro a na kore ke toke ndoe teenn njaa ang wa?» ⁶ A dingaje ddew kara ta tel ke tar doe te ang.

Gusu-tar do lo-kisi te ke kete

⁷ Goe te a, Jeju pa gusu-tar are dewje ke toku-mbay le *Parijiyenje bbarde, mba noo ddew ke daw duwaje ne lo-kisi ke kete ngaa, n-pa narede na: ⁸ « Toke mare dew bbari *kusu-taa-naa te a, aw uwa lo-kisi ke kete ang. Mba bbo n-bbar mare dew ke bo utai to, ⁹ ngaa dew ke bbarse le ddee na: Inya lo-kisi are a, ro-kul a ddai ta kaw kisi lo te ke guku. ¹⁰ A, toke n-bbari a, aw uwa lo-kisi ke guku, ta bbo nje-bbari le ddee a pa na: Nam, aw isi kete. Yeenn a to ne kosu gaji kem dewje te toyn ke a kisije ta ne-kusa te sei. ¹¹ Tokoro, dew ke dda roe bo a da dda kare n-ddee ten baa. A dew ke dda roe ten, a da dda kare n-ddee bo.» ¹² Jeju pa are dew ke bbare le to na: « Bbo e-bbar dewje ke ne-kusa ke bo a, e-bbar nje-buwa-kuraje lei ang, ngakoinje ang, nje-ke-lei ang, nje-nin-n-key marije ke toje nje-ne-kingaje ang, mba da ddaje ne-kusa bbarije ne to. Yeenn a toju to inga kuka lei mban. ¹³ A bbo e-dda ne-kusa ke bo a, e-bbar nje-ndooje, nje ke jide wase golde tuju, nje-meteje ke nje-kem-toje. ¹⁴ A, a kisi ke ro-nel mba dingaje ne ta kukai ne ang. A kinga kuka lei ndo kin te le nje-yoje ke gate gate.»

*Gusu-tar do dewje te ke n-bbarde toku *kusu te*

¹⁵ Mare dew horo nje ke isije ta ne-kusa te oo tarjeenn le a, pa are Jeju na: « Koko ee ke dew ke a kinga ne-kusa laa me *Bbe-kon te le Lubba.» ¹⁶ Ngaa Jeju ilae te na: « Mare dew dda toku *kusu ngaa bbar dewje toke banya. ¹⁷ Kare ne-kusa le ase a, nula nje-kula laa nare dewje ke n-bbarde le na: E-ddeeye mba ne toyn to ngosi ngaa. ¹⁸ A dewje le kara kara toyn na nuwaje gole, ningaje ddew ta ddee ang. Dew ke dongor na: M-ndoko ndoo a ma kaw koo bba. Muwa goli oru tar dom te. ¹⁹ Mare pa na: M-ndoko mangeje

doku, are m-ndiki ta nade. Muwa goli oru tar dom te. ²⁰ Mare bbay pa na: M-taa dene bbasine bbay are minga ddew ta ddee ang. ²¹ Toke nje-kula le tel a, ndaji tarjeenn le are ebbeeje. A wungu on nje-key le ngaa pa are nje-kula laa na: Aw njange lo te ke dewje banya ke te, ke do ddewje te ke toku bbe te neenn, bbo e-ddee ke nje-ndooje, ke nje ke jide wase golde tuju, nje-kem-toje, ke nje-meteje lo te neenn. ²² Nje-kula le pa na: Ebbemje, m-dda ne ke ndui pa le mban, a kese lo nayn baa bbay. ²³ Ngaa ebbe nje-kula le pa are na: Aw go ngann ddewje te ke go ndokoje uwa dewje ke singa are dandeje key are ta me key lem ddusu. ²⁴ Mba m-pa marese: Ne-kusa lem a koru ta dew kara horo dede te ke m-bbarde a n-ddeeje ang.»

Ddew kunn go Jeju

²⁵ Dewje ke banya banya aw njaje ddew-bô ke Jeju ngaa n-turu roe a n-pa narede na: ²⁶ « Toke dew ddee rom te a maji kare n-mbete boeje ke koenje, ke dene laa, ke nganne, ke ngakoenje, ke ngako-naneje, ke tebbe laa. A bbo n-dda baann ang a, na to nje-nja gom te ang. ²⁷ Ngaa dew ke oto kake-dese laa ang ngaa unn gom ang a, a to nje-nja gom te ang. ²⁸ Mba na horose te, bbo na ta dda toku key a, nisi nangê kete n-tura kor ne ke na tuju noo se nisi ke ne ase ta nunga ne key le bba nunn kutu dda key ang wa? ²⁹ Mba toke nungu gol-key le nangê a bbo nase ta nunga ang a dewje toyn ke a kooje key le a kokoje ngaa a paje na: ³⁰ Dew neenn unn kutu dda key a ase ta dda nunga ang! ³¹ A se toku-mbay-bbe ke dda bba bbo aw ta dda ddo ke dewje laa doru doku ke mare toku-mbay ke ee ke dewje laa doru dojoo a, a kisi nangê kuwa doe koo kete se nisi ke singa ta dda ddo le bba naw ang wa? ³² Bbo noo to singa ne ase ang ngaa nje-mare le nayn ddew ew bbay a, nula dew nare ta duje ne ke daseje ta dda bba kare me-wul-lom tel horode te. ³³ Yeenn a, dew ke horose te ke mbete neje laa toyn ang, a to nje-nja gom te ang. ³⁴ Kate to ne ke maji. A bbo kate tel neel ang ngaa a, ddi bba dew a dda ke kate le bba a teel nel bbay wa? ³⁵ N-to maji mba nange ang

ddem, mba ndoo ang ddem to. Dungu koru. Dew ke ee ke mbi ta koo ne tar a oo!»

15

Gusu-tar do bate te ke do nare te ke nayn

¹ Nje-taaje nare *lambo toyn ke nje-neddaje ke maji ang ddeeje ngosi ke Jeju ta koo tar laa. ² *Parijiyenje ke *nje-koruje gel-ndu aw nyuruje ngaa n-paje na: « Dew neenn taa nje-ne-ddaje ke maji ang ke roe te ngaa usa ne ke de.» ³ A Jeju pa gusu-tar neenn arede na: ⁴ « Dew ke dda horose te neenn, bbo ee ke bateje dodo ku a mare kara nayn a inya keseje ke dojikara gire jikara me mu te mba ndole gol ne ke n-nayn le ndereng mba kingae bba ang wa? ⁵ Toke ningae a nilae do bake te ke koko. ⁶ Kake n-tel key a, n-bbar nje-buwa-kuraje laa ke nje-nin-n-key mareje n-pa narede na: E-ddaje sem ro-nel, mba minga bate lem ke nayn le. ⁷ Ddew kara baa m-pa marese, ro-nel ke a to darâ, mba nje-n-dda ke maji ang kara ke turu ddew laa a kuta ro-nel ke to mba dewje ke gate gate dojikara gire jikara ke mal turu ddew lede ddade ang. ⁸ Wase: dene ke dda bba ee ke *kande nare doku ngaa mare kara nayn a, ila puru *lambe te ang ddem, uta me key laa ang ddem ngaa sange ke maje ndereng inga nare le bba ang wa? ⁹ Toke ninga *kande-nare le mbaan, n-bbar nje-buwa-mandeje laa ke nje-nin-n-key mareje ngaa n-pa na: E-ddaje sem ro-nel mba minga *kande-nare lem ke nayn le. ¹⁰ Ddew kara baa, m-pa marese, ro-nel to nya horo anjije te le Lubba mba nje-ne-dda ke maji ang kara ke turu ddew laa.»

Gusu-tar do ngonn ke nje-ne-tuju te

¹¹ Jeju pa bbay na: « Mare dingaw ee ke ngannje ke dingaw joo. ¹² Ye ke mbate pa are boeje na: Boy, arem ne-ndubba ke to woju dom. Ngaa bodede kaynde ne-kinga laa. ¹³ Dda ndo ngaji goe te a, ngonn ke mbate le mbon ne-kingaje laa toyn ngaa aw ne mare bbe te ke ew. Keteenn, n-tuju ne-kinga laa ddew kula-ddaje te ke maji ang. ¹⁴ Kake n-tuju ne-kinga laa toyn a, toku bbo oso bbe teenn le ngaa ne

unn kutu ta due. ¹⁵ Naw nayn ke mare ngonn nje-bbe le. Ngonn nje-bbe le ulae me ndooje te kare nul bereje. ¹⁶ N-ndiki ta kusa ne-kusaje le bereje le kare mee ndann a dew kara are ang. ¹⁷ Neje mee te ngaa n̄-pa na: Nje-kulaje banya aw usaje ne ke maje key le bomje a ema, maw moy yo bbo lo te ke neenn! ¹⁸ Ma kin kaw ke rɔ boy te ngaa ma pa kare na: Boy, m-dda ne ke Lubba mbete ke ne ke mei mbete tɔ. ¹⁹ Mase kare e-bbarem ngonni ang ngaa. E-ddam toke le mare nje-kulaje lei.» ²⁰ Nin taar ngaa naw ke rɔ boeje te. Kake n̄-nayn ddew ew bbay a boeje le ooe a to ndoo laa, boeje le ayn ngoru uwae ke kare te ngaa n̄-to mbia. ²¹ Ngonn le pa are na: « Boy, m-dda ne ke Lubba mbete ke ne ke mei mbete tɔ, mase kare e-bbarem ngonni ang ngaa.» ²² A boeje pa are nje-kulaje laa na: « E-ddeeje ke kubbu ke ngal ke kura nya njange ulaeje ngaa ulaje eninga ngonn jia te ke ne-gol gole te. ²³ E-ddeeje ke ngonn mange ke eme bbo e-toleje areje jusaje ngaa n̄-ddaje rɔ-nel. ²⁴ Mba ngonnum ke ooeje neenn oy bba ndol. N̄-nayn bba dingae. Ngaa dunnje kutu dda rɔ-nel.» ²⁵ Kare teenn, ngonne ke to dere nayn ndoo. Kake naw n̄-tel a n̄-nayn ngosi ke key a noo koru ne-kem ke koru pa. ²⁶ N-bbar mare nje-kula n̄-duje tar dɔ neje te ke aw toje. ²⁷ Nje-kula le pa are na: « Ngokoin tel a boije tɔl ngonn mange ke eme, mbata n̄-tel ke rɔ ke maji.» ²⁸ Wungu ɔen are n̄-mbete ta kande key. Boeje tee ngaa duje nya kare ta nande key. ²⁹ A nila boeje te na: « Oo, m-dda sei kula bbal banya ngaa, m-mbete tai ndo kara ang. Ngonn benya be kara arem m-dda ne ne-kusa m-bbar ne nje-buwa-kuraje lem ndo kara ang. ³⁰ A ngonni neenn ke tuju ne-kinga lei toyn dɔ dene nje-kayaje te le a ddee a, e-tɔl ngonn mange ke eme are wa!» ³¹ Boeje pa are na: « Ngonnum, ei, ee rom te neenn ke ndo toyn, are neje lem toyn to neje lei. ³² Are to maji ta dda rɔ-nel, mba ngokoin neenn oy bba ndol. N̄-nayn bba dingae.»

16

Nje-kula ke to gate gate ang

¹ Jeju pa are nje-njaje goe te bbay na: « Mare dew ke inga ne nya ee ke mare *nje-ngem-ne laa. Dewje pajе are dew le na *nje-ngem-ne le aw tuju neje laa. ² N-bbar *nje-ngem-ne le ngaa n̄-pa nare na: Tar ddi a maw moo doi teenn wa? E-tura go neje ke aw ngem le are moo, mba a kase ngem ne lem ang ngaa. ³ *Nje-ngem-ne le pa mee te na: Ebbemje a ta korum ta neje te laa neenn, ddi a ma dda wa? Minga singa ta ndoo ang ngaa nekoy to rɔ-kul lem nya. ⁴ M-gere ne ke ma dda, kare bbo n̄-tubbam ta neje te laa a, mare dewje taamje ke key lede. ⁵ Nare n̄-bbar dewje kara kara toyn ke bbange le ebbeye to dode te ngaa n̄-pa nare dew ke dongor na: Baann a a tel ne kare ebbemje wa? ⁶ Nilae te na: Ma tel ke ubbu ku te ke bo dɔdoku. Ngaa *nje-ngem-ne le pa are na: E-taa maketuru bbange bbo ta isi nangê ke toke e-dda kore to dɔmi. ⁷ N-pa nare mare bbay na: A ei, baann a a tel ne waa? Nilae te na: Ma tel ke waa bɔl dɔdoku. Ngaa n̄-pa nare na: E-taa maketuru bbange lei bbo ta e-dda to kore dojjoo. ⁸ Ebbe nje-ngem-neje ke to gate gate ang le ɔsu gaje, mba *nje-ngem-ne le dda ne ke kem-kare. Mbata dewje ke bbasine ddaje ne ke kem-kare ddew te le ngann maredeje uta ngann lo-kareje le Lubba ke eeje me lo-kare te.»

Dew a kase dda ke Lubba ddem ke ne-kinga ddem ang

⁹ « A ema, m-pa marese: Uwaje buwaku ke dewje ke nare bukuru, mba kare ndo ke nare le goto jise te a, n̄-taase ke key ke a to ke ndo ke ndo. ¹⁰ Dew ke dda ne ke ten ke dogole, dda ne ke bo ke dogole to ngaa dew ke to gate gate ddew ne te ke ten ang, to gate gate ddew ne te ke bo ang tɔ. ¹¹ Bbo e-ddaje ne ke dogole ke nare bukuru ang a, na a kinya ne-kinga ke tokoro jise te wa? ¹² Ngaa bbo e-ddaje ne ke dogole ang ke ne-kinga ke to le dew a, na a karese ne ke to lese wa? ¹³ Nje-kula kara ase dda kula ko dewje te joo ang, mba na mbete mare kara a na ndiki mare kara, wase na kunn roe kare mare kara a na dabbe mare ke kara. Aseje ta dda ke Lubba ddem ke ne-kinga ddem ang.»

Jeju are mare ndejeje dang dang

¹⁴ *Parijiyenje ke ndikije nare nya ooje tarjeenn le tɔyn a aw kokoje Jeju. ¹⁵ Jeju pa arede na: « Esese aw ddaje rɔse to dewje ke gate gate kem dewje te. A Lubba gere mese, mba ne ke dewje ooje bo kemde te, to ne ke maji ang nya kem Lubba te. ¹⁶ *Ndu le Moyije ke tar le nje-kilaje mber-tar le Lubba toje ndereng ndɔ te le Jan. Unn kute ndɔe teenn daw n̄-pa tar *Kɔn̄-bbe le Lubba to Tar ke Maji dare dewje, a na na kara aw dda singa mba kande ke te. ¹⁷ To ngeng ang ta kare dara ke nange ndayje, a to ngeng nya kare mbita gɔl maketuru *ndu kara oso nangê. ¹⁸ Dew ke tubbae dene laa a taa mare, dda lo-to-majang ngaa dew ke taa dene ke ngaweje tubbae dda lo-to-majang tɔ.»

Tar le nje-ne-kinga de ke nje-ndoo Lajar

¹⁹ Jeju pa bbay na: « Mare dew ke to nje-ne-kinga ngaa aw ula kubbu nare ee teenn. Ndɔ kara kara tɔyn dingaw le aw usa ne ke dɔ-bo. ²⁰ Mare nje-ndoo ke rɔe to do jamani jamani, ria na Lajar to ta-ddew-key te le nje-ne-kinga le. ²¹ N̄-ndiki ta kusa buru ne-kusaje ke aw gaynje kɔ tabele te le nje-ne-kinga le, a dɔe te bbay bisije ddeeje aw tɔɔnnje doje laa. ²² Nje-ndoo le oy ngaa anjije unaeje awje saa dɔ ji Abaraham te. Nje-ne-kinga le oy tɔ ngaa n̄-dubbe. ²³ Kem-to-ndoo aw ddae lo te le nje-yoje ngaa nunn keme a noo Abaraham ddew ew ngaa noo Lajar ar dɔ ji Abaraham te. ²⁴ Nuru eki na: Bɔy Abaraham, oo kem-to-ndoo lem! Ula Lajar are ula ndɔn̄-jia maann te ila ndɔm te are wul, mba kem-to-ndoo aw ddam kem puru te neenn. ²⁵ Abaraham ilae te na: Ngonnum ole mei to inga neje ke maji ndɔ kisi ke tebbe te lei, a Lajar inga wungu ndɔ kisi ke tebbe te laa. Bbasine Lubba bɔru maann̄-nɔ keme te lo te neenn, a ei, kem-to-ndoo aw ddai. ²⁶ Dɔe teenn tɔyn, mare tɔku buwa to horoje te ke esese, mba kare dewje ke ndikije ta kinje neenn kaw er ke rɔse te a aseje ta kaw ang ddem, ta kare dew ase kin rɔse te nu ddee er ke rɔje te ang ddem. ²⁷ Nje-ne-kinga le na: Yeenn a m-duji bɔy, kare ula Lajar key le bɔmje, ²⁸ mba mee

ke ngakɔmje ke dingaw mi. Maji kare naw n̄-ndejeje nare n̄-ddeeje lo kem-to-ndoo te neenn ang ngaa. ²⁹ Abaraham ila te na: *Ndu le Moyije ke tar le nje-kilaje mber-tar le Lubba to horode te. Maji kare dooje tar lede! ³⁰ Ngaa nje-ne-kinga le pa na: Baann ang bɔy Abaraham, a bbo dew in horo nje-yoje te aw rɔde te a, da turuje ddew lede. ³¹ Ngaa Abaraham le pa are na: Bbo dooje tar *ndu le Moyije ke tar le nje-kilaje mber-tar le Lubba ang, a le mare dew in horo nje-yoje te kara da kooje tar laa ang tɔ.»

17

Ne ke a dda kare dew oso

¹ Jeju pa are nje-njaje goe te na: « Ne ke a dda kare dew oso me *majang te a to ke ndɔ tɔyn, a kem-to-ndoo a dda dew ke a dda kare mare dewje osoje me *majang te. ² Ta tɔ ne ke ɔy gɔse te kilae me ba te maji nya uta kare n̄-dda nare ngonnn kara horo ngann mareje te oso me *majang te. ³ Aaje rɔse! Toke ngokɔin dda *majang a, e-ndange a bbo n̄-turu ddew laa a ɔru tar dɔe te. ⁴ A bbo me ndɔ te ke kara baa njaa n̄-dda sei *majang gɔl siri ngaa n̄-tel rɔi te gɔl siri tɔ ta pa kari na: M-turu ddew lem a, ɔru tar dɔe te.»

Tar koo-me-te

⁵ Nje-kayn̄-kulaje paje are *Ebbe-dewje na: « E-dda are koo-me-te leje bo.» ⁶ Ngaa *Ebbe-dewje le pa na: « Bbo koo-me-te lese to ngaji toke mare le kande mutarde ke ten, a bbo e-paje areje kake neenn na: ɔru ke ngirai bbo aw e-maa rɔi bâ a, na koo tase.

Gusu-tar dɔ nje-kula te ke kari baa

⁷ Dew ke dda horose te, bbo ee ke nje-kula ke aw ndɔɔ wase aw ngem ne-kuulje a kare te ke nin mû n̄-tel a, a pa kare nje-kula laa na: E-ddee isi ta ne-kusa te kem naa te neenn wa? ⁸ Baann ang, na pa kare nje-kula laa na: E-dda ne-kusa ke lo kul te arem, ula kubbu ke maji bbo e-dda sem ndereng arem musa ne ke may ne bba ta goe te a usa ne ke ay ne. ⁹ Na tel kare wooyo nje-kula le wɔju dɔ kula ke n̄-dda ke turu ndue wa? ¹⁰ Esese, ddew kara baa,

toke e-ddaje ne tɔyn turu ndu te ke darese a e-paje na: N-toje to nje-kulaje ke kari baa, n̄-dda ne ke to tar leje ta dda.»

Jeju ɔru rɔ-to banji rɔ dewje te dɔku

¹¹ Kaw le Jeju ke Jurusalam a, n̄-nday horo nange te ke Samari ke Galile. ¹² Naw nande me mare bbe te a, nje-banjije dɔku ddeeje ke rɔe te ¹³ ngaa areje ddew ew, n̄-paje tar ke taar na: « Jeju, Nje-ne-tɔju, oo kem-to-ndoo leje!» ¹⁴ Jeju oode a pa arede na: « Aw tɔjuje rɔse nje-poloje Lubba.» Ngaa, kake daw dawje a rɔde tel ddee maji. ¹⁵ Mare kara horode te oo to rɔe ddee maji a uru tel ngaa ɔsu gaji Lubba ke taar. ¹⁶ Noso nangê, n̄-debbe keme nangê nɔ gɔl Jeju te ngaa nare wooyo. N̄-to dew ke Samari. ¹⁷ Jeju pa na: « Nje-banjije ke dɔku tɔyn a rɔde ddee maji ang wa? Dede ke jikara deeje dda wa? ¹⁸ Bbaye njaa to nje-mba neenn a tel ddee ngaa piti Lubba wa?» ¹⁹ Goe te a n̄-pa nare na: « In taar, aw lo lei, koo-me-te lei aji mban!»

*Ne-tɔju wɔju dɔ *Kɔn̄-bbe le Lubba*

²⁰ *Parijiyenje dujuje Jeju mba gere kare ke *Kɔn̄-bbe le Lubba a ddee ne a, nilade te na: « *Kɔn̄-bbe le Lubba a ddee toke mare le ne ke kem dew a koo ang. ²¹ Dewje a paje na: Ooje nee neenn, wase nee yoonn ang: Mba ooje, *Kɔn̄-bbe le Lubba ee horose te.» ²² Ngaa Jeju pa are nje-njaje goe te na: « Dɔ ndɔje te ke aw ddee, a kisije ke bbo mba koo mare ndɔ kara horo ndɔje te le Ngonn le dew a, a kooje ndɔ le ang. ²³ Da pa karese na: Nee neenn, nee yoonn. Awje loe te ang ddem aynje ngɔru ke loe te ang ddem. ²⁴ Ddew kara baa toke ndi ke teel ngaa ndoko kɔyn dara te ke kara uru er kara. Ndɔ tel le Ngonn le dew a to toke baann tɔ. ²⁵ A dɔngɔr kete maji kare noo ndoo nya ngaa dewje ke bbasine mbeteje bba. ²⁶ Ne ke tee dɔ ndɔ te le Nowe a tee ddew kara baa dɔ ndɔ te le Ngonn le dew. ²⁷ Dewje aw usaje, aw ayje, aw taaje naa, aw areje naa dene ndereng ndɔ te ke Nowe ande me tɔku to te ngaa maann ndi ke bo ddee tolde tɔyn. ²⁸ Ndɔ tel le Ngonn le dew

a to ddew kara baa ke ne ke to dɔ ndɔ te le Lote. Dewje aw usaje, aw ayje, aw ndokoje ne, aw labbeje ne, aw dubbuje ne, aw ddaje keyje. ²⁹ A ndɔ te ke Lote unda lo tee me bbe te ke Sɔdɔm ke ddang a, puru in darâ gayn nangê toke mare le koju* ngaa tolde tɔyn. * ³⁰ Neenn a to ddew kara baa ndɔ te ke Ngonn le dew a tɔju rɔe ke ddaka. ³¹ Dɔ ndɔe teenn, dew ke a kisi dɔ key te ngaa neje laa to me key te a ddisi mba koto ang. Dew ke ee me ndɔ te, a tel kaw bbe ang. ³² Oleje mese dɔ dene te le Lote. ³³ Dew ke a sange ddew ta ngem tebbe laa a tebbe laa a goto. A dew ke tebbe laa a nayn a tel kinga tebbe laa. ³⁴ M-pa marese, me tile teenn bbo dewje joo toje dɔ tira te kara baa a, da kunn mare kara a da kinya ye ke kara. ³⁵ Deneje joo ke aw uruje ne birî naa te, da kunn mare kara a da kinya ye ke kara. ³⁶ Dingawje joo ke eeje me ndɔ te, da kunn mare kara a da kinya ye ke kara. † ³⁷ Nje-njaje goe te paje are na: « *Ebbe-dewje, lo ke dda bba nejeenn a to ke te wa?» Jeju ilade te na: « Lo ke ninn to ke te a malje a mbonje naa loe te.»

18

Gusu-tar dɔ nje-gange sariya ke to gate gate ang

¹ Jeju pa mare gusu-tar are nje-njaje goe te ta tɔju to to maji nya ta duju Lubba ke ndɔje tɔyn, ke rɔ nya ang. ² N̄-pa na: « Nje-gange-sariya ke bbel Lubba ang ddem, oo dewje to ne ang keme te ddem ee mare tɔku bbe te. ³ Mare dene-ndubba ee me bbe teenn tɔ. Dene-ndubba le ddee rɔe te gɔl banya pa are na: E-gange sariya dɔ nje-baan te lem arem. ⁴ Lew baa njaa, n̄-mbete. A goe te a neje mee te na: Tɔkɔrɔ njaa, m-bbel Lubba ang ngaa moo dewje to ne ang kem te. ⁵ A mba dene-ndubba neenn ɔru urum nya, ma gange sariya laa kare ta ndɔ ke guku a n̄-tel n̄-ddee n̄-jɔkum ang ngaa.» ⁶ *Ebbe-dewje ila te na: « Ooje tar pa le nje-gange sariya ke gate gate ang le. ⁷ Yeenn a Lubba a gange sariya le dewje laa ke n̄-mberede,

* **17:29** 17.29 Ke tar endar nda daw n̄-bbar na soufre. n̄-dda dɔngɔr ke jide a goto me mareje te.

† **17:36** 17.36 Tar ke to me mare maketuruje te ke

ke aw noje nɔ gole te til ke kare ang wa? Ngaa na ngebbe nya bba na kumade wa? ⁸ M-pa marese, na gange sariya lede ke ngɔru baa. A ndɔ ke Ngonn le dew a tel dɔ nange te a, na kinga dewje ke undaje mede dɔ Lubba te njaa wa?»

Gusu-tar dɔ mare Parijiyen te ke gusu-tar dɔ nje-taa nare-lambo te

⁹ Jeju pa gusu-tar neenn bbay mba dewje ke ooje rɔde to dewje ke gate gate a ooje kese dewje maji ang. ¹⁰ N̄-pa na: « Dewje joo awje key-polo-Lubba te ta duju Lubba. Mare kara to Parijiyen a ye ke kara to nje-taa nare-lambo. ¹¹ Parijiyen le ar taar ngaa duju Lubba wɔju dɔe njaa na: Lubba, mari wooyo mba m-to toke kese dewje ang. Keseje toje to nje-bbokoje, nje-ne-ddaje ke gate gate ang, nje-ddaje lo-to-majang wase m-to toke nje-taa nare-lambo neenn ang. ¹² Maw m-mbete nekusa gɔl joo, me ndɔje te ke siri, mare *nepolo Lubba ddew neje te toyn ke minga. ¹³ A nje-taa nare-lambo le ar ddew ew eje gusu kaa lo ke darâ pin a, unda kare na: Lubba, are mei oso pɔn dɔm te, ema nje-ne-dda ke maji ang. ¹⁴ M-pa marese, nje-taa nare-lambo le tel to dew ke gate gate kem Lubba te ngaa tel key laa, a Parijiyen le tel to dew ke gate gate ang. Mba dew ke ndiki koo rɔe bo a Lubba a dda kare n̄-ddee ten baa ngaa dew ke oo rɔe ten baa a Lubba a dda kare n̄-ddee bo.»

Ngannje ke ngaji ddee rɔ Jeju te

¹⁵ Ngann ngutayje njaa kara dewje aw ddeeje kede rɔ Jeju te ta kare nɔrude. A nje-njaje goe te ooje baann a aw ndangejede. ¹⁶ Jeju are n̄-bbar ngannje le ngaa pa na: « Inyaje ngannje ke ngaji areje ddeeje rɔm te bbo ɔkujede ddew ang, mba *Kɔn̄-bbe le Lubba to mba dewje ke toke lede neenn. ¹⁷ Tar ke tɔkɔrɔ m-pa marese, dew ke taa *Kɔn̄-bbe le Lubba toke ngonn kase ang a, a kande me te ang.»

Mare nje-ne-kinga duju tar Jeju

¹⁸ Mare tɔku-mbay duju Jeju na: « Nje-ne-tɔju ke maji, ddi a ma dda bba ma kinga ne tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ wa?» ¹⁹ Jeju pa are na: « Mba ddi bba e-bbarem ne to dew ke maji wa? Dew ke maji goto,

se Lubba kara baa. ²⁰ E-gere *ndu ke na: E-dda lo-to-majang ang, e-tɔl dew ang, e-bboko ang, e-pa tar ngem dɔ dew te ang, e-bbel bɔije ke kɔinje.» ²¹ Mbay le pa na: « M-ngem *ndujeenn toyn ke kasem baa.» ²² Goe te ke Jeju oo tar laa a pa are na: « Mare ne kara dui bbay. E-labbe ne toyn ke inga bbo e-kayn nare dangeteje a, a kinga ne nya me dara te. Ngaa e-ddee unn gom.» ²³ Kake tɔku-mbay le oo tar neenn le a, rɔe nele ang mba ninga ne nya. ²⁴ Jeju ooe a pa na: « To ngeng nya ke nje-ne-kingaje ta kande me *Bbe-kɔn te le Lubba. ²⁵ Mba kande le jambal buwa libbi te to ne ke ngeng ang uta kande le nje-ne-kinga me *Kɔn̄-bbe te le Lubba.» ²⁶ Nje ke aw ooje tar laa le paje na: « Bbo baann a na bba a kase kinga kaji wa?» ²⁷ Jeju ila te na: « Ne ke nya dewje nya Lubba ang.» ²⁸ Piyar pa na: « Oo, jinya neje leje ngaa junn goi.» ²⁹ Jeju pa na: « Tar ke tɔkɔrɔ, m-pa marese, dew ke inya key, ke dene, ke ngakɔenje, ke kɔenje ke bɔeje wase nganne mbata *Kɔn̄-bbe le Lubba, ³⁰ na kinga ne nya me ndɔje te neenn ddem ngaa na kinga tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ dɔ ndɔ te ke guku ddem.»

Jeju pa tar koy laa ke tar kin laa me buwa yo te

³¹ Jeju bbar *nje-kayn̄-kulaje laa ke dɔku gire joo ke rɔe te ngaa n̄-pa narede na: « Ooje, jawje ke Jurusalam ngaa neje toyn ke nje-kilaje mber-tar le Lubba ddaje me Maketurute wɔju dɔ Ngonn le dew a ddee ne ke tɔkɔrɔ. ³² Mba da kilae me ji dewje te ke mbeteje Lubba, dewje a kojeje koko ne, da ddae maji ang, da tibbi nweren dɔe te. ³³ Da tundae ke ndey ngaa da tɔle. Ndɔ muta goe te a na kin me buwa yo te.» ³⁴ Nje-kayn̄-kulaje le gereje ne me tar teenn kara ang. Kande tarjeenn le iya rɔe ke de. N̄-gereje ne ke Jeju a ta pa le ang.

Jeju are nje-kem-tɔ ke Jeriko oo lo

³⁵ Toke Jeju ddee ngɔsi ke Jeriko a, mare nje-kem-tɔ isi mbɔr ddew te aw kɔy ne. ³⁶ Noo ndu dewje ke banya ke aw ndayje a n̄-duju ta gere gele. ³⁷ N̄-pa dare na

Jeju ke Najarete a aw nday. ³⁸ Ngaa nje-kem-to le pa ke taar na: « Jeju, Ngonn le Dabbiti, oo kem-to-ndoo lem!» ³⁹ Dewje ke aw njaje kete aw ndangeje kare ta new rœ, a n̂-pa ke tar nya bbay na: « Ngonn le Dabbiti, oo kem-to-ndoo lem!» ⁴⁰ Jeju ar lo kara ngaa unn ndue kare n̂-ddee saa ngaa, toke n̂-ddee saa ngosi a, Jeju duje na: ⁴¹ « Ddi a e-ndiki ta kare m-dda sei wa?» Nilae te na: « Ebbemje, arem m-tel moo lo!» ⁴² Ngaa Jeju pa are na: « E-tel oo lo, koo-me-te lei aji!» ⁴³ Kare teenn njaa n̂-tel noo lo ngaa nunn go Jeju naw nosu ne gaji Lubba. Dewje toyn ke ooje neenn le pitije Lubba.

19

Jase aw sange ddew ta koo Jeju

¹ Jeju ande me bbe te ke Jeriko ngaa aw riya me bbe le. ² Mare dingaw ria na Jase. N̂-to nje-kon do nje-taaje nare-lambo ngaa n̂-to nje-ne-kinga nee me bbe teenn, ³ naw n̂-sange ddew ta koo se Jeju to dew ke baann wa? A ninga ddew ta kooe ang, wõju do dewje ke banya, mba n̂-to dew-gõju. ⁴ Nayn ngõru kete ngaa naal kake ke ria na sikomõr ta koo Jeju le, mba Jeju a ta nday lo teenn. ⁵ Toke Jeju tee lo teenn le a, aa lo ke taar ngaa pa are na: « Jase e-ddisi ke toke, mba to maji kare misi me key te lei bbokone.» ⁶ Jase ddisi ke toke ngaa taa Jeju ke rõ-nel. ⁷ Dewje toyn ooje baann a, n̂-nyuruje ngaa n̂-paje na: « Naw nisi me key te le nje-ne-dda ke maji ang.» ⁸ A Jase ar nõ *Ebbe-dewje te pa are na: « Oo, Ebbemje, ma kayn ne-kingaje lem danna kare nje-ndooje, a bbo m-dda ne ke mare dew ddew mare ne te ke dõgõle ang a, ma tel ke ne le kare ase gõl sõ.» ⁹ Jeju pa are na: « Bbokone Lubba aji dewje ke key neenn, mba Jase to ngonn le Abaraham to. ¹⁰ Mbata Ngonn le dew ddee ta sange dew, ta kaji dew ke nayn.»

Gusu-tar do nje-kulaje te ke muta

¹¹ Toke dewje ke banya aw ooje tar le Jeju le a, n̂-pa mare gusu-tar, mba nee ngosi ke Jurusalam ngaa dewje aw ejeje to *Bbe-kon le Lubba a ta ddee bbasine baa. ¹² Yeenn a n̂-pa na: « Mare dew

ke nje ke gele te to dewje ke bo, a ta kaw ke mare bbe te ke ew mba kare dula toku-mbay dõe te bba ta tel. ¹³ N̂-bbar mare nje-kulaje laa dõku narede *kande-nare dõku ngaa n̂-pa narede na: E-ddaje nare neenn are uju mare ndereng ndõ tel lem. ¹⁴ A dewje ke bbe laa ndikeje ang ngaa dulaje mare dewje goe te kare paje na: N-ndiki ta kare ne neenn nõn dõje ang. ¹⁵ Toke dula toku-mbay le dõe te a, n̂-tel bbê. Nare n̂-bbar nje-kulaje laa ke narede nare le ke rœ te mba gere baann a dede kara kara toyn dingaje do mare te wa? ¹⁶ Nje-kula ke dõngõr ddee ngaa pa na: Ebbemje *kande-nare lei le uju mare dõku. ¹⁷ Ebbeeje pa are na: Maji, nje-kula ke maji! Mundai to *ngonn toku-mbay do ngann bbeje te dõku, mba e-to gate gate ddew ne te ke ten. ¹⁸ Joo le nje-kula le ddee ngaa pa na: Ebbemje *kande-nare lei uju mare mi. ¹⁹ Ebbeeje pa are na: Ei kara mundai do ngann bbeje te mi to. ²⁰ Mare ddee ngaa pa na: Ebbemje *kande-nare lei le a neenn, m-to ke takubbu bba m-ngem. ²¹ M-bbeli nya mba e-to dew ke ngeng. Ne ke ila ang kara unn ddem, ne ke e-dubbu ang kara uja ddem. ²² Ebbeeje le pa are na: Nje-kula ke maji ang, ma gange sariya dõi te ddew tar te ke tai te. E-gere to m-to dew ke ngeng. Ne ke mila ang kara munn ddem, ne ke m-dubbu ang kara muja ddem. ²³ Yeenn a mbata ddi bba ila nare lem lo-ngem-nare te, ta bbo m-tel a minga ribba dõe te ang wa? ²⁴ Goe te a n̂-pa nare dewje ke areje lo teenn na: E-taaje *kande-nare le jia te areje ne ke ninga *kande-nare dõku. ²⁵ Dewje le paje na: Mbay, ne ninga *kande-nare dõku mban. ²⁶ Mbay le pa na: M-pa marese, dew ke ee ke ne a, da kare mare dõe te, a dew ke ee ke ne ang, ne ke ngaji ke ninga kara da kõru jia te. ²⁷ A nje-baanji lem ke ndikije ta kare mõn dõde ang le, e-ddeeje ke de bbo ujaje gõbbude keem te neenn.» ²⁸ Go tar te ke Jeju pa baann a, noso kete nõ dewje te ke banya naw er ke Jurusalam.

Kaw le Jeju ke bbe te ke Jurusalam

²⁹ Toke Jeju tee ngosi ke bbe ke Betepaje ke Betani, er ke do ddingiri te ke daw

ñ-bbar na ddingiri Olibiyeje a, nula nje-njaje goe te joo, ³⁰ ñ-pa na: « Awje bbe te ke nɔse te. Toke andeje me bbe te le a, a kingaje mare ngonn kororo ke dew kara isi dɔe te ang bbay ke ñ-tɔe. E-tuteje e-ddeeje saa. ³¹ Bbo dew dujuse na: Mbata ddi bba e-tuteje wa? A e-paje na: Ebbejeje ndike.» ³² Nje ke Jeju ulade le awje ngaa ingaje neje le ddew kara baa toke ñ-pa narede. ³³ Kake daw ñ-tutuje ngonn kororo le a, nje-kororoje le paje arede na: « Mbata ddi bba aw tutuje ngonn kororo le wa?» ³⁴ Dilaje te na: « *Ebbe-dewje ndike.» ³⁵ N-ddeeje ke ngonn kororo le dare Jeju. Dunguje kubbuje lede dɔ kororo te le ngaa dare Jeju aale. ³⁶ Ngonn kororo le aw nja ke Jeju a dewje aw najije kubbuje lede dɔ ddew te njal njal. ³⁷ N-ddee ngɔsi ke Jurusalam ke ddew ke ta ddisi ne dɔ ddingiri Olibiyeje ke nangê a, rɔ nje-njaje goe te tɔyn ke banya nelde ngaa daw pitije Lubba ke taar wɔju dɔ ne-mɔrije tɔyn ke dooje. ³⁸ N-paje na: « *Ebbe-dewje bbar Tar ke Maji dɔ tɔku-mbay te ke ddee ke ria! Me-wul-lɔm to me dara te, ke piti to loje te ke taar uta tɔyn!» ³⁹ Mare *Parijiyenje ke eeje horo dewje te ke banya paje are Jeju na: « Nje-ne-toju, e-ndange nje-njaje goi te are dutuje tade.» ⁴⁰ Nila te na: « M-pa marese, bbo dutuje tade a erje a kuruje eki.»

Jeju nɔ mba Jurusalam

⁴¹ Toke Jeju ddee ngɔsi ke Jurusalam ngaa oo bbe le a nɔ mba bbe le, ⁴² ngaa ñ-pa na: « Jurusalam bbo to, ei njaa kara e-gere ne ke a kari *me-wul-lɔm me ndɔ te neenn a! A bbasine ne le iya rɔe are oo ang. ⁴³ Me ndɔje te ke aw ddee guku a, nje-baanji lei a kila ndoko guku ne dɔi, da kiri dɔi ngaa da korei ke yoo ke ne. ⁴⁴ Da guri rum, ei ke dewje lei ngaa da kinya er ke dunda dɔ mare te ang, mba e-gere go kare ke Lubba ddee ta la ne sei ang.»

Jeju tubba nje-ne-labbeje key-polo-Lubba te

⁴⁵ Jeju ande key-polo-Lubba te ngaa aw tubba nje-ne-labbeje, ⁴⁶ ngaa ñ-pa narede na: « Lubba pa me Maketurute laa na: Key lem a to key duju Lubba. A esese ddaje key le to lo kiya-rɔ le nje-bbokoje.» ⁴⁷ Naw ñ-toju ne ke ndɔ tɔyn me *key-polo-Lubba te le. Ngaa tɔku nje-poloje Lubba ke *nje-kɔruje gel-ndu ke tɔku dewje aw sangeje ddew ta tɔle. ⁴⁸ A ñ-gereje ne ke ta dda bba ta tɔle ne ang, mba dewje tɔyn aw ooje tar laa nya.

20

*Tɔku dewje le *jiipije maynje tar ke Jeju*

¹ Mare ndɔ kara horo ndɔeje teenn, Jeju aw tɔju ne dewje ke banya me key-polo-Lubba te ddem, aw ila mber-Tar ke Maji ddem. Tɔku nje-poloje Lubba, ke nje-kɔruje gel-ndu, ke tɔku dewje le *jiipije undaje lo teeje. ² N-paje dare na: « Ddew ddi te bba aw e-dda ne ne neenn wa, wase na njaa gate a ari ddew wa?» ³ N-tel ke tar narede na: « Ema kara ma dujuse tar tɔ: ⁴ E-paje aremje moo, na a ula Jan are dda batem dewje wa? Lubba wase dewje wa?» ⁵ A ñ-paje tar neenn horode te na: « Bbo jilaje te na: Lubba a a ulae a, na pa na: Mbata ddi bba e-ndikije te saa ang wa? ⁶ Bbo ñ-paje na: Dewje a, dewje tɔyn a tilaje ke er tɔlje, mbata dooje to Jan to nje-kila mber-tar le Lubba.» ⁷ Yeenn a dilaje te na ñ-gereje lo ke batem le in te ang. ⁸ Jeju pa are de na: « Ema kara ma bbar ri dew ke arem ddew ta dda ne nejeenn le karese ang tɔ.»

*Gusu-tar dɔ nje-ddaje kula me ndɔɔ nduu*te.* *

⁹ Goe te a nunn kutu pa gusu-tar neenn kare dewje na: « Mare dew uwa ndɔɔ *nduu* † ninya kula ndɔɔ le ji nje-ddaje kula ndɔɔ *nduu te a nɔtu naw mare bbe te ta dda ndɔ banya. ¹⁰ Nayn kuja kande-ko ase a, nje-ndɔɔ le ula mare nje-kula laa rɔ nje-ddaje kula me ndɔɔ *nduu* te le kare dulaje ke kande-nduu le dareje. ‡ Nje-ddaje kula me ndɔɔ *nduuje te uwaje nje-kula le tundaeye ngaa tubbaeye are ñ-tel jia baa. ¹¹ N-tel nula mare nje-kula ke

* **20:8** 20.8 Oo 13.6 ke tar ke gele te. † **20:9** 20.9 Oo 13.6 ke tar ke gele te. ‡ **20:10** 20.10 Oo 13.6 ke tar ke gele te.

dang bbay a, duwaeje n̂-tundaeje, n̂-tajeje ngaa n̂-tubbaeje dare n̂-tel jia baa. ¹² Gɔl muta laa, n̂-tel nula mare nje-kula bbay a dareje do ngaa n̂-tubbaeje. ¹³ Nje-ndɔɔ le pa na: Ma dda to ddi a neenn wa? Ma kula ngonnum ke m-ndike nya, a du ang, da bbeleje. ¹⁴ A kake nje-ddaje kula me ndɔɔ *nduu* te le ooeje a n̂-paje na: Ne a n̂-to nje-kuwa ne-ndubba, areje n̂-tɔleje mba kare ta ne-ndubba le tel to leje. § ¹⁵ N̂-teeje saa ke ddang me ndɔɔ te le ngaa n̂-tɔleje. Ddi ngaa nje-ndɔɔ *nduu* le a dda ke de bbasine ngaa neenn wa? * ¹⁶ Na ddee tɔl nje-ddaje kula me ndɔɔ *nduu* te le ngaa na kare ndɔɔ *nduu* le mare dewje ke dang.» † Kake dewje ke banya ooje tar le a, n̂-paje na: « Maji kare neenn to toke baann ang!» ¹⁷ Jeju ɔru keme aade a pa na: « Tar ke Lubba dda me Maketurute na: Er ke nje-kɔsuje key mbeteje. Er le tel ddee to singa gɔl key ke dungu nangê. Gel tar neenn na ddi wa? ¹⁸ Dew ke oso dɔ er te le a singa rɔe a guru ngaa dew ke er le oso dɔe te a, er le a nyaren dew le.» ¹⁹ Kare teenn njaa tɔku nje-poloje Lubba ke nje-kɔruje gel-ndu aw sangeje ddew ta kuwaeje a ne kara, n̂-bbelje kem dewje. N̂-gereje to Jeju pa gusu-tar le wɔju dɔde.

*Tar kuka *lambo ke Sejar*

²⁰ Nje-poloje Lubba ke nje-kɔruje gel-ndu undaje kemde dɔ Jeju te ngaa, dulaje dewje ke nje-gusuje ke ddaje rɔde to dewje ke maji. Dewje le awje mba kingaje Tar ke Maji ang ta Jeju te bba ta kuwaeje kinyaeje ji nje-gange sariyaje ke nje-kɔn̂bbe te. ²¹ Dewje le dujeje tar neenn na: « Nje-ne-tɔju, n̂-gere to tar pa lei ke ne-tɔju lei to ke dɔgɔle ngaa ɔru kem dew ang. Aw tɔju ddew le Lubba ddew tar te ke tɔkɔrɔ. ²² Ndu areje ddew kare juka *lambo ke Sejar wase ndu mbete wa?» ²³ Jeju gere gusu lede a ilade te na: « E-tɔjumje mare *kande-nare kara. ²⁴ Endaji dɔ dew ke dunda ke ne ke n̂-dda nare te neenn to le na wa?» N̂-paje na: « To le Sejar.» ²⁵ Yeenn a n̂-tel n̂-pa narede na: « Areje Sejar ne ke to le Sejar, areje Lubba ne ke to le Lubba.» ²⁶ Horo tarje te tɔyn

ke Jeju pa kem dewje teenn, nje-gusuje le ingaje mare ne mba kunda ne tar dɔe te ang. Dutuje tade mba tar ke n̂-tel ne uta dɔde.

Tar kin le nje-yoje

²⁷ *Sadusiyenje ddeeje rɔ Jeju te. *Sadusiyenje toje dewje ke ooje mede te to kin le nje-yoje goto. N̂-dujeje tar neenn na: ²⁸ « Nje-ne-tɔju, oo Moyije dda me maketuru te na: Toke dew taa dene ngaa ee ke ngonng ang a oy a, maji kara ngokɔen ta dene-ndubba laa uju ne ngannje ture te. ²⁹ Ngakɔnaa eeje siri. Ne ke dɔngɔr n̂-taa dene ngaa nuju saa ngonng ang a noy. ³⁰ Ne ke n̂-tee go ngokɔen te ke dɔngɔr n̂-taa dene-ndubba le, nuju saa ngonng ang a noy. ³¹ Muta lede taa dene-ndubba le a toke baann tɔ. Dede siri keme njaa n̂-taaje dene-ndubba le a dujuje ang a doyje. ³² Gode te a, dene-ndubba le oy tɔ. ³³ Ndɔ kin le nje-yoje a na gate horo nje-me-kɔnje teenn ngaa a to nje-dene le wa? Mba dede siri keme n̂-taaje dene le go naa te.» ³⁴ Jeju ilade te na: « Dewje ke dɔ ndɔje te neenn aw taaje dene ke aw taaje ngaw, ³⁵ a dewje ke Lubba oo to daseje ta kin me buwa yo te ngaa da kisije ke tebbe dɔ ndɔje te ke aw ddee, da taaje dene ang wase da taaje ngaw ang. ³⁶ Da koyje ndɔ kara ang ngaa, mba da kaseje naa ke anjije ngaa da toje to ngann le Lubba, de nje-kinje horo nje-yoje te le. ³⁷ Moyije pa tar kin le nje-yoje ndɔ te ke noo ne tar ke in me ber-kam te. N̂-bbar *Ebbe-dewje to Lubba le Abaraham, Lubba le Ijake, Lubba le Jakobbo. ³⁸ Lubba to Lubba le dewje ke oy ang, a n̂-to Lubba le dewje ke isije kem baa, mba keme te dewje tɔyn isije kem baa.» ³⁹ Mare *nje-kɔruje gel-ndu ilaje te na: « Nje-ne-tɔju, e-pa tar maji nya.» ⁴⁰ Yeenn a mal dujeje tar ddade ang ngaa.

Kiriste to ngonng le Dabbiti wa?

⁴¹ Jeju pa arede na: « Ddew ddi ta a kaseje ta pa na Kiriste to ngonng le Dabbiti wa? ⁴² Dabbiti njaa pa me Maketurute le *Some na: *Ebbe-dewje pa are Ebbemje

§ 20:14 20.14 Oo 13.6 ke tar ke gele te. * 20:15 20.15 Oo 13.6 ke tar ke gele te. † 20:16 20.16 Oo 13.6 ke tar ke gele te.

na: Isi do ji kōlem te ⁴³ ndereng ndo te ke ma dda kare nje-baanji lei telje to lo kungu goli. ⁴⁴ A bbo Dabbiti bbar Kiriste *Ebbe-dewje a na to ngonno toke baann wa?»

*Jeju ndange *nje-kōruje gel-ndu*

⁴⁵ Dewje ke banya aw ooje tar le Jeju a, Jeju pa are nje-njaje goe te na: ⁴⁶ « Aaje rōse rō *nje-kōruje gel-ndu te, mba n̄-ndikije ta kula kubbu ke ngal bba ta nja ne. N̄-ndikije kare dewje ddade lapiya nata. N̄-ndikije ne-kisije ke to kete me key-mbōn̄-naa te le *jiipije ke ne-kisije ke dunda ta ne-kusa te kete. ⁴⁷ N̄-taaje ne-kinga le dene-ndubbaje tōyn, n̄-dujuje Lubba dare kure ew, mba kem dewje. Sariya ke Lubba a gange dōde te a ngeng kuta sariya le kese dewje.»

21

Ne-kare-baa le dene-ndubba

¹ Jeju unn keme a oo nje-ne-kingaje ke aw ilaje *ne-kare-baa lede me ka te me key-polo-Lubba te. ² Noo mare dene-ndubba ke to nje-ndoo ke aw ila ngann *kand-nare joo me ka te le tō. ³ N̄-pa na: « M-pa marese, ke tōkōrō, dene nje-ndoo neenn ila nare uta kese dewje tōyn, ⁴ mba ne ke dooje ne ta dda ne ang a dede tōyn dilaje me ka te. A ne nila ne ke to ngeng saa nya. Bbay ne ke to ta kare n̄-ngem ne rōe a nila.»

Jeju pa tar do key-polo-Lubba te ke da guru

⁵ Mare dewje aw paje tar na: « Ooje key-polo-Lubba ke dōsu ke erje ke kura ngaa n̄-dda dare kura ke neje ke dewje ddeeje ne to *ne-kare-baa are Lubba.» A Jeju pa na: ⁶ « Ne ke aw ooje neenn mare ndoje aw ddeeje ke da guru. Mare er ke dunda do mare te a nayn taar ang.»

Neje ke a ddee kete bba ddotu ndo a kase

⁷ Dewje le dujeje na: « Nje-ne-toju, ndo ke dda neenn le a to wa? Ngaa ddi a toju to nejeenn le a ta ddeeje wa?» ⁸ Jeju ila te na: « Aaje rōse, areje derese ang, mba dewje nya a ddeeje ke rim ngaa da paje

na: Ema Kiriste le a mare neenn. Mareje a paje na: Ndo nayn ngosi baa ngaa. A unnje gode ang. ⁹ Toke a kooje tar ddo ke tar neje ke dewje a ddaje ke do ngeng a, areje bbel ddase ang, mba maji kare neenn le tee dōngor bba. A njange baa goe te a to ddotu ndo ang bbay.» ¹⁰ Goe te a n̄-pa narede na: « Dewje a ddaje ddo ke naa ngaa mare bbe a dda ddo ke mare bbe. ¹¹ Nange a yeke to bbel nya ngaa bbo a koso ke rō-toje ke dewje a koy ne nya a koso mare loje te. Mare ne-bbelje a teeje ngaa *ne-toju-neje* ke ngeng a kubbage darâ.» *

Ne-singaje ke a kinga nje-njaje go Jeju te

¹² « A dōngor kete kare nejeenn teeje a, da tundase ngaa da ddase maji ang, da kilase ji dewje te key-mbōn̄-naa te le *jiipije, da kilase key-kula te, da kaw ke se nō tōku-mbayje te ke boy ke nō ngann tōku-mbayje te wōju dōm. ¹³ Nejeenn le a karese ddew kare e-paje tar naji lem. ¹⁴ E-sangeje mese kete wōju do tar ke a paje, mba kōru ne naji lese ang, ¹⁵ mba ma karese tar kem-kare ke a kuta singa nje-baanji lese wase tar ke nje-baanji lese a maynje ang. ¹⁶ Kōnsese ke bōsese, ngakōnse ke nje-nujuje lese ke nje-buwa-kuraje lese njaa kara a kilase ji nje-baanji te ngaa da tōl mareje nya horose te. ¹⁷ Dewje a mbetese wōju dōm. ¹⁸ A ben dōse kara a koso nangê ang. ¹⁹ Uwaje areje ngeng a, a kisije ke tebbe.»

Ne ke a ddee do Jurusalam te

²⁰ « Toke ooje nje-ddoje gukuje do bbe ke Jurusalam a, e-gereje to kare ke da tuju ne Jurusalam ddee ngosi. ²¹ Kare teenn maji kare dewje ke a kisije nange Jude te, aynje ke do ddingirije te, maji kare nje ke a kisije dann bbe te ke Jurusalam aynje ke ddang ngaa maji kare nje ke a kisije ngann bbeje te andeje me bbe te ke Jurusalam ang. ²² Mba a to ndo ke Lubba a gange sariya do dewje te, mba kare neje tōyn ke n̄-dda me Maketurute le Lubba ddeeje to ne ke tōkōrō. ²³ Kem-to-ndoo a dda deneje ke a kuwaje sem, ke deneje ke

* 21:11 21.11 Oo 11.16 ke tar ke gele te.

aw areje mba ngannde me ndoje teenn, mba ne-wungu ke bo a to me bbe te le, ke wungu a kɔn Lubba woju do dewje ke bbe te le to. ²⁴ Da tolde ke toku kiya, da kaw ke de to bbereje horo dewje te ke mare bbeje te toyn ngaa mare dewje ke gelde to *Jiipije ang a mboynje Jurusalam ke golde lake lake ndereng do kare lede a kase.

Ndo tel le Ngonn le dew

²⁵ Ne-toju-ne* a ddee ddew te le kare, ddew te le neyn, ke ddew te le endeterendeje. † Do nange te, bbel a dda dewje, da gereje ne ke da ddaje woju do koru ba kate ke aw bbar ke lenge laa ang. ²⁶ Bbel a tol dewje kare te ke daw n-gebbeje ne ke a ddee do nange te, mba singa-monguje ke darâ toyn a yekeje. ²⁷ Kare teenn dewje a kooje Ngonn le dew ke a ddee me mum te ke singa, ke ndoko. ²⁸ Toke neenn unn kute ta ddee a, areje njarara ngaa uwaje dose ke taar, mba ndo koruse me bbere te nayn ngosi.»

*Gusu-tar do *kake tungu te*

²⁹ Goe te a Jeju pa mare gusu-tar arede na: « Ooje *kake tungu ke kese kakeje toyn. ³⁰ Kake daw dunjuje, a esese njaa aaje a, e-gereje to bbar ddee ngosi ngaa. ³¹ Esese kara ddew kara baa to, bbo ooje nejeenn ke aw ddeje a, maji kare e-gereje to *Kɔn-bbe le Lubba nayn ngosi. ³² Tokoro m-pa marese, dewje ke bbasine neenn a koyje toyn ang a nejeenn toyn a ddeje. ³³ Dara ke nange a ndayje, a tarje lem a ndayje ang.»

Tar kuwa kare ngeng!

³⁴ « E-ngemje maji, areje mese to ke do ne te ke ta kusa kare uta dose ang, wase do kay koto te ang, ddem do bbo neje te ke nangê ang, mba kare ndo neenn le ddee dose te hoy ³⁵ toke le bura ang, mba ndo le a ddee busu do dewje te toyn ke do nange te. ³⁶ E-tibbije ang ngaa e-dujuje Lubba ke kare toyn, yeenn bba a kingaje singa, mba tee ne ta ne te ke a ta ddee, ddem mba kare ne taar no Ngonn le dew te.» ³⁷ Lo are a, Jeju aw toju ne me key-polo-Lubba te ngaa lo ndul a naw n-to do

ddingiri Olibiye te. ³⁸ Dewje toyn awje roe te key-polo-Lubba te ke ko-sin-endoo mba koo tar laa.

22

Judase unn ndue ta ndoko do Jeju

¹ Ndo *kusu ke daw dusa mapa ke n-dda ke *wum ang ddee ngosi. Daw n-bbar *kusu le na *kusu *Pake. ² Toku nje-poloje Lubba ke *nje-koruje gel-ndu aw sangeje gusu ke ta tol ne Jeju, mba n-bbelje dewje. ³ Esu ande me Judase te ke daw n-bbare na Isikaryote. N-to kara le *nje-kayn-kulaje le Jeju ke doku gire joo. ⁴ Judase aw mose tar ke toku nje-poloje Lubba, ke nje-kon do dewje ke aw ngemje ta key-polo-Lubba woju do gusu ke ta kila ne Jeju me jide te. ⁵ Rode nelde ngaa dunnje ndude ta kare nare. ⁶ Judase ndiki goe ke de ngaa aw sange ddew ke maji, ke na kila ne Jeju me jide te kare dewje ke banya gereje ang.

*Jeju ula *nje-kayn-kulaje kare dda muru *Pake*

⁷ Horo ndo *kusu te ke daw dusa mapa ke n-dda ke wum ang le, ndo tol ngann bateje dda ne muru *Pake ase. ⁸ Jeju ula Piyar ke Jan ngaa pa arede na: « Awje aw ddaje muru *Pake areje jonje.» ⁹ N-paje dareje na: « Lo ke dda e-ndiki ta kare n-dda muru le ke te wa?» ¹⁰ Nilade te na: « Ooje, toke a kandeje me toku bbe te toonn a, mare dew ke oto joo-maann a kingase. Awje goe te me key te ke na kande te, ¹¹ ngaa e-paje are nje-key le na: Nje-ne-toju ulaje ari na: Me key ke dda ma kon muru *Pake ke *nje-kayn-kulaje lem te wa? ¹² Na tojuse toku me key ke to taar, ke n-mose neje ke te toyn mban. Lo teenn le a a ddaje muru ke te.» ¹³ Dawje dingaje neje le toke n-pa narede ngaa n-ddaje muru *Pake le.

*Jeju dda me-kara ke *nje-kayn-kulaje laa*

¹⁴ Do kare ne-kusa le ase a, nisi ta tablete ke *nje-kayn-kulaje. ¹⁵ N-pa narede na: « M-ndiki nya ta kusa ke se *Pake neenn kete bba ta koo ndoo. ¹⁶ Tokoro,

† 21:25 21.25 Oo 11.16 ke tar ke gele te.

m-pa marese, ma kusa *Pake mare ang ngaa ndereng ndo ke *Pake le a ddee to ne ke tokoro me *Bbe-kon te le Lubba.»
¹⁷ Nunn ngo-nare ke maan nduu to me te, nare wooyo Lubba ngaa n-pa na: « E-taaje maan-nduu ke ngo-nare te neenn e-kaynje naa. ¹⁸ Tokoro, m-pa marese, unn kute bbasine, ma kay maan-nduu* mare ang ndereng *Bbe-kon le Lubba a ddee.* »
¹⁹ Goe te a nunn mapa, nare wooyo ngaa n-tete narede ngaa n-pa narede na: « Mapa neenn to da-rom ke Lubba are mba tar dose. E-ddaje ne neenn mba kole ne mese dom te.»
²⁰ Ddew kara baa, go nekusa te a nunn maan-nduu ke ngo-nare te narede ngaa n-pa na: « Maan-nduu ke ngo-nare te neenn to *kosu-dono ke siki ddew mesem te ke kayn nangê mba tar dose. ²¹ A dew ke a ndoko dom ee sem ta tabele te neenn. ²² Ngonn le dew a koy, mba to ne ke Lubba a ju. A kem-to-ndoo a dda dew ke a ndoko do Ngonn le dew le.»
²³ Daw n-dujuje naa se na horode te a, a dda neenn le wa?

Na to dew ke bo uta keseje wa?

²⁴ Nje-kayn-kulaje aw maynje naa ta gere se na to dew ke bo horode te uta keseje wa? ²⁵ Jeju pa arede na: « Mbayje ke do dewje te aw onje dode ngaa nje ke toje to nje-kon-bbeje areje dewje aw bbarjede to nje-ddaje me-maji. ²⁶ A lese to ddew kara baa to ke baann ang. Maji kare dew ke bo nya horose te to toke mare le ngonn. Maji kare dew ke on do dewje to toke mare le nje-kula lede. ²⁷ Na to dew ke bo wa? Dew ke isi ta tabele te wase dew ke aw dda ke nje-kisi ta tabele te wa? Dew ke isi ta tabele te le a to dew ke bo ang wa? A ema, mee horose te toke mare le nje-kula le dewje. ²⁸ Esese e-naynje sem me ne-wunguje te ke ddee dom te. ²⁹ Yeenn a ma karese *bbe-kon ddew kara baa toke Bomje arem, ³⁰ mba kare usaje ne ke ayje ne ta tabele te lem me bbe kon te lem ngaa kare ta isije ngende-mbayje te, ta gange sariya do gel ngann Ijarayelje te ke doku gire joo.»

* 22:18 22.18 Oo 13.6 ke tar ke gele te.

Jeju pa are Piyar na, na mayn tar le ne gol muta

³¹ *Ebbe-dewje pa na: « Simo, Simo, Esu duju ta balse toke daw n-bal waa ta kare are. ³² A ema, m-duju Lubba mba tar lei, ta kare koo-me-te lei enge ang ddem, ta kare bbo e-tel rom te a e-dda bba are ngakinje uwaje koo-me-te lede are ngeng.»
³³ Piyar pa are Jeju na: « Ebbemje, m-to ngosi ta kaw sei key-kula te ngaa ta koy sei.»
³⁴ Jeju pa na: « Piyar, m-pa mari kete bba kare kuran no bbokone, a mayn tar lem na e-gerem ang gol muta.»

Arje perere

³⁵ Jeju pa arede bbay na: « Ndo ke mulase mare awje ke bbol-ngem nare ang ddem ke bbol kungu-ne ang ddem ke negol ang ddem le se ne duse wa?» Dilaje te na: « Ne kara duje ang.»
³⁶ N-pa narede na: « A ke bbasine, dew ke ee ke bbol-ngem-nare a unn, ddew kara baa dew ke ee ke bbol-kungu-ne a unn. A bbo dew ke ee ke toku kiya ang a, labbe kubbu laa mba ndoko ne toku kiya. ³⁷ M-pa marese: Maji kare tar ke n-dda me Maketurute le Lubba te na: N-turae horo nje-ne-ddaje te ke maji ang le ddee ne ke tokoro dom te ngaa ne ke to waju dom a kunda ngange.»
³⁸ N-paje dareje na: « Ebbejeje, toku kiya a joo neenn.» Jeju pa arede na: « Yeenn njaa ase.»

Kare koy le Jeju ddee ngosi

³⁹ Goe te ke Jeju in me key te le tee a, naw do ddingiri Olibiyeje te toke naw n-dda ke ndo toyn. Nje-kayn-kulaje awje goe te. ⁴⁰ N-tee lo teenn le a, n-pa narede na: « E-dujuje Lubba, mba kare osoje me ne-kere te ang.»
⁴¹ Goe te a, noru roe naw ddew ew ase ngal le ne-kila, nosu gole nangê ngaa n-duju Lubba, ⁴² n-pa na: « Boy, toke e-ndiki a, uta ngo-nare kem-to-ndoo neenn dom te ke ddang. E-dda toke mei a ndiki bbo toke mem ndiki ang.»
⁴³ Kare teenn mare anji tee ingae, mba kare singa. ⁴⁴ Roe nele ang nyom ngaa n-duju Lubba nya. Tete ke roe te tel toke le kor mese ke aw gayn nangê.

⁴⁵ Nin taar go duju Lubba te le ngaa n̄-ddee rɔ *nje-kayn̄-kulaje te le. Rɔ *nje-kayn̄-kulaje le nelde ang ngaa aw tibbije bba n̄-ddee ningade. ⁴⁶ N̄-pa narede na: « Mbata ddi bba aw tibbije wa? Inje taar, e-dujuje Lubba, mba kare osoje me ne-kere te ang.»

Dewje uwaje Jeju

⁴⁷ Toke Jeju aw pa tar bbay a, dewje ke banya teeje. Kara le *nje-kayn̄-kulaje laa ke dɔku gire joo ke ria na Judase unn nɔ dewje ke banya le. Judase le ddee ngɔsi ke Jeju ta to mbia. ⁴⁸ Jeju pa are na: « Judase, ila Ngonn le dew ji dewje te ddew to mbia te wa?» ⁴⁹ Nje-kayn̄-kulaje ooje ne ke a ta ddee le a, n̄-paje na: « Ebbejeje, ja tukade ke tɔku kiya le wa?» ⁵⁰ Mare kara horode te tuka mbi nje-kula le tɔku nje-polo ke kɔl ti. ⁵¹ A Jeju pa na: « Ase baann! Jeju ɔru mbi dingaw le ngaa mbia le tel ddee maji.» ⁵² Goe te a Jeju pa are tɔku nje-poloje Lubba ke nje-kɔn dɔ dewje ke aw ngemje key-polo-Lubba ke tɔku dewje ke ddeeje ta kuwaeje na: « E-ddeeje ke tɔku kiya ke kakeje toke le e-ddeeje ta kuwa nje-bboko. ⁵³ Mee ke se key-polo-Lubba te ke ndɔ toyn a uwamje ang. A kare neenn to lese, ke to singa le lo-ndul.»

Piyar mayn tar le Jeju

⁵⁴ Goe te ke dewje uwaje Jeju a, dawje saa ngaa dandeje saa key le mare tɔku nje-polo Lubba. Piyar aw unn goe ngaa nayn ddew ew. ⁵⁵ N̄-yelje puru dann lo te me ndoko te le ngaa disije tae te. Piyar isi horode te tɔ. ⁵⁶ Mare nje-kula ke dene ooe ta puru te le. Naa Piyar le ngaa n̄-pa na: « Dingaw neenn nja ke Jeju tɔ.» ⁵⁷ A Piyar mayn na: « Dene, m-gere ang.» ⁵⁸ Ngaji goe te a, mare dew ooe ngaa pa na: « Ei, ee horo nje-njaje go Jeju te tɔ.» Piyar pa are dew le na: « Mee horode te ang!» ⁵⁹ Ase gɔl kare kara a, mare dingaw pa are ngeng bbay na: « Tɔkɔrɔ, dingaw neenn nja saa, mba dingaw neenn to dew ke Galile.» ⁶⁰ Piyar ilae te na: « Ei, m-gere tar ke a ta pa ang.» Toke Piyar aw pa tar bbay a, kare teenn njaa kuran nɔ. ⁶¹ *Ebbe-dewje turu rɔe ngaa aa Piyar. Piyar ole mee dɔ tar te ke *Ebbe-dewje pa are na:

Kete bba kare kuran nɔ bbokone, a mayn tar lem gɔl muta. ⁶² Piyar tee ddaka ngaa nɔ nya.

Dewje tajije Jeju

⁶³ Dewje ke aw ngemje Jeju le aw kokeje ngaa aw tundaeye. ⁶⁴ N̄-tɔje keme ke kubbu ngaa n̄-dujeje na: « Na a undai wa? E-bbar ri dew ke undai le.» ⁶⁵ N̄-tajeje nya ddew tarje te dang dang.

Daw ke Jeju lo-gange-sariya te

⁶⁶ Toke lo are a, kuwa-dɔ-naa le tɔku dewje le *Jiipije, ke tɔku nje-poloje Lubba, ke *nje-kɔruje gel-ndu mɔnɔje naa ngaa are n̄-ddee ke Jeju lo-gange-sariya te. ⁶⁷ N̄-paje na: « Bbo e-to Kiriste a e-pa areje.» Jeju ilade te na: « Bbo m-pa marese a, a kooje ne mese te ang, ⁶⁸ ngaa bbo m-dujuse tar a, a kilamje te ang. ⁶⁹ A kunn kote bbasine, Ngonn le dew a kisi dɔ-ji-kɔl Lubba ke nje-singa-mɔngu te.» ⁷⁰ Dede toyn n̄-paje na: « Yeenn a, e-to Ngonn le Lubba wa?» Nila te na: « Esese njaa e-paje na: M-to Ngonn le Lubba.» ⁷¹ N̄-paje na: « Ddi a ta koo tar le nje-najije dda ne bbay wa? Jeje njaa joo tar ke tae te mban.»

23

Daw ke Jeju nɔ Pilate te

¹ Dewje ke uwaje Jeju inje taar toyn ngaa awje saa nɔ Pilate te. ² Dulaje tar tae te na: « Jinga dingaw neenn, naw nɔsu kutu dewje ta kare n̄-ddaje dɔ-ngeng. N̄-pa nare dewje ta kare uka *lambo ke Sejar ang ngaa n̄-pa na ne njaa n̄-to Kiriste, n̄-to Mbay.» ³ Pilate duju tar Jeju toke be: « E-to tɔku-mbay le *Jiipije wa?» Jeju ilae te na: « Ei njaa e-pa.» ⁴ Pilate pa are tɔku nje-poloje Lubba ke dewje ke banya na: « Mɔnga mare ne ke ase kare munda ne tar dɔ dingaw te neenn kara ang.» ⁵ A n̄-telje n̄-paje dare ngeng nya na: « Naw n̄-tɔju dɔ-ngeng dewje ddew ne-tɔju te dɔ nange te ke Galile toyn. Nunn kute bbe te ke Jude ndereng lo te neenn.» ⁶ Kake Pilate oo tarjeenn le a, n̄-duju ta gere se dingaw neenn to dew ke bbe te ke Galile wa? ⁷ N̄-pa dare Pilate na Jeju in nange te ke tɔku-mbay *Erode a ɔn dɔe a, nulae rɔ

*Erode te ke ee Jurusalam me ndoje teenn to.

*Daw ke Jeju no *Erode te*

⁸ Toke *Erode oo Jeju a, roe nele nya. Lew baa njaa naw n̄-sange ddew ta koee, mba noo tarje nya ke dewje aw paje doe te ngaa n̄-ndiki ta kare Jeju dda mare nemorije are noo. ⁹ N̄-duju tar Jeju nya. A Jeju ilae te ang. ¹⁰ Toku nje-poloje Lubba ke *nje-koruje gel-ndu eeje teenn ngaa aw gangeje tar ula ta Jeju te ke singa singa. ¹¹ *Erode ke mbambaje laa ooeje maji ang. N̄-kokeje ngaa dulaeje kubbu ke ndone. Goe te a, dulaeje ro Pilate te guku. ¹² Ndoe teenn njaa Pilate de ke *Erode ke n̄-toje to nje-baanji le naa, n̄-telje to nje-buwa-kuraje.

N̄-tel ke Jeju no Pilate te

¹³ Pilate bbar toku nje-poloje Lubba ke nje-konje do dewje, ke dewje, ¹⁴ ngaa n̄-pa narede na: « E-ddeje ke dingaw neenn rom te ngaa e-paje na: Naw n̄-toju do ngeng dewje. Ooje: M-duje tar kemse te. A minga mare *majang ke n̄-dda bba undaje ne tar doe te le kara ang. ¹⁵ *Erode kara inga *majang ke n̄-dda kara ang to. Mba yeenn a, nulae ne nareje guku. Ooje, dingaw neenn dda mare ne kara ke ase yo ang. ¹⁶ Ma kare dundae ke ndey a, ma kinyae.» ¹⁷ [Ndo *kusuje toyn, to tar le Pilate ta koru dew kara key-kula te.] ¹⁸ Dewje le toyn paje ke taar na: « E-tol dingaw neenn a oru Barabase areje!» ¹⁹ Barabase le duwae dilae key-kula te, mba nee horo mare dewje te ke ddaje do-ngeng me bbe te ke Jurusalam ddem Barabase tol dew ddem. ²⁰ Pilate pa tar arede bbay, mba n̄-ndiki ta kinya Jeju. ²¹ A duruje eki na: « E-tole do kake-dese te! E-tole do kake-dese te!» ²² Pilate pa arede gol muta laa na: « Majang ddi a n̄-dda wa? Minga mare ne ke n̄-dda ke ase yo ang. Ma kare dundae a dinyae.» ²³ A dewje le uruje eki dujuje nya na n̄-tol Jeju do kake-dese te. Eki lede uta do Pilate. ²⁴ Yeenn bba Pilate unn ndu ta dda ne ke daw n̄-dujuje le. ²⁵ Noru Barabase ke dewje le dujeje ta kare nore le. Barabase ke dilae key-kula te woju do do-ngeng, ke

woju do dew ke n̄-tole le ngaa nula Jeju jide te ta kare n̄-ddaje saa ne toyn ke mede ndiki.

Daw ke Jeju ta tole

²⁶ Toke mbambaje aw awje ke Jeju a, dingaje Simo ke to dew ke bbe te ke Sirene ke in ndoo aw tel ke bbê. Duwaeje dundaje kake-dese doe te ta kare noto n̄-nja ne go Jeju te. ²⁷ Dewje banya banya ke deneje aw awje go Jeju te. Deneje le aw undaje karede ngaa aw noje mba tar laa. ²⁸ Jeju turu roe ke rode te ngaa pa na: « Deneje ke Jurusalam, e-noje mba tar lese ke tar le ngannse bbo e-noje mba tar lem ang. ²⁹ Ooje, mare ndo aw ddee ke dewje a paje na: Koko ee ke deneje ke awje kate, ke dede ke dujuje ang bbay, ke dede ke dareje mba ngonn il ang! ³⁰ Me ndoje teenn le dewje a paje kare ddingirije na: Osoje doje te! Da pa kare do-kubbaje na: E-debbeje doje te! ³¹ Mbata bbo n̄-dda ne ke kake ke tebbe toke be a, ddi a da dda ke kake ke tutu wa?» ³² Kare teenn, daw daw ke dingawje joo ke to nje-ne-ddaje ke maji ang, ta tolde kara baa ke Jeju.

Dewje bbereje Jeju do kake-dese te

³³ N̄-teeje lo te ke daw n̄-bbar na Kad-dew a, n̄-bbereje Jeju do kake-dese te ngaa n̄-bbereje nje-ne-ddaje ke maji ang ke joo le do kake-deseje te. Kara do ji-kol Jeju te a ye ke kara do ji-gele te. ³⁴ Jeju pa na: « Boy oru tar dode te, mba n̄-gereje ne ke daw n̄-ddaje ang.» N̄-ddoje mbari bba n̄-kaynje ne naa kubbu le Jeju. ³⁵ Dewje areje keteenn aw ooje nejeenn. Nje-konje do dewje aw kokoje Jeju na: « Naji mare dewje. A bbo n̄-to Kiriste ke Lubba mbere a, maji kare naji da-roe njaa.» ³⁶ Mbambaje kara kokeje. Daw ngosi saa ngaa dareje maann binye ke mase ke ria na benegere. ³⁷ N̄-paje na: « Bbo e-to toku-mbay le *Jiipije a, ei njaa aji roi!» ³⁸ Dunda maketuru do kake-dese te le taar na: Ne neenn n̄-to toku-mbay le *Jiipije. ³⁹ Mare nje-ne-dda ke maji ang kara ke n̄-bbere do kake-dese te taje na: « E-to Kiriste ang wa? Ei njaa aji roi bbo ajije!» ⁴⁰ A nje-ne-dda ke maji ang ke kara ndange nje-mare le na: « E-bbel Lubba

ang wa? Ei kara n̄-gange sariya d̄oi te toke laa t̄o. ⁴¹ Sariya leje to ke d̄ogole, mba jinga kuka neje ke maji ang ke n̄-dda. A ne n̄-dda ne ke maji ang kara ang.» ⁴² N̄-pa nare Jeju na: « Ole mei d̄om te nd̄o te ke a tel d̄dee k̄on bbe.» ⁴³ Jeju pa are na: « T̄ok̄or̄o, m-pa mari bbokone a kisi sem lo te ke maji.»

Jeju oy d̄o kake-dese te

⁴⁴ Ḡol kare aw nḡosi ke d̄oku gire joo a, lo ndul d̄o nange te t̄oyn ndereng ḡol kare muta ke lo-kul te. ⁴⁵ Kare ndoko ang ngaa kubbu ke n̄-t̄o n̄-gange ne me key-polo-Lubba tir danna. ⁴⁶ Jeju uru eki ke taar pa na: « B̄oy, minya ndilim me jii te.» Goe te ke n̄-pa tar neenn a nuwa r̄oe. ⁴⁷ N̄je-k̄on d̄o mbambaje oo nejeenn le a, n̄osu gaji Lubba ngaa n̄-pa na: « T̄ok̄or̄o njaa dew neenn to gate gate.» ⁴⁸ Dewje ke banya banya ke areje lo neje teenn le ooje neje ke teeje le ngaa dundaje karede n̄-telje ne ke bb̄e. ⁴⁹ Dewje t̄oyn ke gereje Jeju, ke deneje ke inje saa Galile te awje saa, dareje ddew ew bba daw dooje neje ke aw toje le.

Jejebbe dubbu Jeju

⁵⁰⁻⁵¹ Mare dingaw ke ria na Jejebbe, n̄-to dew ke maji ke dew ke gate gate. N̄-to dew ke bbe te le *Jiipije ke ria na Arimate. Naw n̄-ngebbe *K̄on̄-bbe le Lubba. N̄-to kara le n̄je-gangeje sariya. A ne n̄-mbete sariya ke n̄je-gangeje sariya mareje gangeje d̄o Jeju te, ke neje ke n̄-ddaje ke Jeju. ⁵² Jejebbe le aw r̄o Pilate te ngaa duju ta kunn ninn Jeju. ⁵³ N̄or̄u ninn Jeju d̄o kake-dese te nila nanḡe, n̄-ke ninn le ke kubbu ngaa naw nila me buwa te ke duru me er te. Buwa le dila ninn dew me te nd̄o kara ang bbay. ⁵⁴ Nd̄oe le to nd̄o m̄ose ne ngaa *nd̄o-kuwa-r̄o le *Jiipije a ta kunn kute. ⁵⁵ Deneje ke inje ke Jeju Galile te d̄deeje saa le, awje ke Jejebbe aw ooje buwa le ke gusu ke Jejebbe ila ne ninn Jeju me buwa te le. ⁵⁶ N̄-telje mba kaw m̄ose wubbu ke ete maji. Goe te a, duwaje r̄ode, mba to *nd̄o-kuwa-r̄o, ddew kara baa toke *ndu pa.

24

Tar kin le Jeju horo dewje te ke oy

¹ Nd̄o kara go *nd̄o-kuwa-r̄o te a, deneje le teeje ke ta-lo-kare baa, awje ke wubbu ke ete maji ke dede njaa n̄-ddaje ke ta buwa yo te. ² Dooje er ke dutu ne ta buwa-yo le toke ndubbu, ³ dandeje a dooje ninn *Ebbe-dewje Jeju le ang. ⁴ Dejeje tar w̄oju d̄o ne ke dooje le pin. A ta koo a, dingawje joo ke ulaje kubbu ke nd̄oren teeje ingajede. ⁵ Bbel dda deneje le ngaa dulaje d̄ode ke nanḡe. Dingawje ke joo le paje arede na: « Mbata ddi bba aw e-sangeje dew ke isi ke tebbe horo n̄je-yoje te wa? ⁶ Nee neenn ang, n̄-ndol mban. Oleje mese d̄o tar te ke n̄-pa narese kare te ke n̄-nayn ne Galile bbay na: ⁷ Maji kare dula Ngonn le dew ji n̄je-ne-ddaje te ke maji ang, da tole d̄o kake-dese te ngaa nd̄o muta a na kin.» ⁸ Ngaa doleje mede d̄o tarje te le Jeju le. ⁹ Dinje ta buwa yo te n̄-telje mba k̄oru gel nejeenn t̄oyn kare *n̄je-kayn̄-kulaje le Jeju ke d̄oku gire kara ke kese dewje t̄oyn. ¹⁰ Mari-Madlena, ke Jani, ke Mari k̄on Jakeje, ke mare deneje a paje tar le are *n̄je-kayn̄-kulaje le. ¹¹ A dooje to tar mbe ngaa dooje mede te ke tar le deneje le ang. ¹² A Piyar in ayn ngoru aw ta buwa yo te le. Nula ḡose a ta kubbuje ke to nanḡe a noo ngaa naw n̄-tel ke key a tar ike sel w̄oju d̄o ne ke tee le.

Jeju tee inga mare n̄je-njaje goe te ddew Emayusu te

¹³ Me nd̄oe teenn njaa dewje joo horode te awje ke mare bbe te ke ria na Emayusu ke ew ase kula metere d̄oku gire kara, ¹⁴ daw n̄-t̄onje tam d̄o neje te t̄oyn ke nday le. ¹⁵ Kare te ke daw n̄-t̄onje tam, ke daw n̄-maynje naa tar a, Jeju d̄dee nḡosi ke de ngaa aw nja ke de. ¹⁶ Daw doojeje a mare ne okude ddew kare n̄-gereje. ¹⁷ N̄-pa narede na: « Tar ddi bba aw paje horo naa te aw e-njaje ne neenn wa?» Darje lo kara ngaa r̄ode nelde ang. ¹⁸ Mare kara horode te ke ria na Keleyopase ilae te na: « Neje ke ndayje me nd̄oje te neenn, ei ke kari baa njaa e-to dew ke Jurusalam ke e-gere tare ang wa?» ¹⁹ Jeju pa arede na:

« Ddi wa?» Dilaeje te na: « Ne ke ddee dɔ Jeju te ke Najarete. N̄-to nje-kila mber-tar le Lubba ke ngeng nya ddew kula te ke ddew tar te nɔ gɔl Lubba te ke nɔ gɔl dewje te tɔyn. ²⁰ Tɔku nje-poloje Lubba leje ke tɔku-mbayje leje ilaeje me ji dewje te are n̄-gange sariya yo dɔe te ngaa n̄-tole dɔ kake-dese te. ²¹ Junda meje to ne a na kɔru Ijarayel kɔ bbere te, a dɔ neje teenn tɔyn, dda ndɔ muta bbokone ngaa ke nejeenn teeje. ²² Tɔkɔrɔ njaa, mare deneje horoje te ddaje ne ke uta dɔje. Dawje ke ta-lo-kare baa dɔ-bare te ngaa, ²³ dingaje ninn Jeju le ang a, n̄-telje n̄-paje na anjije teeje ingaje neje ngaa paje na nisi ke tebbe. ²⁴ Mare dewje ke eeje ke je awje ta buwa yo te le. Dooje neje le ddew kara baa toke deneje le paje, a dooje ang.» ²⁵ Jeju pa na: « Nje-ne-gere-angje! Esese ke ooje mese te ke ngɔru ke neje tɔyn ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje arese ang! ²⁶ Maji kare Kiriste oo ndoo toke baann kete bba ta nande me ndoko te laa!» ²⁷ Jeju ɔru gel ne ke maketuruje le Lubba tɔyn paje dɔe te. Nunn kute maketuru te le Moyije ndereng maketuru te le nje-kilaje mber-tar le Lubba. ²⁸ Kake n̄-teeje ngɔsi ke bbe ke daw dawje ke ke te a, Jeju dda toke na ta kɔtu kinyade a, ²⁹ n̄-paje nya na: « E-nayn ke je, mba lo aw wul ngaa kare a ta kande.» Nande me bbe te le mba nayn ke de. ³⁰ Nisi ta ne-kusa te ke de a, nunn mapa, n̄-bbar Tar ke Maji dɔe te. Goe te a n̄-tete danna ngaa narede. ³¹ Yeenn ngaa kemde uja dɔe te are n̄-gereje. A ne kara, n̄-kiri piti a niki ndong. ³² N-paje tar horo naa te na: « Kare te ke naw n̄-pa tar nareje ddew-bô ngaa naw nɔru gel maketuruje nareje le meje unda dɔ benya ang wa?» ³³ Me kare teenn njaa, dinje n̄-telje Jurusalam ngaa dingaje *nje-kayn̄-kulaje ke dɔku gire kara ke nje-buwa-njaje lede ³⁴ ke aw paje arede na: « Tɔkɔrɔ *Ebbe-dewje ndol, mba Simɔ ooe ke keme.» ³⁵ Dɔruje gel ne ke ingade ddew-bô, ke ddew ke to ke n̄-gereje ne kare te ke naw n̄-kayn ne de mapa.

Jeju tee inga nje-njaje goe te ke mare dewje

³⁶ Kake daw n̄-paje tar toke baann bbay a, ne njaa n̄-tee nare dannde te ngaa n̄-pa narede na: « Me-wul-lɔm ee ke se.» ³⁷ Mede unda dɔ benya ddem, bbel ddade ddem, are dejeje to nooje uma. ³⁸ A n̄-pa narede na: « Mbata ddi bba eeje ke keje mayn̄-tar mese te wa? ³⁹ Aaje jimje ke golumje ooje, ema njaa mar neenn, ɔrumje ooje, uma ee ke tal-rɔ ke singa-rɔ ang. A ema mee ne.» ⁴⁰ Kake naw n̄-pa tar baann a, n̄-tojude jiaje ke goleje le. ⁴¹ Dooje to ne ke tɔkɔrɔ ang bbay, mba rɔde nelde nya. Jeju pa arede na: « Eeje ke mare ne-kusa neenn ang wa?» ⁴² Dareje debbe kanji ke kɔbbu kara. ⁴³ N-taa ngaa nusa kemde te. ⁴⁴ Goe te a n̄-pa narede na: « Ne ke m-pa marese kare te ke m-nayn ke se le a neenn. Maji kare ne ke n̄-dda wɔju dɔm me maketuru *ndu te le Moyije, ke me maketuru te le nje-kilaje mber-tar le Lubba ke me Maketuru*Some te ddee ne ke tɔkɔrɔ.» ⁴⁵ Yeenn a nɔru ddew narede kare n̄-gereje ne gel Maketurule Lubba. ⁴⁶ N-pa narede na: « N̄-dda me Maketurute le Lubba na: Kiriste a koo ndoo ngaa, ndɔ muta a na kin horo nje-yoje te. ⁴⁷ Da kila mber-tar ke ri Kiriste kare dewje tɔyn turuje ne ddew lede, mba kare tar *majang lede ɔru dɔde te. Mber-tar le a kunn kute Jurusalam. ⁴⁸ E-toje to nje-tarnaji neje neenn le. ⁴⁹ Ngaa ooje, ma kare ne ke Boy unn ndue ta karese ddee dɔse te. A e-naynje me bbe te ke Jurusalam ndereng ndɔ ke a kingaje singa-mɔngu ke in darâ.»

Jeju tel ke darâ

⁵⁰ Nɔrude naw ke de er ke Betani. Goe te a, nula jia ke taar ngaa n̄-bbar Tar ke Maji dɔde te. ⁵¹ Kare te ke naw n̄-bbar Tar ke Maji dɔde te a, ninyade ngaa Lubba unne ke darâ. ⁵² Goe te ke dɔsuje golde nɔe te a, n̄-telje Jurusalam ke koko. ⁵³ N-naynje me key-polo-Lubba te ngaa n̄-pitije Lubba.

Maketuru kula le nje-kayn-kulaje

Kula KI

Jeju pa tar wɔju dɔ Ndil-me-nda

¹ Ngokom Topile, me dɔngɔr maketuru te lem, m-pa tar dɔ neje te tɔyn ke Jeju unn kutu dda, ke neje ke n̄-tɔju kunn kutu kula te ke n̄-dda, ² ndereng ndɔ te ke Lubba unne tel saa darâ. Kete bba kare Lubba tel saa darâ a, nunn ndu ddew te le Ndil-me-nda nare nje-kayn-kulaje ke n̄-mberede. ³ Go yo te laa a, n̄-tɔju rɔe narede ngaa n̄-dda neje dang dang ta tɔjude to nisi kem baa. N̄-dda toke baann ndɔ dɔsɔ ngaa n̄-pa tar dɔ kɔn̄-bbe te le Lubba narede. ⁴ Mare ndɔ nisi ta ne-kusa te ke de a, nunn ndu narede na: «Tɔuje me bbe te ke Jurusalam ang ta n̄-ngebbeje ne ke Bɔ unn ndu ta karese, ne ke m-pa tare marese kete mban le. ⁵ Jan dda dewje batem maann, a sese, a kingaje batem Ndil-me-nda me ndɔje te neenn.

Tar tel le Jeju darâ

⁶ Nje-kayn̄-kulaje le mbɔnje naa rɔ Jeju te ngaa dujeje na: «Bbasine neenn njaa a tel ke kɔn̄-bbe kare ngann Ijarayelje wa?» ⁷ Jeju pa arede na: «To tar lese ta gere ndɔe wase kare ang. Mba Bɔy wɔju ndɔe le, ke kare le ddew singa te laa njaa. ⁸ A a kingaje singa-mɔngu ddew te le Ndil-me-nda ke a ddee dɔse te. Ngaa a telje to nje-tar-naji lem me bbe te ke Jurusalam, dɔ nange Jude te tɔyn, dɔ nange Samari te, ndereng kɔyn nange te tɔyn. ⁹ Goe te ke Jeju pa tar le a, nin kemde te ke darâ ngaa mum dibbi dɔe are dooe ang.

¹⁰ Kare te ke daw daaje lo ke darâ ke go Jeju te le bbay a, a ta koo a, dingawje joo ke ulaje kubbu ke nda arje mbɔr nje-kayn-kulaje te le. ¹¹ Dingawje le paje arejede na: «Dewje ke Galale, mba ddi bba arje neenn aw aaje lo ke darâ wa? Jeju neenn ke Lubba unne horose te aw saa ke darâ a tel ddee ddew kara baa toke kaw laa ke ooeje neenn.»

Kuwa dɔ naa le nje-kayn-kulaje

¹² Nje-kayn̄-kulaje le inje dɔ ddingiri te ke ddaw n̄-bbar na ddingiri olibeje le telje Jurusalam. Ddingiri le to ngosi baa ke bbe le ase kilo metere kara. ¹³ Toke n̄-teeje Jurusalam a, daalje dawje me key te ke to dɔ mare te taar ke to lo mbɔ-naa lede. Dewje ke eeje teenn to Piyar, Jan, Jake de ke Andere, Pilipi de ke Toma, Bartelemi de ke Matiye, Jake ngonn le Alpe, Simɔ ke daw n̄-bbare to Jelote, ke Jude ngonn le Jake. ¹⁴ Dede tɔyn njaa, daw dooje ta naa daw duju Lubba ke ndɔ tɔyn. Mare deneje, Mari kɔn Jejuje, ke ngakɔn Jeju eeje horode te tɔ.

Dunn Matiyase turu Judase te to nje-kayn̄-kula

¹⁵ Dɔ ndɔeje teenn, Piyar in taar horo nje-me-kunnje ke kɔrde ase kɔr kara ke dɔjoo ngaa pa na: ¹⁶ «Ngakomje, ne ke Ndil-me-nda unda ta Dabbiti te are pa maketuru te le Lubba ddee to ne ke tɔkɔrɔ. Tar le na Judase a tel to nje-kunn nɔ dewje ke uwaje Jeju. ¹⁷ Kete, nee horoje jee nje-kayn-kulaje te njaa ngaa dinya debbe kula ke jaw n̄-ddaje neenn jia te tɔ. ¹⁸ N̄-ndoko ndɔɔ ke nare ke dukae ne mba ne ke maji ang ke n̄-dda ngaa n̄-tee noso me ndɔɔ te le ke gɔse, mee ribba ngaa kula-sien tee tɔyn ungu ddaka. ¹⁹ Dewje tɔyn ke ddaje bbe Jurusalam ooje tare ngaa undaje ri ndɔɔ le ke ndɔn tar lede na, Hakeldama, gel ri le na: ndɔɔ mese. ²⁰ N̄-dda tare maketuru Some te na: <Maji kare key laa tel dɔ-ndubba ngaa, dew to te ang.>

Tɔ bbay n̄-dda maketuru te le lubba na: <Maji kare mare dew taa ture kula te laa.

²¹ «Yeenn a, mare dewje ke njaje ke je dɔ ndɔje te ke Ebbejeje aw ɔru ne nɔje eeje neenn. ²² Unn kute dɔ ndɔ te ke Jan ddae ne batem ndereng ndɔ te ke Lubba unne ne horoje te tel saa ne darâ. Maji kare mare dew kara horo dewje neenn le tel to nje-tar naji ke je wɔju dɔ tar kin le Jeju Kiriste horo nje-yoje te.»

²³ Yeenn ngaa n̄-tɔjuje dewje joo: Jebbe ke mare ria to Barsabase ke daw n̄-bbare bbay na Justus, de ke Matiyase.

²⁴ Goe te a n̄-dujuje Lubba na: «Ei Ebbejeje ke e-gere ne ke to me dewje te toyn, horo dewje te ke joo neenn oru dew ke mei ndiki, ²⁵ mba kare n̄-dda kula le nje-kayn-kulaje turu Juda te ke tusu kula le inya a aw lo te laa ke ase.»

²⁶ N̄-dda elemteen, a elemteen le oso do Matiyase te ngaa kare teenn njaa dilae horo nje-kayn-kulaje ke eeje doku gire kara.

2

Ndil-me-nda ddee do nje-me-kunnje te

¹ Toke ndo Pentekote ase a, nje-me-kunn isiye do naa te kara baa. ² A ta koo a, mare koru ne bbar darâ toke mare le toku yel ke aw ula ngaa taa me key ke disije te le toyn. ³ Ngaa, dooje ne toke mare le ndon̄-puru. Ndon̄ puru le saren naa ngaa isi dode te kara kara toyn. ⁴ Ndil-me-nda ddusu mede toyn ngaa dunnje kutu pa tar ke ndon̄-tarje dang dang ke Ndil le unda tade te.

⁵ Mare Jiipije ke bbeelje Lubba eeje me bbe te ke Jurusalam to. Dinje nangeje te dang dang toyn. ⁶ Toke dewje le ooje koru ne ke bbar tee mbide te le a, n̄-mbonje naa toke banya banya. Tar ikide sel, mba dede kara kara toyn daw dooje tar bbeje lede ta nje-me-kunnje te le. ⁷ Ne le gange singade ddem, arede ro-neel ddem ngaa n̄-paje na: «Dewje toyn ke aw paje tar neenn toje to dewje ke Galile ang wa? ⁸ A dda toke baann bba na na kara aw oo tar-bbe laa tade te wa? ⁹ Jeje ke jin nange te ke Parte, Mede, ke Elamite, dewje ke Mejopotami, dewje ke Jude, ke Kapadose, P̄on, ke Aji, ¹⁰ dewje ke Piriji, ke Pampili, Ejipite ke Libi ke to ngosi ke Siren, dewje ke Rom ke ddaje bbe Jurusalam, ¹¹ dede toyn, Jiipije wase dewje ke aw bbeelje Lubba le Moyije, dewje ke bbe te ke Kerete, ke dewje ke bbe te ke arabi, jaw joo tar neje ke maji ke Lubba dda ke daw n̄-paje tare ke tar bbeje leje.

¹² Dewjeenn toyn njaa tar ikide sel, n̄-gereje ne ke da ddaje ang ngaa n̄-paje tar horo naa te na: «Ne ddi a toke be wa?»

¹³ A mareje aw kokoje nje-me-kunnje le na: «Dayje koto ke to ben dare ddade.»

Piyar pa tar are dewje ke banya

¹⁴ Yeenn ngaa Piyar in ar taar, ke nje-kayn-kulaje ke doku gire kara ngaa pa ke taar na: «See dewje ke nange te ke Jude, ke sese toyn ke isije bbe te ke Jurusalam, maji kare ooje neje neenn ke maje ta e-tukaje mbise ooje ne tar lem. ¹⁵ Baann ang, koto a dda dewje neenn toke aw ejejeenn ang. Lo to ke endoo baa bbay mba gol kare to kare jikara baa bbay. ¹⁶ A ne ke aw ooje neenn to tar ke Jowel nje-kila mber-tar le Lubba pa a ddee to ne ke tokoro. N-pa na:

¹⁷ «Lubba pa na: ddotu ndo a, ma kare Ndil lem isi me dewje te toyn, ngannse ke dingaw, ke ngannse ke dene a telje to nje-kilaje mber-tar lem, ngann basanje lese a kooje ne toke mare le nijeenn, bbukaje lese a nije.

¹⁸ Tokoro, do ndoeje teenn le, ma kare Ndil lem nje-kulaje lem ke dingaw, ke nje ke ndene ngaa da kilaje mber-tar lem.

¹⁹ Ma dda ne ke dum do koo me dara te ke ne-morije nangê do nange te: Mese, puru, ke toku sa-puru.

²⁰ Kare a tuka ndul, neyn a kase toke mese, kete bba kare ndo le Ebbe-dewje ke to toku ndo ke ndo ke maji a ddee.

²¹ Yeenn a, dew ke bbar ne ke ri Ebbe-dewje a, a kinga kaji* .>

²² «Ngann Ijarayelje, ooje tar ke ma ta pa karese neenn. Jeju ke Najarete le, to dew ke Lubba tojuse to ne a nulae narese. Yeenn bba Lubba are n̄-dda ne-morije, neje ke dum do koo, ke ne-toju-neje dang dang horose te. E-gereje nejeenn ke maje. ²³ Jeju le dunne dulae jise te ddew kara baa ke ndu ke Lubba njaa unn toke kete ddem ddew kara baa ke ne ke Lubba mose lew baa ddem. Uwaeje ilaeje ji dewje te ke maji ang areje n̄-toleje kake-dese te. ²⁴ A Lubba ndole ore me ji yo te, mba yo ee ke

* 2:21 2.21 Jowel 3.1-5

singa ngaji ta ngeme jia te ang. ²⁵ Dabbiti pa tar do Jeju te le na:

<Maw moo Ebbe-dewje nom te ke kar toyn,
mba nee do-ji kolom te kare ta ne yekem ang.

²⁶ Mba yeenn a, rom neelem nya ngaa maw mosu pa ro-neel.

Ne ke maji uta, to da-rom kara a kisi ke me-ngebbe

²⁷ mba a kinyam lo te le nje-yoje ang ngaa a kinya ema Nje-me-nda lei kare mndum me buwa-yo te ang.

²⁸ E-tojum ddew kinga tebbe, Ar nom te a, ma kinga koko†.>

²⁹ «Ngakomje, ddew oru arem kare mpa tar neenn ke maje marese: kajeje Dabbiti oy, n-dubbe, are dobare to horoje te baa bbay. ³⁰ N-to nje-kila mber-tar le Lubba ngaa n-gere to Lubba unda yo bba unn ne ndu kare dew ke gele te isi ngende-mbay te. ³¹ Dabbiti le gere kete to Kiriste a kin buwa-yo te. Yeenn bba n-pa tar ke do Kiriste te le na: Lubba a kinyae lo te le nje-yoje ang, ngaa da-roe a ndum buwa-yo te ang. ³² Jeju neenn le, Lubba are nin buwa-yo te are jeje toyn n-toje to nje-najije. ³³ Lubba unne undae do ji-kole te darâ. Ninga Ndil-me-nda ke Bo unn ndu ta kare le ngaa n-saren Ndil le doje te to ke aw ooje ke kemse ddem ke mbise ddem neenn. ³⁴ Dabbiti aw darâ ang njaa, a pa na:

<Ebbe-dewje pa are Ebbemje na:
Isi do ji-kolem te

³⁵ ndereng ndo te ke ma dda kare nje-baanji lei

telje to lo kungu goli‡.>

³⁶ «Maji kare dewje toyn ke Ijarayel gereje ke maje: Jeju ke e-toleje kake-dese te le, Lubba are n-to Kiriste ddem Ebbe-dewje ddem.»

Dewje doro muta ddeeje unguje do nje-me-kunnje te

³⁷ Toke dewje le ooje tar le a tar le gange singade ngaa n-dujuje Piyar ke kese nje-kayn-kulaje le na: «Ngakonjeje, ddi a maji kare n-ddaje wa?» ³⁸ Piyar pa arede na: «E-turuje mese ngaa ta na na

kara inga batem ke ri Jeju Kiriste. Baann bba Lubba a koru tar majangje lese dose te ngaa na karese Ndil-me-nda. ³⁹ Mba ndu neenn le to woju dose, ke ngannse, dewje ke isije ddew ew, ke dewje ke banya banya ke Ebbe-dewje Lubba leje a bbarde.» ⁴⁰ Piyar pa tarje dang dang mba pa ne tar-naji ddem mba kosu ne kutude ddem. Ngaa n-pa na: «E-teeje horo nje-me-maji angje te ke bbasine ke ddang areje Lubba ajise.» ⁴¹ Dewje ke ndikije go tar te laa le ingaje batem. Ndoe teenn kor dewje ase ne ke doro muta ddeeje unguje do kor nje-me-kunnje te ke kete.

Tar me-kara le nje-me-kunnje

⁴² Nje-me-kunnje le unnje rode toyn mba kaw koo ne-toju le nje-kayn-kulaje ke ndo toyn, daw dulaje nuju naa te, daw n-ddaje me-kara ngaa daw n-dujuje Lubba. ⁴³ Bbeel dda dewje toyn mba Lubba dda neje ke dum do koo, ke ne-morije nya nya ddew te le nje-kayn-kulaje. ⁴⁴ Me dewje ke ooje mede te to kara baa ngaa dunguje neje lede do naa te kara baa. ⁴⁵ N-labbeje ndooje lede, ke ne-kingaje lede ngaa n-kaynje naa nare ase kem ne ke dude. ⁴⁶ Dooje ta naa ngaa ke ndo kara kara toyn daw dawje key-polo-Lubba te naa te. Daw dusaje ne ta key te le naa. Daw dusaje ne lede ke koko, ke me ngonn-kase. ⁴⁷ N-pitije Lubba ngaa dewje toyn oojede maji kemde te. Ke ndo kara kara toyn Ebbe-dewje aw ungu dewje ke naw najide do mare te.

3

Piyar are dew ke roe oy ddee maji

¹ Mare ndo, Piyar de ke Jan dawje ke key-polo-Lubba te mba duju Lubba ke gol kare ke muta te lo-kul te. ² Dewje awje ke mare dew ke duje to nje-mete undaeje ta key-polo-Lubba te ke daw n-bbar na Ta-key ke Kura. Daw dundae keteenn ke ndo ke ndo kare n-koy ne ji dewje te ke aw andeje me key-polo-Lubba te le. ³ Toke noo Piyar de ke Jan ke daw ta kande me key-polo-Lubba te le a, n-dujude kare dareje nare. ⁴ Yeenn a, kem Piyar de ke

† 2:28 2.28 Som 16.8-11 ‡ 2:35 2.35 Som 110.1

Jan to ke dɔe te ngaa Piyar pa na: «Aaje!»
⁵ Dew le aade mba neje to na kinga mare ne jide te. ⁶ A Piyar pa are na: Mee ke ande wase nare ta kari ang. A ne ke mee ne a neeenn, mari: In taar, e-nja ke ri Jeju ke Najarete!» ⁷ Piyar uwa ji-kol dew le are nin taar. Kem naa te neenn njaa goleje, ke esengele goleje mɔnguje. ⁸ Naal bbate nar taar ngaa n̄-nja. Nande ke de key-polo-Lubba te naw n̄-nja, naw n̄-tal n̄-turu nɔsu ne gaji Lubba. ⁹ Dewje tɔyn ooeje naw n̄-nja ngaa naw nɔsu gaji Lubba le. ¹⁰ Dewje gereje ke maje to nje-ne-kɔy ke isi lew ta key-polo-Lubba te ke daw n̄-bbar na Ta-key ke Kura le aann. Bbeel dda dewje le ngaa tar ikide sel wɔju dɔ ne ke inga dingaw le.

Piyar tɔju tar me key-polo-Lubba te

¹¹ Dew le inya go Piyar de ke Jan ang. A me dewje tɔyn unda dɔ benya ngaa aynje awje rɔde te kɔ baranda te ke daw n̄-bbar na Baranda le Salomɔ. ¹² Toke Piyar oo ne le be a, pa arede na: «Dewje ke Ijarayel, mba ddi bba arje bbeel ddase wɔju dɔ ne ke tee horose te wa? Mba ddi bba aw aajeje toke ne ke ddew singaje te njaa wase mba ngem ke jaw n̄-ngem ndu le Lubba le bba n̄-ddae jare n̄-nja wa? Baann ang.

¹³ Lubba le Abaraham, Ijake, ke Jakobbo, Lubba le kajeje ɔsu gaji Nje-kula laa Jeju ke uwaeje ilaeje ji nje-kɔn̄-bbeje te, ngaa e-mbeteje nɔ Pilate te ke ndiki ta kinyae. ¹⁴ E-mbeteje Nje-me-nda ke to dew ke gate gate ngaa e-dujuje are dɔru nje-tɔl dewje key-kula te daretse. ¹⁵ Dew ke nje-dda tebbe ke e-tɔleje le, Lubba ndɔle are n̄-toje to nje-tar naji ne neenn le. ¹⁶ Dingaw ke ooeje ngaa e-gereje ke ar neenn, mbal dɔ koo ke joo meje te ke ri Jeju a, ri Jeju le are singa. Koo me te ke Jeju le a dda are rɔe ddee maji a sese tɔyn njaa aw ooje neenn.

¹⁷ A ngakɔmje, m-gere maji to sese, ke nje-kɔn̄-dɔseje e-ddaje ne baann mba to ne ke e-gereje ang. ¹⁸ Dɔngɔr kete, Lubba njaa unda tar neenn ta nje-kilaje mber-tar te laa tɔyn na Kiriste laa a koo-ndoo are

tar le a ddee ne ke tɔkɔrɔ neenn. ¹⁹ Yeenn a, e-turuje mese ta e-telje rɔ Lubba te. Baann bba na toko majangje lese, ²⁰ ngaa Ebbe-dewje a karese mare kare ke a kisije ke me-wul-lɔm ngaa na kula ke Kiriste ke n̄-mɔse kete ta karese: Jeju. ²¹ Karje te neenn, Kiriste le a kisi darâ ndereng ndɔ ke Lubba a tel ke neje tɔyn dɔgɔle te, ddew kara baa toke Lubba unda tare ta nje-kilaje mber-tar te laa ke maji tɔyn are paje. ²² Moyije pa kete na: «Ebbe-dewje Lubba lese a kula mare dew kara horo ngakɔnse te karese to nje-kila mber-tar le Lubba toke ema. A kooje tae ddew neje te tɔyn ke na pa karese. ²³ Dew ke oo tar le nje-kila mber-tar le Lubba le ang a, da kɔre ke ddang horo dewje te le Lubba*.» ²⁴ Nje-kilaje mber-tar le Lubba tɔyn, unn kute dɔ Samuyel te, ke nje-kilaje mber-tar le Lubba ke ddeje goe te paje tar kara kara tɔyn wɔju dɔ ndɔje neenn le. ²⁵ Ndu-kunn ke nje-kilaje mber-tar le Lubba ndaji neenn to wɔju dɔse tɔ. Eeje kɔ dɔnɔ te ke Lubba ɔsu ke kasese dɔ ndɔ te ke n̄-pa nare Abaraham na: ddew te le dewje ke geli te, Lubba a bbar Tar ke maji dɔ dewje te tɔyn ke dɔ nange te. ²⁶ Sese a Lubba unn Nje-kula laa dɔngɔr ulae kare n̄-bbar Tar ke maji dɔse te kare nɔruse kara kara tɔyn me ne-ddaje te lese ke maji ang.»

4

Daw ke Piyar de ke Jan lo gange sariya te

¹ Toke Piyar de ke Jan daw n̄-paje tar ke dewje bbay a, nje-poloje Lubba, nje-kɔnje dɔ dewje ke aw ngemje ta key polo Lubba, ke *saduseyenje teeje ingajede. ² Wungu ɔnde mba ne ke Piyar de ke Jan daw n̄-tɔjuje dewje ddem, mba Piyar de ke Jan n̄-paje dare dewje le na Jeju in horo nje-yoje te are dewje ke oyje a kinje horo nje-yoje te tɔ. ³ Duwajede dilajede key-kula te ndereng lo-are, mba dɔ loo kul ngaa. ⁴ A mare dewje banya banya horo dewje te ke tuka mbide ooje ne tar le Lubba le ooje mede te are kɔr nje-me-kunnje ase ne ke doro mi.

* 3:23 3.23 Deterenome 18.15-18

⁵ Lo are a, nje-konje do Jiipije, ke tokuje, ke nje-koruje gel-ndu ke eeje Jurusalam mbonje naa. ⁶ Ann ke to toku nje-polo Lubba, Kayipi, Jan, Alekejandere, ke nje-nujuje le toku nje-poloje Lubba toyn eeje teenn to. ⁷ Dare n-ddee ke Piyar, ke Jan node te ngaa n-dujude tar na: «Ddew singa-mongu te le na wase ke ri na bba aw ddaje ne ne neenn wa?» ⁸ Ndil-menda ddusu Piyar ngaa pa arede na: ⁹ «Nje-kon-bbeje, ke toku dewje, n-dda maji ke nje-mete, a bbokone dewje aw dujuje ta gere ddew ke n-dda bba roe ddee ne maji le. ¹⁰ Sese toyn, ke dewje ke Ijarayel, maji kare e-gereje to, ke ri Jeju kiriste ke Najarete a dew neenn ar ne nose te ke ro ke maji neenn. Jeju ke e-toleje do kake dese te a Lubba ndole le. ¹¹ Ne a maketuruje le Lubba pa tar laa na: «N-to er ke esee nje-kosuje key e-mbeteje le aann. Er le tel ddee to singa gol key ke dungu nangê*» ¹² Ne kara baa nase kajije, mba Lubba are mare ri dang do nange te ke a kase kajije ang. ¹³ Toke nje-gangeje sariya le Jiipije ooje ddew ke Piyar de ke Jan ke n-toje to dewje ke baa ke dewje ke gereje maketuru ang daw n-paje ne tar ke bbeel ang le a, gange singade. A n-gonjede n-gereje to to n-toje to nje-buwa-njaje le Jeju. ¹⁴ Ngaa daaje dew ke ar mborde te ke roe ddee maji le a, n-gereje tar ke da kilaje te ang.

¹⁵ Yeenn a, dunnje ndu kare Piyar de ke Jan n-teeje *lo dda tar te le Jiipije te le ke ddang. Ngaa duwaje do naa a, n-paje na: ¹⁶ Ddi a ja ddaje ke dewje neenn wa? Mba dede njaa n-ddaje ne-mori neenn are dewje ke Jurusalam toyn gereje ke maje. Ddew ke ja maynje ne tare goto. ¹⁷ Maji kare n-ddaje jare tare nja ke kete horo dewje te ang ngaa. Ja kin ke de kare n-bbar ri Jeju n-pa ne tar dare mare dew ang. ¹⁸ Nje-gangeje sariya le bbarje Piyar de ke Jan le ngaa paje arede kare n-paje tar wase n-tojuje ne ke ri Jeju ang. ¹⁹ A Piyar de ke Jan dilaje te na: «Ddi a to gate gate kem Lubba te wa? Koo tase wase koo ta Lubba wa? To tar lese kare ujaje

keme! ²⁰ Ddew ke jeje neenn ja kutu ne taje do ne te ke joo ke kemje ddem ke mbije ddem goto.» ²¹ N-telje dinje ke de bbay a, dinyade mba dingaje mare tar ke a kase kunn ddew kare duwaje ne de ang. Mba dewje toyn aw osuje gaji Lubba woju do ne ke nday le. ²² Dew ke n-dda ne-mori dare roe ddee maji le bbale uta bbal doso.

Nje-me-kunnje dujuje Lubba

²³ Toke dinya Piyar de ke Jan a, daw dingaje nje-buwa-njaje lede ngaa doruje gel neje ke toku nje-poloje Lubba, ke tokuje paje arejede le. ²⁴ Goe te ke dooje tar lede le a, dede toyn njaa n-n-dujuje ke ndu ke kara baa: «Ebbejeje, Ei njaa e-dda dara, ke nange, ke ba, ke neje toyn ke toje te. ²⁵ Ei ke are Ndil-me-nda unda tar neenn ta kajeje Dabbiti te ke to nje-kula lei na:

«Mba ddi bba dewje aw unndaje ne bula ngaa daw dunguje ne tar me naa te baa wa?

²⁶ Nje-kon-bbeje toyn ke nangê neenn aw ooje taa naa

ngaa toku mbayjeje mbonje naa
mba ddaje ddo ke Ebbe-dewje ddem, Mesi laa ddem.»†

²⁷ «Tokoro njaa, Erode de ke Ponse Pilate n-mbonje naa me bbe te neenn ke dewje ke gelde to Jiipije ang ddem ke Jiipije njaa ddem mba mbete ne Jeju ke to nje-kula lei ke maji toyn ke ila wubbu doe te ta kundae dang to Mesi. ²⁸ Toke baann a, n-ddaje dare ne toyn ke e-mose kete ddew singa-mongu te lei, ke ddew me-ndiki te lei le ddee to ne ke tokoro.

²⁹ Yeenn a, ke bbasine neenn, Ebbejeje, maji kare oo singa ke daw n-ddaje ke je bbo areje singa jee nje-kulaje lei are n-pa ne tar lei ke bbeel ang. ³⁰ Maji kare e-toju singa-mongu lei are ro-toje goto ro dewje te, are ne-mori, ke ne ke dum do koo toje. Are nejeenn ddee toke baann ke ri Jeju ke to Nje-kula lei ke maji toyn.»

³¹ Toke n-dujuje Lubba n-tungaje a, nange yeke lo te ke n-mbonje naa teenn. Ndil-me-nda ddusude ngaa dunnje kutu pa tar le Lubba ke bbeel ang.

* 4:11 4.11 Som 118.22 † 4:26 4.26 Som 2.1-2

Nje-me-kunnje unguje ne-kingaje lede lo kara baa

³² Me nje-me-kunnje ke banya le ke keje lede to kara baa. Dew kara horo de te pa na mare ne to le ne ke kare ne baa ang, mba dunguje ne-kingaje lede toyn do naa te kara baa. ³³ Nje-kayn-kulaje aw paje tar naji ke singa-mõngu nya woju do tar kin le Ebbe-dewje Jeju horo nje-yoje te, ngaa toku me-maji le Lubba to dode te kara kara toyn. ³⁴ Dew ke ne due ee horode te ang, mba dewje ke eeje ke ndoo wase key labbeje, ngaa ddeeje ke nare, ³⁵ unguje no nje-kayn-kulaje te. Ngaa n-kayn naa nare dare na na kara inga ase kem ne ke due.

³⁶ Yeenn bba, mare dew ke ria na Jejobbe ke nje-kayn-kulaje aw bbareje na Barnabase ee ke teenn. Gel ri le na: «Nje-kula dingaw me dewje te». N-to dew ke gel Lebi te ke duje Sipere. ³⁷ Nee ke mare ndoo ngaa n-labbe, n-ddee ke nare nungu no nje-kayn-kulaje te.

5

Tar ngem le Ananiyase de ke Sapira

¹ Mare dingaw ke ria na Ananiyase de ke dene laa Sapira n-labbeje ndoo lede to. ² A Sapira ndiki te ke ngaweje Ananiyase are oru debbe nare le ngem ngaa aw ke kese aw ungu no nje-kayn-kulaje te. ³ A Piyar pa na: «Ananiyase, mba ddi a inya are Satan ande mei te wa? Ere ngem are Ndil-me-nda, mba oru debbe nare ndoo lei le e-ngem to lei. ⁴ Kete njaa kara ndoo le to lei. Goe te ke e-labbe kara nare to lei to. A baann bba keje dda ne ke to ke be ddee doi te wa? Yeenn to Lubba a ere ngem are bbo dewje ang.» ⁵ Toke Ananiyase oo tarjeenn le a tee oso nangê oy. Dewje toyn ke ooje tar yo le Ananiyase le bbeel ddade nya. ⁶ Ngann basanje ddeeje keje niinn Ananiyase le awje ne aw dubbuje.

⁷ Ase ne ke kare muta goe te a, dene laa ddee ande dode te a, gere ne kara do ne te ke tee le ang. ⁸ Piyar duje na: «Tõkõõ njaa, kõr nare ndoo lese ke e-labbeje le njaa neenn wa? E-pa arem moo.» N-pa nare Piyar na: «Tõkõõ, kõr nare njaann.» ⁹ Yeenn a, Piyar pa are na: «Baann bba

ei ke ngawije unguje tar me naa te mba na Ndil le Ebbe-dewje wa? Oo: Dewje ke dubbuje ngawije a arje taa-key te neenn. Ei kara da kunnije kotu ne to.»

¹⁰ Kare teenn njaa, n-tee noso koy-gõl Piyar te noy. Kake ngann basanje le andeje key a, dooje niinn dene le ngaa dunnje daw ndubbuje mbõr ngaweje te. ¹¹ *Egilisi, ke dewje toyn ke ooje tar ne ke tee le bbeel ddade nya.

Nje-kayn-kulaje ddaje ne-mõrije dang dang

¹² Nje-kayn-kulaje ddaje ne-mõrije ke neje ke dum-do-koo nya nya horo dewje te. Dewje toyn ke ooje mede te mbõnje naa ko baranda te le Salomõ. ¹³ Dewje aw paje tar lede maji njaa a, a dew kara tay mba kande horode te ang. ¹⁴ Dewje ke banya banya ke kõrde aw ke kete ke kete horo dingawje te ddem deneje te ddem unnje mede are Ebbe-dewje ngaa dunguje do nje-me-kunnje te. ¹⁵ Dewje ddeeje ke nje-ro-toje ddew-bõ. Dilaje nje-ro-toje le do tiraje te wase do rakeje te. N-ddaje toke baann kare ta Piyar aw nday a, ndile baa njaa kara uru do mare nje-ro-toje te le. ¹⁶ Dewje banya banya inje ke me ngann bbeje te ke toje ngõsi ke toku bbe ke Jurusalam ddeeje to. Dotoje nje-ro-toje, ke dewje ke ndilje ke majang ulaje kemde ndoo n-ddeeje ke de ngaa dede toyn rode ddee maji.

Duwa nje-kayn-kulaje dungude key-kula te

¹⁷ Lo teenn, me dda toke nje-polo Lubba, ke nje ke mbõre te ke eeje me kuwa-do-naa te le *Saduseyenje ngaa dinje, ¹⁸ duwaje nje-kayn-kulaje le dungu-jede key-kula te ke n-dda mba dewje toyn. ¹⁹ A mare anji le Ebbe-dewje ddee til te toru ta key-kula are n-teeje, ngaa pa arede na: ²⁰ «Awje aw arje me key-polo-Lubba te ta e-paje tarje toyn ke woju do tar tebbe neenn areje dewje ke banya.»

²¹ Nje-kayn-kulaje le ooje tae ngaa lo a ta kare a dawje me key-polo-Lubba te ngaa n-tojuje ne.

Toke nje-polo Lubba ke nje ke mbõre te bbarje tokuje kare duwaje do naa lo

dda tar te le Jiipije te le Jiipije. Ngaa, dulaje key-kula te kare n̄-ddeeje ke nje-kayn-kulaje le. ²² A dewje ke dulade le teeje key-kula te a, ingaje nje-kayn-kulaje le me sururu te le ang. Nje ke dulajede le telje aw paje arejede na: ²³ «Joo ta key le a to ke lo kute ke maje. Nje-ngemje ta key-kula le kara arje lo-kula te lede. A joru ta key le a, joo dew kara me te ang.»

²⁴ Nje-kon do dewje ke aw ngemje ta key polo Lubba, ke toke nje-poloje Lubba ooje tarjeenn le a, tar ikide sel woju do nje-kayn-kulaje le ngaa n̄-paje na: «Ddi a dda ne wa?» ²⁵ A mare dew ddee pa arede na: «Dewje ke ilajede key-kula te le a, arje me key-polo-Lubba te ngaa aw tojuje ne dewje.» ²⁶ Yeenn a, nje-kon do dewje ke aw ngemje ta key key-polo-Lubba le aw ke nje-kulaje laa ngaa daw n̄-ddee ke nje-kayn-kulaje le, a n̄-dda ke de singa ang. N̄-bbeelje mba dewje a tilajede ke er toljede.

²⁷ Goe te ke n̄-ddee ke de a, dawje ke de lo dda tar te le Jiipije ngaa toku nje-polo Lubba dujude na: ²⁸ «Junn ndu ngeng nya jarese kare e-toju ne ke ri neenn ang. A ye a ne-toju lese taa me bbe ke Jurusalam toyn neenn ngaa aw ddaje kare tar yo le dingaw neenn uwa doje.» ²⁹ Piyar de ke nje-kayn-kulaje le dilaje te na: «Koo ta Lubba maji uta koo ta dewje. ³⁰ Lubba le kajeje are Jeju ke e-tojeje do kake-dese te ngaa e-toleje le in horo nje-yoje te. ³¹ Lubba le unne undae do ji-kole te to toku mbayje ddem nje-kaji dewje ddem. Baann bba kare ngann Ijarayelje ingaje ddew ta turu ddew lede ddem, kare tar majang lede oru dode te ddem. ³² Jeje ddem, Ndil-me-nda ke Lubba are dewje ke ooje tae ddem, n̄-toje to nje-tar-naji neje ke teeje le.»

³³ Toke nje ke lo dda tar te le Jiipije le ooje tar ke nje-kayn-kulaje paje le a, ungu onde ngaa n̄-ndikije kare n̄-tolde. ³⁴ A mare pariijyen ke ria na Gamaleyel ke to nje-koru gel ndu ke dewje ndikije tar laa nya ee lo dda tar teenn le. Nin taar nunn ndu kare n̄-teeje ke nje-kayn-kulaje le ddaka ngaji. ³⁵ Ngaa n̄-pa nare nje-ddaje tarje le na: «Ngann Ijarayelje, ooje ke maje bba ta e-ddaje ne ke dewje

neenn. ³⁶ Mba me ndoje te neenn, jooje Tedase ke oo roe to dew ke ngeng nya unda lo tee. Ngaa dewje ase ne ke kor so unnje goe. A n̄-tole ngaa nje ke unnje goe le sarenje naa are dew kara nayn ang. ³⁷ Goe te a, Judase dew ke Galile unda lo tee, bbal te ke daw dunda ne ri dewje me maketuru te mba gere ne korde. N̄-dda nare dewje unnje goe. A n̄-tole ngaa nje ke unnje goe sarenje naa. ³⁸ Bbasine m-pa marese, undaje kemse dode te ang, inyajede areje dawje. Bbo ne ke n̄-ndikije ta dda wase ne ke daw n̄-ddaje neenn in ddew te le dewje baa a, a kunda ngange. ³⁹ Bbo ne ke n̄-ndikije ta dda wase ne ke daw n̄-ddaje neenn in ddew te le Lubba a, a kokuje ddewe pin. Areje Lubba oose to dewje ke aw ddaje saa ddo ang.» Nje-ddaje tarje le ndikije go tar laa le ngaa, ⁴⁰ n̄-bbarje nje-kayn-kulaje le, dundajede ke ndey, darede ndu kare n̄-paje tar ke ri Jeju ang ngaa dinyade. ⁴¹ Nje-kayn-kulaje le teeje lo dda tar te le Jiipije le ddaka ke ro-neel mba Lubba oode to dewje ke ase kare dula kemde ndoo woju do ri Jeju. ⁴² Ke ndo toyn me key-polo-Lubba te wase me keyje te kara dew rode toju tar ang ddem, dew rode kila mber-Tar ke maji le Jeju ke to Mesi ang ddem.

6

N̄-mbere dewje siri kare uma nje-kayn-kulaje

¹ Do ndoe teenn, kor nje-njaje go Jeju te aw ke kete kete. Jiipije ke aw paje tar gereke aw ewnje rode ke ri dede ke n̄-toje to Ebereje njaa. Mba ke ndo toyn bbo ebereje le aw kaynje ne-kusa dene-ndubbaje a, oruje kem dene-ndubbaje lede. ² Nje-kayn-kulaje ke doku gire joo le bbarje nje-njaje go Jeju te ngaa paje na: «To maji kare jeje neenn n̄-tusuje tar le Lubba jinyaje a, jaw mba dda kula ne-kayn ang. ³ Be a, ngakomje, e-mbereje dewje siri horose te ke dewje aw paje tar lede maji, dewje ke Ndil, ke kem-kare ddusude areje jinyaje kula neenn jide te. ⁴ A Jeje, ja kunn roje mba kula duju Lubba, ke kula toju tar le Lubba.» ⁵ Dewje ke mbonje naa le toyn ndikije

go tar ke nje-kayn-kulaje paje arede le. Yeenn a, dewje ke n̂-mberede to: Etiyenn ke koo me te laa bo nya ddem, Ndil-menda dduse ddem, Pilipi, Porokor, Nikanor, Timo, Parmenase, ke Nikolase ke to dew ke Antiyose ke aw bbeel Lubba le Moyije. ⁶ N̂-ddeeje ke dewje ke siri le no nje-kayn-kulaje te le dare n̂-duju lubba dode te ddem, dila jide dode te ddem.

⁷ Tar le Lubba nja ke kete kete ngaa kor nje-njaje go Jeju te aw ke kete ke kete me bbe te ke Jurusalam. Nje-poloje Lubba oje mede te toke banya.

Dewje uwaje Etiyenn

⁸ Me-maji le Lubba ke singa-mongu laa to do Etiyenn te are n̂-dda ne-morije, ke neje ke dum do koo ndang ndang horo dewje te. ⁹ Mare Jiipije ke inje Sirene, ke Alekejandiri ke aw mbonje naa key-mbon̂-naa te le Jiipije ke daw n̂-bbarde na «Nje ke teeje ko bbere te», ke nje ke inje nange te ke Silisi, ke nje ke Aji aw maynje tar ke Etiyenn. ¹⁰ A tar kem-kare laa ke naw n̂-pa ddew te le Ndi-me-nda le uta dode. ¹¹ Yeenn ngaa dareje nare dewje mba kare paje na: «Joo Etiyenn lo taji ri Moyije te, ke lo taji ri Lubba te.» ¹² Baann bba dosuje kutu dewje, kutu tokuje, ke kutu nje-koruje gel ndu dare duwa Etiyenn ke singa ngaa daw saa lo dda tar te. ¹³ N̂-ddeeje ke nje-tarnajije ke toje to nje-ngemje dare paje na: «Ke ndo toyn njaa dingaw neenn aw pa Tar ke maji ang do key-polo-Lubba te ke maji toyn ddem, do ndu te ke Lubba are Moyije ddem. ¹⁴ N̂-pa na Jeju ke to dew ke Najarete a taju key-polo-Lubba, ngaa a turu ne-ji-bbeje ke Moyije inya areje are joo ke mbije.»

¹⁵ Kem nje-dda tarje toyn to ke do Etiyenn te ngaa dooje keme a, toke kem anji.

7

Etiyenn oru gel tar no nje-ddaje tar te

¹ Toku nje-polo Lubba duju tar Etiyenn na: «Tar ke daw n̂-pa doi te neenn to tar ke tokoro wa?» ² Etiyenn ila te

na: «Ngakomje, boydede, ooje tar neenn. Kete bba kare bojeje Abaraham ddee lo te ke Karan a, Lubba ke to Nje-ndoko tee ingae kare te ke nisi ne nange te ke Mejopotami, ³ ngaa n̂-pa nare na: «Otu nange te lei, me nujuje te lei bbo aw nange te ke ma toji.»* ⁴ Yeenn a, Abaraham otu nange te le dewje ke Kalde ngaa aw isi lo te ke Karan. Go yo te le bojeje a, Lubba are n̂-ddee nange te ke eddaje bbe te bbasine neenn. ⁵ Lubba are mare lo Abaraham kara nange te neenn ang, ngonn lo ke a kase kila gol dew njaa kara nare ang. Nee ke ngonn ang njaa, a Lubba unn ndu ta kare nange le, ke nje ke gele te. ⁶ Lubba pa na: «Nje ke geli te a ddaje bbe nange te ke dang. Da kuwade bbere te ngaa da kula kemde ndoo mba bbal kor dodo. ⁷ A ema Lubba, ma gange sariya do nje-bbeje te ke uwajede bbere te le. Goe te bba da teeje ko bbere te le, ta da polom lo te neenn.»† ⁸ Lubba osu saa dodo ddew kuja motu te. Yeenn a, Abaraham uju Ijake ngaa ndo jijoo laa a, uja ganja. Ijake dda baann ke Jakobbo, ngaa Jakobbo dda ddew kara baa ke nganne ke doku gire joo ke toje to kajejedede.

⁹ «Me dda kajejedede le waju do ngokonde Jejebbe ngaa duwaeje n̂-labbeje dare daw saa Ejipite. A Lubba ee saa. ¹⁰ Nore dann ne-kem-to-ndooje te dang dang ke ddae ngaa nare kem-kare ddem n̂-dda nare Parawon ke to toku mbayje ke Ejipite ooe maji keme te ddem. Toku mbayje le undae to nje-kon do nange ke Ejipite ddem, to nje-ngem neje toyn ke me key te laa ddem. ¹¹ Toku bbo oso nange te ke Ejipite, ke nange te ke Kanaa are kem-to-ndoo dda dewje nya. Kajejedede ingaje ne ta kusa ang. ¹² Toke Jakobbo ooje na ne-kusa to Ejipite a, nula kajejedede gol kara. ¹³ Gol joo laa ke nulade a, Jejebbe dda are ngakoenje gereje ngaa Parawon gere nujuje le Jejebbe to. ¹⁴ Yeenn a, Jejebbe ula are n̂-ddee ke bojeje Jakobbo, ke nje-nujuje laa toyn. Korde toyn ase dosiri gire mi. ¹⁵ Jakobbo aw Ejipite le ngaa oy nunn, ne ke kese kajejedede toyn. ¹⁶ Doto niinde daw ne bbe te ke Sisem n̂-

* 7:3 7.3 Jenese 12.1 † 7:7 7.7 Jenese 15.13-14

dubbude buwa-yo te ke Abaraham ndoko ke nare ji ngann le Emor te ke to dew bbe te ke Sisem.

¹⁷ «Toke ndo ke Lubba a ta dda ne ke nunn ndue nare Abaraham ta dda ddee ngosi a, kor ngann Ijarayelje ke Egipite le aw ke kete kete, ¹⁸ ndereng ndo ke mare toku mbayje ke siki ke gere Jejobbe ang unn kutu kon do nange ke Egipite. ¹⁹ Toku mbayje le ere nje ke leje ngaa nda kajeje maji ang. Nare n-tusuje ngann engutayje lede dinyade kare oyje. ²⁰ Do ndo te jeenn le a, duju Moyije. N-kura kem Lubba te. N-ngeme key le boeje mba nayn muta. ²¹ Goe te ke n-tuse dinyae a, ngonn le Parawon ke dene unne ngeme toke ngonnoe njaa. ²² N-toju Moyije kem-kare le dewje ke Egipite are naw n-pa tar ke ndu ke mongu ddem, n-dda ne ke singa ddem.

²³ «Toke ninga bbal doso a, keje kaw koo ngakoen Ijarayelje ddee doe te. ²⁴ Naw ngaa noo ngakoen ke mare dew ke Egipite ddae maji ang a, nayn ngoruddo laa ngaa nunda dew ke Egipite le n-tole. ²⁵ Neje to ngakoenje a gereje to ddew te laa a Lubba a koru ne de ko bbere te. A ngakoenje le gereje ang. ²⁶ Ndo kara goe te a, Moyji oo ngann Ijarayelje joo aw ddoje naa. Ngaa n-ndiki ta dda kare dunguje naa te. N-pa narede na: «Ngakomje, e-toje to ngakon naa a mba ddi bba aw ddaje naa maji ang wa?» ²⁷ A ne ke naw n-dda nje-mare maji ang le nuta Moyije le ke ddang ngaa n-pa na: «Na bba undai to toku-mbay ddem, nje-gange sariya ddem doje te wa? ²⁸ E-ndiki ta tolum toke e-tol dew ke Egipite takene le wa?» ²⁹ Toke Moyije oo tar le baann a, ayn aw iya roe bbe-mba te nange te ke Madinya. Ngaa nuju ngannje ke dingaw joo keteenn.

³⁰ «N-dda bbal doso a, mare anji tee ingae me kor te do er Sinay te. Anji le ee me ber-kam te ke aw on puru. ³¹ Ne ke Moyije oo le gange singae. Toke n-ddee ngosi ta tenn koo a, noo ndu Ebbedewje ke aw pa tar na: ³² «M-to Lubba le kaijedede, ke to Lubba le Abaraham,

Lubba le Ijake, ke Lubba le Jakobbo.» Moyije isa ngaa ndiki ta kaa lo ang. ³³ Yeenn a, Ebbedewje pa are na: «E-toru ne-gol ke goli te mba lo ke ar te neenn to lo ke maji toyn. ³⁴ Tokoro moo ndoo le dewje lem aw ooje Egipite ngaa moo ndu som lede are m-ddee ta korude ko bbere te. Ke bbasine neenn, aw, mba m-ndiki ta kulai Egipite.»

³⁵ «Moyije ke ngann Ijarayelje mbeteje ngaa paje areje na: «Naa bba undai to toku-mbay ddem, nje-gange sariya ddem doje te wa?» Ne a Lubba ulae to toku-mbay ddem, nje-korude ko bbere ddem ddew te le anji ke Moyije ooe me berkam te. ³⁶ Ne a norude n-tee kede me bbe te ke Egipite ddew ne-morije te, ke ne dum-do-koo te me bbe te ke Egipite ddem, me toku ba-kate te ddem, ke me kor te ddem bbal doso. ³⁷ Ne ke Moyije le a, n-pa nare ngann Ijarayelje na: «Lubba a koru ngokose horose te to mare nje-kila mbertar le Lubba to ke ema neenn.»‡ ³⁸ Ne a, kare te ke dewje aw uwaje ne do naa me kor te nar horo kajejedede te ke anji ke aw pa saa tar dor er te ke sinay. Ne a, n-taa tar ke are tebbe le nareje.

³⁹ «A kajejedede le ndikije ta kooje ta Moyije ang, n-mbeteje ngaa, mede ndiki ta tel kaw Egipite. ⁴⁰ N-paje dareje Aron na «E-dda mare korje ke a koruje noje areje, mba ne Moyije ke are n-tee ke je me bbe te ke Egipite le, n-gere ne ke ingae ang. ⁴¹ Yeenn a, n-ddaje ngonnda to kor lede do ndoeje teenn ngaa dareje ne-polo ddem, dosuje gaji ne ke n-ddaje ke jide le ke ro-neel ddem. ⁴² Mba yeenn a, Lubba inyade are n-poloje neje ke aw ndoko me dara te ddew kara baa toke n-dda tare me maketuru te le nje-kilaje mbertar le Lubba na:

«Ngann Ijarayelje, bbal doso ke e-ddaje me kor te le ema a e-ddeeje ke daje ke neje ke to ne-polo aremje wa?

⁴³ Otoje key tande kor ke ria na Moloke, ke endeterenden le kor lese ke ria na Repan,

neje ke e-ddaje to korje ta polode le.

‡ 7:37 7.37 Deterenome 18.15 § 7:43 7.43 Amos 5.25-27

Mba yeenn a, ma kaw kese giri Babilone te.»§

⁴⁴ Kajeje eeje ke key tande ke maketuru dɔɔ to te me kɔr te. Moyije dda key-tande le are to ddew kara baa ke ye ke Lubba unn ndu are kare n̄-dda. N̄-dda nare to ddew kara baa ke ye ke Lubba toje are noo. ⁴⁵ Goe te ke nje ke go kajeje te ingaje key-tande le a Josuwe unn node are dawje ne nange te ke duwaje ji dewje te ke toje to Jiipije ang n̄-taje mba Lubba tubba dewje le node te. Key-tande le nayn teenn ndereng kɔn̄-bbe te le Dabbiti. ⁴⁶ Lubba oo Dabbiti maji keme te ngaa Dabbiti duje kare nare ddew n̄-dda key nare Lubba le Jakobbo. ⁴⁷ A Salomɔ a dda key le are Lubba. ⁴⁸ A Nje-kisi ddotu dara te isi me key te ke ji dew dda ang. Ddew kara baa toke nje-kila mber-tar le Lubba pa na:

⁴⁹ «Ebbe-dewje na: Dara to ngende-mbay lem,

nange to lo kungu golum

a key ddi bba a ta ddaje karem wa?

Wase lo ddi bba a to lo kuwa-rɔ lem wa?

⁵⁰ Ema njaa m-dda nejeenn tɔyn ke jim ang wa?»*

⁵¹ «See nje-dɔ ketereje, sese ke lubba bbarse a areje mese ketere ngaa ooje nebbar laa ang, a aw e-mbeteje tar le Ndil-me-nda ke ndɔ tɔyn. E-toje ddew kara baa ke kasese. ⁵² Nje-kilaje mber-tar le Lubba ke dda bba kasese ddaje kede singa ang wa? Kasese tɔlje nje ke aw ilaje mber le dew ke gate gate kete bba kare n̄-ddee. A bbasine sese njaa kara e-labbeje dew ke gate gate le ngaa e-tɔleje. ⁵³ Ingaje ndu ke Lubba ula ne anjije ke maje, a e-ddaje kula ke turu ndu le ang.»

N-tila Etiyenn ke er n̄-tɔle

⁵⁴ Nje ke eeje lo-dda tar le ooje tarjeenn le a, wungu ɔnde ngaa n̄-ngerje ngangede mba wungu ɔnde dɔ Etiyenn te. ⁵⁵ A kem ne Etiyenn ke Ndil-me-nda dduse le to ke darâ. Noo ndoko le Lubba ngaa noo Jeju ke ar dɔ-ji kɔl Lubba te. ⁵⁶ N̄-pa na: «Ooje, maw maa me dara ke teeyn, ke ngon le dew ke ar taar dɔ-ji-kɔl Lubba te.» ⁵⁷ Dewje le utuje mbide uruje ne ekii ke taar. Goe te a, dede tɔyn njaa dinje naa

te duruje dɔe te. ⁵⁸ N̄-ndɔreje n̄-teeje saa ke ddang me bbe te ngaa n̄-tilaeje ke er n̄-tɔle. Nje-tar najije ke undaje tar dɔe te le unguje kubbuje lede nɔ mare basan te ke ria na Sol kare n̄-ngem. ⁵⁹ Kare te ke daw n̄-tilaje Etiyenn ke er le a, Etiyenn le duju Lubba na: «Ebbemje Jeju e-taa kewn lem.» ⁶⁰ Goe te a Etiyenn le ungu mekeje gɔle nangê ngaa uru ekii ke taar na: «Ebbemje, unda tar majang neenn dɔde te ang.» Go tar teenn njaa a noy.

8

¹ Sol to kara le dewje ke unguje tar gel nje-tɔlje Etiyenn te.

Ne-singa ke inga nje-me-kunnje

Dɔ ndɔe teenn njaa, dewje ulaje kem Egilisi ke Jurusalam ndoo. Nje-me-kunnje sarenje naa dɔ nange te ke Jude, ke Samari a nje-kayn-kulaje a naynje. ² Dewje ke aw bbeelje Lubba dubbuje Etiyenn ngaan n̄-nɔeje nya. ³ A Sol unn kutu tuju Egilisi. Nande me keyje te, nuwa dingawje ke deneje ke singa ngaa nungude key-kula te.

Pilipi toju tar Samari

⁴ Dewje ke sarenje naa le awje aw tojuje Tar ke maji ke lo lo. ⁵ Yeenn a, Pilipi tee aw mare bbe te ke Samari ngaa toju dewje tar le Kiriste. ⁶ Nje-bbeje ke ddeeje toke banya le njaa tɔyn aw tukaje mbide aw ooje ne tar le Pilipi le. Mba dooje tar nemɔri ke naw n̄-dda ke mbide ddem dooje neje le ke kemde ddem. ⁷ Ndilje ke maji ang banya banya teeje me dewje te ke ddang. Daw n̄-teeje a duruje ekii ke taar. Ngaa dewje nya ke rɔde oy, ke nje-meteje ddeeje maji. ⁸ Dewje ke me bbe teenn le isije ke koko nya.

⁹ Mare dew ke ria na Simɔ isi me bbe teenn lew baa. N̄-to nje-kuma ke aw dda neje ke aw dum dɔ dewje tɔyn ke nange te ke Samari. N̄-dda rɔe to dew ke ngeng nya. ¹⁰ Ngannje, ke nje ke tɔku, dewje tɔyn ooje tae nya. Dewje paje na: «Dew neenn to singa-mɔngu ke in rɔ Lubba te ke daw n̄-bbar na Tɔku singa-mɔngu.»

* 7:50 7.50 Ejay 66.1-2

¹¹ Dooje tae nya mba n̄-dda neje ke dum dode bbal banya nya ddew ne-kumaje te laa ke naw n̄-dda. ¹² A dewje toyn, dingawje, ke deneje ke ooje mede te ke Tar ke maji ke Pilipi toju dō bbe-kōn te le Lubba ddem, dō tar te le Jeju-Kiriste ddem, ingaje batem. ¹³ Simo njaa kara oo mee te to ngaa n̄-ddae batem. Ninya go Pilipi ang ngaa. Noo toku ne-mōrije, ke neje ke dum-dō-koo ke Pilipi aw dda le a gange singae.

¹⁴ Toke nje-kayn-kulaje ke naynje Jurusalam ooje na nje-bbeje ke Samari taaje tar le Lubba le a, dulaje Piyar de ke Jan nange te ke Samari le. ¹⁵ Toke n̄-teeje nange te Samari le a, n̄-dujuje Lubba wōju dō dewje ke Samari kare dingaje Ndil-me-nda. ¹⁶ Mba Ndil-me-nda ddee dō mare dew te ke Samari kara ang bbay. Ne ke dingaje njaa a to batem ke n̄-ddade ke ri Ebbe-dewje Jeju. ¹⁷ Yeenn a, Piyar de ke Jan dilaje jide dode te ngaa dingaje Ndil-me-nda.

¹⁸ A kake Simo oo to nje-kayn-kulaje ilaje jide dō dewje te a ingaje Ndil-me-nda a, n̄-ndiki ta karede nare ¹⁹ ngaa n̄-pa na: «Aremje singa neenn to ta bbo dew njaa mila jim dōe te a, inga Ndil-me-nda.» ²⁰ A Piyar ilae te na: «Maji kare oy ke nare lei toyn mba oju to a kase ndoko ne-kare baa le Lubba ke nare. ²¹ Mare ne ke to lei wase ne ke osoi te kara to neenn ang. Mba keje lei to gate gate kem Lubba te ang. ²² Inya keje lei, ke maji ang lei ta e-duju Ebbe-dewje kare ta ddew to a nōru tar kejeje ke maji ang le doi te. ²³ Tokoro njaa moo a, bbo ke maji ang ke to enga kinga ne ddusu mei ngaa e-to bbere le ne-dda ke maji ang. ²⁴ Simo ila te na: «Sese njaa, e-dujuje Ebbe-dewje wōju dōm bba kare ne ke e-paje neenn ddam ang.

²⁵ Goe te ke Piyar de ke Jan n̄-paje tar naji ngaa dilaje mber-tar le Edde-dewje a, n̄-telje ke Jurusalam ngaa dilaje mber Tar ke maji ke me bbeje te nya nange te ke Samari.

Tar le Pilipi de ke dingaw ke nange te ke Etiyopi

²⁶ Mare anji le Ebbe-dewje pa are Pilipi na: «Unn ddew ke aw ke dagoo, ke in Jurusalam ke Gaja. Kare teenn dew ee dō ddew te le ang. ²⁷ Pilipi le otu ke ngōru aw ngaa, ninga mare dingaw ke ddew. Dew le to *enuku, n̄-to dew ke Etiyopi. N̄-to toku dew ke aw ngem ne-kingaje le Kandase ke to toku-mbay-dene ke Etiyopi. Dingaw le ddee Jurusalam mba polo Lubba, ²⁸ ngaa aw tel ke bbē laa. Nisi me sarete te laa naw n̄-tura maketuru le Ejayi ke to nje-kila mber-tar le Lubba. ²⁹ Ndil pa are Pilipi le na: «Aw ke ngōru aw inga sarete toonn.»

³⁰ Pilipi ayn ngōru aw inga sarete le ngaa oo ndu dingaw ke Etiyopi ke aw tura maketuru le Ijayi. Pilipi duju tar enuku le na: «E-gere tar ke aw e-tura me maketuru te neenn njaa wa?» ³¹ Dingaw le ila te na: «Toke dew umam ang a, ma gere tar le toke baann wa?» Yeenn a, n̄-bbar Pilipi le kare aal sarete le isi mbore te. ³² Tar ke me maketuru te ke naw n̄-tura le toke be:

«N̄-to ddew kara baa ke bate ke daw saa ta kuja gōse,
n̄-to toke ngonn bate ke daw duja bien a nō ang.

Nōru tae n̄-pa ne tar ang.

³³ N̄-ddae dare n̄-ddee to ne ang ngaa dare naji laa ang.

Na a kase kōru gel nje ke gele te wa?

Mba n̄-dda dare tebbe laa ke dō nange te unda ngange.»*

³⁴ Enuke le pa are Pilipi na: «M-wali nya, e-pa arem moo. Naa njaa gate a nje-kila mber-tar le Lubba le aw pa tar laa neenn wa? To tar laa njaa wase tar le mare dew ke dang wa?» ³⁵ Yeenn a, Pilipi unn kutu pa tar dō tar te ke enuku le tura me maketuru te neenn le bba toju ne Tar ke maji le Jeju are. ³⁶ Toke daw dawje bbay a, n̄-teeje ta mare maann te ngaa enuku le pa na: «Maann a to neenn a, ddi a oku ddew kare minga batem wa?»

³⁷ [Pilipi pa are na: «Toke unn mei toyn are Jeju a, ase kinga batem». Dingaw le pa na: «Moo mem te to Jeju to Ngonn le Lubba.»]† ³⁸ N̄-duju nare Sarete le ar lo

* 8:33 8.33 Ejayi 53.7-8 † 8:37 8.37 Tar neenn to me dōngor maketuruje te ke duja ke jide ang.

kara ngaa Pilipi de ke enuku le joo kem n̄-ddisije dawje me maann te ngaa Pilipi ddae batem. ³⁹ Toke dinje me maann te le n̄-teeje a, Ndil le Ebbe-dewje unn Pilipi otu ne are Enuke le ooe ang. A Enuke le aw lo laa ke koko. ⁴⁰ A ne Pilipi n̄-tee nange te ke Ajote ngaa n̄-toju Tar ke maji me bbeje te toyn ke ddew ddew n̄-tee ne bbe te ke Sejare.

9

Ebbe-dewje Jeju bbar Søl

¹ Kare teenn, keje dda singa, ke keje tol nje-njaje go Ebbe-dewje te dorɔ nayn me Søl te. Yeenn a naw rɔ toku mbayje te le nje-poloje Lubba ² n̄-duju maketuruje ta kaw ne kare nje ke key-mbɔ-naaje te ke Damase. Maketuru le a kunn ddew kare ta, toke ninga mare dewje ke toje to deneje wase dingawje ke aw unnje ddew le Ebbe-dewje, n̄-tode n̄-ddee ke de Jurusalam.

³ Toke Søl le ee ddew boo ngaa tee ngosi ke bbe ke Damase a, kem naa te neenn njaa lo ndoko darâ uru dɔe te gukue. ⁴ N̄-tee noso nangê ngaa noo mare ndu dew pa saa tar na: «Søl, Søl mba ddi bba aw e-ddasem singa wa?» ⁵ Søl le ilae te na: «Ebbe-dewje, ei na wa?» Ndu dew le ilae te na: «Ema Jeju aann, ema a aw ddasem singaann. ⁶ A in taar ande me bbe te neenn a da toji ne ke maji kare e-dda.»

⁷ Nje-buwa-kaw-loje laa arje baa nding nding ngaa bbeel ddade. Dooje ndu dew ke aw pa tar le a dooje dew kara ang. ⁸ Søl in taar, teyn keme a oo lo ang. Duwa jaa bba dande saa me bbe te ke Damase. ⁹ Keteenn, noo lo ang, nusa ne ang, nay maann ang ndɔ muta.

¹⁰ Mare nje-nja go Jeju te ria na Ananiyase ee me bbe te ke Damase le. Ebbe-dewje bbare ke ni na: «Ananiyase!» N̄-ndiki te na: «Me neenn Ebbemje!» ¹¹ Ebbe-dewje pa na: «Aw ddew te ke daw n̄-bbar na ddew ke ndɔju, ta ande me key te Judase dew ke bbe te ke Tarse ke ria na Søl. Naw n̄-duju Lubba teenn. ¹² Ke ni søl le oo mare dew ria na Ananiyase ande key ngaa ila jia dɔe te kare noo lo.» ¹³ Ananiyase le ila te na: «Ebbemje,

dewje nya paje tar neje ke maji ang toyn ke dew neenn dda ke dewje lei ke to nje-me-kunnje Jurusalam ke nageenn baa.

¹⁴ Neenn njaa kara, toku nje-poloje Lubba areje ddew kare nuuwa dewje toyn ke aw bbarje rii n̄-to dewje toyn ke bbarje rii.»

¹⁵ A Ebbe-dewje pa na: «Aw, mba dew neenn le to dew ke munda e dang kare n̄-dda nare dewje ke toje to Jiipije ang, ke toku-mbayje lede, ke ngann Ijarayelje gereje rim. ¹⁶ Ema njaa ma toje ne-kem-to-dooje toyn ke a ddae wɔju dɔ rim.»

¹⁷ Yeenn a Ananiyase le aw ngaa ande key le, ila jia dɔe te nga pa na: «Søl, ngokɔm, Ebbe-dewje Jeju ke ingai ddew te ke aw e-ddee ne ulam rɔi te kare etel oo lo ddem, kare ta Ndil-me-nda ddusi ddem.» ¹⁸ Kem naa te neenn njaa ne ke to ke le gondojeenn in keme te gayn nangê ngaa noo lo. Yeenn ngaa ni taar ninga batem. ¹⁹ Go ne-kusa te ke nusa a, n̄-tel ninga singa.

Søl ila mber Tar ke maji bbe te ke Damase

N̄-dda ndɔ ngaji rɔ nje-njaje go Jeju te ke eeje bbe te ke Damase. ²⁰ Njange njange baa a, Søl aw ila mber key mbɔn̄-naaje te le Jiipije na Jeju to Ngonn le Lubba. ²¹ Dewje toyn ke ooje tar le Søl le arje nding nding ngaa paje na: «Dew neenn a aw ula kem dewje ke aw bbarje ri Jeju ndoo me bbe te ke Jurusalam ang wa? N̄-ddee neenn ta kuwa nje-me-kunnje tode kaw ke se kare toke nje-polo Lubba ang wa?»

²² A Søl le aw ubba ke kete kete me tarje te ke naw n̄-toju are Jiipije ke bbe te ke Damase ooje tar kara ta pa ang kare te ke naw n̄-toju ke ddaka to Jeju to Mesi njaa.

²³ Ndɔ nya nday ngaa goe te a, Jiipije le unguje tar me naa te mba tolje Søl. ²⁴ Tar le oso mbi Søl te. Daw n̄-ngemje ta ndokoje ke dila n̄-guku ne dɔ bbe le til, ke kare ta tole. ²⁵ A, mare ndɔ til te, nje-njaje goe te uwaeje ilaeje me kare te ngaa ulaeje ddaka ke dɔ ndoko.

Søl aw Jurusalam

²⁶ Toke Søl le tee Jurusalam a, sange ddew ta kande horo nje-njaje go Jeju te, a dede toyn njaa n̄-bbeeje to bbeel mba

dooje to n̄-to nje-nja go Jeju te ke t̄k̄or̄o ang. ²⁷ Yeenn ngaa Baranabase uwa S̄ol le aw saa r̄o nje-kayn-kulaje te ngaa, n̄oru gel ddew ke S̄ol oo ne Ebbe-dewje dewb̄o ngaa Ebbe-dewje pa saa tar, ke ddew ke S̄ol pa ne tar le Jeju ke bbeel ang are dewje me bbe te ke Damase. ²⁸ Unn kute keteenn njaa, lo t̄oyn ke nje-kayn-kulaje aw awje te me bbe te ke Jurusalam a, naw ke de naa te naa te. Naw n̄-t̄oju tar ke ri Jeju ke bbeel ang. ²⁹ Naw n̄-pa tar ke Jiipije ke aw paje tar gereke ngaa naw n̄-mayn ke de tar, a dede daw n̄-sangeje ddew ta tole. ³⁰ Toke nje-me-kunnje gereje tare a, dawje saa Sejare ngaa dulaeje Tarese. ³¹ D̄o nd̄oje teenn, ddekeke to me Egiliseje te t̄oyn ke toje nange te ke Judee ke, Galate ke Samari. Egilisi aw sange ke kete kete, nje-me-kunnje aw ddaje bbeel le Ebbe-dewje ngaa k̄orde aw ke kete kete ddew singa te le Ndil-me-nda.

Piyar ɔru r̄o-to r̄o Ene te

³² Piyar aw nja ke d̄o bbe d̄o bbe. Mare nd̄o a, n̄-tee d̄o nje-ko-meteje ke bbe te ke Lida. ³³ Lo teenn, ninga mare dingaw ke r̄oe oy ngaa to tuwa-r̄o-to te nangê bbal jijoo. Ria na Ene. ³⁴ Piyar pa na: «Ene, Jeju Kiriste ɔru r̄o-to r̄oi te. In taar bbo ei njaa e-m̄ose d̄o tuwa lei.» Kem naa te neenn njaa nin taar. ³⁵ Dewje t̄oyn ke bbe te ke Lida, ke dewje t̄oyn ke ndake lo te ke Sar̄on ooje mede te ke Ebbe-dewje.

Piyar nd̄ol Tabbita ke oy

³⁶ Me bbe te ke Jope, mare dene ke to nje-nja go Jeju te ee teenn. Ria na Tabbita wase D̄orkase. Kande ri le na: K̄on mbur. Kula ke maji d̄or̄o a n̄-dda ngaa naw nare ne nje-ndooje ddem. ³⁷ D̄o nd̄oje teenn, r̄oe toe ngaa noy. N̄-toko ninne ngaa dila me key te ke to d̄o mare te taar. ³⁸ Nje-njaje go Jeju te ke eeje bbe te ke Jope ooje na Piyar ee bbe te ke Lida ke ew ke Jope ang. Yeenn a, dulaje dingawje joo dare Piyar na: «N-wali nya, e-ddee njange r̄oje te.» ³⁹ Piyar aw ke de ke nḡoru. Toke n̄-tee a, dare naw me key te ke to d̄o mare te taar le. Dene-ndubbaje n̄onje ddeeje ne r̄o piyar te. N̄-t̄ojeje d̄o kubbuje ke taar, ke kubbu kulje ke D̄orekase le uju

kare te ke n̄-nayn ne ke de baa. ⁴⁰ Piyar are dewje t̄oyn teeje ddaka, ngaa ungu mekeje ḡole nangê duju Lubba. Goe te a, n̄-turu r̄oe ke r̄o ninn te le ngaa n̄-pa na: «Tabbita, in taar.» Tabbita le teyn keme. Toke noo Piyar le a, nin nisi taar. ⁴¹ Piyar ula jia uwae ne ke taar. Piyar le bbar nje-me-kunnje, ke dene-ndubbaje ngaa t̄oju D̄orekase kem baa. ⁴² Dewje ke Jope t̄oyn ooje tar neenn ngaa dewje nya ooje mede te ke Ebbe-dewje. ⁴³ Piyar nayn nd̄o bayn nya Jope r̄o nje-dda kula endaar te ke ria na Sim̄o.

10

Anji pa tar are K̄orunay

¹ Mare dingaw ee me bbe te ke Sejare, ria na K̄orunay, n̄-to nje-k̄on d̄o mbambaje ke dunda ride mb̄oñ-naa lede na mb̄oñ-naa ke Itali. ² Ne ke nje ke key laa t̄oyn daw n̄-ddaje bbeel le Lubba, naw numa Jiipije ke toje to nje-ndooje ddem, n̄-duju Lubba ke kareje t̄oyn ddem. ³ Mare nd̄o noo mare anji le Lubba toke le nijeenn ande key laa d̄o kare te ke a kase ḡol kare muta ngaa bbare na: «K̄orunay!» ⁴ K̄orunay le aae ke kem bbeel ngaa pa na: «Ebbe-dewje na ddi wa?» Anji le pa are na: «Lubba oo duju lei, ke kuma ke aw uma nje-dooje. Mee oy d̄oi ang. ⁵ Bbasine neenn njaa, ula bbe te ke Jope are mare dew ke ria na Sim̄o ke dawn n̄-bbare na Piyar ddee. ⁶ N̄-to key le mare dingaw ke ria na Sim̄o t̄o ke to nje-dda kula endaar ke key laa to mb̄or ba te.»

⁷ Toke Anji ke pa tar ke K̄orunay le ɔtu a, n̄-bbar nje-kulaje laa joo, ke mare mbamba laa kara ke ee k̄oe te ke aw dda bbeel le Lubba. ⁸ N̄oru gel neje le t̄oyn narede ngaa nulade Jope.

⁹ Nd̄o kara goe te ngaa kare te ke daw n̄-njaje ddewb̄o bbay ngaa n̄-teeje nḡosi ke bbe ke Joppe a, Piyar aal aw lo te ke n̄-dda taar, d̄o key te mba duju Lubba ke ḡol kare ke ase kare d̄oku gire joo. ¹⁰ A bbo ddae are n̄-ndiki ta kusa ne. Toke daw n̄-dda ne-kusa ta kare a, noo ne toke le nijeenn. ¹¹ Noo kem dara ke teyn, a noo mare ne ke in me dara te le aw ddisi. Ne le toke le pal-kubbu ke tate ke duwa tae ke s̄o ddee uwa nange. ¹² Daje ke ḡolde

so, daje toyn ke aw akeje nangê ke eelje toyn ke aw inje me dara te eeje me pal-kubbu te le. ¹³ Mare ndu dew pa are na: «Piyar in taar, e-tol on.» ¹⁴ A Piyar ilae te na: «Baann ang! Ebbemje. Mba musa ne ke ndu mbete ke ne ke maji ang ndo kara ang.» ¹⁵ Ndu dew le tel pa are bbay na: «Maji kare oo ne ke Lubba dda are ddee maji to ne ke maji ang kemi te ang.» ¹⁶ Neenn le to toke baann gol muta ngaa goe te a, dunn ne le n̂-tel ne darâ.

¹⁷ Piyar sange ddew ta gere gel ne ke noo ke ni le pin. A kare teenn njaa dingawje ke Korunay ulade le sangeje key le Simo ingaje ngaa arje ta key te le. ¹⁸ N̂-bbarje ne n̂-dujuje se Simo ke daw n̂-bbare na Piyar to neenn wa?

¹⁹ Toke Piyar nayn aw eje do ne te ke oo le bbay a, Ndil-me-nda pa are na: «Oo, dingawje muta aw sangije. ²⁰ In taar e-ddisi ta aw ke de bbo are mei sangi ang, mba ema a mulade.» ²¹ Piyar ddisi inga dingawje le ngaa pa arede na: «Ema ke aw sangemje le a mar neenn. E-ddeje neenn mba ddi wa?» ²² Dilaje te na: «Korunay, nje-kon do mbambaje a ulaje. N-to dew ke gate gate ngaa naw n̂-bbeel Lubba. Jiipije toyn aw paje tar laa maji. Anji le Lubba pa are kare n̂-bbari me key te laa, kare noo tar ke a ta pa kare.» ²³ Piyar are dande key ngaa arede lo-to. Lo-kare te njaa, nunn ddew naw ke de.

Piyar aw ro Korunay te

Mare nje-me-kunnje ke Jope danneje. ²⁴ Lo-kare ke goe te a, n̂-teeje Sejare. Korunayn bbar nje-nujuje laa ke nje-buwa-kuraje laa ke n̂-ndikide nya naw n̂-gebbe ne Piyar dede le. ²⁵ Kare te ke Piyar a ta tee a, Korunayn tila keme ngaa oso no-n̂-gole te mba wale. ²⁶ A Piyar uwae ke taar ngaa pa na: «In taar, mba ema kara m-to dew mari.» ²⁷ Ngaa toke piyar aw pa tar ke korunayn aw ande ne ke key a, noo dewje banya banya mbonje naa. ²⁸ Piyar pa arede na: «E-gereje ke maje to dare ddew Jiipije kare uwaje buwa-kura ke dewje ke gelde dang ang ddem ta tee me key te lede ang ddem. A ema Lubba tojum to, to maji kare moo dew to dew ke

maji ang kem te ang wase m-sange dew ang. ²⁹ Mba yeenn a e-bbarem a m-ddee bbo meje ang. Yeenn a, m-ndiki ta gere gel ne ke e-bbarem mbae.» ³⁰ Korunay pa are na: «Dda ndo muta bbokone ngaa, mee me key te lem maw m-duju Lubba do kar te ke gol kare muta. A ta koo a, mare dew ula kubbu ke ndoren ar ne nom te, ³¹ ngaa pa na: «Korunay! Lubba oo ndu no lei ngaa nole mee do neje te ke aw are nje-ndooje. ³² Ula bbe te ke Jope e-bbar Simo ke daw n̂-bbare na Piyar. N-to bbe le Simo nje-dda kula endaar ke key laa to ta ba te.» ³³ Kare teenn njaa, mula mari a, e-ndiki te ngaa e-ddee. Bbasine, jeje toyn jee no Lubba te ta koo tar ke Ebbe-dewje unda tai te kare e-pa areje.»

Piyar pa tar key le Korunay

³⁴ Piyar ila te na: «Bbasene m-gere ngaa to tokoro njaa Lubba oru kem dew ang. ³⁵ Horo gel-dewje te toyn, dew ke bbeel Lubba ddem, dda ne ke gate gate ddem a ddee maji kem Lubba te. ³⁶ Nula ke tar laa nare ngann Ijarayelje, to Tar ke maji ke are me-wul-lom ddew te le Jeju-Kiriste, ke to Ebbe-dewje toyn. ³⁷ E sese e-gereje ne ke tee nange te ke Galile ngaa taa do nange Jude toyn go batem te ke Jan ila mbere. ³⁸ E-gereje ddew ke Lubba ula ne singa-mongu le Ndil-me-nda do Jeju te ke Najare ke maje. N-dda maji ke dewje toyn ke lo lo ddem, naji dewje toyn ke Esu uwade bbere te ddem mba Lubba ee saa. ³⁹ A jeje n̂-toje to nje-tar-naji neje toyn ke n̂-dda do nange te le Jiipije ddem, bbe te ke Jurusalam ddem. N-toje kake-dese te ngaa n̂-toleje. ⁴⁰ Ndo muta laa a, Lubba are nin buwa-yo te n̂-tee ngaa are n̂-toju roe. ⁴¹ N-toju roe le dewje toyn ang, a nje-tar najije ke Lubba mberede kete, ke jeje ke jusa saa ke jay saa ne go kin te laa horo nje-yoje te a n̂-toju roe nareje. ⁴² Nunn ndu nareje kare jila mber Tar ke maji jare dewje, ngaa ta n̂-pa jarede to Lubba undae to nje-gange sariya do dewje ke isije kem baa ddem do dewje ke oyje ddem. ⁴³ Nje-kilaje mber-tar le Lubba toyn paje tar laa na: «Dew ke oo mee te ke Jeju a, Lubba oru tar majang laa doe te ke ri Jeju.»

Ndil-me-nda ddee do dewje te ke toje to Jiipije ang

⁴⁴ Toke Piyar nayn aw oru gel nejeenn bbay a, Ndil-me-nda ddee isi do dewje te toyn ke aw ooje tar le. ⁴⁵ Tar iki nje-me-kunnje ke toje to Jiipije ke dannje piyar le sel mba dooje a, Lubba are Ndil-me-nda dewje ke toje to Jiipije ang to. ⁴⁶ Dooje ddew ke dewje ke toje to Jiipije aw paje tar ke ndon-tarje ke dang dang ddem, aw osuje ne gaji toke-mbange le Lubba ddem. Yeenn a, Piyar pa na: ⁴⁷ «Dewje le ingaje Ndil-me-nda toke jeje to a mare dew a kase koku ddew kare dingaje batem maann wa?»

⁴⁸ Piyar le are ddew kare n-ddade batem ke ri Jeju ngaa dewje le dujuje Piyar le kare dda ndo rode te ngaji bbay.

11

Piyar oru gel tar are nje-me-kunnje ke Jurusalam

¹ Nje-kayn-kulaje, ke nje-me-kunnje ke eeje nange te ke Jude ooje na dewje ke toje to Jiipije ang kara taaje tar le Lubba to. ² Toke Piyar tel ke Jurusalam a, nje-me-kunnje ke toje to Jiipije aw inje saa. ³ N-paje na: «Ande key le dewje ke ujaje motude ang ngaa usa ke de ne mba ddi wa?»

⁴ Yeenn a, Piyar unn kutu koru gel neje ke tee le ke goe goe arede na: ⁵ «Misi me bbe te ke Jope maw m-duju Lubba a, moo ne toke le nin. Moo mare ne toke le pal-kubbu ke tate ke duwa tae ke so, ne le in me dara te ddisi ndereng tee lo te ke mee te. ⁶ Kem to ke doe te ngaa m-teenn a, moo daje ke golde so ke do nange te, daje ke mu, daje ke aw akeje nangê, ke eelje ke aw ilaje me dara te. ⁷ Ngaa moo ndu dew pa arem na: «Piyar, in taar e-tol on!» ⁸ M-pa na: «Baann ang Ebbemje! Mba musa ne ke ndu mbete wase ne ke maji ang ndo kara ang.» ⁹ M-tel moo ndu dew le me dara te na: «Maji kare ne ke Lubba dda are ddee maji a, oo to ne ke maji ang kemi te ang.» ¹⁰ Neenn le to toke baann gol muta ngaa goe te a, dunn ne le toyn n-tel ne darâ. ¹¹ Kare teenn njaa, dingawje muta ke dulade rom te inje

bbe te ke Sejare teeje me key te ke jisi te le. ¹² Ndil pa arem na motu maw ke de bbo meje ang. Ngakomje ke misan neenn danemje ngaa jande me key te le Korunay le. ¹³ Noru gel ddew ke anji tee ingae ne me key te laa ngaa pa are na: «Ula dew bbe te ke Jope are Simo ke daw n-bbare na Piyar ddee. ¹⁴ Simo le a pa tarje kari. Ei, ke nje ke key lei a kingaje kaji ddew tarje teenn le.» ¹⁵ Toke munn kutu pa tar a, Ndil-me-nda ddisi dode te ddew kara baa to ke n-ddisi doje te kunn kute te. ¹⁶ Yeenn a, mole mem do tar te le Ebbe-dewje ke pa na: «Jan dda dewje batem maann, a sese, a kingaje batem Ndil-me-nda.» ¹⁷ Lubba arede Ndil-me-nda ddew kara baa toke nareje kare te ke junn ne meje jare Jeju-Kiriste. Yeenn a, m-to dew ddi bba ma kase koku ddew Lubba kare dda mare ne wa?» ¹⁸ Dewje le ooje tarjeenn le a ewje rode ngaa osuje gaji Lubba paje na: «Lubba are ddew dewje ke toje to Jiipije ang kare n-turuje mede mba kinga ne kaji to.»

Kunn kutu Egilisi ke Antiyose

¹⁹ Nje-me-kunnje ke sarenje naa waju do ne-singa ke ingade go yo te le Etiyenn awje ndereng teeje bbe te ke Penisi, Sipere, ke Antiyose. A me bbeje teenn le Jiipije ke karede baa a n-tojude tar le Lubba. ²⁰ A mareje horode te ke gelde to dewje ke Sipere, ke dewje ke Sirene teeje me bbe te ke Antiyose a paje Tar ke maji le Ebbe-deweje Jeju are dewje ke toje to Jiipije ang to. ²¹ Singa-mongu le Ebbe-dewje to dode te are dewje nya ooje mede te ke Ebbe-dewje ngaa turuje ddew lede.

²² Nje-me-kunnje ke Egilisi te ke Jurusalam ooje tar neenn le ngaa ulaje Barnabase Antiyose. ²³ Toke Barnabase le tee ngaa oo me-maji ke Lubba dda ke nje-me-kunnje le a, nee ke koko nya ngaa n-ndejede kare dundaje mede toyn do Ebbe-dewje te. ²⁴ Mba Barnabase le to dew ke maji, ke dew ke Ndil-me-nda dduse ddem, me-kunn laa bo nya ddem are nya ddeje to dewje le Ebbe-dewje.

²⁵ Goe te a, Barnabase le otu naw bbe te ke Tarse mba sange Sol. ²⁶ Toke ningae a, n-ddee saa Antiyose. N-ddaje bbal kara

Egilisi te ke Antiyose ngaa n̄-tɔjuje ne dewje ke kɔrde banya banya. Bbe te ke Antiyose a dewje unn kutu bbar ri nje-njaje go Jeju te to keretiyenje.

²⁷ Dɔ ndɔe teenn, mare nje-kilaje mber-tar le Lubba inje Jurusalam awje bbe te ke Antiyose. ²⁸ Ndil-me-nda unda tar ta mare te kara ke ria na Agabusu. Nin taar nga n̄-pa na: «Mare ndɔ a tɔku bbo a koso dɔ nange te tɔyn.» A tɔkɔrɔ njaa bbo le oso dɔ ndɔ te ke Kolode to tɔku mbayje. ²⁹ Nje-njaje go Jeju te ooje ta naa kare dew kara kara unn ne ke ase singae mba kula ne kare duma ne nje-me-kunnje ke isije nange te ke Jude. ³⁰ N-ddaje toke baann. Dareje neje le Barnabase de ke Sɔl dare dawje ne dare ansiyenje ke nange te ke Jude.

12

Erɔde tɔl Jake ngaa ila Piyar key-kula te

¹ Dɔ ndɔe teenn, tɔku mbayje Erɔde unn kutu dda ne ke maji ang ke mare dewje ke Egilisi te. ² Nare n̄-tɔl Jake ngokɔn Jan ke tɔku kiya. ³ Toke noo to ne ke n̄-dda le unn koko are Jiipije a, nare duwa Piyar bbay. Kare ke duwa ne Piyar le to kare ke Jiipije aw ddaje kusu mapa ke n̄-dda ke um ang. ⁴ Erɔde le are duwae ngaa dilae key-kula te. Ninyae ji mbambaje te dɔku gire misan ke n̄-kayn horode sɔ sɔ kare ta n̄-ngemeje. Neje kare kusu pake ndayn bba ta gange sariya dɔe te kem dewje te. ⁵ Piyar ee key kula te, a nje-me-kunnje aw dujuje Lubba til ke kare wɔju dɔe.

Anji le Ebbe-dewje ɔru Piyar key-kula te

⁶ Me til te ke lo-kare a, Erɔde a ta gange sariya dɔ Piyar te le a, Piyar le aw tibbi horo mbambaje te joo. N̄-tɔe ke kula njamji joo ngaa mare mbambaje aw ngemje ta key le tɔ. ⁷ A ta koo a, mare anji le Ebbe-dewje unda lo tee ngaa me key-kula le ndoko. Anji le ɔru kar Piyar are ndol ngaa pa na: «In taar njange.» Kula njamjije ke jia te le gaynje nangê. ⁸ Anji le pa are na: «Uwa bberi ke endaar-kuwa-bber lei bbo ula ne-gɔl lei.» Piyar le dda toke baann. Anji le pa bbay na: «Ula kubbu-kul lei bbo unn gom!» ⁹ Piyar tee

me key-kula te le oso goe te. Neje to ne ke anji le aw dda le to ne ke tɔkɔrɔ ang, mba noo to ni a naw n̄-ni. ¹⁰ N̄-ndayje lo ke dɔngɔr, ke ye ke joo ke mbambaje aw ngemje a, n̄-teeje ta key te ke n̄-dda ke nare. To ta key ke daw dande ne ke me bbe te le. Ta-key le teyn ke dɔe baa nɔde te. Toke n̄-teeje ddaka ngaa dunnje mare ddew a, kem naa te neenn njaa anji le tusu Piyar inyae. ¹¹ Yeen ngaa Piyar gere rɔe ngaa pa na: «Bbasine m-gere ngaa. Tɔkɔrɔ njaa, Ebbe-dewje ula anji are ɔrum me ji Erɔde te ddem, me ne te ke maji ang ke Jiipije ndikije ta dda sem ddem.»

¹² Toke n̄-gere gel ne le a, naw key le Mari kɔn Janji. Jan le daw n̄-bbare na Marke tɔ. Keteenn, nje-me-kunnje mbonje naa banya banya aw dujuje Lubba. ¹³ Toke piyar unda ta-ndoko a, mare nje-kula ke dene ke ria na Rode ddee mba koo. ¹⁴ N̄-gere ndu Piyar le ngaa rɔe neele nya, a nɔru ta-ndoko le ang a n̄-tel ke ngɔru nande key ta kaw pa to Piyar a ar ta-ndoko teenn. ¹⁵ N̄-paje dareje na: «Ayn wooy wa?» A Rode le tel pa bbay ang na: «Tɔkɔrɔ njaa nee teenn!» Dilaeje te na: «Yeenn a, anji laa ann.» ¹⁶ Piyar unda ta-ndoko bbay bbay ngaa kake n̄-ddeeje dɔruje ta-ndoko a, Piyar a ar neenn a, tar ikide sel. ¹⁷ N̄-dda jia narede kare dewje rɔde ngaa nɔru gel ddew ke Ebbe-dewje ɔre ne me key-kula te. Ta kutu ne dɔ tar laa a, n̄-pa na: «Awje e-paje tar neenn areje Jake, ke kese nje-me-kunnje.» Goe te a, nɔtu ngaa nunn ddew naw ke mare lo te dang.

¹⁸ Lo are a, mbambaje le jɔkuje rɔde nya ngaa n̄-paje na ddi a inga Piyar wa? ¹⁹ Erɔde are daw n̄-sange, a dingae ang. N̄-nduju tar nje-ngemje ta Piyar le a, nunn ndu kare n̄-tɔlde. Goe te a, Piyar le in Jude aw Sejar. N̄-dda ndɔ ten keteenn.

Tar yo le Erɔde Agiripa

²⁰ Erɔde ee ke tar ke dewje ke bbe te ke Tir ddem dewje ke bbe te ke Sidɔn ddem. Nje ke Tir ke nje ke Sidɔn le ooje ta naa ta ddee nɔe te. N̄-gɔlje tar ke Balasetusu ke to nje-ngem neje le tɔku mbayje dare

noso gode te. N-ndikije kare ddekeke to horode te, mba ne-kusaje lede inje nange te le tōku mbayje le bba aw ddee nange te lede.

²¹ Ndōe ke dōju le ase a, Erōde ula kubbu tōku-mbay laa aw isi ngende-mbay te laa ngaa pa tar arede kem dewje te toyn. ²² Dewje uruje ekii na: «Tar ke ta Lubba te a neenn bbo tar ke ta dew te ang.» ²³ A kare teenn njaa, anji le Ebbe-dewje unda Erōde, mba nare dewje oṣu gaje turu Lubba te. Yeenn, a koreje oenje ngaa noy.

²⁴ A tar le Lubba nja ke kete kete ngaa aw taa lo. ²⁵ Toke Barnabase de ke Sōl n̄-tungaje kula lede Jurusalam ngaa daw n̄-telje a, dawje ke Jan ke daw n̄-bbare na Marke.

13

Ndil-me-nda mbere Barnabase de ke Sōl

¹ Nje-kilaje mber-tar le Lubba, ke nje-ne-tōjuje eeje me Egilisi te ke Antiyose. Ride na: Barnabase, Simeyōn ke daw n̄-bbare na Dew-ndul, Lusiyusu ke to dew ke bbe te ke Sirene, Manayen ke de ke Erōde ke on bbe ke Galile n̄-tōkuje naa te, ke Sōl. ² Mare ndō n̄-mbōnje naa mba polo Ebbe-dewje ngaa n̄-mbeteje ne-kusa a, Ndil-me-nda pa na: «Undaje Barnabase de ke Sōl dang mba kula ke m-bbarde mbae.»

³ Yeenn a, goe te ke n̄-mbeteje ne-kusa, ngaa n̄-dujuje Lubba a, dilaje jide dōde te ngaa dinyade dare dōtuje.

Barnabase de ke Sōl dawje Sipere

⁴ Ndil-me-nda ula Barnabase de ke Sōl are daw dawje ke bbe te ke Selisi, ngaa dunnje to keteenn ta kaw er ke dō dere-maann te ke Sipere. ⁵ Toke n̄-teeje bbe te ke Salamine a, n̄-paje tar le Lubba dare dewje me key mbōn̄-naa te le Jiipije. Jañ-Marke ee teenn mba kumade.

⁶ Goe te ke n̄-tōyje dō-dere maann te le toyn ngaa n̄-teeje bbe te ke Papose a, dingaje mare Jiipi ke to nje-kuma ke to nje-kila mber-tar ngem. Ria na Bar-Jeju. ⁷ N-to dew ke ee mbōr Sergiyusu Polusu te ke to nje-kōn nange le. Sergiyusu Polusu le to dew ke gere ne nya, nula n̄-bbar Barnabase de ke Sōl, mba bbo koo

tar le Lubba ddae. ⁸ A Elimase (Daw n̄-bbar nje-kuma ke ndōn tar le gerekeje to Elimase) ndiki ta kōku ddew Barnabase de ke Sōl le, ngaa n̄-dda toyn kare nje-kōn̄-bbe le oo mee te ang. ⁹ Yeenn a, Ndil-me-nda ddusu Sōl ke daw n̄-bbare na Pōl tō ngaa aa Elimase le, ¹⁰ ngaa pa nare na: «Ei, nje-ngem, nje-kula dewje naa te, ngonn le Esu, ei ke e-ndiki ne ke gate gate ang, ndō ke dda bba a kunda gange turu ddew neje ke ndōju ke Ebbe-dewje mōse wa? ¹¹ Bbasine neenn njaa Ebbe-dewje a kundai, kemi a tō. A koo lo ang ngaa mba mare kare.»

Kare teenn njaa keme il biriri, lo ndul dōe te, nila ke lo kara baa naw n̄-sange dew kare ila kake jia te. ¹² Toke nje-kōn̄-nange le oo nejeenn baann a, oo mee te ke Lubba mba ne-tōje ke dō Ebbe-dewje te le gange singae.

Pōl de ke Barnabase dawje bbe te Antiyose nange te ke Pisidi

¹³ Pōl de ke nje-buwa-njaje laa dunnje to bbe te ke Papose ngaa n̄-teeje bbe te ke Perje dō nange te ke Pampili. A Jan tusude inyade keteenn tel bbe te ke Jurusalam. ¹⁴ Pōl de ke nje-buwa-njaje laa le dinje bbe te Perje le dawje bbe te ke Antiyose dō nange Pisidi te. Mare ndō-kuwa-rō le Jiipije daw dandeje key-mbōn̄-naa te le Jiipije ngaa disije nangē. ¹⁵ Goe te ke n̄-tura maketuru me maketuru ndu te, ke me maketuru te le nje-kilaje mber-tar le Lubba a, nje-kōnje dō key-mbōn̄-naa le Jiipije le are n̄-pa darede na: «Ngakōnjeje, bbo eeje ke mare tar ta pa kare dewje neenn kare arede singa a, e-paje.» ¹⁶ Pōl in taar, dda jia arede ngaa pa na: «See ngann Ijarayelje, ke esee dewje ke aw bbeelje Lubba, ooje tar neenn. ¹⁷ Lubba le dewje ke Ijarayelje mbere kajeje ngaa dda are gelde banya bbalje te ke disije ne nange te ke Ejipite. Goe te a, n̄-tee ke de ke ddang nange te ke Ejipite te le ddew singa mōngu te laa. ¹⁸ N̄-gemde ngōsi ke bbal dōsō me kōr te ¹⁹ Goe te ke n̄-tōl gel dewje siri nange te ke Kanaa a, nare nange le gel dewjeenn le ddee to le kajeje. ²⁰ Go nejeenn toyn ew ase ne ke bbal kōr sō ke dōmi. Goe te a, nare nje-gangeje sariya

ddeeje to tōku-mbay dō kajeje te ndereng tee ndō te le Samuwel ke to nje-kila mber-tar le Lubba. ²¹ Goe te a, kajeje le dujuje kare Lubba unda mare tōku mbayje dōde ngaa Lubba arede Sawul ke to ngonn le Kise, dew ke gel Benjamen te. Sawul le on bbe bbal dōsō.

²² « Goe te ke Lubba ōru tōku-mbay dō Sawul te a, nare Dabbiti ddee to tōku-mbay lede. Lubba pa tar le Dabbiti le na: <Minga Dabbiti ngonn le Jese. N-to dew ke mem ndike. Ne a na dda neje tōyn ke mem ndiki.> ²³ Nje ke gel Dabbiti te a uju Jeju ke to Nje-kaji dewje ke Ijarayel ddew kara baa ke ndu ke Lubba unn. ²⁴ Kete bba kare Jeju unn kutu kula laa a, Jañ-Batise ila mber-tar batem turu ddew are ngann Ijarayelje tōyn. ²⁵ Kare ke kula le Jañ-Batise a ta kunda ngange a, naw n-pa na: <Ejeje to m-to na wa? M-to dew ke aw e-ngebbeje le ang. Ooje, mare dew ke mase tutu kula endaar ne-gōl laa ang aw ddee gōm teenn.> ²⁶ Ngakōmje, sese ke gel Abaraham te, ke esee keseje ke aw e-bbeelje Lubba, maji kare e-gereje to Lubba ula ke tar kaji neenn wōju dōje. ²⁷ Nje ke bbe te ke Jurusalam, ke tōku-mbayje lede gereje Jeju ang. N-gereje me tar ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje ngaa daw n-turaje tare ke ndō kuwa-rō kara kara tōyn le ang. N-ddaje ne ke nje-kilaje mber-tar paje le. Yeenn a, n-gangeje sariya yo dō Jeju te. ²⁸ Dingaje mare ne mba kunda ne tar dōe te kare n-tōle ang ngaa n-dujuje Pilate kare are n-tōle. ²⁹ N-ddaje ne tōyn ddew kara baa ke tar ke n-pa dōe te me maketuru te ngaa dōru ninne kake-dese te dila me buwa-yo te. ³⁰ A Lubba are nin horo nje-yoje te, ³¹ ngaa n-tōju rōe ndō banya nare dewje ke inje saa nange te ke Galile danneje ndereng bbe te ke Jurusalam. Dede le ngaa bbasine n-ddeeje to nje-tar-najije laa nō dewje te ke Ijarayel. ³² Jeje kara, jila mber-tar neenn jarese tō. Tar ke maji ke Lubba unn ndue wōju dōe are kajeje le, ³³ Lubba dda are Tar ke maji le ddee to ne ke tōkōrō horoje jee ngannde te ddew kin te ke nare Jeju in horo nje-yoje te, ddew

kara baa toke n-dda tare me maketuru te le Sōm 2 na:

<E-to ngonnum,

ema a muji bbokone.>*

³⁴ «Lubba are nin horo nje-yoje te mba kare da-rōe tel aw ndum buwa te ang ngaa. Mba ne njaa n-pa na: <Ma karese neje ke tōkōrō ke munn ndum ta kare Dabbiti.> ³⁵ Mba yeenn a, n-pa tare me maketuru te le Lubba tō na: <A kinya da-rō dew lei ke gate gate kare tuju ang.>

³⁶ «A goe te ke Dabbiti le dda kula ke me Lubba ndiki dō ndō te laa tōyn tunga a, noy, n-dubbe mbōr kaejedede te ngaa da-rōe tuju. ³⁷ A da-rō Jeju tuju me buwa-yo te ang, Lubba are nin horo nje-yoje te. ³⁸ Yeenn a, ngakōmje, maji kare e-gereje to ddew te le Jeju le bba daw n-pa darese to Lubba a kōru tar majang lese. Ndu le Moyije ase dda kare dew ddee gate gate kem Lubba te ang. ³⁹ Are, ddew te le Jeju bba dew ke oo mee te saa a, a ddee to dew ke gate gate. ⁴⁰ Yeenn a, aaje rōse mba ne ke n-dda tare me maketuru le nje-kilaje mber-tar le Lubba neenn a ddase. Tare le na:

⁴¹ <Ooje! See nje-dabbe dewje,

areje bbeel ddase bbo e-gotoje ke ddang, mba ma dda mare ne ndō ke isije ne kem baa,

bbo dew ōru gel ne le arese a, a ndikije te ang.>†»

⁴² Kare te ke Pōl de ke Barnabase daw n-teeje ke ddaka a, dewje le dujujede kare ndō-kuwa-rō ke guku a, n-telje dō tar teenn le bbay. ⁴³ Toke dewje ke mbōnje naa le sarenje naa a, mare Jiipije nya, ke dewje ke toje to Jiipije ang ke aw poloje Lubba unnje go Pōl de ke Barnabase. Pōl de ke Barnabase n-paje tar darede ngaa n-ndeje kare n-naynje ke ndō tōyn ddew me-maji te ke Lubba dda ke de.

Pōl de ke Barnabase turuje kemde ke rō dewje ke toje to Jiipije ang

⁴⁴ Ndō-kuwa-rō le Jiipije ke goe te a, dewje ke me bbe te ke Antiyose ke to nange te ke Pisidi le mbōnje naa banya banya mba koo tar le Ebbe-dewje. ⁴⁵ Toke Jiipije ooje dewje ke banya banya le a, me

* 13:33 13.33 Sōm 2.7 † 13:41 13.41 Abakuku 1.5

ddade. N-paje tar ke tila kem tar le Pól ngaa n̄-tajeje. ⁴⁶ Pól de ke Barnabase n̄-paje tar ke bbeel ang darede na: «Sese a, a toje to d̄ngor dewje ke jaa pa tar le Lubba neenn karese. A, e-mbeteje tar le ngaa sese njaa e-telje ooje r̄ose to dewje ke aseje ta kinga tebbe ke ke nd̄o ke nd̄o ang. Yeenn a, n̄-turu kemje ke r̄o dewje te ke toje to Jiipije ang ngaa. ⁴⁷ Mba, ndu ke jinga ta Ebbe-dewje te njaa na:

«Mundai kare e-ndoko horo kесе gel-dewje te,
kare ta aw ke tar kaji neenn k̄oyñ nange te t̄oyñ.» ‡ >>

⁴⁸ Toke dewje ke toje to Jiipije ang ooje tar le a, r̄ode neelde nya ngaa d̄osuje gaji tar le Ebbe-dewje. Dewje ke Lubba mberede kare dingaje kaji ke ke nd̄o ke nd̄o d̄deeje to nje-me-kunnje.

⁴⁹ Tar le Ebbe-dewje taa d̄o nange ke Pisidi le t̄oyñ. ⁵⁰ A Jiipije osuje kutu deneje ke isije lo te ke bo ngaa aw bbeelje Lubba d̄dem, osuje kutu nje-k̄oñ-bbeje d̄dem are dinje n̄-ddaje Pól de ke Barnabase maji ang ngaa n̄-tubbade d̄o nange te lede le. ⁵¹ Pól de ke Barnabase le tundaje bum ke ḡolde aredeŒ, ngaa dawje bbe te ke Ik̄oniyom. ⁵² A nje-njaje go Ebbe-dewje te ke naynje bbe te ke Antiyose eeje ke koko nya d̄dem, Ndil-me-nda d̄dusude d̄dem.

14

Pól de ke Barnabase dawje bbe te ke Ik̄oniyom

¹ Pól de ke Barnabase n̄-teeje me bbe te ke Ik̄oniyom a, dandaje me key-mb̄oñ-naa te le Jiipije. N̄-t̄oyuje tar are Jiipije, ke dewje nya ke toje to Jiipije ang ooje mede te. ² A Jiipije ke mbeteje ta koo mede te le aw tulaje dewje ke toje to Jiipije ang kare dejeje keje ke maji ang d̄o Pól de ke Barnabase te. ³ D̄o neje teenn t̄oyñ, Pól de ke Barnabase n̄-naynje bbe te ke Ik̄oniyom le gode ew. N̄-paje tar le Ebbe-dewje ke bbeel ang. Ebbe-dewje le t̄oyju to tar me-maji laa le to ne ke t̄ok̄oro d̄dew ne-m̄orije te, ke neje te ke dum d̄o koo

ke nare n̄-ddaje. ⁴ Dewje ke me bbe te le kaynje horo naa joo. Mareje unnje go Jiipije, a mareje unnje go nje-kayn-kulaje le.

⁵ Jiipije ke t̄oku-mbayje lede d̄dem, dewje ke toje to Jiipije ang d̄dem, n̄-ndikije ta d̄da Pól de ke Barnabase maji ang d̄dem, ta tilade ke er t̄olde d̄dem. ⁶ Toke Pól de ke Barnabase dooje tare a, daw diyaje r̄ode me bbeje te ke Likawoni, Listere, ke Derbe, ke loje te ke mb̄or bbeje teenn. ⁷ Loje teenn, n̄-t̄oyuje Tar ke maji dewje t̄o.

Pól de ke Barnabase dawje bbe te ke Listere

⁸ Me bbe te ke Listere, mare dingaw ke duje to nje-ḡol-goto ke ase kar taar ang d̄dem ase nja ang d̄dem isi nangê. ⁹ Mare nd̄o naw noo tar ke Pól aw pa. A Pól aae a, gere to koo me te laa ase d̄da kare r̄oe d̄dee maji. ¹⁰ Pól le pa ke singa na: «In taar ar njarara d̄o ḡoli te!» Dew le in taar bbate ngaa unn kutu nja. ¹¹ Toke dewje ooje ne ke Pól d̄da le a, duruje ekii ke nd̄on tar Likawoni na: «Ooje, lubbaje d̄daje r̄ode to dewje ngaa teeje horoje te.»

¹² N̄-bbarje Barnabase to Juse ngaa n̄-bbarje Pól to Ermese*, mba ne a naw n̄-pa tar. ¹³ Key-polo Juse le to ta bbe te le njaa. A nje-polo Juse le d̄dee ke ngann mangeje ke n̄-dda neje ke kura r̄ode te ta bbe te le. Ne ke dewje ke banya banya n̄-ndikije ta kare to ne-polo nje-kayn-kulaje le. ¹⁴ Toke Pól de ke Barnabase dooje tar le a, n̄-tirje kubbuje ke r̄ode te, d̄otuje ke nḡoru dawje ke r̄o dewje te ke banya banya le ngaa n̄-paje ke singa na: ¹⁵ «Mbata d̄di a e-ddaje ne toke be wa? Jeje kara n̄-to dewje toke lese t̄o. Jaw n̄-pa Tar ke maji jarese kare ta e-mbeteje ne ke ture goto ta aaje lo ke r̄o Lubba te ke isi kem baa. Lubba le a d̄da dara, ke nange, ke ba, ke neje t̄oyñ ke toje te. ¹⁶ D̄o nd̄oje te ke ndayje, Lubba inya d̄dew are gel dewje t̄oyñ d̄daje ne ke mede ndiki. ¹⁷ A n̄-t̄oyju me-maji laa ke nd̄o t̄oyñ d̄dew ndi te, ke kande ko te ke nare ande ke maje are ujaje. Narese ne-kusa asese ngaa nare isije ke koko.»

‡ 13:47 13.47 Ejayi 49.6 § 13:51 13.51 Ne-dda lede le t̄oyju mare ne horo Jiipije te * 14:12 14.12 Juse de ke Ermese toje to ri lubbaje le dewje ke Gereke.

¹⁸ Dɔ tarje te neenn tɔyn bbo kare nepolo Pɔl de ke Barnabase aw ddade bbay.

¹⁹ Jiipije ke inje bbe te ke Antiyose, ke bbe te ke Ikoniyom ddaje are dewje ke banya banya le unnje gode. N-tilaje Pɔl ke er ta tole ngaa n̄-ndɔreje n̄-teeje saa me bbe te ke ddang, mba dojuje to noy. ²⁰ A kare te ke nje-njaje go Ebbe-dewje te ddeje gukuje dɔe a, nin taar n̄-tel nande me bbe te le. Lo are a, ne de ke Barnabase dawje bbe te ke Derbe.

Pɔl de ke Barnabase n̄-telje bbe te ke Antiyose

²¹ Pɔl de ke Barnabase n̄-tojuje Tar ke maji bbe te ke Derbe. Dewje nya ddeje to nje-njaje go Ebbe-dewje te. Goe te a, n̄-telje ke ddew ke bbe te ke Listere, Ikoniyom ke Antiyose. ²² Me bbeje teenn, n̄-ndejeje nje-koo me teje kare mede enge ang ddem kare duwaje koo me te lede dare ngeng ddem. N̄-paje na: «Maji kare ne-wunguje dang dang ingaje bba ja kandeje me bbe-kɔn te le Lubba.»

²³ Me Egilisije te tɔyn ke n̄-teeje te a, n̄-dda mare nje-koo-me teje to ansiyenje, n̄-mbeteje ne-kusa bba n̄-dujuje Lubba dɔde te ngaa dinyajede me ji Ebbe-dewje te ke dundaje koo me te lede dɔe te le. ²⁴ Pɔl de ke Barnabase le n̄-riyaje dɔ nange ke Pisidi dosoje dɔ nange te ke Pampili. ²⁵ Toke n̄-tojuje tar le Lubba me bbe te ke Perje a, dawje bbe te ke Atali. ²⁶ Keteenn, dunnje tɔku to mba tel bbe te ke Antiyose nange Siri te. Bbe te ke Antiyose le a nje-koo-meteje inyajede me ji Lubba te kete kare Lubba dda kede me-maji kare n̄-ddaje kula ke n̄-ddaje neenn.

²⁷ Toke Pɔl de ke Barnabase n̄-teeje bbe te ke Antiyose nange Siri te a, n̄-mbɔnje nje-me-kunnje. Dɔruje gel neje tɔyn ke Lubba dda ddew te lede, ke ddew ke Lubba ɔru ne ddew are dewje ke toje to Jiipije ang ooje mede te tɔ. ²⁸ Pɔl de ke Barnabase le n̄-naynje rɔ nje-me-kunnje te ke bbe te ke Antiyose le gode ew ngaji.

15

Mayn naa tar bbe te ke Antiyose wɔju dɔ tar kuja mɔtu

¹ Mare dewje inje dɔ nange Jude te ddeje bbe te ke Antiyose dɔ nange Siri te. N̄-toju ne nje-koo-meteje ke Antiyose le na: «Toke ujaje mɔtuse ddew kara baa toke ndu le Moyije pa ang a, a kaseje ta kingaje kaji ang.» ² Pɔl de ke Barnabase n̄-mbeteje ne-toju lede ngaa n̄-maynje ke de tar. Yeenn a, nje-koo-meteje unnje ndu kare Pɔl de ke Barnabase, ke mare nje-koo-meteje dawje Jurusalam daw dingaje nje-kayn-kulaje, ke ansiyenje wɔju dɔ tar neenn le.

³ Egilisi ke bbe te ke Antiyose umade ke ne mba nja lede le. N̄-ndayje ke ddew ke Penesi, ke Samari ngaa n̄-paje tar le dewje ke toje to Jiipije ang ke ooje mede te le dare nje-bbeje le. Tar le are koko nje-me-kunnje tɔyn. ⁴ Toke n̄-teeje Jurusalam a, Egilisi, ke nje-kayn-kulaje, ke ansiyenje taajede ke rɔ-neel. Dɔruje gel neje tɔyn ke Lubba dda ddew te lede dare dewje ke Jurusalam.

Tɔku mbɔn naa to me Egilisi te ke Jurusalam

⁵ Mare pariiyenje ke ooje mede te paje na: «Maji kare dewje ke toje to Jiipije ang are duja mɔtude ta n̄-njaje ke turu ndu le Moyije.»

⁶ Nje-kayn-kulaje, ke ansiyenje mbɔnje naa ta kisa me tar le. ⁷ N̄-maynje naa tar dare ngeng nya ngaa Piyar in taar pa na: «Ngakɔmje, e-gereje to Lubba bbarem horose te lew baa kare m-pa Tar ke maji mare dewje ke toje to Jiipije ang kare dooje tar le ngaa dooje mede te. ⁸ Lubba ke gere me dewje toju to n̄-taa dewje ke toje to Jiipije ang ke rɔe te. Yeenn a, narede Ndil-me-nda ddew kara baa toke nareje tɔ. ⁹ Nɔru-kemde dang ke jeje ang. Lubba toko mede mba dooje mede te. ¹⁰ Baann mban a, mba ddi bba aw taje naa ke Lubba ngaa aw undaje nekoto ke kajeje wase jeje njaa kara jaseje ta koto ang dɔ nje-njaje go Ebbe-dewje te wa? ¹¹ A, n̄-gereje tɔ bbay to ddew memaji te le Ebbe-dewje Jeju a Lubba aji ne je ddew kara baa toke najide.»

¹² Dewje tɔyn ke mbɔnje naa le isije ddekeke ngaa tukaje mbide ooje ne tar ke Barnabase de ke Pɔl daw n̄-paje wɔju

dɔ ne-mɔrije, ke neje ke dumje dɔ koo ke Lubba dda ddew te lede horo dewje te ke toje to Jiipije ang le. ¹³ Dewje rɔde ta pa tar a, Jake pa na: «Ngakɔnje, ooje tar lem. ¹⁴ Bbasine bbay Simɔ ole meje dɔ ddew te ke Lubba mɔse kunn kutu ne te njaa ta mbere mare dewje horo gel-dewje te ke gere Lubba ang kare n̄-ddeeje to dewje laa. ¹⁵ Tar neenn le dda me-kara ke tar le nje-kilaje mber-tar le Lubba ke n̄-dda me maketuru te na:

¹⁶ <Goe te a, ma tel ddee dda key le Dabbiti ke oso.

Ma mɔse kese neje ke nayn, ngaa ma mɔse key le kunda taar.

¹⁷ Yeenn bba kese dewje a sangeje Ebbe-dewje,

ddew kara baa toke gel-dewje tɔyn ke ri Ebbe-dewje to dɔde te.

Tar ke Ebbe-dewje pa le ann.

¹⁸ N̄-dda nare dewje gereje ne ke neje ta dda le lew baa.>*

¹⁹ Mba yeenn a, keje te lem m-ndiki kare n̄-ddaje neje ke a jɔku dewje ke toje to Jiipije ang ke unnje go Lubba neenn ang.

²⁰ N-ddaje maketuru julaje ne jarede kare dusaje ne ke n̄-polo ne kɔr ang, mba to neyerew, n̄-ddaje lo-to majang ang, dɔnje da ke kewn ute bba oy ang, dusaje mese ang.

²¹ Mba lew baa njaa dewje aw ɔruje gel ndu le Moyiji me bbeje te kara kara ngaa ndɔ-kuwa-rɔ a, daw n̄-tura maketuru-ndu le key mɔn naa te le Jiipije.»

Dula ke maketuru dare nje-koo-meteje ke Antiyose

²² Nje-kayn-kulaje, ansiyenje, ke dewje ke Egilisi te ooje maji ta mbere mare dewje horode te kare dawje ke Pɔl de ke Barnabase Antiyose. Dewje ke n̄-mberede le to Judase ke daw n̄-bbare na Barsabase, ke Silase. N̄-toje to dewje ke dewje bbeeljede. ²³ Tar ke n̄-ddaje me maketuru te darede le toke be: «Jee nje-kayn-kulaje, ansiyenje, ke ngakɔnse n̄-dda lapiya ngakɔnjeje ke toje to Jiipije ang ke eeje Antiyose dɔ nange Siri, ke Silisi te. ²⁴ Joo na mare dewje leje ke jarede ddew ang aw paje tar ke jɔkuse ngaa tuju keje lese. ²⁵ Mba yeenn a, jeje tɔyn

njaa junn nduje mba mbere mare dewje kulade turuje te kare n̄-dannje Barnabase de ke Pɔl ke n̄-ndikijede nya. ²⁶ N̄-toje to dewje ke ilaje rɔde kɔrɔ mba kula le Ebbe-dewje Jeju Kiriste. ²⁷ Yeenn a, jula Jude de ke Silase jarese kare n̄-paje tar ke me maketuru te le ke tade darese. ²⁸ Ndil-menda ddem, jeje ddem, n̄-ndiki ta kunda mare ne-koto dang dɔ ne te ke to maji kare e-ddaje ang ngaa. Ne ke ta dda a neenn: ²⁹ usaje ne ke n̄-polo ne kɔr ang, usaje mese ang, ɔnje da ke kewn ute bba oy ang, e-ddaje lo-to majang ang. Bbo engemje rose ddew neje teenn tɔyn a, to ne ke maji. N-ddase lapiya nya.»

³⁰ Pɔl, Barnabase, Jude, ke Silase le ɔtuje awje Antiyose ngaa n̄-mɔnje nje-koo-meteje darede maketuru le. ³¹ N̄-turaje maketuru le a, deeje ke koko nya mba tar ke me maketuru te le arede singa. ³² Jude de ke Silase ke toje to nje-kilaje mber-tar le Lubba le paje tar nya arede kare dingaje ne singa. ³³ N̄-ddaje ndɔ ngaji a, nje-me-kunnje le inyajede ngaa dujuje kare n̄-telje ke me wul lom rɔ dewje te ke ulajede le. ³⁴ [A, Silase oo maji ta nayn Antiyose.]

³⁵ Pɔl de ke Barnabase n̄-naynje Antiyose tɔ ngaa mare dewje osoje dɔde te, n̄-tɔjuje ne ngaa n̄-paje Tar ke maji le Ebbe-dewje dare dewje.

Pɔl de ke Barnabase n̄-kanyje naa

³⁶ Goe te ngaji a, Pɔl pa are Barnabase na: «N̄-telje me bbeje te kara kara ke n̄-paje tar le Ebbe-dewje te le, jaa nje-koo-meteje joo se disije toke baann wa?»

³⁷ Barnabase ndiki kare Jan ke daw n̄-bbare na Marke aw ke de tɔ. ³⁸ A Pɔl mbete, mba Jan le tusude inyade ta kula te Pampili. ³⁹ Tar lede aw naa te ang ngaa na na kara unn ddew laa. Barnabase ila Jan Marke goe te ngaa dunnje to dawje Sipere. ⁴⁰ A Pɔl unn Silase ilae goe te. Goe te a, nje-koo-meteje ilaje Pɔl ji Ebbe-dewje te kare dda saa me-maji ngaa nɔtu. ⁴¹ Pɔl nday nange te ke Siri, ke Silisi, n̄-ndeje dewje ke Egilisiye te kare duwaje dare ngeng.

* 15:18 15.18 Amose 9.11-12

16

Timote ddee to nje-buwa-nja le Pɔl de ke Silase

¹ Pɔl tee bbe te ke Derbe, ke Listere. Mare nje-nja go Jeju te ke ria na Timote ee me bbe teenn le. Kɔenje to Jiipi ngaa oo mee te, a bɔeje to Gereke. ² Nje-koo-meteje ke Listere, ke Ikoniyom paje tar le Timote le maji nya. ³ Pɔl ndiki ta kaw saa. Yeenn a, nuja ganja wɔju dɔ Jiipije ke isije loje teenn le, mba n̄-gereje tɔyn to bɔ Timoteje to Gereke. ⁴ Me bbeje te ke Pɔl de ke Silase n̄-teeje te a, n̄-ndajije nduje ke nje-kayn-kulaje, ke ansiyenje ke Jurusalam unnje le dare dewje. N̄-walde nya kare n̄-ddaje ne ke turu nduje le. ⁵ Egilisije aw sangeje ddew me-kunn te ngaa ke ndɔ kara kara kɔr nje-koo-meteje aw ke kete kete.

Lubba bbar Pɔl kare aw Masedowann

⁶ Pɔl de ke Silase n̄-ndayje nangeje te ke Piriji, ke Galati, mba Ndil-me-nda ɔkude ddew kare n̄-tojuje tar le Lubba nange te ke Aji. ⁷ Toke n̄-teeje ngange nange te ke Miji a, n̄-sangeje ddew ta tee nange te ke Bitini, a Ndil le Jeju ɔkude ddew. ⁸ N̄-ndayje nange te ke Miji ngaa n̄-teeje bbe te ke Torowase. ⁹ Pɔl oo mare ne toke le n̄jeenn mare til te. Noo mare dew ke Masedowann ke ar taar aw duje na: «E-ddee nange te ke Masedowann umaje!» ¹⁰ Go ne te ke Pɔl oo toke mare le ni le a, kare teenn njaa n̄-sange ddew ta kaw Masedowann le mba n̄-gere to Lubba bbarje kare jaw n̄-pa Tar ke maji Masedowann le.

Lidi oo mee te bbe te ke Pilipi

¹¹ Toke junn to Torowase a, jaw njarara dɔ dere te ke Samotarase. Ndɔ kara goe te a, n̄-tee bbe te ke Neyapolise. ¹² Jin teenn n̄-tee bbe te ke Pilipi ke to tɔku bbe ke Masedowann ke dewje ke Rɔm a ɔnje dɔe. N-dda ndɔ ngaji Pilipi le. ¹³ Ke mare ndɔ-kuwa-rɔ le Jiipije, n̄-tee me bbe te le jaw kare maann te mba jeje to lo-duju Lubba le Jiipije a to keteenn. Jisi nangê ngaa n̄-pa tar jare deneje ke mbɔnje naa lo teenn le. ¹⁴ Mare dene le kara to dew ke bbe te ke Tiyatir, ria na Lidi. N̄-to nje-labbe kubbu

ke kase ke nare ngeng ngaa naw n̄-bbeel Lubba. Noo tarje ke jaw n̄-pa ngaa Ebbedewje unda mee are n̄-tuka mbia noo ne tarje ke Pɔl aw pa. ¹⁵ Toke Lidi le de ke nje ke key laa dingaje batem a, n̄-bbarje ngaa n̄-pa nareje na: «Bbo ooje to moo mem te tɔkɔrɔ ke Ebbedewje njaa a, e-ddeeje e-toje key lem.» Numa keje nya kare n̄-ndiki bbar ke n̄-bbarje le.

Dila Pɔl de ke Silase key kula te

¹⁶ Mare ndɔ jaw ke lo-duju Lubba te a, mare ngonn mande ke to nje-kula le mare dew tee ingaje. Ndil ne-ndɔn isi dɔ ngonn mande te le. Ne-ndɔn laa le dda are ebbedede ingaje ne ne nya. ¹⁷ Nunn goje ngaa naw nuru ekii na: «Dewje neenn toje to nje-kulaje le Lubba ke isi ddotu dara te. Daw n̄-tojujese ddew kinga kaji.» ¹⁸ N̄-tel dɔ tar teenn le ndɔ banya nya. Ase ang boy a, Pɔl turu rɔe ngaa pa are ndil le na: «Ke ri Jeju Kiriste, munn ndu mari kare e-tee me ngonn ke dene te neenn ke ddang!» Kare teenn njaa ndil le unda lo tee. ¹⁹ Toke ebbedede ooje to ne-kinga nare lede le goto ngaa a, duwaje Pɔl de ke Silase dawje ke de nata nɔ nje-kɔn̄-bbeje te. ²⁰ Dawje ke de nɔ nje-gangeje sariya te ke toje to dewje ke Rɔm ngaa, n̄-paje na: «Dewje neenn ilaje tar me bbe te leje. N̄-toje to Jiipije. ²¹ Daw n̄-tojuje ne-ji bbe ke jeje ke n̄-to ngann nje-bbeje ke Rɔm jee ke ddew ta ndiki te ang ddem ta n̄-nja goe te ang ddem.»

²² Dewje ke banya banya inje uruje dɔ Pɔl de ke Silase te ngaa nje-gangeje sariya le are n̄-tɔru kubbu le Pɔl de ke Silase. Dunnje ndu dare n̄-tundade ke ndey. ²³ Goe te ke n̄-tundade nya a, dare dilade key-kula te ngaa dunnje ndu dare nje-ngemje ta key kula kare ngemjede ke maje. ²⁴ Toke nje-ngemje ta key kula le inga ndu ke darede le a, dilaje Pɔl de ke Silase le suran key-kula te ngaa dilade poro.

²⁵ Lo mɔngu nyenene a, Pɔl de ke Silase daw n̄-dujuje Lubba ngaa daw dɔsuje pa n̄-walje ne Lubba ngaa kese dewje ke duwade le aw ooje ndude. ²⁶ A ta koo a, nange yeke ke singa are gɔl-key-kula ke

dungu nangê le yeke. Kare teenn njaa ta keyje tɔyn teynje ngaa kula njamjije ke n̂-to ne dewje tɔyn ke duwade le tɔruje. ²⁷ Nje-ngem ta key kula le ndol a, oo ta keyje ke toje take baa le. Noo to dewje ke duwade le aynje ngaa nunn tɔku kiya laa ta tɔl ne rœ. ²⁸ A Pɔl uru ekii ke singa na: «E-tɔl rɔi ang, jee neenn tɔyn.»

²⁹ Nje-ngem ta key kula le duju puru ta koo ne lo ngaa ande me key-kula te le ke tɔke. Noso kɔ gɔl Pɔl de ke Silase te naw nisa. ³⁰ Goe te a, nje-ngem ta key-kula le are Pɔl de ke Silase n̂-teeje ddaka ngaa dujude na: «Ebbemjedede ddi a ma dda bba ma kinga kaji wa?» ³¹ N̂-paje dare na: «Oo mei te ke Ebbe-dewje Jeju a, a kinga kaji, ei ddem nje ke key lei ddem.» ³² Pɔl de ke Silase le n̂-paje tar le Ebbe-dewje dare nje-ngem ta key kula le ddem dare dewje tɔyn ke eeje me key te laa ddem. ³³ Me til teenn njaa, nje-ngem ta key kula le aw ke de aw toko doje lede. Ngaji goe te a, n̂-daeje batem ke nje ke key laa.

³⁴ Goe te a, naw ke Pɔl de ke Silase key laa. Narede ne-kusa ngaa n̂-dda rɔ-neel ke nje-nujuje laa mba noo mee te ke Lubba. ³⁵ Lo are a, tɔku nje-gangeje sariya ulaje pajaje lede rɔ nje-ngem ta key kula te le na: «Inya dewje neenn are tɔtɔje!» ³⁶ Nje-ngem ta key-kula le ndaji tar le are Pɔl na: «Nje-gangeje sariya ulajeje kare minyase. Yeenn a, e-teeje ta awje ke lapiya.» ³⁷ A Pɔl pa arede na: «N̂-gange sariya doje te ang a, n̂-tundaje kem dewje ngaa dilaje key kula te jeje ke n̂-to ngann nje-bbeje ke Rɔm tɔ. A bbasine, n̂-ndikije ta kɔruje lo kiyae te wa? Baann ang, maji kare dede njaa n̂-ddeeje dɔrujeje.»

³⁸ Pajaje le aw ndajije tar le are nje-gangeje sariya le. Bbeel ddade mba dooje na Pɔl de ke Silase n̂-toje to ngann nje-bbeje ke Rɔm. ³⁹ Yeenn a, nje-gangeje sariya le ddeeje uwaje gɔl Pɔl de ke Silase. Goe te a, dɔrude key kula te ngaa n̂-paje darede ta kare dɔtɔje me bbe te le. ⁴⁰ Toke Pɔl de ke Silase n̂-teeje key kula te le a, daw dingaje Lidi, dooje nje-koo-meteje, n̂-ndejedeje ngaa dɔtɔje.

17

Pɔl de ke Silase dawje Tesalonike

¹ Pɔl de ke Silase n̂-ndayje ke ddew ke bbe te ke Ampipolise, ke Apoloni, ngaa n̂-teeje bbe te ke Tesalonike, lo ke mare key-mbɔn̂-naa le Jiipije to te. ² Pɔl aw rɔ Jiipije te toke naw n̂-dda ke ndɔ tɔyn. N̂-mayn tar ke de dɔ maketuru te le Lubba me ndɔ-kuwa-rɔ te muta. ³ Nɔru gele narede ngaa n̂-tɔjude to maketuru le Lubba pa na Mesi a koo ndoo, ngaa na kin horo nje-yojeje te. N̂-pa na: «Jeju ke maw m-pa tar laa marese neenn le to Mesi le.»

⁴ Mare Jiipije le ndikije tar te le ngaa unnje go Pɔl de ke Silase. Gerekeje nya ke aw poloje Lubba, ke mare deneje ke isije lo te ke bo ddaje toke baann tɔ. ⁵ A Jiipije ke me ddade mbɔnje dewje ke toje to nje-dɔ-gotoje ke aw njaje go ddew te baa, dɔsuje kutu dewje ke banya ngaa n̂-yekeje lo dare ddekeke goto me bbe te. ⁶ Toke dingaje Pɔl de ke Silase le ang a, duwa Jason ke mare nje-koo-meteje daw ke de nɔ nje-kɔn̂-bbeje te ngaa n̂-paje ke taar na: «Dewje neenn tɔjuje lo tɔyn, a bbasine n̂-teeje neenn ngaa. ⁷ Jason a ngemde rœ te. Ne ke ndu le tɔku-mbay Sejar mbete a dewje neenn le tɔyn aw ddaje. N̂-paje na mare tɔku-mbay ke dang to, ria na Jeju.»

⁸ Tarje neenn le oso wur dewje ke banya banya ddem nje-kɔn̂-bbeje ddem. ⁹ Duwaje Jason, ke nje-koo-meteje le dare ukaje tɔku nare bba dinyade.

Pɔl de ke Silase Bere

¹⁰ Toke lo ndul a, nje-koo-meteje are Pɔl de ke Silase dawje bbe te ke Bere. N̂-teeje a, dawje key-mbɔn̂-naa te le Jiipije. ¹¹ Keje le Jiipije ke Bere maji uta keje le nje ke Tesalonike are n̂-taaje tar lede le ke ngɔru baa. Ndɔ kara kara daw disaje me maketuru le Lubba ta gere se tar ke Pɔl aw pa le to ke dɔgɔle njaa wa? ¹² Dewje nya horode te ooje mede te. Dene Gerekeje ke toje to dewje ke bo, ke mare dingawje nya ooje mede te tɔ. ¹³ Toke Jiipije ke Tesalonike ooje na Pɔl aw tɔju tar le Lubba Bere tɔ a, n̂-ddeeje ta yeke lo ngaa ta kɔsu kutu dewje ke

banya banya le. ¹⁴ Njange njange baa a nje-koo-meteje are Pól unn ddew er ke ta tóku ba te, a Silase de ke Timote n̄-naynje teenn. ¹⁵ Dewje ke dannje Pól le awje ndereng teeje Atenn bba telje. Kare telde a, Pól ulade kare Silase de ke Timote dawje njange dingaeje Atenn le.

Pól pa tar are dewje ke bbe te ke Atenn

¹⁶ Wur Pól a ta ti kare te ke naw n̄-gebbe ne Silase de ke Timote mba kórje ddusu me bbe ke Atenn le. ¹⁷ Naw n̄-pa tar ke Jiipije, ke dewje ke aw poloje Lubba me key-mbóñ-naa te le Jiipije. A kese ndóje a, naw n̄-pa tar nata ke kese dewje ke naw ningade ke ndó toyn. ¹⁸ Mare nje-nereje ke daw n̄-bbarde na Epikuriyenje, ke Isitiyisiyenje njaa kara ddeje aw paje saa tar tó. Mareje paje na: «Tar ddi njaa nje-kunda bula neenn ndiki ta pa wa?» A mareje paje na: «A du ang na to mare nje-kila-mber tar le mare lubbaje ke dang.» Mba Pól aw tóju tar le Jeju te, ke le nje-yoje te ke a kinje.

¹⁹ Duwaje Pól dawje saa Ayeropaje* ngaa n̄-dujeje na: «Ja kase gere ne-tóju ke siki ke aw tóju neenn wa? ²⁰ Mba tar ke joo kete ang a aw pa neenn are n̄-ndiki ta gere gele.» ²¹ Nje-bbeje, ke nje-mbaje ke Atenn ndikije nya ta pa tar ne ke siki wase ta koo ne ke siki ke tee bbe te.

²² Yeenn a, Pól ar taar dann dewje te ke Ayeropaje le ngaa pa na: «Dewje ke Atenn, moose a, e-toje to dewje ke eeje ke bbo nya ta polo lubbaje. ²³ Mba m̄nja me bbe te lese a, moo lubbaje ke aw polojede. A m-tee dó mare baann te ke n̄-dda maketruru te na: «Bann le mare lubba ke n̄-gere ang.» Maji, ne ke aw poloje a e-gereje ang le a m-ddee maw mila mbere marese neenn. ²⁴ Lubba ke nje-dda dara, ke nange, ke neje toyn ke toje te, ne ke n̄-to nje-dara, ke nange le n̄-to key-polo-lubbaje te ke dew dda ke jia ang. ²⁵ N̄-ndiki ta kare dew are ne mba kumae ne toke le dew ke aw ndiki mare ne ji dew te ang, ne a nare dewje tebbe, kewn, ke kese neje. ²⁶ Dew kara baa njaa n̄-dda ne dewje toyn nare disije dó nange te toyn. Nóju ngange nange lede kara kara kare disije te ngaa nóju dó kare

neje narede. ²⁷ N-ddaa baann bba kare dewje sangaeje. Toke n̄-mamje lo a, a du ang da kaseje ta kingaeje. A bbo ta koo a, jeje kara kara toyn Lubba ee ke je ngosi baa. ²⁸ Mba ddew te laa bba n̄-to ne, jisi ke tebbe, jaw yeke róje. To ddew kara baa ke tar ke nje-paje lese paje na: «N-to ngann le Lubba».

²⁹ «Tókoro njaa n̄-toje to ngann le Lubba. Yeenn a, ja kaseje ta keje to Lubba unda ró kór ke n̄-dda ke ande, wase nare, wase er, wase mare ne ke dew tól ke gusu laa wase eje to keje bba dda toke baann wa? ³⁰ A kare ke dewje gereje tar ke tókoro ang bbay, Lubba oo to ne ang. A bbasine naw n̄-bbar dewje toyn ke isije loje te toyn kare n̄-turu ddew lede. ³¹ Mba nóju ndó ke na kare n̄-mbere gange sariya ke gate gate dó dewje te toyn. Nare dew le in horo nje-yoje te ta tóju kare dewje toyn to ne njaa n̄-mbere.»

³² Toke dooje tar kin le nje-yoje ke Pól pa a, mareje kokoje ne. A mareje paje na: «Mare ndó bba ja koo tar lei dó tar te neenn bbay.»

³³ Go tar teenn le a, Pól inyade. ³⁴ Dóe teenn njaa kara mareje naynje saa ngaa ooje mede te. Denisi ke to dew ke Ayeropaje, mare dene ke ria na Damarisi, ke mare dewje bbay eeje horode te.

18

Pól aw bbe te ke Korente

¹ Goe neje teenn a, Pól otu bbe te ke Atenn aw Korente. ² Ninga mare Jiipi ke ria na Akilase keteenn. Duje nange te ke Pón. Akilase le de ke dene laa Pirisil dinje bbe te ke Itali bba n̄-ddeje, mba Tóku mbayje Kolode unn ndu kare Jiipije toyn otuje me bbe te ke Róm. Pól aw ró Akilas de ke Pirisil te le. ³ A kula lede, ke kula le Pól ke aw dda to kara baa. Kula le to kula dda tande. Yeenn a, Pól le nayn róde te are daw n̄-ddaje kula le. ⁴ Ke ndókuwa-ró kara kara toyn Pól aw pa tar nya key-mbóñ-naa te lede ke dewje ke toje to Jiipije ddem nje ke toje to Jiipije ang ddem kare n̄-ndikije tar te laa.

⁵ Toke Silase de ke Timote dinje bbe te ke Masedowann n̄-teeje a, Pól unn róe

toyn mba toju tar le Lubba. N-toju Jiipije to Jeju le njaa to Mesi. ⁶ A Jiipije mbeteje tar laa ngaa daw n-tajeje. Yeenn a, Pól le yeke kubbu laa ngaa pa arede na: «Mesese tel ke dōse te, tare a kuwa dōm ang. Bbasine neenn ma kaw ke rō dewje te ke toje to Jiipije ang ngaa.»

⁷ Nōtu ketenn naw rō mare dew te ke ria na Titusu-Jusutusu ke key laa to mbōr key-mbōn-naa te le Jiipije. N-to nje-polo Lubba. ⁸ Kirisipusu ke to nje-kōn dō key-mbōn-naa le Jiipije oo mee te ke Ebbedewje, ne de ke nje ke key laa toyn. Mare dewje ke Korente nya ooje tar ke Pól toju le. Dooje mede te ngaa dingaje batem.

⁹ Mare ndō til te, Ebbedewje pa tar are Pól ddew ne te toke le ni na: «E-bbeel ang, ew rōi pa tar ang, utu tai ang. ¹⁰ Mba mee sei, dew kara a kase kuwai ta ddai ang, mba dewje lem banya me bbe te neenn.» ¹¹ Pól nayn Korente toju tar le Lubba bbal kara ke neyn misan.

Daw ke Pól nō tōku-mbay Galiyōn te

¹² Bbal te ke Galiyōn to tōku-mbay nange te ke Akay, Jiipije ooje ta naa mbete Pól. Dawje saa lo gange sariya te. ¹³ N-paje na: «Dew neenn aw dda kare dewje poloje Lubba ke ddew ke ndu mbete.» ¹⁴ Toke Pól a ta pa tar a, Galiyōn ila tar Jiipije te na: «Bbo tar neenn to tar tōl dew wase tar ne ke ngeng a, ma kungu tar gelse te. ¹⁵ A tar le to mayn naa tar wōju dō ne-toju, tar rije, ke ndu lese njaa are yeenn oose. M-ndiki gange sariya dō tarje te ke toke baann ang.» ¹⁶ Yeenn ngaa n-tubbade lo gange sariya te le. ¹⁷ Dede toyn duwaje Sostenn ke to nje-kōn dō key-mbōn-naa le Jiipije le, n-tundaeje ta key gange sariya te le. A Galiyōn aa lo te ang.

Pól tel bbe te ke Antiyose dō nange Siri te

¹⁸ Pól nayn ndō banya ngaji Korente bba inya nje-me-kunnje ngaa unn to tel nange te ke Siri. Ne de ke Pirisil, ke Akilase. Kete bba ta kaw a, nare n-ngisa dōe bbe te Sankere mba to ndue ke nunn. ¹⁹ Daw n-teeje bbe te ke Epeje. Pól inya Pirisil de ke Akilase lo teenn ngaa otu aw key-mbōn-naa te le Jiipije aw pa tar ke de. ²⁰ N-dujuje Pól nya kare nayn ke de ndō

banya bbay. A Pól mbete. ²¹ Na ta kinyade a, n-ndeje na: «Toke Lubba ndiki a, ma tel rōse te mare ndō.» Goe te a, nunn to Epeje, ²² n-tee Sejare. Goe te a, naw n-dda lapiya nje-me-kunnje ke Jurusalam ngaa n-nday naw Antiyose. ²³ N-dda ndō ngaji lo teenn ngaa nin nday nange Galasi, ke Piriji te nare ndeje nje-njaje go Ebbedewje te toyn kare dingaje singa.

Apolose aw bbe te ke Epeje

²⁴ Mare Jiipi ke ria na Apolose ke duje bbe te ke Alekejandiri ddee Epeje. N-to dew ke gere pa tar ddem gere maketuru le Lubba nya ddem. ²⁵ N-toje ddew le Ebbedewje toke kete are ninga singa ngaa n-toju ne dō Jeju te ke dōgole. A batem le Jan kara baa a n-gere. ²⁶ Naw n-pa tar ke bbeel ang me key-mbō-naa te le Jiipije. A toke Pirisil, ke Akilase ooje tar laa le toyn a, bbareje ke rōde te ngaa tojeje tar ke tōkōrō wōju dō ddew le Lubba. ²⁷ Goe te a, Apolose le ndiki ta kaw nange te ke Akay are nje-me-kunnje ndikije te saa ngaa ddaje maketuru are nje-me-kunnje ke Akay le kare n-taaeje ke maje. Toke n-tee nu a, Lubba dda saa me-maji are numa nje-me-kunnje nya. ²⁸ Mba tar ke tae te ngeng are Jiipije ooje tar ta kila te ang. N-toju ke maketuru le Lubba ke ddaka to Jeju njaa to Mesi.

19

Pól tee bbe te ke Epeje

¹ Kare te ke Apolose nayn bbe te ke Korente a, Pól nday ke ddew ke nange te ke Aji ke to ddingirije ngaa tee bbe te ke Epeje. Ninga mare nje-njaje go Ebbedewje te lo teenn, ² ngaa n-dujude na: «Ndō ke ooje mese te le ingaje Ndil-me-nda wa?» Dilaeje te na: «Joo ri Ndil-me-nda ndō kara ang.» ³ Pól tel dujude na: «Batem ddi a ingaje wa?» N-paje na: «Batem le Jan.» ⁴ Pól ilade te na: «Jan are batem dewje ke ndikije ta turu ddew lede. Jan le duju dewje kare ta dooje mede te ke dew ke a ddee goe te. Dew le to Jeju.» ⁵ Dewje le ooje tar le ngaa ingaje batem ke ri Ebbedewje Jeju. ⁶ Pól ila jia dōde te ngaa Ndil-me-nda ddee dōde te. N-paje

tar ke ndon tar ke dang ngaa dilaje mber-tar le Lubba. ⁷ Kor dewje le toyn aw ngosi ke doku gire joo. ⁸ Me neyn te ke muta, Pol aw key-mboñ-naa te le Jiipije ke ndo ke ndo mba pa tar ke bbeel ang woju do tar bbe-kon le Lubba. N-dda toyn kare ñ-ndikije te saa. ⁹ A me mareje ketere ngaa ñ-ndikije tar te le Pol le ang. Dar ke kem dewje te ke banya le njaa daw ñ-paje tar woju do ddew le Ebbe-dewje daw ñ-kokoje ne. Yeenn a, Pol tusude inyade a mbon kese nje-njaje go Ebbe-dewje te aw ke de key-ne-ndo te le Tiranoso aw tojude tar le Lubba ndo ke ndo. ¹⁰ Neenn le to toke baann ndereng bbal joo are dewje ke nange Aji te, Jiipije, ke nje ke to Jiipije ang ooje tar le Ebbe-dewje.

Tar ne-singa ke inga ngann le Seba

¹¹ Lubba dda toku ne-morije ddew te le Pol. ¹² Yeenn a bbo, dew ddee ke mbita kubbu, wase kubbu ke oru ro Pol oru ne nje-ro-to a, ro-to le goto ddem ndilje ke maji ang kara teeje ke ddang ddem. ¹³ Mare Jiipije ke aw tubbaje ndilje ke maji ang ro dewje te ke lo lo, aw unnje ri Ebbe-dewje Jeju bba aw tubbaje ne ndilje le to. N-paje na: «Ke ri Jeju ke Pol aw ila mber-tar laa, e-teeje ke ddang!» ¹⁴ Seba mare Jiipi ke to toku nje-polo Lubba ee ke ngannje ke dingaw siri. Nganne le naje ta dda toke baann to. ¹⁵ A mare ndo ndil ke maji ang le ilade te na: «M-gere Jeju ngaa m-gere Pol to. A sese e-toje to nje ke dda wa?» ¹⁶ Dew ke ndil ke maji ang isi mee te le aal uru dode te, singa utade are ñ-teeje ke ddaka ke ngoru daynje rode baa ke do rode te. ¹⁷ Nje-bbeje toyn ke Epeje, ke Jiipije, ke Gerekeje, ooje tar neenn le. Bbeel ddade toyn are dosuje gaji ri Ebbe-dewje Jeju ke to ri ke bo. ¹⁸ Mare nje-me-kunnje nya ddeje paje tar neje ke maji ang ke ñ-ddaje ke ddaka. ¹⁹ Mare nje-kumaje ke korde banya unguje maketuru ne-kumanji lede do naa te ngaa roje kem dewje te toyn. Dewje turaje gate maketurule le a, ase kem kande nare doro domi. ²⁰ Baann bba tar le Lubba aw ke kete kete ngaa ee ke singa mongu ddew te le Ebbe-dewje.

Toku tar oso me bbe te ke Epeje

²¹ Go neje teenn a, Pol unn ndu ddew te le Ndil-me-nda ta kaw Jurusalam ke ddew ke Maseduwann, ke Akay. N-pa na: «Toke m-tee nunn a maji kare m-tee Rom to.» ²² Yeenn a, nula Timote de ke Erasete ke toje to nje-buwa-kulaje laa ke joo Maseduwann, a ne ñ-nayn nange te ke Aji ndo ngaji bbay.

²³ Do ndoe teenn njaa toku tar oso bbe te ke Epeje mba tar ddew le Ebbe-dewje le. ²⁴ Mba mare nje-dda neje ke ande ke ria na Demeturusu unn ande aw dda ne ne ke unda ro key-polo-kor ke dene. Ri kor le na Artemis. Nje-kula mareje aw ingaje nare nya ddewe te. ²⁵ N-mbon nje-kula mareje, ke dewje ke aw ddaje mare neje dang dang ke ande ngaa ñ-pa narede na: «Namdede, e-gereje ke maje to ddew kula te neenn a jisi ne ke maje. ²⁶ A sese njaa ooje ke kemse ddem ooje ke mbise ddem na Pol mbon dewje pa arede na korje ke ñ-ddaje ke jije to lubbaje ang are dewje banya banya ndikije te saa. Tarje neenn taa do nange ke Aji toyn bbo Epeje kara baa ang. ²⁷ Tar neenn a taju ri kula leje kara baa ang. Key-polo-kor leje Artemis ke to toku kor ke dene ke ria aw bbar nya ngaa dewje aw poleje do nange te ke Aji, ke kese loje te toyn le a tel to ne ang kem dewje te to.» ²⁸ Toke dewje le ooje tar le a, wungu onde nya ngaa ñ-paje ke taar na: «Artemis ke Epeje bo nya!» ²⁹ Tar le taa me bbe le toyn are dewje nya otuje ke ngoru awje nata. Duwaje Gayusu de ke Aristarke ke toje to nje-buwa-njaje le Pol jide dawje ke de to. N-toje to dewje ke Maseduwann. ³⁰ Pol ndiki ta kaw no dewje te ke banya banya le, a nje-me-kunnje mbeteje. ³¹ Mare toku dewje ke Aji ke toje to nje-buwa-kuraje le Pol kara ulaje ndejeje Pol kare nila gole nata le ang. ³² Do dewje ke banya banya le turu are mareje paje mare tar uruje ne ekii ke taar a, mareje paje mare tar ke dang uruje ne ekii ke taar. Dewje nya horode te gereje gel ne ke ñ-mbonje ne naa le ang. ³³ Mare dewje horo dewje te ke banya banya le oruje gel ne le are mare dew ke Jiipije utaeje ke kete ke ria

na Alekejandere. Alekejandere le dda jia are dewje na n̄-ndiki ta pa tar kare dewje ke banya le. ³⁴ A toke dewje le gereje to n̄-to Jiipi a, n̄-paje tar ke kara baa naa te ke taar kure ew ase ke gɔl kare joo na: «Artemis ke Epeje bo nya!» ³⁵ Nje-kuja maketuru ke me bbe te le dda nya bba gange dewje tar te ngaa pa na: «Dewje ke Epeje, e-gereje to Epeje to bbe ke aw ngem key-polo Artemis ke to tɔku kɔr ke dene ddem aw ngem etaar laa ke in darâ ddem. ³⁶ Dew kara ase mayn tar neenn ang are maji kare isije ddekeke bbo e-ddaje ne ke tɔke baa ang. ³⁷ Mba dewje ke e-ddeeje ke de neenn ddaje majang ang ddem tajije kɔr leje ke dene ang ddem. ³⁸ A bbo Demeturuse de ke nje-kula mareje a eeje ke tar ke mare dew a, lo dda tar, ke nje-gangeje sariya le Jiipije toje. Maji kare nje-tarje le awje lo gange sariya te. ³⁹ A bbo eeje ke mare tar dang bbay a, da dda tar le lo kuwa dɔ naa te ke nje-kɔn̄-bbeje gereje. ⁴⁰ Mba mbɔn naa ke bbokone neenn a dda kare doojeje to nje-mbeteje ndu, mba ne ke a kunn ddew kare n̄-dda mbɔn naa ke be goto.» ⁴¹ Go tar teenn le a, n̄-tubba dewje le nare dɔtuje.

20

Pɔl aw nange te ke Maseduwann, ke Gerese

¹ Toke tar le gayn a, Pɔl bbar nje-mekunnje ndejede kare dingaje singa, n̄-ddade lapiya ngaa nunn ddew ke Maseduwann. ² Goe te ke n̄-nday nange ke Maseduwann ngaa n̄-ndeje nje-mekunnje nya kare dingaje singa a, naw Gerese. ³ N̄-dda neyn muta keteenn. Kare te ke na ta kunn tɔku to ta kaw Siri a, noo na Jiipije unguje tar me naa te ta ddae maji ang. Yeenn a, noo maji ta tel ke ddew ke Maseduwann. ⁴ Dewje ke danneje toje to Sopatorose ke to ngonn le Pirusu ke bbe laa Bere, Aristarke de ke Sekundusu ke bbe lede Tesalonike, Gayusu ke bbe laa Derbe, Timote, ke Tisike de ke Toropim ke toje to dewje ke ngann bbeje te ke Aji. ⁵ Dewjeenn le awje nɔje te kete aw ngebbejeje Torowase. ⁶ A jeje, ndɔ kusu mapa ke n̄-dda ke um ang nday a, junn

tɔku to Pilipi, n̄-dda ndɔ mi a, jingade Torowase. N-nayn keteenn ndɔ siri.

Pɔl ndeje dewje ke Torowase

⁷ Toke n̄-mbɔn naa ke ndɔ-kuwa-rɔ ta kɔn muru me-kara a, Pɔl pa tar are nje-koo me teje ndereng lo mɔngu, mba lo kare a, na ta kɔtu. ⁸ Lambeje toje nya me key te ke to dɔ mare te taar ke n̄-mbɔn naa te. ⁹ Mare ngonn ke dingaw ke ria na Etike isi penetere te ngaa bbi tɔle. A Pɔl nayn aw pa tar bbay. Bbi uta dɔe are nin me muta te le key ke to dɔ naa te taar le noso nangê. Toke da ta kuwae ke taar a, noy mban. ¹⁰ Pɔl ddisi ke ngɔru aw rɔ ngonn ke dingaw te le, n̄-ddɔm ngaa nunne nuwae jia te ngaa pa na: «Ejeje tar ang n̄-to kem baa.» ¹¹ Goe te a, Pɔl tel aw taar. N̄-tete mapa ngaa nusa. N̄-pa tar ke dewje ndereng ta lo-kare a, nɔtu. ¹² A n̄-ddee ke ngonn ke dingaw le kem baa ngaa me dewje oso nangê.

Pɔl in Torowase aw Mile

¹³ Junn tɔku to jɔtu kete ta kaw bbe te ke Asos. Lo teenn a ja kunn Pɔl mba nunn ndue ta kaw engae ke gɔle. ¹⁴ Toke ningaje Asos le a, junne ngaa jaw bbe te ke Mitilenn. ¹⁵ Lo-kare a, jin teenn ke to n̄-tee ngɔsi ke bbe ke Kiyɔ. Ndɔ kara goe te bbay a, n̄-nday ke ddew ke Samos ngaa n̄-dda ndɔ joo a, n̄-tee Mile. ¹⁶ Pɔl ndiki ta kar lo kara bbe te ke Epeje ang, mba n̄-ndiki ta kare gɔl kare laa nday baa nange te ke Aji ang. N̄-ndiki ta kaw ke ngɔru bbo ddew to a, ta tee bbe te ke Jurusalam ndɔ kusu Pantekote te.

Pɔl ndeje ansiyenje ke Epeje bba ta kɔtu

¹⁷ Pɔl nayn Mile nu njaa a, ula bbar ansiyenje ke Egilisi te ke Epeje. ¹⁸ Toke n̄-ddeeje dingaeje a, n̄-pa narede na: «E-gereje ddew ke maw m-nja ne horose te ke maje. Unn kute dɔngɔr ndɔ te ke m-tee ne horose te nange te ke Aji. ¹⁹ M-dda ke Ebbe-dewje ke me ngonn kase, ke maan̄-nɔ, dann ne-wunguje te ke Jiipije unguje tar me naa te ngaa ddaje sem. ²⁰ Ne kara ke a ddase maji ke m-tɔjuse ang goto. M-pa neje tɔyn marese ddem m-tɔjuse ne kem dewje te ddem me keyje te lese te ddem. ²¹ Mila mber mare Jiipije ddem

dewje ke to Jiipije ang ddem kare telje ro Lubba te ngaa ta kare dooje mede te ke Ebbe-dewje Jeju. ²² A bbasine Ndil-menda uwam ke singa kare maw Jurusalam, m-gere ne ke a kingam nu ang. ²³ Uta toyn, me bbe te kara kara toyn ke m-tee te, Ndil pa arem na key-kula, kula njamji, ke ne kem-to-ndoo aw ngebbem. ²⁴ Moo tebbe lem to ne kem te ang. Ne ke m-ndiki njaa to enga dda kula ke Ebbe-dewje Jeju inya jim te ndereng koso koen. Kula le to kula kila mber Tar ke maji ke to me-maji le Lubba.

²⁵ «M-nja horose te toyn mila mber-tar kon-bbe le Lubba. A bbasine neenn m-gere to a telje kooje kem ang ngaa. ²⁶ Yeenn bba m-pa marese bbokone: Tar mesese a kuwa dom ang. Ne ke ase ta dda bba m-dda ang goto. ²⁷ Mba miyase mare ne ang, m-tojuse ne toyn ke Lubba mose ta dda. ²⁸ Undaje kemse do rose te, ke do ne-kuulje te ke Ndil-me-nda undase kare e-ngemje. E-ngemeje Egilisi ke Lubba ndoko ke mese njaa. ²⁹ M-gere ke maje to gom te a, dewje ke toje toke enjakemnjarje ke maji ang ke a ddeje kandeje horose te mba ddase maji ang. ³⁰ Mare nje-ngemje a kinje horose te njaa ta dda kare mare nje-me-kunnje unnje gode. ³¹ Yeenn a, undaje kemse do rose te, oleje mese to bbal muta njaa, til te ddem kara ddem m-ndejeje kara kara toyn ke maan-ni kem te.

³² «A bbasine minyase me ji Lubba te, ke me tar me-maji te laa ke ase ta dda kare e-sangeje ddem kare ingaje neje ke maji ke n-mose mba dewje laa ddem. ³³ M-dda bbo nare, bbo ande, wase bbo kubbu le dew ang. ³⁴ Sese njaa kara e-gereje ke maje, ema njaa m-dda kula ke jim bba minga ne ne ke mem ndiki, ke ne ke a kuma nje-buwa njaje lem. ³⁵ Ke ndo toyn, maw m-tojuse to, to maji ta dda kula toke baann mba kuma ne nje-ndooje, ta kole ne mese do tar te ke Ebbe-dewje Jeju njaa pa na: «Koko ee ke dew ke are ne uta dew ke dare ne.» »

³⁶ Goe te ke Pol pa tarjeenn le a, ne de ke ansiyenje dunguje mekeje-golde nangê ngaa n-duju Lubba. ³⁷ Yeenn a, dewje toyn uruje do non te. Dilaje Pol duwaeje

karde te ngaa n-toje mbiya. ³⁸ Ndoo ddade mba Pol pa arede na da telje koo kem ne ang ngaa. Goe te a, n-danneje ndereng ta toku to te.

21

Kaw le Pol ke Jurusalam

¹ Toke jinya ansiyenje Epeje a, jaw ke to njarara jaw n-tee Kose. Lo kare a, jaw n-tee Rode ngaa jin teenn jaw n-tee bbe te ke Patara. ² Jinga toku to ke aw ke nange te ke Penisi ngaa junn toku to le. ³ N-tee ngosi ke Sipere ngaa jaw joo doe a, jinya jaw ke beer er ke Siri. Jaw juru nangê bbe te ke Tir, mba nje-toku to le a ta kungu ne-kotoje lo teenn. ⁴ N-nayn ndo siri mba jinga nje-me-kunnje lo teenn. Ndil-menda ula nje-me-kunnje le are n-paje dare Pol kare naw Jurusalam ang. ⁵ Toke ndo leje ase ngaa junn ddew ta kotu a, dewje toyn dannjeje, dede, ke deneje lede, ke ngannde ndereng tee ke je me bbe te le ddaka. Jungu mekeje-golje nangê ta ba te ngaa n-duju Lubba. ⁶ Goe te a, n-dda naa lapiya ngaa junn toku to, a nje-me-kunnje le telje key lede.

⁷ «Jin Tir n-tee bbe te ke Petolemaysie a, junda ngange nja leje le lo teenn. N-dda lapiya nje-me-kunnje ngaa n-nayn ke de ndo kara. ⁸ Lo kare a, n-tel junn ddew jaw n-tee Sejare. Lo teenn jaw key le Pilipi nje-toju Tar ke maji le Lubba ke to kara le dewje ke siri ke n-mberede Jurusalam ngaa n-to key laa. ⁹ Nee ke nganne ke dene so ke gereje ngaw ang bbay ngaa aw ilaje mber-tar le Lubba. ¹⁰ N-nayn lo teenn ndo banya nya le ngaa mare nje-kila mber-tar le Lubba ke nange te ke Jude ke ria na Agabusu in Jude te le ddee. ¹¹ N-ddee ningaje ngaa n-taa endaar kuwa-bber le Pol, ne njaa n-to ne gole ke jia ngaa n-pa na: «Ndil-me-nda na Jiipije a toje nje-endaar kuwa bber neenn Jurusalam toke be ngaa da kulaeje ji dewje te ke gereje Lubba ang.» ¹² Toke joo tar le baann a, jeje ddem nje-me-kunnje ke bbe te le ddem n-wal Pol nya kare ta naw Jurusalam ang. ¹³ A nilaje te na: «Ddi bba aw noje ne ngaa aw ddaje are mem aw gange maann wa? Toke n-tom ke

kula wase n̄-tolum Jurusalam wɔju dɔ ri Ebbe-dewje Jeju kara m-ndiki te.»¹⁴ Juma saa pin n̄-ndiki ang are jew rɔje ngaa n̄-pa na: «Maji kare Ebbe-dewje dda ne ke mee ndiki.»¹⁵ Go ndɔje te ke n̄-dda teenn le a, n̄-gɔl rɔje tɔyn ngaa junn ddew jaw Jurusalam.¹⁶ Mare nje-koo-meteje ke Sejare ke aw dannjeje Jurusalam awje ke je are n̄-to key le Nasɔn bbe te ke Sipere. Nasɔn le to nje-me-kunn lew baa.

Pɔl aw mba koo Jake

¹⁷ Toke n̄-tee Jurusalam a, nje-koo-meteje taajeje ke koko.¹⁸ Lo kare a, Pɔl aw ke je rɔ Jake te. Ansinyeje tɔyn mbɔnje naa lo teenn le.¹⁹ Pɔl ddade lapiya ngaa ɔru gel ne ke Lubba dda ddew te laa horo dewje te ke toje to Jiipije ang ddekere ddekere arede.²⁰ Dewje ke ooje tar le Pɔl ɔsuje gaji Lubba ngaa paje are na: «Oo, ngokɔnje, Jiipije banya banya ooje mede te. Dede tɔyn tar ngemje ndu le Moyije uwa wurde nya.²¹ Dooje tar ke aw nja ke rii ke maje. Na ne-tɔju lei a dda kare Jiipije tɔyn ke isije horo dewje te ke toje to Jiipije ang kara mbeteje ndu le Moyije. Na ei a e-pa arede tɔ ta kare duja motu ngannde ang wase kare n̄-ddaje ne gel-bbe le Jiipije ang ngaa.²² Ddi a ja ddaje wa? A du ang da koo na ee neenn.²³ Maji kare e-dda ne ke ja ta pa kari neenn: Dewje sɔ eeje neenn ke unnje ndude.²⁴ Aw ke de, ei, ke de e-tokoje yerew lese naa te, uka dɔde are n̄-ngisa dɔde. Baann bba, dewje tɔyn a gereje to tarje ke dooje dɔi te le to ngem ngaa da gere to ei kara aw e-ngem ndu le Moyije tɔ.²⁵ A tar ke wɔju dɔ dewje ke toje to Jiipije ang ngaa ooje mede te le, junn ndu me maketuru te jula ne jarede mban kare dusaje da ke n̄-polo ne kɔrje ang, dusaje mese ang, dɔnje da ke kewn ute ang, ke n̄-ddaje lo to majang ang.»²⁶ Ndɔ kara goe te a, Pɔl aw ke dewje ke sɔ le are ne ke de n̄-toko yerew lede naa te. Naw key-polo-Lubba te ta tɔju ndɔ ke na kare ne ne-polo wɔju dɔde kara kara toke ndɔ toko yerew lede le tunga.

Duwa Pɔl me key-polo-Lubba te

²⁷ Toke ndɔ siri ke go toko yerew te le nayn ngɔsi ta kase a, Jiipije ke Aji ooje Pɔl key-polo-Lubba te. Dɔsuje kutu dewje ke banya banya dare wungu ɔnde ngaa duwaje Pɔl.²⁸ N̄-paje ke taar na: «Ngann Ijarayelje, e-ddeeje bbo! Dew ke aw dda dɔ ke dewje leje, ke ndu le Moyije ke key-polo-Lubba leje ddew ne tɔju te ke naw n̄-tɔju dewje leje tɔyn loje te tɔyn le a ar neenn. Gerekeje kara n̄-ddee ke de key-polo-Lubba te neenn nare lo neenn ke maji tɔyn le tujju.»²⁹ Kete, dooje Toropim ke to dew ke Epeje mbɔr Pɔl te le Jurusalam neenn are dejeje to naw saa key-polo-Lubba te.

³⁰ Lo yeke me bbe te le tɔyn are dewje ddeeje banya, duwaje Pɔl dinje saa key-polo-Lubba te n̄-teeje saa ddaka ngaa dutu ta key le ngɔru.³¹ Daw n̄-sangeje ddew ta tɔle a tare aw oso mbi tɔku mbayje te le mbambaje ke Rɔm na me bbe ke Jurusalam aw yeke.³² Njange njange njaa n̄-bbar tɔku-mbayje le mbambaje, ke mbambaje kare dawje rɔ dewje te ke banya banya le. Toke dulaje kemde dooje tɔku-mbayje le mbambaje, ke mbambaje le a, dewje rɔde ta kunda Pɔl.³³ Yeenn a, tɔku mbayje le mbambaje le ddee saa ngɔsi uwae ngaa unn ndu kare n̄-tɔe ke kula njamdi joo. Goe te a, n̄-duju tar na n̄-to na wa? Ddi a n̄-dda wa?³⁴ Dewje ke banya le paje tar dang dang. Bula to nya are ddew ke na kase ta gere ne gel tar le ke maje goto. Yeenn a, nunn ndu nare daw ke Pɔl me ndoko te le mbambaje.³⁵ Toke Pɔl tee dɔ esekaliye te a, mbambaje le bangeje, mba dewje ke banya le aw ddaje singa.³⁶ Dewje le tɔyn ndoleje goe aw uruje ekii na: «E-tɔleje!»

Pɔl ɔru gel tar nɔ dewje te ke Jurusalam

³⁷ Kare te ke da ta kande ke Pɔl me ndoko te le mbambaje a, Pɔl pa are tɔku mbayje le mbambaje na: «Ddew pa sei tar to wa?» Nilae te na: «E-gere tar gereke wa?»³⁸ Dew ke Ejipite te ke bbasine bbay neenn ɔsu kutu dewje are ddaje dɔ ngeng ngaa oto dewje ke nje-tɔl dewje doro sɔ aw ke de me kɔr te le, to ei a

neenn ang wa?»³⁹ Pɔl ilate na: «Ema, m-to Jiipi ke dujum Tarese, nange Silisi te, m-to ngonn ke bbe te ke ria bbar nya. M-wali nya kare arem ddew m-pa tar mare dewje neenn.»⁴⁰ Tɔku mbayje le are ddew Pɔl kare pa tar. Pɔl le ar dɔ esekaliye te dda jia are dewje le. Lo to nyenene ngaa n̂-pa tar narede ke tar ebere na:

22

¹ «Ngakomje, boydede, ooje naji lem ke ma ta kɔru karese.»² Toke dooje to Pɔl aw pa tar arede ke tar ebere a, lo to nyenene uta ye ke dɔngɔr bbay.³ «M-to Jiipi, dujum Tarese nange Silisi te. A n̂-ngemem Jurusalam neenn. M-ndo ne kɔ Gamaleyel te dɔ tar ngem ndu te le kajeje. Munn rɔm tɔyn mare Lubba ddew kara baa toke aw ddaje bbokone.⁴ M-dda singa ke dewje ke unnje ddew le Ebbe-dewje ndereng dingaje yo. Mare duwa dingawje, ke deneje n̂-tɔde dungude key-kula te.⁵ Tɔku nje-polo Lubba, ke mboñ-naa le ansiyenje a gereje to tar ke tɔkɔrɔ njaa maw m-pa neenn. Mba dede njaa darem maketuru ke ri ngakonje Jiipije ke isije Damase kare maw muwa nje-mekunnje m-tɔde m-ddee ke de Jurusalam kare dula kemde ndoo.»

Pɔl ɔru gel bbar ke Ebbe-dewje bbare

⁶ «Toke maw m-jaa ddew-bô ngaa m-tee ngɔsi ke Damase a kare ee ngɔsi ta kare danna. A a ta koo a, tɔku lo-kare in darâ gukum.⁷ M-tee moso nangê a, moo mare ndu pa sem tar na: «Sɔl! Sɔl! Mba ta ddi bba e-dda singa sem wa?»⁸ Milae te na: «Ebbemje, ei na wa?» Ndu le pa na: «Ema Jeju ke Najarete a aw dda sem singa neenn.»⁹ Nje-buwa lo-kawje lem ooje lo ke ndoko le ke maje a dooje ndu dew ke aw pa sem tar le ang.¹⁰ M-duju tar m-pa na: «Ddi a ma dda wa Ebbemje?» Ebbe-dewje le pa arem na: «In taar aw Damase. Nunn da toji ne tɔyn ke to tar lei ta dda.»¹¹ A lo le ndoko are moo lo ang ngaa nje-buwa-njaje lem le a uwaje jim to kuwa bba aw sem Damase.»

¹² «Mare dingaw ke ria na Ananiyase ee nunn, n̂-to dew ke bbeel Lubba, naw n̂-ngem ndu le Moyije, Jiipije tɔyn ke me

bbe teenn aw paje tar laa maji.¹³ N̂-ddee ningam ngaa n̂-pa narem na: «Ngokom, Sɔl e-tel oo lo!» Kare teenn njaa kem uja ngaa mooe.¹⁴ Ananiyase le pa arem na: «Lubba le kajeje bbari undai dang kare e-gere ne ke mee ndiki, kare ta oo Jeju ke to dew ke gate gate, kare ta oo ndue ke mbii.¹⁵ Mba maji kare e-tel to nje-tar naji laa ta pa ne ke oo ke mbii ddem, ke kemi ddem nɔ dewje te tɔyn.¹⁶ A mbata ddi a aw engebbe wa? Jaw jare inga batem, e-bbar ria are tar majang lei ɔru dɔi te.»

Lubba bbar Pɔl kare tɔju tar laa dewje ke toje to Jiipije ang

¹⁷ Goe te ke m-tel Jurusalam ngaa mare ndɔ maw duju Lubba me key-polo-Lubba te a, moo mare ne toke le ni jeenn.¹⁸ Moo Ebbe-dewje ke pa sem tar na: «E-tee njange Jurusalam ke ddang, mba naji ke a kɔru dɔm te le dewje a ndikije te ang.»¹⁹ M-pa mare na: «Ebbemje, n̂-gereje ke maje to ema le njaa, maw mande key-mboñ-naaje te mare duwa dewje ke ooje mede te sei, daw dilade key-kula te ddem, n̂-tundade ke ndey ddem.»²⁰ Kare te ke daw n̂-kayn ne mese Etiyenne ke to nje-tar-naji lei le mee loe te tɔ, m-ndiki te ke de ngaa m-ngem kubbuje le nje ke tɔleje le.²¹ A Ebbe-dewje le pa arem na: «Aw, mba ma kulai ddew ew horo dewje te ke toje to Jiipije ang.» »

Tar le Pɔl de ke tɔku mbayje le mbambaje ke Rɔm

²² Toke Jiipije ooje tar laa ndereng teeje dɔ tar teenn a, uruje ekii na: «E-tɔlje dingaw neenn ke ddang! Maji kare n̂-nayn ke tebbe ang!»²³ Daw duruje ekii, daw n̂-tɔruje kubbuje rɔde te ngaa daw n̂-sanreje ebaburu ke taar.²⁴ Yeenn a, tɔku mbayje le mbambaje le unn ndu kare dande ke Pɔl me ndoko te le mbambaje kare ta dundae dare n̂-pa tar bba ta gere gel ne ke dewje aw uruje ne ekii dɔe te le.²⁵ Toke daw n̂-tɔje ta kundae a, n̂-pa nare tɔku-mbay le mbambaje ke ee teenn na: «Eeje ke ddew ta kunda ngonn nje-bbe ke Rɔm ke n̂-gange sariya dɔe te ang wa?»²⁶ Toke tɔku-mbay le mbambaje le oo tar neenn le a, ɔtu aw pa are tɔku mbayje le

mbambaje na: «Ddi a a dda wa? Dingaw le to ngonn nje-bbe ke Ròm.»²⁷ Tòku mbayje le mbambaje le ddee duju Pòl na: «Tòkòrò njaa e-to ngonn nje-bbe ke Ròm wa? E-pa are moo!» Pòl pa na: «Tòkòrò njaa.»²⁸ Tòku mbayje le mbambaje le na: «Dare muka nare bo nya bba m-ddee to ngonn nje-bbe ke Ròm.» Pòl ilae te na: «Ema Pòl, dujum to ngonn nje-bbe ke Ròm njaa.»

²⁹ Dewje ke a ta tundaeje kare ñ-pa tar ke tòkòrò le tuseje inyaeje ke ngòru. Toke tòku mbayje le mbambaje le gere to Pòl to ngonn nje-bbe ke Ròm a nare duwae ñ-tòe a, bbeel ddae.

Daw ke Pòl lo gange sariya te

³⁰ Lo are a, tòku mbayje le mbambaje le ndiki ta gere gel ne ke Jiipije undaje ne tar dò Pòl te le ke maje. Yeenn a, nare ñ-tutu kula njamji gòle te ngaa nare tòku nje-poloje Lubba uwaje dò naa ke nje-gangeje sariya ngaa nare ñ-ddee ke Pòl nòde te.

23

¹ Pòl aa kem nje-gangeje sariya ke uwaje dò naa le ngaa pa na: «Ngakòmje, nja lem ke maw m-nja nò Lubba te ndereng bbokone neenn, mare ne jòku keje lem ndò kara ang.»² A Ananiyase tòku nje-polo Lubba unn ndu are nje ke arje mbòr Pòl te le kare dundaje tae.³ Yeenn ngaa, Pòl pa are na: «Ei ke e-to ddew kara baa toke kare key ke dòru pòr te, Lubba a kundai. Isi neenn ta gange sariya dòm te ddew ndu te, a inya ndu le are kunda a dundam wa?»⁴ Dewje ke arje ngòsi ke Pòl paje areje na: «Aw e-taji tòku nje-polo Lubba wa?»⁵ Pòl pa na: «Ngakòmje, m-gere to ñ-to tòku nje-poloje Lubba ang, mba maketuru le Lubba pa na: «E-pa Tar ke maji ang dò nje-kòñ-bbe te lei ang.»^{*}

⁶ Pòl gere to dewje ke aw uwaje dò naa mba gange sariya le, mareje toje to Saduseyenje, a mare toje to Parijiyenje. Yeenn a ñ-pa tar ke taar horo nje-gangeje sariya te le na: «Ngakòmje, m-to Parijiyen, m-to ngonn le Parijiyen. Gel ne ke da ta gange ne sariya dòm te to mem ke munda dò kin te le dewje ke oy.»

⁷ N-pa tar nila nangê ang bbay a, kòl in horo Parijiyenje te, ke Sadusiyenje ngaa kayñ-naa to me mbòn naa te le.⁸ Mba Sadusiyenje paje na: «Kin le nje-yoje goto, anijje gotoje, ndilje gotoje. A Parijiyenje paje na nejeenn toje tòkòrò.⁹ Tòku bula in horode te. Mare nje-kòruje gel nduje ke toje to Parijiyenje inje taar ngaa paje tar ke singa na: «Joo mare ne kara ke ase kare jundaje ne tar dò dingaw te neenn ang. To mare ndil wase mare anji a pa saa tar a, ñ-gereje wa?»¹⁰ Tar le aw ke kete kete are tòku mbayje le mbambaje le bbeel mba kare dewje le inje uruje dò Pòl te jakateje. Yeenn a, nunn ndu nare mbambaje aw òruje Pòl horode te teeje saa aw saa me ndoko te le mbambaje.

¹¹ Lo ndul a, Ebbe-dewje tee inga Pòl ngaa pa are na: «Uwa are ngeng, e-pa tar naji lem Jurusalam mban, a maji kare e-dda toke baann Ròm tò.»

Jiipije gòlje tar mba tól Pòl

¹² Lo are a, mare Jiipije unguje tar me naa te ngaa undaje yo na: «Ja kusa ne ang ddem, ja kay maann ang ddem ndereng ñ-tól Pòl bba.»¹³ Kòr dewje ke unguje tar me naa te le uta dòsò.¹⁴ Daw dingaje tòku nje-poloje Lubba, ke tòkuje ñ-paje darede na: «Junda yo kem dewje te tòyn ñ-pa na: Ne a kòru taje ang ndereng ñ-tól Pòl bba.»¹⁵ Yeenn a, maji kare ooje naa ke nje-gangeje sariya ta e-dujuje tòku-mbay le mbambaje areje ñ-ddeeje ke Pòl darese. Ereje gusu to na ddee kare uruje gel tar laa ke maje ooje. A jeje ja kiya baan mba tóle kete bba kare ñ-tee neenn.»

¹⁶ A ngonn nann Pòl ke dingaw oo tar baan ke da ta kiya le ngaa aw ande me ndoko te le mbambaje pa are Pòl le.¹⁷ Pòl bbar mare tòku-mbay le mbambaje pa are na: «Aw ke ngonn basan neenn nò tòku mbayje le mbambaje te mba nee ke mare tar ta pa kare.»¹⁸ Mbay le mbambaje le unn ngonn basan le aw saa nò tòku mbayje te le mbambaje. N-pa na: «Pòl ke duwae le bbarem ngaa dujum kare m-ddee ke ngonn basan neenn ròi te, mba nee ke mare tar ta pa kari.»¹⁹ Tòku mbayje le mbambaje le uwa ngonn le

* 23:5 23.5 Ekejode 22.27

aw saa ngange lo te ngaa duje na: «Tar ddi a ee ne ta pa karem wa?»²⁰ Ngonn basan le pa are na: «Mare Jiipije ooje ta naa ta duji kare bara a, are daw ke Pól lo gange sariya te lede. Da kereje gusu to da ta kuruje gel tar laa le ke maje koo.²¹ A dang bba oo tar lede ang, mba daseje ne ke dɔsɔ gire ngaa diyaje baan. Dundaje yo ta mbete ne-kusa, ta mbete ne-kay ndereng ta tól Pól bba. N-mɔseje rɔde tɔyn mban, ndui njaa daw n-gebbeje.»²² Toku mbayje le mbambaje le ndeje ngonn basan le na: «E-pa are mare dew kara to uku me tar neenn arem ang.» Goe te a, ninyae nare nɔtu.

Dula Pól nɔ toku-mbay Pelikese te

²³ Goe te a, toku mbayje le mbambaje bbar mare toku-mbayje le mbambaje joo ngaa pa arede na: «E-gólje mbambaje kór joo, nje-sundaje dɔsiri, nje-ningaje kór joo are darje perere ta dawje Sejare ke kare jikara ke til te.²⁴ E-mɔseje mare sundaje kare unnje Pól aw saa ke rɔ ke maji nɔ toku-mbay Pelikese te.»²⁵ Goe te a, toku mbayje le mbambaje dda maketuru are Pelikese le na:²⁶ «Ema Kolodiyusu Lijiyase m-dda maketuru neenn mari, ei toku-mbay Pelikese ke e-to dew ke bo. M-ddai lapiya!²⁷ Jiipije uwaje dingaw ke mulae mari neenn ta tole. A moo na n-to ngonn nje-bbe ke Róm are maw ke mbambaje maw mɔre ne me jide te.²⁸ M-ndiki nya ta gere gel ne ke dundaje ne tar dɔe te are maw saa nɔ nje-gangeje sariya te lede.²⁹ Moo a, dunda tar dɔe te mba mayn naa tar dɔ nduje te lede. A minga tar ke ase kare ta n-tole ne wase dilae ne key kula te ang.³⁰ Moo na da ta kiya baan ta tól dingaw le. Yeenn a, mulae rɔi te ngaa, m-pa mare nje-kundaje tar dɔe te le kare daw ke tar la le nɔi te.»

³¹ Mbambaje le ooje ndu toku-mbay lede ngaa, unnje Pól til te awje saa Antipatirisi.³² Lo are a, mbambaje ke nje-gólje telje me ndoko te, a nje-sundaje le awje saa.³³ Toke n-teeje Sejare be a, dareje maketuru le toku-mbay ngaa n-tojeje Pól le.³⁴ Mbay le tura maketuru le a, duju ta gere se Pól to dew ke nange te

ke dda wa? N-pa dare na Pól to dew ke nange te ke Silisi.³⁵ Mbay le pa na: «Nɔ ke dewje ke undaje tar dɔi te le ddeeje bba ma koo tar lei.» Nunn ndu kare n-ngem Pól me key-toku-mbay †.

24

Jiipije undaje tar dɔ Pól te

¹ Nɔ mi goe te a, Ananiyase ke to toku nje-polo Lubba, tokuje, ke Tertulusu ke to mare nje pa tar dɔ dewje te awje Sejare. Daw n-sekeje Pól ta toku-mbay Pelikese te.² N-bbar Pól dare ddee ngaa Tertulusu le unn kutu kunda tar dɔe te na: «Dew ke bo Pelikese, tambal dɔi a jisi ne ddekeke bbokone, ke ddew gusu te ke siki ke e-tee ne a bbe neenn maji ne.³ Ke nɔ kara kara tɔyn, loje te tɔyn jaw jari wooyo mba neje ke maji ke jaw jinga toke be ddew te lei.⁴ Ma pa tar ten baa mba m-ndiki ta tuju kare lei baa ang. Yeenn a, m-wali nya kare e-dda me-maji bbo e-tuka mbii oo tar leje.⁵ Joo a, dingaw neenn to dew ke maji ang nya. N-dda nare lo yeke horo Jiipije te tɔyn ke dɔ nange te. Ngaa n-to mare toku-mbay dɔ mboñ-naa te le dewje ke Najarete ke to mboñ-naa ke maji ang.⁶ N-sange ddew ta ddee ke ne-yerew me key-polo-Lubba te leje are juwae. [N-ndiki ta gange sariya dɔe te ddew ndu te leje⁷ A Lijiyase ke to toku-mbay le mbambaje a ddee ɔre jije te ke singa⁸ ngaa duju kare nje ke undaje tar dɔe te le ddeeje ke tar le nɔi te.] Ei njaa bbo e-duje tar a, a gere to neje tɔyn ke junda ne tar dɔe te le to neje ke tɔkɔrɔ.»⁹ Jiipije ndikije tar te le tɔ ngaa paje na tar le to tar ke tɔkɔrɔ.

Pól ɔru naji laa nɔ Pelikese te

¹⁰ Goe te a, toku-mbay dda jia are Pól kare pa tar ngaa Pól pa na: «M-gere to e-to nje-gange sariya le dewje me bbe te neenn bbal banya nya. Yeenn a, ma kɔru naji lem nɔi te ke me ke oso pɔn.¹¹ Bbo uru gele a, a gere. Dda nɔ dɔku gire joo baa bbay a maw Jurusalam mba polo Lubba.¹² Me key-polo-Lubba te wase key-mboñ-naaje te wase me bbe te, mare dew ingam maw mayn tar ke mare dew

† 23:35 23.35 Key-toku-mbay: Key-toku-mbay ke Erode dda kare te ke nɔn ne bbe te le Erode

wase maw mere dewje kare yeke lo ndo kara ang. ¹³ Dewje neenn a kaseje ta toji ne ke dundaje ne tar dom te le bbasine neenn ang. ¹⁴ Ne ke m-gere goe a neenn: Maw m-polo Lubba le kajeje ke ddew ke siki. A dede n-paje na to ddew ke maji ang. Ne toyn ke n-dda maketuru ndu te le nje-kilaje mber-tar le Lubba, m-ndiki te. ¹⁵ Munda mem to dewje ke gate gate ddem nje ke gate ang ddem ke oyje a kinje. Dede kara dunda mede toke baann to. ¹⁶ Yeenn bba, ke ndo toyn maw m-sange ddew ta ngem keje ke maji no Lubba te ddem no dewje te ddem.

¹⁷ M-tee Jurusalam ang bbal banya nya. Yeenn bba m-ddee ta kare ne kuma ne dewje ke me bbe te lem ddem ta kare ne-polo Lubba ddem. ¹⁸ Kare teenn le a m-toko yerew lem me key-polo-Lubba te m-tunga a, dingamje. Ndoe teenn le dewje mbonje naa banya ang ddem bula goto ddem. ¹⁹ A mare Jiipije ke Aji eeje teenn. Dede a bbo deeje sem ke tar a, to tar lede ta ddee noi te mba kunda tar dom te. ²⁰ Wase dede neenn bbo dooje majang lem ndo te ke maw ne no sariya te le a, maji kare n-paje. ²¹ Kare teenn le mar horo nje-gangeje sariya te muru ekii mpa na: <Da ta gange sariya dom te woju do nje-yoje ke munda mem to da kinje.> Mba tar ke kara baa neenn le njaa n-ddee ne sem sariya te nose te bbokone neenn.>

²² Pelikese gere tar do ddew te ke siki ke Ebbe-dewje toju le ke maje ngaa noru ndo sariya le ke kete. N-pa na: «Ndo ke Lijiyase ke to toku mbayje le mbambaje ddee bba ma gange sariya lese le.» ²³ Nunn ndu nare toku-mbay le mbambaje kare n-ngem Pol key kula te, a ta ninya ddew nare n-dda mare neje ke mee ndiki ddem ninya ddew nare nje ke laa ddee umaeye ddem.

Pol aw no Pelikese de ke Durusile te

²⁴ Dda ndo ngaji goe te a, Pelikese de ke dene laa Durusile ke to Jiipi n-ddeeje. Pelikese le ula bbar Pol ngaa dooje tar ke naw n-toju do kunn me te kare te Kiriste Jeju. ²⁵ Kare te ke Pol aw pa tar kula-dda te ke gate gate, tar to bbo ke daro te, ke tar sariya ke aw ddee a, bbeel

dda Pelikese ngaa pa na: «Ase baann, otu ngaa. Mare ndo ngaa bba ma bbari.» ²⁶ Nare Pol ddee ton saa tam taar taar, mba neje to Pol a kare ne nare. ²⁷ Bbal joo nday a, Porusiyusu Pesutusu on toku-mbay turu Pelikese te. A Pelikese le ndiki ddee maji kem Jiipije te are ninya Pol key-kula te.

25

Pol oru naji laa no toku-mbay Pesutusu te

¹ Pesutusu tee nange te ke non doe ngaa ndo muta goe te a, nin Sejare le naw Jurusalam. ² Toku nje-poloje Lubba, ke toku dewje le Jiipije awje noe te aw sekeje Pol. N-dujeje nya kare ³ n-dda ke de me-maji ta nare n-tel ke Pol Jurusalam. Daw n-ddaje baann ta kiya baan ddew-bô tolje Pol. ⁴ A Pesutusu pa na: «Key-kula ke Sejare a dila Pol te. Ema njaa kara mbor ang a ma tel Sejare to. ⁵ Maji kare mare dewje ke kemde oru ke eeje horose te ddeeje ingamje are jaw Sejare, a bbo dooje mare ne ke to ke dogole ang do Pol te a, n-sekeje Pol le.»

⁶ Pesutusu dda ndo jijoo wase ndo doku baa rode te ngaa goe te a, n-tel Sejare. Lo are a, naw nisi lo gange sariya te ngaa nunn ndu kare n-ddee ke Pol. ⁷ Toke Pol le tee a, Jiipije ke inje Jurusalam ddeeje gukuje doe ngaa undaje tarje ke ngeng ngeng doe te. A ne ke a kase ta toju to tarje ke dunda doe te le to tarje ke tokoro goto. ⁸ A Pol oru naji laa na: «M-dda ne ke majang ke mbete ndu le Jiipije ang ddem, key-polo-Lubba ang ddem, ke toku mbayje ke Rom ang ddem.» ⁹ Pesutusu ndiki ta ddee maji kem Jiipije te, yeenn a, n-duju Pol na: «E-ndiki tel Jurusalam kare n-gange sariya lei nom te wa?» ¹⁰ A Pol pa na: «Lo ke neenn kara to lo gange sariya le toku mbayje ke Rom a mar te neenn, are lo ke neenn njaa da gange sariya lem ke te. Moo mare ne ke maji ang ke m-dda ke Jiipije ang are ei njaa kara e-gere ke maje. ¹¹ A bbo mare tar uwam wase m-dda mare ne ke maji ang ke ase gange sariya yo dom te a, m-mbete ta koy ang. A bbo tarje ke dunda dom te neenn

to ngem baa a, dew kara ee ke ddew ta kiyam me jide te ang. Ma kaw ke tar le nɔ tɔku mbayje te ke Rɔm.» ¹² Pesutusu pa tar ke nje-kareje ndeje ngaa goe te a, pa are Pɔl na: «E-ndiki ta kaw ke tar lei nɔ tɔku mbayje ke Rɔm te mban are a kaw nɔe te.»

Pɔl aw nɔ Agiripa te

¹³ Dda ndɔ ngaji goe te a, tɔku-mbay Agiripa de ke kɔnanne Berenise n̄-ddeeje Sejare ngaa dawje ta dda lapiya Pesutusu. ¹⁴ Toke daw n̄-ddaje ndɔ keteenn ngaji le a, Pesutusu ɔru gel tar ke dɔ Pɔl le are tɔku-mbay Agiripa le na: «Mare dingaw ke Pelikese inyae key-kula te ee neenn. ¹⁵ Kare te ke maw Jurusalam a, tɔku nje-poloje Lubba, ke tɔkuje le Jiipije sekeje tam te ngaa dujuje kare m-gange sariya dɔe te. ¹⁶ A milade te na: «Dewje ke Rɔm aw gangeje sariya dɔ dew te baa baann ang. Maji kare nɔru naji laa kem dewje te ke undaje tar dɔe te le bba da gange sariya dɔe te.» ¹⁷ Kare te ke ema jee ke de n̄-ddee Sejare neenn a, m-ngebbe ang. Lo-kare njaa maw misi lo gange sariya te ngaa munn ndu kare n̄-ddee ke dingaw le neenn. ¹⁸ Nje-tarje laa le ddeeje a, ne ke maji ang ke meje to n̄-dda bba dundaje ne tar dɔe te le moo ang. ¹⁹ Bbaye njaa to tar ke n̄-maynje naa wɔju dɔ ddew ke ta polo ne Lubba lede njaa, ke dɔ mare dingaw te ke ria na Jeju ke oy mban, a Pɔl aw pa na nisi kem baa. ²⁰ A m-gere ne ke ma dda wɔju dɔ tar neenn ang. Yeenn a, m-pa mare kare bbo n̄-ndiki a, naw Jurusalam bba ta n̄-gange sariya dɔ tar te laa le. ²¹ A Pɔl le ndiki ta kaw ke tar laa le nɔ tɔku mbayje te ke Rɔm. Yeenn bba munn ndu kare n̄-ngeme ndereng ta mulae nɔ tɔku mbayje te ke Rɔm le.» ²² Agiripa pa are Pesutusu na: «Ema njaa kara m-ndiki nya ta koo tar ke ta dingaw te neenn.» Pesutusu le pa na: «Bara njaa a, a koo tar ke tae te.»

²³ Lo-kare a, Agiripa de ke Berenise n̄-ddeeje ke dewje gode te toke banya, ke tɔku-mbayje le mbambaje, ke tɔku dewje ke me bbe te dawje lo gange sariya te. Pesutusu unn ndu are n̄-ddee ke Pɔl. ²⁴ Yeenn a, Pesutusu unn kutu pa tar na:

«Mbay Agiripa, sese tɔyn ke eeje ke je neenn ooje dingaw neenn. Dewje ke toje to Jiipije tɔyn ddeeje oomje ke tar laa. Jiipije ke Jurusalam ddem nje ke neenn ddem aw uruje ekii na nase yo. ²⁵ Ema, moo mare ne ke n̄-dda ke a ase yo ang. A ne njaa n̄-duju ta koo tɔku mbayje ke Rɔm. Yeenn a, munn ndu ta kulae nɔ tɔku mbayje te ke Rɔm. ²⁶ A minga mare ne kara ke ma dda dɔe te me maketuru te kula ne kare tɔku mbayje ke Rɔm le ang. Mba yeenn a m-ddee saa nɔse te tɔyn, uta tɔyn, nɔ ei tɔku-mbay Agiripa te ta kisa me tar laa le. Goe te a, ma gere ne ke ma dda maketuru te kare tɔku mbayje ke Rɔm. ²⁷ Mba ke keje te lem, kula dew Rɔm a pa gel ne ke dunda ne tar dɔe te ang to kula mbe.»

26

Pɔl ɔru naji laa nɔ Agiripa te

¹ Agiripa pa are Pɔl na: «Jari ddew kare ɔru naji lei.» Pɔl ula jia ngaa ɔru naji laa na: ² «Tɔku mbayje Agiripa, rɔm neelem bbokone nya ta kɔru naji lem nɔi te wɔju dɔ tarje tɔyn ke Jiipije undaje dɔm te. ³ Mba e-gere ne-ji-bbeje le Jiipije tɔyn maji ddem, e-gere neje tɔyn ke daw n̄-maynje naa tar dɔe te ddem. Yeenn a, m-duji kare ore wuri oo tar lem.

⁴ «Jiipije tɔyn gereje pa-nja lem ke kasem baa. N-gereje kisi lem horo dewje te ke bbe lem, ke kisi lem Jurusalam. ⁵ N-gereje lew baa. Toke n̄-ndikije a, da kaseje ta pa kari to, m-to kara le dewje ke uwaje tar le Lubba ngeng nya ke toje to parijiyenje. ⁶ A bbasine, n̄-sekemje mba munda mem dɔ ndu Lubba te ke unn are kajeje. ⁷ Gel-dewje leje ke dɔku gire joo undaje mede to ne ke Lubba unn ndue ta dda a ddee ne ke tɔkɔrɔ. Yeenn bba daw n̄-poloje Lubba til, ke kare ke me ke enge ang. Tɔku mbayje, ema kara munda mem dɔ ne teenn le to. Ne ke Jiipije undaje ne tar dɔm te le ann. ⁸ See Jiipije, ooje to Lubba ase ta ndol dewje ke oyje ang mba ddi wa?

⁹ «Ema kara meje lew m-pa na to maji kare m-dda singa nya mba koo ri Jeju ke Najarete neenn mbim te ang. ¹⁰ M-dda neenn Jurusalam. Tɔku nje-poloje

Lubba aremje ddew are ema ke da-ròm njaa mungu nje-me-kunnje nya key-kula te ngaa bbo da ta tōlde a, m-ndiki te tō. ¹¹ Maw mande key-mbōn naa te lede ke ndō ndō maw mula kemde ndoo. Maw muwade ke singa mare n̂-tajije ri Jeju. Bbo wungu om boy a, m-ndole gode ndereng dō bbe te ke ddang.»

Pōl tel ōru gel bbar ke Ebbe-dewje bbare are Agiripa

¹² «Mare ndō tōku nje-poloje Lubba aremje ddew kare maw Damase ke ride maw muwa nje-me-kunnje. ¹³ Tōku mbayje, mee ddew-bō maw maw ngaa kare ar danna a, moo mare lo-kare in darâ uru dōm te ke nje-buwa lo-kawje lem. Lo-kare le uta ndoko le kare. ¹⁴ Toke jeje tōyn n̂-tee joso nangê a, moo mare ndu dew pa tar arem ke tar arameyen na: «Sōl! Sōl! Mba ddi bba e-dda sem singa wa? A to ngeng sei nya ta dda singa toke da ke ebbeeje ose ke kake a, aw dda dingaw.» ¹⁵ Milae te na: «Ei na wa? Ebbe-dewje.» Ebbe-dewje pa na: «Ema Jeju a aw dda sem singa ann. ¹⁶ A in ar taar. Gel ne ke m-tee mingai ne toke be: M-tee mingai kare e-tel to nje-kula lem ddem, kare e-pa tar koo ke oom neenn are dewje ddem, ngaa ta kare ila mber neje ke ma tōji bbay. ¹⁷ Ma kōri me ji Jiipije te, ke me ji dewje te ke toje to Jiipije ang ke mulai ke rōde te. ¹⁸ Mulai rōde te kare e-teyn kemde ta ōrude lo-ndul te e-tee ke de lo-kare te. Kare ōrude ji Satan te ke on dōde e-ddee ke de rō Lubba te. Yeenn bba Lubba a kōru tar majang lede dōde te ngaa da kingaje lo horo dewje te ke ooje mede te sem ngaa majije tōyn.» »

Pōl ōru gel ne ke n̂-dda

¹⁹ «Tōku mbayje Agiripa, mba yeenn a, m-tusu ne ke in darâ ke moo toke le nijeenn le minya m-dda ne ke dang ang. ²⁰ A dewje ke Damase, ke Jurusalam a mila mber-tar neenn marede dōngōr. Goe te a, mila mbere mare dewje ke Jude te, ke dewje ke toje to Jiipije ang. M-pa marede kare n̂-turuje mede ta daaje lo ke rō Lubba te ngaa ta n̂-ddaje ne ke tōju to n̂-turuje mede mban. ²¹ Mba tar neenn le a Jiipije uwamje ne kare te ke

me ne key-polo-Lubba te ngaa n̂-sangeje ddew ta tōlemje. ²² A Lubba njaa ngemem ndereng bbokone, are nō dewje te tōyn, nje ke ten, wase nje ke bo kara m-nayn maw m-pa tar-naji laa bbay. Ne ke a ta ddee ke nje-kilaje mber-tar le Lubba, ke Moyije paje tare le njaa maw m-pa. Mila mare ne dōe te ang. ²³ N̂-paje na Kiriste a koo ndoo. Na to dōngōr dew ke a kin horo nje-yoje te ngaa na kila mber lo-kare kare Jiipije ke dewje ke toje to Jiipije ang.»

Pōl duju Agiripa kare oo mee te

²⁴ Pōl nayn aw ōru naji laa baann a, Pesutusu uru ekii na: «Pōl, e-to nje-wooy! Neje ke e-ndo nya le ilai wooy te!» ²⁵ A Pōl pa na: «Pesutusu, dew ke bo, mayn wooy ang. Tar ke tōkōrō, ke tar kem-kare a maw m-pa. ²⁶ Tōku mbayje Agiripa oo tarje neenn kete mban are ma kase pa tar neenn nōe te ke bbeel ang. M-gere to n̂-gere nejeenn tōyn, mba nejeenn le teeje lo kiyae te ang. ²⁷ Tōku mbayje Agiripa, tar ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje le e-ndiki te wa? M-gere to e-ndiki te njaa.» ²⁸ Agiripa pa are Pōl na: «Oo to a dda kare m-to nje-koo-mete ke ngōru baa be wa?» ²⁹ Pōl pa are na: «Ke bbasine neenn wase ke lew kara, ma duju Lubba kare ei ddem, esee dewje tōyn ke aw ooje tar lem bbokone neenn ddem e-ddeeje toke lem. A ta kula njamji a n̂-tō ne se ke toke be ang.» ³⁰ Tōku mbayje Agiripa ddem, tōku-mbay Pesutusu ddem, Berenise ddem, ke dewje ke isije ke de inje taar. ³¹ Dōruje rōde ke guku ngaa n̂-paje tar horode te na: «Dingaw neenn dda mare ne ke ase yo wase mare ne ke ase kilae ne key-kula te kara ang.» ³² Agiripa pa are Pesutusu na: «Bbo dingaw neenn duju ta kaw nō tōku mbayje te ke Rōm ang a, ja kinyae.»

27

Dula Pōl Rōm

¹ Toke dunn ndu kare junn tōku to jaw Itali a, dinya Pōl, ke mare dewje ke duwade me ji tōku-mbay te le mbambaje ke Rōm ke ria na Juliyusu. Dunda ri mbambaje le na « mbambaje le tōku mbayje.» ² Junn tōku to ke Adaramiti ke

a ta kaw bbeje te ke Aji ke tōku toje aw arje te ngaa jaw. Aristarke ke to dew ke Tesalonike nange te ke maseduwann aw ke je. ³ Ndo kara goe te a, n̄-tee Sidon. A Juliyusu ke aw dda Pōl maji le, inyae are naw rō nje-buwa-kuraje te laa mba kare dareje mare neje ke due. ⁴ Jin keteenn a, junn ddew ke tee giri Sipere te, mba yel aw tila kemje. ⁵ N-gange ba-kate ke to mbor Silisi, ke Pampili te ngaa n̄-tee Mira nange te ke Lisi. ⁶ Keteenn, tōku-mbay le mbambaje le oo mare tōku to ke Alekejandiri ke aw ke Itali ngaa, areje jaal.

⁷ Jaw jann jann baa ndo banya ngaji are n̄-dda to kula ddaje bba n̄-tee Kinide. A yel okuje ddew kare n̄-nday ke ddew ke junn le. Yeenn a, n̄-nday mbor Kerete te er ke Salemone. ⁸ N-dda to dda bba n̄-nday mbor do dere ba te le ngaa n̄-tee lo te ke daw n̄-bbar na « lo ke maji ke tōku toje aw arje te». Lo le to ngosi ke Laje.

⁹ A ndo nday nya ngaa are nja do maann te to ne-bbeel nya, mba ndo mbete nekusa ke do neyn te nday mban*. Yeenn a, Pōl ndeje nje-yelje tōku to le na: ¹⁰ «Ngakomje, moo a, lo-kaw leje neenn a maji ang. Tōku to le ddem ne-kotoje ddem a tujuje nya. Jeje njaa kara jeeje ta yo te to.» ¹¹ A, tōku-mbay le mbambaje le ndiki ta koo tar le nje-yel tōku to le, ke tar le nje-tōku to le uta ndeje le Pōl. ¹² To bbay, lo-kar le tōku tojeenn le to lo ke maji kare dew isi te neyn kul te ang. Mba yeenn a, nya le dewje ke me tōku to te le ndikije ta kotu lo teenn le. N̄-ndiki kare ddew to a, n̄-teeje Penikese, ke to lo-kar le tōku toje ke Kerete. Lo le aa lo ke dagoo ddem beer ddem er ke lo kande te le kare, ta kisi teenn kare neyn̄-kul nday dode te.

Bamburabo ula do ba-kate te

¹³ Mare yel ke ula ke singa ang in dagoo a dewje ke me tōku to te le ejeje to da kaw teeje lo te ke dundaje mede ta tee te le. Yeenn bba doruje tōku ande ke daw dila maann kare to le nja ang ngaa n̄-sangeje ddew mba kuwa kare ba ke Kerete. ¹⁴ A njange njange baa, mare bamburanbo ke dunda ria na «Erakilon» in er do dere ba

te le ingade. ¹⁵ Bamburabo le unn tōku to le ta kaw ne are ddew ke ja nar ne to le goto ngaa dinya jare to le aw ke je. ¹⁶ N-nday giri ngonn do-dere ba te ke ria na Koda. N-dda to kula ddaje bba juwa ngonn to ke n̄-to mbor tōku to te le mba kaji ne nje ke maann a ta kuwade. ¹⁷ Nje-yelje tōku to le unnje ngonn to ilaje me tōku to te le ngaa toje tōku to le ke kula. N̄-bbeelje mba kare tōku to le aw ar ke de do enangara te ke Libi. Yeenn a, dunnje mare ne ke ooy ke n̄-to tōku to te le dilaje maann ngaa dinyaje dare tōku to le aw ke de. ¹⁸ Bamburabo le yekeje ke singa nya. Yeenn bba lo are a, dunnje kutu tila ne-kotoje maann. ¹⁹ Ndo muta laa a, dede njaa dotoje ne-kulaje ke me tōku to te le ke jide n̄-tilaje maann. ²⁰ Ndo banya nya dew oo kem kare ang ddem, oo endenterendenje ang ddem. Bamburabo le aw yeke lo to bbeel nya. Jeje to ja kaji ang ngaa.

²¹ Dewje ke me tōku to te le usaje ne ang ndo banya. Yeenn ngaa Pōl ar taar no dewje te le toyn ngaa pa na: «Namdede, bbo ooje tar lem ngaa areje naynje Kerete a, neje a tujuje be ang ddem, neje a naynje be ang ddem. ²² A ke bbasine neenn, mpa marese: E-bbeelje ang, mba dew kara horose te a koy ang. Tōku to le kara baa njaa a tuju. ²³ Til te neenn, Lubba ke mto dew laa ngaa maw dda saa are mare anji laa tee ingam, ²⁴ ngaa pa arem na: «E-bbeel ang Pōl. Maji kare ar no tōku mbayje te ke Rom are gange sariya lei. Lubba a ngem dewje toyn ke eeje sei me tōku to te neenn wōju doi.» ²⁵ Yeenn a, uwaje are ngeng, nje-buwa-kuraje lem! Munda mem do Lubba te. Na dda ne ddew kara baa toke n̄-pa narem. ²⁶ Tōku to le a kaw kar ke je ta mare do-dere ba te.»

²⁷ To til doku gire so laa a bamburanbo le aw yekeje do tōku ba kate te ke Mediterane teenn. Lo aw to mōngu yenene a, nje-yelje to le ooje toke ne ke jaw n̄-tee ngosi ke nange. ²⁸ Dilaje kula ke n̄-to ande ke ooy gele te maann mba gere ne kuru laa ngaa dingaje kilometere domuta gire

* **27:9** 27.9 Ndo mbete nekusa ke do neyn te

siri. Daw ngaji ngaa n̄-telje dilaje bbay a, dingaje kilometere d̄joo gire j̄joo. ²⁹ N̄-bbeelje kare t̄oku to le unda er ang. Yeenn a, dunguje ande-nareje ke ɔɔy s̄o maänn kutu t̄oku to te le kare nja ang ngaa n̄-ndingaje kare lo are ke t̄oke. ³⁰ Kare teenn, nje-yelje t̄oku to le sangeje ddew ta tee me to te le kaynje. Dunnje ngonn to dilaje maänn ngaa dereje gusu to na ta tilaje ne ande-nareje ke ɔɔy n̄o t̄oku to te le. ³¹ Yeenn a, P̄ol pa are t̄oku-mbay le mbambaje, ke mbambaje le na: «Bbo dingawje neenn naynje me t̄oku to te neenn ang a, a kajije ang.» ³² Yeenn a, mbambaje le gangeje kulaje ke n̄-to ne ngonn to le ngaa dinyaje dare aw.

³³ Kete bba kare lo are a, P̄ol ndeje dewje t̄oyn kare usaje ne. N̄-pa na: «N̄d̄o d̄oku gire s̄o bbokone ke aw ngebbeje kare d̄o maann to ddekeke ngaa usaje ne ang. ³⁴ Yeenn a, m-dujuse kare usaje ne mba kisi ne ke tebbe. M-pa marese bbay to ben d̄o mare dew kara horose te a koso nangê ang.» ³⁵ Go tarje teenn a, nunn mapa, nare wooyo Lubba kem dewje te t̄oyn, n̄-tete ngaa nunn kutu kusa. ³⁶ Yeenn ngaa dewje t̄oyn ingaje singa ngaa usaje ne t̄o. ³⁷ K̄orje t̄oyn ke jisi me t̄oku to te le to k̄or joo ke d̄osiri gire misan. ³⁸ Goe te ke jusa ne jare meje ndann a, n̄-tila bb̄ol beleje maänn jare t̄oku to le ɔle.

Dewje ke me t̄oku to te t̄oyn teeje ta yo te

³⁹ Toke lo are a, nje-yelje to le ooje d̄o nange a gereje ang. Dooje ta maann ke to enangara. Yeenn ngaa, n̄-ndikije ta bbo ddew to a, kaw ke t̄oku to le tae te. ⁴⁰ Mba yeenn a, n̄-tutuje kula ke n̄-to ne ande-nareje ke ɔɔy le dare osoje me maann te. Kare teenn njaa t̄o a n̄-tutuje kula neje ke aw t̄ojuje ddew t̄oku to le. Goe te a, n̄-toje kubbu n̄o t̄oku to te le kare ta yel uta ne t̄oku to le ngaa dunnje ddew er ke d̄o enangara te le. ⁴¹ Daw n̄-teeje d̄o enangara te ke tee dann maann te ke uru ngaa uwa t̄oku to le ar ne lo kara. N̄o t̄oku to le ande me enangara te are ddew ke na ngese ne goto. Maann lenge ngaa unda kutu to le ke singa are

tete. ⁴² Mbambaje ndikije ta t̄olje dewje ke duwade le na kare mare kara ale maann tee ayn. ⁴³ A t̄oku-mbay le mbambaje le ndiki ta kaji P̄ol are n̄okude ddew kare n̄-ddaje ne toke baann. Nare ddew dewje ke gereje maann kare gaynje maänn d̄onḡor ta aleje teeje ddaka. ⁴⁴ Kese dewje a naaje kare kakeje te, ke gaji t̄oku to ke guru le mba k̄oru gode. N-dda toke baann ngaa jeje t̄oyn n̄-tee ddaka ke r̄o ke maji.

28

P̄ol tee d̄o dere ba te ke Malte

¹ Go yo te ke n̄-tee tae te bba n̄-pa dareje na ri d̄o dere ba le to Malte. ² Nje-bbeje le taaje ke maje nya. N̄-yelje t̄oku puru ngaa n̄-bbarje dare n̄-ndibbi mba ndi unn kutu ta kere are kul ɔn nya. ³ P̄ol oto ngann ngew ungu puro. A li tee me te mba puru le ɔbbe ngaa n̄-ton ji P̄ol n̄-tinya te. ⁴ Toke nje-bbeje le ooje li ke naa ji P̄ol te le a, n̄-paje tar horo naa te na: «A du ang dingaw neenn to nje-t̄ol dewje. Maann a ta kuwae bba tee tae te. A ne ke gate gate a kinyae kare n̄-nayn kem ang.» ⁵ P̄ol tusu li le are oso puro. A ne kara njaa dda P̄ol ang. ⁶ Nje-bbeje le aw ngebbeje ta koo r̄oe ke a ti wase koso ke na koso wate koy. A n̄-gebbeje pin dooje mare ne kara ke dda P̄ol ang. Yeenn a, n̄-telje n̄-turuje ndude na: «N̄-to mare lubba.»

⁷ Nḡosi baa keteenn, lo le mare t̄oku dew ke d̄o dere ba te le ke ria na Pubiliyusu ee teenn. Nuwaje ke r̄oe te ke maje ngaa n̄-to r̄oe te nd̄o muta. ⁸ B̄o Pubiliyusuje le to tuwa r̄o-t̄o te. R̄oe tunga nya ddem n̄-ndenge mese ddem. P̄ol aw ooe, duju Lubba d̄oe te, ila jia d̄oe te ngaa naji. ⁹ Goe te a, mare nje-bbeje ke Malte ke r̄ode tode ddee ooje ngaa r̄ode ddee maji t̄o.

¹⁰ Nje-bbeje le waljeje nya ngaa kare te ke ja ta kunn t̄oku to a, dareje neje ke a kumaje ddew-b̄o.

P̄ol tee R̄om

¹¹ Go neyn muta te ke n̄-dda a, junn t̄oku to ke in Alekejandiri. Ri t̄oku to te le na «lubbaje ke toje to ndungaje». T̄oku to le ar teenn kare neyn kul nday bba ta k̄otu. ¹² N-tee Sirakusu a, n̄-dda nd̄o muta. ¹³ Jin

teenn a, juwa kare mbal n̄-tee Rejiyo. Lo are a, yel ke dagoo ula nya ngaa ndo joo a, n̄-tee Pujol. ¹⁴ Jinga mare ngakonje me bbe teenn ngaa n̄-dujuje kare n̄-dda ndo siri rōde te. N-dda toke baann bann a jaw ne Rōm. ¹⁵ Ngakonje ke Rōm ooje tar leje ngaa tilaje kemje ndereng ingajeje lo ne-labbe te ke Apiyusu, ke bbe ke to key-to-mbaje te ke muta. Toke Pōl oode a, are wooyo Lubba ngaa tel inga singa. ¹⁶ Toke n̄-tee Rōm a, dare ddew Pōl kare uwa key laa dang. Dunn mare mbamba kara kare ngeme.

Pōl pa tar le Lubba bbe te ke Rōm

¹⁷ Ndo muta goe te a, Pōl bbar tōku dewje le Jiipije ke isije me bbe te ke Rōm ta key te laa. Toke n̄-mbōnje naa a, n̄-pa narede na: «Ngakonje, m-dda mare ne ke maji ang ke dewje leje ang ddem m-mbete ne-ji-bbe le kajeje ang ddem. A duwam Jurusalam ngaa dinyam me ji dewje te ke Rōm. ¹⁸ Go tar te ke nje ke Rōm dujumje ooje tōyn a, n̄-ndikije ta kinyamje mba dooje mare tar dōm te ke a kase kare n̄-tōlumje ne ang. ¹⁹ A Jiipije mbeteje. Mba yeenn a, m-duju ta ddee ke tar lem nō tōku mbayje te ke Rōm, bbo to tar a m-ndiki ta kunda dō dewje te ke bbē lem te. ²⁰ Wōju dō tar neenn njaa m-duju ta koose, ta tōn ke se tam. Ma kerese ang, n̄-tōm ke kula njamjije neenn wōju dō tar ne ke dewje ke Ijarayel undaje mede dōe te.» ²¹ Dilaeje te na: «Jinga mare maketuru ke in nange Jude te dōi te ang ddem, mare ngakonje kara ddee pa tar dōi te areje ang ddem wase pa tar lei maji ang areje ang ddem. ²² A jaw n̄-duji kare ei njaa ōru gel ne ke aw eje areje, mba n̄-gere to loje te tōyn dewje aw mbeteje kuwa-dō-naa ke ee me te neenn to mbete dōrō.»

²³ Dojuje ndo dareje ngaa ndōe le ase a, n̄-ddeeje toke banya dingaeje lo toe te. Ke endōō ndereng lo-kul Pōl pa tar arede. N̄-pa tar kōn̄-bbe le Lubba narede. Nunn tar ndu le Mōyiji, ke tar le nje-kilaje mber-tar le Lubba n̄-pa ne tar le Jeju kare n̄-ndikije te. ²⁴ Mareje ndikije te saa, a mareje mbeteje. ²⁵ Horode te tar lede aw naa te

ang ngaa kare te ke da ta kotuje a, Pōl pa tar kara na: «Tar ke Ndil-me-nda pa are kajeje ddew te le Nje-kila mber-tar le Lubba Ijayi neenn to tar ke tōkōrō. Ndil-me-nda pa na:

²⁶ <Aw inga dewje neenn

e-pa arede e-pa na:

a kooje tar ke maje,

a a gereje kande tar le ang,

a kooje loo ke maje,

a a kooje ne ang.

²⁷ Mba me dewje le ketere,

dutuje mbide,

n̄-bbirije kemde

baann bba ta kare kemde oo lo ang ddem,

ta kare mbide oo tar ang ddem,

ta gere ne ang ddem

mba n̄-ndikije ta telje rōm te kare majide

ang.> *»

²⁸ Pōl pa arede bbay na: «Maji kare e-gereje. Lubba ula ke tar kaji neenn are dewje ke toje to Jiipije ang. Dede da ndikije tar te le.»

²⁹ [Go tar te ke Pōl pa le a, Jiipije maynje naa tar ōtuje ne.] ³⁰ Pōl dda bbal joo kakara key te ke nuka ke nare laa njaa. Naw taa dewje tōyn ke ddeeje aw ooeje ke rōe. ³¹ N̄-tōju tar kōn̄-bbe le Lubba ngaa n̄-tōju ne dō Ebbe-dewje Jeju Kiriste te ke bbeel ang. Mare dew ōke ddew ang.

* 28:27 28.27 Ejayi 6.9-10

Dongor maketuru ke Pól dda are Timote

1 Timote

1Ti

Tar do maketuru te le Timote

Nje-dda maketuru neenn to Pól. N-dda maketuru le horo bbal 64 ke 66 go ddee te le Jeju do nange te. Nula ke maketuru le nare Timote.

Timote le boeje to gereke, a koenje to jiipi. Koenje le unn mee are Jeju. Timote to nje-nja go Pól te. Pól ulae mare loje te nya. Nulae Tesalonike, ke Korente. Ansiyenje ke Egilisi te unneje to kara le dewje ke eeje do mboñ-naa te le nje-me-kunnje.

Pól dda maketuru le mba nje-me-kunnje naynje aw moseje gol mboñ-naa lede bbay. A mare nje-me-kunnje aw tojuje neje ke tokoro ang. Naw nare ndejeje nje-me-kunnje, ke nje ke isije do mboñ-naa te le nje-me-kunnje le.

Ndejeje laa le toke be: Tar ngem ne-toju ke tokoro. Tar nayn ddew tarje te ke me maketuru te le Lubba. Tar dda kula ke ndo toyn waju do Tar ke maji. Tar duju Lubba naa te. Tar mose gol Egilisi, ke tar mbere dewje ke maji kare isije do Egilisi te.

Tar lapiya le Pól

¹ Ema Pól ke Lubba ke Nje-dekajije, ke Jeju Kiriste ke jundaje meje doe te a daremje ddew kare m-to nje-kayn-kula le Jeju Kiriste, m-dda maketuru neenn mari.

² M-dda maketuru neenn mari ei Timote ke e-to ngonnum ke tokoro, mba oo mei te ke Kiriste. Maji kare Lubba ke Bo, de ke Jeju Kiriste ke to Ebbejeje ñ-ddaje sei me-maji, dooje kem-to-ndoo lei ngaa darije me-wul-lom.

Tar ke waju do ne-toju ke to ke dogole ang

³ Maji kare e-nayn bbe te ke Epeje ddew kara baa ke ndu ke munn mari kare te ke maw ne ke Maseduwane. Me bbe te ke Epeje le, mare dewje aw tojuje ne ke

dogole ang. Maji kare ta e-gangede ddewe te. ⁴ E-pa are nje-ne-tojuje ke ke dogole ang le are doru keje lede do gel neje te ke lew ke to ke ddewe ang, ke tar koru gel kadede ke ngal nya ngaa koen goto. Nejeenn aw ddeeje ke mayn naa tar baa bbo dda me-kara ke ne ke Lubba mose waju doje ang. Dew a gere ne ke Lubba mose le ddew me-kunn te. ⁵ Ne ke maw m-sange ddew ndu te ke munn neenn to kare e-ndikije naa ke me ke nda, kare eeje ke keje ke maji, kare ooje mese te tokoro ke Lubba. ⁶ Mare dewje ke inyaje ddew nejeenn le ndeemje ddew ngaa aw undaje bula baa. ⁷ N-ddaje røde to nje-tojuje ndu le Lubba ke are Moyije, a ñ-gereje gel tar ke daw ñ-paje le ang. Tar ke darje doe te le kara ñ-gereje gele ang ddem.

⁸ N-gere to ndu to ne ke maji toke dew dda kula ke turu ndu le. ⁹ N-gereje to dew ke gate gate a ndu to waju doe ang. A ndu to waju do nje ke mbeteje ndu, nje-do-ketereje, ke nje ke mbeteje Lubba, nje-ne-ddaje ke maji ang, ke nje ke bbelje Lubba ang ddem bbelje ne le Lubba ang ddem, nje-tolje bodede wase kondede, ke nje-tolje ngamaredeje, ¹⁰ nje-ddaje lo-to majang, ke dingawje ke aw ddaje lo-to ke dingaw maredeje, ke nje-labbeje dewje to bbereje, ke nje-ngemje, ke nje ke aw undaje-yo baa wase dewje ke ddaje ne toyn ke to dang ke ne-toju ke tokoro. ¹¹ Ne-toju ke tokoro le to me Tar te ke Maji ke areje ddew ta kare ñ-gereje Lubba ke ase kare dewje osuje gaje. Lubba ke ndiki ta kare jisije maji le njaa inya Tar ke maji le me jim te.

Tar wooyo le Pól

¹² Mare wooyo nya Ebbejeje Jeju Kiriste ke arem singa: Noom to mare dew ke na kase ta kunda mee doe te ngaa ñ-bbareme kula te laa. ¹³ A ema ke lew m-to nje-tuju ria, nje-dda singa ke dewje laa, nje-dda saa ddo. Lubba oo kem-to-ndoo lem, mbata kete moo mem te saa ang are m-gere dom ne te ke m-dda le ang. ¹⁴ Ebbejeje Lubba dda sem me-maji ke bo nya. Nare moo mem te ngaa nare m-ndiki ngamaremje ddew me-kara te ke m-dda ke Jeju Kiriste.

¹⁵ Tar neenn to tar ke tɔkɔrɔ, maji kare dewje tɔyn taaje tar neenn ngemje mede te: Jezu kiriste ddee dɔ nange te mba kaji nje-ddaje majang. Ma njaa m-to dew ke dda majang uta kese dewje tɔyn. ¹⁶ A bbo Lubba oo kem-to-ndoo lem a, n̂-ndiki ta toju to n̂-to wure wɔju dɔm, ema ke m-to dew ke dda majang uta kese dewje tɔyn le. N-dda baann mba kare dewje ke a ta kooje mede te saa ta kinga ne tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ oomje to ne-kɔju mare. ¹⁷ Ase kare dewje tɔyn ndɔyje ri Lubba ngaa ɔsuje gaji Lubba ke bbal ke bbal! Lubba ke nje-kisi ke ndɔ ke ndɔ, Lubba ke kem dew ooe ang, Lubba ke kara baa, Amem.

¹⁸ Ngonnum Timote, ndu ke maw minya me jii te neenn to ddew kara baa ke tar ke *nje-kilaje-mber-tar le Lubba paje wɔju dɔi lew. Maji kare tarje neenn ari singa are e-dda ne dɔ ke maji, ¹⁹ ddew kunda mei dɔ Lubba te, ke ddew ngem keje ke maji te. Mare dewje ke ooje mede te mban ngaa eeje ke keje ke maji le telje inyaje keje ke maji le ngaa dosoje ddew me-kunn te lede. ²⁰ Imene de ke Alekejandere deeje horo dewje teenn le. Minyade me ji Esu te kare ta n̂-ndoje ta tel taji Lubba ang ngaa.*

2

Ndeje wɔju dɔ duju Lubba

¹ Yeenn a, ne ke m-ndejese ta kare e-ddaje dɔngɔr a to kare dewje dujuje ne ji Lubba te, paje tar ke Lubba, ddaje rɔde to ndoo nɔ Lubba te ngaa telje ke wooyo are Lubba wɔju dɔ dewje tɔyn. ² Maji kare e-dujuje Lubba wɔju dɔ tɔku-mbayje, ke nje-kɔn̂-bbeje. Baann bba ja kisije ddekeke, ja kisije ke me-wul-lɔm ddew bbel Lubba te ddem ta wal Lubba ddem. ³ Yeenn a to ne ke kura ngaa maji nya kem Lubba te ke Nje-kajije, ⁴ Lubba ke ndiki kare dewje tɔyn ingaje kaji ddem, ndiki kare dewje tɔyn gereje ne ke tɔkɔrɔ ddem. ⁵ Mba Lubba kara baa, *nje-gɔl tar horo Lubba te ke dewje kara baa tɔ. N-to dew, Jezu-Kiriste, ⁶ ke unn rɔe uka ne dɔ dewje tɔyn.

* **1:20** Kilade ddaka

Kare ase a, Kiriste pa tar naji le toke baann. ⁷ Mba yeenn a, Lubba undam to nje-kila mber, ke nje-kayn-kula kare m-toju tar me-kunn, ke tar ke tɔkɔrɔ dewje ke toje to Jiipije ang. Tar ke tɔkɔrɔ a maw pa neenn bbo maw mere ngem ang.

⁸ Yeenn a, m-ndiki ta kare dingawje dujuje Lubba ke lo tɔyn, dulaje jide ke darâ ke me ke nda kayn, ke wungu ang ddem ke mayn̂-tar ang ddem.

⁹ Ddew kara baa, m-ndiki kare deneje ulaje kubbu ke maje, dulaje kubbu dare kem dewje to ke dɔde te ang, n̂-ddaje mande ke boro ang: N-ddaje dɔde ke dɔgɔle, dulaje ne-mandeje ke n̂-dda ke ande ang wase mere wase kubbu ke nare ngeng nya ang. ¹⁰ A maji kare kulaje ke maji a deneje ulaje to kubbu. Ne ke baann a ase kare deneje ke unnje ndude ta bbel Lubba ddaje. ¹¹ Kare ne-toju a, maji kare deneje isije ddekeke ngaa ta dooje tar. ¹² Mare ddew dene ta kare toju ne wase ɔn dɔ dingaw ang. Maji kare dene utu tae. ¹³ Mba Adam a Lubba ddae dɔngɔr bba goe te a n̂-dda Ebe. ¹⁴ Adam a are Esu ere ang. A dene a inya are Esu ere ngaa oso me majang te. ¹⁵ A Lubba a kaji dene ddew kaju ngonnn te, toke noo mee te ke Lubba, toke n̂-ndiki dewje, toke n̂-ngem rɔe ngaa n̂-dda rɔe ngaji.

3

Dewje ke aw ngemje Egilise

¹ Tar neenn to tar ke tɔkɔrɔ. Toke bbo mare dew ndiki ta ddee to nje-kula le Lubba a, to kula ke maji nya njaa a n̂-ndiki ta dda. ² Baann a, maji kare n̂-to dew ke tar to dɔe te ang, n̂-to nje-dene ke kara, n̂-to dew ke ngem rɔe, n̂-to dew ke gere dɔ jia, n̂-to dew ke dda ne ke ddewe, dew ke gere ngem nje-mbaje, dew ke gere ta toju ne. ³ Maji kare n̂-to bbere le koto ang, n̂-to nje-kunda dew ang, n̂-to dew ke wul pee, n̂-to dew ke ndiki kɔl ang, n̂-to dew ke ndiki nare nya ang. ⁴ Maji kare n̂-to dew ke gere ta toju ddew ke maji nje ke me key te laa, n̂-to dew ke dda are nganne

ooje tae ngaa bbeleje. ⁵ A bbo dew gere ta kon do nje ke me key te laa ang a, na ngem Egilise toke baann wa? ⁶ Maji kare nje-kula le lubba to dew ke oo mee te ke Jeju goe ew bba. Baann ang a, na koo roe bo nya ngaa Lubba a gange sariya doe te ddew kara baa toke n-gange sariya do Esu te. ⁷ Maji kare dewje ke toje to nje-me-kunnje ang paje tar laa maji. Baann bba na koso me bande te le Esu kare ta ro-kul ddae ang.

Tar le diyakereje

⁸ Ddew kara baa, maji kare diyakereje toje to dewje ke ulaje gel rode naa te ang, dewje ke ndude joo ang, n-toje to nje-kayje koto nya ang, maji kare n-toje dewje ke aw sangeje ta kinga nare-bukuru ang. ⁹ Maji kare n-ngemje tar me-kunn ke Lubba tee ne ke ddaka le ke keje ke maji. ¹⁰ Maji kare n-nade doo kete bba ngaa goe te bbo mare tar to dode te ang a, da kaseje ta ddaje kula le.

¹¹ Maji kare dene njeeje kara ulaje gel rode naa te ang, n-toje to nje-naneje ang, n-ngemje rode. N-to deneje ke toje gate gate ddew neje te toyn. ¹² Maji kare diyakereje le toje to nje-deneje ke kara. Maji kare n-gereje ta toju ddew ke maji ngannde, ke dewje toyn ke me key te lede. ¹³ Mba diyakereje ke aw ddaje kula lede ke maje a kingaje piti ta dewje te toyn ngaa da paje tar me-kunn lede ke to ke do Jeju te ke bbel ang.

Ne-gere ke iya roe

¹⁴ Kare te ke maw m-dda ne maketuru mari neenn, munda mem ta kaw kingai mbor ang baa. ¹⁵ A bbo m-ddee ke toke ang a, ndejeje ke mari neenn a kari ddew kare e-gere ddew ke a nja ne horo dewje te le Lubba. Dewje le Lubba le to Egilise le Lubba ke Nje-kisi kem baa. Nje-me-kunnje le toje to nje-kuwaje tar ke tokoro kare ngeng. ¹⁶ Tokoro njaa, tar me-kunn ke iya roe ngaa n-tee ne ke ddaka le to ne ke ngeng nya. Tare le toke be:

Kiriste unn da ro dew,
Ndil me-nda pa tar naji laa na n-to gate
gate,
anjije ooeje,

dewje pa tar laa horo dewje te ke toje to
jiipije ang,
dewje ke do nange te unnje mede are,
Lubba unne aw saa lo piti te laa darâ.

4

Ne toyn ke Lubba dda maji to maji doru

¹ Ndil-me-nda pa tokoro na, ddotu ndoje a, mare dewje a kinyaje ddew me-kunn mba naynje go ndilje te ke nje-ngemje ngaa da kunnje go ne-toju le umaje. ² Dewjeenn le ndemje ddew woju do tar le nje-ngemje. Nje-ngemje le ndil ne-gere lede oy toke mare le kake ke tebbe ke puru wae. ³ Nje-ngemje le tojuje ne na: taa-naa wase kusa mare ne-kusaje to kula ke maji ang. A Lubba dda ne-kusajeenn mba nje-me-kunnje ke gereje ne-toju ke tokoro. Maji kare dareje wooyo Lubba mban a dusaje. ⁴ Mba neje toyn ke Lubba dda maji to maji doru. Ne ke ta mbete me te goto toke dew usa ke wooyo. ⁵ Mba tar le Lubba, ke duju Lubba leje ddaje are nekusa le tel nekusa ke maji kem Lubba te.

Nje-kula le Lubba ke tokoro

⁶ Toke e-toju neje ke m-pa mari neenn nje-me-kunnje a, a to nje-kula le Kiriste ke tokoro. Baann bba, a toju to e-to dew ke tar le Lubba ande ddew ne-toju te ke tokoro ke e-ndo ke ro-nel. ⁷ Maji kare embete esu ngemje ke dewje aw oruje ke to dang ke ne-toju le nje-me-kunnje. E-sange ddew ta to gate gate kem Lubba te. ⁸ Ndam toke kayn-ngoru to ne ke dda maji ke da-ro dew. A kunn ro kare Lubba to ne ke dda maji ke dew ddew neje te nya. Ddew kunn ro kare Lubba te, dew a kase kinga tebbe ke to ke ndo ke ndo. ⁹ Tar neenn to tar ke tokoro, maji kare dewje toyn taaje ngemje mede te ke maje. ¹⁰ Bbo jaw jooje ndoo wase jaw n-ddaje ddo a, mba kake jundaje meje do Lubba te ke Nje-kisi kem baa. Lubba ke to Nje-kaji dewje toyn, ke uta toyn n-to Nje-kaji nje-koo-meteje. ¹¹ Neenn a, maji kare unn ndu doe te ngaa e-tojude. ¹² Maji kare dew dabbi mba kake e-to ngonnn baa ang. A maji kare nje-koo-meteje ooije to ne-koju mare ddew tar te ke tai te, ddew kula dda

te, ddew ndiki te ke e-ndiki dewje, ddew mei te ke unn are Jeju, ke ddew roi te ke aw e-ngem ke maje. ¹³ E-tura maketuru nya are dewje lo mboñ-naa te e-ngina ne ndo ddee lem. Arede ndeje ngaa e-tojude ne. ¹⁴ Lubba ari ne-kare baa. E-dda ngar ke ne-kare baa le ang. Lubba ari ne-kare baa le go tarje te ke nje-kilaje mber-tar le Lubba paje ngaa ansiyenje mboñje naa ilaje jide doi te. ¹⁵ Neenn a, maji kare unda mei doe te. Maji kare unn roi ila kula te lei. Yeenn bba dewje toyn a kooje to kula lei aw ke kete kete. ¹⁶ E-ngem roi ke maje, unda kemi do ne-toju te lei. E-nayn ddewe te ke ndo toyn, mba bbo e-dda toke baann a, ei njaa a kaji roi ddem a kaji dewje ke aw ooje tar lei ddem.

5

Are ndeje nje-me-kunnje toyn

¹ Maji kare e-ndeje dingaw ke bbuka toke le boije njaa bbo e-ndange ang. E-ndeje basanje toke le ngakoinje. ² Maji kare e-ndeje kodeneje toke le koinjedede. E-ndeje deneje ke naynje ke singade bbay ke me-nda kayn ddew kara baa toke ngakonani.

Tar woju do dene-ndubbaje

³ E-wal dene-ndubbaje ke isije ke karede. ⁴ A bbo mare dene-ndubba ee ke nganne wase ngannkae a, dongor ne ke ta dda a to kare n-tojuje kula me-kunn lede horo nujuje te ngaa n-telje ke ne ke nje-kujudeje ngem ne de darede guku. Lubba ndiki ne ke baann nya. ⁵ Dene-ndubba ke isi ke kare baa ngaa nje kaa lo ke doe te goto, unda mee ke do Lubba te. New ta dda roe to ndoo ro Lubba te ang, n-duju ne ji Lubba te til, ke kare. ⁶ A dene-ndubba ke unn roe mba ro-nel ke nange neenn isi kem baa ddew da-ro te, a ddew ndil te noy mban. ⁷ Mare ne ke ta kare e-ndejede woju doe mba kare tar to dode te ang a neenn. ⁸ Toke mare nje-me-kunn aa lo ke do nje-nujuje te laa ang, uta toyn bbo naa lo ke do dewje te ke me key te laa ang a, ninya me-kunn laa, ngaa n-maji ang nuta dew ke oo mee te ang.

⁹ Dene-ndubba ke to nje-ngaw ke kara ke bbale uta bbal do-misan bba ta e-dda ria horo mareje te. ¹⁰ Maji kare ria bbar woju do kula-ddaje ke maji: Maji kare n-to dew ke ngem nganne, dew ke ngem nje-mbaje, nje-toko gol nje-me-ndaje. Maji kare n-to dew ke aa dewje ke ne wungu oso dode te oo. Maji kare n-to dew ke dda mare kulaje ke maji dang dang. ¹¹ Maji kare e-dda ri dene-ndubba ke nayn ke singae bbay horo mareje te ang. Mba ndo ke bbo ke da-ro te ddade a, da kinya go Jeju kiriste ta taa ngaw. ¹² Kula-dda ke baann toju to dinyaje ndu ke dunnje dongor le. ¹³ To bbay, mba dingaje kula ta dda ang le a, n-ndoje ta kase lo ke ta key ta key. Doe te, n-telje to nje-kundaje bula. Tar ke osode te ang kara dilaje tade te baa baa. Tar ke ase ta pa ang kara daw n-paje. ¹⁴ Yeenn a, m-ndiki kare dene-ndubbaje ke naynje ke singade bbay taaje ngaw, maji kare dujuje ngannje. N-tojuje ddew ke maji nje ke me key te lede. Baann bba nje-baanji a kingaje ddew ta nane ke je ang. ¹⁵ Mba mare dene-ndubbaje unnje go Esu ngaa n-ndemje ddew mban. ¹⁶ Toke mare dene ke oo mee te ee ke dene-ndubbaje horo nujuje te laa a, maji kare numade. Baann bba dene-ndubbaje le a toje to ne-koto ke aw oy Egilise ang. Baann bba Egilise le a kinga ddew ta kuma dene-ndubbaje ke isije ke karede.

Tar ke woju do ansiyenje ke me kula te le Lubba

¹⁷ Ase kare ansiyenje ke tojuje ddew ke maji ingaje kuka ke bo. Ke uta toyn dede ke kula pa tar le Lubba, ke kula ne-toju oyde nya. ¹⁸ Maketuru le Lubba pa na: Mange ke aw mboyn jinga waa ke to do jin te kare kande gayn. Maji kare e-to tae ang. Maketuru le pa bbay na: Ase kare nje-kula inga kuka laa. ¹⁹ Toke mare dew unda tar do mare ansiyenje te a, aa lo te ang. E-ngina ta mare dewje joo wase muta telje undaje tar doe te bbay bba ta e-ndiki te.

²⁰ A bbo dew dda majang a, e-ndange kem dewje te toyn. Baann bba kese dewje a bbelje ta dda majang.

²¹ M-duji nya kem Lubba te, ke kem Jeju Kiriste te, ke kem anjije te ke maji toyn kare e-dda ne ke turu nduje ke munn mari. Ōru kem dew ang, e-dda ke dewje toyn ddew kara baa. ²² Ila jii dō dew te kare dda kula le Lubba ke ngōru baa ang. Ula rōi me majang te le dew ang. Are mei nda kayn nō Lubba te lei. ²³ Maann dōrō a ay ang. Maji kare ay koto ke ria na ven ngaji mba wuri ke aw toi, ke rō-to ke aw jōki nya. ²⁴ Majangje le mare dewje teeje ke ddaka kem dewje te kete bba n̄-ngange sariya dōe te. A manjangje le mareje teeje ke ddaka kem dewje te dō guku baa. ²⁵ Ddew kara baa, kulaje ke maji ke mare dew aw dda, kem dewje aw ooje. Kulaje ke maji ke n̄-dda ngaa kem dewje ooje ang kara a nayn lo kiyae te ang.

6

Tar ke wōju dō bbereje

¹ Maji kare bbereje toyn ooje ebbedede to dewje ke aseje kare n̄-bbeljede. Yeenn a dda kare dewje a kaseje ta taji ne-tōje leje ang ddem ri Lubba ang ddem. ² Bbereje ke ebbedede toje to nje-kometeje, maji kare n̄-dabbejede ang mba ebbedede le to toje to ngakōnde ke me Kiriste te ngaa ebbedede le toje to dewje ke ndikide nya a daw n̄-ddaje kula ke de. Ne ke maji kare e-tōju dewje ngaa unn ndu wōju dōe a neenn.

Ndeje wōju dō nje-ne-tōjuje ke ke dōgōle ang, ke bbo ne-kinga

Tar ndiki nare

Ne ke maji kare e-tōju dewje ddem unn ndu dōe te ddem a neenn. ³ Bbo toke dew tōju neje ke ke dōgōle ang, ngaa nja ke turu ndu tarje ke maji le Ebbejeje Jeju Krist ang ddem, ke turu ndu ne-tōju wōju dō bbel Lubba ang a, ⁴ n̄-to dew ke oo rōe bo ngaa gere ne kara ang, n̄-to dew ke rō-to mayn tar ee rōe te ngaa n̄-to dew ke aw kōl wōju dō mare tarje. Neje ke baann aw ddee ke kunda-me ke naa, mayn tar, ne-taji, koo naa ke kem ke maji ang, ⁵ mayn̄-tar ke kōen goto ngaa, tar ke tōkōrō goto tade te. Dewje le ooje bbel Lubba to gusu ne-kinga lede.

⁶ Tōkōrō, kunn me kare Lubba to ne-kinga ke bo toke dew unda mee ke dō ne te ke nee ne njaa. ⁷ Mba, n̄-ddeeje ke ne kara dō nange te ang, ddew kara baa ja telje ke ne kara ang. ⁸ Yeenn a, toke jingaje ne-kusa ke taje te, ke kubbu ke rōje te a, yeenn njaa ase. ⁹ A dewje ke ndikije ta ddee to nje-ne-kingaje osoje me ne-kere te, bbo neje ke maji ang dang dang ddade are dosoje me bande te ngaa dosoje me bbo neje te ke maji ang dang dang ke aw tuju dewje ngaa aw unda dewje ta yo te. ¹⁰ Mba bbo nare a to gel neje te ke maji ang toyn. Mare dewje ke isije ke bbo nare inyaje ddew ko-me-te lede ddew ew. Yeenn a, dede njaa n̄-darje dōde ne-wunguje te dang dang.

E-dda dō ke maji wōju dō mei ke unn

¹¹ A ei dew le Lubba, e-mbete nejeenn ddew ew, ngaa e-sange ddew ta to gate gate, ta bbel Lubba, ta kuwa koo-mete kare ngeng, ta ndiki ngamarije, ta tō wuri ngaa e-ddee to dew ke wul pe ke dewje. ¹² E-ngem me-kunn lei toke dew ke aw dda dō. Uwa tebbe ke ke ndō ke ndō ke Lubba bbari ari dō ndō te ke e-pa ke tai nō dewje te ke banya banya to unn mei are Jeju kiriste. ¹³ Munn ndu neenn mari nō-gōl Lubba te ke are tebbe neje toyn ddem nō-gōl Jeju-Kiriste te ke pa tar-naji ke tōkōrō nō-gōl Pōnse Pilate te. ¹⁴ E-ngem ndu le are ne-yerew ōri ang. Are tar to dōi te ang ndereng ndō tel le Ebbejeje Jeju-Kiriste. ¹⁵ Na tel ke ndō ke Lubba ōju. Lubba ke to nje-kare dewje isije ke koko, ne ke nōn dō neje toyn, ne ke n̄-to Mbay-dō-tōku-mbayje, ke Ebbe-dewje ke uta ebbe-dewje toyn. ¹⁶ Lubba ke nje-kisi ke ndō ke ndō, nisi lo te ke ndoko ke dew tee te ang. Dew kara ooe ang ddem, dew kara ase ta kooe ang ddem. Maji kare dewje waleje, ngaa maji kare n̄-to nje-singa-mōngu ke to ke ndō ke ndō. Amem.

Ndeje wōju dō nje-ne-kingaje

¹⁷ Unn ndu are nje-ne-kingaje ke bbokone neenn are dōsuje gaji rōde baa ang. Maji kare dundaje mede dō ne-kingaje te ang, mba to neje ke a ndayje. A maji kare dundaje mede dō Lubba te

ke aw areje ne tɔyn toke bo kare jumaje ne rɔje. ¹⁸ E-pa are n̂-ddaje maji, n̂-ddaje kula ke maji nya, are dɔsuje ngar ke me kara ngaa n̂-kaynje debbe ne-kingaje lede dewje. ¹⁹ Baann bba da mɔseje ne dam lede ke kura ddem ngeng ddem mba ndo ke bara, yeenn tɔ bba da kingaje ne tebbe ke tɔkɔrɔ.

²⁰ Timote, aa lo ke kula te ke Lubba ari ta kare e-dda. E-mbete bulaje ke baa baa ke aw tila kem tar le Lubba. Nejeenn le inje ddew ne-gere te ke dewje ooje to ne-gere ke tɔkɔrɔ. ²¹ Mare dewje ke njaje go ne-gereje te ke baann le, osoje ddew me-kunn lede. Maji kare me-maji le Lubba nayn kese!

Joo le maketuru ke Pɔl dda are Timote

2 Timote

2Ti

Tar ɔ maketuru te le Timote

Joo le maketuru ke Pɔl ula ne are Timote pa tar ɔ ɔɔɔɔyn nduje te ke Pɔl unn. Pɔl ee key kula te (2.9), dewje nya tuseje inyaeje, ɛ-gere to mɔɔr ang a na koy (4.6). N-pa ɔɔɔɔn tar laa nare Timote, nje-buwa kula laa ke ɛ-ndike to ngonne.

Maketuru neenn pa tar ɔ kisi te le Pɔl ɔ nange te: tar kula laa ke to nje-kayn kula, tar ne-tɔju laa, tar ndoo ke noo ddew kula te wɔju ɔ Tar ke maji. Nje-dda maketuru neenn are ndejeje Timote. Nula dingaw me Timote te kare ne njaa kara noo ndoo mba Kiriste bba (2.1-3). Goe te a, nunn ndu nare Timote ta kare ɛ-pa tar le Lubba ke ɔɔɔɔle.

Tar lapiya le Pɔl

¹ Ema Pɔl ke m-to nje-kayn-kula le Jeju Kiriste mba Lubba njaa ndiki te, ngaa bbarem kare mila mber-tar tebbe ke nunn ndue ta kare dewje ddew te le Jeju Kiriste,

² M-dda maketuru neenn mari ei ngonnum Timote ke m-ndikii nya. Maji kare Lubba ke Bɔ, de ke Jeju Kiriste ke to Ebbejeje ɛ-ddaje sei me-maji, dooje kem-to-ndoo lei ngaa darije me-wul-lom.

Tar wooyo le Pɔl

³ Mare wooyo nya Lubba ke maw m-dda saa ke keje ke maji tɔyn turu kamjedede te til, ke kare. Kare tɔyn ke maw m-duju Lubba a, maw m-pa saa tar wɔju ɔɔi. ⁴ Meje ɔ nɔn te ke e-nɔn a, mee ke bbo nya ta tel kooi, baann bba ma kisi ke koko. ⁵ Maw mole mem ɔ mei te ke unn toke tɔkɔɔ. Me-kunn le Loyise ke to kaije ke dene, ke koinje Enise ke dunnje kete. Meje toke ei njaa kara unn mei toke baann tɔ.

⁶ Yeenn le bba maw mole mei ta kare are ne-kare baa ke Lubba ari go jim te ke mila ɔɔi te nayn ke singa ke ndɔ tɔyn. ⁷ Mba Ndil ke dda are ɛ-bbel a Lubba areje ang. A Ndil le to Ndil ke areje singa, dda are ɛ-ndikije ngamarejeje ngaa dda are ɛ-gere ɔɔjije.

⁸ E-dda rɔ-kul ta pa tar-naji le Ebbe-dewje kare dewje ang ddem e-dda rɔ-kul lem, ema ke dilam key-kula te wɔju ɔɔe ang. A oo sem ndoo wɔju ɔ Tar ke maji ddew singa te ke Lubba areje. ⁹ Lubba ke ajije njaa bbarje kare ɛ-ddeeje to dewje laa. Wɔju ɔ kula ke maji ke ɛ-ddaje bba ɛ-bbar ne je ang. A ɛ-bbarje wɔju ɔ ne ke ɛ-mɔse ta dda ddem wɔju ɔ me-maji laa ddem. ¹⁰ N-tɔju me-maji laa le bbasine ddew te le Nje-kajije Jeju Kiriste ke ddee. Jeju njaa guru singa yo ngaa ɛ-tɔju tebbe ke to ke ndɔ ke ndɔ ke ddaka ddew te le Tar ke maji.

¹¹ Mba yeenn bba Lubba unnum to nje-ne-tɔju ddem, to nje-kayn-kula ddem kare mila mber Tar ke maji le. ¹² Gele ke neenn le bba maw moo ne ndoo. A rɔ-kule ddam ang, mba m-gere dew ke munn mem mare le ke maje, ngaa m-gere ke maje to nee ke singa ta ngem ne ke ninya me jim te ndereng ddotu ndɔ a kase. ¹³ E-nja turu ndu te ke tɔkɔɔ ke m-pa mari ddew me-kunn te, ddew ndiki te ke e-ndikije naa ddew te le Jeju Kiriste. ¹⁴ E-ngem ne-tɔju ke maji ke ɛ-tɔji ddew singa te le Ndil-me-nda ke isi meje te.

¹⁵ E-gere maji to dewje tɔyn ke nange te ke Aji tusumje inyamje. Pijel de ke Emojeen deeje horode te. ¹⁶ Maji kare Ebbe-dewje oo kem-to-ndoo le nje ke key le Onejipɔr, mba ɛ-dda nare minga singa ke ndɔ tɔyn ngaa ɛ-dda rɔ-kul wɔju ɔ kila ke dilam key-kula te ang. ¹⁷ Kake ɛ-tee bbe te ke Rɔm be a, ɛ-sangem ke ngoru ningam. ¹⁸ Maji kare Ebbe-dewje oo kem-to-ndoo laa ndɔ te ke Ebbe-dewje a gange sariya. E-gere neje ke maji tɔyn ke ɛ-dda sem bbe te ke Epeje ke maje.

2

Pɔl ndeje Timote kare dda rɔ-kul ang

Nje-dda le Jeju Kiriste ke tɔkɔɔ

¹ Ei ngonnum, maji kare inga singa ddew me-maji te ke Lubba dda ke je ddew te le Jeju Kiriste. ² Tar ke tee tam te kem nje-tar-najije te ke banya banya le, e-pa are nje-me-kunnje ke unda mei dode te kare dede njaa kara daseje ta pa kare mare dewje ke kete to.

³ Oo sem ndoo toke le nje-ddo le Jeju Kiriste ke tokoro. ⁴ Dew ke unn roe to nje-ddo ngaa ndiki ta dda kare ro dew ke on doe neele a, aa lo ke neje te le siwilje ang ngaa. ⁵ Ddew kara baa, dewje ke aw taje naa ddew mare neje te toke le kayn-ngoru, dew ke ayn ngoru le ke ddewe bba a kinga kuka laa. ⁶ Nje-ndoo ke oo ndoo ddew kula ndoo te laa njaa a kinga ko-ndoo laa le dongor bba kese dewje a kingaje. ⁷ Maji kare e-gere me tar ke maw m-pa neenn, mba Ebbe-dewje a dda kare e-gere kande tarje le toyn.

⁸ Ole mei do Jeju Kiriste te ke Lubba are nin horo nje-yoje te. N-to dew ke gel Dabbiti te ddew kara baa toke Tar ke maji ke maw mila mbere le pa. ⁹ Waju do Tar ke maji le a moo ne ndoo ndereng n-tom dilam key-kula te toke le nje-ne-dda ke maji ang. A tar le Lubba a n-to ang. ¹⁰ Mba yeenn bba maw m-to wurum neje te toyn waju do dewje ke Lubba mberede, mba kare dede njaa kara dingaje kaji ke Jeju Kiriste aw are dewje. Baann bba da kingaje piti ke a to ke ndo ke ndo. ¹¹ Tar neenn to tar ke tokoro:

Toke joyje saa kara baa a,
ja kisi ke tebbe saa kara baa to. ¹² Toke

juwaje jare ngeng a,
ja konje toku-mbay saa.

Toke n-mbeteje a,
ne njaa kara na mbeteje to.

¹³ Toke n-toje gate gate saa ke ndo toyn ang a,

ne n-to gate gate ke je ke ndo toyn,
mba na kase ta tel mbete tar ke tee tae te ang.

Ndeje waju do nje ke aw turuje tar le Lubba

¹⁴ Ole me dewje do neje teenn toyn. E-dujude kem Lubba te kare n-mbeteje ta kol naa waju do mare tarje. Kol le dda mare ne kara are dew ang, kol le aw tuju

dewje ke aw tukaje mbide aw ooje. ¹⁵ Maji kare Lubba ooi to dew ke uwa are ngeng me ne-kereje te, maji kare e-to dew ke dda kula laa ke ro-kul ang, a e-to dew ke aw toju tar ke tokoro ke ddewe. ¹⁶ E-mbete ta kunda bula ke baa, mba dewje ke aw undaje bula baa le aw inyaje Lubba jann jann. ¹⁷ Tar pa lede to ddew kara baa toke ngo-bayn ke usa dew ngaa aw ke kete kete. Imene de ke Pilete n-toje toke baann. ¹⁸ Dinyaje tar ke tokoro. N-paje na dewje ke oyje inje mban ngaa n-turuje me-kunn le mare dewje ddew tar te neenn le. ¹⁹ A gol key ke Lubba unda nangê to ke lo toe. Tar ke n-dda gol key te le na: «Ebbe-dewje gere nje ke toje to dewje laa», ngaa «Maji kare dew ke bbar ri Ebbe-dewje mban a, mbete majang.»

²⁰ Jo ke n-dda ke ande, ke nare doro a to me toke key te ang. Jo ke n-dda ke kake, ke anji to me key te le to. Mare joje to mba ndo kusu, a keseje to mba dda ne kula ke baa. ²¹ Dew ke inya ne-ddaje ke maji ang ke m-pa tare neenn a, na to jo ke daw ngem mba ndo kusu, da kundae dang mba kula le Lubba. Ebbe-dewje a kunne mba dda ne kula, na to ngosi mba dda kulaje toyn ke maji.

²² Ayn neje ke maji ang ke aw nel basanje. E-sange ddew ta to gate gate, uwa me-kunn lei are ngeng, e-ndiki dewje, are me-wul-lom to hori te ke dewje ke aw dujuje Ebbe-dewje ke me-nda. ²³ A e-mbete mayn-tar ke baa, ke mayn-tar mbe. E-gere to mayn-tar ke baann aw uju kol. ²⁴ Maji kare nje-kula le Ebbe-dewje kol ke dew ang. A maji kare dewje toyn ndikeje, maji kare nase ta toju ne ngaa daw n-pa saa a, n-to wure. ²⁵ Maji kare n-toju ddew dewje ke aw maynje saa tar ke gosu ke wul pe. A du ang Lubba a dda kare n-turuje ddew lede mba gere tar ke tokoro. ²⁶ Da telje kingaje keje ke maji guku ngaa, da teeje me bande te le Esu ke uwade are daw n-ddaje ne ke mee ndiki.

3

Ddutu ndo

¹ Maji kare e-gere ne neenn ke maje: dduutu ndo a, lo a ngeng. ² Yeenn a, dewje

a toje to nje-ne-ndikije, da ndikije nare nya, da boroje ngaa da kooje rɔde bo, da tajije ri Lubba, da ddaje dɔ-ngeng ke nje-kujujede, da gereje go maji ke n̄-dda ke de ang, da bbelje ne le Lubba ang, ³ mede a ketere, da kooje kem-to-ndoo le dew ang, da tujuje ri dewje, da ddaje ne ke dɔgɔle ang, da keeje ke bbo dda dew maji ang, da toje to nje-baanji le nje-ne-ddaje ke maji, ⁴ da toje to nje-teeje ke gel dewje, da ddaje singa ke dewje, koo-rɔ-bo a dda kare dooje lo ang, rɔ-nel ke nangê neenn a da ndikije bbo da ndikije Lubba ang, ⁵ da ddaje rɔde to nje-bbelje Lubba, a da mbeteje singa-mɔngu ke dew inga ddew bbel Lubba te. Maji kare e-turu girii are dewjeenn le tɔ. ⁶ Mareje horode te aw andeje me keyje te ngaa aw ereje deneje ke keje lede ngaji baa ungude me bande te lede. Deneje le toje to nje-ne-ddaje ke maji ang ngaa bbo neje ke maji ang dang dang to mede te. ⁷ Deneje le aw ndoje ne ke ndɔ tɔyn, a ddew ke da kaseje ta gere ne tar ke tɔkɔrɔ goto. ⁸ Lew Janese de ke Jamberese n̄-taje naa ke Moyije, ddew kara baa dewje neenn aw mbeteje tar ke tɔkɔrɔ toke baann tɔ. N̄-toje to dewje ke keje lede tuju ngaa me-kunn lede to ne kara ang. ⁹ A da kawje ddew ew ang, mba dewje tɔyn a gereje woy lede toke lew dewje gereje woy le Janese de ke Jamberese.

¹⁰ A ei oo ne-tɔju ke m-tɔju, oo pa-nja ke m-nja, e-gere neje ke mee ke bbo ta dda, oo me-kunn lem ke munn, kore wur ke more wurum, oo ndiki ke m-ndiki dewje, ngaa oo kuwa ke muwa mare ngeng. ¹¹ Oo dda ke n̄-ddam, oo ndoo ke moo bbe te ke Antiyose, bbe te ke Ikoniyoɔm, ke bbe te ke Listere. Dda ke doso n̄-ddam. A Ebbe-dewje ɔrum me neje teenn tɔyn. ¹² Dewje ke ndikije ta nja gate gate ddew te le Jeju Kiriste a, da ddade. ¹³ A dewje ke mede maji ang, ke dewje ke toje to nje-kuwaje lo le dewje taaje, da ddaje majang ke kete kete, da kereje dewje ngaa dede njaa kara da kerede tɔ. ¹⁴ Ei, maji kare ne ke n̄-tɔji ngaa oo a, to tɔkɔrɔ bba e-ndiki te le uwa are ngeng, mba e-gere dewje ke tojije ne le ke maje. ¹⁵ Kare ke e-nayn

ngonn bbay njaa e-gere Maketuru ke Maji tɔyn. Maketuru le ee ke singa mba toji kem-kare. Kem-kare le a kaw sei kare inga kaji ke Jeju Kiriste aw are dewje ke unnje mede areje. ¹⁶ Tar tɔyn ke n̄-dda Maketuru te le in rɔ Lubba te, ngaa Maketuru le to mba toju tar ke tɔkɔrɔ dewje, mba kare dew gere majang laa, mba mɔse pa-nja le dew kare to ke danna, mba toju ddew ke gate gate dew. ¹⁷ Baann bba kare dew le Lubba ubba singa ke maje, kare n̄-mɔse rɔe ke maje mba dda ne kulaje tɔyn ke maji.

4

Ila mber-tar le Lubba are dewje

¹ Maw m-duji kem Lubba te, ke kem Jeju Kiriste te ke a gange sariya dɔ dewje te ke isije kem baa, ke dɔ dewje te ke oyje. Maw m-duji ke ri Kiriste ke a tel ddee, ke ri tɔku-mbay laa ke na kɔn, ² ta kare ila mber tar le Lubba, e-tel dɔe te ke kare tɔyn, ke kare ke maji ddem ke kare ke maji ang ddem. Maji kare e-tɔjude majang lede, e-ndangede, e-tɔ wuri e-ndeje de ngaa ee ke bbo ne-tɔju. ³ Mba mare kare aw ddee, kare teenn le ne-tɔju ke maji tɔyn a nel dewje ang ngaa. A da kaaje lo ke bbo ke da-rɔde te, bbo koo tar ke mede ndiki ta koo a ddade ke ndɔ tɔyn ngaa da bbarje nje-ne-tɔjuje ke dɔ naa te dɔ naa te. ⁴ Da kutu mbide kare tar ke tɔkɔrɔ ngaa da tukaje mbide ta koo ne esuje ke lew ke to tar ke tɔkɔrɔ ang. ⁵ A ei, maji kare e-gere dɔ-jii ddew neje te tɔyn, e-tɔ wuri me ne-wunguje te, ila mber Tar ke maji. E-dda kula le Lubba ke maje.

Pɔl ndeje Timote kete bba ta koy

⁶ Ema, dunnun to ne ke dunn ta polo ne ne ngaa kare koy lem ase mban. ⁷ M-dda ddo ke maji, mayn ngoru m-tee mban, m-ngem me-kunn lem. ⁸ Bbasine Lubba ngem ejɔkudɔ wɔju dɔm, ejɔkudɔ ke to wɔju dɔ dewje ke gate gate. Ebbe-dewje ke to nje-gange sariya ke gate gate a karem ejɔkudɔ le ndɔ gange sariya te. Na karem ke karem baa ang, na kare dewje tɔyn ke aw ngebbeje ndɔ ddee laa tɔ.

Dɔ bɔyn tar le Pɔl

⁹ E-dda gan e-ddee ingam ke ngoru.
¹⁰ Mba Demase tusum inyam wɔju dɔ bbo neje ke nangê ke bbokone neenn. Naw bbe te ke Tesalonike. Keresanse aw nange te ke Galasi ngaa Tite aw nange te ke Dalmasi. ¹¹ Luku ke kare baa a nayn sem. E-ddee ke Marke jii te, mba n̂-to dew ke ta kulae kare dda kula le Lubba. ¹² Mula Tisike bbe te ke Epeje. ¹³ Bbo a ta ddee a, e-ddee ke kubbu kul ke minya rɔ Karpusu te bbe te ke Torowase. E-ddee ke maketuruje tɔ, uta tɔyn maketuru ke n̂-dda endaar te. ¹⁴ Alekejandre ke to nje-kɔru ddam maji ang nya. Ebbe-dewje a tel ke kuka laa kare ase kula-ddaje laa. ¹⁵ Ei kara aa rɔi rɔe te, mba n̂-mbete tarje leje ke n̂-pa ke me-kara. ¹⁶ Dongɔr tar-naji ke mɔru dɔm te ndɔ sariya te, dew kara umam ang. Dede tɔyn n̂-tusumje dinyamje. Maji kare Lubba aa lo ke ne te ke n̂-ddajeenn ang. ¹⁷ A Ebbe-dewje njaa umam ngaa arem singa, mba kare mila mber-tar laa nya mare dewje ngaa ta kare dewje ke toje to Jiipije ang kara tar laa oso mbide te tɔ. Ngaa nɔrum ta tebeyn te. ¹⁸ Ebbe-dewje a kɔrum ta neje te ke maji ang tɔyn ngaa na kajim kare mande me bbe-kɔn te laa darâ. Maji kare piti to laa bbal ke bbal. Amem.

Tar lapiya le Pɔl

¹⁹ E-dda lapiya Pirisika de ke Akilase arem, e-dda lapiya nje ke key le Onejipɔr arem tɔ. ²⁰ Erasete nayn bbe te ke Korente. Minya Toropim ke rɔ-to bbe te ke Mile. ²¹ E-dda gan e-ddee kete bba kare neyn kul tee. Ebul, ke Pudenn, ke Linn, ke Kolodiya, ke ngakonjeje tɔyn ddaije lapiya.

²² Maji kare Ebbe-dewje ngemi! Maji kare Ebbe-dewje dda ke se me-maji! Amem.

Maketuru ke Pól dda are Tite Tite mt3 Tt Tar dɔ maketuru te le Tite

Tite to nje-me kunn ke to Jiipi ang. N-to kara le nje-buwa-njaje le Pól ngaa n-dda kula nya mba tel kungu dewje bbe te Korente ke nje-kayn-kulaje naa te. Tite ee dɔ dere ba te Kerete kare te ke Pól dda maketuru neenn are. Naw numa nje-me-kunnje ke lo teenn kare n-mɔseje gól kulaje lede ke maje.

Pól ole me Tite dɔ pa-nja te le dewje ke dɔ Egilisi te. Naw nare ndeje Tite wɔju dɔ kisi te laa ke nje-me-kunnje kara kara : dewje ke tɔku, deneje ke nayn mande bbay, basanje, ke bbereje (2.1-15). Jeju Kiriste are tebbe laa mba kaji dewje me majang te tɔyn (2.14). Pa-nja ke siki ke ase kare nje-me-kunnje njaje le ar dɔ tar te neenn le.

Kare te ke Pól dda maketuru are Timote, ke Tite le, nje-me-kunnje ejeje to Jeju a tel ddee njange neenn ang bbay. Maji kare e-sangeje ddew ta kare pa-nja lede to ke maje ke lew.

Tar lapiya le Pól

¹ Ema Pól, m-to nje-kula le Lubba ddem nje-kayn-kula le Jeju Kiriste ddem. Lubba unnum to nje-dda kare dewje ke Lubba mberede unnje mede ngaa kare n-gereje tar ke tɔkɔrɔ bba ta n-ngemje rɔde mba Lubba. ² Yeenn bba da kundaje mede to dingaje tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ. Lubba ke ere ngem ndɔ kara ang unn ndue lew baa ta kareje tebbe ke ke ndɔ ke ndɔ le. ³ Kare ase a, Lubba tee ke tar laa le ke ddaka ddew tar te ke n-pa narem. Lubba ke nje-kajije le inya tar le me jim te ngaa nunn ndu narem ta kare mila mber-tar le.

⁴ Mula ke maketuru neenn mari, ei Tite ke e-to ngonnum ke tɔkɔrɔ ddew me-kunn te ke mɔnje. Maji kare Lubba ke Bɔ, ke Nje-kajije Jeju Kiriste ddaje sei me-maji ngaa dareje mei wul lom.

Tar le dewje ke dɔ Egilisi te

⁵ Minyai dɔ dere maann te, bbe te ke Kerete kare e-mɔse gól neje ke nayn bbay e-tunga ngaa ta kare unda ansiyenje me bbeje te kara kara toke m-pa mari. ⁶ Maji kare ansiyenje to dew ke tar to dɔe te kara ang, n-to nje-dene ke kara, maji kare nganne unnje mede ngaa dewje undaje tar dɔde te wɔju dɔ pa-nja lede wase dɔ-ngeng lede ang. ⁷ Dew ke dɔ Egilisi te to nje-ngem ne le Lubba are maji kare tar to dɔe te kara ang. Maji kare noo rɔe bo ang, n-to nje-wungu ang, n-to bbere le koto ang, n-to nje-kunda dew ang, maji kare bbo kinga nare hɔy hɔy baa ddae ang. ⁸ A maji kare n-gere ta ngem nje-mbaje ngaa keje dda ne ke maji dɔrɔ a to mee te. Maji kare n-to dew ke gere dɔ jia, n-to gate gate, n-to dew ke ndiki ne-yerew ang ngaa n-gere ta tɔ bbo ke da-rɔ te. ⁹ Maji kare nuwa tar ke tɔkɔrɔ ke to ddew kara baa ke ne ke n-toje le nare ngeng. Yeenn bba na kase kɔsu kutu dewje ke kete ddew ne-tɔju te ke maji tɔyn ngaa na kase tɔju dewje ke aw maynje saa tar ne ke ulade naa te.

Tar ne-tɔju ke ke dɔgɔle ang

¹⁰ Tɔkɔrɔ nje-dɔ-ngengje, nje-kundaje bula baa, ke nje-kereje dewje banyaje nya, uta tɔyn, n-banyaje nya horo Jiipije te ke ooje mede te. ¹¹ Maji kare uwa tade, mba daw n-tujuje keje le dewje tɔyn ke eeje me nujuje te kara kara. Daw n-tujuje ne ke ase kare dew tɔju ang mba kinga ne nare hɔy hɔy baa. ¹² Mare kara horode te ke to nje-kila mber-tar lede pa na: « Nje ke dɔ dere maann te ke Kerete to nje-ngemje lew baa, n-toje to daje ke ddaje dingaw nya, n-toje to nje-dabbeje, keje nekusa dɔrɔ a to dɔde te.» ¹³ Tar laa le to tar ke tɔkɔrɔ njaa. Yeenn a, maji kare e-ndagede ke singa, mba kare me-kunn lede to gate gate. ¹⁴ E-ndagede are daaje lo ke tar ngemje te ke lew ke Jiipije aw turaje ang ddem, daaje lo ke nduje te le dewje ke turuje giride are tar ke tɔkɔrɔ ang ddem. ¹⁵ Ne tɔyn to maji wɔju dɔ dewje ke mede nda kayn. A dewje ke ne-yerew to mede te ngaa mbeteje ta kunn mede, ne kara to maji wɔju dɔde ang, mba ne-yerew tuju

ne-gere lede ddem keje lede ddem. ¹⁶ N-paje na n̄-gereje Lubba, a kula ddade toju to n̄-gereje Lubba ang. N-majije ang, n̄-toje to nje-d̄o-ngengje, daseje ta dda kula ke maji kara ang.

2

Ndeje w̄oju d̄o bbukaje

¹ A ei Tite, maji kare e-toju ne ke to ddew kara baa ke ne-toju ke maji toyn. ² E-pa are bbukaje ngemje r̄ode, n̄-ddaje dare dewje bbeelde ngaa dare keje lede to ke maje. Are darje d̄o me-kunn te lede ke t̄ok̄ō, are n̄-ndikije naa ngaa duwaje dare ngeng. ³ Ddew kara baa, e-pa are deneje ke t̄oku ngemje pa-nja lede to dewje ke unnje r̄ode dang mba dda kula le Lubba. Maji kare n̄-toje to nje-naneje ang ddem n̄-toje to bbereje le koto ang ddem. Maji kare ne ke maji a n̄-tojuje. ⁴ Maji kare n̄-tojuje deneje ke naynje mande bbay dare n̄-ndikije ngawdede, ke ngannde, ⁵ dare keje lede to ke maje, n̄-ngemje r̄ode, n̄-ddaje kula ngaw lede, dare mede maji ngaa dooje ta ngawdede. Baann bba dewje a paje Tar ke maji ang d̄o tar te le Lubba ang.

Ndeje w̄oju d̄o basanje

⁶ Ddew kara baa e-ndeje basanje are keje lede to ke maje ⁷ me neje te toyn. Ei njaa kara maji kare e-to ne-koju mare ddew kula ddai te ke maji. E-toju ne ke d̄oḡole ddem, e-ndam ne ang ddem. ⁸ Maji kare tar-pa lei to ke ddewe bba kare dew ase mayn sei tar le ang. Baann bba kare r̄o-kul dda nje-baanji lei mba dingaje mare ne ke maji ang ten ta pa d̄oje te ang. ⁹ Maji kare e-pa are bbereje ooje ta ebbedede me neje te toyn. Maji kare n̄-sangeje ddew mba maji kem ebbedede te, n̄-maynje ke de tar ang, ¹⁰ ngaa n̄-bbokoje mare ne lede ang. Maji kare n̄-toje gate gate kem ebbedede te ke nd̄o toyn. Baann bba da dda kare dewje bbeelje ne-toju le Lubba ke to Nje-kajije.

¹¹ Mba Lubba toju me-maji laa ke to ddew ke dewje toyn aseje ta kingaje ne kaji. ¹² Me-maji laa le tojuje kare jinyaje pa-nja leje ke maji ang, ke bbo neje ke

nangê neenn, mba kare pa-nja leje to ke d̄oḡole ddem to ke danna ngaa to gate gate ddem n̄o Lubba te. ¹³ N-ddaje toke baann ta ngina ne nd̄o kisi ke koko leje ke jundaje meje d̄oe te. To nd̄o ke t̄oku Lubba leje ke to Nje-kajije Jeju Kiriste a ddee ke ndoko laa. ¹⁴ Nunn r̄oe njaa nare yo w̄oju d̄oje mba k̄oruje me majang te ngaa ta toko yerew leje kare n̄-toje to dewje laa njaa ddem, kare n̄-toje to dewje ke eeje ke bbo nya mba dda kulaje ke maji ddem.

¹⁵ Maji kare e-pa tar toke baann, are ndeje ngaa e-ndange ne ke singa. E-dda are dew kara dabbi ang.

3

Pa-nja le nje-me-kunnje

¹ Ole me nje-me-kunnje toyn are n̄-bbeel t̄oku-mbayje, ke nje-k̄on bbeje. Maji kare dooje tade ta n̄-toje nḡosi mba dda ne toyn ke maji. ² Maji kare n̄-tajije dew ang, n̄-toje to nje-dd̄oje ke dew ang, maji kare n̄-toje to nje-me-majije. Maji kare n̄-toje to dewje ke wul pee ke dewje toyn ke nd̄o toyn. ³ Mba jeje njaa kara lew n̄-toje to mbeje, n̄-toje to nje-kalje ta, n̄-ndeemje ddew, bbo neje ke maji ang, ke r̄o-neel dang dang uta d̄oje. Pa-nja leje maji ang ngaa me ddaje, dewje mbetejeje ngaa n̄-mbeteje naa t̄o. ⁴ A kare ke Lubba ke to Nje-kajije toju me-maji laa, ke ndiki ke n̄-ndiki dewje a, ⁵ najije. Najije w̄oju d̄o ne ke gate gate ke n̄-ddaje ang. A najije mba noo kem-to-ndoo leje nare n̄-ddee to dewje ke siki ddew toko ke n̄-tokoje ddem ddew te le Ndil-me-nda ddem. ⁶ Lubba are Ndil le ddee d̄oje te ke me-kara ddew te le Jeju-Kiriste ke to Nje-kajije. ⁷ Yeenn a, ddew me-maji te laa le n̄-dda nare n̄-ddeeje gate gate keme te ngaa kare jingaje tebbe ke ke nd̄o ke nd̄o ke jundaje meje d̄oe te le.

⁸ Tar neenn to tar ke ase kare dew unda mee d̄oe te. M-ndiki ta kare ar d̄oe te nya, mba kare dewje toyn ke undaje mede d̄o Lubba te unnje r̄ode mba dda kulaje ke maji uta. Yeenn to ne ke kura ngaa aw dda maji ke dewje. ⁹ A e-mbete kuru gel neje ke baa baa, gel kajeje, ke mayn naa tarje ke baa, ke koo ta naa ang w̄oju d̄o

ndu: to neje ke dda maji ke dew ang ddem to neje ke baa ddem. ¹⁰ E-ndoru mbi dew ke aw tin nje-me-kunnje gɔl kara, gɔl joo, a bbo goe te a, ilae ddaka. ¹¹ E-gere to dew ke baann ndeem ddew. Ne njaa naw n̂-gange sariya do rœ te ddew majang te ke n̂-nayn ddewe te naw n̂-dda.

Dɔbɔyn tar le Pɔl

¹² Bbo mula Aretemase wase Tisike rɔi te a, e-dda gan e-ddee ingam bbe te ke Nikopolisi, mba lo ke m-ndiki ta kaw kisi te do neyn kul te ann. ¹³ Unda mei ta kuma Jenase ke to nje-gere ndu nya, de ke Apolose lo-kaw te lede are mare ne dude ang. ¹⁴ Maji kare kese nje-me-kunnje kara unnje rɔde tɔyn ddaje kulaje ke maji. Yeenn bba da kingaje neje ke mede ndiki ta kinga njange baa ngaa da toje to dewje ke kari baa ang.

¹⁵ Dewje tɔyn ke eeje sem neenn ddaije lapiya. E-dda lapiya nje ke ndikijeje ke toje to nje-me-kunnje to areje.

Maji kare Lubba dda me-maji kese tɔyn!

Maketuru neje ke ddotu ndo te Ddotu ndo Ddn

Kunn-kutu tar

¹ Maketuru neenn pa tar do neje te ke Lubba are Jeju-Kiriste toju Jan, kare n-toju nje-kulaje laa, kare n-gereje ne ke nayn ngosi baa ta ddee. Kiriste ula anji laa are nje-kula laa Jan kare toje nejeenn le kare n-gere. ² Jan pa tar-naji neje toyn ke noo le. N-pa na, ne ke noo le to tar le Lubba njaa a Jeju-Kiriste tee ne ke ddaka. ³ Ro-neel to le dew ke tura maketuru neenn. Ro-neel to le dewje ke ooje tarje ke Lubba tee ne ke ddaka neenn, ngaa ngemje tarje ke n-dda maketuru te le. Mba kare ke nejeenn le a teeje ne le nayn ngosi.

Jan ula ke lapiya are Egilisije ke Aji siri

⁴ Ema Jan, mula ke maketuru neenn mare dewje ke Egilisije te siri ke nange te ke Aji.

Maji kare Lubba ke to bbokone neenn, ke n-to lew baa, ngaa naw ddee, n-dda ke se me-maji, ngaa narese me-wul-lom. Maji kare ndilje ke siri ke arje no ngendembay te laa ddaje ke se toke baann. ⁵ Maji kare Jeju-Kiriste ke to nje tar-naji ke gate gate, ne ke n-to dongor dew ke ndol horo dewje te ke oy ddem, n-to mbay do mbayje te ke nangê neenn ddem, n-dda ke se me-maji, ngaa narese me wul-lom to.

N-ndikije ngaa noruje me majangje te leje ddew mese te. ⁶ N-ddaje to dewje ke ne a n-to toku-mbay lede ddem, toje to nje-poloje Boje Lubba ddem. Maji kare piti, ke singa-mongu to laa, bbal ke bbal. Amem.

⁷ Ooje, naw n-ddee me mum te!

Dewje toyn a kooje.

Nje ke oseje ke ninga njaa kara a kooje to.

Gel-dewje toyn a nonje waju doe.

A to toke baann njaa! Amem.

⁸ Ebbe-dewje Lubba pa na: «M-to Alpa ke Omega.

M-to ne ke n-to bbokone, ne ke n-to lew, ke ne ke naw n-ddee.

M-to nje-singa-mongu.»

Jan oo Kiriste me piti te laa

⁹ Ema ngokonse Jan, moo ndoo ke se kara baa. Je ke se toyn n-ddee to dewje ke me Bbe-kon te le Jeju ngaa jaw juwa jare ngeng ddew te laa. Duwam dulam do dere-ba te ke ria na Patemoso waju do tar le Lubba ke mila mbere ddem, waju do tar-naji le Jeju ke maw m-pa ddem. ¹⁰ Ke ndo le Ebbe-dewje, Ndil-me-nda uwam a, moo mare ndu bbar ke singa gom te guku. Ndu le bbar toke le tebbe ke dew aw to. ¹¹ Ndu le pa na: «Ne ke aw oo neenn, e-dda maketuru te ta ula ne are Egilisije ke siri neenn: Ula ne are Egilisi ke Epeje, Isimirmi, Pergam, Tiyatir, Sarde, Piladelpi, ke Lawodise.»

¹² M-turu rom ta koo dew ke aw pa sem tar le a, moo ne-kunda lambeje siri ke n-dda ke ande. ¹³ Horo ne-kunda lambeje te le, moo mare ne ke unda ro dew. Nula kubbu ke ngal ngaa n-to kare ke ne-kuwabere ke n-dda ke ande. ¹⁴ Biin-doe nda bal bal toke le bin, ang a, toke le eel ke ria na ekew. Kande keme to toke le puru ke aw on. ¹⁵ Gole toke le nare ke dula poro dare ndoren, ngaa ndue bbar toke le toku ba ke aw ula. ¹⁶ Nuwa endeterendeje siri jia te ke kol. Toki kiya ke tae joo kem ate tee tae te, ngaa keme ndoko toke le kare ke osu nya. ¹⁷ Kake mooe a, m-tee moso ko gole te toke dew ke oy. A, nila jia ke kol dom te ngaa n-pa na: «E-bbeel ang, m-to dongor ne ddem, dobyn ne ddem. ¹⁸ M-to nje-kisi kem baa. Moy lew, a bbasine misi kem baa ke ndo ke ndo. Mee ke singa do yo te ddem, do lo te le dewje ke oy ddem. ¹⁹ Mba yeenn a, e-dda ne ke oo neenn maketuru te, ne ke aw to neenn, ke ne ke a ddee goe te. ²⁰ Ne ke iya roe ke waju do endeterendeje siri ke oo jim te ke kol, ke ne-kunda lambeje siri ke n-dda ke ande le gele toke be: Endeterendeje ke siri le toju anjije ke Egilisije te ke siri le, a ne-kunda lambeje ke siri le toje to Egilisije ke siri le to.

2

Maketuru woju do Egilisi ke Epeje

¹ «E-dda maketuru ula ne are anji ke Egilisi te ke Epeje e-pa na:

«Tar ke dew ke uwa endeterendeje siri jia te ke kol ngaa aw nja horo ne-kunda lambeje te siri ke n-dda ke ande pa a neenn: ² M-gere kula-ddai, ndoo ke aw oo, ke wuri ke aw to. M-gere to a kase ta to wuri do nje-me-majangje te ang. E-na dewje ke aw ddaje rode to nje-kayn-kulaje, a n-toje to nje-kayn-kulaje ang, ngaa e-tee ke gel ngem lede ke ddaka.

³ E-to wuri nya, ngaa oo ndoo woju do rim, a roi nyai ddewe te ang.

⁴ A ne ke m-mbete sei a neenn: «E-ndikim toke ye ke dongor ang. ⁵ Ole mei do pa-nja te lei ke dongor. E-turu ddew lei bbo e-tel kula-ddai te ke dongor le. Bbo baann ang a, ma ddee roi te, ta ma koru ne-kunda lambe lei lo te ke to te ke ddang.

⁶ A ne ke maji ke e-dda a neenn:

«E-mbete kula-ddaje le dewje ke unnje go Nikola, ddew kara baa toke ema to.

⁷ Dew ke mbia to a, maji kare oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije.

Dew ke tete ddo a, ma kare kande kake ke aw are dew tebbe kare nusa. Kake le to me Paradisi te le Lubba.

Maketuru woju do Egilisi ke Ismirni

⁸ E-dda maketuru ula ne are anji ke Egilisi te ke Smirni:

«Tar ke dew ke to dongor dew ddem, doboyn dew ddem, ne ke noy, ngaa n-tel nisi kem baa n-pa a neenn: ⁹ M-gere ne-singaje ke aw ingai, ke ndoo ke aw ndoo. A ke tokoro te, e-to nje-ne-kinga. M-gere tarje ke maji ang maji ang ke dewje ke toje to Jiipije ang, a aw ddaje rode to Jiipije aw paje doi te. N-toje to dewje le Satan. ¹⁰ A koo ndoo, a, are bbeele ddai ang. Esu a kila mare dewje lese key-kula te mba na ne se. Da dda singa ke se ndo doku. Uwa are ngeng ndereng oy ne. A ma kari tebbe ke ke ndo ndo to ejokudo.

¹¹ Dew ke mbia to a, maji kare oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije. Dew ke tete ddo a koy yo ke gol joo laa ang ngaa.

Maketuru woju do Egilisi ke Pergam

¹² «E-dda maketuru ula ne are anji ke Egilisi te ke Pergam e-pa na:

«Tar ke dew ke uwa toku kiya ke tae joo ngaa ate pa a neenn: ¹³ M-gere lo ke e-dda bbe te ke maje: Ngende-mbay le Satan to teenn. A e-nayn gom te nyom bbo e-tusu mei ke unn arem le inya ang. Do ndo te ke n-tol ne Antipase ke to nje-tar-naji lem ke ke dogole bbe lese, ke to lo-kisi le Satan le njaa kara, inya ddew me-kunn lei le ang. ¹⁴ A mare neje ke m-bete sei a neenn: Mare dewje ke unnje go ne-toju le Balam eeje roi teenn. Lew, Balam le tula Balak kare ta ere ngann Ijarayelje are usaje da ke n-polo ne korje, ngaa kare n-ddaje ne kayaje. ¹⁵ Ddew kara baa, dewje ke unnje go ne-toju le Nikola eeje roi teenn to. ¹⁶ E-turu ddew lei. Baann ang a, ma ddee roi te njange baa, ta ddo ke dewjeenn le ke toku kiya ke tee tam te neenn.

¹⁷ Dew ke mbia to a, maji kare oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije. Dew ke tete ddo a, ma kare maann* ke to lo-kiyae te, ngaa ma kare er-nda ke n-dda mare ri ke siki doe te. To ri ke dew kara gere ang. Dew ke dunda ri le doe te a, a gere ri le.

Maketuru woju do Egilisi ke Tiyatir

¹⁸ E-dda maketuru ula ne are anji ke Egilisi te ke Tiyatir: «Tar ke Ngonn le Lubba, ne ke keme aw ndoko toke le puru, ngaa gole ndoren to ndoren toke le ande pa a neenn: ¹⁹ M-gere kula-ddai, ndiki lei, me-kunn lei, maji ke aw dda ke dewje, ke wuri ke aw to. Kulaje ke aw dda guku neenn uta yeje ke kete. ²⁰ A ne ke m-mbete sei a to kake inya Jejabel ke oo roe to nje-kila mber-tar le Lubba are toju ddew ke maji ang nje-kulaje lem. Nerede nare n-ddaje kaya, ngaa dusaje da ke n-polo ne korje. ²¹ Minya mare kare mare kare n-turu ddew laa. A n-ndiki ta kinya ddew kaya laa le ang. ²² Mba yeenn a, ma kunne kila tuwa-ro-to te kare noo ndoo nya, ne de ke nje ke aw ddaje kaya saa. Toke dinyaje ne-ddaje laa ang a, neenn le a kingade. ²³ Ma tol nganne. Yeenn bba Egilisije toyn a gereje to m-to dew ke aw

* 2:17 OO Ekejode 16.31

gere kejeje le dewje ddem, bbo neje ke to me dewje te ddem. Ma dda ke se kara kara toyn ase kem kula-ddase.

²⁴ A see kese dewje ke Tiyatir, sese ke e-mbeteje ta kunn go ne-toju ke maji ang le, ngaa e-mbeteje ta ndoo ne ke dewje le aw bbarje na <neje le Satan ke iyaje røde> le, ma kunda mare ne-koto dōse te ang.

²⁵ A maji kare uwaje are ngeng ndereng ndo ke ma ddee ne. ²⁶ Dew ke tete ddo, ngaa dda kulaje lem ndereng osu kōen a, ma kare no do gel-dewje. ²⁷ Na kōn dode ngeng nya, ngaa na gurude toke le dew aw guru jo ke dubba ke anji. ²⁸ Ma kare singa le ddew kara baa toke bōmje arem le, ngaa ma kare endeterenden ke ta-lo-kare te.

²⁹ Dew ke mbia to a, maji kare oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije.

3

Maketuru wōju do Egilisi ke Sarde

¹ «E-dda maketuru ula ne are anji ke Egilisi te ke Sarde e-pa na:

<Tar ke dew ke ee ke ndilje le Lubba ke siri, ke endeterendeje siri pa a neenn: M-gere kulaje ke aw dda, dewje ooje to isi kem baa, a oy mban. ² Are kemi ngeng, e-dda are kese bbo kulaje ke nayn roi te le nayn ke singa, mba a ta koy to koy. Moo a, ne-ddaje lei maji toyn kem Lubba te lem ang. ³ Ole mei do tar te ke n-pa darese, ke gusu ke ooje ne tar le. E-ngem tar le, ngaa e-turu ddew lei. Bbo e-ndol ang a, ma ddee kuwai do jii te toke le nje-bboko. A gere gol kare ke ma ddee kōsi ne busu ang. ⁴ A mare dewje ke eeje horose te Sarde le ngemje røde are ne-yerew oru kubbu lede ang. Da kulaje kubbu ke nda bba da njaje ne sem, mba daseje njaa. ⁵ Yeenn a, dewje ke teteje ddo a, da kula kubbuje ke nda, ma tuju ride maketuru-tebbe te ndo kara ang. Ma pa no bōmje te, ke no anjije te laa to n-toje to dewje lem.

⁶ «Dew ke mbia to a, maji kare oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije.

Maketuru wōju do Egilisi ke Piladelpi

⁷ «E-dda maketuru ula ne are anji ke Egilisi te ke Piladelpi e-pa na: <Tar ke Dew ke maji toyn, ne ke n-pa tar ngem ang, ne

ke nee ke ngaw kele le Dabbiti, ne ke n-teyn ta ne a, dew kara ase ta kutu ang, ne ke nutu ta ne a, dew kara ase ta teyn ang n-pa na:

⁸ M-gere kula-ddai. M-gere to ee ke singa nya ang njaa. A e-ngem tar lem bbo e-mbetem ang. Mba yeenn a oo, mōru ta key noi te, a dew kara a kase kutu ta key le ang. ⁹ Dewje ke eeje me key-mbōn-naa te le Satan aw ddaje røde to Jiipije, a n-toje to Jiipije ang. N-toje to nje-ngemje. Ma kungude me jii te, ngaa ma dda kare n-ddee dōsuje mekeji golde noi te. Bann bba da gere to m-ndikii. ¹⁰ E-ngem ndeje lem ke mari kare uwa are ngeng le. Yeenn a, ema njaa kara ma ngemi kare te ke ne-naje a ddeje mba na me dewje toyn ke do nange te. ¹¹ Maw m-ddee bbasine baa. Uwa ne ke ee ne le are ngeng na kare mare dew taa ejoku-do lei jii te. ¹² Dew ke tete ddo a, ma ddae to kake gaji me key-key-polo Lubba te lem, ngaa na tee ddaka ndo kara ang ngaa. Ma dda ri Lubba lem, ke ri bbe le Lubba lem dōe te. Ri bbe le Lubba lem le na «Jerusalem ke siki» ke in ro Lubba te lem darâ ddisi ke nangê. Ma kunda rim ke siki dōe te to.

¹³ Dew ke ee ke mbi a, oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije.

Maketuru wōju do Egilisi ke Lawodise

¹⁴ «E-dda maketuru ula ne are anji ke ee Egilisi te ke Lawodise e-pa na: <Tar ke Dew ke ria na Amem, ne ke n-to nje-tar-naji ke gate gate ddem, ke tokoro ddem, ne ke nee kunn-kutu neje te ke Lubba dda n-pa a neenn: ¹⁵ M-gere kula-ddai, m-gere to e-wul ang ddem, e-tunga ang ddem. Bbo e-wul wase, e-tunga jeenn a, a maji. ¹⁶ A e-wul ang ddem, e-tunga ang ddem. E-tunga ro baa be, are ma tomi ke tam kilai nangê. ¹⁷ E-pa na: <M-to nje-ne-kinga, minga ne nya, mare ne kara dum ang> a e-gere ang. E-to ndoo ddem, ee ke mare ne kara ang ddem. E-to nje-ndoo ddem, nje-kem-to ddem, ngaa kubbu goto roi te. ¹⁸ Mba yeenn a, m-pa mari kare e-ndoko ande ke n-leke poro dare yerew goto te jim te, kare e-ddee to nje-ne-kinga ke tokoro. E-ndoko kubbuje ke nda ula, mba bbo roi to baa a, roi a wul. E-ndoko

kuma ungu kemi te are ta e-tel oo lo. ¹⁹ Dewje toyn ke m-ndikide, maw m-tel ke de ddew te ke maji ddem, maw mundade ddem. Yeenn a, e-dda kula le ke me-kara bbo e-turu ddew lei. ²⁰ Oo, mar ta key te, maw munda. Bbo dew oo ndum ngaa oru ta key le a, ma kande key laa, ngaa ja kusa ne ke naa. ²¹ Dew ke tete ddo a, ma kare ddew kare nisi sem do ngende-mbay te lem, ddew kara baa toke m-tete ddo, ngaa maw misi ke Bomje do ngende-mbay te laa.

²² Dew ke mbia to a, maji kare oo tar ke Ndil-me-nda pa are Egilisije.

4

Dosu gaji Lubba darâ

¹ Goe te a, moo ta key ke toke koru me dara te. Ndu ke pa sem tar kete, ngaa bbar toke le tebbejeenn le, pa na: «Aal ke neenn, ma toji ne ke a ddee goe te.»

² Njange baa njaa a, Ndil-me-nda uwam, a moo mare ngende-mbay me dara te. Mare dew isi doe te. ³ Dew le ndoren toke erje ke gate ngeng nya, ke ria na jasepe, ke sarduwann. Ngaburandi ke ndoren toke le er ke ria na emerode guku do ngende-mbay le. ⁴ Mare ngende-mbayje dojoo gire so gukuje do ngende-mbay le, ngaa tokuje dojoo gire so isije doe te kara kara toyn. Dulaje kubbu ke nda, ngaa dundaje ejokudo ke n-dda ke ande dode te. ⁵ Teelje le ndi, koru neje, ke ndangeje le ndi inje ngende-mbay te ke to dana le aw teeje. Puru ngelje siri ke aw onje ke singa toje no ngende-mbay te le. Puru ngeljeenn le toje to ndilje le Lubba ke siri le ann. ⁶ Mare ne toke le bajeenn, keme are yerere toke er ke dew unda keme te a oo ne lo to no ngende-mbay te le.

Mare neje ke toje kem baa so, kemde to rode te toyn kete ddem guku ddem gukuje ngende-mbay ke to dana le. ⁷ Dongor ne ke to kem baa le unda ro tebeyn, joo laa unda ro ngonn mange, muta la unda kem dew, a so laa unda ro tende ke aw in. ⁸ Bake neje ke so ke toje kem baa le ee misan misan. Kemdeje to do bakedeje te

le ddem, koy bakedeje te le ddem. Daw dosuje pa til ke kare, n-paje na:

«Ebbe-dewje Lubba ke Nje-singa-mongu maji toyn, maji toyn, maji toyn
Ne ke n-to lew, n-to bbasine neenn ngaa naw n-ddee.»

⁹ Ke kare toyn, toke neje ke so le aw osuje pa ta wal ne, ta piti ne, ta kare ne wooyo ne ke nisi do ngende-mbay te le ngaa nisi kem baa ke ndo ke ndo le a, ¹⁰ tokuje ke dojoo gire so le unguje mekeji golde noe te, ne ke nisi ngende-mbay te le, n-waleje ne, ne ke nisi ke ndo ke ndo le. Dungguje ejokodoje lede no ngende-mbay te le ngaa n-paje na:

¹¹ Ebbe-dewje Lubba leje, ase ta kare dewje pitije, kare dewje walije, ase ta kinga singa-mongu, mba ei njaa e-dda neje toyn, ei njaa e-ndiki bba neje le toje.

5

Ngonn bate a ase ta koru ta maketuru

¹ Goe te a, dew ke isi ngende-mbay te le, moo maketuru ke n-ke to jia te ke kol. Duja maketuru me te ddem, gire te ddem. N-lete tae, loe siri*. ² Moo mare anji ke nje singa-mongu aw ila mber ke singa na: «Na ase ta koru ne ke n-lete ne ta maketuru neenn ngaa ta teyn wa?»

³ A me dara te, wase do nange te, wase gel nange te, dew kara ke ase teyn maketuru le ta kaa mee koo goto. ⁴ M-no nya, mba dew ke ase ta teyn maketuru le ta kaa koo goto. ⁵ A kara le tokuje le pa arem na: «E-no ang. Oo, tebeyn ke gel Juda te, ne ke n-to dew ke gel Dabbiti te n-tete ddo, nase ta koru ta maketuru ke toke lete loe siri le ddem, ta teyn maketuru le ddem.

⁶ Maa lo, ngaa moo mare Ngonn bate ar danna mbor ngende-mbay te le, horo neje te so ke toje kem baa le, ke horo tokuje te le. Ngonn bate le ar toke bate ke n-tole to ne-polo. Gaje ee siri, ngaa keme ee siri to. Keme ke siri le toje to ndilje le Lubba ke siri ke Lubba ulade do nange te toyn le. ⁷ Ngonn bate le nja ke kete aw taa maketuru le ji dew te ke isi

* 5:1 5.1 Daw n-lete ta ne ke tibbi ngaa dunda endaji doe te ta toju to n-to ta ne le mban

ngende-mbay te le, jia te ke kol. ⁸ Kake n̄-taa maketuru le a, neje so ke toje kem baa le, ke tokuje ke dojoo gire so le osuje mekeji golde nangê nœ te. Konde, ke engo-nareje ke yambo ddusu toje jide te kara kara toyn. Yambo le to duju le dewje le Lubba. ⁹ Daw dosuje pa ke siki na:

Ase ta taa maketuru le,
ta kōru ne ke n̄-lete ne tae.
Mba n̄-toli to ne-polo.

Are e-ndoko do dewje toyn ke mesi are
Lubba,
dewje ke gelde to dang dang toyn, nje ke
ndon-tarje lede to dang dang toyn,
ke nje ke isije nangeje te lede kara kara
toyn.

¹⁰ E-ddade to dewje ke me Bbe-kōn te le
Lubba, ke nje-poleje, kare n̄-ddaje
kula laa.

Da kōn mbay do nange te.

¹¹ Maa lo bbay a, moo ndu anjije banya
banya. Kōrde ase doro doro ase tura ang.
N̄-gukuje do ngende-mbay le, ke do neje
so ke toje kem baa le, ke do tokuje le.

¹² Dosuje pa ke singa na:

Ngonn bate ke n̄-tōle le,
ase ta kinga singa-mōngu, ne-kinga, ke
kem-kare,
nase ta kinga singa, piti, kōsu gaji,
nase kare dewje waleje.

¹³ Moo ndu neje toyn ke Lubba ddade
ngaa toje me dara te, do nange te, gel
nange te, do ba-kate te, ke me ba-kate te.
Dosuje pa na:

«Maji kare piti, wal, kōsu-gaji, ke singa-
mōngu,
toje to le ne ke nisi ngende-mbay te le
ddem,
le Ngonn bate le ddem, ke ndo ke ndo.»

¹⁴ Neje ke so ke toje kem baa le paje na:
«Amem!» A tokuje le osuje mekeji golde
nangê ngaa poloje ne ke nisi ngende-
mbay te le ddem, Ngonn bate le ddem.

6

Ngonn bate oru neje misan ke n̄-lete ne ta maketuru le

¹ Goe te a, moo Ngonn bate le oru
dongor ne ke n̄-lete ne ta maketuru loe
siri le. A neje ke toje kem baa le, moo ekii
le mare kara bbar toke ndange le ndi na:

«E-ddee!» ² Ma koo a, moo sunda ke nda.
Dew ke aal sunda le uwa giri-kōndoro jia
te. Dare ejokudo, ngaa naw to nje-tete-
ddo njaa ta tete ddo.

³ Kake Ngonn bate le oru joo le ne ke n̄-
lete ne ta maketuru le a, neje ke toje kem
baa le, moo ekii le joo lede na: «E-ddee!»

⁴ A mare sunda ke kase toke le purujeenn
tee. Dew ke aal sunda le, dare singa kare
nōru kisi ddekeke ke ddang do nange te,
are ta dewje tolje naa. Dare toku kiya ke
ngal to.

⁵ Kake Ngonn bate le oru muta le ne ke
n̄-lete ne ta maketuru le a, neje ke toje
kem baa le, moo ekii le mota lede na: «E-
ddee!» A moo mare sunda ke ndul. Dew
ke aal sunda le uwa kilo jia te. ⁶ Moo kōru
ne toke ndu dew horo neje te ke so ke toje
kem baa le na: «Nare kula le dew ke ndo
kara ase ndoko Kilo bele kara baa, a ase
ndoko kilo orje muta. A inyan wubbu, ke
ben ke lo toe.»

⁷ Kake Ngonn bate le oru so le ne ke
n̄-lete ne ta maketuru le a, neje ke toje
kem baa le, moo ekii le so lede na: «E-
ddee!» ⁸ A moo mare sunda ke rœ toke
le kamjeenn. Ri dew ke aal sunda le na Yo.
Ngaa lo le dewje ke oy aw unn goe. Toke
n̄-kayn do nange loe so a, darede singa
kare n̄-tolje dewje ke debbe te kara. Da
tol dewje le ke toku kiya, ke bbo, ke ro-to
ke maji ang, ngaa da kare daje ke m̄u ke
do nange te tolde to.

⁹ Kake Ngonn bate le oru mi le ne ke n̄-
lete ne ta maketuru le a, moo kōy bann
te, ndil dewje ke n̄-tolde wōju do tar le
Lubba, ke tar-naji ke n̄-paje wōju do tar
le. ¹⁰ Daw duruje ekii ke taar na: «Ebbe-
dewje, ei ke e-maji toyn, ngaa e-to dew ke
tokoro, a ngina ndereng ndo ke dda bba
a gange sariya do dewje te ke do nange
te neenn, ta kila bare leje wōju do tol
ke n̄-tolje le wa? ¹¹ Yeenn ngaa, darede,
dede kara kara toyn toku kubbu ke nda,
ke ngal. Ngaa, n̄-pa darede kare n̄-nginaje
ngaji, kare kōr nje-kula maredeje, ke kōr
ngakōndeje utu naa bba. Mba dede kara
da tolde toke lede to.

¹² Maa lo, ngaa moo Ngonn bate le ddee
oru misan le ne ke n̄-lete ne ta maketuru
le. A nange yeke ke singa. Kare tuka

ndul toke kubbu kuwa ndoo, a neyn ddee toke le mese. ¹³ Endeterendeje inje darâ gaynje nangê toke kande Pige ke nayn sangeje ang bbay, ngaa tōku yel aw yeke kake are aw gaynje. ¹⁴ Dara nday toke rake ke daw n̂-ke. Ddingirije, ke dō-dere-maannje gotoje loje te lede. ¹⁵ Tōku mbayje ke dō nange te, nje-kōn-bbeje, nje-kōn dō mbambaje, nje-ne-kingaje, nje-singa-mōnguje, bbereje, ke dewje ke toje to bbereje ang, diyaje rōde bolo ddingirije te, ke horo erje te. ¹⁶ N̂-paje dare ddingirije, ke erje na: «Osoje dōje te, onnje dōje areje ne ke nisi dō ngende-mbay te nooje ang, are n-tee ne ta wungu te le Ngonn bate le.» ¹⁷ Mba tōku ndō wungu lede ase ngaa. Na a nayn wa?

7

Lubba uja endaji engo-nōn dewje te 144 000

¹ Goe te a, moo anjije sō. Darje kekel nange te ke sō. Duwaje lelje ke sō ke aw ulaje dō nange te, dare kara kara ula dō nange te ang ddem, dō ba-kate te ang ddem, dō kakeje te ang ddem. ² Moo mare anji dang in er lo tee te le kare, ngaa uwa ne-kuja endaji le Lubba ke nje-kisi kem baa jia te. Nila ko nare anjije sō ke darede ddew kare n̂-tujuje nange ddem, ba-kate ddem. N̂-pa na: ³ «E-tujuje nange ang ddem, ba-kate ang ddem, kakeje ang ddem. E-nginaje are juja endaji engo-nō nje-kulaje te le Lubba leje bba.» ⁴ Moo kōr dewje ke duja endaji engo-nōde te le. Deeje doro kōr kara, ke dōsō gire sō (144 000). To dewje ke inje horo gel-dewje te tōyn ke Ijarayel. ⁵ Nje ke gel Juda te eeje doro dōku gire joo (12 000), nje ke gel Rubenn te doro dōku gire joo (12 000), nje ke gel Gade te doro dōku gire joo (12 000), ⁶ nje ke gel Aser te doro dōku gire joo (12 000), nje ke gel Nepetali te doro dōku gire joo (12 000), nje ke gel Manase te doro dōku gire joo (12 000), ⁷ Nje ke gel Simeyōn te doro dōku gire joo (12 000), nje ke gel Lebi te doro dōku gire joo (12 000), nje ke gel Isakar te 12 000, ⁸ nje ke gel Jabulōn te doro dōku gire joo (12 000), nje ke gel Jebbe te doro dōku gire joo

(12 000), nje ke gel Benjamin te doro dōku gire joo (12 000).

Dewje banya banya arje nō ngende-mbay te

⁹ Goe te maa lo bbaya a, moo dewje banya banya. Dew ase turade ang. Dinje horo dewje te ke gelde dang dang tōyn, horo nje ke bbeje te dang dang, horo nje ke nangeje te dang dang, ke horo nje te ke ndōn-tarje lede to dang dang. Darje nō ngende-mbay te, nō Ngonn bate te le. Dulaje tōku kubbu ke nda, ngaa duwaje kam mburu jide te. ¹⁰ Daw duruje ekii na: «Lubba leje ke isi ngende-mbay te, de ke Ngonn bate a dajije.»

¹¹ Yeenn ngaa, anjije tōyn ke gukuje dō ngende-mbay le ddem, dō tōkuje le ddem, dō neje ke toje kem baa ke sō le ddem, dosoje nangê nō ngende-mbay te le, n̂-debbeje kemde nangê, ngaa n̂-poloje Lubba. ¹² N̂-paje na: «Amem!

Piti, kōsu gaji, kem-kare,

wooyo, wal, singa-mōngu, ke singa

toje to le Lubba leje ke ndō ke ndō. Amem!»

¹³ Yeenn ngaa, mare kara le tōkuje le dujum na: «Dewje ke ulaje kubbu ke nda neenn toje to na wa? Dinje dda wa?»

¹⁴ Milae te m-pa na: «Ebbemje, ei a e-gere.» Yeenn ngaa n̂-pa narem na: «To dewje ke inje me tōku ne-singaje te baa teeje ann. N̂-tokoje kubbuje lede ke mese ngonn bate dare nda.

¹⁵ Mba yeenn a, darje nō ngende-mbay te le Lubba daw n̂-poleje, til ke kare me key te ke daw n̂-pole te. Ne ke nisi ngende-mbay te le, na ngemde.

¹⁶ Bbo a ddade ang ngaa ddem, kunda a kōnde ang ngaa ddem. Kare a kōsude ang ngaa ddem, lo a nungade ang ngaa ddem.

¹⁷ Mba ngonn bate ke ar dann ngende-mbay te le a ngemde toke le ne-kuulje, ngaa na kaw ke de loje te ke maannje ke aw are tebbe inje ke te bba aw teeje. Ngaa Lubba a bōru maann-nō kemde te tōyn.

8

Ngonn bate oru siri le neje ke n̄-lete ne ta maketuru

¹ Kare ke Ngonn bate le oru siri le ne ke n̄-lete ne ta maketuru le a, lo to nyenene me dara te ngosi ke goju gɔl kare kara.

² Moo anjije ke siri ke arje nɔ Lubba te le. Darede tebbeje siri.

³ Mare anji dang bbay ddee ar mbɔr bann te le. Nuwa mare ngonn jo ro yambo ke n̄-dda ke ande jia te. Dare yamboje toke banya kare n̄-ro dɔ bann te ke n̄-dda ke ande ke to nɔ ngende-mbay te le ddem, kare n̄-ddee ke duju le dewje le Lubba tɔyn nɔ Lubba te le ddem. ⁴ Sa yamboje le, ke dujuje le dewje le Lubba le inje ji anji te le ubba nɔ Lubba te. ⁵ Anji le unn ngonn jo ro yambo le ungu puru ke dɔ bann te le me te ddusu, ngaa bi ila dɔ nange te. Njange baa a, ndi ndange, kɔru ndu neje bbar, ndi teel, ngaa nange yeke.

Dɔngɔr tebbeje sɔ bbarje

⁶ Anjije siri ke uwaje tebbeje siri jide te le aw moseje rɔde ta to.

⁷ Anji ke dɔngɔr to tebbe laa. A kɔju, ke puru, poleje naa ke mese ngaa gaynje dɔ nange te. Toke n̄-kayn nange, ke kakeje ke dɔ nange te loe mota a, puru ɔn debbe nange le kara, ɔn debbe kakeje le kara, ngaa ɔn kamje ke muje ke tebbe tɔyn.

⁸ Anji ke to joo laa to tebbe laa. A mare ne toke tɔku ddingiri ke aw ɔn puru tee oso me ba-kate te. Debbe ba-kate le tel to mese. ⁹ Toke n̄-kayn horo neje ke Lubba dda ke toje me maannje te loe mota a, debbe ke kara oy, ngaa debbe tɔku toje ke kara tuju.

¹⁰ Anji ke to mota laa to tebbe laa. A mare tɔku endeterenden ke aw ɔn puru toke puru ngel in darâ oso. Toke n̄-kayn horo baje ke dɔ nange te loe mota a, endeterenden le oso dɔ debbe ba te le kara, ke dɔ loje te ke maannje aw inje ke te aw teeje. ¹¹ Ri endeterenden le na «Ne ke ate.» Debbe maannje ke noso dɔe te le ate, ngaa dewje nya ke ayje maannje ke ate le oyje.

¹² Anji ke to sɔ laa le to tebbe laa. Toke n̄-kayn me kare, me neyn, ke me endeterendenje loe mota mota a, dunda

debbe kare le kara, debbe neyn kara, ke debbe endeterendenje kara kare n̄-ndokoje ang. Yeenn a, kara wase til te kara, lo a ndoko tɔyn ang.

¹³ Maa lo bbay a, moo kɔru mare tende ke aw in me dara te taar nu. Eel le uru ekii ke singa na: «Ne-wungu, ne-wungu, ne-wungu a to le dewje ke dɔ nange te, toke kese anjije ke mota toje tebbeje lede.»

9

Mi le tebbe bbar

¹ Anji ke to mi laa to tebbe, a moo mare endeterenden in darâ oso nangê. Dare ngaw kele ta tɔku buwa ke suren goto.

² Endeterenden le oru ta tɔku buwa ke suren goto le. Sa ubba te toke sa tɔku puru. Sa ke ubba buwa te le dda are kare, ke kem dara tuka ndul biti biti. ³ Ebeteje inje me sa te le teeje, ngaa gaynje nangê. Darede singa kuta dewje toke engan nyije ke dɔ nange te. ⁴ Darede ndu kare n̄-tujuje muje, ke kamje, ke kakeje ang. A dewje ke endaji le Lubba goto engo-nɔde te a ta n̄-ddajede maji ang. ⁵ Dare ddew ebeteje le kare n̄-tɔlje dewje le ang, a ta kare dulaje kemde ndoo neyn mi. Da tɔsu dewje le kare tode toke le to le nyi. ⁶ Kare teenn, dewje a sangeje yo, a da kingaeje ang nyɔm. Da ndikije ta koy, a yo a kaynde kaw ddew ew.

⁷ Ebeteje le undaje rɔ sundaje ke n̄-mɔsede ta dda ne dɔɔ. Mare ne to dɔde te toke le ejokudɔ ke n̄-dda ke ande, ngaa kemde unda kem dew. ⁸ Biin-dɔde toke le biin-dɔ dene, ngaa ngangede toke le ngange tebeyn. ⁹ Nɔ-gu ebeteje le toke le dɔ-kubbu dɔɔ ke n̄-dda ke ande-nare a dula ke te. Kɔru bakede bbar toke kɔru sarete dɔɔ ke sundaje banya banya aw ndɔruje awje ne ke ta dɔɔ te. ¹⁰ Bbɔngude toke bbɔngu nyi, ngawe to te. Singa kula kem dewje ndoo mba neyn mi le to bbɔngude te le. ¹¹ Tɔku mbay lede to anji ke tɔku buwa te ke suren goto. Ria ke ndɔn-tar le Ebereje na Abadɔn, a ke ndɔn-tar le Gerekeje na Apoliyɔn. Kande ri le na «Nje-ne-tuju».

¹² Dɔngɔr ne-wungu le nday mban. A mare ne-wunguje joo aw ddeeje goe te bbay.

Misan le tebbe bbar

¹³ Misan le anji le to tebbe laa. A, baann ke n̂-dda ke ande, ngaa to n̂ Lubba te le, moo mare ndu bbar, er kekeleje te so kem. ¹⁴ Ndu le pa are misan le anji ke uwa tebbe jia te le na: «E-tutu anjije ke so ke n̂-tode mbor toku ba te ke ria na Eparate le.» ¹⁵ N̂-tutu anjije ke so le. Toke n̂-kayn horo dewje ke do nange te loe mota a, n̂-toje ngosi ta tol debbe dewje ke debbe te kara, kare teenn, ndoe teenn, me neyn teenn, ke bbale teenn. ¹⁶ Kor nje-ddoje ke toje to nje-sundaje ke n̂-bbar dare moo to million kor joo. ¹⁷ Me ni te lem le, moo sundaje, ke nje ke aw aalje sundaje le a, n̂-toje toke be: Dulaje do-kubbu-ddoje ke kase toke le purujeenn ddem, ndul toke le kem dara ddem, ngaa to bu mate toke le ne ke daw n̂-bbar na supere ddem no-gude te. Do sundaje le toke le do tebeyn. Puru, ke sa, ke supere in tade aw tee. ¹⁸ Ne-kem-to-ndooje ke muta neenn le: Puru, sa, ke supere ke aw teeje ta sundaje te le tolje debbe dewje kara horo debbe dewje te ke mota. ¹⁹ Mba singa sundaje le to me kilde te ddem, bbongude te ddem. Bbongude undaje ro li. Bbongude le doe to are ye a daw n̂-ddaje ne dewje maji ang.

²⁰ A kese dewje ke ne-kem-to-ndooje neenn le toljede ang le inyaje ddew polo korje ke n̂-ddaje ke jide le ang. N̂-naynje daw n̂-poloje ndilje ke maji ang, daw n̂-poloje korje ke n̂-ddaje ke ande, ke nare, ke tungu, ke er, ke kake. Korje ke aw ooje lo ang ddem, aw ooje tar ang ddem, aw njaje ang ddem le. ²¹ Dinyaje ddew tol dew ang ddem, ddew kumaje lede ang ddem, ddew lo-to-majang ang ddem, ddew bbokoje lede ang ddem.

10*Tar ngonn maketuru*

¹ Goe te a, m-tel moo mare anji nje-singa-mongu in darâ aw ddisi. Mum taa roe toyn toke le kubbu, ngaa ngabburandi guku dangara doe. Keme ndoko toke le kare, ngaa gole kase toke le ndon puru. ² Nuwa mare ngonn maketuru ke toke teyn jia te. Nila gole ke kol do ba-kate te, a nila gole ke gel do nange te. ³ Nuru ekii

ke taar toke le tebeyn ke aw no. Goe te a, ndi ndange tae siri. ⁴ Kare te ke ndi le ndange tae siri le a, m-ndiki ta kuja tar ke ndije le paje le maketuru te a, moo mare ndu ke in darâ na: «E-ngem mei te bbo uja maketuru te ang.»

⁵ Anji ke mooe ar do ba-kate te ddem, do nange te ddem le ula jia ke kol ke darâ, ⁶ ngaa unda yo ke ri Lubba ke isi ke ndo ke ndo, ne ke n̂-dda dara ke neje toyn ke toje me, nange ke neje toyn ke toje te, ba-kate ke neje toyn ke toje te. Anji le pa na: «Kare ase ngaa. ⁷ Kare te ke anji ke to siri laa to tebbe a, a to ndo ke ne le Lubba ke iya roe a ddee to ne ke tokoro, ddew kara baa toke Lubba pa tare are bbere-kulaje laa ke toje to nje-kilaje mber-tar laa.»

⁸ Ndu ke bbar darâ ke moo le tel pa tar arem bbay na: «Aw taa ngonn maketuru ke toke teyn ke to ji anji te ke ar do ba-kate ddem, do nange te ddem le.» ⁹ Maw ngosi ke ro anji te le, ngaa m-duje kare narem ngonn maketuru le. Nilam te na: «E-taa usa. A kate kang kang mei te. A, a neel tai te toke le keme teje.» ¹⁰ M-taa ngonn maketuru le ji anji te le, ngaa musa, a neel tam te toke keme teje. A kake muru a, ate mem te nu kang kang. ¹¹ Ngaa n̂-pa darem na: «Maji kare e-tel ila mber-tar ke Lubba pa do dewje te ke banya bbay: Dewje ke bbeje te, dewje ke gelde dang dang, nje ke ndon-tarje lede to dang dang, ke toku mбайje.

11*Tar le nje-tar-najije ke joo*

¹ Darem mare kabbara ke to toke kake koju ne, ngaa n̂-pa darem na: «In taar bbo oju key-polo-Lubba, ke bann ke to me te. E-tura kor dewje ke aw poloje Lubba me te. ² A inya ndake lo ke ddaka, bbo oju ang. Mba dare ndake lo le gel-dewje ke gereje Lubba ang. Da mboynje bbe ke maji toyn le ke golde neyn doso gire joo. ³ Ma kare nje-tar-najije lem ke joo ilaje mber tar lem, ke kubbu ndoo rode te ndo dorokara, kor joo, ke do misan (1 260).

⁴ Nje-tar-najije lem ke joo le toje to kake olibeje ke joo, ke ne kunda lambeje ke joo ke toje nom te, ema Ebbe-dewje ke

dɔ nange te. ⁵ Bbo dew ndiki ta ddade maji ang a, puru tee tade te ro nje-baanje lede le. Tɔkɔrɔ njaa, bbo dew ndiki ta ddade maji ang a, maji kare dew le oy toke baann. ⁶ Deeje ke singa ta kutu kem dara kare ndi ere ang me ndoje te ke daw dilaje ne mber-tar le Lubba. Deeje ke singa ta dda kare maannje telje to mese, ngaa ta dda kare ne-kem-to-ndooje dang dang osoje dɔ nange te toke mede ndiki.

⁷ Toke n̄-paje tar naji le n̄-tungaje a, da ke a kin me tɔku buwa te ke suren goto le a dda dɔ ke de, singae a kutade, ngaa na tɔlde. ⁸ Ninnde a nayn dɔ nange te nata, me tɔku bbe te ke n̄-tɔl Ebbedede te, dɔ kake-dese te le. Ddew Ndil te, dewje undaje ri tɔku bbe le na Sɔdɔm, Gɔmɔr ddem. ⁹ Dewje ke me bbeje te dang dang, gel-kujude dang dang, nje ndɔn-tarje lede to dang dang, dewje ke gelde dang dang a ddeeje ta koo ninnde mba ndɔ muta ke gaen. Da kinyaje ddew kare n̄-dubbu ninnde le ang. ¹⁰ Dewje ke dɔ nange te a ddaje rɔ-neel wɔju dɔ koy lede le. Da ddaje kusu, da kulaje ke neje baa kare naa, mba nje-kilaje mber-tar ke joo neenn le ddaje are dewje ooje ndoo nya.

¹¹ A go ndɔ te ke muta ke gaen le a, mare yel ke aw are tebbe in rɔ Lubba te ddee ande ninnde le, ngaa dinje darje taar. Yeenn a bbeel dda dewje ke aw oojede le nya. ¹² Nje-kilaje mber-tar le Lubba le ooje mare ndu ke in dara, ngaa pa arede ke singa na: «Inje ke taar neenn.» Dinje ke darâ me mum te kem nje-baanje te lede le. ¹³ Kare teenn njaa, nange yeke ke singa. Are bbo e-kayn me tɔku bbe le dɔku a, debbe kara njaa guru are dewje doro siri (7 000) oyje mba nange ke yeke le. Bbeel dda kese dewje ke naynje kem baa, ngaa dɔsuje gaji Lubba ke darâ.

¹⁴ Joo le ne-wungu le nday mban. A mota le ne-wungu aw ddee mbɔr ang baa.

Siri le tebbe bbar

¹⁵ Goe te a, anji ke to siri laa to tebbe. Nduje bbarje ke singa darâ na:

«Bbasine, kɔn-mbay dɔ nange te neenn tel me ji Ebbejeje te, ke me ji Mesi te laa.

Na kɔn-mbay ke ndɔ ke ndɔ.»

¹⁶ Tɔkuje dojoo gire sɔ ke isije ngende-mbay te lede nɔ Lubba te le teeje osoje nangê, debbeje kemde nangê nɔ Lubba te, ngaa walje Lubba, ¹⁷ n̄-paje na:

«Ebbejeje Lubba ke nje singa-mɔngu, ei ke e-to bbasine neenn ddem, e-to lew baa, jari wooyo, mba ddew tɔku singa-mɔngu te lei, e-dda are kɔn-mbay to lei ngaa.

¹⁸ Gel-dewje ke toje to lei ang ddaje wungu, a bbasene, kare wungu lei ase ngaa.

Kare gange sariya dɔ dewje te ke oy ase ngaa.

To kare ke a kuka ne nje-kulaje lei ke toje to nje-kilaje mber-tar lei,

nje ke toje to dewje lei, ke nje ke aw bbelje ri,

dede ke n̄-toje to dewje ke ngaji, ke dede ke n̄-toje to dewje ke bo.

To kare ke a tuju ne dewje ke aw tujuje nange.»

¹⁹ Ta key-polo-Lubba ke to me dara te ɔru, ngaa sanduku dɔnɔ ubba me key-polo te laa le. Ndi teel, nduje bbarje, ndi ndange, nange yeke ngaa kɔju gayn ke singa.

12

Tar le dene, ke tar le da ke unda rɔ mar

¹ Mare tɔku ne ubba me dara te. Mare dene ula kare rɔe te toke kubbu, neyn to kɔ gole te, ngaa endeterendeje dɔku gire joo toje dɔe te to ejɔkudɔ. ² Nuwa sem, naw nduru ndo, are naw nuru ekii mba aw toe nya.

³ Mare ne dang tel ubba me dara te. Mare tɔku da ke toke le mar, rɔe kase toke le puru, dɔe siri, a gaje dɔku. Ejɔkudoje siri toje dɔeje te ke siri le. ⁴ Toke n̄-kayn endeterendeje ke darâ me mota a, bbonge tɔku da le saa debbe endeterendeje kara tilade nangê. Tɔku da le ddee ar nɔ dene te ke aw nduru ndo le aw ngina, ta bbo nuju taar a, kunn ngonn le kuse ke loe baa. ⁵ Dene le uju ngonn ke dingaw. Ngonn le a, a kɔnn gel-dewje tɔyn ke singa ke ngeng nya. Dunn ngonn le daw saa mbɔr Lubba te, mbɔr ngende-mbay te laa. ⁶ A dene le ayn aw me kɔr te, lo te ke Lubba mɔse are, kare n̄-ngeme ke ne-kusa

ke te mba ndo doro kara, kor joo gire domisan (1 260).

⁷ Ddo in me dara te. Misel* de ke anjije laa n-ddoje ke toku da ke unda ro mar le. A da le, ke anjije laa n-ddoje ke de to. ⁸ A singa da le uta le Misel le ang. Yeenn a, da le ke anjije laa, deeje ke ddew ta nayn me dara te ang ngaa. ⁹ Yeenn ngaa dunn toku da le, ne li ke lew baa ke daw n-bbare to Esu, to Satan, ne nje-kere dewje ke do nange te toyn le dilae do nange te, de ke anjije laa.

¹⁰ Moo mare ndu bbar ke singa me dara te na: «Bbasine Lubba ajije ngaa, n-toju singa-mongu, ke kon-bbe laa ngaa. Mesi laa toju singa laa ngaa. Mba duta ne nje-kunda tar do ngakonje te le, ne ke naw nunda tar dode te no Lubba te, til, ke kare le dilae nangê mban.

¹¹ A ngakonje le teteje ddo doe te, woju do mese Ngonn Bate ddem, woju do tar le Lubba ke n-paje tar-naje ddem. Dooje tebbe lede njaa to ne ke baa ddem, n-bbeelje yo ang ddem. ¹² Mba yeenn a, see daraje, ke see dewje ke isije darâ ddem, e-ddaje ro-neel. A see nange, ke ba-kate, kem-to ndoo a ddase. Mba Esu ddisi ke dose te ke wungu ke bo nya, mba n-gere to ndo laa nayn nya ang ngaa.

¹³ Toke toku da le oo to duta ne dilane do nange te mban a, unn kutu tubba dene ke uju ngonn ke dingaw le. ¹⁴ A dare dene le ubba bake joo toke le bake toku tende kare nin ne naw ne me kor te, lo te ke n-mose woju doe, kare dare ne-kusa ke te n-geme ne ddew ew ke li le. Na nayn baann lo teenn mba bbal muta ke gaen. ¹⁵ Yeenn ngaa li le tomô maann toke le ba go dene te le kare maann le uwae otu saa. ¹⁶ A nange ddee uma dene le. Nange teyn tae uru ne ba ke toku da le tomô le. ¹⁷ Wungu on da le do dene te le, ngaa tel ke do kese dewje te ke gel dene te le, aw dda ddo ke de. To dede ke daw n-ngemje nduje le Lubba, ke tar-najije le Jeju.

¹⁸ Goe te a, toku da le aw ar do enangara ba-kate te.

13

Tar do daje te ke joo

¹ Goe te a, moo mare da in me ba-kate te tee. Gaje ee doku, a doe ee siri. Ejokudo doku toje do gajeje te le kara kara, ngaa n-dda rije ke toje to ri taji Lubba doeje te le kara kara toyn. ² Da ke mooe le unda ro kake. Gole toke le gol enjakemnjari, a tae toke ta tebeyn. Toku da ke unda ro mare le are singa-mongu laa, ke ngende-mbay laa, ke singa ke ngeng nya. ³ Mare doe le kara toke ne ke dare do ke ase kare noy ne. A do ke ase kare noy ne le ere. Dewje ke do nange te toyn ooje neenn le a gange singade, ngaa unnje go da le. ⁴ Dewje toyn osuje mekeji golde nangê no da te ke unda ro mar te le, mba singa ke nare da ke in me ba-kate te tee le. Dede toyn dosuje mekeji golde nangê no da te ke in me ba-kate te tee le, ngaa n-paje na: «Na ase naa ke da le wa? Na ase ta ddo saa wa?»

⁵ Dare ddew da le kare pa tar-boroje ddem, kare taji Lubba ddem. Dare singa kare n-dda nejeenn mba neyn doso gire joo. ⁶ Nunn kutu taji Lubba, taji ria, taji lo-kisi laa, taji dewje toyn ke isije darâ. ⁷ Dare ddew kare n-dda ddo ke dewje le Lubba, ngaa ta kutade ke singa. Dare singa do dewje te ke gel-kujude dang dang toyn, do dewje ke bbeje te toyn, ke do dewje te ke ndon-tarje lede toje dang dang toyn, ke do dewje te ke gelde dang dang toyn. ⁸ Dewje toyn ke do nange te a poloje da ke in me ba-kate te tee le. To nje ke lew baa ke Lubba dda neje, ride goto maketuru tebbe te le Ngonn Bate ke n-tole to ne-polo le.

⁹ Dew ke mbia to a, maji kare oo tar neenn!

¹⁰ Dew ke Lubba woju kare duwae to bbere a, da kuwae to bbere.

Dew ke Lubba woju kare n-tole ke toku kiya a, da tole ke toku kiya.

Kare neenn to kare ke ta kare dewje le Lubba toje wurde, ngaa uwaje koo me te lede are ngeng.

Tar do da te ke in me nange te tee

¹¹ Goe te a, moo mare da dang unda lo me nange te tee. Gaje ee joo toke gaji ngonn bate. A naw n-pa tar toke toku da

ke unda rɔ marjeenn. ¹² Naw n̄-dda kula ke singa ke da ke in me maann te tee ee ne le dɔ-keme te njaa. N-dda nare nange, ke dewje ke isije dɔ nange te aw ɔsuje mekeji golde nɔ da te ke in me maann te tee, ke do laa ase kare noy ne bba do le ere le. ¹³ N-dda tɔku ne-mɔrije ndereng, nare puru in darâ oso dɔ nange te kem dewje te. ¹⁴ Nere dewje ke dɔ nange te, ddew ne-mɔrije te ke dare singa kare n̄-dda dɔ-kem da te ke in me maann te tee le, nare n̄-ddaje mare kɔr ke unda rɔ da ke inga do tɔku kiya, a oy ang le.

¹⁵ Dare singa kare nula kewn me kɔr te ke unda rɔ da ke in me maann te tee le. Kɔr le a pa tar, ngaa a dda kar n̄-tɔl dewje tɔyn ke a mbeteje ta kɔsu mekeji golde nange nɔ kɔr te le. ¹⁶ Da le uwa dewje tɔyn njaa ke singa are n̄-dda mare endaji me jide te ke kɔl, wase engo-nɔde te: Nje ke bo, ke nje ke ngaji, nje-ne-kingaje, ke nje-ndooje, bbereje, ke nje ke toje to bbereje ang. ¹⁷ Dew ke endaji le to rɔe te ang a, a kase ndoko ne ang ddem, a kase labbe ne ang ddem. Endaji le to ri da le wase nimɔrɔ ria.

¹⁸ Kare te neenn, maji kare kem dew are. Dew ke to nje-ne-gere a, a gere kande nimɔrɔ le da le, mba to nimɔrɔ le mare dew. Nimɔrɔ le to kɔr misan, ke dɔmisan gire misan.

14

Pa ke nje ke Ngonn bate uka dɔde ɔsuje

¹ Maa lo bbay a, moo Ngonn bate le ar dɔ ddingiri te ke Siyɔn*. Dewje dorɔ kɔr kara, ke dɔsɔ gire sɔ (144 000) eeje mbɔre te. N-dda ri Ngonn bate le, ke ri bɔeje engo-nɔde te. ² Moo mare ndu bbar me dara te toke kɔru tɔku ba ke aw ula ddem, toke ndi ke aw ndange ke singa ddem. Ndu ke moo le bbar toke kɔru konde ke dewje aw em. ³ Dewje le aw ɔsuje pa ke siki nɔ ngende-mbay te le, nɔ neje te ke toje kem baa ke sɔ le, ke nɔ tɔkuje te le. Dew kara ke a kase ndo pa le goto. Bbaye njaa to dede ke dorɔ kɔr kara ke dɔsɔ gire sɔ (144 000) ke Ngonn bate uka dɔde dɔ nange te le.

⁴ Dede le dulaje rɔde ne-yerew te ddew te le deneje ang, mba n̄-gereje dene ang.

Daw dunnje go Ngonn bate le loje te tɔyn ke naw naw te. Lubba uka dɔde horo dewje te, kare n̄-ddeeje to dɔngɔr dewje laa ddem, le Ngonn bate le ddem. ⁵ Dereje ngem ndɔ kara ang. Tar kara to dɔde te ang.

Anjije muta ilaje mber sariya le Lubba

⁶ Goe ta a, moo mare anji dang ke aw ila me dara te taar nu. Nee ke Tar ke maji ke to ke ndɔ ke ndɔ ta pa kare dewje ke dɔ nange te: Dewje ke gelde dang dang tɔyn, dewje ke gel-kujude dang dang, dewje ke ndɔ-tarje lede dang dang, ke dewje ke bbeje te dang dang tɔyn. ⁷ Anji le pa tar ke singa na: «E-bbeelje Lubba, ngaa ɔsuje gaje. Mba kare ke na gange ne sariya dɔ dewje te ase ngaa. E-poloje nje-dda dara ke nange, ke tɔku-ba, ke loje ke maannje aw inje ke te aw teeje.»

⁸ Mare anji ke to joo laa ddee go ye te ke dɔngɔr le ngaa pa na: «Babilɔnn bbe-bo le oso mban, noso mban. Ne a nare dewje ke gelde dang dang tɔyn ayje ben kaya laa ke wɔn to puru le.»

⁹ Mare anji ke dang ke to muta laa ddee go nje ke joo te le, ngaa pa ke singa na: «Bbo dew ɔsu mekeji gole nange nɔ da te le, ke nɔ kɔr te ke unda rɔ da le, ngaa dɔsu endaji da le engo-nɔe te, wase me jia te a, ¹⁰ ne kara na kay ben tɔku wungu le Lubba, ke n̄-pole ang a dungu me engo wungu te laa. Ngaa na koo ndoo kem puru te, ke kem supere te, kem anjije te ke maji tɔyn ddem, kem Ngonn bate te ddem. ¹¹ Puru ke aw ula kemde ndoo le sae a kubba bbal ke bbal. Ngaa dewje ke aw poloje da le, ke kɔr ke unda rɔ da le, ke dede ke dɔsu endaji ri da le rɔde te, til ke kare, da kuwaje rɔde ang.

¹² Kare neenn to kare ke dewje le Lubba ke aw ngemje nduje laa, ngaa naynje ddew koo me te te ke Jeju a kuwaje kare ngeng ann. ¹³ Moo mare ndu ke in darâ, ngaa pa arem na: «Uja tar neenn maketuru te: «Rɔ-neel to le dewje ke naynje ddew te le Ebbe-dewje ndereng oyje ne, bbasene neenn. Ndil-me-nda pa na: Tɔkɔrɔ njaa, maji kare duwaje rɔde go kula te ke ngeng ke n̄-ddaje, mba kulaje ke n̄-ddaje a kunnje gode.» »

Tar kuja ko ndo ke do nange te

¹⁴ Maa lo bbay a, moo mare mum ke nda to nda. Mare ne ke unda ro dew isi do mum te le. Nunda ejokedo ke n-dda ke ande doe te, ngaa nuwa kiya ke ate jia te. ¹⁵ Mare anji dang in key-polo-Lubba te tee, ngaa uru ekii ke singa are dew ke isi do mum te le na: «Ula kiya lei bbo uja ko le, mba kare kuja ko le ase ngaa. Kande ko ke do nange te sange ngaa.» ¹⁶ Yeenn ngaa, dew ke isi do mum te le ula kiya laa le do nange te, ngaa uja ko ke do nange te toyn.

¹⁷ Goe te a, mare anji dang in key-polo-Lubba te darâ tee. Ne njaa kara nuwa kiya ke ate jia te to. ¹⁸ Mare anji dang bbay in er bann te tee. Nee ke singa kunn ndu kare puru dda ne ne. Nuru ekii ke singa nare anji ke uwa kiya ke ate le na: «Ula kiya lei ke ate le bbo uja ne jinga binye ke do nange te, mba kande binye le oy mban. ¹⁹ Anji le ula kiya laa le do nange te, ngaa tuja jinga binye ke do nange te le ungu me ne-kore maann binye te ke toju toku wungu le Lubba. ²⁰ Dore binye me ne-kore maann binye te le giri bbe te ddaka. Mese in me ne-kore maann binye te le tee, ngaa siri ke taar ndereng taa lo ase kilometere kor mota (300). Bbo sunda uru me mese te le a, mese le a kuwae ka-tae te taar.

15*Tar le anjije ke siri, ke tar do bboyn ne-kem-to ndooje*

¹ Goe te a, moo mare ne ke bo ddem, ke kura laa dum do dewje ddem me dara te: Anjije siri uwaje ne-kem-to ndooje siri jide te. To do bboyn ne-kem-to-ndooje, mba ddew te lede a, wungu le Lubba ddee do dewje te.

² Moo mare ne toke bajeenn, keme are yerere toke er ke dew unda keme te a oo ne lo, pole naa ke puru. Dewje ke teteje ddo do da te le, ke do kor ke unda ro da te le, ke do nimoro ria te le arje do ba-kate te le. Duwaje kondeje le Lubba jide te. ³ Daw dosuje pa le Moyije ke to nje-kula le Lubba ddem, pa le Ngonn bate ddem na: « Ebbe-dewje Lubba ke Nje-singa-mongu,

neje ke e-dda boje nya ddem, kuraje lede dum do dewje ddem!

Toku mbay le gel-dewje,

Aw dda neje ke dogole ddem, aw dda ne ke tokoro ddem.

⁴ Ebbe-dewje, na a bbeel rii ang, ngaa a kosu gaji rii ang wa?

Mba ei kara baa a, e-maji toyn.

Gel-dewje toyn a ddee kosuje golde nangé noi te,

mba dede toyn dooje ne-ddaje lei ke gate gate.

⁵ Goe te a, moo key-polo-Lubba me dara te, tae toke teyn. Key tande ke Lubba de ke dewje laa daw dingaje naa me te, to me te. ⁶ Anjije ke siri ke uwaje ne-kem-to ndooje siri jide te le inje key-polo-Lubba te le teeje. Dulaje kubbu ke nda ngaa ndoren. N-toje endaar-kuwa-bber ke n-dda ke ande karde te. ⁷ Kara le neje ke toje kem baa ke so le are engoje ke n-dda ke ande anjije ke siri le kara kara. Wungu le Lubba ke Nje-kisi ke ndo ke ndo ddsu engoje le. ⁸ Sa ke toju piti le Lubba, ke singa-mongu laa taa me key-polo-Lubba le toyn. Dew kara ase ta kande key-polo-Lubba te le ang ndereng ta ne-kem-to-ndooje ke siri ke ji anjije te ke siri le tunga bba.

16*Tar do engoje te ke siri*

¹ Moo mare ndu bbar toke bo key-polo-Lubba te le, ngaa pa are anjije ke siri le na: « Awje e-mbelje engo wunguje le Lubba ke siri le do nange te!» ² Anji ke to dongore aw mbel wungu ke me engo te laa do nange te. Do ke maji ang ddem, aw to nya ddem oso ro dewje te ke endaji le da le to rode te, ngaa aw poloje kor ke unda ro da le. ³ Joo le anji mbel wungu ke me engo te laa le me ba-kate te. Ba-kate le tel toke le mese dew ke oy, are neje ke kem toyn ke eeje me ba-kate te le oyje. ⁴ Mota le anji le mbel wungu ke me engo te laa me baje te, ke loje te ke maannje inje te bba aw aynje are mannje le turuje to mese. ⁵ Moo ndu anji ke on do maannje pa na: « Ei ke e-to bbokone ddem, e-to lew ddem, e-maji toyn ddem, e-to gate gate

wɔju dɔ sariyaje ke e-gange neenn. ⁶ N-kaynje mese dewje lei ddem, mese nje-kilaje mber-tar lei ddem. Mba yeenn a arede mese kare dayje. Ne ke ase ta dda ke de ann. ⁷ Goe te a, moo mare ndu ke bbar bann te le na: « Tɔkɔrɔ njaa, Ebbe-dewje Lubba ke nje-singa-mɔngu, sariyaje lei to sariyaje ke tɔkɔrɔ ddem, gate gate ddem. ⁸ Sɔ le anji le mbel wungu ke engo te laa dɔ kare te. Dare ddew kare le kare puru laa ɔn dewje. ⁹ Puru kare ke tunga nya le ɔn dewje le. N-tajije ri Lubba ke ee ke singa dɔ ne-kem-to-ndooje te neenn tɔyn le. A n-turuje ddew lede mba kɔsu gaje ang.

¹⁰ Mi le anji le mbel wungu ke me engo te laa dɔ ngende-mbay te le da le. Yeenn ngaa, lo tuka ndul dɔ bbe-kɔn te le da le. Kem-to-ndoo uta dɔ dewje are dewje ngerje ngangede. ¹¹ N-tajije ri Lubba ke darâ mba ndoo ke daw dooje ddem, mba do ke maji ang ke oso rɔde te le ddem. A n-tusuje kula-ddadeje ke maji ang dinyaje ang.

¹² Misan le anji le mbel wungu ke me engo te laa me tɔku ba te ke ria na Eparate. Maann le ii mba kinya ddew kare tɔku mbayje ke inje er lo tee te le kare aw ddeeje. ¹³ Ngaa, moo ndilje ke maji ang mota, kare in me kil da te ke unda rɔ mar le tee, kara in me kil da te le, kara in me kil nje-kila mber-tar te ke to nje-ngem le aw teeje. Ndilje ke maji ang ke mota le undaje rɔ enginaynje. ¹⁴ To ndilje ke maji ang ke aw ddaje ne-mɔrije. Dawje ta kinga tɔku mbayje ke dɔ nange te tɔyn ta mbɔnde ngina ne dɔ ke tɔku ndɔ te le Lubba ke nje-singa-mɔngu.

¹⁵ Ebbe-dewje pa na: « Oo, maw m-ddee toke nje-bboko. Rɔ-neel to le dew ke isi kem baa bbo tibbi ang, ngaa ngem kubbu rɔe te. Baann bba na nja rɔe baa kare dew ooe a to ne-rɔ-kul ang.» ¹⁶ Ndilje ke maji ang le mbɔnje mbayje le lo te ke daw n-bbar ke tar Ebere na Armagedɔn.

¹⁷ Anji ke to siri laa mbel wungu ke me engo te laa me yel te. Mare ndu bbar ke singa ngende-mbay te ke key-polo-Lubba te le na: « Bbaye ngaa!» ¹⁸ Ndi teel nya nya, nduje bbar, ndi ndange nya nya, ngaa nange yeke ke singa. Lew

baa ke dewje toje dɔ nange te, ndɔ kara nange nayn yeke toke baann ang bbay. ¹⁹ Babilɔnn, tɔku bbe le kayn loe mota, ngaa tɔku bbeje le gel-dewje osoje. Yeenn ngaa Lubba ole mee dɔ Babilɔnn bbe-bo te le, ngaa are ben ke to wungu laa ke aw wɔn to puru me engo te dewje ke me bbe te le ayje. ²⁰ Dɔ-dere-maannje tɔyn aynje ngaa ddingirije gotoje. ²¹ Kɔjuje ke boje nya, ngaa ɔyje ase ne ke kilo dɔsɔ inje darâ gaynje dɔ dewje te, ngaa dewje le tajije ri Lubba mba ne ndoo ke kɔju le dda ke de le, mba to ndoo ke to bbeel nya.

17

Sariya ke dɔ Babilɔnn te

¹ Goe te a, mare anji kara horo anjije te ke siri ke uwaje engoje siri jide te le, ddee ngaa pa arem na: «E-ddee, ma toji sariya ke da gange dɔ dene te ke to tɔku nje-kaya ke isi mbɔr tɔku baje te le. ² Ne a tɔku mbayje ke dɔ nange te ddaje nekaya dɔe te, ngaa dewje ke dɔ nange te ayje ben kaya laa are ddade.»

³ Goe te a, Ndil uwam, ngaa anji le unnum aw sem me kɔr te, a moo mare dene isi dɔ mare da te ke kase to kase. Rɔe tɔyn to ri ne-tajije ke ta taji ne Lubba dɔrɔ. Dɔe ee siri ngaa gaje dɔku. ⁴ Dene le ula kubbu ke kase, ke kura, ngaa ndɔren to ndɔren. Nula ne-mandeje ke n-dda ke ande, ke kɔr erje ke gate ngeng, ke mereje. Nuwa engo ande jia te. Ne-yerewje, ke nekayaje laa ke ase koo ke kem ang ddusuje me engo le. ⁵ N-dda mare ri engo-nɔe te, to ri ke dew gere kande ang. Ri le na: « Babilɔnn bbe-bo, kɔn dene nje-kayaje, kɔn neje ke dɔ nange te ke ase ta koo ke kem ang.» ⁶ Moo dene le a, mese dewje le Lubba, ke mese nje-tar-najije le Jeju ke nay le aw ddae toke le koto.

Koo ke mooe a, mem unda dɔ binya nya. ⁷ Yeenn ngaa anji le pa arem na: « Mei aw unda dɔ binya mba ddi wa? Ma pa ne ke iya rɔe ke dɔ dene te neenn, ke ye ke dɔ da te ke dɔe ee siri, ngaa gaje ee dɔku ke nisi dɔe te neenn kari. ⁸ Da ke ooe le to lew, a n-to ang ngaa. Na kin buwa te ke suren goto le tee, ta kaw nayn ke kɔrɔ nyɔm. Bbo dewje ke dɔ nange te, ke

kunn kutu neje te nu duja ride maketuru tebbe te ang, ooje da le a, mede a kunda do binya. Mba n-to lew, a n-to ang ngaa, a na tel kunda lo tee bbay.

⁹ Kare te neenn, maji kare nje-ne-gere ee ke kem-kare to bba: Do da ke siri le toje to ddingirije siri ke dene le isi doe te, n-toje to toku mbayje siri to. ¹⁰ Nje ke mi osoje mban. Misan lede aw on mbay, a siri lede nayn ddee ang bbay. A bbo n-ddee a, na kisi mba goju kare baa. ¹¹ Da ke to lew, a goto ngaa le, ne njaa n-to jijoo le toku mbayje le. N-to kara le nje ke siri le to. Naw ta nayn ke koroo baa nyom.

¹² Gaji da ke doku ke oo le to toku mbayje doku ke nayn onje mbay ang bbay. A da kinga singa ke ta kon ne mbay mba gol kare kara ke da le. ¹³ Dede doku toyn keje lede kara baa: Ta kare da le singa-mongu lede, ke singa lede. ¹⁴ Da ddaje ddo ke Ngonn bate le, a Ngonn bate le a kutade ke singa, mba n-to Ebbe ebbe-dewje ddem, n-to Mbay do mbayje ddem. Nje ke Lubba bbarde, ke nje ke n-mberede, ke dewje laa ke eeje saa, a kutade ke singa to. ¹⁵ Goe te a, anji le pa arem bbay na: Maannje ke dene nje-kaya le isi mbore te, ke oo le to dewje dang dang, to dewje ke banya, nje ke gelde dang dang, ke dewje ke ndon-tarje lede to dang dang. ¹⁶ Gaji da ke doku ke oo le, ke da le, da mbeteje dene nje-kaya le, da taa neje laa toyn, ngaa da kinyaeje roe baa. Da kusaje taal roe ngaa da roeje ke puru. ¹⁷ Mba Lubba ula keje laa mede te kare n-ddaje ne ke mee ndiki. Da ddaje ne ke kara baa. Da kinya singa kon mbay lede ji da te le ndereng ta kare tarje le Lubba ddeeje to ne ke tokoro.

¹⁸ Dobonye, dene ke ooe le to toku bbe ke on do toku mbayje ke do nange te.

18

Koso le Babilonn

¹ Goe te a, moo mare anji dang in daro aw ddisi. Nee ke singa ke ngeng, ngaa ndoko laa uru do nange te. ² Nuru ekii ke singa na:

«Noso mban, noso mban, Babilonn bbebo le! N-ddee to lo dda bbe, ke lo

kiya ro le ndilje ke maji ang dang dang toyn, le eelje ke maji ang dang dang toyn ke dewje ndikije ang. ³ Mba gel-dewje toyn ayje ben kaya laa ke won to puru le. Toku mbayje ke do nange te ddaje ne-kaya doe te. Ngaa nje-ne-labbeje ke do nange te ingaje ne nya waju do ne-kingaje ke gate ngeng ke n-dda bboe nya le.»

⁴ Goe te a, moo mare ndu me dara te na: « See dewje lem, e-teeje me toku bbe te neenn ke ddang, mba kare e-ddaje saa majang laa ang, bba kare ne kem-to-ndoo oso dose te saa to ang. ⁵ Mba majangje laa bayanje ke do naa te do naa te ndereng oru dara, are Lubba ole mee do ne-ddaje te laa ke toje gate gate ang le. ⁶ E-ddaje saa ne ddew kara baa toke ye ke n-dda ke nje-mareje.

Ne ke n-dda ke dew gol kara a, e-ddaje saa gol joo. Engo ke nungu ben me te a, unguje te gol joo areje. ⁷ N-ndiki kosu gaji roe nya ddem, n-ndiki ne-kinga nya ddem.

Yeenn a, ulaje keme ndoo, areje nuwa ndoo ddew kara baa toke baann to. Mba n-pa mee te na: «Misi to dene-mbay, m-to dene-ndubba ang, ngaa ma kuwa ndoo ndo kara ang.» ⁸ Mba yeenn a, ne-kem-to-ndooje ke toje waju doe a kosoje doe te ndo kara baa njaa. Neje le toje to: Yo, ndoo, ke toku bbo, ngaa puru a koen. Mba Ebbe-dewje Lubba ke gange sariya doe te le to nje singa-mongu.»

⁹ Yeenn ngaa, toku mbayje toyn ke do nange te, ke ddaje ne-kaya doe te ddem, ddaje saa bbo ne-kingaje ddem le a nonje, ngaa da ndinga rode kare te ke da kooje sa puru ke aw on le. ¹⁰ Ndo ke naw noo le a ddade bbeel, ngaa da karje ddew ew bba da paje na:

« Ne kem-to-ndoo bbo!, Ne kem-to-ndoo ke baann bba be wa! Toku bbe, Babilonn, toku bbe ke ngeng! Me gol kare te kara baa njaa sariya ddee doi te toke be wa!»

¹¹ Nje-ne-labbeje ke do nange te nonje ngaa uwaje ndoo mbae, mba nje-ndoko

neje lede goto ngaa. ¹² Neje toke ande, ande-nare, kōr erje ke gate ngeng, mereje, kubbuje ke n̄-dda ke len, ke kase, ke ndōren, ke yeje ke n̄-dda ke sowa, kakeje toyn ke eteje maji, neje ke n̄-dda ke ngange kere, neje toyn ke n̄-dda ke kake ke gate ngeng, neje ke n̄-dda ke tungu, ke ande-nare wase, ke er ke kura ke ria na marebere. ¹³ Neje ke maji dang dang ke daw njiri ne ne, yamboje, ne ke ria na mir, nōn kakeje ke ete maji, ben, ubbu, nduju, bele, mangeje, bateje, sundaje ke sareteje, bbereje, ke dewje ke duwade ta ddo te to bbereje. ¹⁴ Nje-ne-labbeje le paje na: « Neje ke aw dda bboe nya lew le aynje awje ddew ew sei ngaa. Ne-kingaje lei ke maji wase ndōren le gotoje toyn jii te ngaa. Da tel kinga ture te ang ngaa.»

¹⁵ Nje-ne-labbje ke ingaje ne wōju dōe le a kooje ndoo ke naw noo le a, bbeel a ddade, ngaa da karje ddew ew a da nōnje ddem, da kuwaje ndoo ddem. ¹⁶ Da paje na:

«Ne kem-to-ndoo bbo! Ne kem-to-ndoo bbo! Dōngōr, tōku bbe neenn aw ula kubbuje ke kura, ke kase, ke ndōren. Naw nula ne-mbije, ke ne-jiije ke n̄-dda ke ande, ke kōr erje ke gate ngeng, ke mereje le! ¹⁷ A me gōl kare te kara baa njaa ne-kingaje laa ke banya le toyn tujuje ne wa?»

Ngaa nje-kuwa tōku toje toyn, ke dewje ke aw ddaje kula dō ba-kate te, ke nje ke aw njaje dō ba-kate te ke tōku to, ke dewje ke aw ingaje ne-kusa tade ddew kula te ke dō ba-kate te, areje ddew ew, ¹⁸ ngaa ooje sa puru ke aw ōen le a, uruje ekii na: «Tōku bbe ke dda bba ase naa ke bbe-bo wa?» ¹⁹ Daw n̄-jinje ebaburu nange dunguje dōde te, n̄-nōnje, n̄-ndingaje ndoo n̄-paje na:

«Ne kem-to-ndoo bbo! Ne kem-to-ndoo bbo! Bbe-bo, bbe ke ddew ne-kinga te laa ke banya, nje tōku toje toyn ingaje ne ne le, me gōl kare te kara baa njaa n̄-tel to dō-ndubba wa!»

²⁰ Dewje ke darâ, e-ddaje rō-neel mba koso le Babilōnn le. See dewje le Lubba, see nje-kayn-kulaje, ke nje-kilaje mber-tar le Lubba, e-ddaje

rō-neel tō, mba Lubba gange sariya dōe te wōju dō ne ke n̄-dda ke se le.

²¹ Mare anji ke nje-singa-mōngu unn mare tōku biri er ke ōōy, ila me ba-kate te, ngaa pa na:

«Da kila Babilōnn bbe-bo ke singa toke be tō: Da tel kingae ang ngaa. ²² Dew a koo kōru ne-kem le nje-kondeje bbe lei ang ngaa ddem, ndu nje-nō paje ang ngaa ddem, kōru ne-to le nje-kōlje mbula, ke nje-toje tebbe ang ddem. Dew a kinga nje-gusu ke aw dda mare kula kara bbe lei ang ngaa ddem, dew a koo kōru ne ke daw duru biri-er te bbe lei ang ngaa ddem. ²³ Puru lambe a ndoko me bbe te lei ang ngaa ddem,

dew a koo ndu basan de ke ngonn mande ke n̄-taaje naa toke siki bbe lei ang ngaa ddem,

mba nje-ne-labbeje ke bbe lei toje to dewje ke ngeng ke dō nange te,

ngaa ne-kumaje lei ke aw dda ereje gel-dewje toyn. ²⁴ Mba bbê lei a n̄-kayn mese dewje toyn ke n̄-tōlde dō nange te, ke mese nje-kilaje mber-tar le Lubba, ke le dewje le Lubba.»

19

Pa wal Lubba bbar me dara te

¹ Goe te a, moo mare ndu bbar bo toke ndu dewje ke banya me dara te na:

«Aleluya! Kaji, piti, ke singa-mōngu toje to le Lubba leje. ² Mba sariyaje laa ke naw n̄-gange toje ke dōgōle ddem, toje gate gate ddem. N-gange sariya dō tōku dene nje-kaya te ke tuju dō nange ke kaya laa, ngaa nila bare mese nje-kulaje laa ke n̄-tōlde le dōe te.»

³ Ngaa n̄-tel n̄-paje bbay na:

«Aleluya! Sa puru ke ōn tōku bbe le aw tu ke ndō ke ndō.»

⁴ Tōkuje ke dōjoo gire sō le, ke neje ke toje kem baa ke sō le ōsuje mekeji gōlde nangê ngaa poloje Lubba ke isi ngende-mbay te laa. N-paje na: « Amem! Aleluya!»

⁵ Ngaa, mare ndu bbar ngende-mbay te le na:

«Osuje gaji Lubba leje, see nje-kulaje laa toyn, sese ke ngaji, ke nje ke bo ke aw bbeeje!»

⁶ Moo mare ndu toke ndu dewje ke banya ddem, toke kōru tōku maann ddem, toke kōru ndi ke ndange ke singa ddem. Ndu le na:

«Aleluya! Mba Ebbe-dewje Lubba, Nje-singa-mōngu aw on bbe ngaa. ⁷ N-ddaje rō-neel, jareje rōje neelje, n-piteje, mba kare kusu taa-naa le Ngonn bate le ase ngaa, ngaa dene laa le mōse rōe mban. ⁸ Dare nula kubbu len ke ndoren ngaa nerew oru ang.»

Mba kubbu len le to kula-ddaje ke gate gate ke dewje le Lubba ddaje.

⁹ Anji le pa arem na: «Uja tar neenn maketuru te: <Rō-neel to le dewje ke n̄-bbarde kusu taa-naa te le Ngonn bate!>» Goe te a, n̄-pa narem na: «To tarje le Lubba njaa.»

¹⁰ M-tee moso kō gole te ta poloe, a n̄-pa narem na: « E-dda neenn ang! M-to nje-kula mari ddem, nje-kula mare ngakōinje ke aw ngemje tar-najije le Jeju ddem. Lubba a maji kare e-poloe!»

Tar-najije le Jeju toje to tarje ke ddeeje dō nje-kilaje mber-tarje te le Lubba bba aw paje.

Dew ke aal sunda ke nda

¹¹ Goe te a, moo dara teyn, a moo sunda ke nda. Dew ke aal sunda le ria na Dew ke aw dda ne ke dōgole, Dew ke tōkōrō. Naw n̄-gange sariya, ngaa naw n̄-dda dō ddeu ne te ke gate gate. ¹² Keme to toke puru ke aw on. Ejokudō banya banya toje dōe te. N-dda mare ri rōe te, a ne ke kare baa njaa n̄-gere ri le. ¹³ Ngaa nula kubbu ke ngal ke to mese toyn. Ria na Tar le Lubba. ¹⁴ Nje-ddōje ke darâ isije dō sundaje te ke nda, ngaa aw oruje goe. Dulaje kubbu len ke kura, ke nda, ngaa ne-yerew oru ang. ¹⁵ Mare tōku kiya ke ate in ta dew te ke aal sunda le tee ta tuka ne gel-dewje. Na kōn dōde ngeng nya. Na toju wungu le Lubba ke nje singa-mōngu, wungu laa ke aw wōn to puru ddew mōyn te ke na mōyde ke gole toke le kande binye me ne kore maann binye te. ¹⁶ N-dda mare ri kubbu te laa ke ngal le ddem, benge

te ddem na: «Mbay-dō-mbayje, ke Ebbe ebbe-dewjeje.»

¹⁷ Goe te a, moo mare anji ar taar me kare te. Nuru ekii ke singa nare eelje toyn ke aw ilaje me dara te na: «E-ddee e-mbōnje naa mba tōku kusu le Lubba, ¹⁸ mba kōn tal tōku mbayje, tal mbayje le mbambaje, ke tal nje-singa-mōnguje. Tal sundaje, ke tal nje-kaalje sundaje le, tal dewje toyn, dewje ke toje to bbereje, ke dewje ke toje to bbereje ang, tal dewje ke ngaji, ke dewje ke bo.

¹⁹ Goe te a, moo da le, ke tōku mbayje ke dō nange te, ke mbambaje lede. N-mbōnje naa ta dō ke dew ke isi dō sunda te le, ne ke mbambaje laa. ²⁰ Duwa da le, ke nje-kila mber-tar ke to nje-ngem ke dda ne-mōrije nōe te bba ere ne nje ke endaji da laa to engo-nōde te, ngaa aw poloje kōr ke unda rō da le. Dungude joo kem ndake puru supere te ke aw on. ²¹ N-tōl keseje ke tōku kiya ke in ta dew te ke isi dō sunda te tee le, ngaa eelje toyn onje talde are mede ndann.

20

Tar kōn-mbay bbal doro kara (1000)

¹ Goe te a, moo mare anji in darâ aw ddisi. Nuwa ngaw kele ta tōku buwa ke suren goto le, ke kula njamji ke ooy jia te. ² Nuwa da ke unda rō mar, ke to li ke lew, ke to esu, ke to Satan le, ngaa n̄-tōe ke kula njamji mba bbal doro kara (1 000). ³ Nilae tōku buwa te ke suren goto le, ngaa nutu ta buwa le n̄-lete dōe te, mba kare nere gel-dewje ang ngaa, ndereng mba bbal doro kara le. Goe te a, da tute mba mare kare ngaji.

⁴ Goe te a, moo ngende-mbayje. Dare singa dewje ke isije dōe te kare n̄-gangeje sariya. Moo ndil dewje ke n̄-tōlde mba tar-naji le Jeju ke n̄-paje ddem, mba tar le Lubba ddem. Moo ndil dede ke n̄-mbeteje ta kōsujē mekeje gōlde nō da te le, ke nō kōr te ke unda rō da le, are dōsu endaji engo-nōde te ang ddem, me jide te ang ddem le tō. N-ndolje ngaa dōnje mbay ke Kiriste ase bbal doro kara (1 000). ⁵ Kese dewje ke oyje ndolje ang, ndereng bbal doro kara le ase. Yeenn to dōngor ndol

le dewje ke oy. ⁶ Rɔ-neel to le dewje ke eeje horo dewje te ke ndolje dɔngɔr ndol te le dewje ke oy. N-toje to dewje le Lubba njaa! Yo ke gɔl joo laa ee ke singa dɔde te ang. Da toje to nje-poloje le Lubba ddem, le Kiriste ddem, ngaa da kɔnje saa mbay bbal doro kara le.

Koso le Esu

⁷ Toke bbal doro kara le tunga a, da kɔru Satan key-kula te, ⁸ ngaa na kaw kere gel dewje kɔyn nange te ke sɔ tɔyn, yeenn pa na Goge, ke Magoge**. Na mbɔn dewje le mba dda ne dɔɔ. Kɔrde banya toke enangara ta ba-kate.

⁹ N-taaje dɔ nange tɔyn, ngaa n̄-gukuje dɔ gɔng le dewje le Lubba, ke dɔ tɔku bbe ke Lubba ndiki nya. A puru in darâ ddisi, ngaa ɔnde. ¹⁰ Ngaa dila esu ke nje-kerede le me ndake puru te ke supere to me te, lo te ke da le, ke nje-kila mber-tar ke to nje-ngem le eeje te. Da koo ndoo nya, kare, ke til, bbal ke bbal.

Dɔbɔyn Sariya

¹¹ Goe te a, moo tɔku ngende-mbay ke nda, ke dew ke isi te. Nange, ke dara ɔtuje aynje nɔe te ke ddang, are dew tel oode ang ngaa. ¹² Ngaa moo dewje ke oy, nje ke ngaji, ke nje ke bo, darje taar nɔ ngende-mbay te le. N-teyn maketuruje, a n̄-tel n̄-teyn mare maketuru bbay, to maketuru tebbe. Ngaa n̄-gange sariya dɔ dewje te ke oy ase kem kula ddade, ddew kara baa toke ye ke n̄-dda maketuruje te le. ¹³ Bakate tee ke ninn dewje ke naynje mee te. Ngaa yo, ke lo le dewje ke oy teeje ke ninn dewje ke toje mee te, are n̄-gange sariya dɔde te kara kare ase kem kula ddade. ¹⁴ Goe te a, dungu yo, ke lo le dewje ke oy me ndake puru te. Ndake puru le to yo ke gɔl joo laa. ¹⁵ Dew ke dinga ria maketuru tebbe te le ang a, dilae ndake puru te le.

21

Dara ke siki, ke nange ke siki

¹ Goe te a, moo dara ke siki, ke nange ke siki. Mba dara ke dɔngɔr, ke nange ke dɔngɔr ikije, ngaa ba-kate goto ngaa. ² Ngaa moo tɔku bbe ke maji tɔyn, ke to Jurusalam ke siki ke in rɔ Lubba te

darâ aw ddisi. Tɔku bbe le to toke le dene ke dda mande ngaa ar dɔ gɔle te aw ngina ngaweje. ³ Moo ndu bbar ke singa ngende-mbay te le na: « Bbasine, key le Lubba to horo dewje te ngaa. Na dda bbe ke de, ngaa da toje to dewje laa. Ne Lubba njaa na kisi ke de, ngaa na to Lubba lede. ⁴ Na bɔru maann-nɔ tɔyn kemde te. Yo a goto ngaa. Ndoo, ekii, ke ne-wungu a gotoje, mba konn neje ndayje mban.»

⁵ Ngaa dew ke isi ngende-mbay te le pa na: «Oo! M-dda neje tɔyn toke siki ngaa.» N̄-pa na: «Uja tarje neenn maketuru te. Mba tarje lem to tarje ke tɔkɔrɔ, ngaa aseje kare dew unda mee dɔe te.» ⁶ Ngaa n̄-pa narem na: «Bbaye ngaa! M-to Alpa, ke Omega, m-to kunn kutu ne ddem, dɔbɔyn ne ddem. Dew ke kunda ɔen a, ema, ma kare maann ke aw are tebbe nay baa. To maann ke aw in me nange te aw tee. ⁷ Dew ke tete dɔɔ a, ma kare nejeenn le ddeeje to laa. Ma to Lubba laa, ngaa na to ngonnum. ⁸ A nje-bbeelje, nje ke tusuje me-kunn inyaje, nje-ne-ddaje ke maji ang, nje-tɔl dewje, nje-ddaje lo-to-majang, nje-kumaje, nje-poloje kɔr, ke nje-ngemje tɔyn, lo lede to me ndake puru ke supere to me te. Yeenn to yo ke gɔl joo laa.

Jurusalam ke siki

⁹ Goe te a, anji kara horo nje ke siri te ke uwaje engo ne-wunguje ke siri jide te le ddee pa arem na: «E-ddee are m-toji nje-ngaw le, dene le Ngonn bate le.»

¹⁰ Ndil uwam, ngaa anji le unnum aw sem dɔ ddingiri te ke bo, ngaa ndew. N-tɔjum Jurusalam, tɔku bbe ke maji tɔyn ke in darâ rɔ Lubba te aw ddisi le. ¹¹ Ndoko le Lubba dda are Jurusalam le ndɔren. Ndɔnre laa le toke ndɔren le kɔr er ke gate ngeng, ke le kɔr er ke ria na jasepe ke are yerere. ¹² Ndoko ke dila n̄-guku ne dɔ tɔku bbe le ndeer ddem, ndew ddem. Ta ndoko le dɔku gire joo. Anjije dɔku gire joo arje ta ndokoje te le kara kara. N-dda riye ta ndokoje te le. To ri gel ngann Ijarayelje ke dɔku gire joo. ¹³ Ta ndokoje le mota toje er lo tee te le kare, mota toje er kande te le kare, mota er dagoo, mota er beer. ¹⁴ Dɔsu ndoko le dɔ erje te dɔku gire joo

ke dungu ne gòle, ngaa ñ-dda ri nje-kayn-kulaje le Ngonn bate ke ðoku gire joo kare erje te ke ðoku gire joo le kara kara.

¹⁵ Anji ke aw pa sem tar le uwa mare ne ke daw ðaju ne ne jia te. Ne le toke le kare waa. Ñ-dda ke ande. Nuwa ne le ta kòju ne tòku bbe le, ta ndokoje le, ke ndoko le. ¹⁶ Mbo-kare bbe le ee so. Ngal laa, ke tate laa ase naa. Anji le oju bbe le ke ne-kòju ne ke jia te le, a ngal laa, tate laa, ke ndew laa ase kilometere doro joo gire kòr so (2 400). ¹⁷ Nòju ndoko le ddew kara baa toke gusu ke dewje aw oju ne ne a, ngal ase meren ji dew ðo-siri gire joo. ¹⁸ Dòsu ndoko le ke er ke ria na jasepe, a ñ-dda tòku bbe le ke ande ke yerew òru ang ngaa keme are yerere. ¹⁹ Ñ-dda kare er ke ðòsu ne gòl ndoko le ke erje dang dang ke gate ngeng dare kura. Ñ-dda kar ðongòr er ke ðòsu ne gòl ndoko le ke er ke ria na jasepe, joo laa ke sapir, mota laa ke kalseduwann, so laa ke emerode, ²⁰ mi laa ke saredonikisi, misan laa ke sarduwann, siri laa ke kirijolite, jijoo laa ke beril, jikara laa ke topaje, ðoku laa ke kirijoparaje, ðoku gire kara laa ke yasente, ðoku gire joo laa ke ametisite. ²¹ Ta ndokoje ke ðoku gire joo le toje to mereje ðoku gire joo. Ta ndoko kara a, ñ-dda ke mere kara baa. Ñ-dda nate tòku bbe le ke ande ke yerew òru ang, ngaa keme are yerere.

²² A moo key-polo-Lubba me tòku bbe te le ang. Mba, Ebbe-dewje Lubba ke Njesinga-mòngu njaa, de ke Ngonn bate a ñ-toje to key-polo-Lubba ke me tòku bbe te le. ²³ Duju kare, kare òsu, wase kare neyn nda, bba kare me tòku bbe le ndoko ang. Mba ndoko le Lubba a aw dda are mee aw ndoko, ngaa Ngonn bate le a to puru ngel me tòku bbe te le. ²⁴ Gel-dewje a njaje lokare te le tòku bbe le, ngaa tòku mbayje ke ðò nange te a ddeeje ke ne-pitije lede me te. ²⁵ Ta ndokoje le a kutuje ndò kara ang, mba lo teenn til a goto ngaa. ²⁶ Dewje a ddeeje ke ne-pitije, ke ne-kingaje le gel dewje me bbe te le. ²⁷ Ne-yerew kara a kande me bbe te le ang nyòm. Dew ke nje-dda ne ke ase koo ke kem ang, wase nje-ngem a kande me bbe te le ang tò. Nje ke ñ-dda ride maketutu tebbe te le Ngonn

bate njaa ke karede baa a, a kandeje me bbe te le.

22

¹ Goe te a, anji le tojum ba ke maanne aw are tebbe dew, keme are yerere. Maann le ubba ngende-mbay te le Lubba de ke Ngonn bate le aw tee, ² ngaa aw ula dann nate tòku bbe te le. Mbòr maann te le er joo kem, kake ke aw are tebbe dew to te. Me bbal te kara a, kake le ande gòl ðoku gire joo. Neyn kara a, nande gòl kara kara. Kame to kuma kaji gel-dewje. ³ Mare ne ke ndu-ndòol le Lubba a to ðòe te a to ang ngaa.

Ngende-mbay le Lubba, ke le Ngonn bate a toje me bbe te le. Nje-kulaje le Lubba a poleje. ⁴ Da kooje keme ngaa ria a to engo-nòde te. ⁵ Til a goto ngaa. Dew a duju puru lambe, wase a ngina kòsu le kare bba ta koo ne lo ang. Mba ndoko le Ebbe-dewje Lubba njaa a kuru ðòde te, ngaa da kònje mbay bbal ke bbal.

Jeju pa tar ddee laa

⁶ Goe te a, anji le pa arem na: «Tarje neenn to tarje ke tòkòrò, ngaa ase kare dew unda mee ðòe te. Ebbe-dewje Lubba ke are Ndil laa ddee ðò nje-kilaje mber-tar te laa, ula anji laa kare toju nje-kulaje laa ne ke nayn ngòsi baa ta ddee.

⁷ Jeju pa na: Oo, maw m-ddee ngòsi baa ngaa. Rò-neel to le dewje ke aw ngemje tarje ke dila mbere me maketuru te neenn!

⁸ Ema Jan njaa, moo neje neenn ke mbim ddem, ke kem ddem. Ngaa, goe te ke moo neje le ke mbim ddem, ke kem ddem le a, m-tee moso nò gòl anji te ke aw tojum neje le ta poloe. ⁹ A ñ-pa narem na: «E-dda neenn ang! M-to nje-kula mari, ke nje-kula mare ngakòinje ke toje to nje-kilaje mber-tar le Lubba, ke nje-kula mare dewje ke ngemje tarje ke maketuru te neenn. Lubba a maji kare e-pole.»

¹⁰ Goe te a, ñ-pa narem na: « E-kusu tarje le Lubba ke dila mbere me maketuru te neenn ang. Mba kare nayn ngòsi baa ngaa. ¹¹ Maji kare dew ke to gate gate ang, to gate gate ang ke kete kete bbay. Ngaa, nje-ne-yerew ddee to nje-ne-yerew ke kete kete bbay. A maji kare dew ke

to gate gate, dda ne ke gate gate ke kete kete bbay. Ngaa maji kare dew ke sange rœ mba Lubba a, sange rœ ke kete kete bbay.»

¹² Jeju pa na: « Oo, maw m-ddee ngosi baa. Maw m-ddee ke kuka le dew kara kara ase kula-ddae. ¹³ M-to Alpa, ke Omega. M-to dew ke dɔngɔr ddem, dɔbɔyn dew ddem. M-to kunn kutu ne ddem, dɔbɔyn ne ddem. ¹⁴ Rɔ-neel to le dewje ke aw tokoje kubbuje lede, ta kee ke ddew kusa kande kake ke aw are tebbe dew ddem, ta kande ke ta-ndoko me bbe te le ddem. ¹⁵ See dewje ke e-toje toke le bisije, nje-kumaje, ke nje-ddaje lo-to majang, nje-tɔlje dewje, nje-poloje kɔr, nje ke ndikije ngem ddem, aw ereje ngem ddem, e-naynje ddaka nunn.

¹⁶ « Ema Jeju, mula anji lem kare pa tar najije neenn tɔyn arese me Egilisije te. M-to dew ke gel nuju te le Dabbiti. M-to endeterende ke ta lo-kare te ke ndoko nya.»

¹⁷ Ndil de ke dene ke nje-ngaw le, n̂-paje na: «E-ddee!»

Maji kare dew ke oo tar neenn pa to na: «E-ddee!»

Maji kare dew ke kunda ɔen ddee. Dew ke ndiki a, taa maann ke aw are tebbe dew le baa njaa ay!

Dɔbɔyn tar

¹⁸ Ema Jan, m-pa mare dew tɔyn ke oo tarje le Lubba ke dila mbere me maketuru te neennn: Bbo dew ila mare tar dœ te a, Lubba a kare ne-kem-to-ndooje ke n̂-pa tare maketuru te neenn oso dœ te. ¹⁹ A bbo dew ɔru mare tarje ke dila mbere me maketuru te neenn ke ddang a, Lubba a kɔru kande kake ke aw are tebbe, ke tɔku bbe ke maji tɔyn ke n̂-mɔse wɔju dœ, ngaa n̂-dda tare maketuru te neenn jia te ke ddang.

²⁰ Dew ke pa tar-naji neje neenn le, pa na: «Tɔkɔrɔ, maw m-ddee ngosi baa.»

Amem! E-ddee, Ebbe-dewje Jeju!

²¹ Maji kare Ebbe-dewje Jeju dda ke se me-maji tɔyn.